

VIATA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Din cuprins:

MARIA BANUŞ
Versuri

★

V. EM. GALAN
Bărăgan (roman, III)

★

CICERONE THEODORESCU
Versuri

★

HARALAMB ZINCĂ
Ultimul atac (Jurnal de front)

★

DUMITRU CORBEA
Barbu Lăutaru (scenariu cinematografic)

★

CRISTIAN SÎRBU
Versuri

★

A. I. BUROV
Despre specificul conţinutului şi formei în artă

★

RADU POPESCU
Al. Sahla-amintiri despre un contemporan

★

DEMOSTENE BOTEZ
Reflecţii 'pe marginea volumului de poezii al lui
Miron Radu Paraschivescu

★

MIHAI GAFIŢA
Mesajul vibrant al poetului pentru pace

★

REVISTA REVISTELOR

5

008
V-54

VIATA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

95

81 88

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUȘIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. 9544723

5

M A I 1954 - ANUL VII

24

* P / 5 4 4 7 2 3 *

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
MARIA BANUȘ: Prima carte comunistă; Prima întâlnire	5
V. EM. GALAN: Bărăgan (Roman, III)	6
★	
DANTE ALIGHIERI: Francesca da Rimini (în românește de Letiția Papu) . .	75
LITERATURA PENTRU COPII	
CICERONE THEODORESCU: Vrem cai frumoși; Adăpostul	78
PETRE DRAGU: Primul pas; Mugurii; Mieluțul	80
★	
HARALAMB ZINCĂ: Ultimul atac (Jurnal de front)	83
★	
SUZANA DELCIU: Oraș natal (poem)	162
★	
DUMITRU CORBEA: Barbu Lăutaru (scenariu cinematografic)	171
CRISTIAN SÎRBU: Președintele colectivei; Semne de primăvară; Chiaburul . .	223
IOAN IOREA: Despre oameni și despre recolte	226
LETIȚIA PAPU: Vad cum cîntecele...	228
F. SZEMLER: La mormîntul ostașilor căzuți în 1916 lîngă gara Bartolomeu . .	230
ORIENTĂRI	
A. I. BUROV: Despre specificul conștiinței și formei în artă	232
LITERATURA REALISTĂ ÎNTRE 1920 ȘI 1944	
RADU POPESCU: Al. Sahia — amintiri despre un contemporan	252
TEXTE ȘI DOCUMENTE	
MARIN BUCUR: Contribuțiuni la cunoașterea operei lui G. Coșbuc	273
TEORIE ȘI CRITICĂ	
T. PRIBOI: Faptul de viață și imaginea artistică	281
DEMOSTENE BOTEZ: Reflecții pe marginea volumului de poezii al lui Miron Radu Paraschivescu	289
MIHAI GAFIȚA: Mesajul vibrant al poetului pentru pace	294
AL. SÂNDULESCU: O nuvelă interesantă	304
RECENZII	
M. EDEL: Literatura progresistă de peste hotare: „Aceasta este America” . . .	309
REVISTA REVISTELOR	313

PRIMA CARTE COMUNISTĂ

*Ce univers cețos ca o tavernă
Fu lumea-n care ne-am născut noi doi.
Sinistrul gong al primului război
Bătea — părînd că-ntoarce spre cavernă.*

*O, cîte nopți n-am plîns, cu fața-n pernă,
Nepricepînd sălbatecul puhoi,
Și viața lor cea timpă, anii goi,
Privirea lor și lacomă și ternă.*

*Îți amintești ce-a fost? Cum s-a deschis,
Ca smuls de vînt, din ceața-aceea tristă
Un geam, spre libertate și spre vis?*

*Și ciocîrlîi cîntau, cîntau: există
O lume nouă. — Intră-n ea, sta scris,
In prima noastră carte comunistă.*

PRIMA ÎNTÎLNIRE

*Purta un nimb? Da, pentru noi purta.
Rostea puține vorbe, măsurate.
Dar inima-i de foc simțeam cum bate,
Sub cenușia, vechea lui manta.*

*Un om, un comunist. Veghea, lupta.
Ce simplu și ce greu e: a te bate,
A fi gonit afară din cetate,
Și a-ți preface-n spadă viața ta.*

*E mult de-atunci. Nu ani, decenii parcă,
Dar totu-i viu. Cînd îl vedem, ne-ncearcă
Acelaș val, acelaș simțămînt:*

*— Ascultă-l. El e. Recunoaște-i glasul
Răscolitor, curat, de neînfrînt.
O, binecuvîntat să fie ceasul...*

BĂRĂGAN*)

(Roman, III)

XI

Din cooperativă — secția M.A.T. — se auzea pînă departe un zumzet gros și uniform. Înăuntru, între tejghea și băncile așezate pe margini, jur împrejurul încăperii, mușterii de toate vîrstele, numai bărbați, forfoteau călcîndu-se pe picioare, înghiontindu-se, vorbind, sărutîndu-se, certîndu-se, cîntînd. Scaune, mese, pahare, nu erau: își purta fiecare în mîna sticla lui galbenă, verde sau purpurie.

Bărbații petreceau astfel înăuntru, iar afară, pe prispa podită, cîteva neveste își striveau nasul de fereastră, așteptînd ca oamenii lor să se milositivească: să le bage în seamă, să iasă în ușă și să le întindă mărinos o măsură din cele mari, cu de-un deget rachi pe fund.

Filip se opri o clipă în prag, ca să-și deprindă plămîinii cu aburul dinnăuntru — gros, plin de tutun și usturoi, de rachi și cojoc de oaie argăsit în sărăcie.

La tejghea, vînzătorul — un om mărunțel, năsos și ascuțit — își învîrtea în toate părțile ochii mici, rotunzi și vii ca de șoarece, și, servind pe toată lumea, izbutea să-i mulțumească pe toți, la fiecă val de noi comenzi, și să-i împace iarăși.

— Ha-ha-ha-ha! He-he-he-he! — trîmbița el din cînd în cînd, ca dintr-o trișcă spartă, un rîs neobișnuit.

Cu greu, Filip se apropie de tejghea:

— Dumneata ești David Golea?

— Eu-eu-eu-euu!... — i-a răspuns Golea, vesel de parc-ar fi chiuit la horă. — Cît îți pun? Un sfert, o cinzeacă?... Verde? Galben?... — și văzînd că Filip stă la gînduri, se strîmbă încotrova, făcu cu ochiul cuiva și începu să țipe la un țaran voinic, roșu, care-i tot îndesa sub nas o cinzeacă abia măsurată, cu lipsă de două degete: — Dacă-ți greșeam mai mult, tot așa te umflai? He-he-he-he!... — și umplu măsura cu mînie, irosind rachiul pe tejghea fără nici o socoteală; apoi reveni la Filip: — Te-ai gîndit? Ce bei?

— Nimic.

— He-he-he-he!, — trîmbița Golea și mai vesel încă. Nu se poate! Căutîndu-și un loc mai depărtat de tejghea, țaranul cel roșu se opri

*) Vezi „Viața Romînească“, N-rele 3 și 4/954

în dreptul lui Filip, îl privi cu băgare de seamă, se uită dintr-o parte și la David Golea, apoi rosti tare, cu arțag:

— Afurisit, Golea ăsta! Ori îndrugă nerozii... ori nechează ca o iapă... ori botează cu de-a sila... ori te fură din ochi... Da' ca un om nu știe să se poarte. Cam ținut el, Golea ăsta!... — și fluturându-și palma cu degetele rășchirate în dreptul urechii, așa ca Filip să-l priceapă bine, omul se depărtă legănându-se: — Nu l-a pocnit nimeni de-o săptămână, și și-a luat-o-n cap, el, Golea ăsta! — i se mai auzi un timp vocea.

Vinzătorul cooperativei trîmbița vesel: „Ha-ha-ha-ha! he-he-he-he!“.

Ridicînd din umeri, Filip se aplecă peste tejghea.

— N-am venit să beau, — spuse încet. Dumneata ții locul secretarului organizației de partid, mi s-a spus...

— Eu-eu-eu-euu!... — chiui a doua oară Golea, unindu-i pe cei patru „eu“ într-un singur „eueueueuuu!“ lătrat prelung; abia după aceea, înțelegînd ce i s-a spus, lăsă sticla din mînă: — Ce-i problema, tovarășe? Vii de la plasă, de la județeană? Nu bei o picăturică? — și întinzînd mîna, se prezentă: David Golea!

Filip îi explică repede că nu vine de nicăeri, că e de loc chiar din Lespezi, că e directorul fermei, că l-a mai căutat și altă dată și că trebuie să-și facă formele de mutare în organizația de partid din sat.

— Așa-șa-șaaa! — chiui în șoaptă, cu veselie profesională a chelnerilor proști, David Golea; pe urmă lămuri repede: nimic nu pot să-ți fac, tovarășe director. Nici să răsufli n-am vreme! — și numără pe degete: la trei închid, la trei și jumătate am o problemă, la cinci o problemă, la opt altă problemă, și pînă-n seară nici nu le termin barem pe toate... Du-te la Marin Doi, tot zice el că nu-i dau treabă... Vinc-vine-vineee! — se repezi să umple cuiva o sticlă; și Filip nu mai izbuti să scoată de la el nici o vorbă.

Pe Marin-Doi l-a găsit ușor. Omul pregătea pentru iernat niște tufe de trandafir sădite sub prispa casei. Trandafirii crescuseră de un stat de om și din cauza asta casa, joasă, de chirpici, cu două fereștruci cît palma, părea încă mai mică decît era.

Filip l-a recunoscut de departe:

— Dumneata, va să zică, ești Marin Doi?!

— Eu...

Era unul din puținii lespezeni care lucrau la fermă. Acolo era cunoscut cu numele întreg, oficial: Marin M. Marin; în sat însă erau doi Marin M. Marin, adică un Marin Unu și un Marin Doi.

Meticulos și harnic, priceput cîte puțin la toate meseriile legate de munca pămîntului, Marin Doi primea liniștit — pe cît știa Filip — orice muncă și și-o ducea la capăt fără să aibă nevoie de multe îndrumări.

— Păi nu ești la orezărie?

Inginerul Matei începuse săpături pentru orezăria experimentală din baltă și Filip își amintea bine că Marin M. Marin primise cu bucurie să lucreze acolo.

— Am fost...

— Și?

— Acolo-i greu să lucreze cineva multă vreme...

— Cui dă înapoi la muncă, îi vine greu oriunde. Ceilalți de ce au rămas?

Lui Filip îi era ciudă: îl trimisese pe Marin la orezărie pentru că acolo, departe de sediu, era nevoie de muncitori conștiincioși; îl trimisese pentru că avea încredere în el...

Marin îl privea, citindu-i parcă gândurile. Era un om uscățiv, de statură mijlocie. Părul rar, creț, îi înconjură fruntea ca un abur arămiu.

— Nu cu pământu-i greu de lucrat, tovarășe director... Pământul nu înjură pe nimeni, nu batjocorește...

— De tovarășul inginer Matei vorbești? — se dumiri Filip.

Tăcut, Marin și-a ridicat pălăria lăsată undeva la rădăcina trandafirilor, a scuturat-o cu grijă, și cu o înclinare și-a poftit oaspetele în casă:

— Dacă-ai venit după mine, aș avea a vă spune mai multe.

Casa — o cămăruță întunecată, răcoroasă, și atât de curată încât greu îți venea să crezi că oamenii care locuiesc acolo n-au și altă cameră. Mobilă puțină: o laviță lată, cu rogojini, covoare, perne; într-un colț, o ladă de zestre modestă, îngustă, înflorată numai din vopsele, fără alămuri lucitoare; pe urmă două scaune — unul cu câteva cărți, altul cu un lighean albastru. Într-o copaie — ceva rufărie de copil mic. Podeaua — lut. Pe pereți, alte podoabe decît o icoană și un calendar-foaie, cu portretul conducătorilor Partidului Muncitoresc, nu erau.

— Pentru asta ai venit, da? — întrebă Marin a doua oară.

— Nu, — mărturisi Filip. — Acum aud istoria dumată. L-am căutat pe tovarășul David Golea, și el, pentru că n-avea timp, m-a îndrumat înapoi.

— Golea?! Pentru ce? Treburi de partid?

— Da.

— Sînteți membru de partid?

O clipă, lui Filip îi păru cam ne la locul ei mirarea cu care întîmpina Marin vestea aceasta.

— De aceea-l căutam, doar, pentru că-s membru de partid... Dumneata faci parte din organizația de-aici din sat?

Marin clătină capul după obiceiul locului, de la stînga la dreapta și invers:

— Sînt chipurile și-n birou, cu propaganda și agitația.

Filip hotărî să treacă, deocamdată, peste înțelesurile ce s-ar fi putut ascunde sub o vorbă în doi peri ca acel „chipurile“.

— Trebuia s-o fi știut asta, la fermă! — se mulțumi el să spună, cu părere de rău. — Nu știu cum ne-am învîrtit de n-am aflat unii de alții. Cred că eu sînt vinovat, mai ales.

— Așa cred și eu, — încuviință Marin simplu, privindu-l în față într-un fel care spunea deslușit: „Acuma te-ai trezit dumneata?“

— În legătură cu ce l-ai căutat pe Golea? — întrebă el, după un moment de tăcere.

— Întîi și întîi ca să ne facem mutația în organizația de aici: sîntem doi comuniști la fermă, nou veniți... Pe urmă trebuie să hotărîm ce facem în general noi, cei patru comuniști de la fermă: alcătuim o grupă aparte, nu alcătuim?

Marin aținti podeaua, pe gânduri.

— Ar trebui să întrebăm la plasă. Aici nu s-au mai întîmplat să ne vină careva din alte părți și... greu o să vă descurcați... De plecat, da, au plecat mulți de la noi... Pleacă și secretarul... Adică... uitați-vă: mă interesez la plasă și în două zile vă spun.

— Bine, dar cu tovarășul Golea n-ar trebui să....

— Golea, tovarășe director, după ce închide cooperativa se duce la biserică. Asta-i norma lui: două botezuri pe săptămînă...

A tăcut dintr-odată, parcă speriat el singur de tonul dușmănos pe care-l folosisese, dar apoi, întîlnind privirea întrebătoare a lui Filip, izbucni.

— Botează, da, asta face și treaz, și beat, botează! Cică popularizează partidul... Fumuri! I-i plin capul de fumuri!... Dacă rămîne la voia lui, într-un an se-ncumetrește otova cu tot satul.

— Bine, dar...

— Tovarășe director — îi zmulse Marin vorba din gură pentru că, vădit, nu se mai putea opri — tovarășe director, alaltăieri i-a botezat feciorului lui Zăpodeanu: un bandit, o lepră... Azi cui îi botează? Mie!... Cu de-a sila, da: s-a înțeles cu nevastă-mea, că a găsit-o... să zic... mai necrescută, și... cică-i stric popularitatea, cică de ce să zică satul că noi, comuniștii, sîntem păgîni?... Dacă l-ar fi botezat altul, eu n-aveam nimic împotriva, tovarășe director. Da' așa, un om ca el... Eh! — izbindu-și un pumn în genunchi, schimbă vorba: — Despre tovarășul inginer Matei am vrut să spun.

Nu era pentru prima dată cînd un lespezean care-i vorbea despre viața din sat tăcea așa, pe nepusă masă. Filip simțea că dacă în asemenea împrejurări ar stăruii cu întrebările, oamenii s-ar închide în ei, l-ar ocoli poate pentru o vreme. Erau la mijloc tot felul de păcate și greșeli, ele rodeau adînc în viața satului, dar lui Marin Doi îi părea fără rost să le dezvăluie înaintea unui străin, fie chiar și înaintea unui comunist, atunci cînd el însuși nu izbutea să le cuprindă pînă la capăt.

— Ei, o să vorbim deschis, în organizația de bază, despre toate... La orezărie ce s-a întîmplat? — schimbă și Filip vorba.

Punînd alături ceea ce auzea de la Marin cu ceea ce știa el însuși despre inginerul Matei, lucrurile i s-au lămurit ușor: la orezărie fuseseră trimiși șapte oameni. Pe drum, inginerul Matei a ales un „vătav”: pe Iosif Martin Gheza. Gheza n-a fost tocmai bucuos:

— Vătav nu mere, că nu sîntem doar pe moșie! — a hotărît el; și s-a numit singur „șef de echipă”.

Cînd au ajuns pe terenul viitoarei orezării, Matei l-a luat cu dînsul pe Gheza și i-a arătat ce anume trebuie făcut: cum și unde să fie șanțurile, unde să se niveleze, unde, cît și cum să se sape... Cu o zi înainte, inginerul marcase totul prin țărûși albi de salcie cojită, însemnați cu creion chimic.

După plecarea inginerului, oamenii au rămas la lucru sub conducerea lui Gheza.

Gheza însă nu condusesese, în viața lui, nici un fel de săpături ori nivelări: dacă oamenii au început să lucreze grămadă, i-a lăsat așa.

Marin Doi nu văzuse nici el, pînă atunci, o orezărie — fie ea și experimentală. La armată însă fusese pionier. A luat deci asupra-și organizarea muncii, și Gheza, om de înțeles, nu s-a împotrivit.

După îndrumările lui Marin, oamenii și-au luat în primire, doi cîte doi, postata lor de șanț. Al șaptelea, un flăcău sprinten, a fost trimis înapoi după o vorbă sau două, pentru ca a doua zi, cînd ar începe nivelările, să poată căra mai ușor pămîntul dintr-un loc în altul.

Și au lucrat. Plata mergea la metru cub pentru toată lucrarea, iar oamenii, lucrînd așa, cîte doi, puteau să-și împartă banii după cît au lucrat.

Seara — vine inginerul. Vede că lipsește un om, vede că s-a lucrat numai la șanțuri, nu și la nivelări, aude că unul s-a dus după o roabă, aude că la întrebările pe care el le pune lui Gheza răspunde Marin, și dintr-odată începe a înjura...

A încercat Marin să-i arate că treaba a fost făcută totuși bine, că s-a lucrat de două ori mai mult decît s-ar fi lucrat muncînd cu grămada, că pionierii au și ei rîndueli încercate, de care inginerii agronomi s-ar cuveni să țină seamă, — dar de geaba: inginerul n-a vrut să știe nimic. El, cică, nu face orezărie cu „căprari de pionieri”; lui îi trebuiesc săpători și atîta

tot! Și înjura într-una. Marin l-a ascultat cît l-a ascultat și cînd n-a mai putut răbda a înfipt hîrlețul în pămînt:

— Cum adică, săpători și atîta tot? Ce, trăim acum vremi cînd să-i fie omului rușine că are cap?... Dacă vrei săpători fără cap, na, sapă dumneata.

Și s-a tot dus, Marin Doi, aruncînd în treacăt norilor, vîntului, naiba mai știe cui, niște asemenea înjurături încît însuși inginerul Matei n-a fost în stare să îngaime decît un: „E-te-tee!...”

Azi era a doua zi de cînd Marin Doi stătea pe lingă casă.

— Și la fermă — întrebă Filip liniștit, ca și cum s-ar fi așteptat dinainte să audă ceea ce a auzit — nu mai vii? Rămîi supărat în veacul veacului?

— Nu-i vorba de supărare, tovarășe director. Mie-mi vine mai la suflet să lucrez în fermă, decît să lucrez la Zăpodeanu. Dar batjocura eu n-o îngădui: nici pentru mine, nici pentru altul, dacă n-o merită. Degeaba-i el inginer, degeaba-i șef ori peste-șef, dacă nu știe să se poarte. Eu...

Stăpînindu-și năvala vorbelor, își trecu apăsător, în dușmănie, palma prin păr, și întrebă pornit:

— E membru de partid și el?

— Nu. Bine înțeles că nu.

Aplecîndu-se ușor spre Marin, Filip aruncă o întrebare, fără să-i dea parcă cine știe ce însemnătate:

— Nu-i comunist... Dar spune, de unde-ai vrea dumneata să știe a se purta cu oamenii? De unde să învețe?

Marin înălță bătaios din umeri: „Ce-mi pasă?!“

— De unde? — continuă Filip, fără să apese asupra cuvintelor, ca și cum ar fi vorbit singur, pentru sine. — Înainte a lucrat pe la moșii. Acolo a învățat să se poarte așa cum l-ai văzut și dumneata purtîndu-se. Cine vrei să-l dezvețe de învățătura veche, dacă nu Prodan, eu, dumneata, Bucurașu...

— Eu?! — se miră Marin Doi. — Dar ce-s eu, ca să-l învăț pe dînsul?

— Ești comunist. Ar mai trebui să fii și altceva?

— Comunist!... Asta-i una... dar dac-ați ști cum înjura!

— Înjura, știu, ai dreptate! Dar dumneata ce-ai făcut? Ai înjurat ca și el și ai fugit de la lucru. El din asta nu s-a ales cu nimic, ceilalți cu nimic, dumneata cu nimic...

— Ce era să fac, tovarășe director? Să rabd tot, tot, așa...

— Nu. Să rabzi exact atîta cît era nevoie ca să-l faci să te asculte, să te înțeleagă, să te respecte...

— Nu-i el omul care să respecte un ziler!

— Nu?... Dumneata, în calitate de comunist, poți să spui partidului că l-ai cunoscut pe inginerul Matei pînă în fundul sufletului și ești sigur că nu-i în stare să respecte un ziler? Că n-o să fie niciodată în stare să-l respecte?

— Înțeleg eu... ce spuneți dumneavoastră...

— Cred că înțelegi... Nu zic că-i ușor să-nveți pe cineva, și încă pe cineva ca tovarășul inginer Matei, cum să te învețe din ce știe mai mult decît tine. Nu-i ușor. Dar nici nu-i cu neputință; pentru că în afară de agromonomie, de agrotehnică, dumneata sau eu știm mai multe decît el: despre viață, despre oameni, despre noi, despre dînsul...

Stăteau în cămăruța aceea întunecoasă, și Filip deslușea în ochii lui Marin Doi un licăr care-l îndemna să vorbească, îi arăta că ceea ce spunea el e sorbit, cuprins, înțeles.

— Știi ce? — tresări; și se ridică. — Hai cu mine.

— Unde?

— La el. Cred că-i tot la orezărie. Vii?

Marin s'a ridicat.

— Hai, — îl îndemnă Filip a doua oară. — Mergem amândoi.

Marin Doi a mai stat un moment în cumpănă, apoi și-a luat pălăria.

— Ei, să vedem! — hotărî; și abia afară, cînd strecura cheia ușii sub un capăt de grindă, mormăi, nici vesel, nici supărat: — Perobul lui dumnezeu Marin David l-oi lua în brațe tocmai duminica viitoare.

— Ăsta cine-i? — întrebă Filip, neînțelegîndu-l.

— Ăsta?... — Marin a tăcut pînă la poartă, și acolo, cînd Filip aproape își uitase întrebarea, a răspuns: — Ăsta-i fiu-meu. Marin, după mine, și David, după nașu-său... Mare necaz mi-a făcut mie nevasta cu botezul ăsta al lor!

Se simțea însă că în sufletul lui Marin mîniile încep a se poticni una în alta și a se domoli.

— Marin — David... Nu-s urîte nume.

— Nu-s urîte — recunoscui Marin; și după vreo zece pași: — Eu aș fi vrut să-l cheme Vasile.

Filip așteptă o lămurire.

— Pe bunicu-meu — legă Marin Doi vorba abia cînd au ajuns la debarcader l-a hăcuit un vătav acolo, pe-un șlep. Pusese foc la conac... Așa-i spunea: — Vasile-al lui Marin... Tovarășul Huc, învățătorul, zice că l-a cunoscut. Eu nu-mi aduc aminte.

Au luat barca fermei și au pornit spre malul celălalt. Marin vîslea repede, cu lopătări largi și armonioase... Pe Borcea, un vînt ușor dinspre miază-noapte lua undele în răspăr, adunîndu-le în valuri pieptoase; luntrea, sprintenă, trecea de-a latul de pe un val pe altul în legănări egale, pline de-o voioșie liniștită.

— Eu, — începu Filip cu un zîmbet — drept să-ți spun, cred că numele ăsta, Vasile, are să se potrivească încă și mai bine cu celălalt.

— Care celălalt? — se scutură Marin din gînduri.

— Celălalt copil. Doar o să mai aveți feciori!

O clipă, Marin a rămas neclintit. Vîslele, împietrite deasupra apei ca niște aripi, s-au oglindit în valurile trecătoare, adulmecînd adîncul. Lipsită de îndemnul vîslașului, luntrea s-a răsucit încet, căntînd un loc liniștit într-atîta neliniște, apoi, alunecînd stîngaci pe-o rîină, porni drum întors, în voia valurilor... Ba nu: cu un freamăt, vîslele și-au ales un loc și un moment potrivit, au luat avînt, s-au împlîntat sorbindu-și chipul fluturat sub valuri, au zvîcnit spre adînc — și Marin izbucni în sfîrșit într-un hohot de rîs tînăr, robust, plin de sănătate: pentru Filip, pentru un mărunțel Marin-David Marin, pentru Vasile-al lui Marin cel care-a fost, pentru Vasile cel care-o să fie și poate, cine știe, pentru un inginer, pe nume Matei C. Constantin, uitat pe undeva prin baltă de două zile și mai bine.

S-au cunoscut mai bine în docarul fermei:

Marin n-avea cu totul decît douăzeci și opt de ani. Intrase în partid în 1945, ca ostaș. Învățase șapte clase primare cu Huc, era însurat numai de un an, ținea la nevastă-sa ca la ochii din cap, ținea și ea la dînsul, și n-aveau decît un pogon și jumătate de pămînt, primit la împrumut.

Intr-o jumătate de ceas au ajuns la orezărie.

Filip numără oamenii de departe.

— Unu... doi... trei... cine-ți ține locul? Văd că-s tot șapte.

Marin nu știa. Au coborît și s-au apropiat.

Al șaptelea, cel mai înalt, cel mai înglodat, cel mai asudat și — după lungimea șanțului rămas în urmă — cel mai harnic dintre toți săpătorii, era inginerul Matei.

A răspuns scurt la salutul lui Filip și, fără să lase hîrlețul din mînă, s-a oprit în fața lui Marin.

— Te-ai întors și tu, ha?

Fără pic de sînge în obraz, Marin încuviință, clătinîndu-și capul.

Brusc, repezit, Matei îi întinse hîrlețul:

— Na!... Credeai că se prăpădește lumea dacă... — și-și înghiți restul frazei.

Luînd hîrlețul, Marin aruncă o privire iute spre Filip, apoi, hotărît, porni spre șanțul unde săpase pînă atunci Matei.

— Dumneata — îi strigă inginerul din urmă, amenințîndu-l parcă — n-ai avut o idee rea cu șanțurile astea pe echipe de doi. Și asta — izbi cu piciorul în roaba pe care-și așezase haina de doc — nu-i rău că ați adus-o... — apoi se răsuci spre Filip, cu o mișcare pripită, neobișnuită: — Aveți treabă cu mine? — și nu așteptă răspuns. — Este loc în docar? — dar nu așteptă răspuns nici de astădată; înșfăcă haina și cu o mișcare tot atît de nefirească și-o aruncă pe umeri.

„Ce-i cu dînsul? E beat?“ — gîndi Filip, văzîndu-l cum se urcă în docar, mai mult de-a bușelea. Ingrijorat, nemulțumit, și-a luat rămas bun de la cei șapte oameni, s-a urcat alături și a dat bici cailor.

— Ce-i cu dumneata? — întrebă aspru după un timp.

Inginerul ședea cocoșat, cu coatele sprijinite pe genunchi. Încercă să se ridice, dar nu izbuti. Ca să-i poată auzi răspunsul, Filip trebui să lase caii la pas.

Dar răspunsul lui Matei era limpede, bine legat și rostit curat, fără obișnuinții lui termeni tari. Inginerul nu era beat. Era numai ostenit. Ostenit de moarte.

Plecarea lui Marin Doi îi ațîțase pe oameni, pe toți, împotriva inginerului. Erau muncitori buni și-și făceau o socoteală simplă.

Lucrau la metrul cub. Dacă ar fi muncit mai departe așa cum hotărîse Matei, pînă la urmă s-ar fi totalizat cubajul și s-ar fi împărțit egal, după numărul săpătorilor. Dacă lucrau așa cum voia Marin, fiecare echipă de doi oameni și-ar fi avut contul ei, după munca făcută. Or, în doi, se știe, nimeni nu poate cîștiga pe spinarea celuilalt. În șapte, asta se mai poate. Și pentru că fiecare se cunoștea pe sine de muncitor bun, dar nu toți ar fi pus mîna în foc pentru ceilalți, oamenii țineau morțiș, cu Gheza în frunte, să arate lămurit ce cred ei despre purtarea inginerului față de Marin. Gheza, care nu se pricepea la orezărie dar săpa ca un lipovan, mestecînd într-una sub mustăți blesteme și îndemnuri austriace, s-a sprijinit în coada hîrlețului:

— No, — a hotărît el — mintenaș, cît domnia ta suduește cătră noi și nu ne-ascultă, noi îi musai că ședem.

Ceilalți, în spatele lui, au luat și ei coada hîrlețului în brațe.

Pînă la sfîrșit, Matei n-a mai avut ce face: a fost nevoit să asculte și să înțeleagă:

— Aveți dreptate, na: lucrați cum vreți voi. Numai lucrați, numai nu-mi faceți grevă aici, că...

— No, musai c-om lucra așa: nu pent-că noi vrem, da-pent-c-ase trebe, că-i mai bine... Numa, nu s-ajunje unul la echipă.

Prin plecarea lui Marin, una din echipe se descomplectase; flăcăul de la nivelări nu putea fi pus la șanțuri.

— Musai ar fi atuncea că pe Marin al Doilea să ni-l țipe careva înapoi. El doară cu nimica n-o greșit.

— Țipe-vi-l, na! — încuviință Matei tot mai acru. — Trimiteți-i vorbă să vină!

— De trimăs, trimitem noi, de bună samă, cînd ne-aduce de mîncarea. Da' pîn-atunci?...

Matei încercă să-i înduplece, să le arate că pînă s-or completa la loc pot lucra trei, într-una din echipe...

— Om lucra, om lucra... Numa'... la socoată a fi tare greu dacă ne încurcăm așa: ba cu echipă, ba fără echipă... ba cu doi, ba cu trei... Asta nu-i treabă!

— Ei, drăcia dracului! — și-a ieșit din pepeni inginerul. — Doar n-o să-mi luați și pielea pentru... Ce, vreți să lucrez eu în locul lui? Lucrez, na!

— No, apăi asta, să lucrî — s-a scuturat Gheza — îi o țîră mai greu decît să sudui... Lasă mata lucratul în sama noast' și vezi-ți de suduit.

Matei a răsuflat o singură dată, adînc, și s-a apropiat de Gheza, gata parcă să-l ia de piept...

— Drept cine mă iei tu pe mine? Ce-s eu, cuconașul dumitale? sclivisitul dumitale, batjocura dumitale? ha?!...

— No, că eu... — a cam dat Gheza înapoi.

— Ia dă-încoa' hîrlețul lui ăla plecatu!... Care-i în echipă cu mine?

Și a lucrat: ziua aceea pînă în seară, a doua zi...

Acuma, ghebos, cu mușchii frămîntați de cîrcei, cu trupul zdrobit bucată cu bucată, se hlobăna ca un om beat pe scaunul docarului, alături de Filip.

— Imi lipsește antrenamentul... M-am ținut, m-am ținut... și dacă nu veneai dumneata mă dădeau gata, hojmalăii! Cădeam cu nasu-n hîrleț... N-am antrenament...

— Multe n-ai dumneata...

— Lasă, eh... Uite! — întinse Matei palmele acoperite cu bătăături deschise pînă la os, fiecare cît o găoace de ou. — Asta-i: autocritică! Pentru că dumneata...

Nu și-a isprăvit fraza. Judecînd după felul cum respira, Filip îl crezu adormit. Zîmbi, și, din nou, domoli pasul cailor.

Peste puțin totuși, inginerul se ridică:

— Mîna cum vrei... Nu-i nevoie să mă dădăcești în halul ăsta.

Drumul șerpuia printr-o poiană largă, mărginită departe, jur împrejur, de-un zid viguros de sălcii. La un hop, inginerul tresări:

— Respectă-l naibii, drumul ăsta, măcar dumneata! — mormăi. — Nu mai înjur eu deacuma, da... — și adormi înjurînd.

Tăind buclele unui drum vechi, făcut de căruțele țăranilor, inginerul marcase cu țăruiși deși traseul drumului viitor: o linie dreaptă, de doi kilometri, de la o margine la cealaltă a poienii. Deocamdată însă, semnele nu-i erau recunoscute de nimeni.

Filip struni hățurile, și caii, frămîntînd zăbala, porniră însfîrșit în trap întins pe drumul nou.

XII

Filip nu mai știa dacă vina o poartă el, care a uitat să întrebe, sau activistul acela vesel de la plasă care, cu prilejul convorbirii lor telefonice, a uitat să-i spună ora ședinței de la pretura Paroșenilor... Ca să cruțe caii

nu și-a crușat somnul — și a ajuns după șase ceasuri de drum, cînd ședința începuse de cîteva minute.

Intr-o încăpere mare, dreptunghiulară, stăteau pe scaune ca într-o sală de spectacol vreo patruzeci de oameni. După înfățișare, după îmbrăcăminte, cîteva păreau notari ori învățători. Restul — țărani. Cu dosare în poale, cu creioane răsărind semet din buzunarele de piept — erau pe semne agenți agricoli, primari, președinți de cooperativă, îndrumători... Femei — nici una.

În față, la o măsuță învelită cu pînză roșie decolorată și stropită cu cerneală, în prezidiu, — patru bărbați — dintre care lui Filip nu-i era cunoscut decît unul: un om tînăr, îmbrăcat într-o cămașă vineție de cînepă, croită țărănește — cu guler îngust și mîneci largi, fără manșetă, curgînd bogat dintr-o vestă încheiată pînă sus. Era Ilinca. Filip îl cunoscuse cu două săptămîni în urmă, la Prund...

În picioare, încovoidindu-se ca o lumînare prea încălzită spre niște hîrtii întinse pe colțul mesei, un slăbănog cărunt citea monoton, cu poticneli ce se repetau la intervale regulate, o hotărîre a Consiliului de miniștri în legătură cu înapoierea unor cantități de grîu colectate, în cîteva locuri din țară, peste normele fixate.

— Dumneata cine ești? De unde vii? — se ridică de pe scaun ca să ajungă la urechea lui Filip un omuleț scurt și gros, cu ochii înecați în pungulițe de grăsime.

— Director la ferma Lespezi, — șopti Filip; și-și spuse numele.

— Aaaa... tovarășul Filip! Stai aici, — îl trase grăsunul de mînecă spre un scaun gol, vecin cu cel pe care ședea el însuși. — Stai aici și țin-te bine!

Maleș îl chema — află Filip îndată. Cu dînsul vorbise la telefon, atunci, de la primăria Lespezilor. Rîdea într-una și acum, în șoaptă, și cînd rîdea ochii i se infundau pînă -ntr-atîta în purgulele lor de grăsime, încît păreau doar două linioare ușor ridicate către tîmple.

Filip nu cunoștea hotărîrea citită: ziarle în care apăruse nu ajunseseră la Lespezi. Iși scoase carnetul de note și atunci Maleș, redevenind serios, nu-i mai explică pînă la capăt de ce trebuia „să se țină bine“.

După ce s-a citit Hotărîrea, s-a mai citit și textul publicat de „Scînteia“ odată cu o hartă: harta semnala foarte clar că, pînă la 15 Septembrie, județul Ialomița fusese codaș pe țară și la colectări, și la muncile de toamnă.

De astă dată, Filip știa despre ce-i vorba, citise ziarul, așa că avu vreme, un sfert de ceas, să se uite prin sală și să asculte lămuririle pe care Maleș i le dădea din toată inima.

Cel care citea nu făcea parte din prezidiu. Era un funcționar al preturii. În prezidiu, alături de Ilinca ședea pretorul din Paroșeni: un om de vreo cincizeci de ani, cu mustăcioară cenușie, tunsă mărunț, cu ochi rotunzi, tot cenușii, și cu o pereche de buze groase, așa fel aduse înainte încît privindu-l te așteptai dintr-un moment în altul să-l vezi scăpînd din gură un sîmbure de prună. Purta haine albe, cămașă cu guler răsfrînt — și era în general cel mai elegant om din sală. Filip îl privi curios: așa arăta, prin urmare, pretorul acesta care ținea la el acasă, sub cheie, documentele primăriei din Lespezi în legătură cu situația moșiilor!

Lîngă pretor, fuma țigară după țigară un tînăr, un băiat aproape, căruia Maleș nu-i știa numele: era în orice caz inginer agronom și venea de la Călărași, din partea serviciului agricol județean.

Alături de Ilinca, de cealaltă parte a mesei, — Lencu, secretarul organizației de partid din plasă: om pe la cincizeci de ani și el, spătos, smolit,

împodobit de o mustață neagră, nu tocmai bogată, cu colțurile arcuite în jos. Asculța atent, cu ochii pe jumătate închiși, cu privirile uitate pe o scrumieră, punctînd încăpățînat în vînt, cu arătătorul, creșterea și căderea fiecărei fraze.

În sală, Filip nu recunoscuse decît două figuri: Erhan, președintele Frontului Plugarilor din Lespezi, îi zîmbea cu tot șiragul dinților lui strălucitori — ori de cîte ori se întorcea spre el sau măcar spre vreunul din vecinii lui... „De ce l-or fi trimis aici pe ăsta?“ — îl cîntări Filip. „Spion? Avocat?“... și îl sîcîia gîndul că despre omul acesta, care la ședința comisiei de însămințări își luase tîlpășița cu atîta ușurință, el nu știe nimic, nu poate crede nimic, nu poate spune mai nimic. „L-or fi trimis ei? O fi venit de capul lui?“

În cel mai din față rînd de scaune, singur, Pamfil Vițcu, directorul fermei Crîngași, cu ochii deschiși încă — dar fără să se mai uite nicăieri — moțăia plictisit, cu aerul țaranilor sătui care se pregătesc să adoarmă pe banca lor, în sala de așteptare a unei gări. Filip îi trimise din mîină în mîină un bilet: „*Frate Vițcule, am tot citit „Ist. Part.“ și „Probl. lenin.“ din scoarță în scoarță. Nu este nicăieri nimic despre vreo împărțire a chiaburilor pe sorturi și calități. Nu știu de unde ai luat-o tu. La Lespezi, plugurile tale au intrat pe brazdă abia azi, pentru că două zile le-am tot cîrpit. Furajul nu-i de prima calitate dar merge. Cei trei tovarăși care au luat de la voi grîu comunist pentru sămînță sînt mulțumiți. Au de gînd să-l samene în rînduri încrucișate. Ce-i cu semănatul ăsta, l-ai încercat? Cele 14 tractoare jăgăduite de tine nu ne-au ajuns. Ce s-a întîmplat? Te-ai răzgîndit? După ședință plecăm spre casă împreună. — Filip.*“

Vițcu citi, și, fără a se osteni să caute prin sală chipul lui Filip, răspunse pe dosul aceluiași bilet. De regulile ortografiei, nu se sinchisea:

„*Lencu ma pus să vîr tractoarele tale pe moșia lui Pană. Acuma pînăș ridică Pană porumbul stau și așteaptă iar pe urmă ară. Astai practica că altfel cică moșierul sabotează și lasă paragină. Tu în teorie ai dreptate. Eu citesc mai încet ca tine. Cu chiaburii se vede cam încurcăto dar ce știu nu știu dela mine. În rînduri încrucișate nam semănat. După ședință plec la minister că mau chemat ca fruntaș pe țară așa că nu măntorc acasă cu tine. Vițcu.*“

Cînd funcționarul preturii și-a strîns sub braț hîrțile și a trecut în sală, s-a ridicat pretorul. Avea o voce plină și plăcută.

Pretorul urma să țină „înaintea reuniunii noastre tovarășești“ un raport asupra „situațiunii colectării-însămînțări în plasa noastră“. Și-a potrivit pe nas niște ochelari fără ramă, cu lentile lunguețe, dar după ce a schimbat pe șoptite cîteva vorbe cu Ilinca și-a încrețit nasul lăsînd ochelarii să cadă între filele carnetului pe care-l ținea deschis în mîină:

— Bine înțeles, tovarăși! — începu, ca și cum pînă atunci vorbise cu sala întreagă, nu cu Ilinca. — Bine înțeles! Hotărîrea, articolul din „Scînteia“, s-au citit înaintea dumneavoastră pentru ca dumneavoastră să vi le reamintiți și să țineți seamă de ele cînd vă înscrieți la cuvînt, dumneavoastră, după raportul meu...

— Dar și raportul trebuie să țină seamă de ele, — insistă cu voce tare Ilinca; și lui Filip îi fu greu să recunoască în flăcăul acesta sigur de sine, pe omul care cu două-trei săptămîni în urmă răsfoia sub nasul lui, abia vorbind, un carnet cu notițe indescifrabile. — Și raportul dumneavoastră, tovarășe pretor, trebuie să țină seamă: și de Hotărîre și de articol, — repetă Ilinca liniștit; apoi, pentru că pretorul rămăsese întors către el, holbat, frînt de șale, cu înfățișarea jalnică pe care și-o iau uneori școlarii cînd țin să arate profesorului temut că observațiile lui îi

fac să se piardă cu totul, îl îndemnă printr-un gest scurt să se adreseze sălii.

— Ține seamă! Raportul tovarășului pretor ține seamă — veni Lencu în ajutorul pretorului, cu o voce neobișnuit de aspră și bărbătoasă.

Filip îl întreabă încet pe Maleș:

— Cine conduce ședința?

— Pretorul. Un pișicher...

— Raportul e al comisiei de însămînțări din plasă?

— Și însămînțări, și colectări...

Raportul — alcătuit, după cum i s-a părut lui Filip, din trei părți — a durat două ceasuri și jumătate.

Prin conținut și prin felul cum a fost rostită, prima parte semăna izbitor cu scrisorile-reclamă intitulate „act de mulțumire“, publicate pe vremuri în ziare de doctori sub semnătura unor pacienți: îndelung, „în numele și în asentimentul întregii populațiuni“, pretorul a mulțumit „organizațiunii de partid din plasă și tovarășului nostru Lencu nominal“, și a mulțumit deasemeni îndelung, pe rînd, tuturor „organizațiunilor mobilizate și impulsionate“ de Lencu, pentru îndrumătorii care „au dus pe umeri, au purtat, au avîntat și au impulsionat cu cea mai mare neprecupețire“ tot ce s-a realizat în plasă.

Partea a doua demonstra că harta apărută în „Scînteia“ s-a făcut pe baza situației date cu cincisprezece zile în urmă, dar între timp, „noi, pretura, am făcut investigațiuni suplimentare și, pe bază de informațiuni edificatoare, am stabilit că în plasa noastră fiecare cifră permite să fie ameliorată pînă la un procent mult mai favorabil“. Pe baza acestor cifre „ameliorate“, raportul constata că în plasă atît colectările cît și muncile de toamnă merg „nu de la rău spre bine, ci de la bine spre foarte bine și chiar spre excelent“. Numele satului Lespezi a fost citat cu acest prilej de două ori: întîi, pentru că la colectarea păioaselor satul predase cota în proporție de 84,2% și primise de la stat contra-costul în proporție de 84,1%; a doua oară a fost pomenit pentru că ferma de stat din Lespezi fusese „impulsionată puternic în ultima vreme, rezultatele practice lăsîndu-se încă așteptate, dar nu peste mult, evident, vor veni“. S-a vorbit cîte ceva și despre ferma din Crîngași, ca despre „o mare mîndrie, pe plan național chiar, noi trebuind însă să dezvoltăm popularizarea ei în plasă.“

Cît privește resturile de moșii, raportul susținea că „ele au fost cuprinse în ritmul producției agrariene generale, moșierii fiind obligați fără excepție, în plasa noastră, să producă și numai să producă, prin aceasta răpîndu-li-se orice posibilitate de a sabota“.

Fermele-model moșierești „secondau fermele de stat“, iar gospodăriile private ale „minunaților noștri țărani“ — „secondau cu succes acțiunea generală“.

Partea a treia a raportului cuprindea — după cum a anunțat pretorul însuși — „concluziuni și perspective“. Concluziile și le-a rezumat, singur:

— Să ne impulsionăm, tovarăși, toți, pînă la unu!

Iar perspectivele, de asemeni:

— Plasa noastră, tovarăși, se poate avînta pînă în fruntea județului, și județul nostru se poate avînta pînă în fruntea țării.

Cel dintîi a aplaudat Lencu. Ascultase raportul cu atenție egală, cadelițiindu-și neconținut arătătorul, frază după frază, pe deasupra movilei de mucuri și chibrituri arse, clădite între timp pe scrumieră și în jurul scrumierei.

După raport, pretorul făcu înscrieri la cuvînt: nouăsprezece nume.

Privi cîtva timp lista, întîi cu ochelarii pe nas, apoi cu ochelarii în mînă, făcu ici colo cîteva semne și însfîrșit, adînc nemulțumit, i-o întinse lui Lencu.

Încrețindu-și fruntea, cumpănind bine de fiecare dată, Lencu își trecu apăsător creionul peste cinsprezece nume și înapoie lista odată cu cîteva instrucțiuni șoptite.

— Tovarăși, — se lumină pretorul îndată — orele fiind înaintate și mulți dintre dumneavoastră avînd treabă pe teren, n-o să putem, bineînțeles, să dăm cuvîntul la fiecare dintre dumneavoastră. Vă rugăm pe aceia dintre dumneavoastră care nu vor putea căpăta cuvîntul, să ne dea după ședință angajamentele dumnealor în scris, și noi vom ține seamă de cuvîntul fiecăruia dintre dumneavoastră. Dau cuvîntul tovarășului...

— Dar cu criticile ce facem? Numai angajamente-i voie? — strigă Filip de pe locul lui, stîrnind în sală freamăt și, ici-colo, hohote de rîs.

— Cu criticile?! Ce critici?... — aplecîndu-se peste capul lui Ilinca, pretorul primi din nou, docil, instrucțiunile șoptite de Lencu. — Dai înscris și criticile și angajamentele, tovarășeee.... ăăăă.... V-ați lămurit?... Are cuvîntul tovarășul Moțățăianu din Țipoia-Slobozia.

Au fost cinci vorbitori. Patru, printre care și Erhan, au citit cîte o declarație arătînd că ei, „în numele tuturor locuitorilor din comuna noastră” își însușesc raportul și își iau angajamentul „să impulsioneze mai departe munca, așa fel ca plasa să ajungă frunțasă pe județ și județul frunțasă pe țară”.

Lencu i-a ascultat cu bunăvoință, pipăind parcă fiecare frază cu vîrfurile arătătorului, și, de patru ori, a dat el însuși tonul aplauzelor.

Al cincilea vorbitor a fost Pamfil Vițcu. Pretorul i-a dat cuvîntul cu oarecare solemnitate:

— Apropiindu-ne de încheierea dezbaterilor noastre, tovarăși, să ascultăm acum cuvîntul sectorului socialist: are cuvîntul tovarășul Pamfil Vițcu, directorul fermei de stat din Crîngași! Aveți cuvîntul, tovarășe Vițcu! — și a aplaudat chiar el cel dintîi, luînd-o înaintea lui Lencu.

Ca și vorbitorii căroră li s-a dat cuvîntul înaintea lui, Vițcu avea în mînă o foaie de hîrtie gata scrisă; dar cînd s-a ridicat a boțit-o încet în pumn. Cuvîntul lui a fost cel mai scurt dintre toate:

— Tovarăși, eu la raport n-am de spus nimic, dacă asta-i linia. Ferma mea ară la timp, seamănă la timp, culege la timp. Se știe! — și așteptă întunecat pînă s-au stins aplauzele. — Ridic numai două probleme! — și Filip băgă de seamă că arătătorul lui Lencu a încremenit dintr-odată deasupra scrumierei. — Intîi. Eu am vrut să ajut cu paisprezece tractoare ferma de stat din Lespezi. Am primit pe urmă dispoziția să duc tractoarele pe moșia lui Pană-Grăniceru...

— Fermă model, nu moșie, — îl corectă Lencu zîmbind.

— ...pe moșia lui Pană-Grăniceru — continuă Vițcu încăpățînat, — la un preț de parcă eu aș fi centru de mașini iar el țăran sărac întovărășit. Tractoarele trebuie să aștepte pînă cînd domnul Pană culege niște porumb lucrat în parte; pe urmă ară. Linia asta am primit-o de la tovarășul Lencu. Vreau să întreb: asta-i linia, ori care-i linia?... Și încă o întrebare: după ce linie mă bat eu, fermă de stat, cu speculanții, cu exploataatorii? Eu, prin urmare, dacă le vînd și-i jupoi la vînzare, ei se despăgubesc pe spinarea clasei muncitoare. Atunci cum? Dacă nu le vînd eu, cumpără de la altul... La două fără zece am tren. Vă rog să-mi răspundeți practic. Cînd conduci o fermă, trebuie să ai o linie! — încheie ca-ntr-un proverb. — Eu n-am! — și așezîndu-se, desfăcu încet, cu luare aminte, hîrtia pe care o boțise; faptul că în sală se schimbau șaptez pline de o vădită nedumerire

nu-l supăra de fel, și nu părea să fi observat că fusese singurul vorbitor neaplaudat.

În prezidiu, arătătorul lui Lencu învinse, înșfîrșit, cîrceii ce-l ținuseră țeapăn tot timpul cît vorbise Vițcu, și coborî apăsător pe masă, de trei ori la rînd, cerînd liniște.

— Tovarășul Gheorghe Ilinca are cuvîntul! — anunță grav pretorul; apoi, aplecîndu-se în direcția lui Vițcu, adăugă muștrător și un pic ironic: — Nu rămîneți, tovarășe Vițcu, nici fără răspuns, nici fără linie! — și cînd văzu că Lencu deschide o rafală de aplauze se așază satisfăcut și, împăturind lista vorbitorilor, începu să și-o vînture pe sub gușă.

Ilinca așteptă gînditor, preocupat, și cînd aplauzele conteniră, luă cu o mișcare dibace, foarte simplă și firească, lista evantai din mîna pretorului și se ridică.

— Dacă se îngăduie — începu — aș avea numai două întrebări, pentru tovarășii care au vorbit înaintea mea.

În sală, cîteva mîini fluturată, cîteva voci se uniră într-un zumzet: „Da, da, întrebări! Să se pună întrebări“.

— Tovarășul președinte este de acord să se pună întrebări? — se întoarse Ilinca și către pretor.

— De acord, de acord — se grăbi pretorul fîstîcit, căutînd să citească pe fața lui Lencu un semn de aprobare; dar n-a putut citi nimic: cu capul răsturnat incomod pe spate, Lencu privea uimit de jos în sus, numai și numai mișcărilor bărbiei lui Ilinca.

Au fost într-adevăr numai două întrebări și amîndouă au stabilit un singur lucru: cei cinci vorbitori netăiați de Lencu de pe listă, primiseră cînd au venit la ședință cîteva foite bătute îngrijit la aceeași mașină: „Dacă ți se dă cuvîntul, citești asta!“ — le hotărîse un funcționar al preturii; și preîntîmpinase orice obiecție: — Nu adaogi nimic, nu schimbi nimic; a aprobat-o tovarășul Lencu personal!“

Intr-adevăr, Lencu recunoștea: aprobase totul. Intr-adevăr, numai Pamfil Vițcu îndrăznise să boțască textul aprobat de Lencu.

Ilinca nu socoti necesar să insiste prea mult asupra acelor hîrtiute-angajament: propuse să fie înapoiate pretorului și, într-o liniște înghețată, rosti numai cîteva cuvinte:

— Asta, tovarăși, nu trebuie, cred, să se mai împlină. Cînd un tovarăș care nu-i obișnuit să ia cuvîntul are ceva de spus într-o adunare, este bine să-l ajutăm să treacă pe o hîrtie tot ce-i stă pe inimă. Putem bate pe urmă și la mașină scrisul lui, gîndurile lui... Dar în afară de asta, trebuie să veghem cu toții: cine umblă cu potlogării — aruncă el o privire foilor ce zăceau acumă sul în brațele pretorului — să fie pedepsit; întîi în ședință, pe urmă și mai departe, pe linie de stat, pe linie de partid, după caz. Așa!... Propun să dăm cuvîntul tuturor tovarășilor înșcriși! În sală scaunele scîrțîiră parcă toate dintr-odată; cineva strigă tare: „Da, da, e bine!“, iar Maleș icni în urechea lui Filip: „Știam eu c-o să se-ngroașe! Știam eu!“ — Propun, — continuă Ilinca — să dăm drept la cuvînt și tovarășilor care au de spus ceva în afară de ce ne-au citit mai înainte, sau au de spus ceva chiar despre ceea ce *au fost obligați* să ne citească. Propun să-mi dați și mie mai spre sfîrșit, cuvîntul... Alte întrebări nu mai am, — termină el zîbind, și întinse din nou pretorului lista vorbitorilor.

Dar multă vreme, pretorul nu știu ce să facă. Așază lista pe-un colț de masă, o mută pe celălalt colț, aplaudă de-avalma cu cei din sală ridicîndu-și palmele grăsuțe sub nasul lui Ilinca, scăpă ochelarii, îi pescui de sub scaun... Lencu aplauda din vîrfurile degetelor și, căutînd zadarnic să-și păstreze chipul

neschimbat, șoptea ceva, ba pentru inginerul agronom, ba pentru Ilinca, ba pentru nimeni. În cele din urmă, după ce a cerut de două ori părerea lui Ilinca, după ce Ilinca i-a arătat de două ori, pe listă, un acelaș nume, pretorul se ridică:

— Are cuvîntul tovarășul Filip de la ferma de stat din Lespezi! — anunță. — Poftim, tovarășe Filip, dumneavoastră aveți cuvîntul... — și așteaptă, curios, să vadă cum arată la față acest Filip...

Filip arăta ca de obicei: un om mărunțel, abia trecut de treizeci de ani, cu umeri musculoși — nu prea largi însă — îmbrăcat într-o haină albăstruie decolorată; un om cu fruntea lărgită de-o necruțătoare chelie, cu fața prelungă, slabă, palidă poate — dacă n-ar fi fost atît de tăbăcită de soare, și cu un nas puternic, osos, îngroșat cam mult la mijloc și cîrmit abia vizibil într-o parte... Ridicînd îmbufnat din umeri, pretorul se așeză și continuă să-și vînture repede, cu amîndouă palmele, gusa asudată.

În carnetul lui de note, Filip avea încă din Lespezi un punctaj cuprinzînd pe scurt tot ce ținea să spună în ședință. Dar pentru că nu se mai aștepta să-i fie dat cuvîntul, nu știu — cîtva timp — cum să înceapă.

— Ei? îi veni în ajutor Ilinca. Dumneata, parcă, ne-ai pregătit pentru niște critici... Incepe cu angajamentele, dacă-ți vine mai ușor, dar criticile, oricum, nu-ți dăm voie să le uiți...

Dacă nu venea acest îndemn, Filip ar fi început de-a dreptul: „Raportul, tovarăși — îi stătea pe limbă o frază — se vede foarte bine: vrea să ne îmbrobodească. De ce vrea tovarășul pretor să ne îmbrobodească? De ce tovarășul Lencu îl ajută? În folosul cui, atîta minciună și atîtea ocolișuri?...“ Nu începuse așa, pentru că se gîndea că, aruncînd chiar de la cel dintîi cuvînt un asemenea pietroi colțuros, va stîrni mai degrabă o sfadă decît o dezbatere, și pe urmă îi va fi poate din cale afară de greu să spună în liniște, chibzuit, tot ce avea de spus. Ilinca îl ajuta, într-adevăr, cu îndemnul lui: a început domol, adresîndu-i-se numai lui:

— Nu pot să pun întîi angajamentele, tovarășe Ilinca, pentru că nu știu încă pe ce bază stau...

— Stai pe baltă, tovarășe director! — pufni Lencu. Pe balta Ialomiței, și răspunzi pentru recolta de pe zece mii de hectare, fermă de stat! Asta ți-e baza...

În sală cineva hohoti aprobator; Filip așteaptă pînă se făcu din nou tăcere.

— Da, cam zece mii de hectare, — încuviință pe urmă liniștit. — Să vedem atunci dacă avem o bază, nu?... Vorbind scurt, stăm așa: răspund de ferma din Lespezi de trei săptămîni. Am trecut pe la minister, am trecut pe la județeană A.F.S.M. din Călărași, am avut vreme să cunosc oarecum ferma, satul, mi-am cunoscut întrucîtva și vecinii...

— Pe bază de „oarecum“ vrei să-ți iei angajamente? — pufni Lencu din nou.

— Nu, nu — îi răspunse însă Ilinca în locul lui Filip. — Să facem ca în orice ședință: notăm întrebările și le punem la sfîrșit. Sînteți de acord?

Lencu ridică nemulțumit din umeri și, cu mișcări pripite, zmulse dintr-un buzunar o hîrtie, din altul un creion, și și le pregăti pe masă, la îndemînă. În sală dăinui cîtva timp, apăsător, o tăcere stînjinită, apoi se auzi numai glasul lui Filip. O jumătate de ceas, a vorbit neîntrerupt.

Despre discuția lui din București, cu Cristescu, a amintit numai în treacăt: „La minister — a spus — n-am găsit pe nimeni care să cunoască ferma și să-mi dea o îndrumare cinstită. Bănuiesc că așa pățesc și alți directori. Asta-i rău...“ Despre conducerea județeană a A.F.S. M-ului a spus

însă mai multe: a descris paragina sediului — cunoscut în Călărași numai speculanților de zarzavat, apoi a rezumat convorbirile lui cu Zamfirescu directorul, cu inginerul telefonist Matei și cu Mîță — șeful serviciului de cadre...

La masa prezidiumului, Ilinca scria într-una, străduindu-se să țină pas cu ceea ce spunea Filip; dar nu prea izbutea, și din cauza asta pe față i se adînceau din ce în ce semnele unei încordări chinuitoare... Lencu asculta mohorît; aștepta pînă cînd Filip isprăvea fraza începută și atunci își rostea părerea muțeste, deslușit totuși, aruncîndu-și sprîncenele dezaprobator și răsturnîndu-și capul pe spate cu o tresărire scurtă, mîndră: „Nu-i adevărat!“ Apoi aștepta fraza următoare, ca s-o pecetluiască printr-un gest asemănător: „Nu-i adevărat!“... Uitîndu-și țigara aprinsă între degete, tînărul inginer agronom asculta — numai ochi și urechi; conducătorii A.F.S.M.-ului din Călărași îi erau cunoștințe bune, pe semne, și părerea lui despre dînsii fiind destul de apropiată de părerea lui Filip — aproba zîmbind, vorbă cu vorbă... Pretorul își vîntura mai departe gușa, urmărind încîntat plimbarea cîtorva muște pe pereți; deveni atent abia cînd îl auzi pe Filip spunînd că cineva — pretorul nu știa cine anume — „avea complici la primăria din sat și avea destui sprijinitori chiar aici unde ne aflăm, la pretură!“

Filip vorbea despre ferma din Lespezi: Răghină, Horuțiu, Vasilescu... dosare falsificate... tractoare „confiscate“ de un chiabur... pămînturile statului lucrate numai pe hîrtie sau date țăranilor în parte, ca pe vremea moșierilor... jafuri acoperite cu dovezi eliberate orbește de primărie și de pretură, inventar „cedat“ pe mită fermei din Crîngași sau pur și simplu furat...

— În raportul tovarășului pretor nu-i nici un cuvînt despre asta, continuă Filip. — S-a spus că ferma are să meargă bine și s-a spus că satul Lespezi a predat cota la colectarea de păioase în proporție de 84,2%. Cifra o fi bună. Dar ce se vede în sat e rău. Fac parte din comisia de însămînțări și am fost la o ședință: în comisie poruncesc chiaburii, la primărie poruncesc chiaburii, socoteala cotelor o țin chiaburii, socoteala suprafețelor însămînțate de fiecare gospodărie o țin chiaburii, despre dosarele cu situația moșiilor mi s-a spus că stau în păstrare la tovarășul pretor acasă; țăranii muncitori au fost încărcăți la cote peste orice măsură, pentru că au dat și cota chiaburilor; planul lucrărilor din toamna asta nu-i cunoscut nici măcar la primărie, nu mai spun că n-a fost împărțit pe gospodării; cine vrea să schimbe grîul pe grîu semîncă selecționat de la Romcereal, dă peste sabotori; de centre de tratat sămînța nici pomeneală. Raportul n-a spus nimic despre asta. Eu am unele date. Le-am verificat cum am putut, dar nu cred să cuprindă greșeli mari. Le dau citire aici, și trebuie să chibzuim...

— Mai rar, tovarășe Filip, mai rar! — ieni Ilinca; și chinuindu-se răbdător, continuă să noteze și cifrele.

Cifrele puneau față în față suprafața lucrată de gospodăriile din Lespezi — așa cum apărea suprafața aceasta în registrul primăriei și așa cum apărea din mărturiile a trei gospodari lespezeni care se pregăteau să semene „grîu comunist“: bătrînul Spiridon Nedelea, Dincă Giorovan și Nistor Cîrmiș.

În sală — mișcare, zumzet: scîrțîind scaunele, delegații își șopteau părerile din ureche în ureche, schimbau dintr-un colț într-altul al sălii bilete scrise în grabă pe genunchi, murmurau aprobînd sau dezaprobînd, găseau cu voce tare asemănări și deosebiri între situația din Lespezi și situația din satul lor... — și, vădit, fie că se bucurau, fie că, dimpotrivă, continuau să asculte, uimiți peste măsură.

— În Lespezi, oamenilor cinstiți li se vîră pumnul în gură și la primă-

rie, și la comisia de însămintări, și la colectări, și la șeful de post... Nu cred că Lespezii sînt singurul caz din plasă... Tovarășul pretor spune că județul se poate avînta în fruntea țării și plasa noastră în fruntea județului. Pe ce bază? — și Filip tăcu dintr-odată, uluit parcă el însuși de gravitatea vorbelor lui. — Dacă nu chibzuim bine lucrurile acuma, aici... — continuă pe urmă căutîndu-și greu cuvintele — ... atunci eu cred că chiaburii, moșierii, vorba tovarășului pretor... ne pot avînta cu plasă cu tot... dar nu încotro vrem noi: încotro vor ei! — și privind repede carnetul care-i tremura în mîna asudată, i se păru că n-a spus aproape nimic din ceea ce voia să spună, că a uitat tocmai lucrurile cele mai importante, că n-a convins pe nimeni de nimic; ar fi vrut să vorbească și despre organizația de partid din sat, — despre David Golea, vînzător la cooperativă, care ținea loc de secretar și care, fără doar și poate, era un tembel în stare să încurce pînă și cele mai limpezi lucruri din lume; ar fi vrut să vorbească despre toate acestea, dar își dădea seama că nu se afla într-o ședință de partid, că n-avea rost să ridice asemenea probleme; ar fi vrut să amintească din nou, mai pe larg, de cîțiva oameni înzestrați, unii comuniști, alții fără de partid, în numele cărora îndrăznea el să vorbească astfel, — despre Bucurașu și Prodan, despre Mitu Cîrstei și Olteanu, despre Țiripan și Gheza, despre inginerul Matei și despre elevii tractoriști, despre Dincă Giorovan, despre Marin Doi, despre Avram Moț, despre bătrînul Nedelea și chiar despre Nistor Cîrmiș cel atît de limbut și fricos ca un iepure; chipurile lor îi veneau în minte, dar nu vedea cum, în cît timp ar putea spune în cuvinte atîtea lucruri la care pînă atunci el, Filip, nu chibzuse încă destul; adunîndu-și gîndurile, se hotărî să încheie: — La noi, în Lespezi, — rosti — nu ducem lipsă de oameni. Totul este să intre mai repede în munci de conducere oameni potriviți... Ferma noastră — preciză — își ia trei angajamente...

Primul angajament era: ferma va da satului o mîină de ajutor pentru ca toți chiaburii să fie scoși din funcțiile de conducere; pe urmă ferma va ajuta lespezenilor să obțină o revizuire cinstită a cotelor din vara trecută și a registrelor pe baza cărora s-au fixat aceste cote; în sfîrșit, ferma va ajuta ca satul să facă toate lucrările de toamnă, după plan, cît mai în termen.

Doi: ferma va sesiza comisia de arbitraj, va cere și ajutorul Comitetului Central al Partidului dacă va trebui, și va obține în cel mult trei săptămîni întreg inventarul ce i-a fost repartizat în ultimul an și pe care Răghină l-a „cedat” fermei din Crîngași... Filip își dădu seama însă că pînă atunci nu apucase să spună aproape nimic despre acest „inventar cedat” și căută să-și repare greșala povestind acum, deslușit, totul. Dar Vițcu, directorul dela Crîngași, se răsuci zgomotos pe scaun și îl întrerupse:

— Ți-am spus că-ți dau tractoarele, sau nu ți-am spus? se răsti. — Atunci ce vrei? Vorbește cu tovarășul Lencu, nu cu mine! Pe el nu-l vezi? — și se întoarse cu fața spre prezidiu, ca să adauge la fel de minios, la fel de răstit: — Dacă linia cere să-i ar lui Pană-Grăniceru, îi ar și gata!... Numai să fie o linie adevărată... Are dreptate și Filip: tractoarele statului ar trebui să are întîi pe pămîntul statului, pe urmă pe al țaranului, că de-accea-i aliat țaranul! Are dreptate Filip! — repetă cu încredințare. — Ce să umblăm cu cioara vopsită? Intrăm iarăși argați la Pană ăsta? — apoi îi aruncă lui Lencu o privire furioasă și se ridică: — Eu trebuie să mă duc la gară, v-am mai spus.

Dar nu izbuti să plece decît după ce, răspunzînd întrebărilor lui Ilinca, lămuri — aspru, răstit, dar cinstit și fără nici un fel de ascunziș — istoria celor 14 tractoare „cedate”, care „rugineau acuma pe bărăganul lui Pană-Grăniceru” pentru că „așa a dat linia tovarășul secretar Lencu”.

Lencu îl ascultă întunecat și numai la sfârșit pecetlui totul, mutește, cu gestul obișnuit: „Nu-i adevărat! N-are dreptate! N-a priceput nimic!“

În ușă, Vițcu se întoarce:

— Eu spun așa... — reveni el câțiva pași spre masa prezidiului — ..Cînd ești director de fermă, trebuie să citești marxism, și să rozi marxism, în fiecare zi cîte-o pagină ori două, iar sărbătorile douăzeci de pagini: ca să știi linia partidului singur, după capul tău... Aici am rămas eu în urmă la marxism!... Are dreptate Filip! În ce privește producția, înșămîntările, se știe: ferma mea nu rămîne la coadă! — și aruncînd o privire ucigătoare ceasului din perete, plecă mormăind ca un urs: — Nu pot să pierd și trenul, acumă...

Nu-l opri nimeni. Puțini, între cei de față, izbutiseră să priceapă cîte ceva. Males se strîmba ca o maimuță, vrînd să-l convingă pe Filip prin gesturi că, orice s-ar spune, Vițcu s-a întrecut cu băutura... Dar Filip știa bine că Vițcu nu era beat. Se grăbi să încheie.

Ultimul angajament al fermei Lespezi era cel mai scurt: suprafața de 4000 hectare prevăzută în plan pentru viitorul an agricol, va fi pînă în primăvară destelenită, arată și înșămîntată în întregime: asta, în legătură strînsă cu satul, cu satele dimprejur și cu cealaltă fermă de stat din plasă, Crîngașii.

— Are cineva de pus vreo întrebare tovarășului Filip? — se ridică în picioare pretorul, ascultînd docil îndemnul șoptit de Ilinca.

În sală — liniște; doar ici-colo foșniră cîteva foi de hîrtie. Lencu singur ridică mîna:

— Eu!

Și a întrebat: întîi, — dacă Filip nu crede că felul cum a luat el în primire ferma de la fostul administrator este anarhic.

— Adică... — nu l-a înțeles Filip — ... de ce anarhic? Pentru că au fugit? Desigur că trebuiau arestați, dar...

— Nu întreb despre purtarea lor; despre a dumatile! — preciză Lencu.

— Purtarea mea!... Păi... ce alta era să fac? La atîta m-a dus capul...

Lencu își zîmbi mulțumit și puse a doua întrebare: dacă Filip nu găsește că și la primărie s-a purtat anarhic, atunci cînd a „mîzgălit“ în „documente de stat“, „tot ce l-a tăiat capul“.

— Bine, dar... — ridică Filip din umeri, nepricepînd nici acum ce anume urmărește Lencu — ... cum să fi făcut?

Măsurîndu-l blînd, muștrător, Lencu trecu la întrebarea următoare: dacă Filip recunoaște că în vremea din urmă „a avut unele legături“ cu proprietarul fermei model din Bîrsani, moșierul Hector Pană-Grăniceru.

— Ce legături? — tresări Filip; și simți cum îngălbenește.

— Așa... prietenești: vreo vizită... vreun joc de cărți... niscăi sfaturi... o cafea...

Împrejur, zeci de fețe se întoarseră dintr-odată, — și lui Filip i se păru că scîrțîitul scaunelor îi sparge timpanele, că privirile oamenilor acelora îi pleznesc obraji ca niște bice... În prezidiu, Ilinca rămăsese cu gura întredeschisă, ca un om căruia nu-i ajunge aerul și, încet, scăpă creionul din mînă.

— Văd că... nu... sau... adică... pentru ce, dacă... — după ce-și ascultă un timp propriile hîlbîieli, Filip se stăpîni și vorbi încet, uscat, greoi, potrivind cuvintele unul lîngă altul ca pe niște cărămizi îndărătnece: — Am fost o singură dată la conacul lui Grăniceru. Găsisem în baltă boii furați de Răghină. Li adusesem la fermă. Aveam nevoie de furaje, aveam nevoie de pluguri. Voiam să cumpăr ori să împrumut. N-am găsit nimic la Grăniceru,

Acolo nu-i fermă model. Acolo-i un moșier sabotor: ia împrumuturi de la stat, lucrează moșia în parte, și cu banii face cine știe ce speculă. N-am nici o legătură cu el. Nu știu un singur lucru: cine i-a scăpat moșia de expropriere?

Lencu îl așteaptă nerăbdător să termine — „Nu te-am întrebat ca să-ți ascult părerile despre Pană!“ spunea chipul lui — apoi întrebă încet:

— Cît ai stat la Grăniceru, tovarășe Filip?

— Vreo douăzeci de minute.

— Cu cine te-ai întâlnit?

— Erau acolo: un preot pensionar din Lespezi, o femeie, un fost procuror, Grăniceru și o rață, — răspuse Filip repede, pornit acum pe sfadă, jignit și mînios.

— Să nu ne enervăm, tovarășe Filip! — zîmbi Lencu. — Preotul din Lespezi venise cu dumneata, nu?

— Nu. L-am găsit acolo. Căruța fermci nu-i pentru popi.

— V-ați înțeles să vă întâlniți la Grăniceru?

— Popa-i chiabur, tovarășe Lencu! — izbucni Filip, strigînd aproape; voia să mai adaoge, apăsător, că între el și un chiabur nu pot fi „înțelegeri“, dar văzînd că Ilinca îi spune ceva lui Lencu, aprins, în șoaptă, tăcu brusc și, sfiindu-se să privească în sală, așteptă. Numărînd ceva pe degete, Lencu murmura gros, în musteață, niște explicații pe care Filip nu le putea înțelege: avea încă, pe semne, de pus cîteva întrebări. În cele din urmă, Ilinca îl îndemnă să continue și Lencu își întoarse din nou fața spre Filip:

— Vreau să-l întreb pe tovarășul Filip dacă nu este cumva și membru de partid.

— Da, sînt comunist.

— Atunci mai am două întrebări: întîi, dacă tovarășul Filip a venit vreodată la noi la plasă, cînd i s-a părut că noi l-am înconjurat din toate părțile cu sabotori și dușmani de clasă ori s-a dus întotdeauna numai la moșieri, ca să-i rezolve ei greutățile...

Obrajii lui Filip se îmbujorară de parcă l-ar fi palmuit cineva.

— Tovarășe secretar de plasă, — gîfîi — eu nu-s înconjurat de dușmani. Și la fermă, și în sat, sînt destui oameni cinstiți. Asta, întîi. Pe urmă, la moșieri nu m-am dus niciodată „ca să-mi rezolve ei greutățile“... Eu — trase adînc aer în piept, apoi vorbi răspicat — ... eu vă spun că trebuie să vă gîndiți puțin și dumneavoastră înainte de a vorbi... La plasă n-am putut veni pînă acuma...

— A doua întrebare... — zîmbi Lencu sigur pe sine...

— ... n-amputut veni pînă acuma — continuă Filip din ce în ce mai pornit — dar cînd tovarășul Maleș mi-a cerut la telefon, în numele dumneavoastră, să-i scot din pămînt niște cifre cu realizări la muncile de toamnă în comună la noi, eu i-am spus că avem nevoie numaidecît, chiar în ziua acea, de un îndrumător de la plasă, de cineva care să ne ajute. Tovarășul Maleș este aici. Îndrumătorul, nu l-am văzut.

Lencu asculta clătînîndu-și capul într-una, cu aerul unui om care în acest caz, în cazul lui Filip, are datoria să pună la îndoială totul.

— Mnda! — încuviință acru, cu indiferență. — Ultima întrebare: nu crede tovarășul Filip că este în legătură strînsă — și repetă cu plăcere. subliniind cine știe ce subînțelesuri: o legătură strînsă, — între purtarea lui anarhică față de toate autoritățile de stat cu care a avut aface, între obiceiul lui de a vedea numai răul în toate, între purtarea lui anarhică din ședința aceasta chiar, și plimbările lui pe la moșieri pe acasă?...

În sufletul lui Filip se dădea o luptă grea și dureroasă. Înțelegea că

Lencu se poartă față de dînsul ca față de un dușman primejdios care trebuia demascat atunci, pe loc. Găsea acest lucru nedrept, jignitor, cumplit, și încerca totuși să-i dea dreptate: „A fost pus la cale, altfel nu se poate. Are să înțeleagă el“... „E datoria lui să cerceteze, să cunoască oamenii, să-i încerce“... Dar nu izbutea să se liniștească, să se împace. La cea din urmă întrebare a răspuns plictisit, dezlinat, indiferent și ostent: nu socotea că s-a purtat anarhic, deși bănuia că orice om mai priceput, pus în locul lui, s-ar fi descurcat mai bine; nu socotea că are obiceiul să vadă răul în toate; nu face plimbări pe la moșieri pe acasă; nu poate fi, prin urmare, nici o legătură între niște lucruri care nu sînt de loc, în nici un fel, nicăieri decît în mintea tovarășului Lencu.

Se așază pe scaun nemulțumit, zdrobit, și abia atunci își reaminti că în jurul lor, în jurul lui și al lui Lencu, erau cîteva zeci de oameni. Se uită stînjinit în dreapta, în stînga, dar nu întîlni ochii nimănui. Din colțul său, doar Erhan îl privea stăruitor, serios, cu niște ochi în care Filip nu putea citi nimic. Se întoarse spre Males, dar în aceeași clipă Males își plecă privirile spre dușumea. Cei din prezidiu se sfătuiau în șoaptă... Ba nu: mai de grabă se sfădeau... Și Filip se simți un timp singur, într-o sală pustie... Intr-un tîrziu, vocea lui Ilinca îi sună în ureche depărtat, abia auzit, îmbucătățită de zvicnetul nestăpînit al sîngelui spre tîmple:

— Am și eu două întrebări... Dar mai întîi să hotărîm: întrebările, dacă am hotărît să punem întrebări, nu trebuie aruncate la împlînire, sau cu patimă, sau cu reavoință... Cred că tovarășul Lencu a sărit peste cal... Noi nu ne-am adunat să ne sfădim... Nu ajutam pe nimeni dacă umblăm după noduri în papură... Sfada și chibzuiala nu prea se împacă...

Vorbi cîtva timp rar, domol, repetînd de fapt, cu fiecă frază, acelaș lucru. Lăsă astfel timpul să se scurgă încet, și curînd, în sala pustie parcă — după întrebările lui Lencu — de-o așteptare înfrigurată și plină de teamă, oamenii începură să se miște din nou în voie, să gîndească, să respire nestîngheriți... Un flăcău roșcovan, deșirat, cu sumanul aruncat pe umeri ciobănește, tresări și, după ce-și scărpină îndelung ceafa, se întoarse gînditor către Filip, îi zîmbi uitîndu-i-se în ochi, apoi, voios, își plimbă mai departe privirile prin sală, căutînd parcă vreun cunoscut ca să-i împărtaşească o mare bucurie a lui, personală.

Isprăvind și el, în sfîrșit, de examinat dușumeaua, Males hohoti înăbușit:

— Urît te-a frecat, babacul! Așa-i Lencu, să știi: cînd ia pe cineva în târbacă, nu-l mai oprești!... Dar nu-i rău la suflet; așa-i el! — și rîse stînjinit, mijindu-și ochii sub pungațele de grăsime, pînă cînd careva din vecini îi întinse un bilet venit din mîină în mîină de la masa prezidiului. — Ia te uită numai cum serie el, babacul: ce mîină, ursul! laba gîștei! — și-i arătă lui Filip, pe biletul împăturit, adresa scrisă de Lencu: un „TOV. MALEȘ“ cu litere de tipar groase, înfipte adînc în hîrtia gălbuie, de o mîină greoaie și grăbită.

Filip nu găsi nimic de seamă — nici în scrisul lui Lencu, nici în hazul sau în admirația lui Males. Se ridică din nou, ca să răspundă întrebărilor pe care i le punea Ilinca.

În primul rînd, Ilinca vroia să știe dacă ferma Lespezi are sau nu legături cu organizația de partid din sat. Lui Filip i-a fost ușor să răspundă: ferma n-avea legături decît cu unii comuniști; vorbe despre Dincă Giorovan, despre Marin Doi, despre Prodan și Mitu Cîrstei... Cu organizația nu izbucniseră încă să aibă legături, pentru că locțiitorul secretarului, David Golea,

era — sau cel puțin pretindea că este — ocupat pînă peste cap cu alte probleme.

Ilinca mai voi să afle dacă în cele trei săptămîni de cînd a venit Filip ca director, ferma a simțit sau nu ajutorul conducerii județenei de partid și a organizației de plasă.

Ajutorul județenei s-a primit într-o măsură: Filip primise chiar de la început unele îndrumări, la Călărași, și aceste îndrumări i-au folosit. Pe urmă, județeană — Filip a spus mereu „județeană“ nu „tovarășul Prund“, deși la el se gîndea — județeană „pusese în mișcare“ A.F.S.M.-ul din Călărași, și ferma primise cîțiva oameni de nădejde: pe inginerul Matei, pe Bucurașu, și primise deasemeni unele materiale. Dar Filip știa că tovarășul Ilinca ar fi trebuit să se ocupe personal de ferma din Lespezi — dar pe tovarășul Ilinca nu l-a văzut niciodată în Lespezi, și nici măcar la telefon nu i-a auzit glasul.

— Așa este — încuviință Ilinca.

Cît privește ajutorul dat de conducerea organizației de partid din plasă, părerea lui Filip era că nu numai în cele trei săptămîni din urmă, dar chiar de trei ani încoace, ajutorul acesta fusese cu desăvîrșire slab:

— Altfel n-aș fi găsit satul așa cum l-am găsit, — spuse; și căută să nu se uite deloc în direcția lui Lencu.

Ultima întrebare privea activitatea celorlalte organizații de masă din sat.

Aici, Filip mărturisi că nu are încă o părere limpede: i se spusese că în sindicatul salariaților agricoli conduc chiaburii, la ședința comisiei de însămințări notarul din sat, chiabur după părerea lui Filip, încercase să-l amenințe cu o ruptură între comuniști și frontiști — dacă el, Filip, va cere măsuri împotriva chiaburilor. Asta spunea multe despre conducerea frontiştilor din Lespezi. Despre organizația de femei și cea de tineret nu știa mai nimic. Dar avusese deseori prilejul să vadă că nici ele nu erau ținute de gospodari în mare cinste. De aceea, doar, ceruse un îndrumător de la plasă: ca să lămurească lucrurile astea...

— De altfel — încheie — eu aș propune ca despre organizații să vorbească tovarășul Erhan: e președintele Frontului Plugarilor la noi în sat și știe, bănuiesc, mai multe decît ne-a citit din hîrtia tovarășului pretor... — și așezîndu-se nu se putu stăpîni să adauge — ... aprobată de tovarășul Lencu.

Ilinca nu mai avea nici o întrebare. Rămăsese în urmă cu însemnările, și din cauza asta, fără să-și ridice privirea de pe carnet, răspunse ceva printre dinți șoaptelor alarmate ale pretorului și notă mai departe.

— Dacă prietenul Erhan din Lespezi are ceva de spus... — anunță pretorul cu lehamete — ... să ceară cuvîntul.

„Nu-l cere, nu-l cere! — prevăzu Filip în gînd. — Ăsta mai bine fuge din ședință!“

Dar s-a înșelat. Erhan era chiar bucuros că poate vorbi a doua oară. Incepu liniștit, simplu, ca oamenii deprinși să-și spună părerea în orice fel de adunări:

Ceeace spusese „tovarășul director Filip“ despre Lespezi era — după Erhan — „adevărat și foarte adevărat“: căruța se împotmolise rău de tot și acuma era vremea să fie săltată către drumul cel bun. Era adevărat, recunoștea Erhan, că „unii chiaburi, în sat la noi, s-au vîrît peste tot și umblă numai după sforării și după plească“. În afară de chiaburi însă, mai încurcau ițele și „alte elemente“ pe care „tovarășul director Filip nu apucase să le cunoască așa cum le cunoaștem noi, oricare“. Erhan dădu cîteva exemple: pri-

marul, om sărac, era „cam prost și puturos, așa că-l joacă fiecare cum îi place“; David Golea, vinzător la cooperativă și „ținut la frunte în partid“, măcar că nu călca de fel a chiabur, era „nepăsător, bețiv și căzut pînă într-atîta încît nû puteai pune pe dînsul nici o bază“; în capul organizației de tineret ajunsese chiar băiatul lui, al lui Erhan, care nu era nici el fecior de chiabur, care făcuse ceva școală, era și agent agricol, dar despre care Erhan, ca tată, recunoaște „cu multă, multă durere în suflet“ că este „ne-copt încă și tare flușturatec, așa că mai bine ar fi lăsat pe cîțiva ani acasă sub mîna părinților ca să învețe a munci și a chibzui... Pe urmă, ar ajunge poate în stare să ia pe seamă o muncă grea ca aceea de agent agricol și o conducere de organizație“.

— Cu inima strînsă vorbesc... — spunea Erhan, și în sală era o tăcere plină de înțelegere și de respect —... cu sufletul îndoit vă spun, pentru că eu cunosc satul cum poate nu-l cunoaște nimeni. Dacă nu vine la noi o cercetare, cum zicea și tovarășul director Filip, o schimbare, degeaba mai vorbim aici de înșămîntări la vreme în toamna asta, că n-aveam cu cine le face. Tovarășul director Filip spunea că în Lespezi chiaburii poartă vina pentru toate... Apoi la noi, tovarășe director — se îndreptă Erhan spre locul unde-l știa pe Filip — la noi numai doi oameni sînt chiaburi: Zăpodeanu, cel care v-a luat cu hapca tractorul, cum aud, și pe urma mai este chiabur notarul. Să vie o cercetare, și dacă nu-i cum spun eu, pun capul. Să vie cineva, să-i întorcă pe față și pe dos, ș-apoi să ne lase să-i judecăm noi, satul... Zăpodeanu și notarul, va să zică! — repetă, și așteptă pînă socoti că Ilinca a avut vreme să noteze aceste două nume. — Pentru ăștia doi și pentru ceilalți, pentru cei care le-au îngăduit tot ce au vrut, noi avem destui oameni buni în loc la Lespezi. Numai să ni se lase mîna liberă, și-i trimitem unul cîte unul să-și vadă de gospodăriile lor. S-a făcut o greșală că au fost puși prin primării și prin organizații, să nu se facă a doua greșală, zic eu, și să fie țiinuți pe loc dacă nu-s buni. Altfel, primejduim înșămîntările.

Aici, spre surprinderea lui Filip — și, vădit, nu numai a lui Filip — Erhan începu să vorbească despre Lencu: îl cunoștea pe Lencu de mult și îl iubea „ca pe un frate mai mare ori chiar ca pe un părinte“. Înainte de ședință, când primise foaia aceea scrisă de la pretură, el, Erhan, fusese la Lencu și-i vorbise despre toate, așa cum vorbea acum. Au chibzuit amîndoi, și au hotărît că la Lespezi se vor face „toate schimbările așa cum este bine“ adică „așa cum a ieșit din ce a spus tovarășul director Filip și din ce am spus eu“... Dar au chibzuit „să nu mai aducă toată istoria în ședință“, pentru că „nu ere timp de-o ședință de analiză“ așa că ședința rămînea cum fusese plănuită: „agitatorică“.

— Numai că tovarășul director Filip are, se vede, sînge mai fierbinte decît noi, lespezenii: ne-a dus tot la o ședință de analiză!... Parcă-i mai bine așa, zic eu... — și după ce schimbă un zîmbet cu Lencu, adăugă: — In ce privește Frontul Plugarilor din Lespezi, eu, ca președinte, mă angajez să sprijinim înșămîntările cu toată inima. Aici, la înșămîntări, fiecare cui mișcat din loc cu folos, este mișcat bine: bine și pentru noi, pentru fiecare gospodar, bine și pentru țară... Numai un lucru mai spun: la Lespezi, notarul este frontist. Zăpodeanu tot frontist. La noi s-a înscris oricine, și pînă azi n-am dat afară pe nimeni. Nici nu știu, ca președinte, cum se face o excludere. Ei, acumă îmi mai iau un angajament înaintea dumneavoastră: de azi înainte, cît mai sînt eu viu, ăștia doi chiaburi, notarul și Zăpodeanu, nu mai au ce căuta printre frontiști! Intrăm în muncile de toamnă cu sufle-

tul curat: nu ne mai trebuie nici cotizația lor, nici numele, nici urma, nici umbra lor, nici....

Ultimele cuvinte nu i s-au mai auzit. Din nou, Lencu începuse aplauzele, — și de astă dată cei din sală l-au sprijinit într-adevăr: repede și din toată inima....

Dacă ar fi fost singur, Filip ar fi râs în hohote. Cu siguranță că ar fi râs în hohote! Poate că râdea chiar, dar nu-și dădea seama, pentru că nu-l privea nimeni și pentru că dintr-atâtea aplauze n-avea cum să-și mai audă risul... Prin urmare toate bănuielile acelea otrăvite pe care nu îndrăznise să le rostească în întregime nici măcar în gând, tot ce el, pornit, era gata să pună în spinarea lui Lencu, nu era decît o închipuire, nu era decît un... Sedință „agitatorică“... Prostie curată! Dar atît, nimic mai mult: o prostie, o greșeală. Lencu, tovarășul Lencu, secretarul de partid din plasă, ursul ăsta, „babacul“ ăsta — cum îi spunea Males — îl încolțise cu niște întrebări păcătoase, voise poate să verifice cine știe ce informații, și atunci el, Filip... Ce prostie! Ce prostie! Unde-și căuta el dușmanii!

Lîngă Erhan era un scaun liber. Aplaudînd, rîzînd, Filip izbuti să ajungă pînă acolo.

— Ascultă — puse mîna prietenește pe genunchiul lui Erhan — dacă-i așa, de ce-ai fugit atunci, știi, de la primărie? Crezi că nu era nevoie de dumneata?

Erhan nu i-a răspuns îndată. Așteaptă pînă cînd se făcu liniște, apoi, în vreme ce la masa prezidiumului Ilinca, pretorul și Lencu se sfătuiau din nou în șoaptă, murmură abătut în urechea lui Filip:

— Cu mine, tovarășe director, nu-i un caz chiar așa ușor. Poate știți...

Tăcu, și numai cînd văzu că Filip îl privește mirat, neînțelegînd nimic, continuă din ce în ce mai în taină. În sală se dăduse cuiva cuvîntul, dar Filip nu asculta.

— Înainte, acum vreo zece ani, eu am fost primar în sat... Nu pentru politică. M-au ales oamenii așa, pentru mine. N-am furat, n-am făcut avere, dar primar am fost. Acuma asta-i ca o pată: cine vrea poate să-mi taie cuvîntul în Lespezi. Chiar notarul!... Pe urmă, fratele meu...

Tăcu din nou, și numai pentru că Filip îl privea stăruitor, cu interes, reluă vorba în silă:

— Poate ați auzit: Tiberiu Erhan. Colonel... În '44 a fugit cu nemții... Mort în Germania, pentru Hitler... Eu am ucis un „gefereiter“ de-al lui Hitler în mijlocul satului... — se însufleți Erhan o clipă... l-am ucis așa cum eram, cu palmele goale, și am fost hăituit prin baltă trei zile și trei nopți de-un batalion întreg: nemți, romîni... și cu avionul m-au căutat!... Frate-meu s-a ales altfel de om: alt cap, altă inimă... De treizeci de ani nu-l văzusem, nu știam de el, nu știa de mine... Acuma-i port ponoasele... Cîine, nu om!... Mort în Germania, pentru Hitler...

Și după un timp, adăugă, de astă dată neîntrebat:

— Ginere-meu, la fel... Notar.... Bețiv, hoț, mueratec.... derbedeu!... Criminal de război... Puteam să știu? l-am dat fata în '38. În '39 i-am despărțit... S-au mai împăcat, s-au mai despărțit și singuri... Gura lumii așa îl știe și acuma: ginerele lui Erhan!... Fie ginerele meu... Tot trebuie să-i poarte careva ponoasele!... Nu mai am decît un fecior... și nu știu ce iese nici dintr-însul... Eh! — oftă; și se strădui să se îmbărbăteze: Asta mi-i partea! Eu, în inima mea, mă simt curat înaintea oricui: dacă am de spus ceva cinstit, spun! Cine-i om de bine, să aleagă ce-i bun... Așa că nu-i tocmai ușor cazul meu... Mie... cu frate-meu... cu ginere-meu... orice chiabur, orice hoț poate să-mi vîre pumnul în gură,... și un om cinstit, dacă nu mă

cunoaște, îi dă dreptate... Spuneți că nu-i așa!... Numai înaintea partidului vorbesc... Partidul, așa cred eu... așa văd, așa judec... se uită numai la faptele tale... Ei, dar la Lespezi... partidul-i David Golea!... Înainte era alt secretar... nu l-ați apucat... De aceea am plecat eu atunci, din ședință... Vasăzică... așa-i cu mine!... Acuma știți și dumneavoastră... — și pînă la sfîrșitul ședinței Erhan a rămas lîngă Filip, tăcut, închis în sine, nici trist, nici vesel. Întrebări nu i s-au pus.

Ilinca scria într-una; pretorul, mohorît, dădea cuvîntul celor înscriși, pe rînd, după listă, și ședința — i se păru lui Filip — mergea mai mult la întîmplare: vorbitorii erau întrerupți, siliți să dea fel de fel de lămuriri pe loc, să se certe cu cîte doi și trei oameni dintr-odată... În sală era zgomot mult, dar nimeni nu era neatent sau plictisit: oamenii, se vedea bine, erau bucuroși că pot vorbi despre atîtea lucruri ce le stăteau pe inimă.

Cineva, foarte supărat, spunea că în satul lui este un rest de moșie — 50 de hectare — despre care nu se poate afla pentru nimic în lume dacă are sau nu vreun stăpîn: familia moșierului plecase îndată după expropriere, la conac se cuibăriseră „niște străini“, și satul era cît se poate de nemulțumit pentru că primarul se apucase să dea moșia în parte cu sila, așa, de capul lui, ca un vechil. Pînă nu se lămurește ce-i cu moșia asta, oamenii erau înțeleși să nu iasă la lucru: nici pe ogorul lor, nici pe „moșia primarului“.

Notarul dintr-un sat de pe malul Ialomiței — Filip n-a auzit nici numele notarului, nici al satului — cerea ca în toate comisiile de înșămînțări să intre numai și numai țărani săraci: „Așa! Ori facem politica partidului, ori facem politica chiaburilor!“ — spunea; și, cine știe pentru ce, se uita într-una, crunt, în creștetul unui om care-i stătea alături.

Un agent agricol bătrîn, cu ochelari și o traistă plină de dosare, arătă că la aria din satul lui nu s-a treerat pînă atunci nici un pai, pentru că oamenii se temeau ca nu cumva să li se cumpere totul de stat la colectare: „Se îndeamnă uite-așa, ca grecii la pușcărie... Unul cică: Treeră tu întîi, să vedem ce-ți ia, să vedem cît îți plătește și-apoi treerăm și noi.... Altul: Ba treeră tu întîi, nu mă-ndemna pe mine!... Uite așa, de două luni și jumătate, dacă nu chiar de trei.“

— Dumneata ai treerat? — fu întrebat din sală.

— Cum să treer, dom'le? — se văetă moșul. — Dacă ar începe unul, să văd cu ochii mei, crezi c-aș sta? O minută n-aș sta!... Da' parcă ai cu cine te înțelege? Se iau toți după zvonuri, după babe....

— ...după chiaburi! Să treeri dumneata întîi și-ntîi, moșule, asta trebuie să faci... — i se strigă; și bătrînul s-a așezat, nemulțumit de această soluție; fără să înțeleagă prea bine de ce rîde de dînsul atîta lume, rîdea totuși și el.

Intr-alt sat din plasă, primăria, pretura, jandarmii, au hotărît mîna-n mîna să nu dea drumul batozelor pînă cînd oamenii nu vor dezmiriști. Oamenii nu făcuseră dezmiriștiri în viața lor și nu pricepeau la ce o fi bună munca asta. Careva aflate că-i o măsură împotriva oilor: ca să nu aibă oile a paște, ca să piară oile... Dar ei în sat nu prea aveau oi... Jandarmii nu știau nici ei ce rost are dezmiriștitul: „Ordinul-i ordin!“ spuneau... Deci oamenii s-au încăpățînat și n-au dezmiriștit, jandarmii s-au încăpățînat și n-au dat drumul batozelor — și satul intră în iarnă flămînd iar pe arie se îngrașă ciorile.... Colectări, dacă nu s-a treerat, nu s-au făcut. La muncile de toamnă nu se gîndește nimeni: dacă n-ai treerat, de ce să ari? tot n-ai sămînță...

— Dumneata nu-ți notezi? — îl întrebă la un moment dat Ilinca pe Lencu, cu voce tare. — Astea-s și pentru dumneata....

— Știu, știu, lasă, notez eu în cap.... — mormăi Lencu; dar după un timp începu să însemneze și el cîte ceva.

În calitate de vicepreședinte al unei comisii comunale de înșămînțări, careva ceru cu patimă să se ridice „măcar cu vreo patru-cinci sutare” leafa agenților agricoli — și vorbi multă vreme despre greutățile, răspunderile și cheltuelile legate de munca agenților agricoli.

— Dumneata ce ești de meserie? — fu întrebat.

— Eu?... Păi... nu vorbesc pentru mine...

— Dar ce ești? Ce ești?

— Eu?... Păi... tot agent agricol aș fi... — omul se grăbi să se așeze, și multă vreme după aceea i se auzi vocea: se certa cu cîțiva vecini mai apropiați, pentru „măcar patru-cinci” sutarele lui.

Flăcăul cel roșcovan și deșirat, care-i zîmbise lui Filip cu atîta prietenie, era secretarul organizației de tineret din Bura, un sat din comuna Lespezi. Avea de spus un singur lucru: el știa că toți chiaburii din comună — și cei din Bura, și cei din Cracalia, și cei din Lespezi — și-au treerat grîul pe ascuns, fără să dea cote, în curtea conacului lui Grăniceru. Batoza era a lui Zăpodeanu din Lespezi: Zăpodeanu ascunsese cureaua, o comisie îi declarase batoza reformată, și el a treerat toată toamna pentru chiaburi... — „Așa că bine a spus el... — și flăcăul, pentru că nu-l cunoștea pe Filip sau pentru că se sfia să-i spună pe nume, îl arătă cu degetul... — La noi tot chiaburu-i mai sus, tot chiaburul ține-n loc!... Da' și moșierul!” — și se așeză, cerînd ca „partidul să facă dreptate și la noi, cum face în alte părți”.

Din partea centrului de mașini din Deliul Nou venise un magazioner-ajutor cocoșat, cu bărbia lată și ascuțită ca o coadă de pește; cineva, glumind, l-a poreclit în gura mare „Statu Palmă Barbă Cot”... Cocoșatul vorbea greu, nervos; fălcile îi tremurau într-una și uneori dinții îi clămpăneau zgomotos, ca la caprele de Anul Nou... La început se părea că, de fapt, n-are nimic de spus: îl linguși pe Lencu, îl lăudă, îl tîmîie, aminti că „boierii ni l-au ținut în pușcărie patru ani încheiați”... Pe urmă, înfierbîntîndu-se din ce în ce, îi ceru lui Lencu „în numele muncitorilor de la centrul nostru de mașini” să fie totdeauna „aspru, da, dîrz, da, așa cum am văzut că ați fost și față cu acest tovarăș Filip”. Și se năpusti pe Filip — tot „în numele muncitorilor de la centrul nostru de mașini”.

— Acest tovarăș Filip — și cocoșatul, spumegând de mînie, îl amenința într-adevăr pe Filip cu amîndoi pumnii — nu-i cum spune el. Este cum spune domnul Lencu, da, tovarășul Lencu: un intrigant este! Cel maimare intrigant din lume, da! Vă spun! Noi știm foarte bine cine este dumnealui: un intrigant, da!... Situația din Lespezi eu o știu de patruzeci de ani, așa! Pînă ai venit tu, era liniște, da! Acuma fiecare are ceva cu cineva. Acuma satul nu mai este sat... Acest intrigant, tovarășe Lencu, adică dumnealui, da, da, degeaba te ascunzi... dumnealui, directorul Filip, umblă cu zîzaniei. El vrea ceva. Eu știu ce vrea dumnealui... Da! Să nu-mi vorbească dumnealui mie de chiaburi. Dumnealui! — cu ochii cît cepele, stacojiu de-atîta cît zbirase, ori poate de ciudă că în sală mulți rîdeau în loc să-l asculte, cocoșatul se prăbuși pe scaun.

— Ce-i cu tovarășul Filip? — întrebă îndată Ilinca. — Dacă știi ceva, spune. Zici că-l cunoști...

— Cunoșc situația din Lespezi, da! Un intrigant!... Dacă-i intrigant, se cunoaște, se vede, da, se știe... După fapte se știe...

— Ce fapte, omule? spune...

— Ce am avut de spus, am spus! — se vedea bine că de aici înainte nu i se mai putea scoate vorba din gură nici cu cîrligul.

Ilinca nu era în stare să ia o hotărîre: din sală, cineva îi făcea semne stăruitoare, sfătuindu-l să-l lase pe cocoșat în apele lui pentru că nu-i în toate mințile.

— Dar despre centrul de mașini, măcar, n-ai nimic de spus? — se încăpățîna totuși Ilinca. — Ei te-au trimis, la urma urmei... Mașinile voastre stau pe butuci, cîteodată ară la chiaburi... Despre astea voi ce credeți?

— Nimic! — icni cocoșatul. — Eu nu-s director! — și începu din nou să zbiere: — Mie să nu-mi umble el cu intrigi! Cunosc foarte bine situația din Lespezi de patruzeci de ani...

— Bine, bine, — se dumiri în sfîrșit Ilinca, înțelegînd ceea ce de cîtva timp Lencu se străduia să-i explice șoptit în ureche. — Bine, bine... Să nu facem circ aici... — și ca să curme veselia din sală, făcu semn pretorului să dea repede cuvîntul altcuiva.

Disciplinat în felul lui, cocoșatul se domoli.

— Cine-a mai fost și ăsta? — îl întrebă Filip pe Erhan.

La început, ura cu care vorbise despre dînsul cocoșatul îl uluise. Pe urmă abia și-a dat seamă că omul nu-i în toate mințile.

— Asta?... Erhan îl cunoștea destul de bine. — Mi-i un soi de cîmnat... văr bun cu nevastă-mea... A avut o fabricuță de oloi și după naționalizare s-a țicnit... Nici înainte nu era tocmai teafăr... Il oploșește cineva la centrul de mașini... Nebun în toată legea... Spune și doctorul că-i nebun... și dacă nu-l duce nimeni la balamuc, tot eu o să-i port ponoasele!... Nu știu cine-l trimite în ședințe!... Cei de acolo, pe semne, de la centru, își bat joc... L-au trimis și altădată... și ce-i mai rău e că nu-i nebun cu totul...

Filip era de aceeași părere.

Pînă la sfîrșitul ședinței au mai luat cuvîntul trei oameni: unul, ca să arate că în comuna lui ziarele cu Hotărîrea guvernului despre unele „colec-tări luate cu hapca“ au fost duse — toate! — la notar acasă și arse. Al doilea vorbitor ținea „să înștiințeze plasa și partidul“ că la el în sat pia-tra vînată venită la cooperativă pentru tratat sămînța a ajuns la cei ce au vie, adică la chiaburi, iar despre praful contra mălurii nu știe nimeni nimic.

Cel din urmă, în sală, a luat cuvîntul Maleș. Vorbea încet, fără căldură, fără veselie, și învințea între degete biletul pe care i-l trimisese Lencu. A luat asupra lui răspunderea pentru „toate abaterile și toate lip-surile semnalate aici“, pentru că, spunea, de problemele agricole se ocupa în primul rînd el, — iar el „nu numai că n-a controlat destul de bine situa-ția de pe teren, dar nici pe tovarășul Lencu nu l-a informat conștiincios“... Din cauza lui, spunea, secretarul organizației de partid din plasă, tovarășul Lencu, n-a putut îndruma și conduce destul de bine campania muncilor de toamnă, și „aceasta s-a resfrînt, așa cum se vede, asupra tuturor or-ganelor de partid și de stat din plasă“. La sfîrșit, a adus cîteva precizări: anume, plasa Paroșeni nu putea fi în nici un caz făcută răspunzătoare de ce se întîmpla pe moșia lui Pană-Grănicerul, pentru că moșia, acum fermă-model, „aparține teritoriului altei plase“: conacul era în plasa Paroșeni, e adevărat, dar, alături de conac, terenul era în plasa vecină... „O situație moștenită!“... Cît privește cele 14 tractoare despre care Vițcu spunea că a primit dispoziție de la Lencu să le trimită fermei-model, Maleș știa că lu-crurile nu stau tocmai așa: de fapt, el și cu Lencu fuseseră de părere, într-o discuție cu Vițcu, directorul fermei de stat Crîngași, că ar fi bine ca atunci când un moșier nu-și lucrează pămîntul, fermele de stat din apropiere „să intre cu plusul lor de inventar“ pentru ca recolta să nu se piardă. Atît a fost. Vițcu a înțeles greșit, și lui Maleș îi părea rău că Vițcu nu mai este în sală.

Pe viitor, el, Maleș, se angaja „să controleze munca pe teren mai temeinic”, — și, ușurat, nebăgînd de seamă că Ilinca vrea să-i pună o întrebare, ieși din ședință murmurînd ceva despre niște lucrări urgente. Lui Filip i se păru că arată ca un om foarte tulburat, foarte nemulțumit, foarte îngrijorat, cu totul altfel decît Maleș cel atît de voios pe care-l cunoscuse el la începutul ședinței.

Ilinca îl urmări surprins, voi să-l strige, să-l oprească, dar se răzgîndi.

— Dumneata ai ceva de spus? — îl întrebă pe Lencu.

Dar Lencu n-a vrut să vorbească:

— E tîrziu... — mormăi cu vocea lui prea puternică pentru încăperea scundă a preturii... — și apoi, eu... nu trebuie să vorbesc prea multe, după cîte-am auzit aici: trebuie să fac treabă! — și amenințîndu-i în glumă pe cei din sală: — Mi-ați cam dat de lucru, voi! Să vedeți ce-o să vă dau de-acuma eu vouă de lucru, dacă vă trebuie lucru... — și rîzînd voios îl lăsă pe Ilinca să vorbească.

Cum toată lumea rîdea, — și toată lumea simțea nevoia să rîdă după atîtea ceasuri de încordare — Ilinca începu și el rîzînd:

— După o ședință ca asta a noastră, nu știi cum să spui că te simți: mai bătrîn? mai tînăr?... Oricum, cred că ne-am ales fiecare cu cîte o învățătură... Înseamnă, prin urmare, că ședințele cele mai bune sînt cele cinstite: nici cele „de analiză”, nici cele „agitatorice”: cele cinstite, pentru că-s și de analiză și agitatorice...

S-au ridicat probleme multe — arătă el — unele legate de cadrele pe care se bizuie campania de toamnă, altele legate de munca de îndrumare, și așa mai departe. El le notase pe toate, dar nu se simțea în stare să spună acum, pe loc, ce anume ar trebui făcut și cum se va face în fiecare caz. Se va sfătui cu tovarășii de la județeană partidului și va păstra legătura cu toți tovarășii care au ridicat probleme. Acolo însă unde lucrurile îi erau cu totul limpezi, și-a spus părerea hotărît. Pentru Filip avu un singur sfat: să nu se amestece prea mult — să se amestece dacă e nevoie, dar nu prea mult! — în treburi care nu-l privesc de-a dreptul și care l-ar putea rupe de fermă: „Pune-i în mișcare pe cei ce au sarcina să se îngrijească de „Romcereal”, de revizuirea cotelor, de alcătuirea comisiei, de însămințări, de dosarele notarului, de tot ce vrei, dar nu te rupe de fermă!”

Îi părea rău, lui Ilinca, de faptul că ședința „fusese pregătită cam anapoda” și din pricina asta toată lumea a vorbit numai de lipsuri, dar nimeni, nici măcar el, nu s-a gîndit să arate cum anume au izbutit unele sate din plasă să îndrepte tocmai lipsurile acestea.

— Să ne fie învățătură pentru altădată! Tuturor, dar în primul rînd tovarășului pretor și mai ales tovarășului Lencu! — încheie Ilinca.

— Mai ales tovarășului Lencu! — repetă Lencu rîzînd, și-și desfăcu palmele într-un gest care spunea: „Asta este, așa este, îmi pare rău și mie dar aici nu se mai poate schimba nimic.

Pretorul, pe care de fapt îl uitase toată lumea, se simți obligat să adauge un scurt cuvînt de încheiere: el „se solidariza” cu „tot ce s-a spus aici” și era „mai convins ca niciodată” că „în ciuda lipsurilor de care s-a vorbit, de azi înainte plasa noastră se va avînta și mai mult în fruntea județului”.

Nu aplaudă nimeni. Dezmortîndu-și genunchii, cei treizeci de bărbați, alcătuind grupuri zgomotoase, se pregăteau să plece. Numai cocoșatul de la centrul de mașini sforăia liniștit pe scaunul lui, — și careva striga că „pe

ăsta nu-l trezești nici cu tunul“ pentru că, un sfert de ceas mai înainte, avu-
sesse un soi de atac de epilepsie...

Titica — madam Tone cum i se mai spunea, sau Nuța, sau văduvioara — filă cartea îndelung, cu ochii aproape închiși și buzele albe de încordare, apoi, înfiorată ca de atingerea unui șarpe, murmură sfârșită:

— Pasparyl... pas... pîs... n-am nici pe dracu — și zvrîlind demonstrativ cele cinci cărți, pachet, pe colțul mesei, se întoarce spre Cristina: — Mă paște-o ghină, dragă madam Filip, de-mi vine să urlu... Măcar de-aș avea noroc în dragoste!... Zău... nici o pricopseală!...

Cu gândurile într-altă parte, Cristina îi zîmbi politicos. Ce să-i fi răspuns?... A lăsat-o să ridă singură și i-a privit din nou, cu plăcere, chipul tînăr.

Mama Titicăi — deobicei i se spunea „madam Erhan“ și numai rareori „Victorițo dragă“ — împinse încet niște bani spre mijlocul mesei:

— Mie, trei poli! — anunță; apoi Cristinei: — N-o crede, madam Filip; are-un succes nebun la bărbați, zăpăcita asta a mea...

Pe fața Cristinei rămăsese întipărit acelaș zîmbet. „Madam Erhan“ schiță un tainic gest de mîngiere înțelegătoare — îngăduit numai femeilor vîrstnice cînd au a face cu o femeie tînără care le place mult de tot, chiar dacă abia au cunoscut-o:

— Vi s-a făcut somn, nu? — și oftă înduioșată, cu ochii la deșteptătorul de pe dulap: — Cine știe ce mai ședință-mi trîntesc dumnealor pe-a colo!... Al dumneavoastră poate nu se-ncurcă chiar așa ușor, dar al meu, cînd era mai tînăr...

N-a apucat să spună cum „se încurca al ei“, pentru că nevasta notarului — „madam Pușa“ ori pur și simplu „tu, notăreaso!“ — își aburcase peste marginea mesei sinii cît niște desagi și schimbînd țigara dintr-un colț al gurii în celălalt bubuise răgușit, cu voce de bariton bătrîn, înrăit la bere:

— Trei poli ai tăi, iar mie de trei ori potul pe ne ve!

A patra jucătoare — „madam Gaie“, sau mai bine Lucrețuca, o băbuță căruntă, îmbrobodită pînă și peste gură — aruncă îndată cărțile și, foarte curioasă, trecu în spatele notăresei:

— Ce ai, fă, ești într-o ureche! — o probozi, uimită și ațîțată. — Schimbi trei cărți și bați de trei ori potul?!... Ai tras la chintă roială cu doi popi? Să-i plătești, Victorițo, s-o-nveți minte!...

Pe ușa deschisă năvăli un vlăjgan somnoros, îmbrăcat numai în chiloți și maio, tînărul Erhan: în familie — Nuțu.

— Ce-i? Ce-i? — întrebă el foarte interesat; și rămase în picioare, la colțul mesei, urmărind atent desfășurarea jocului.

Duelul dintre Victorița Erhan și Pușa notăreasa dură vreo zece minute, stîrnind un asemenea vacarm de sfaturi, aprobări, dezaprobări și mirări, încît de mai multe ori lampa pîlpîi amenințător, gata să se stingă.

Pe capătul canapelei, Mircea dormea dus, cu somnul nepăsător și greu al tuturor copiilor obosiți. Cristina îi potrivea pledul pînă sub bărbie, apoi, călcînd parcă împotriva voinței ei, se apropie de cele patru jucătoare... Cunoștea pocherul. Il învățase mai demult. Pe atunci lucra opt ceasuri pe zi la vopsitoria „Textilei Șelari“ și restul timpului lucra la bucătăria unui subdirector Hîrsu... Acolo învățase pocherul de la o guvernantă și de la doi copii — unul de zece ani, altul de opt: aveau nevoie de „al patrulea“. Jucau pe furiș, în bucătărie, în cămăruța Cristinei sau în odaia copiilor, în toate nopțile cînd se juca și sus, în sufrageria subdirectorului; jucau cu banii

primiți de Cristina pe a doua zi pentru piață, și când plecau la culcare dădeau banii înapoi... Erau trei ani de atunci, poate patru...

— Nu vrei să-mi ții puțin locul, mamdam Filip? — o îmbie Victorița Erhan cliduindu-și banii fericită, după ce „a prins-o pe notăreasă-n cacialma“. — Numai două tururi, zău, pînă văd ce-i pe afară... — stărui, simțind-o nehotărîtă.

— Joc eu, joc eu! — se vîrî Erhan tînarul, în ochii maică-si; dar Nuța, sora lui, îl repezi:

— Copiii la culcare, tovarășe agent agricol! Ia exemplu de la Mircea... Nu-mi ajunge cît mă otrăvesc cu mama, acuma și cu tine vrei să joc?!... Mai bine șterge-ți mucii! — și prinzînd energic mîna Cristinei o sili să se așeze pe locul maică-si: — Ai bani mărunți, mamdam Filip? Îți schimb eu, poftim... Lasă, nu fii supărată; parcă numai tu ești văduvă?... Imi dai voie să-ți spun tu, da? Du-te mamă, vezi-ți de treabă, rămîne Cristina în locul tău..

— Se teme să joace cu mine! Ha-ha! — rîdea mîndru Erhan tînarul. Alaltăieri am jumulit-o ca pe-o gîscă... Ea a vrut pocher în doi, nu eu!... Pe urmă cică trișez... Darm-ai prins? Nu m-ai prins! — și pînă cînd i se făcu din nou somn, se tot ciorovăi cu soră-sa.

Odată intrată în joc, Cristina se străduia să-și adune toate gîndurile asupra celor cinci cărți din mînă. Își închipuia că Filip, dacă ar fi văzut-o acolo, ar fi fost tare supărat, — și în adîncul sufletului era sigură că tocmai de aceea juca: în ciudă! în răzbunare!

Ce să fi făcut altceva, dacă tot ce-și închipuise ea despre sosirea la Lespezi, tot ce plănuse, tot ce așteptase și dorise, a ieșit pe dos numai și numai din pricina lui Anton...

Ii trimisese de la Craiova, din timp, o telegramă veselă și dragăstoasă: „Anton Filip — Lespezi—Ialomița. — Sosim cu flota. Așteaptă Miercuri în port. — Cristina și Mircea marinarul“. Acasă, și mai tîrziu pe drum, se bucurase la gîndul că Anton va înțelege foarte bine, din aceste cîteva vorbe, cît de mult sîntuiseră ei, ea și Mircea, despre „ferma lor“, despre malul Borceii; va înțelege cum ea, Cristina, răsfoind — cu Mircea pe genunchi — atlasul lor de acasă, îndrăgise dinainte și Lespezii, și balta, și ferma, și podul, și sălciile, și ciorile și tot-tot-tot, pentru că acolo doar muncea bărbatul ei, care-i era drag, de care-i era dor, de care-i așteptată de atîta timp și poate-și făcea gînduri negre din cauză că ei întîrziiau...

Impachetase totul singură, muncind greu, adesea cu dalta și ciocanul, două zile și două nopți încheiate. Trimisese o parte din bagaj cu trenul de marfă, dar pentru că tariful i-a părut din cale afară de ridicat, adusese grosul cu dînsa, în compartiment. Muncise bărbătește. La București, cînd au schimbat trenul, a nădușit ca un hamal neînvățat, dar n-a vrut să plătească nimănui s-o ajute... O dureau umerii, o înjunghia uneori în șale, dar nu s-a dat bătută. A fost tot timpul veselă, din ce în ce mai veselă, și se bucura de fiecare ban economisit prin munca ei... Filip trimisese bani, dar nu-i scrisese încă ce leafă are. „El poate s-a îndatorat — bănuia Cristina — pentru luni de zile!“ Așa că gîndindu-se la cît vor cheltui pînă s-or vedea așezați în casa nouă, pînă vor găsi lemne pentru iarnă, pînă vor cumpăra atîtea lucruri de care mai aveau nevoie, Cristina drămuise leu cu leu și izbutise să nu cheltuiască nici jumătate din banii trimiși de Filip... Peste noapte au dormit la Călărași, în casa unui ceferist, și a doua zi — abia atunci — Cristina a luat un om să-i ajute la dus bagajul pe șalupă: asta, ca să nu-și murdărească hainele. Se îmbrăcase cu grijă, așa cum știa că-i place mai mult lui Anton: fustă albastră de stofă... bluză albă, simplă, descheiată la gît și cu revere

largi... capul gol... buclele castanii libere în vînt... sandale „ca ale lui Mircea“, cu toc jos... șosete albe, tot „ca ale lui Mircea“...

„Soția unuia Filip, directorul fermei de stat din Lespezi, cu copilul!“ — s-au lămurit ei între ei, călătorii de pe șalupă; și le-a fost drag s-o privească, fiecare în felul său, pe femeia asta tînără, veselă, frumoasă și puternică; acel necunoscut „director sau ce-o fi el“ era, de bună seamă, un om de invidiat...

S-au cunoscut, au intrat în vorbă, Mircea-marinarul a trecut bucuros de pe genunchii unuia pe-ai altuia, și cînd șalupa s-a apropiat de debarcaderul de la Lespezi, nu numai Cristina cu Mircea, ci toți cei douăzeci sau treizeci de călători așteptau să-l vadă în sfîrșit pe Filip. Nu l-au văzut însă decît pe Marcu Ponici, podarul, pe care, în calitate de pasageri obișnuiți ai șalupei, îl știau de cel puțin douăzeci de ani... Au ajutat-o pe Cristina să-și coboare bagajele și au plecat mai departe glumind, — cam grosolan, așa cum glumesc adeseori bărbații în asemenea împrejurări — pe socoteala „directorului“: „Cine știe pe unde-și sticlește dumnealui ochii...“ sau: „O fi găsit și el vreuna; ține o ședință...“ ori: „De bucurie, te pomenești că s-a ncurcat la un pahar, ca omul...“

Nu se potriveau de loc glumele lor cu Anton! Totuși Cristina era nemulțumită și puțințel rușinată: le vorbise atît de multe despre Filip, și el!... Parcă-l vedea: cu telegrama în buzunar, cu ceasul în mîna din două în două minute, se încurcase într-o mulțime de treburi, se zgîrcise pentru fiecare clipă, — și uite, întîrziase... Nuera totdeauna așa? N-avusese ea destulă vreme să-l cunoască?... Peste puțin, va răsări de undeva gîfîind, rîzînd, muncindu-se să scape de doi-trei oameni agățați de el ca niște umbre, și, cît va fi în jurul lor lume străină — da, așa-i el! — Anton se va sfii să-și sărute nevasta; o va privi în ochi, îi va strînge poate mîna pe furiș, ca un logodnic nesimpatizat de părinții fetei, apoi îl va lua pe Mircea în brațe și va începe să-i explice cîte în lună și-n soare...

— Unde-i tata, mamă? — a întrebat-o de cîteva ori Mircea. — La Lespezi sîntem?... Uite podul, mamă! Vezi șalupa? Are motor ca tractoarele, șalupa... Unde-i cîrmaciul șalupei, mamă?... De ce nu-s scaune în șalupa asta, mamă? Șalupa noastră avea și cîrmaci, și scaune, și... Pe șalupa asta a stricat-o furtuna, mamă?... Marea, mamă, nu se vede de la Dunăre?... De ce-i zice Dunării Borcea, mamă?

Neclintit, Ponici a lăsat-o să se căznească singură pînă și-a rînduit pe mal întreg bagajul, și numai atunci a intrat în vorbă:

— Hei, doamnișoară... — îi strigă — ...te duci în sat? S-a mai făcut loc de-o învățătoare la școală — încercă să ghicească — ori ce s-a întîmplat?

După ce află cine-i Cristina, sări însă pe mal. O ajută un timp — săritor și voinicos — să-și treacă pe pod calabalîcul, dar cînd osteni îl chemă pe șalupist, pe Grigore Vieru:

— Pune mîna, pune mîna... — îl îndemnă — că-ți dă doamna directoare de-un rachiu...

Spunea într-una, vrînd parcă el însuși să se deprindă cu aceste vorbe noi, — „doamna directoare“ ori „tovarășa director Filip“, iar lui Mircea îi spunea „domnișorul Filipșor“ sau „tovarășelul directorăș“.

Cînd auzi că Filip a plecat la Paroșeni încă de dimineață, că de la Lespezi pînă acolo erau treizeci și doi de kilometri — așa că „n-ar fi nădejde să se întoarcă decît, poate, după miezul nopții“, abia atunci simți Cristina că din bucuria pe care o aștepta de la ziua aceea nu s-a ales nimic... Muncise mult pînă aici, fusese și femeie și bărbat, nu se cruțase, dar făcuse totul veselă, gîndindu-se că odată ajunsă în Lespezi va merge cu Anton alături

de la debarcader pînă la biroul lui, la fermă, și acolo, cînd vor rămîne o clipă singuri, îi va putea cuprinde ca de obicei umerii cu amîndouă brațele, își va lipi ca de obicei fruntea de fruntea lui, și, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, îi va spune: „Ai văzut? Noi, eu și Mircea, ne-am descurcat binișor, la hopul ăsta... Tu cum te-ai descurcat? Arată-ne casa; hai să vedem cum ne așezăm... O cameră avem, sau două? Aici — nu? — e mai ușor să găsești o casă; nu-i ca la Craiova, nu-i ca la București... Ferma-i chiar aici?”

Dar „aici” nu era decît podarul acesta cîrn și țepos ca un arici — și Cristina se simțea cumplit de ostentă, bolnavă aproape, dureros de singură și puținel nedreptățită... Nu-și închipuise de loc — nu, nici o clipă! — că din moment ce ea va ajunge la Lespezi, Anton va lua asupra lui tot greul mutării lor într-o casă nouă, tot greul primelor zile de școală ale lui Mircea... Nu, Cristina știa prea bine că greul va rămîne greu, iar partea ei va rămîne mai departe, cîstit, partea ei. Dar se deprinsese cu gîndul că tot ce pînă aici, pînă la debarcaderul acesta, fusese „greu singură” — de aici înainte, greu sau ușor, va fi din nou, ca totdeauna, „cu Anton”. La Craiova, ea și Mircea și-l închipuiseră atît de frumos pe acest „cu Anton”... „cu tata”!... Atît de frumos...

Făcîndu-și de lucru printre bagajele lor ca la el acasă, pișcînd la nesfîrșit, plictisitor, mereu în acelaș loc, acelaș obraz al lui Mircea, podarul îi dărimă și cele din urmă nădejdi.

Nu, tovarășul director Filip nu luase casă în sat. Nici măcar n-a căutat!... Dimpotrivă: din cîte spunea podarul reieșea că Anton „vărșe birouri” chiar și acolo, la fermă, într-o casă ce fusese construită anume ca locuință pentru director... Cristina, dacă voia să facă o plimbare, ar fi văzut cu ochii ei: n-avea decît să lase bagajul pe pod, în paza lui Ponici, să se ducă, să cerceteze, iar podul o va aștepta. Mai mult încă: ferma avea mai înainte o casă în sat. O casă mare, frumoasă — „bună și de doi directori, la nevoie!”... Dar Anton, cum a venit, a dat-o pe mîna unor „vagabonzi” — și „vagabonzii” au făcut dintr-însa o batjocură... Marcu Ponici, întrucît îl privește, se-nțelege, nu pretinde să-l judece pe tovarășul director Filip: dumnealui face cum crede, și dă seama înaintea mai marilor dumisale... El, Ponici, cînd l-a văzut întîi și-ntîi pe tovarășul director Filip în Lespezi, a vrut să-i caute gazdă în sat. Chiar atunci, pe loc: cameră la un gospodar acătării, pat, așternut, mîncare, spălat, așa cum se cuvine... Tovarășul director Filip — Anton, bineînțeles, Anton! — nici n-a vrut să audă... Acuma... poate că ia doamna directoare camera aceea... La fermă — chibzui Ponici — doamna directoare n-o să poată sta: copilului i-ar fi prea departe de școală... și pe urmă... pe urmă „ferma-i mai mult pustie”... El, Ponici, ochise o cameră tare bună: la domnul Erhan este mobilă, se poate zice, delux, dumnealui a fost și primar într-o vreme, băiatul dumnealui, fata, nevasta dumnealui chiar, sînt oameni cu carte...

— Noi înțelegem! — judeca Ponici încrețindu-și ciudat nasul cîrn și roșu. — Înțelegem: acuma, cum se zice, toți am fi egali; numai... cînd vine vorba să stai undeva, să trăiești adică pe banul tău, tot mai bine-i într-o casă de om, să zicem, mai învățat cu binele, mai ridicat...

Amorțită, zdrobită, Cristina îi era recunosătoare: omul acestastrăin avea mai multă grijă de dînsa decît Anton, decît bărbatul ei... Cînd s-a adunat pe pod destulă lume și Ponici a fluierat plecarea, luă totuși mîna lui Mircea și porni spre fermă. „Nu se poate! — se îmbărbăta singură. — Anton a lăsat măcar vorbă cuiva. Niciodată, doar, n-a făcut el chiar așa.”

Dar Anton nu lăsase vorbă nimănui.

Ferma, e drept, era mai puțin „pustie” decît i-o închipuiseră pove-

tirile lui Ponici. Clădiri... vite... căruțe... două tractoare... strigăte... larmă... praf... Vreo douzeci de oameni lucrau zoriți la o baracă de scînduri lungi — i se păru lui Mircea — cît o stradă întreagă.

— Hambar faceți? — întrebă Cristina într-o doară pe cel dintîi om ce-i ieși înaintea, numai așa, ca să intre în vorbă.

— Nooo... — i-a răspuns omul, un mustăcios cu statură dreaptă și falnică, măsurînd-o din tălpi pînă-n creștet ca pe-o arătare de pe altă lume. — Asta-i cantina... Da' dumneavoast' pe cin' mai cățați?

Dacă află că îl caută pe Filip, o îndrumă spre birou:

— Vorbiți dumneavoast' cu tovarășul inginer Matei; dumnealui ne-a rămas director în loc! — și aplecîndu-se prietenos spre Mircea: — No, puiule, n-ai veni să dai o țîră de-ajutor aici? Cu tine, într-o zi am gătat sufrageria noast'! No ce, te-ai spăimîntat? No no... no, no...

Mircea se smucise, înspăimîntat într-adevăr de asprimea vocii mustăciosului — și Cristina auzi cum în urma lor, multă vreme, badea Gheza muștruluia duios grinda cu care-l prinsese vremea în mînă:

— No, no, te-ai spăimîntat? No, no, puiule, no, no...

În birou, un tînăr grăsuț, cu ochelari, țacănea la o mașină de scris. Cu totul nelămurit, Cristina își aducea aminte că într-una din scrisorile lui Filip fusese vorba de cineva cu ochelari, — dar de cine anume, și ce, nu-și mai amintea.

— Tovarășul inginer Matei? — întrebă.

Tînărul se ridică stîngaci, o privi, îl privi și pe Mircea, și înroșindu-se ca un om prins asupra unei fapte urîte își scoase ochelarii și începu să-i frece apăsător de poalele vestonului.

— Nu... nu... eu... eu sînt domnul... domnul Ilie Olteanu... — bîlbîi — și... și sînt tovarăș referent și... și se spune... contabil șef neîncadrat pînă... pînă la noi dispoziții. Tovarășul inginer dacă... dacă pe dumnealui îl căutați este... este chiar în curte, adică... adică a doua ușă pe dreapta și... și pe urmă treceți prin bucătărie, și... și ușa a doua din fund, pe stînga, este... este domnul Matei, dar... dar este ocupat cu... foarte ocupat chiar, cu o... cu o invenție. Poftiți... poftiți doamnă! — și potrivindu-și ochelarii pe nas, se grăbi el însuși s-o conducă, împiedicîndu-se din doi în doi pași de Mircea și cerîndu-și scuze Cristinei.

Olteanu „nu era la curent“ dacă Filip primise ori nu vreo telegramă în zilele din urmă. Cînd află că Mircea este copilul lui Filip iar Cristina soția lui, se fîstîci cu totul și nu mai fu în stare să îngîime nici două vorbe de-nțelese.

Printr-un coridor, prin bucătărie, au ajuns din nou afară, de astă dată în spatele curții.

În cămașă, cu mînele suflecate, inginerul Matei lucra într-adevăr la o invenție. Materialul folosit se vedea în întregime: un dric vechi de căruță, cu roți dar fără coș, un metru galben de tîmplărie, o batistă, un creion, o bucată de carton cenușiu, o scîndură și un cui. În practică, invenția ar fi trebuit să funcționeze așa: batista — numită cu pompă „marcător vizual“ — trebuia legată pe spița uneia din roțile căruții. Circumferința acestei roți, perimetrul, trebuia măsurată dinainte, cu cea mai mare precizie. Dacă, prin urmare, căruța ar merge, un om — numit „topometru-șef“ — ar număra cu voce tare de cîte ori se învîrte roata și ar stabili apoi printr-o simplă înmulțire, distanța străbătută de căruță de la un punct la altul. Un al doilea om — numit „vizitiu topometru auxiliar“ — ar mîna boii și, în gînd, ar verifica dacă nu cumva „topometrul-șef“ pierde șirul numărătorii. Era destul să fixeze punctul de pornire, direcția și punctul de sosire: străbătînd

balta pe linii drepte dinainte stabilite, „topocarul“ ar fi dus în câteva zile la bun sfârșit măsurătoarea tuturor terenurilor fermei. Totul era așadar bine gândit, sigur, precis — dar în practică lucrurile nu mergeau de fel: roțile căruțelor de la fermă habar n-aveau — după părerea lui Matei — de regulile geometriei!... La început, inginerul a luat măsurile razei unei roți, a înmulțit-o cu doi și apoi cu 3,14... dar la verificarea cu metrul circumferința calculată n-a corespuns cu cea măsurată: diferență de aproape cinci centimetri! Cauza — limpede: de câțiva ani, de câteva decenii poate, roata nu mai era rotundă. În general, roți perfect rotunde nu erau în ferma Lespezi. „Nu-i nimic! Lucrăm cu ce avem, pe bază de experiență!“ — a hotărât Matei. Acum lucra efectiv „pe bază de experiență“: cu un cui și o scîndură trăsese o linie dreaptă, și, răbdător, umblînd de-a-ndoaselea ca să-și supravegheze „marcatorul vizual“, trăgea cu mîna lui carul înainte și înapoi, urmărind ca roata cu batistă să calce numai pe linia marcată. După fiecare tură, măsura distanța parcursă: o tură cu roata dreaptă, o tură cu roata înclinată înlăuntrul, o tură cu roata înclinată înafară, pe urmă cu înclinări deosebite în cursul aceleiași ture... Rezultatul definitiv urma să fie cifra cea mai des înscrisă pe cartonul cenușiu, sau dacă nu se va ivi o asemenea cifră, atunci o medie calculată după cît mai multe măsurători.

La a nouăsprezecea încercare, inginerul auzi un țipăt subțirel:

— Uite, mamă, nenea: trage la căruță!... De ce, mamă, n-are cai?

Fără să arunce într-acolo barem o privire, Matei își continuă treaba.

— Nenea muncește, Mircea, — răspunse plictisit, alene, o voce de femeie; și urmară, într-o doară, câteva cuvinte atît de nepotrivite încît, fără voie, inginerul întoarse capul: — Are el cai... — auzi — ...îi înhamă pe urmă... acum nenea se joacă... Lasă... nu mai întreba nimic...

— Domnul... — socoti Olteanu că a venit momentul să facă prezențările — ... domnul este... este chiar tovarășul inginer...

— Mă joc, zici dumneata, ha? — mugi Matei, scos din sărite de toanele „topocarului“ și bucuros că-și poate în sfîrșit descărca mînia pe cineva. — Ce vrei, cucoană? — dar ceva din înfățișarea Cristinei, din privirea ei, îl făcu să se stăpînească: — Spune! — o îndemnă scurt.

Rușinat de parcă el însuși ar fi fost vinovat de grosolănia inginerului, Olteanu se grăbi să plece înapoi la mașina de scris.

— De fapt... — murmură Cristina zăpăcită de asprimea întîmplării... — n-am vrut să vă stingheresc. Il căutam pe bărbatu-meu. Sînt nevasta lui Anton Filip...

— Aha! — în ochii lui Matei, pînă atunci reci și răi ca niște ochi de șarpe, scăpără o luminiță de înțelegere, de interes; a așteptat așa cum l-a prins vremea — crăcănat, cu mîinile în șolduri, cu țigara în gură — pînă cînd Cristina i-a spus tot. — Ai brodit-o rău, cucoană, aia e! — mormăi după aceea. — Aici... nu-i jucărie, cum crezi dumneata! — și oftînd, se înhamă din nou la căruță.

Lucra, și totodată, în felul lui repezit, certînd-o parcă, îi dădu lămuririle pe care i le putea da:

Habar n-avea că Filip este însurat! Habar n-avea de telegrama Cristinei! Habar n-avea de nimic!... În cele din urmă găsi totuși un soi de soluție:

— Intîi și-intîi, cocoană, — descoperi el ceea ce Cristina știa de mult — trebuie să-ți cauți casă. În sat, nu aici! Balamucul nostru nu-i pentru femei... Știi ce? Lasă copilul aici. Țștia mici mai rău te-ncurcă!... Mi-l lași aici... — porunci — ... ț-l încui într-o magazie... De drăcii nu se apucă, răspund eu! Acolo nu-s decît patruzeci și trei de lăzi de cuie... Mîncare îi

dau eu... Acuma avem și mâncare! — o vesti pe Cristina, mîndru ca de o mare victorie. — Așa ! Răspund!... Pîină-n seară găsești casă și vii să ți-l iei. Bun?

Nu ; nu era deloc bun. Cum să rămîănă Mircea pe seama omului acestuia — și încă „încuiat într-o magazie“?

Simțind-o că șovăie, inginerul se mînie, dintr-odată, așa cum știa el:

— În definitiv, cocoană, fă ce vrei. Nu mă privește pe mine, dacă... Ce? Păi chiar dac-ai fi nevasta mea, cocoană, tot nu ți-aș purta trena prin sat după casă, după trențe, după toate alea... E-te-tee!... Aici, cocoană, avem zece mii de hectare! Pîină azi n-am fost în stare nici să le măsurăm cum se cade, cocoană!... Eu, cocoană...

Abia izbutind să-și oprească lacrimile, Cristina zmuci mîna lui Mircea și porni spre debarcader. Îi era rușine, îi era ciudă... Să fi fost singură, s-ar fi întors și i-ar fi strigat omului acestuia în față că ea, Cristina Filip, Cristina Olaru, nici cînd lucra în fabrică, la mătură, n-a îngăduit cuiva să zbiere la dînsa cînd nu era vinovată... Dar nu voia să-l sperie pe Mircea... Mergea din ce în ce mai repede, și în urechi îi ajungea încă, batjocoritor, refrenul inginerului: „...cocoană!... cocoană!... cocoană!“.

Pricepînd că li se întîmplă lucruri din ce în ce mai neplăcute, Mircea smorcăia trist a plîns. Ca să-l potolească pe el, Cristina trebui să se potolească întîi pe ea însăși.

S-a întors la debarcader tăcută, preocupată, și a lăsat totul în voia lui Marcu Ponici: el a tocmit o căruță, el a tocmit un om, el a fixat prețul, — și cu el alături a ajuns Cristina la familia Erhan.

... Au primit-o bine, ca pe un prieten dorit și așteptat. În casă erau numai patru femei: jucau cărți chiar în camera unde urma să locuiască ea — „madam Filip“ cum i s-a spus. De chirie, stăpîna casei nici n-a vrut să audă: „Grija asta, madam Filip, las-o pe bărbații noștri. Se n-țeleg ei mai bine decît noi... Ia să aduc eu un lapte cald pentru băețel... Cum îl cheamă, Mircea?... Îți place laptele, Mircea?... Dacă aș fi avut al doilea băiat, tot Mircea i-aș fi pus numele și eu... Zău, madam Filip, nu vreți să gustați ceva? Mîncare de-a noastră, ca la țară“... Cîțva timp s-au îndemnat toate patru una pe alta: „Mai facem un tur și ne ridicăm! Madam Filip trebuie să se despacheteze“... Dar Cristina nu părea grăbită „să se despacheteze“, — și partida, stingherită de sosirea ei, s-a înjghebat din nou, a continuat... Jucau, și, pe rînd, o întrebau, o sfătuiau, o compătimeau, o sileau să rîdă de glumele lor... Ce-or fi găsit ele de rîs în faptul că Filip n-a apucat să spună la fermă că-i înșurat? Dar poate că ea, Cristina, a dat de oameni cărora Filip nu le spusese...? De ce să fi spus chiar fiecăruia?... „Bărbații, madam Filip, sînt mai răi ca dracu’! Trăiești cu unul o viață de om și mori fără să-l cunoști! Cel mai bun lucru-i să te faci că n-ai văzut nimic...: Dacă-l lași în apele lui, bărbatul tot acasă trage!“... Cristina nu mai era în stare să cîntărească, să judece: glumeau, sau vorbeau serios? Cum, oare Anton...?! Niciodată nu s-a gîndit că Anton... Și acuma, așa, dintr-odată... Ce, doamne, ce s-o fi întîmplat cu Anton în săptămîinile acestea?... Dar Cristinei îi era rușine să întrebe. Rușine și teamă... Ceasuri întregi a zîmbit potolit și a căutat să nu se gîndească la nimic. Să nu se gîndească, mai ales, la înțeleșul glumelor acestora pe care, îngrozită, nu putea să nu le înțeleagă... Nu-i plăcea nimic, la noile ei gazde. Era sigură, în adîncul sufletului, că nici lui Anton nu i-ar fi plăcut nimic: nici cărțile lor, nici glumele, nici îmbrăcămintea, nici felul cum vorbesc, nici țigările lor fără număr, nici „mămurile“ lor... Dar tocmai pentru că nu i-ar fi plăcut lui Anton, tocmai de

asta Cristina se străduia să găsească pentru fiecare câte ceva atrăgător și frumos... Nu erau ele de-o mie de ori mai bune față de dînsa decît Anton? Și casa, de asemenea, era bună: mult mai bună, mult mai luminoasă era camera aceasta, găsită de un podar cu care n-avea nici în clin nici în mîncă, decît camera pe care i-o găsisese Anton cu doi ani în urmă la Craiova...

... Tîrziu, după miezul nopții, cînd a venit în sfîrșit stăpînul casei, Erhan, notăreasa plecase. În locul ei juca Cristina. Juca nepăsătoare, ne-atentă, zîmbind într-una nimănui, și, în gînd, blestema jocul acesta care, oricît ar fi vrut ea, nu-i putea înăbuși gîndurile, presimțirile, amărăciunea...

Victorița Erhan și-a întîmpinat bărbatul în curte. Au sușotit cîtva timp sub fereastră, apoi s-a auzit din nou huruitul căruței.

— L-am trimis pe-al meu la pod, — vesti pe urmă Victorița. — Dacă domnul Filip vine în noaptea asta, ni-l trimite podarul încoace... — și rîzînd cu înțeles: — Ți-aducem noi vulturul la cuib, madam Filip, nu te teme...

— Anton n-a venit?! — tresări Cristina.

— Nu știu ce-a fost cu ei... S-a pierdut de-al meu pe acolo, pe la Paroșeni... Lasă, madam Filip, n-are ce să i se întîmple: o fi rămas să-și ia rămas bun de la careva... Ca holteii! Nu cunosc eu bărbații!?... Ce-o fi, o fi! Fă-te că n-ai văzut... Noaptea asta-i noaptea lui. Mîine-ți vine ca un mie-lușel. Lasă...

— Am plătit, Nuța, poftim... — murmură Cristina privindu-și numai cărțile din mînă. — Cincisprezece lei... Poftim!... Am ful de optari... Nu-i ful de optari?... Da, da, nu m-am uitat bine... Poftim, poftim, ia tu banii... Iartă-mă...

După ce s-a întors Erhan, jocul s-a întrerupt. Victorița — află Cristina chiar de la el — spusese adevărul: a fost o ședință la pretură, dar după ședință Erhan nu l-a mai văzut pe Filip. Asta a fost la ora șase. Erhan l-a căutat, avea chiar de vorbit cu dînsul unele lucruri însemnate, dar nu l-a găsit. Crezuse că a plecat înaintea lui, — dar acum vorbise cu podarul și podarul i-a spus că Filip nu a trecut încă spre fermă... Se vede că s-a luat cu treburile și l-a prins noaptea... El, Erhan, era foarte bucuros că va avea asemenea chiriași:

— De mult are nevoie satul nostru de-un om ca tovarășul Filip. Un om drept! — o încredință el pe Cristina, și după ce-și repetă părerea aceasta de cîteva ori, bucuros și plin de prietenie, plecă să se culce.

Cristina era în sfîrșit singură. Ba nu, mai era și Nuța. Nuța s-a întors ca să-i aducă așternuturi pentru pat — „N-o să te apuci să despachetezi toată noaptea!” — și Nuța voia să-i dea în cărți...

Ce să facă?... Să-i dea în cărți!...

— Tu crezi în cărți, Cristina? Eu cred! În Dumnezeu nu cred, în comori nu cred, în bărbați nu cred, dar în cărți cred... Hai, vii? Să vezi cum te liniștești după ce afli... Ori ce, ție nu-ți pasă? Eu cînd eram măritată și-l știam pe bărbatu-meu încurcat cu vreuna, muream!... De ce ești tu, de tobă sau de inimă? Te pun de inimă... Taie!

Cristina îl înveli din nou pe Mircea, veni la masă, dar nu tăie cărțile:

— Lasă, Nuța... Prostii!

— Sigur eă-s prostii! — rîse Nuța. — Dacă-s' prostii, de ce nu tai? Te temi? Zău, afli și te mai liniștești... Parcă te silește cineva să crezi? Taie! Poate că nu-i nimic...

Cristinei nu-i venea să creadă că lucrurile acestea se întîmplă într-adevăr cu dînsa. Totul era atît de nepotrivit legat cu viața ei de pînă atunci,

cu oamenii pe care-i știuse, ca gîndurile, cu obiceiurile ei... Era ea, și totuși parcă ar fi fost doar martora unor întîmplări cu desăvîrșire străine de dînsa... N-avu însă putere să se împotrivească: tăie cărțile așa cum i-a arătat Nuța, cu o damă de cupă, apoi așteaptă.

— Pssss!... — s-a înspăimîntat Nuța după ce a citit îndelung, cruntă, veștile cărților întinse pe masă. — Nici nu-ți spun! Să vedem cum iese a doua oară... — și amestecă pachetul de cărți repede, cu îndemînare. — Taie!

A doua oară, — acelaș „Pssss!“, aceeași spaimă, acelaș „Taie“!

— Dacă iese la fel și acuma, îți spun!

A ieșit la fel, — și i-a spus: Anton, craiul de tobă, era departe. O femeie de ghindă — „N-o cunoști? N-ai auzit nimic?“ — avea o supărare, și inima lui Anton era îndoită pentru femeia de tobă. Dar Anton nu era cu femeia de tobă; era cu alta, care-l urmărea de multă vreme și acum îl încrucisase la drum de seară pentru o bucurie cu petrecere, iar el, craiul de tobă... — „De tobă-i, tu? L-am văzut numai odată, pe drum, și n-am băgat de seamă. De tobă l-am pus!“ — ... craiul de tobă era cu inima și mai îndoită; dacă ar fi scăpat din mrejele urmăritoarei, s-ar fi găsit cu femeia de ghindă care suferea pentru dînsul și la care el se gîndea într-una, cu trupul... Și răul relilor era că Anton, craiul de tobă n-avea, în noaptea aceea de loc, de loc gînduri pentru dama lui de inimă, adică pentru Cristina...

Pe masă, dama de cupă stătea zîmbind înghețat între un as de treflă și un valet de pică.

— Niciodată nu mi-a eșit chiar așa! — se ridică Nuța suspinînd. — De trei ori la rînd, tu, și aproape nici o schimbare!... Lasă, ce să te amărăști dinainte? Culcă-te, ești, grozav de obosită. Se vede după ochi... Noapte bună! — și o sărută ușurel pe amîndoi obraji. — Ce, ești supărată?

— Noapte bună, Nuța ... Nu-s supărată... Eu... n-am crezut în cărți niciodată. Noapte bună!

Pe marginea mesei rămăseseră niște bani răvășiți. Erau banii ei, ai Cristinei. Li adună încet în poșetă, încuie ușa, apoi răsturnă poșeta pe masă și numără cu nepăsare totul, pînă la cel din urmă leu... Cît timp jucase, credea că pierde. Pierdea banii pe care i-i trimisese Anton, banii pentru care el poate se îndatorase, dar nu-i părea rău. Dimpotrivă... Dar, de fapt... uite... n-a pierdut... a cîștigat chiar... și asta era cea mai mare nenorocire dintre nenorocirile zilei aceleia fără noroc... Nu pentru că n-a pierdut toți „banii lui Anton“... Nu. Nenorocire, pentru că acum avea destui bani ca să poată ajunge, mîine chiar, împreună cu Mircea, la București... Nu rostise pînă acum hotărîrea aceasta nici în gînd, dar de fapt așa hotărîse!... Lucrurile lui Anton, pînă la cea din urmă cămașă, vor rămîne aici... Va afla el... le va lua... În București, o muncitoare calificată, o textilistă, găsește de lucru cînd vrea, unde vrea... Lui Anton îi va scrie... nu... nu-i va scrie nimic... Ce să-i fi scris ea lui Anton, dacă Anton... Anton... Anton!..

— Plîngi, mamă? De ce plîngi, mamă?

— Nu plîng, Mircea... Te-ai trezit?... Eu... sînt tare obosită... Dormi, dormi... Nu plîng... Dormi; mîine trebuie să mergem la școală... Dormi...

Filip n-a rămas peste noapte în Paroșeni. De la pretură a trecut însă pe la organizația de partid a plasei. Ținea să-și lămurească în sfîrșit, ceea ce-i părea nelămurit în legătură cu lîncezeala organizației din Lespezi, apoi voia să îndeplinească obișnuitele forme pentru mutarea lui și a lui Bucurașu în noua organizație, și, pentru viitor, voia îndrumări limpezi asupra felului cum se va desfășura munca lor, a comuniștilor de la fermă: vor alcătui o organizație

aparte? vor alcătui numai o grupă a organizației din sat? nu vor alcătui o asemenea grupă?... Nădăjduia să nu întârzie mai mult de jumătate de ceas, dar s-a înșelat; a rămas mai bine de patru ceasuri!

La început, călăuzit de Maleș, s-a plimbat dintr-o cameră în alta, a dat mîna cu vreo cinci tovarăși și două tovarăse — tineri toți, îndatoritori și plini de bunăvoință; le-a spus, fiecăruia pe rînd, pentru ce vine, și pînă la urmă s-a convins că singurul lucru bun pe care-l are de făcut este să-i vorbească lui Lencu; la plasă, pe semne, nimeni nu lua hotărîri dacă n-avea „dezlegare de la tovarășul secretar“.

Filip nu prea ținea să dea ochii cu secretarul plasei chiar atunci, îndată după neînțelegerile lor de la pretură, deși în adîncul sufletului se simțea îndemnat să-i arate încă odată ce a fost cu drumul lui la conacul din Bîrsani. Dar n-avu încotro; îi ceru lui Maleș să-l anunțe, — și Lencu l-a primit îndată. L-a primit în pragul ușii, cu o veselie zgomotoasă și familiară care pe Filip îl lovi neplăcut.

— Ha-haaaa... vin-ncoa, mă frate! — îl trase Lencu în cameră, rîzînd într-una. — Ce, ți-ar fi căzut nasul dacă-mi treceai pe-aici și înainte de-a te duce la ședință?... Păi!... Dacă vrei să-mi spargi o ședință, frățiorule, înțelege-te întîi cu mine. Ai dreptate? O facem! Să știe și partidul, și atunci o facem organizat, nu așa.. hodorong-tronc, bîta-n baltă!...

— Am ajuns tîrziu... încercă Filip un fel de scuză, lăsîndu-se împins, bătut pe umeri, tras de mîneacă, zăpăcit de acest Lencu nou, cu totul altfel decît omul morocănos și rece pe care-l văzuse în ședință.

— Auzi-l, Gicule! — chemă Lencu, mereu voios, mărturia cuiva. — Acuma-i pare rău și lui... — și-l imită, voit caraghios, pe Filip: „Am ajuns tîrziu“...

„Gicu“ era Ilinca, — și Filip trebui să înțeleagă curînd că aici, în acest birou, raporturile dintre secretarul plasei și instructorul județenei nu mai sînt așa cum păreau, pentru ochii lumii, în ședința de la pretură; aici — spuneau deslușit ținuta secretarului, rîsul lui, tutuelile lui — aici Lencu are ultimul cuvînt, el, activistul mai bătrîn, omul cu experiență și cunoștințe; aici Ilinca nu mai este instructor județean, cum era în ședință, nu mai este „tovarășul Ilinca“ ci pur și simplu „Gicu“, un tovarăș tînăr, ridicat într-o muncă de răspundere, e drept, dar un tovarăș pentru care Lencu nu poate nutri decît o îngăduitoare prietenie părintească, nimic mai mult.

Ilinca ședea pe capătul unei canapele. Aștepta, vădit, să-l vadă pe Lencu potolindu-se, și aștepta așa fel încît Filip, privindu-l, a înțeles repede că rîsul lui Lencu sună fals; că oamenii aceștia doi, Ilinca și Lencu, nu se prea iubeau și, probabil, în clipa cînd și-a vestit el sosirea, aveau o discuție destul de aspră; a înțeles, în sfîrșit, că lui Ilinca îi e de mult lehamete de neconținut repetatul „Gicule“, iar lui Lencu îi e lehamete și de Ilinca, și de Filip, și de el însuși poate, deși voia să-i lase pe ceilalți să creadă că lucrurile stau altfel.

Lîncezea munca organizației de bază din Lespezi?

— Ha-ha! — rîdea Lencu. — Tu, puîșorule, ce crezi? Un copil crește așa, un-doi?!... Anul ăsta lîncezește mai puțin ca anul trecut, la anul mai puțin ca anul ăsta... Tu zici: lîncezește! Eu aș zice mai bine așa cum zice învățătura partidului: criză de creștere! Pe cine vrei să ascult? E „lîncezeală“ sau „criză“ de creștere?

Filip ridică din umeri, de loc convins:

— Ei! — murmură mai mult pentru sine — partidul... de l-ar cunoaște pe David Golea al nostru... ce-ar mai da cu el de pămînt!... Ori se face om, ori...

— Il cunoaște, puiule, îl cunoaște! — hohoti Lencu. — Cum să nu-l cunoască?

Și povesti cu amănunte cum a fost o dată el la o vînătoare pe lunca Borcii în sus, începînd chiar din Lespezi. David Golea fusese atunci „cu aprovizionarea“... așa că Lencu îl cunoștea destul de bine: „Știe să organizeze, puiule, îl judeci chiar și din fapte mărunte“. Totuși Lencu „nu voia să se certe“ cu Filip:

— Fie cum zici tu: pentru mine-i bun, pentru tine-i rău. Hai să-l schimbăm! — îi făcu el cu ochiul lui Ilinca. — Cu cine-l schimbi, puiule? Ai altul mai bun în buzunar?

Filip nădăjduise, venind la plasă, că va avea o discuție serioasă. Felul cum îi vorbea Lencu îl jignea și îl descuraja. Căută totuși să nu-și piardă cumpătul și, uitîndu-se mai mult la Ilinca decît la Lencu, se strădui să spună tot ce știa despre comuniștii din satul lui.

Dar Lencu nu l-a ascultat pînă la capăt. Era adevărat, recunoștea el, că în Lespezi „ar mai fi unele cadre“. Dar el împărțea „cadrele“ în două: unii — „buni pentru etapa asta“, iar alții „buni pentru etapa a doua“. A da munci de răspundere în etapa asta unui om „pregătit de partid și păstrat de partid pentru etapa a doua“ însemna — după Lencu, — „să ne tăiem singuri craca de sub picioare, puiule!“.

— Lasă oamenii să crească, puiule! Nu năvălesc Tătarii. Omul, cînd îi dai nas prea de vreme, se strică!... Întîi să crească, pe urmă stăm de vorbă.

— Dar cum să crească? — se miră sincer Filip, nepricepînd despre ce „etape“ îi vorbea Lencu. — Marin Doi, Giorovan, Prodan, sînt de-o sută de ori mai ridicați ca David Golea. Golea-i o pușlama... Cine, pe cine să crească?

Despre Marin Doi, Lencu nu știa nimic. Ceilalți însă îi erau bine cunoscuți, așa că a rîs din toată inima:

— Țștia țî-s oamenii, măi frate? Auzi-l, Gicule, bucură-te!... Mă, Gicule, tu și ăsta, Filip ăsta, v-ați înțeles dinainte. Păi zi că nu!... Țștia... — explică el rîzînd numai pentru Filip — ... ăștia-s niște bandiți. Troțchiști! Stîngiști! În '46 mi-au pus la cale o provocare, frățiorule, de-a zbîrniit toată plasa... Colhoz! asta le trebuia... Mă dădeau peste cap, dacă-i lăsam în voia lor... Astea-s vremuri de colhoz?... Ii știe și Gicu... Lucra și el la noi atunci, aici în plasă, sub mîna mea... Lăsați-o baltă cu gio-ro-va-nii voștri!

Ilinca dădu din cap la întîmplare și tăcu mai departe, amărît. Nu voia, pe semne, să reînceapă discuția pentru că, știa bine, nu-l va clinti pe Lencu din hotărîrile lui.

Filip nu mai avea ce face. Ii aruncă lui Ilinca o privire iute — „Dacă știi că am dreptate, — voia să-i spună — de ce taci?“ — apoi, întunecat, schimbă vorba.

Privitor la activitatea comuniștilor de la fermă, Lencu n-avea de dat prea multe sfaturi:

— Faceți grupă dacă vreți, nu faceți dacă nu vreți, dar apucați-vă de treabă. Măcar cotizația de n-ați uita-o, tot ar fi bine...

— Facem grupă... — hotări deci Filip; și după ce află că formele murtării lui și a lui Bucurașu în noua lor organizație de partid erau simple, se pregăti să-și ia rămas bun; dar Ilinca l-a oprit:

— Mai stai puțin, tovarășe Filip. — Ce părere ai despre Erhan?

Filip n-avea încă nici o părere. Cunoștea doar părerea lui Erhan despre el însuși: Erhan „purta ponoasele“ unei familii întregi și din cauza asta, deși se socotea „curat“, totuși lui „îi vîra pumnul în gură oricine“, amintindu-i

că a fost cîndva primar, amintindu-i de frate-său, de ginere-său, de veri și de cumnați...

Lencu asculta atent, zîmbitor, punctînd cu arătătorul, domol și sigur, frazele lui Filip — ca atunci cînd asculta un text dinainte văzut și aprobat.

— Aici a nimerit-o Filip! — încuviință el la sfârșit, uitîndu-se în ochii lui Ilinca. — N-ar fi rău, Erhan! Căpățînos, dar cîstit... În '44 eram secretar de județeană la ei, la Frontul Plugarilor...

— Știu, tovarășe Lencu, — ridică Ilinca din umeri, neascunzîndu-și plictiseala. — Asta nu spune nimic!... A venit și ți-a plătit din buzunarul lui cotizația pentru jumătate de sat.

— Dacă tu zici că asta nu spune nimic... pufni Lencu.

— Nu spune nimic, pentru că oamenii habar n-aveau de Front. Unii nu știu nici azi că-s înscrisi! Am verificat eu... — dar Ilinca n-avea chef de sfadă. — Scurt, — îl întrebă el pe Filip — dumneata, pe răspunderea dumitale, l-ai propune pe Erhan primar în Lespezi, sau nu l-ai propune?

— Știu eu?... — se codi Filip. — Știu eu?! — repetă. Nu-i greu să fie cineva mai bun decît primarul care-i acuma. Dar dacă vă gîndiți la Erhan, ar trebui chibzuit bine...

I se părea totuși grăitor un fapt: în registrele primăriei din Lespezi, unde aproape fiecare cifră era o minciună, Erhan fusese trecut cîstit: nu îngăduise notarului, pe semne, nici să-i adaoge nici să-i scadă vreun pogon. Iar cotele le predase...

— În sat are vreo autoritate? E iubit? — mai întrebă Ilinca după ce a notat meticulos tot ce-i spunea Filip.

— Nu prea cred să fie iubit. Băeții mei... am la fermă o școală de tractoriști... băeții îl poreclesc „preșeștiucă"... Rîd de dînsul: cică „președintește“ într-una, nu știu ce... Copiii, deobicei, spun ce aud de la părinți... Dar oricum, dușmănit ca Zăpodeanu, să zicem, nu-i!

— Păi ce are aface una cu alta? — rîse Lencu mulțumit de răspunsul lui Filip. — Zăpodeanu-i chiabur! P-ăla dacă-l strîngi de gît... — și mîna lui puternică gîtui un imaginar zăpodean chiar sub nasul lui Filip — ... dacă-l strîngi odată și bine, ai pus cu botul pe labe toată reacționărima din plasă. Ăla are și arme, puiule... Parcă tu nu știi?! Nu l-ai prins voi, că sînteți pisici cu zurgălăi, dar are arme!... — și spre mirarea lui Filip, Lencu dovedi că știe destul de bine cum s-au căznit ei, cei de la fermă, împreună cu jandarmii, să pună mîna pe armele ascunse la Zăpodeanu, și cum n-au izbutit.

— Eu n-am auzit nimic de istoria asta, tovarășe Lencu, — se miră Ilinca. — Ai anunțat la județeană? Tovarășul Prund știe?

— Am trimis o notă... mai sus! — căzu uscat și dușmănos răspunsul lui Lencu. — Aici mergem operativ. Prund n-a luat munca pe mîna... Înștiințează-l pe Prund, așteaptă pînă s-o descălța el, pînă s-o-ncălța...

— Totuși! — insistă Ilinca; și pentru că Lencu îl privea arțăgos, arcuindu-și din ce în ce mai amenințător sprincenele spre rădăcina părului, adăogă cu o voce egală, plină de-o mînie greu stăpînită: — Eu nu știu cum gîndești dumneata, tovarășe Lencu! Dumneata niciodată nu...

— Se-nțelege că nu știi! — mîrîi Lencu grosolan; și dintr-odată, peste capul lui Filip, ca și cum Filip n-ar fi fost acolo, cei doi reluară, cu patimă, discuția pe care sosirea lui Filip o întrerupsese.

Erau într-adevăr cît se poate de nemulțumiți unul de altul. Lencu, se părea, primise în vremea din urmă, după ce a venit Prund la județeană, critici aspre. Dar Lencu nu era de acord cu aceste critici și nu era de acord

nici cu îndrumările județenei. El credea că „Prund trăiește cu capul în nori” — și din cauza asta Lencu zbiera din ce în ce mai grosolan.

Ilinca recunoștea că „crescuse sub mîna lui Lencu”, că îi fusese „ca un fiu sau aproape ca un fiu”, că fusese „promovat” de Lencu, trimis de Lencu la școala de partid, recunoștea orice duioase referiri ale lui Lencu la trecut, dar mai departe nu-i dădea dreptate; iar dacă Lencu îi striga în gura mare că „se dă după cum bate vîntul și după cum se schimbă secretarul vostru, la județeană” — nu părea să-i pese.

— Dacă dumneata, tovarășe Lencu, — spunea el căutînd să vorbească încet și liniștit — întorci pe dos toate îndrumările județenei, dacă dumneata spui una și faci alta, dacă-ți închipui că tovarășul Prund ți-e dușman personal ori mai știi ce, dacă nu vrei să înveți nimic din greșelile secretarului pe care partidul l-a înlocuit cu tovarășul Prund, atunci eu n-am cum mă înțelege cu dumneata.

— Nu spun asta, Gicule! — urla Lencu. — Să nu-mi pui mie-n cîrcă tot ce-ți năzare ție! — și spunea din nou, mai apăsător, mai pornit de astădată, tocmai ceea ce spunea că nu spune.

Se refereau la o mulțime de întîmplări necunoscute pentru Filip, pomeneau numele unor oameni și al unor sate de care ades Filip nici nu auzise, și nu izbuteau să se înțeleagă de loc, în nici o privință. Se vedea bine că mai vorbiseră despre aceste lucruri și altă dată, atunci căzuseră de acord, dar acum, pentru că „Prund v-a-ntors capetele pe dos la toți!” — cum spunea Lencu — de aceea Ilina voia „să răstoarne în plasă totul”, iar Lencu nu mai voia „să răstoarne” nimic — nici măcar ceea ce înaintea venirii lui Prund în Călărași ar fi „răsturnat” și singur, din proprie inițiativă.

Pe Filip îl interesa discuția lor, deși nu înțelegea totdeauna ce ori cine anume trebuia „răsturnat” în plasă. De cîteva ori s-a ridicat totuși, gata să plece: ce rost avea el acolo? Dar Lencu l-a reținut, pe semne numai ca să-i facă în ciudă lui Ilina:

— Stai, mă! Să vedem ce hotărîm cu Erhan al tău... — și-și continua cearta cu Ilina.

A fost obligat să rămînă pînă după miezul nopții, dar tot n-a aflat ce se va hotărî cu „Erhan al lui”.

De cîteva ori s-a pregătit să intre în vorbă și să-l propună ca primar în Lespezi, totuși, pe Dincă Giorovan... sau pe Marin Doi... Dar și-a luat seamă singur: „Nu pot să mă lipsesc și de dîșii... Ferma-i și așa prea săracă în cadre”... Aproape că-i părea bine de dușmănia lui Lencu față de Giorovan... Aproape că-i părea bine că Lencu nu-l cunoștea pe Marin Doi.

— Ascultă, mă Gicule! — s-a ridicat într-un tîrziu Lencu. — Eu unul n-o să mă bat cu tine... și-nă de față cu asta! — îl arătă pe Filip. — Merg poimîine la Călărași și-o lămuresc cu Prund... Tu... ai cameră de dormit în noaptea asta?... Bine... Și tu? — păru că abia atunci își dă seamă că Filip este încă acolo. Tu... dacă mai arzi mult gaz pe-aici, n-ai s-ajungi la ferma ta nici săptămîna viitoare. Noroc!

Filip nu mai avea putere să se supere, — nici pentru grosolănia aceasta din urmă, nici pentru că-l întîrziase atîta vreme de pomană.

A strîns tăcut mîna întinsă de Lencu, a strîns mîna lui Ilina și a pornit să-și caute docarul, să-l trezească pe Mitu Cîrstei...

...Străbătuse mulți kilometri prin Bărăganul întunecat, ascultînd trapul cailor, și în minte îi răsuna încă, apăsător, cînd glasul lui Lencu, cînd glasul lui Ilina...

— Ați avut o supărare, tovarășe director? — îl auzi într-un tîrziu pe Mitu.

— Nu știu, Mitule... — ocoli Filip răspunsul. — Mîine, dimineață vino la direcție... Cu Bucurașu, cu Prodan...

— Adică... — vroi Mitu instrucțiuni precise — ... să-i chem și pe dîșșii?

— Da. Am vești bune, la urma urmei!... N-a fost nicio supărare... — și mormăi încet, ca prin somn, pentru sine:— Numai că în plasa noastră... tare-i greu! Multe încurcături și...

Mitu așteptă răbdător, așteptă, și numai cînd pricepu că Filip e hotărît să-și lase vorba neisprăvită, oftă cu înțelegere:

— Greu, tovarășe director!... Ce să facem?!... Peste tot e greu... — și îndemnă caii cu socoteală, potrivindu-le pasul într-un trap de drum lung, monoton și odihnitor; apoi, fără a slăbi hăturile din mînă, începu să-și răsucescă pe-ntuneric o țigară, filozofînd încetișor: — Omului, tovarășe director...dacă-i omul om... greul nu-i dăunează... Așa gîndesc eu: nu-i dăunează! Numai să fie om... Altcum... într-o zi se iscă o încurcătură... pe urmă alta... ș-apoi nu-i bine... Da — greul, tovarășe director, nu-i dăunează omului... dacă-i om.

În întuneric, Filip zîmbea senin, pentru prima dată în ziua aceea. Mitu! Simplu, cu nesfîrșit bun simț, Mitu îi citea în suflet totdeauna. Nu părea curios, nu-l sîcîia cu întrebări, dar sufletul lui simțea ușor, precis, ceea ce altora, poate, ar fi fost greu să le explici cu vorbe, în ceasuri întregi.

— Ai dreptate, Mitule... — și chipul lui Lencu, vocea lui se topiră undeva departe. — Ia spune, Mitule, ție ți-ar fi tare greu să începi a învăța carte? —și cum Mitu se cufundă într-o tăcere adîncă, foarte grăitoare, Filip îi îngîină propriile vorbe: — Greul, Mitule, nu dăunează omului, dacă-i om... Așa gîndesc eu...

— Aveți dreptate, tovarășe director, — aprobă Mitu cu deplină încredințare, și Filip nu-și dădea seama dacă rîde sau nu. — Greul nu-i dăunează! —și după un timp schimbă vorba: — Atunci îi trezesc, dimineață, și venim la dumneavoastră... — apoi, răspunzînd ca de obicei altor gînduri ale lui Filip, murmură îngrijorat: — Măcar mîine după prînz de-ați prinde un fir de somn. Eu, oricît, am mai sforăit cîte-un căpetel pe la Paroșeni; dumneavoastră...

— Poate adorm acum în docar, Mitule.

— Poate adormiți... Pîn-ajungem, ne-apucă ziua... — și din clipa aceea Mitu nu și-a mai îndemnat caii decît pe tăcute, cu hăturile.

S-a deșteptat abia cînd Mitu l-a înghiontit ușurel în genunchi.

— Am ajuns, tovarășe director...

Cu pieptul gol, aplecat tare pe fereastra deschisă, inginerul Matei se spăla zgomotos, împrôscînd belșugul de apă și de spumă pe din două: jumătate în birou peste scaunul și masa unde lucra deobicei Filip, și jumătate afară, peste un strat de flori rămase din vremea cînd „direcția fermei” era „locuința administratorului”...

— S-a trezit?... Bine că s-a trezit... Ce s-aude dom-le, cu tractoarele? — strigă inginerul în loc de salut, scuipînd un val de pastă roz, însputată. — Cu pramatia aia de la Crîngași ai vorbit ori n-ai vorbit?

„Pramatia” era Vițcu.

Pentru Matei, drumul lui Filip la Paroșeni n-ar fi avut „absolut nici un chichirez” dacă nu s-ar fi sfîrșit prin „cotonogirea pramatiei” de la Crîngași.

Din clipa cînd aflase de ce „ferma lui” n-are decît „două rable” iar

„ferma pramatiei ăleia“ are tractoare „pînă peste cap“, inginerul Matei era, cum singur mărturisea, „cu capsă pusă“ de dimineată pînă seara.

Ștergînd zoile răspîndite de inginer peste tot, Filip încercă să-i explice de ce totuși, la Paroșeni, „pramatia“ nu fusese „cotonogită“ de fel, de nimeni.

— Tilhari toți! — trase Matei concluzia la sfîrșit. Iși bat joc, iar noi... mămăligi! Aia e! Ne taie la tractoare, ne taie la materiale, ne taie la sămînță, ne taie unde vor, iar noi... Ce? Noi mergem frumușel cu docărașul la ședință, ridicăm două degete și ne bîlbîim ca proasta-n tîrg: „Nu-i frumos din partea dumneavoastră că ne tăiați chiar așa...“

Oricît erau de aspre ironiile inginerului, Filip, în sinea lui, îi dădea dreptate: în definitiv, după ședința din Paroșeni, cea mai grabnică și mai de seamă sarcină a lui, obținerea tractoarelor, nu era nici pe departe rezolvată. Avea dreptate inginerul!

Masîndu-și în dușmănie pieptul luciu și musculos, Matei își mai urlă reproșurile vreo cîteva minute, apoi, pentru că nu întîmpină nicio rezistență, se întrerupse brusc:

— Cît e ceasul? — întrebă; și fără să audă răspunsul, aruncă prosopul ud pe un scaun și începu să toace cu amîndoi pumnii în peretele dinspre fosta bucătărie: — Olteanu! Scoală, băăă!...

Dar Olteanu a răspuns din curte. Se deșteptase cu mult înaintea inginerului și, ca în orice dimineată, își peria meticolos hainele: nu cele pe care le purta ci altele — noi, negre — păstrate într-un geamantan.

— Mirele! Se dichisește! — îl dezaproabă Matei; și trăgîndu-și cămașa peste cap, hotărî să ia în discuție problema tractoarelor de la început, cu tot calmul și cu toată seriozitatea: — În chestia asta, stimabile, nu-i de glumit. Ori avem tractoare... ori dacă nu... am vîrît-o pe mîncă! Ce dracu' facem?

... Cînd Olteanu, cu geamantanul în mînă, s-a ivit în pragul ușii, lucrurile erau hotărîte: inginerul Matei plecă în delegație la Călărași. Prin ordin scris, semnat de Zamfirescu, cele 14 tractoare vor fi înapoiate fermei Lespezi. Olteanu îl va întovărăși pe inginerul Matei, în calitate de contabil. Era neapărat nevoie de Olteanu, pentru că la Călărași se vor întocmi cu siguranță forme, hîrtii, acte, iar Matei susținea că „în hîrtoage nu se bagă“. Totodată, ei doi împreună vor arăta la A.F.S.M. că materialele repartizate fermei lor vin cu întîrziere, vin cu lipsuri, sau, mai des încă, nu vin de loc. Vor asigura ca în viitor repartizările să fie respectate, vor stabili planul de culturi pe anul viitor, și, printre picături, Olteanu va descurca la bancă cele dintîi probleme financiare ale fermei: verificări, decotări, credite...

— În orice caz, — îi amenință Filip — fără tractoare nici să nu vă-n-toarceți!

— Te cred! — scrișni inginerul crunt. — Am eu ac pentru cojocul... — dar lăsă vorba rostită numai pe jumătate și-l luă la rost pe Olteanu: — Ești gata?

— Dar cine-mi... cine-mi ține locul?

Intr-adevăr: cine să-l fi înlocuit? Filip nu știa încă ce anume face Olteanu toată ziua. Olteanu primea de două ori pe săptămînă toată corespundența fermei... îi cerea mereu cifre și răspunsuri pentru tot felul de formulare, evidente și anchete trimise, pe semne, dela minister... îi dădea să semneze o mulțime de răspunsuri către minister și instituții... îl obliga să semneze pentru „luare de cunoștință“ pe colțul unor nesfîrșite circulare... întocmea cu încăpăținare dosare tot mai groase... țacănea la mașina de scris ceasuri întregi... ținea amănunțit socoteala banilor intrați sau ieșiți

din cassa fermei... aduna acte justificative pentru fiecare leu... știa ce se aduce și ce se scoate zilnic din magazie... Și făcea totul de unul singur, discret, aproape în taină, fără nici o supraveghere, fără să pretindă ajutorul nimănui... Cine să-l fi înlocuit, dacă la fermă nimeni, nici măcar Filip nu era inițiat în misterele contabilității lui?

Hotărîră că două-trei zile vor trăi destul de bine și fără contabil, fără răspunsuri la corespondența ministerelor și fără țăcănitul mașinii de scris. Bucurașu va primi răspunderea magaziei, Filip lua în primire cassa, — iar Olteanu, puținel jignit și foarte îngrijorat de urmările acestui fel ușuratic de a-i privi munca, îndesă cîteva dosare, o pijama, un săpun și un prosop peste costumul cel negru și porni spre debarcader pe jos, alături de inginerul Matei — care-l boscorodea mînios pentru că-și „cară degeaba uniforma de cioclu“.

— Dumneavoastră... — izbuti Olteanu să întrebe abia cînd au ajuns pe malul Borcii — i-ați spus tovarășului director... că i-a venit soția... doamna și fiul?

Matei nu-i spusese. Dar bănuindu-l pe Olteanu în stare să se întoarcă la fermă numai pentru atîta, mormăi un: „Știe... știe el...“ — și-l chiui pe Marcu Ponici cu podul lui.

Mitu Cîrstei, vizitiul, a intrat în birou — cu Bucurașu și Prodan — îndată ce a plecat Matei.

Filip îi aștepta; știa dinainte cum îi va întîmpina, cum le va strînge mîna, cum îi va pofti pe scaune, cu ce vorbe va începe... Dar cînd îi avu în față, stingherit din ce în ce mai mult de-o emoție pe care nu era în stare să și-o stăpînească, făcu totul anapoda.

Le-a strîns mîna—fiecăruia pe rînd, chiar și lui Mitu de care abia se despărțise; dar le-a strîns-o mult mai călduros decît se obișnuște, — și cum ei nu aveau de unde ști pentru ce erau primiți așa s-au uitat la el pe rînd cu mirare, s-au rușinat să-i ceară lămuriri, s-au sfiit să deschidă măcar gura, și, se vedea deslușit, nu se simțeau prea bine nici unul... I-a îmbiat să șadă pe scaune, dar i-a imbiat cu atîta înflăcărare încît el însuși a uitat să se așeze — și pînă la urmă a stat doar Bucurașu. Prodan proptea cu amîndouă mîinile marginea mesei; Mitu proptea ușa — ba cu un umăr, ba cu celălalt, și trăgea înlături cu coada ochiului ca și cum s-ar fi gîndit dacă, la nevoie, o poate sau n-o poate lua la sănătoasa... Iar el, Filip, urmărit de ceilalți cu priviri din ce în ce mai nedumerite, își dădea seama că nu va găsi în ruptul capului cuvinte atît de potrivite, atît de frumoase cum ar fi vrut să găsească în clipa aceea...

— Ei? — făcu după un timp Prodan. — Mitu, cică sîntem chemați... Bune-s veștile? sau...

— Veștile?... Nu-i vorba încă de vești... Veștile... dacă lăsăm timp pentru ele în ordinea de zi, vin pe urmă... Deocamdată... — și Filip anunță simplu, mult mai scurt decît își închipuia cîteva minute înainte că ar trebui s-o facă: — De azi, noi patru sîntem o grupă de partid. Asta-i hotărîrea plasei: începem treaba chiar de-acuma! La un responsabil, v-ați gîndit?

Nu, nimeni nu se gîndise încă la un responsabil.

— ...Eu — continuă deci Filip — m-am gîndit la tovarășul Prodan... La Mihai.

Auzindu-și numele, Prodan tresări ușor, vru parcă să spună ceva, să întrebe, dar socotind pe semne că ceea ce-i trecuse lui prin minte nu-i tocmai potrivit, se răzgîndi și mormăi numai un „să vedem, să vedem...“

— Eu... Bucurașu se ridică, își potrivi hainele, și numai după aceea

răspunse: — Eu tot la Prodan m-aş gândi. E bun! — şi se aşeză la loc îmbujorat, foarte serios.

De astă dată Prodan făcu semn că are şi el ceva de spus.

— Tocmai potrivit, eu nu-s! — rosti încet. Dar de dat înlături nu mă dau: cît m-or ţine balamalele, aş încerca bucuros... — şi privi pe rînd, liniştit, în ochii lui Bucuraşu, în ochii lui Filip, în ochii lui Mitu... — Tu, Mitule, ce zici? — întrebă cînd citi în ochii vizitiului o umbră de îngrijorare, de îndoială.

— Păi... — deslipindu-se de uşă, Mitu rămase drept ca un stîlp, cu mîinile împreunate sub burtă, aşa cum numai gospodarii cuvioşi stau, duminica, la biserică; asta pentru că Filip glumise de cîteva ori pe socoteala obiceiului său de a sta prea des, fără rost, în poziţie de drepti, şi pentru că Mitu hotărîse să-şi schimbe acest obicei.

— Aşa să fie... — începu Mitu tărăgănat — ... aşa cum a ordonat tovarăşul director. Tu... zic şi eu... n-ai fi de lepădat... numai... mde!

— N-am ordonat nimic. Cum să ordon? — încercă Filip să limpezească lucrurile.

Şi se strădui îndelung, ajutat din toată inima ba de Prodan, ba de Bucuraşu, să-i arate de ce el, directorul fermei, nu trebuie şi nici nu poate să-l „numească” pe responsabilul grupei de partid prin „ordin”... Ei toţi, cei patru comunişti din grup, vor face lucrul acesta, chibzuind bine. Chibzuind şi răschiubzuind, pentru că responsabilul propus de dînşii spre confirmare organizaţiei de bază din sat, va veghea pe urmă — împreună cu dînşii, dar el în primul rînd — ca linia partidului să fie respectată întocmai la fermă... Pentru asta, bineînţeles, ei toţi, şi responsabilul mai mult ca fiecare, vor trebui să cunoască linia partidului, adică să fie în stare să citească mult, să chibzuiască bine, să-şi spună părerile.

Mitu asculta năucit, fisticit, ruşinat; vădit recunoscător fiecăruia, pentru fiece vorbă, se muncea să înţeleagă tot ce auzea.

— Aşa? Atunci am înţeles! — rostea din cînd în cînd; dar chipul lui spunea mai degrabă: „Nu-i păcat să pierdeţi atîta vreme cu mine? Pricepeu eu şi așa, de la o vreme...”

— Ei, şi cu Prodan cum rămîne? — îl întrebă în sfîrşit Filip.

— Cu el?! — Mitu se uită la Prodan de parcă abia atunci l-ar fi văzut. — El... Dumneavoastră să nu bănuîţi: eu cu obiceiurile de-acuma nu-s încă învăţat... Mai demult, cînd umblam la adunări... adică la partid... nu era aici în sat așa un obicei... să-ntrebe chiar pe fiecare... Se vede că n-au înţeles ei cum trebuie făcut, de-aceia nu-ntrebau! Iar eu, ca omul fără carte!... — tăcu un răstimp, apoi şopti înroşindu-se, speriat el însuşi de îndrăzneala întrebării: — Adică... tovarăşul director zice să fie Prodan. Bun. Dacă eu zic să nu fie Prodan, pe-a cui rămîne?

— Ori pe-a ta, ori pe-a mea, — i-a răspuns Filip zîmbînd. Eu arăt de ce cred că-i bun, tu arăţi de ce crezi că nu-i bun, pe urmă-l ascultăm şi pe el, şi la sfîrşit hotărîm tuspatri împreună. Tu de ce crezi că nu-i bun?

— Păi... nu cred, ferească Dumnezeu! Eu... — şi apucînd mîneca lui Prodan, Mitu vorbi cu un glas de parcă şi-ar fi cerut într-una iertare: — Eu... măi frate, adu-ţi aminte: de cîte ori mi-ai spus tu mie!... Ziceai: „În partid mor, Mitule, da'la loc de frunte nu mă mai cocoţ, că-ndată dau cu oiştea-n gard!” Aşa ziceai. „Mi-i sec dovleacul, Mitule. Ține, dacă-i vorba să-l bălăngăni pe tractor, da'cum îl pui la altceva, cum o ia razna!...” Aşa ziceai. Ziceai: „Ce să facă ei din dovleacul ăsta al meu, acolo, la partid?” Da, așa... Acum, văd, o-ntorci...

Privi înlături, nemulţumit şi ruşinat, ca un om care ştie că a săvîrşit

o necuviință, o trădare poate, apoi tăcu, așteptînd să i se prăbușească tavanul asupra capului.

— Ei, tovarășe Prodan, ce ai de spus? — îl auzi după un timp pe Filip; și abia atunci, încet, Mitu îndrăzni să-și ridice privirile.

— Spun ce-am mai spus: nu mă dau înlături! — întări Prodan uitîndu-se în ochii vizitiului, fără umbră de supărare. — Mitu are dreptate. Ce-a fost, știți: în '46 am năzuit să fac colhoz aici, în sat. N-am știut cum, nu m-a dus mintea, m-am încurcat, i-am încurcat și pe alții, nu m-am înțeles nici cu tovarășul secretar de plasă, și de-atunci, doi ani încheiați, cît a mai stat pe-aici Răghină, eu, dacă m-ați lua la cercetat, am umblat pe de lături... Dacă mă țineam eu bine, măcar că n-am avut director comunist, poate tot era și aici, pînă azi, o bucată de fermă de stat... Așa... A făcut Răghină ce-a vrut!

O clipă rămase locului, tăcut, cu grumazul încordat, ațintind dușumeaua. Apoi pași încet, luptînd să-și adune gîndurile; se opri într-alt colț al camerei de unde-i putea privi pe tustrei în față, și încheie brusc:

— Față de partid, eu am mari datorii... Așa că hotărîți... De dat înlături, nu mă mai dau, Mitule. S-a isprăvit cu asta!

Cîrstei zîmbea stîmjenit:

— Atunci... bun! — încuviință el. — Vorba era să știu din gura ta... cu dovleacul cum merge: dacă nu ține, nu-l mai cocoța a doua oară; dacă ține, bine.

A rămas propus ca responsabil Prodan, — și s-a hotărît că el va scrie procesul verbal al primei lor ședințe.

Pentru ordinea de zi Filip a propus trei puncte: un raport al lui despre „cum stăm cu ferma și ce sarcini avem“, pe urmă „discuții“ și la sfîrșit „diverse“. În practică s-a dovedit însă că ultimele două puncte nu puteau fi desfăcute, așa că s-au contopit într-unul singur.

Raportul pornea de la învățăturile trase pînă atunci de Filip după trei săptămîni de muncă la fermă, după drumul lui la Crîngași, după cunoștința cu comisia de înșămîntări din Lespezi, după ședința de la pretura Paroșenilor... Lui i se părea că cele mai de seamă și cele mai grele sarcini ale fermei erau în momentul acela două:

Intîi — să facă rost cît mai curînd de tractoare și de tractoriști. Pentru asta plecaseră Matei și Olteanu la Călărași, pentru asta se făcuse școala lui Prodan... Era cu puțință ca în cîteva zile, în două săptămîni cel mult, ferma să aibă pînă la 20 de tractoare proprii — dar nu se știa dacă vor avea și alți tractoriști decît pe Prodan și cei douăzeci și cinci de băieți din școală. Vor fi ei în stare să se descurce? sau ar fi mai bine ca Filip să încerce un drum la minister în căutarea unor tractoriști — măcar cu împrumut, pe-o lună, două...

A doua sarcină era întocmirea planului de cultură pe anul viitor. Județeană A.F.S.M. le trimisese prin poștă un plan după care cele patru mii de hectare arate ale lor urmau să fie acoperite numai cu porumb și sfeclă de zahăr. Planul avea o parte bună: îi scutea de semănături de toamnă și prin urmare le dădea dreptul să prelungească arăturile pînă prin decembrie. Dar avea o parte rea, și asta — după Filip — precumpănea: anume, dacă ferma se va bizui numai pe prășitoare, însemna că pe vară le vor trebui mii și mii de oameni, luni întregi, la prășit. Li vor găsi? Filip voia să întrebe grupa de partid: va izbuti ferma să înghebe pînă în primăvară asemenea legături cu lespezanii, cu oamenii din satele dimprejur, încît să se poată bizui oricînd pe oricîți oameni?... În plus, împotriva celor patru mii de hectare semănate cu prășitoare vorbea și știința:

(„Dumneata vrei să ne luăm după timpiti ăștia?!“ — întrebasese inginerul Matei cînd și-a aruncat privirile pe planul A.F.S.M.-ului din Călărași. — Nu merge! Asta-i brambureală, nu-i plan! Ȑia au căpiat!... — apoi hotărî, aruncînd planul cît colo: — Dă-i dracului! Mergem la asolament pe patru ani. Maximum o mie cinci sute de hectare prășitoare! — vorbe pe care, în numele științei, Filip le-a tradus cu prudență și cumpătare, explicînd cît putu mai bine ce înseamnă un „asolament“, cum se face și ce foloase aduce).

Prodan s-a înscris la cuvînt cel dintîi. Lui îi era limpede: școala nu poate „scoate din pămînt“ tractoriști în toată puterea cuvîntului, dar conducători de tractoare va da, și încă buni. Douăzeci și opt dintre băieții lui puteau primi tractor chiar azi. Ei ar lucra, iar el, Prodan, ar trece de la unul la altul, ar supraveghea motoarele, le-ar repara dacă s-ar ivi vreo pană...

— Nu-i cazul să ne căciulim la minister. Nici la ei nu plouă cu tractoriști. Se știe: ne-am căciuli de pomană! — a încheiat el.

Bucurașu era de aceeași părere, — dar se îndoia că școala lui Prodan va da într-adevăr cei douăzeci și opt de conducători buni făgăduiți, după cum, de asemeni, se îndoia că ferma — „dacă noi ne tîrim ca pîn-acuma“ — va avea pe vară prășitori destui măcar pentru o sută de hectare, nu pentru o mie cinci sute.

— Iau, de pildă, un caz — anunță el, înroșindu-se din ce în ce.

Filip îl privi mirat. Pentru prima dată îl vedea pe Bucurașu pornit, mînios. Fără un cuvînt, își trase un scaun mai aproape și se așază. Prodan, Cîrstei, făcură la fel.

— Cum a ajuns Ohu responsabil la căminul băieților, Mihai? — întrebă Bucurașu apăsător.

— Cum s-ajungă? M-am sfătuit cu tovarășul director și l-am pus.

— Dumneavoastră, tovarășe director, pe ce bază l-ați socotit bun de-așa ceva?

— Știi și tu pe ce bază; l-am văzut mai mare decît ceilalți, mai cu autoritate... Știu: am greșit. Dar... unde vrei s-ajungi eu ancheta asta? — se strădui Filip să rămînă liniștit, deși întrebările lui Bucurașu, cu tonul lor de deslușite acuzații, începeau să-l scoată din sărute.

— La rădăcina păcatelor, acolo vreau s-ajung, tovarășe director!... — Și, cu obrajii aprinși, lăsîndu-se cîștigat cu totul de pornirea lui bătaioasă, Bucurașu ajunse repede la „rădăcina păcatelor“.

Rădăcina păcatelor stătea în faptul că ei toți, dar în primul rînd Filip, lăsau o mulțime de treburi neisprăvite: au văzut că Ohu nu corespunde, l-au mutat pe Bucurașu la casa din sat, dar pe urmă nimeni nu s-a mai interesat de nimic. El, Bucurașu, nu poate face minuni. A încercat să îndrepte cîte ceva pe ici pe colo, dar acum artrebui să se sfătuiască mai amănunțit — și n-are cu cine. Prodan are treabă, Filip are treabă, Matei... să nu mai vorbim!... Și dacă tractoriștii fermei sînt arătați prin sat cu degetul — „vagabonzi! derbedei“ — se înțelege că ferma n-o să găsească ușor, la vară, oameni pentru prașile... Și nu era singurul caz: au avut doar la lucru, într-un timp, cîțiva argați. Ei au lucrat, stăpînii lor au primit bani și pe urmă n-au mai lucrat de loc. Filip s-a înțeles cu Țiripan: argații trebuiau sfătuiți să-i lase pe chiaburi și să se angajeze la fermă. Țiripan a umblat prin sat noapte de noapte, a stărui, și într-o zi a venit la fermă cu doi flăcăi. Filip nu era. S-a dus la inginerul Matei. Dar Matei habar n-avea de nimic. A stat de vorbă cu ei numai două minute: le-a arătat „cum trebuie să zbîrnăie munca la el la fermă“, le-a pus niște tîrnăcoape în mîini și le-a cerut „să sape, nu să se puturoșească așa cum le e obiceiul!“... Se făcea în locul acela un bordei pentru adăpostit boii pe iarnă. Flăcăii au săpat

un ceas, două, trei, patru, pe urmă s-au întins pe-un morman de țărână și au așteptat să vină careva să-i cheme la masă ori să le aducă de mâncare acolo. Când, în loc de asta, l-au auzit din nou pe Matei înjurându-i de departe, flăcăii au fugit îngroziți, și acum se roagă de chiaburi să-i tocmească din nou... De multe ori se întâmplă așa la fermă: inginerul Matei strică ceea ce începe Filip. Filip strică ceea ce începe Matei, și amîndoi uită să se îngrijească de hotărîrile lor pînă la capăt... Bucurașu adunase destule exemple, și acum le înșirua din ce în ce mai repede, mai grăbit să isprăvească.

Privind cu uimire în ochii lui Bucurașu, cercetîndu-i obraji învăpăiați, Filip simți dintr-odată că sub vorbele acelea repezite cu atîta asprime tremura din ce în ce mai deslușit o îndoială, o nesiguranță... „Ei, poftim! — ghici el surprins. Indrăzneț ca un leu și inima-i e cît un purice”. Și-și dădu seama că de fapt Bucurașu voia să-i aducă o critică justă lui, directorului fermei, dar, pentru că a început pe un ton care l-a obligat de la cele dintîi cuvinte să cam sară peste cal, pentru că-și dădea seama de asta și, în sfîrșit, pentru că în adîncul sufletului lui ar fi vrut să nu jignească pe nimeni, — pentru asta Bucurașu vorbea din ce în ce mai tare și mai repezit, pe un ton din ce în ce mai puțin potrivit și mai jignitor. „Uite-l, acum începe să se piardă!” — bănuî la un moment dat Filip, înciudat. Și simți cum nerăbdarea, supărarea pe care i-au stîrnit-o vorbele lui Bucurașu la început, se topesc cu totul.

Sprijinit cu amîndouă coatele pe colțul mesei, Mitu, crezîndu-se neobservat de nimeni, își rostogolea ochii înspăimîntat de la Bucurașu la Filip și de la Filip la Bucurașu.

„Mitu ăsta crede c-o să iasă cine știe ce păruială!” trecu prin mintea lui Filip. Și chiar atunci scoase din buzunar carnetul, trase o linie sub ultima însemnare, și, zîmbind, îl înghionti pe Prodan:

— Când scrii procesul verbal — rosti tare, făcîndu-se că nu bagă în seamă figura nemulțumită cu care aștepta Bucurașu sfîrșitul acestei întreprinderi — arată cumva că la prima noastră ședință n-a lipsit spiritul critic. Auzi?... Spune mai departe, tovarășe Bucurașu... Te stingherește dacă iau unele note? — și fără să aștepte vreo încuviințare, începu să scrie mărunt, repede.

Bucurașu tăcu o clipă, descumpănit, apoi cu un zîmbet de om căruia i s-a ridicat o mare greutate de pe inimă continuă — liniștindu-se de la cuvînt la cuvînt și izbutind să-și disciplineze observațiile, pe puncte și pe probleme.

În colțul mesei, Mitu Cîrstei trona — fericit ca un bunic bătrîn și înțelept, martor la împăcarea a două rude dragi care s-au prefăcut atîta vreme că-s învrăjbite numai și numai ca să-l păcălească pe dînsul — din dragoste, bine înțeles. Năzuind să-i împărtășească și lui Prodan bucuria acelei clipe, tuși de două ori în pumn, ca să-i atragă atenția... De cîtva timp Prodan scrijela niște semne cabalistice în sugativa de pe masă cu vîrfurile unei penițe ruginite. Auzind chemarea lui Mitu, clătină din cap în semn de „Te-nțeleg, frate, te-nțeleg. Nu s-a supărat, așa-i!”... Apoi aruncă penița, scoase din buzunarul salopetei un pachet de țigări, îl goli sub nasul lui Mitu, pături hîrtia rostuindu-și un fel de carnețel cu patru file, și în sfîrșit, cu un capăt de creion, începu a lua note încet, cu litere mari, apăsate. Din cînd în cînd, dacă rămînea cu vreun cuvînt la jumătate, trăgea cu coada ochiului spre carnetul lui Filip, și îmbărbătîndu-se scria mai departe: propuneri, discuții, păreri, păreri contrarii, hotărîri. Mihai Prodan, mecanicul, trăia cu toată ființa lui bucuria unei munci grele și pline de răspundere, pe care de aproape trei ani nu mai avusese prilejul s-o facă: scria din nou notele pentru darea de seamă asupra unei ședințe de partid!

După vreo jumătate de ceas, cineva ciocăni ușor și în ușa abia crăpată se ivi chipul smolit al lui Erhan. Zîmbea ca totdeauna, arătîndu-și prietenos dinții albi.

— Tovarășul director Filip nu-i cumva pe-aici? — întrebă el fără a îndrăzni să intre; Filip era cu spatele; s-a întors mirat, pentru că nu recunoscuse vocea, dar Erhan i-a făcut semn să rămînă locului: — Stați, stați! Dacă aveți treabă, eu aștept afară...

A așteptat afară aproape un ceas, pînă cînd s-a terminat ședința, apoi, luîndu-l pe Filip de o parte, i-a spus fără nici o introducere:

— Intr-un cuvînt, ca să nu vă țin mult, v-a venit soția...

— Nevastă-mea? Cînd? Unde-i?

— Eri. Chiar la mine stă dumneaei. V-am ajuns și proprietar, acum! — rîse el.

Și Erhan i-a spus repede tot ce știa: Cristina era sănătoasă și, de dimineață, plecase cu Mircea la școală. Camera i-a plăcut, pe cît văzuse Erhan, dar n-apucase încă să despacheteze. O întîmplare, desigur, dar întîmplarea, cîte odată, poate fi spre folosul omului: el, Erhan, avea „o casă ca de chibur“. Așa a vrut nevastă-sa, din zestrea ei. Altă zestre n-a avut, numai casă. El, după avere, e mai aproape de săraci decît de mijlocași.

— Și de ce n-a venit încoace? — îl sili Filip să revină la Cristina.

— A fost! — explică Erhan nemulțumit de întrebare. — A fost eri... Tare s-a necăjit. Pe urmă nici n-a mai despachetat. Nu știți? Unii oameni... — dar nu el, Erhan, trebuia să judece asemenea lucruri; schiță cu mîna un gest plin de dispreț pentru „unii oameni“ și schimbă vorba: — Dumneaei, îmi pare, s-a cam amărît că nu v-a găsit... Și dac-ați întîrziat pe noapte... i-a venit greu, a fost supărată... N-ați primit o telegramă de la dumneaei?

— Ce telegramă? N-am primit nimic. A trimis o telegramă?

— Se-ntîmplă. Eu... dacă mi-ați îngădui... aș zice să mergeți pînă la școală. Nu-ndrăznesc să mă amestec, se-nțelege, dar dumneaei s-a necăjit și... Nu știți cum e muieretul la noi în sat? Cînd te vede necăjit, începe a-ți mai scoate și vorbe... și nu te mai speli nici cu Dunărea... Dumneaei e tînră....

— Ce vorbe? Cum vorbe?... A venit, va să zică!... Ei, asta-i: cu... Ce-i, Țiripan?

Țiripan aștepta la cîțiva pași, răsucindu-și domol, bătrînește, muștața care încă nu-i răsărise.

— Doi flăcăi, tovarășe director! Vor să se angajeze, — și arată larg încotrova, unde, printre cei ce lucrau la baraca viitoare cantine, așteptau poate și flăcăii lui. — Au mai fost pe aici. Acuma vin din nou.

Mai mult n-a vrut să spună de față cu Erhan, dar Filip a înțeles foarte bine că-i vorba chiar de cei doi flăcăi pe care i-a înspăimîntat într-o zi inginerul Matei.

— Ei, ce să facem? — stătu el o secundă în cumpănă, uitîndu-se cînd la Erhan, cînd la Țiripan. — Vin în sat la prînz. Bine? — dar gîndindu-se că Matei și Olteanu sînt plecați, că din cauza asta azi va avea de lucru mai mult încă decît în alte zile, adăugă repede: — Dacă nu izbutesc să vin eu, spune-i să vină ea. O aștept... Spune-i c-o așteptăm toți... și pe Mircea... Ei, mulțumesc! — și strînse îndelung mîna lui Erhan, care zîmbea clătînînd capul a muștrare. — Mulțumesc! Mi-ai adus o veste bună. Mulțumesc! Noroc! Nici nu știi...

Erhan, nenorocit, își desfăcu brațele: — „Eu nu pot să vă fac nimic!“

Dacă nu vă-nțelegeți, nu vă-nțelegeți și pace! — Dar în clipa aceea, Filip nu era în stare să-i citească gândurile.

Intr-adevăr, așa era: după ce au avut a face cu inginerul Matei, flăcăii se tocmiseră din nou la stăpînii lor din sat; dar stăpînii, amîndoi, în înțelegeri, s-au purtat cu dîșii atît de cîinește, încît flăcăii au fugit a doua oară. Dac-or vedea acuma, hotărît, că la fermă-i mai rău ca la stăpîn, atunci ei trec în Dobrogea așa cum sînt: fără acte, fără lăascaie-n buzunar... Și dacă trec în Dobrogea, atunci întîi și-ntîi îl bat pe Țiripan — amenințaseră ei lămurit, hotărîți să se țină de cuvînt: îl bat, pînă-l învață „să nu mai sucească-n viața lui capul oamenilor, cu minciuni!”

Țiripan vorbea într-una, rîdea, voia să știe dacă Filip a auzit ori nu ce pățiseră flăcăii „lui” cu inginerul Matei... Cînd și cînd, Filip răspundea cu jumătate de gură și, nu odată, răspundea cu totul altceva decît ar fi trebuit...

Cristina, așa dar, și Mircea, erau la Lespezi! Omul acesta, Erhan, o văzuse, stătuse de vorbă cu dînsa, îi închiriasse o cameră... Mai departe, Filip nu izbutea să-și ducă gîndurile. Ii fusese dor de Cristina tot timpul, în săp-tămînile acestea, o așteptase, se gîndise la dînsa în fiecare clipă, poate că într-un fel și suferise, chiar dacă nu s-a văetat înaintea nimănui... Și ea... de ce nu vine ea la fermă?! Era în Lespezi, dar din ceea ce spunea Erhan asta trebuia înțeles: Cristina nu prea vrea să vină la fermă... pentru că... zicea Erhan... s-a necăjit! De ce? Pentru o telegramă? Pentru că nu l-a găsit la fermă? Pentru că nu l-a găsit așteptînd-o așa cum ar fi vrut ea, așa cum ar fi vrut și el...? S-a necăjit!... Dar chiar dacă-i primea telegrama, el tot trebuia să se ducă la Paroșeni, și tot noaptea s-ar fi întors. Parcă ea nu știe!... S-a necăjit!... Bine, să zicem că s-a necăjit. Să zicem că-i supărată pe el, și să zicem că are toată dreptatea să fie supărată. Dar cum poate ea să stea în Lespezi de atîta vreme — exagera Filip cu răutate — și să-l ocolească pe dînsul ca o străină, să nu vrea să vină la dînsul?! Cum poate ea îngădui unuia ca Erhan ăsta s-o facă pe misitul între dîșii, cînd nici nu știe dacă are pentru ce să fie supărată sau n-are?!... Nu, nu, el o ia razna. O ia razna cu totul. Ce, n-o cunoaște pe Cristina?... Erhan, pe semne, s-a luat după cine știe ce „muieret”, cum zicea, n-a înțeles nimic, iar el, Filip, se lasă prostit... Dacă el a venit atît de tîrziu de la Paroșeni, Cristina ce să fi făcut? Să-l fi așteptat pe pod toată noaptea? Poate l-ar fi așteptat ea, desigur că l-ar fi așteptat, dar mai era și Mircea... Nu putea să-l lase pe Mircea singur, într-o casă străină, toată noaptea... Dimineața, bineînțeles, s-a dus cu Mircea la școală. Doar e o femeie cu judecată, Cristina, nu-i o fetiță: Mircea și așa întîrziase prea multe zile... S-a necăjit? Sigur că s-a necăjit! Ii era și ei dor de dînsul, avea și ea să-i spună o mulțime de lucruri, vroia și ea să stea de vorbă cu dînsul... Se adunaseră atîtea! Cum să nu se necăjească?... Il duce pe Mircea la școală, și pe urmă vine de-a dreptul la fermă.

— Sapă ei un ceas, asudă bine... — povestea pe larg Țiripan — mai sapă un ceas, pe urmă încă unul, încă unul... Nivel politic nu prea au ei... Cînd l-au văzut pe tovarășul inginer Matei...

— Știi? — îl întrepruse Filip zîmbind. — A venit nevastă-mea. La prînz o poftim la masă la noi, colo, pe malul gîrlei... Avem două femei la fermă: Despina lui Chirea și nevastă-mea, Cristina... — și rosti din nou, cu bucurie: — Cristina, așa-i spune... Am și un copil, Mircea... Ce spuneai tu? I-a pus să sape?... Ia zi: mi-e murdară rău de tot cămașa? — și ascultă mai departe sporovăiala lui Țiripan, gîndindu-se că poate va găsi o cămașă curată de-mprumut la Prodan ori la Mitu.

Pînă spre prînz a muncit din plin, cu voie bună, și ori de cîte ori a trebuit să se depărteze de sediu, să dea o fugă spre terenurile din baltă, l-a rugat pe Mitu, folosind întotdeauna aceleași vorbe:

— Dacă vine cumva nevastă-mea, c-o aștept, pune te rog caii la docar și dați o fugă împreună pînă la mine. Da? Mă pot bizui?

— 'Mde!... — s-a codit Mitu la început, privindu-și sever docarul. Dacă merg cu dumneaei, s-ar cădea să punem un covor, acolo, pe pernă...

— Lasă, Mitule! a rîs Filip. — Nevastă-mea nu-i cocoană. Tot muncitoare-i și ea: textilistă. Și-i de la țară.. — s-a mîndrit el, deși, vedea bine, Mitu nu-i înțelegea deplin mîndria — ... fată de oameni săraci.

— Așa, așa... Așa-i acuma! a încuviințat totuși Mitu, cu mulțumire. — Caut eu un covoraș...

Dar pentru că în fermă nu s-a găsit nicăieri un covor oricît de trențaros, Mitu a smult din fosta grădină a familiei Răghină două buchete de flori și le-a prins în belciugele unde ar fi trebuit să stea, la docar, felinarele.

Cristina însă n-a venit — nici pînă la prînz, nici pînă seara, și noaptea, pe la zece, Filip și-a încheiat treburile fără pic de voie bună, certîndu-se cu nevastă-sa, în gînd, destul de aspru. „Ce prostie!... Cristina?!“... De fapt, în mintea lui nu se mai închea pînă la capăt nici un gînd. Știa că peste un ceas, poate chiar numai peste o jumătate de ceas, va fi la ea și atunci se va lămuri totul. Cum anume se va lămuri, ce se va lămuri, nu bănuia de loc — și tocmai asta îl neliniștea, îl îngrijora, îl îndurera ori de cîte ori pomenea în gînd numele Cristinei. Și pomenea numele ei, împotriva voiei lui, în fiecare minut...

La pod, Marcu Ponici l-a întîmpinat mai vesel decît în alte dăți:

— Aha, tovarășul director... Ați aflat? — și pentru că noaptea era întunecoasă iar Filip tăcea, podarul își apropie bumbul nasului de fața lui Filip, adulmecînd zadarnic un răspuns: — A venit porumbița, știți? Eri a venit... Tare era mîhnită, porumbița! Ne-am căznit noi după puteri, n-am lăsat-o la nevoie, dar... spre dumneaei mergeți?... Mergeți, mergeți, ca vîntul vă duc... Grigore... dă-i drumu'!... Eu, dacă nu era Mitu, încă eri noapte vă spuneam; că noi anume v-am ținut calea, Erhan și cu mine... Da' Mitu nici pîs nu m-a lăsat să zic. Cică: „Ține-ți gura, moară afurisită, nu-l vezi că doarme?“ Și m-a înjurat, vizitiul dumneavoastră, Mitu!... Ei, v-am lăsat să dormiți... Mă pun eu cu nebunul?... Las-că și dumneavoastră dormeați adînc!... Mă uitam: noroc că nu s-a întîmplat să cădeți din docar! Nici nu știi cînd dă peste om nenorocirea... Erați cam cu chef, se vede...

Filip i-a făcut semn să-l lase în pace și și-a căutat un loc de unde să poată coborî de pe pod cel dintîi.

La casa Erhanilor ardeau lămpi în toate camerele dinspre drum. Cîinii — legați. In curte, în fața grajdului, Erhan muta dintr-un loc în altul, cu furca, o grămadă de gunoi dospit.

— Ați venit? — răspunse el, zgîrcit la vorbă, salutului lui Filip. Poftiți!

Își scutură îndelung palmele, își șterse tălpile picioarelor în iarbă, apoi mergîndu-i înaintă, îl călăuzi pe cerdacul larg pînă la o ușă.

— Aici! — rosti, și după ce bătu în ușă și apăsă clanța, îi făcu loc lui Filip, iar el, fără un cuvînt, se topi în întuneric, călcînd, împotriva obiceiului său, ușor, pe vîrfurile degetelor, așa cum numai la căpățiul unui blonav se calcă.

Dar Filip nu mai luă în seamă nimic. În fața lui, sprijinită de-o sobă albă, rece, stătea în picioare, cu mîinile la spate, Cristina. Cînd l-a văzut a tresărit speriată — da, așa: speriată, nu bucurasă! — și, încet, și-a lu-

necat privirile într-un colț al încăperii unde, pe o canapea, dormea Mircea: dormea liniștit, zîmbind, cu obrajii îmbujorați, strîngînd încă sub braț o carte învelită în hîrtie de ziar.

Cel dintîi cuvînt îl rosti Cristina:

— Ușa, Antoane... închide ușa; să nu răcească băiatul... Dumneaei e fata gazdei, Nuța...

Intr-adevăr, mai era cineva în cameră: o fată scundă, durdulie, cu ochi negri și dinți albi ca ai tuturor Erhanilor, îmbrăcată într-un capot lucios, înflorat, foarte decoltat, cu poalele lungi.

Filip închise ușa, strînse mîna fetei rostindu-și cuviincios numele, apoi rămase tăcut, stingherit.

— Eu am plecat — se ridică îndată Nuța. — Noapte bună! — dar înainte de a pleca, șopti, alintîndu-se în urechea Cristinei, destul de tare încît s-o audă și Filip: — Ți-am spus că vine?... De aia cred în cărți!... Hai, nu mai sta îmbufnată. A venit? A venit! Ce mai vrei?... Pa! — și din ușă le făcu amîndorura un semn amical, complice, șăgalnic, de rămas bun și, probabil, în mintea ei, de multe altele.

Filip și Cristina nu i-au mai văzut semnul. Se priveau în ochi, adînc, și fiecare aștepta ceva — un gest, un cuvînt hotărîtor — din partea celui-lalt, fără să-și dea seama nici unul, de fapt, ce anume așteaptă.

— Dînsa... — rosti Filip într-un tîrziu, ca pentru sine... — a fost măritată cu un notar de aici, din Lespezi. Criminal de război, condamnat...

Cristina îl privea mereu, tristă, obosită, zdrobită de-o încordare peste măsură de dureroasă.

— Pentru-atîta ai venit? — șopti abia auzit — ca să-mi spui..... asta?

Filip se apropie încet, nehotărît, și, cu nesfîrșită blîndețe, o sili să-și lase mîinile în mîinile lui.

— Ce-i cu tine?

— Tu mă-ntrebi? Tot tu întrebi?!...

Cristina nu era încă în stare să vorbească. Prea multe zile — i se părea — prea multe nopți, se străduise să vorbească altceva decît gîndea; de prea mult timp vorbea orice, cu oricine, numai și numai ca să nu vorbească nimănui, nici ei înșiși măcar, despre gîndurile ei, despre deznădejdea ei... Iar acum, cînd îl privea, înșfîrșit, pe Anton în față, gîndurile acelea, atîta vreme nerostite năvăleau buluc, amestecate, încîlcite, nelimpezi — și cu atît mai îngrozitoare!

Anton, — Anton o privea. Tăcea și o privea — atent, liniștit, ca și cum n-ar fi știut nimic, ca și cum nu s-ar fi simțit vinovat cu nimic...

— Eu nu mai am nici o putere, Antoane! — și Cristina nu se mai sfii: lăsă lacrimile să-i lunece pe obraji, picătură cu picătură. — Nu mai am nici o putere. Mai bine spune-mi drept de la-nceput... Tot! Cîstit!... Tu n-ai fost niciodată așa... — dar schimbă vorba: — Uite, ai slăbit... și cămașa ți-e murdară... Nici nu-i cămașa ta, măcar. De unde-o ai?... Noi, Antoane, niciodată nu ne-am mințit... Eu... credeam că ești aici, la fermă... așa mi-ai scris... și tu... zile, nopți... umbli... lipsești... iar lumea... lumea spune atîtea!... Mai bine să știu de la-nceput, Antoane... Aș pleca... În București, pot lucra la orice fabrică... Aș pleca îndată, decît să știu că tu... — dar tăcu dintr-odată, speriată ea însăși de ceea ce nu îndrăznea totuși, nici acum, să spună.

Filip o atrase domol către sine.

— Mi se pare mie, — rîse el liniștit — sau nici tu nu prea stai bine cu dovreacul, cum se spune pe-aici?

— De ce? — tresări Cristina, neștiind încă dacă are pentru ce să rîdă

și ea sau nu are. — Mai știi tu vreuna, în Lespezi, în Paroșeni, care nu stă bine cu dovleacul?

— Or mai fi! — rîse din nou Filip. — Eu mă gîndesc la Prodan, mecanicul nostru. Ai să-l cunoști. El mi-a dat cămașa... dar aici e praf mult... s-a murdărit... de dimineață, de cînd o port... Și cum? Ție ți-a intrat în cap că eu m-am prostit așa, din senin?... Ți-au spus că mi-am găsit pe-aici ibovnice, sau ce ți-au spus? — ochii lui Filip rîdeau atît de aproape de ochii Cristinei, încît ea îi vedea iarăși, ca în atîtea alte rînduri, contopiți într-un singur ochi mare, căprui, bine cunoscut, nespus de drag și apropiat. — Și tu ai crezut? Tu ai crezut?!...

Nu, Cristina n-a crezut nimic... Ba da, a crezut, credea încă... Rîzînd, plîngînd, cuprinse fața lui Anton în palme și-l sărută, ea cea dintîi. Il săruta cu dragoste, cu desperare, cu ciudă și cu neîncredere, otrăvită pînă-n adîncul sufletului de presimțirea că ei doi, ea și Anton, nu vor mai putea fi niciodată, unul față de celălalt, așa cum au fost altă dată...

XIII

Erhan păși în biroul șefului de post călcînd ca totdeauna, apăsător și sigur de sine:

— Am fost chemat?

Dar cînd plutonierul, fără să-și ridice nasul din hîrtii, îi arată printr-o voltă elegantă a condeiului un scaun—„Stai!—, Erhan a simțit că genunchii i se înmoale. Bucuros că plutonierul nu-l privește, căută să se liniștească și așteaptă.

Îl cunoștea prea puțin pe șeful postului de jandarmi. Nevastă-sa, Victoria, îl cunoștea bine: ea se întâlnea cu dînsul la jocuri de cărți, la notar, la Fane Gaie... mergea chiar și la ei acasă, uneori... îl poreclea ca între prieteni vechi „nenea Arăpilă“, nevستی-si îi spunea „Sofițo dragă“... Dar Erhan nu se prea amesteca în prietenii nevستیi. „Așa-i la noi! — glumea el îngăduitor. — Eu am rămas țăran, Victorița a rămas cucoană... Ce să-i faci? Mulgă ea vacile la vreme, facă mămăliga fără cocoloși, albească-mi bine cămeșile, și-n rest... fie cucoană cît îi place!“... Pentru Erhan, de-un an întreg de cînd venise în Lespezi — șeful de post rămăsese „domnul plutonier Popescu“, un om cu care-și dădea politicoasă bună ziua și atîta tot... Acum îl bătea gîndul că dacă ar fi umblat și el cîte puțin pe cărările Victoriței, plutonierul i-ar fi fost prieten, și astăzi s-ar fi sfiit să-l primească așa, ca pe cel din urmă țăran din sat: cu „Stai!“ ăsta, care sună a: „spune iute ce-ai furat!“...

— Așaaa!... îi întrerupse plutonierul gîndurile. — Prin urmare ați venit! — și-l privi mult, sîcîitor, vrînd parcă să se convingă că omul pe care-l avea în față este chiar Erhan cel chemat și nu altul. — Spuneți-mi... —se hotărî el în sfîrșit să vorbească —... povestiți-mi cîte ceva în legătură cu, să zicem, fratele dumneavoastră, Tiberiu Erhan.

Erhan nici nu clipi.

— Se știe, domnule plutonier... Știți și dumneavoastră... am scris și declarații... Era colonel. În '44 a fugit cu nemții. Legionar, de altfel. Cîine a fost, nu om, măcar că frate bun cu mine. A murit în Germania, pentru Hitler... Eu... ce să fac?... îi port ponoasele!...

Plutonierul ascultă grav, clătînînd capul într-una, aprobator, apoi, pe gînduri, strînse dosarele și hîrțiile risipite pe masă, aruncă într-unsaltar condeiele, creioanele, tamponul, ștampila... „N-are de gînd să scrie nimic.

Nu-i pentru declarație. Atunci ce vrea el?!... — și Erhan simți, într-o secundă de slăbiciune, că spaima-i brobonește fruntea.

Dar plutonierul nu era grăbit să-i arate ce anume vrea.

— Găloanele acestea, domnule Erhan, — își bătu el de trei ori umărul stîng cu arătătorul mîinii drepte, — au fost așezate aici de fratele dumitale. Am lucrat sub comanda lui!... Știi?

— Nu... — bănuind în vorbele și în atitudinea plutonierului o primejdie, Erhan hotărî să folosească de aici înainte cît mai puține cuvinte, să se gîndească de trei ori înainte de a deschide gura; nu credea nimic din povestea cu tresele.

— Am lucrat sub comanda lui! — repetă plutonierul, încîntat pe semne de frumusețea formulei pe care o găsisese. — Spune-mi, te rog, domnule Erhan, cînd l-ai văzut dumneata ultima dată pe ră-po-sat?

— Știu eu?... Noi încă din copilărie ne-am cam rupt unul de altul...

— Așa!... Și, să zicem, după moartea dumisale, nu v-ați mai văzut niciodată?... Ei! Ai îngălbenit?... Te-ai ținut cît te-ai ținut, dar acum... ai îngălbenit ca o muierușcă!... Este? Este!

Erhan îngălbenise, într-adevăr. El privea încă pe plutonier în ochi, cu îndrăzneală, dar știa că îngălbenise și știa foarte bine că nu-i în stare să rostească nici un cuvînt, nici o silabă.

— Stai să ne amintim, — schimbă dintr-odată plutonierul tonul. — Pe onoarea mea că nu vreau să te sperii. Vorbim deschis. Acum doi ani, de sfinții Victor, Mina și Vichentie, era patronul nevestii dumitale. Este?... — și plutonierul și-a răspuns singur, din ce în ce mai înveselit de spaima pe care o citea în ochii lui Erhan: — Este! Zăiafet, lăutari, poker la toartă... Dar dumneata n-ai fost. Te-ai dus la Paroșeni să-ți cumperi plug. E drept?... E drept!... Da' nu-i și adevărat. Dumneata te-ai dus în baltă. De ce? Ca să schimbi două vorbe cu răposatul. Da?... Da! Știu foarte bine ce-ați vorbit...

Intr-adevăr, șeful de post știa. Erhan nu mai avea nici o îndoială. Știa totul, amănunțit. Așa era: fusese în baltă, atunci, în ziua zăiafetului nevesti-si, și îl văzuse pe frate-său. Da, colonelul, — Tiberiu, mîndria familiei lor, nădejdea lor, altă dată mîndria și nădejdea lui, a lui Erhan din Lespezi, trăia, se întorsese în țară și era ca totdeauna: sănătos! puternic! bogat! mîndru! neînduplecat! Da, plutonierul acesta știa totul, cuvînt cu cuvînt: ei s-au sfădit atunci o noapte întreagă și s-au despărțit blestemîndu-se ca niște dușmani neîmpăcați. Blestemîndu-se dar respectîndu-se totuși unul pe altul, cum înainte nu s-au respectat niciodată, — și siguri amîndoi că într-o zi, la greul greului, după ce dreptatea unuia sau a altuia se va vădi, vor fi în sfârșit alături, uniți, tari, puternici, bogați, mîndri și neînduplecați, așa cum erau de fapt Erhanii, așa cum se știau ei din totdeauna și cum îi va ști într-o zi tot județul, toată țara... S-au certat de la cele dintîi cuvinte, așa era! Tiberiu știa că frate-său — „țăranul“ — cum îi spunea el — înscrisese „toată scursura satului“ în Frontul Plugarilor, „facea temeneli“ înaintea comuniștilor, „lingea mîna comuniștilor“, se „vîra prin toate comisiile comuniștilor“, — și asta-l scotea din sările... Erhan, „țăranul“, vedea că Tiberiu „trăiește cu capul în stele“ și nu vrea să înțeleagă deloc că fără înscrierile acestea în Frontul Plugarilor, fără temeneli, fără comisii, el ar rămîne „pe dinafara satului“ și ar ajunge poate să umble fugar, hăituit ca o jivină, așa cum umbla frate-său... Tiberiu striga: „Numai un dobitoc poate vorbi azi ca tine! Lași dracului Frontul Plugarilor! Lași prostiile! Alegem o mîină de oameni siguri, le dăm arme, îi plătim, și lovim cînd vrem, cum vrem, unde vrem!“... Dar Erhan „țăranul“, neclintit în părerile lui, l-a întrebat cu răutate de ce,

dacă vrea numai decât vitejii „de soiul ăstora“, n-a făcut nici o vitejie în '44, când comanda coșcocea brigadă înarmată pînă-n dinți și muștruluită de nemți... El, „țăranul“, ar fi putut spune că are și el cîțiva „oameni siguri“. Da' ei nu fac „vitejii“. Ei trăiesc în rînd cu lumea. Trăiesc, cîștigă binișor, se înstăresc... Erau cît pe ce să se ia la bătaie. Colonelul cîștiga și el, avea într-adevăr bani. Ii avea asupra lui și i-a dat la iveală: bani romînești și bani americani, aur și bijuterii. Fusesse trimis în țară — spunea — să aducă „oameni siguri“, să-i organizeze, să-i instruiască și să lovească. Acești bani — pe ales, romînești sau dolari, monezi de aur sau bijuterii — puteau fi ai „țăranului“, dacă „țăranul“ i-ar fi „făcut legătura“ cu zece „oameni siguri“ dintre „oamenii lui“. Atît: zece, nimic mai mult! Dar „țăranul“ a înghițit însec, privind bănetul risipit sub ochii lui pe bătătura jilavă a colibeii, și s-a dovedit neînduplecat: „Oamenii mei rămîn cu mine. Noi nu facem „vitejii“; nu-i vremea de „vitejii de-ale tale“. Tu umbli cu capul în stele... Iar bănetul tău... dacă-l iau ... tot n-am unde-l schimba: ca din oală m-ar ridica... „Dar, dobitocule! — i-a urlat în obraz Tiberiu — eu oameni tot o să am, și încă de-aici, din Lespezi! Cu banul în mînă îi găsesc și singur: n-o să vie Zăpodeanu? N-o să vie fiu-său? N-o să vie fiu-tău? N-o să vie“... „Cine altul o să vie? Gata!“ — l-a înfruntat „țăranul“. — „Tu nu mai cunoști satul de treizeci de ani, satul nu te mai cunoaște... Tu cumperi oameni siguri, și cînd li s-o înfunda cu „vitejiile“, *sigurii* ăștia or să te vîndă ca pe-o cizmă spartă... Nu-i știi pe Zăpodeanu?“ — și „țăranul“ a încercat din nou, răbdător, să-i explice cît de greu este ceea ce face el, cît de mult folos își aduc unii altora „oamenii lui“ dacă țin în mînă atîtea „cheițe“: o primărie într-un sat, să zicem, sau o pretură, o cooperativă, o judecătorie... Cine ar cîștiga dacă toate „cheițele“ acestea ar fi lăsate pe mîna cui s-o nimeri, iar „oamenii siguri“ s-ar aduna în baltă ca să facă instrucție sub comanda colonelului? Într-o bună zi, fie că ar apuca pînă atunci să mai și tragă în cineva, fie că n-ar apuca, ar fi ridicați și ar sfîrși-o frumuseț la zid!... Tiberiu însă era și el „încăpățînat ca un Erhan“: „Azi jucăria cu cheițele tale nu mai satisface!“ — și-i strigă că pentru atîta lucru n-ar fi fost trimiși în țară oameni ca dînsul; că acum nu cheițele erau „în linia întîia“ ci altceva: o „curățire masivă, radicală“, care trebuia „să meargă“ pînă în ziua cînd „vor ataliza în România patru mii de avioane“... Nu era nevoie să mai spună ce fel de avioane, dar despre aceste patru mii — cîte odată opt, cîte odată numai două, cîte odată americane, cîte odată englezești — Erhan auzise de prea multe ori pînă atunci. „Noi nu dăm vrabia din mînă pentru cioara din par! — hotărî. — Dacă am avea oameni de prisos, ți i-am da! Dar dacă n-avem, nu dăm!“... Și abia aici a început sfada propriu zisă, dușmănia și blestemele! Pentru că Erhan-colonelul a vrut să știe dacă frate-său „e organizat ori nu“, ca să „discute direct cu conducătorul“, și pentru că „țăranul“ n-a vrut să-i spună nimic — și nu i-a spus! „Tu ții cu comuniștii!“ — l-a învinuit Tiberiu, vînat de mînie. „Eu țin cu mine!“ — a răspuns țăranul, vînat și el. — „Nici cu comuniștii, nici cu tine, nici cu dracu, nici cu dumnezeu: cu mine! Mai aproape decât mine, nimic nu mi-i pe lume! Pentru mine, pentru ce-i al meu, mă fac frate cu dușmanul, mă lepăd și de frate-meu, dacă frate-meu o ia razna!... Nu mă-nțeleg eu cu comuniștii... dar nici nu sar cu parul... cît ei au zece pari ridicați!“ S-au despărțit cu ură, și de atunci nu s-au mai văzut. În baltă, coliba unde s-au întîlnit ei a ars din temelii, chiar a doua zi.

Dar plutonierul știa și ce s-a întîmplat după aceea: colonelul — nu el direct, ci „prin cineva“ — și-a făcut în Lespezi „unele legături“ și a început „unele pregătiri“. În baltă a venit rar, pentru că avea pe seamă și

alte grupe de oameni, siguri“, undeva, „foarte departe“. Dar colonelul a cheltuit în Lespezi „prea mulți bani“, și totuși „n-a izbutit nimic serios“. Cu câteva zile în urmă, organizase „un atac la ferma de stat“, după care trebuia să urmeze un „marș spre prefectura din Călărași“ cu „ocuparea tuturor posturilor de jandarmi și a tuturor poștelor din județ“. Dar n-a eșit nimic: „muniția“ cu care se lăuda colonelul de atîta vreme era doar o ladă cu cartușe ruginite — și pe deasupra, cartușele așa cum erau, au ajuns la fermă singure, fără oamenii cei siguri, pentru că într-o noapte le-a furat un derbedeu, pe nume Țiripan... Arestări — zîmbea subțire plutonierul — n-au fost, armele au scăpat, dar acum colonelul era „tras la răspundere de mai marii săi“ — și nu-i era moale.

— Ei? — plutonierul îl privea pe Erhan în față, liniștit. — Ce zici?

Erhan nu voia să spună nimic. Acum nu-i mai tremurau genunchii. Totul era adevărat, totul era limpede. Plutonierul știa... Un singur lucru ar fi vrut să afle: dacă plutonierul împărtășise cuiva ceea ce știa, sau încă nu; dacă nu cumva, prin urmare, plutonierul voia doar să-l înspăimînte, ca să-și vîndă pe urmă tăcerea pe bani sau pentru cine știe ce serviciu... El, Erhan, se pricepea puțin la oameni!... Și pe urmă... plutonierul e gras... greoi... puhav... Dacă s-ar repezi... dacă i-ar strînge bine beregata... dacă i-ar înfige în țeastă colțul scrumierei aceleia de sticlă... atunci totul s-ar schimba... După aceea, dacă Tiberiu are nevoie de „oameni siguri“, atunci va avea în orice caz un „om sigur“ — pentru toată viața, pînă la capăt!... Erhanii pot îngălbeni o clipă, le pot tremura genunchii, o clipă, — dar Erhanii rămîn Erhani!...

Desfăcîndu-și încet, abia simțit, picioarele, Erhan se pregăti să sară.

— Stai puțin. Să ne gîndim... — și parcă citindu-i gîndurile, plutonierul își mișcă scaunul un pas înapoi, adăpostindu-se astfel mai bine în spatele mesei. — Eu... nu-ți vorbesc de florile mărului. Am primit ordin să-ți vorbesc așa... Știi de la cine?... — și se lăsă pe speteaza scaunului, așteptînd de astă dată un răspuns limpede.

Intr-adevăr, de la cine? Erhan știa că nu va răspunde nimic, dar în minte gîndurile i se învălmășau căutînd un răspuns... De la cine? De la un superior al lui, desigur. De la un superior al lui, care a aflat că Tiberiu Erhan trăiește, că e în țară, că s-a întîlnit cu frate-său... Un superior al plutonierului care știe ce a vorbit cu Tiberiu, știe ce a fost și după aceea... Dar de unde știe?... Martori, atunci, în baltă, n-au fost. Fără nici o îndoială, — n-au fost!... Doar dacă Tiberiu e prins... închis... și dacă el singur a mărturisit, a spus, a povestit... Tiberiu?... Nu. Tiberiu, n-a făcut asta! Tiberiu e un Erhan! Erhanii, ei în de ei, nu s-au trădat nici odată, nici odată, nici odată!...

— Domnul colonel mi-a ordonat să-ți spun! — hotărî, în sfîrșit, plutonierul să limpezească el însuși lucrurile; și ridicîndu-se în picioare, înconjură masa și se apropie de Erhan care-l asculta cu sufletul la gură, punîndu-i la îndoială fie ce vorbă. — Domnul colonel a făcut o greșeală. Cînd v-ai despărțit, n-a hotărît o parolă, ca să-ți poată trimite un om de legătură. Înțelegi? Domnul colonel știe: dac-ar veni la dumneata cineva și ți-ar spune că-i trimis de dumnealui, dumneata nu l-ai crede, te-ai descotorosi de el și, mă rog, probabil, pentru siguranță, l-ai lichida, să zicem, definitiv. Înțelegi? Misiunea mea, prin urmare, este să-ți spun din ordinul domnului colonel așa: dumnealui are încredere în mine ca și cum i-aș fi al treilea frate. Dumnealui mi-a povestit tot ce-ai auzit și mi-a ordonat să-ți spun și dumi-tale tot, ca o parolă: ca să mă crezi și ca să ai încredere în mine — ca și cum ți-aș fi al treilea frate. Înțelegi?

Erhan înțelegea. N-avea cum să fie altfel: Tiberiu rămînea Tiberiu, — tare și neînduplecat ca totdeauna, Erhan din cap pînă în picioare!

— Înțeleg... — murmură; și în aceeași clipă, deplin stăpîn pe sine, se ridică și sprinten, neauzit, păși pînă la ușă, o zmuci și privi în coridor. Dar în coridor nu era nimeni.

— Ce, — rîse încet plutonierul, de loc jignit — tot te temi de-o cursă?... Are dreptate domnul colonel: țăranul, țăran rămîne...

— Țăran! — încuviință Erhan întunecat. — Nu mai este nimeni în post? — și înțelegînd din privirea plutonierului că întrebarea e de prisos, mormăi nemulțumit: — Nu trebuia să mă chemi aici. Dacă intri într-o zi la apă, mă tragi la fund pe degeaba. Ce rost are? Eu... pe drumul lui Tiberiu tot n-am de gînd să calc.

Plutonierul luase într-adevăr toate măsurile: în ziua aceea Erhan era al unsprezecelea lespezean chemat la post, și pînă în seară vor mai fi chemați încă cinci. Iar cu o zi înainte fuseseră chemați paisprezece... și vor rămîne procese verbale despre ce s-a discutat cu fiecare.

— Cu dumneata, de pildă, ... — rîse plutonierul — ...ține minte: am vorbit numai și numai despre comisia de însămințări. Te-am întrebat dacă nu bănuiești pe-acolo vreun act de sabotaj, iar dumneata mi-ai spus cuvînt cu cuvînt tot ce-ai spus în ședință la Paroșeni.

— Știți și asta?

— Știu.

— Acolo eu am vorbit și despre Zăpodeanu, despre notar...

— Știu. Am și scris procesul verbal: tot despre ei ai vorbit și cu mine...

— Așa!... — Erhan îl pîndea pe plutonier cu ochii îngustați de încordare, străduindu-se să-i citească răspunsul pe față; dar neizbutind să citească nimic, întrebă de-a dreptul, codindu-se: — Ce se întîmplă, atunci, cu dîștii? Dacă-i arestează... ei... nu-l pot denunța... pe Tiberiu?... Ei... am simțit... lucrau cu el... și de-aceea nici nu s-au mai înțeles cu mine.

— Să ne lămurim, — hotărî plutonierul. — Domnul colonel mi-a ordonat să vă comunic așa...

Și i-a comunicat.

Întîi și-ntîi, — Tiberiu avea mari greutăți în organizația lui. I se cerea socoteală pentru niște bani aruncați de pomană, fusese chiar un „proces intern“, și la proces, Tiberiu fusese încolțit mai ales pentru „eșecul Lespezi“. Din „proces“ s-a văzut că Tiberiu a greșit cînd n-a ținut seamă de părerile lui frate-său, cînd s-a rupt proteste de el și i-a disprețuit forța, experiența, metodele de lucru, totul. Colonelul a primit observații foarte aspre. Totuși, s-a văzut pe urmă că „eșecul Lespezi“ putea să nu fie eșec, dacă Tiberiu Erhan și frate-său se vor înțelege, în sfîrșit, măcar în ceasul al unsprezecelea. Și trebuiau să se înțeleagă repede, pentru că de mîine, Erhan va fi primar în Lespezi. Plutonierul a primit ordin să-i comunice acest lucru: colonelul știa că mîine pretorul din Paroșeni va veni să-l pună pe „țăranul“ primar. Colonelul se dădea bătut și-i transmitea felicitări: „țăranul avea cap!“ „țăranul“ izbutise! dreptatea era, deocamdată cel puțin, de partea „țăranului!“ fără „vitejii“, numai cu oamenii și „cheițele“ lui, „țăranul“ făcuse o „breșă formidabilă“!

Cît despre Zăpodeanu — își continuă plutonierul comunicările — cu dînsul nu mai era nimic de făcut: el și fiu-său vor fugi la noapte, înainte de a ajunge în sat vreun ordin pentru arestarea lor. Știu ei singuri unde și cum să dea de Tiberiu Erhan!... Notarul însă n-avea nici o scăpare. Dacă va izbuti cumva să se descurce cu forțele lui, bine. Dacă nu, poate fi și arestat: nu știe nimic despre nimeni, n-a avut legături cu niciunul dintre

Erhani, a lucrat de capul lui, fără nici un Dumnezeu... Un bețiv, un târlie-brîu...! Prin urmare, ca primar, Erhan „se poate întări” cît vrea flecărind orice pe seama lui ZăpodEANU și a notarului. Colonelul i-a ordonat șefului de post să-i comunice lui Erhan că poate face lucrul acesta și e chiar bine să-l facă, pentru ca celelalte „cheițe” ale lui să nu aibă „prea multe supărări”.

În sfîrșit, plutonierul avea ordin să comunice încă un lucru: tot mîine, dînsul va pleca din Lespezi. Domnul colonel a aflat de mult că și el, șeful de post, va fi mutat — într-un sat din Caracal. Acum a venit o adresă oficială.

— Regimul — glumea liniștit plutonierul — ... n-are încredere în mine, cum are în dumneata. Se zice că a fost un denunț: cică joc cărți, și asta-i contra moralei proletare... — și se ridică hohotînd voios: — Așa că noi doi, orice s-ar întîmpla, ne uităm, de-aici în colo, pentru multă vreme... Domnul colonel mi-a ordonat să-ți spun că vei primi vești de la dumnealui cît mai de grabă va putea. Trimisul dumnealui va spune: „N-ai un suman mai subțire, pentru vară?” — și dumneata îi răspunzi: „Am două, unul pentru mine, unul pentru nevastă-mea”. Asta este parola. Înțelegeți?

Și după ce-l obligă să-i repete mesajul aproape vorbă cu vorbă, îi întinse mîna.

— Eu, — mormăi Erhan, întunecat, cînd se ridică să plece—aș ține să-i spun lui Tiberiu numai un lucru: că n-am de gînd să intru căprarla dînsul. Țăran am fost, țăran am rămas. Vitejiile lui — să și le facă singur. Cap sănătos sub evanghelie, nu vîr. Cu comuniștii eu mă descurec fără vitejii. Pentru mine nu-i de ales. Tiberiu cere; comuniștii dau. Dacă vrei să fii tare, trebuie să te ții pe lîngă cel ce dă... Tiberiu n-are decît un drum. Eu la fel. Fiecare cu drumul lui!... Poți să-i spui asta?

— Pot, tovarășe primar, — surîse plutonierul. — Numai... nu uita parola... Dumneata și domnul colonel aveți acelaș drum. O să fii mulțumit.

XIV

— Bă, Ohule, tu n-aduni mucurile de sub pat?

— Du-te dracului!

— Se ține cerc aici, bă, de lectură, ce-o faci tu pe nebunul?!

— Du-te dracului!

— Stringe, bă, mucurile, bă! De ce ești așa?! Dacă ne vin tractoarele...

— Du-te dracului!

— Bă, ce om!...

Nicu Cîrmiș oftă adînc, așa cum numai oamenii loviți de o mare nenorocire pot ofta. Ar fi vrut să mai spună ceva, dar simțînd că buza de jos începe să-i tremure a plîns, se răzgîndi: intră el însuși sub patul lui Ohu, adună în pumn mucurile risipite la întîmplare peste tot, și, trist ca la înmormîntare, porni spre grămada de moloz din mijlocul camerei.

— Ce tot are, bă, s-a certat cu soru-ta? — îl întrebă careva, suflîndu-i cald în chica zburlită.

— Du-te dracului! — îl repezi Nicu, mînios, lăsînd mucurile să se împrăstie pe dușumea.

— Bă, ce oameni! Stați amîndoi cu dracu-n gură toată ziua! — și Vasilică Golea, un băiat înalt, sfrijit și năsos, căruia mînecele salopetei abia îi treceau de coate, continuă să adune mucuri și lostoparii de noroi de sub patul lui, mormăind ca din butoi niște vorbe foarte aspre despre „oamenii ăștia”, care „drăcuie mai rău ca porcii” pe toată lumea.

Nicu Cîrmiș căută zadarnic, din dormitor în dormitor, un suflet căruia să-i poată împărtăși durerile lui mari și grele. De cîteva zile, de cînd Ohu — așa, nitam, nisam, — a început să strige că s-a săturat de „responsabilie“ pînă-n gît, de atunci, Nicu trăia cu sentimentul împovărat că la casa comună a tineretului toate — dar toate, toate, toate! — merg pe dos.

Era adevărat că veneau tractoarele, că tovarășul inginer s-a dus la Călărași după tractoare, și totuși... Totuși toaca nu mai suna, diminețile, ca înainte... provocările satului — și au fost doar trei provocări, nu una, scrise cu cerneală, pentru trei partizi de fotbal în cîte șapte oameni! — zăceau și acuma în buzunarul lui Nicu... Pentru ce? Pentru că tovarășul Prodan, și Bucurașu, și Țiripan, și... ei toți, au făcut „mobilizare generală pentru așteptarea tractoarelor“... Bine, fie și mobilizare generală. Dar de ce-i opresc să joace fotbal „pînă vin tractoarele“? Ce are aface una cu alta?... Altă dată — ehei! — Ohu nu i-ar fi lăsat pe băieți să-și „paradească condiția fizică“... Dar Ohu... Ce-i pasă lui? El, dacă nu-i la școală, dacă nu-i nici pe tractor, atunci umblă bezmetic cine știe pe unde, singur, sau stă așa, înțepenit pe marginea patului, și tace ca o buturugă... Iar acuma — colac peste pupăză! — ședința cercului de lectură! „Păi — se indignă Nicu în gînd — așa vă închipuiți voi că se face cînd vrei să ții o ședință? Nici măcar scaune n-aveți, bă!“

Ca majoritatea băieților de la casa tineretului, Nicu nu luase parte la nici un fel de ședință, nici odată în viața lui: nici de cerc literar, nici altfel. Ședințele — seștie! — sînt numai pentru oamenii mari și, cel mult, pentru flăcăii mai înalți. Dar de văzut, numai chiorii puteau să nu vadă cum se face o ședință! N-aveai decît să te urci pe gard la primărie și să te uiți seara prin vreo fereastră luminată: să vezi numai ce de scaune pun ei pe lîngă pereți!

„Scaune, bă, scaune, nu paturi!“ — îi venea lui Nicu să urle, deși știa bine că în toată casa comună erau numai două băncuțe cu trei picioare.

În jurul lui, fără să-i dea nici o atenție, băieții mutau de zor paturile dintr-un loc în altul, împrăștiau mormanele de moloz și le strîngeau la loc, potriveau ba paturile peste cearșafuri, ba cearșafurile peste paturi, și, mai ales, făceau scandal și stîrneau praf: un praf gros, aspru, care-ți pătrundea în ochi, în gît, în gură, îți crăntănea în dinți...

„Deschideți, bă, cel puțin fereastra! — porunci Nicu în gînd.

Și pentru că simțea că de astă dată are într-adevăr dreptate, n-a găsit doar un nod în papură, pufni grav, umflîndu-și obrazii, și, cu mîinile în buzunare, legănîndu-se cu importanță, făcu cale-ntoarsă. Era sigur că dacă „Ohu, n-ar fi așa“, atunci toate la casa comună ar merge cum trebuie. Da, — toate, toate, toate, pînă și mobilizarea asta pentru așteptat tractoarele... Dar băieții nu înțelegeau...

„Păi, știți voi ce ședințe țineau ei pe șantier, bă?! — îi uimi el în gînd pe toți, deși nu știa chiar nimic despre ședințele de pe „șantierele lui Ohu.“ — Phiii, ce mai ședințe!“ — se minună singur.

Ohu și Nicu Cîrmiș dormeau într-un cotlon al dormitorului „unu“. Pe vremuri, cotlonul acesta fusese pe semne o cămară. Ohu a denumit-o „comandament“, a ocupat-o, și pentru că îi venea greu să ocolească printr-o săliță și două antrete ca să ajungă în dormitorul „unu“, cel mai mare și mai populat dintre dormitoarele casei, a pus mîna pe-un tîrnăcop și și-a deschis trecere directă.

Gheboșindu-se tare, Nicu trecu prin spărtura zidului, apoi pași pe vîrfurile picioarelor, așa cum se pășeste de obicei în camera bolnavilor.

Teapăn de parcă ar fi înghițit un băț, Ohu stătea tot pe marginea patului. Buzele i se mișcau încet și de departe părea că-și șoptește singur, în subsuoară, cine știe ce taină ori descîntec.

„Adormiși, bă, ca un gîscan, cu capul sub aripă!” — îl muștră Nicu în gînd, privindu-l cu nesfîrșită dragoste și compătimire.

Se apropie în vîrfurile picioarelor, socotind că va izbuti să se așeze nesimțit pe patul lui, dar dintr-odată băgă de seamă că Ohu nu doarme, ci scrie ceva. Da, scria într-una, foarte repede, într-un carnet mic cît palma, pe care-l ținea lingă coapsă, ascuns ca într-un cuibar în pătura boțită anume.

Bănuind că soarta l-a apropiat atît de mult detaina tainelor încît pentru nimic în lume nu mai putea da înapoi, Nicu trecu tiptil la cercetări mai amănunțite.

„Ii scrii Lenuței, bă, și mie nu-mi spui nimic!” — se încruntă el, pășind ca un vîntător. „Și dacă vrei să știi, la fete nici nu se scrie așa, în caiet!” — se închipui el muștrîndu-l pe Ohu, prietenește. „Lor, pe-o bucată de hîrtie trebuie să le scrii, și faci întîi două flori într-un colț!”

Nicu știa de multă vreme, din glumele băieților, că soră-sa, Lenuța, e „drăguța lui Ohu”, iar Ohu e „drăguțul Lenuței”. Ce fel de „drăguți” or fi fost însă ei, asta Nicu n-o pricepea în ruptul capului. De obicei, știa el foarte bine, atunci cînd un băiat și o fată ajung „chiar drăguți”, iesseara pe ulița de sus, unde-i praful mai mare, umblă pleoștiți doi cîte doi, ținîndu-se de deget, și cînd li se pare că nu-i vede nimeni încep să se sărute, își vîră mîinile în sîn și cîte și mai cîte. „Drăguții” aceștia — știa Nicu, deși lucrurile nu-i erau în întregime limpezi — „își paradesc condiția fizică” foarte repede, și pînă la urmă nu te mai poți bizui pe dînșii, în echipă, nici măcar la poartă! Nu, hotărî el, care nădăjduia să intre totuși într-o zi în echipa întîia a „fermei”, el nu dădea doi bani pe fete!

Ohu și Lenuța erau totuși altfel de „drăguți”. Lor, dacă stai să te gîndești bine, nici nu li s-ar potrivi vorba asta. Ce, ei erau „drăguți”? I-a văzut cineva vreodată pe ulița de sus? Ei, cînd se întîlneau, își strîngeau mîna mult — asta da, e drept! — și pe urmă începeau să-și bată joc unul de celălalt. Adică, mai mult ea-și bătea joc de el. Ohu rîdea — ce să-i pese lui de-o fată! — iar Lenuța turuia ca o moară și făcea niște fițe de-ți venea s-o cîrpești!... Asta era tot.

Odată, o singură dată — își aducea aminte Nicu — pe vremea cînd ei nu lucrau încă la fermă, Lenuța i-a dat o scrisoare pentru Ohu. Fată proastă, măcar că era mai înaltă! Stătuseră de vorbă în drum nu știu cît, și cum a venit acasă s-a apucat să-i scrie! Păi putea să alerge pînă-n poartă și să-l cheme înapoi... Dar ea, nu!

„Domnule Ohu, începea scrisoarea — *Mi-a spus Irina că știe de la Maricica despre dumneata că vrei să mergi în seara asta cu mine la șezătoarea dela mama Nedelea, dar află că eu nu vreau să merg la șezătoare și nici nu mă duc...*” Și pe urmă venea o încurcătură întregă, lungă, din care ieșea că ea nu vrea chiar de loc să mergă la șezătoare, dar dacă Ohu vrea totuși numaidecît să se ducă, atunci să-i scrie o scrisoare, tot prin Nicu, și atunci poate ea are să meargă bucuros la șezătoare, cu toate că, de fapt, n-ar vrea să se ducă decît dacă ar ști sigur că vine și Ohu, pentru că altfel, bănuia ea, flăcăul lui Erhan ar veni la mama Nedelea și numai pe dînsa ar plictisi-o, dar dacă ar fi acolo Ohu, atunci Erhan s-ar mai ține și de altele, că fete sînt, slavă domnului...

„Ce scrie?” — l-a întrebat atunci Ohu pe Nicu, băgînd în buzunar scrisoarea ne citită.

„Cică să-i scrii dacă vii diseară la mama Nedelea, că atunci vine și

Poate că tot o să-ți prindă bine pînă la urmă. Numai că... mie unul... dacă rămîi așa, ca un catîr. .. o să începă a-mi fi scîrbă să aîm a face cu tine. Scîrbă, da! La toți o să ne fie scîrbă de-atîtea fumuri, de-atîtea minciuni... — și adînc nemulțumit, Bucurașu plecă fără să mai aștepte răspunsul lui Ohu.

La Călărași, Olteanu a fost vreme de trei zile oaspetele familiei Matei. Trei zile, n-a putut răsufla în voie un singur minut: inginerul l-a tîrît după el din zori și pînă-n noapte, l-a silit să se amestece în nenumărate treburi la care nu se pricepea, l-a obligat să se certe cu tot felul de oameni, l-a uimit mereu, l-a desfătat cîte odată, — și l-a revoltat la fiecare pas.

În prima jumătate de zi n-au făcut nimic: lucrurile erau încurcate rău, iar funcționarii care ar fi trebuit să le descurce — și la AFSM, și la prefec-tură, și la cooperatie sau la bancă — ascultau scărpinîndu-se în ceafă și cereau răgaz ca „să cautăm niște mijloace legale, nu-i așa?“...

— Legal, asta-nseamnă „paște murgule“ — s-a lămurit în cele din urmă Matei. Aici... știn eu ce le trebuie lor! Cui pe cui se scoate: cum ni le-au luat, așa ni le luăm!... Hai!

Și după ce a mestecat patru antinevralgice, a început a-l tîrî din nou pe Olteanu din birou în birou: trîntea uşile, întrerupea orice şedinţă, ameninţa, bătea cu pumnul în masă, zbiera, se amesteca singur prin dosare ca să taie maşini repartizate altor ferme și să le treacă la „ferma mea“, — și dacă totuși nu izbutea să capete vreo aprobare sau semnătură de care avea nevoie, atunci începea să făgăduiască putini de brînză, butoaie cu pește afumat, lînă, și uneori chiar bani de-a dreptul.

— Asta... — încercă Olteanu să protesteze — ... asta este... este ca să spun așa... un delict de rînd... mită!

— Aiurea! — i-a ris Matei în nas. E mai delict cînd dumnealor repartizează tot ce vrei la ăştia care au de toate, iar pe mine mă jecmănesc la drumul mare...

Neliind în stare să i se împotrivească, Olteanu s-a mulțumit să noteze cu răbdare, vreme de o zi și jumătate, tot ce făgăduia Matei cu atîta dărnicie în dreapta și-n stînga. Pe urmă îl luă de o parte și-i dovedi negru pe alb că numai la stîna fermei, Matei „înstrăinase 23 virgulă 4 la sută din produsul planificat pentru toamna viitoare“ — dacă ferma va avea într-adevăr pînă atunci stîna care deocamdată era doar în plan... Și Olteanu îl asigura hotărît, că el, deși îl simpatizează pe Matei — ca om — deși înțelege că nu dă mită în interes personal, totuși nu va face nimic, nici un fals în registre, pentru a acoperi prin manevre contabilicești asemenea deturnări cu totul și cu totul ilegale.

— Ce deturnări!? — scrîșni Matei neîmblînzit. — Nici o deturnare! Or să vadă ei măcar și-un găinaț de la ferma mea, cînd mi-oi vedea ccafa! Hoții! Canaliile!... Altfel cum să vorbesc cu dînșii, dacă-s tîlhari? Cum?!

Dacă se întîmpla să nu-și găsească omul căutat la birou, îl găsea acasă: intra totdeauna pe ușa din dos, ca un prieten vechi, liniștea bucătăreasa sau fata-n casă șoptindu-i la ureche că el „și dumnealui“ — adică Olteanu — sînt chiar „verișorii pe care-i așteaptă domnul“ și, rînjind, năvălea în dormitor, în sufragerie, în baie, oriunde, sperînd copiii, alarmînd vreo nevastă pe jumătate dezbrăcată, dar obținînd pînă la urmă dispoziția, semnătura sau autorizația de care avea nevoie... După o zi și jumătate de asemenea alergătură, Matei avea un maldăr de hîrtii și siguranța — confirmată apăsător de Olteanu și de nenumărați funcționari — că pentru a fi valabile, hîrțiile lui, aproape toate, trebuiau întărite cu încă multă semnături, vize,

rezoluții, stampile... Inginerul înjură pînă-l văzu pe Olteanu îngălbenind și, mînios pe toată lumea, porni într-un nou iureș. Dar de astă dată i se infundă.

I s-a infundat acolo unde se aștepta mai puțin: la AFSM, cu un inginer agronom foarte tînăr, foarte săracuț îmbrăcat, foarte modest ca înfățișare, transferat acolo la cîteva zile după plecarea lui Matei spre Lespezi.

Dela inginerul acesta — pe nume Mindirigiu — Matei avea nevoie de o dovadă. Prin urmare, a pus stăpînire pe singura mașină de scris din toată instituția, a împrăștiat sub ochii înlăcrămați ai unei dactilografe niște coli de hîrtie pe care era bătut numai pînă la jumătate un tablou migălos și complicat, plin de cifre și despărțituri, — apoi l-a chemat pe Olteanu, l-a silit să se așeze și i-a dictat textul dovezii dintr-o răsufare, fără nici un punct, fără nici o virgulă. Pe urmă a pătruns în biroul lui Mindirigiu, s-a prezentat, l-a prezentat pe Olteanu și, fără vorbe de prisos, a așezat pe birou hîrtia cu copiile cuvenite.

Dar Mindirigiu a început să-l descoase, să-l întrebe, și Matei, privindu-și furios ceasul, a trebuit să-i explice cum tractoarele cu pricina fuseseră repartizate — legal! — fermei lui... cum, tot legal, ferma a rămas bătînd din buze... cum celelalte materiale fuseseră și ele repartizate de mult, dar expedierea lor întîrzia... La sfîrșit, pentru mai deplină siguranță și mai ales pentru a-și scurta explicațiile, Matei îi oferi lui Mindirigiu lîna de-un costum de haine — „dacă nu ne pui bețe-n roate“.

— Cum așa? a tresărit Mindirigiu.

— Cum am spus, — izbi Matei pumnul în masă. — Trei kile pentru un costum și... na!... încă trei pentru-un palton. Semnează-o! La Anul Nou te-nțolești. Bine?

— Dumneata vorbești serios? — s-a ridicat Mindirigiu; și pe fața lui, împietrită dintr-odată, Olteanu, martor mut, nu izbuti să vadă zbătîndu-se măcar un mușchi.

— Eu pentru fermă vorbesc! — mîrîi Matei, fără obișnuita lui siguranță...

— Dacă-i așa — conveni Mindirigiu, — atunci istoria trebuie rezolvată repede.

Împături dovada, împături copiile, vîrî totul în buzunar și, luîndu-l pe Matei de braț, îl împinse spre ușă.

— Păi... încercă Matei înciudat, nepricepînd rostul plecării acestuia neașteptate; dar Mindirigiu nu-l slăbi.

— Îți dau cuvîntul meu că ți-o rezolv cîstit. Pe aici, poftim!...

Au coborît tustrei în stradă, au mers cîteva sute de metri, apoi, printr-o porțiță laterală, Mindirigiu îi împinse în curtea unei clădiri mari pe care, din locul unde erau ei, nu se vedea nici o înscripție.

— Aha! — izbucni Matei, recunoscînd locurile. — Asta era...

Au urcat niște scări, și deasupra acestor scări Olteanu izbuti, în sfîrșit să citească un cuvînt lămuritor: „Tribunalul“... Gata parcă s-o ia la fugă, îl privi speriat pe Matei. Dar Matei, ca nici odată, îi zîmbi blînd, liniștitor, dîndu-i curajul de care el, Olteanu, avea într-adevăr nevoie pentru a pași înainte.

În cabinetul procurorului era liniște, răcoare și curățenie oficială, cu miros de bradolină proaspătă.

Palid, aprinzînd țigară de la țigară, Matei a ascultat cum Mindirigiu, simplu, zgîrcit la vorbă, a povestit „faptul“. A rînjit numai cînd, în încheiere, tînărul inginer a arătat că, după părerea lui, asemenea apucături de gangster, — și-i aruncă lui Matei o privire rece — întrețin în rîndul salariaților AFSM-

ului atmosfera aceea putredă, lăsată moștenire de camerele agricole burghezo-moșierești. Rămînea ca procurorul să stabilească și ce cîștig material personal urmărea Matei, cu mitele lui.

Matei ascultă tot așa, pufăind parcă la nesfîrșit acelaș fum de țigară, răspunsurile lui Olteanu — tîrît pînă acolo ca martor, nu ca acuzat — apoi, recunoscînd printr-un „Exact dom'le!“ că tot ceea ce s-a spus este adevărat, întrebă:

— Mă arestați, da?

În loc de răspuns, procurorul, un om de vreo cincizeci de ani, cu mișcări moi și mîini grăsuțe, îl pofti stăruitor să șeadă pe-un scaun.

Olteanu așternu repede pe hîrtie, ca într-un proces verbal, întreaga întîmplare, apoi, adunîndu-și tot curajul de care era în stare în clipa aceea, și în locul acela, arată că totuși, în ciuda aparențelor, el crede că Matei nu-i un mituitor deoarece: *„tractoarele, mașinile și materialele erau repartizate legal fermei Lespezi, iar numitul inginer, — sînt gata să declar aceasta sub prestare de jurămint sau pe cuvînt de onoare — voia numai să urgenteze executarea unei măsuri de stat sau să-i obțină aplicarea, domnia sa fiind hotărît cu fermitate să nu dea nimic, și neputînd practic să înstrăineze nimic din bunurile fermei, deoarece conducerea fermei, legile și justiția n-ar fi putut îngădui și nu ar fi îngăduit o asemenea măsură cu care știu că însuși numitul inginer Matei C. Constantin nu era de acord, drept care semnez cerînd, dacă se poate, chiar eliberarea domniei sale ca nevinovat, ferma fiind în campanie și avînd greutăți foarte grave“.*

Nemulțumit de propriul său stil, îngrijorat de neplăcerile pe care o atitudine atît de îndrăzneță, îi părea lui, i le-ar fi putut aduce, mîndru pe de altă parte de curajul său — și ostenit îngrozitor de atîtea emoții, Olteanu își semnă declarația, și, vîzînd cu ușurare că nu-l oprește nimeni la nici o ușă, plecă. Abia în stradă își aminti că n-a dat bună ziua, iar lui Matei, fără să-și dea seama singur de ce, nu i-a aruncat măcar o privire.

Două ceasuri, vîzîndu-și de propriile lui treburi — la bancă, la administrația financiară — Olteanu a stat mereu cu gîndul la Matei. Cînd nu mai avu de mers nicăieri, plăți — fără să se negoațe, contra obiceiului — o cursă întreagă unei trăsuri de piață, ca să-l ducă în galop pînă la Telefoane, adică la cel mult douăzeci de pași. Obținu legătura cu primăria din Lespezi și anunță grav, străduindu-se să imite vocea pe care era sigur că ar fi avut-o în asemenea împrejurări Matei, că el, un „domn inspector general din București“, vrea să vorbească urgent cu directorul fermei de stat. Cineva îi explică însă, foarte zăpăcit, că în Lespezi „totul e întors pe dos“, primarul se schimbă, notarul e arestat, se face o anchetă... Și receptorul căzu pe furcă la jumătatea frazei.

Cu o ultimă nădejde, reveni la AFSM, la Mîndirigiu, — și, pentru prima dată în viața lui, își dădu seama că el, Ilie Olteanu, ar fi putut deveni un vorbitor iscusit dacă s-ar fi pregătît cît de cît în direcția aceasta. A vorbit un sfert de ceas, cu sufletul la gură, pe jumătate mort de emoție, dar fără nici o bîlbîială, fără nici o poticnire, fără prea mulți „ăăăă“ chiar. Și într-un sfert de ceas, a izbutit să aducă în fața lui Mîndirigiu imaginea fermei de la Lespezi așa cum o purta el în suflet: cum a fost ferma asta pe vremea lui Răghină, cum începe să fie acum... Ii vorbi despre Filip, îi vorbi despre niște șoareci ce mișunau sub o stivă de porumb, despre o producție care n-a fost, ani întregi, decît pe hîrtie, despre niște barăci în construcție, despre un anume Bucurașu, care dă în particular clasa a treia de liceu și voia să facă lecții de chimie chiar cu dînsul, cu Olteanu... Inginerul Mîndirigiu își închipuie că Matei e un mituitor. Dar cum mituitor? Să binevoiască

inginerul Mindirigiu să-și închipuie: de cincisprezece ani, de douăzeci de ani poate, de când a ieșit din universitate, Matei n-are decît un gînd, — el vrea să pună pe roate o fermă mare, uriașă, o fermă care să uimească lumea!... Înainte, cu moșierii pe la care a lucrat, n-a putut face așa ceva, deși, e drept, a fost gata s-o facă și pentru dînșii. Olteanu știa foarte bine: moșierii l-au pus pe inginer să măsoare pămîntul, să-l dea țăranilor în parte, ca un vechil, și restul anului el n-avea altă grijă decît: flori pentru moșieri, zarzavaturi pentru moșier, ciuperci pentru moșieri, piersici pentru moșieri... Acum i se dăduse posibilitatea să conducă o fermă de zece mii de hectare; și Olteanu aflase dintr-o discuție a lui Matei cu Filip că partidul, adică un tovarăș Prund, căruia el personal, Ilie Olteanu, n-a avut onoarea să-i fie prezentat, i-a făgăduit tot ajutorul și toată încrederea, dacă Matei nu va aștepta ca ajutorul acesta să-i cadă cu hîrzolul din cer, ci va lupta, va da din mîini întîi și-ntîi el însuși... Este adevărat, recunoștea Olteanu, că Matei nu știa cum anume să dea din mîini, și de aceea făcea uneori unele „gesturi ilegale, cum a făcut și acuma, cînd v-a oferit mită tocmai dumneavoastră...” La fel... adică altfel, dar tot așa ... a făcut și cu fostul administrator al fermei, cu Răghină: s-a purtat, poate, ca un om necinstit, dar dacă inginerul Mindirigiu se va gîndi mai bine va vedea că nu-i așa.. De fapt, ce-a fost?....

Olteanu vorbea cu patimă, și-l încălzea din ce în ce gîndul cu totul nou pentru dînsul că acolo, la Lespezi, oamenii despre care povestea începuseră într-adevăr ceva mare și frumos, ceva plin de îndrăzneală și bărbăție. Se simțea trup și suflet alături de bărbații aceștia pe care, înțelegea abia acum, ascultîndu-și gîndurile, îi iubea, îi stima și-i admira din toată inima. Îi iubea și-i stima pînă-ntr-atîta încît — iată! — el, Ilie Olteanu, se simțea în stare ca pentru ei, în numele lor, să se facă ascultat nu numai de inginerul acesta tînar și simpatic dela AFSM, dar — fie ce-o fi! — se simțea în stare să lupte pentru eliberarea lui Matei împotriva oricîtor procurori și a oricîtor tribunale...

— Dacă o fi așa... — recunosc Mindirigiu cu îndoială — ... înseamnă că m-am pripit. — Oricum, un duș rece nu-i strică, inginerului dumitale. Hai la tribunal să vedem ce se mai întîmplă și pe acolo!

Infundă repede niște hîrtii în servietă și porni în urma lui Olteanu. Mulțumit cu acest început de victorie, Olteanu trecu din nou pe străzile cunoscute de dimineată, privind îndrăzneț în ochii trecătorilor. Pe măsură ce se apropia însă de tribunal, simțea cum avîntul, hotărîrea, îndrăzneala, îl părăsesc. „Dacă mă implică și pe mine...” — îl supăra un gînd; dar se străduia să nu se lase copleșit de asemenea gînduri.

La tribunal, Mindirigiu s-a descurcat repede: convinse pe un grefier să scoată din ședință o asesoare populară — Maria Aramă, îi ținu Olteanu minte numele — explică asesoarei amănunțit despre ce-i vorba și îi ceru sfatul. Asesoarea îl ascultă zîmbind, apoi, în loc de răspuns, îi conduse pe amîndoi în sala unde se ținea ședința.

Înlăuntrul, afară de Matei și de procuror mai erau doi bărbați despre care Olteanu află că erau de asemeni asesori populari. Unul dintre ei, un om mărunț, oacheș, cu tîmple cărunte, se străduia să-l convingă de ceva pe Matei, care privea împrăștiat pe fereastră, clătînînd numai cînd și cînd din cap, încăpățînat.

— Cu mită?! Cu bacșișuri?! — se mira asesorul; și pentru că Matei tăcea într-una, omul se înversuna din ce în ce. — Ai dreptate! — recunoștea el. — În aparatul de stat sînt încă și borfași, cum le zici dumneata. Dar dumneata erai împuternicit să faci respectată o hotărîre de stat, și cînd colo, te-ai purtat taman ca unul dintre dînșii: ca un speculant ordinar, ca

un tâlhar care vrea să cumpere complici pentru cine știe ce matrapazlîcuri! Eu... — întreba asesorul apropiindu-se de parc-ar fi vrut să apuce reverele hainei inginerului, ca să-l scuture bine — ... eu nici nu înțeleg: dumneata vrei într-adevăr să ai aface cu oameni cinstiți în AFSM, la cooperatie, la „Romcereal“, peste tot, sau te simți mai bine cînd lucrezi cu niște pleșcari, cu niște borfași... Or fi unii și borfași, cum le zici, dar alții nu-s... dar dumneata te muncești să-i faci pe toți borfași, cu mita, cu bacșișurile dumitale!...

— Ba eu... — hîrîi în sfîrșit Matei... — n-am dat nici o mită și n-am avut de gînd să dau nimic, nimănu, nici odată. Aleagă-se singuri care-s tâlhari și care nu-s. Eu... zece mii de hectare am pe seamă... Cu ce să le lucrez? Cu briceagul?... La urma urmei... na!... mai bine le lucrez cu briceagul, decît să am de lucru cu... ăia!

— Ba să ai de lucru! Ba să obții ce v-a repartizat statul!... Și dacă dai de unul care nu știe să se poarte, învață-l să fie cinstit! Învață-l! Altfel, uite, te învață ei pe dumneata... Uite, tovarășe Mindirigiu, or să te intereseze astea!

Asesorul luă de pe masă, din fața procurorului, două coli de hîrtie și le întinse lui Mindirigiu. Erau două sesizări scrise de doi funcționari diferiți, unul de la o cooperativă de construcții și unul de la „Romcereal“, care înștiințau parchetul că li s-a oferit mită de către un anume inginer Matei și arătau modul cum, cu ajutorul unui funcționar judecătoresc, s-ar putea organiza „prinderea mituitorului în flagrant delict“... Mindirigiu străbătu repede cele două „sesizări“, apoi, cerînd cu o privire îngăduință asesorului, le trecu lui Matei.

— E-te-tee!... — se minună Matei în gura mare, după ce luă cunoștință de conținutul hîrtilor. De unde-au răsărit doi oameni cinstiți în Călărași? Și-ncă doi dintr-o dată!.. Dar dela AFSM... — rînji — ... tot nu-i niciunul!

— Ba este — îl corectă Mindirigiu — dacă mă socoți și pe mine om cinstit. Așa că am fi trei, pîn-acum... Dar ai să mă cunoști, ai să mă cunoști... — rîse el.

Matei se uită buimăcit împrejur. Olteanu nu-și închipuia, pînă acum, că inginerul și-ar putea pierde stăpînirea de sine... Dar asta nu dură mult: cu o sfortare, Matei își întipări pe față expresia lui obișnuită, concentrată și batjocoritoare, și se ridică:

— Atunci... — rosti el înăbușit, încrucișînd brațele ca un deținut docil ce și-ar aștepta cătușele — ... pe dumnealor — și arată cele două sesizări — o să-i am la proces ca martori... — apoi, pentru că gluma lui n-a stîrnit rîsul nimănu, întrebă pe acelaș ton indiferent: — Rămîn arestat?

— Noi n-am dori de loc să rămîi arestat, — i-a răspuns repede asesorul, aruncînd o privire nemulțumită procurorului, care, tolănit în fotoliul lui de piele, fuma absent. — N-am dori să rămîi arestat. Domnul procuror, cred, ar putea fi de acord cu noi: păstrăm deocamdată documentele aici, la tribunal, pentru orice eventualitate, dar n-are rost să arestăm un om hotărît să are zece mii de hectare.

— Toamna asta numai patru mii! — preciză Matei morocănos.

— Fie și patru! — încuviință asesorul zîmbind. — Dar, vorbind deschis, noi sîntem siguri că dacă dumneata nu tragi din împlinirea asta toate concluziile... toate concluziile!... atunci o să ne revedem mai curînd decît am vrea... Tot aici. Aș prefera totuși, cum ți-am spus, să-l asigurăm împreună pe domnul procuror și pe tovarășii care te-au reclamat, că dumneata ai tras concluziile cinstit. Da, sau ba?

Matei aruncă mukul de țigară pe dușumea, îl frecă îndesat cu talpa, apoi, printr-un gest brusc, înapoie asesorului cele două sesizări.

— Poftim documentele, tovarășe... ăăă...

— Asesor.

— ... tovarășe asesor. Dumneata... — și-l privi atent, mirat parcă — ... să știi de la mine: ai dreptate. Am isprăvit-o cu toate alea! Nu mă mai prinzi pe-aici!... Pot să plec?

— Puteți pleca, desigur, — îl asigură asesorul, plimbându-și privirile mereu, îngrijorat, de la Matei la procuror și de la procuror la Matei. — Sînteți liber să arăți patru, cinci, zece sau ori cîte mii de hectare voiți.

Matei porni spre ușă, dădu cu ochii de Olteanu, rămase o clipă surprins, apoi, amintindu-și ceva deosebit de însemnat, reveni din cîtiva pași apăsăți în mijlocul camerei:

— Uite, domnule, ăăăă...

— Asesor, — îl ajută din nou asesorul, zîmbind.

— Așa, asesor! — aprobă Matei. — Sfătuește-mă cinstit. Eu, pînă nu mă văd asigurat cu tot ce mi s-a repartizat, nu mă-ntorc la fermă. Înțelege? Dar ca să mă asigurați, trebuie să am de lucru cu vreo patruzeci de indivizi: AFSM, o cooperativă, prefectura, banca... cel puțin patruzeci! Trei, zici, sînt cinstiți. Bun. Restul, grosul, d-ăilaltii... Ei, dacă nici mita nu mai merge, ce fac cu ăștia treizeci și șapte? Ți-i aduc de gît aici, la parchet, unul cîte unul? Mă apuc să-i judec singur?... Pentru că... să știi și dumneata: dacă p-ăștia nu-i dă cineva cu capul de toți pereții azi, nu mîne, și zdravăn, nu de mîntuială, atunci la noi, la Lespezi, s-a dus naibii campania de toamnă! — termină el, vorbind din ce în ce mai rar, mai solemn; pe urmă-l privi pe asesor rînjind răutăcios, așteptîndu-se parcă să-l vadă năucit, zdrobit cu totul sub acest ultim argument.

Asesorul ridică din umeri.

— Nu pricep de ce n-ai merge și dumneata pe-aceleași căi cu toată lumea. Să luăm de bune procentele dumitale. Sînt exagerate, fără nici o socoteală, dar să le luăm de bune. Prin urmare, în orice instituție ai intra dumneata, din patruzeci de funcționari, treizeci și șapte sînt bandiți, sabotori, borfași, oameni hotărîți să-ți pună bețe în roate. Asta înseamnă nouăzeci și doi și jumătate la sută peste tot: la AFSM, la cooperație, la bancă... Dar dacă dai de cineva care-ți pune bețe-n roate, care vrea mită, AFSM-ul are totuși un conducător...

— Ba tocmai aia e, că n-are nici un conducător. Ce, nu-l știu eu pe domnul Zamfirescu?!...

Asesorul — i se păru lui Olteanu — schimbă o privire complice cu Mindirigiu și continuă pe același ton:

— ... are o secție de cadre...

— S-a dus Miță, a rămas în loc alt șobolan, — oftă Matei cu obidă. Nedorind, vădit, să asculte pînă la capăt părerile lui Matei despre înlocuitorul lui Miță, asesorul continuă:

— ... are o organizație de partid care...

— Ba n-are nici de loc!...

— Așa-i, tovarășe? — se adresă asesorul lui Mindirigiu.

— Nu-i așa! — negă Mindirigiu hotărît.

Intorcîndu-se, Matei îl privi mirat.

— I-auzi! Și unde-i, dom-le, organizația asta?

Mindirigiu nu se grăbi să-i răspundă. Își sprijini servieta pe speteaza scaunului pe care stătuse Matei, o deschise, luă dinlăuntru cîteva hîrtii, apoi explică simplu:

— Organizația de partid de la AFSM e chiar la AFSM, bineînțeles. Secretarul sînt eu, de două săptămîni. Membrii... sînt și membri. Iar activitatea... o să-ți arăt numai partea care te interesează pe dumneata. Poftim! — și-i întinse hîrțiile pe care le avea în mîna.

Matei parcurse cîteva rînduri indiferent, la întîmplare, apoi tresări, se apropie de masa unde procurorul rămăsese singur, uitat de toată lumea, și, foarte concentrat, începu o lectură grăbită, dar sistematică. Erau acolo, fără nici o lipsă, documentele sau copia documentelor pe care el nu izbutise să le obțină. Documente care restituiau fermei Lespezi materialele dăruite de Răghină fermei din Crîngași, documente care dădeau fermei Lespezi puțința să știe ce i s-a mai repartizat, cît, unde și cum poate urmări respectarea acestor repartizări...

— E-te-tee, ce drăcie! Ce drăcie! — neîndurîndu-se să-și desprindă privirile de pe acele documente atît de scumpe lui. Matei mormăi un timp, pe tonuri neobișnuit de joase, un soi de cînticel din două vorbe: — Ce drăcie, ce dră-ăcie, ce drăci-ie, măi-măi!... — apoi întrebă, fără să ridice capul: — De unde le-ai scos, dom-le? Bravo!

— Nu le-am scos de nicăieri, — lămuri binevoitor Mindirigiu. — Le-am făcut azi... Mă gîndeam că dumneata... rămîi aici pe mai multă vreme... poate pe patru-cinci ani... și oricum, pînă-ți vine un înlocuitor, ferma nu trebuie să sufere din cauza dumatăle... Totul vă era repartizat de mult, cîstit, normal... — Mindirigiu aruncă o privire în jur, întîrzie o secundă asupra mutrei plictisite a procurorului, și-și schimbă firul gîndurilor: — Asta este! Pe scurt, AFSM-ul nostru a reținut astăzi tribunalul trei sferturi de ceas peste program. Nădăjduiesc că n-a fost chiar degeaba!

La despărțire, Matei a strîns mîna unui singur om: asesorului. Și pentru că asesorul s-a prezentat „Botez, învățător“! — cea dintîi vorbă pe care, jos în stradă, Matei a adresat-o lui Mindirigiu, a fost:

— Ascultă, frate, ce dracu-s asesorii ăștia? Judecători sau învățători?

Mindirigiu îl măsură o clipă mirat, indignat, dar apoi îi răspunse fără mînie:

— Dumneata ar mai trebui să citești, din cînd în cînd măcar, ziarele... S-a făcut la noi în țară o reformă judecătorească, s-a scris despre asta, s-a vorbit, s-a explicat... S-au mai făcut și alte reforme... Trăiți ca urșii, acolo, la Lespezi voștri...

— Curat ca urșii! — încuviință Matei cu oarecare mîndrie.

— Nu-i o laudă. Nu te supăra: hibernarea asta intelectuală o să-ți aducă mari ponoase...

Mergeau spre AFSM și, o vreme, și-au răspuns unul altuia urmărind totuși fiecare gîndul lui.

— Eu îți spun drept... — vorbea potolit Mindirigiu — te socot pur și simplu bolnav: un om de treabă poate, lovit însă de-o amnezie... de-o amnezie civică, aș spune, și morală... căpătată cine știe cînd, cu ani în urmă... Mă întreb dacă ai început să te deștepți, după dușul ăsta, sau nu...

— Posibil să ai dreptate, într-un fel — încuviință Matei; dar bucuria libertății redobîndite, bucuria documentelor abia căpătate, nu-i îngăduia să adîncească asemenea gînduri. E bine cu asesorii ăștia, frate, în orice caz... Pe femei însă n-ar trebui să le lase: în daravelile cu judecători, cu avocați, femeile mai mult încurcă...

— De fapt, problema asta, a atitudinii față de femeie, este cea mai bună piatră de încercare pentru gradul de înapoiere al cuiva... Da, ești un om ciudat dumneata. Pentru o afacere necinstită, n-ai da mită. Așa cred... dacă-i adevărat ce mi s-a spus despre dumneata. În schimb, dai sau cel puțin

oferi, ca să-i faci pe niște funcționar să-și îndeplinească o datorie elementară. Știi că ai dreptate, dar pentru că ceilalți oameni ți-s indiferenți, pentru că îi disprețuiești, nu-ți pasă pe ce cale faci să-ți fie respectate drepturile. Mă întreb, de ce?... Vrei cu orice chip să te convingi că oamenii aceștia sînt într-adevăr mai răi, mai murdari, mai decăzuți decît ești, în multe privințe, dumneata însuși?

— Dracu' știe! Eu... — Matei tresări, vru parcă să se revolte, să se mînie, dar se răzgîndi: — Dracu' știe!... — murmură din nou, și rămase în albia gîndurilor lui: — Pe procuror, în schimb, l-am mirosit de la o poștă! E-o matracucă!...

— A fost mutat aici de curînd... Nu știu pentru ce... Retrogradat, mi se pare... Așa-i cu dumneata: năravurile de altă dată le-ai deprins, le-ai cunoscut, ai crescut cu ele, chiar dacă — poate — nu le-ai îndrăgit... Te-au îmbibat așa, fără să știi cînd și cum, prin pori, prin piele... Cu obiceiurile noi cum să te deprinzi, dacă din punct de vedere cetățenesc, moral, intelectual, din orice punct de vedere vrei, dumneata hibernezi?... Dumitale ți-e mai străină republica noastră decît Mexicul ori Patagonia... Și faci totuși o treabă frumoasă: o fermă de stat de zece de mii de hectare!... Lucrezi cu plăcere, mi s-a spus... Ciudat om!

— Păi... esențial tot asta rămîne: să faci treabă. Cu plăcere, fără plăcere, cît dai din mîini — trăiești!... Imi place de dumneata: ești deștept. Cîți ani ai?... Treizeci și unu?... Mai tînar ca mine!... Ei, ai dreptate, într-un fel: eu... am făcut o cură de tîmpenie... cam lungă... Dumnezeu știe pentru ce!... Schimb eu povestea într-o zi!... Pe directorul de la noi îl cunoști?

— Nu. Am auzit cîte ceva de el, dar nu-l cunosc... Și mai este ceva... O să te doară, dar trebuie să-ți spun. La tribunal, dumneata făceai procente: trei din patruzeci... nouăzeci și nu știu cîți la sută... Mă gîndesc că... după întîmplarea asta, în sfîrșit... pînă să zbieri la un om pe care nici măcar nu-l cunoști... pînă să-i propui mită... poate o să te gîndești... dar serios!... cîți la sută dintre oameni stau... din punct de vedere moral... cu cel puțin șapte trepte mai sus ca dumneata...

— Adică... față de cîți stau eu mai jos, vrei să spui, — mormăi Matei pe gînduri. — Gălușca asta mi-a mai servit-o careva într-o zi. La Lespezi... Filip!... N-am prea înghițit-o atunci: ne-am certat! — și dintr-odată, spre uimirea lui Olteanu, Matei începu să povestească amănunțit cum „a pus mîna“ el cîndva pe cămara lui Răghină, cum „a făcut-o el pe canalia“, cum „i-a mers“, cum a semnat atunci și unele hîrtii fără să le citească măcar și cum după aceea s-a certat cu Filip două zile încheiate. Tot cam așa spunea Filip, ca dumneata: se-ndoiește dacă-s mai bun ca Răghină... L-am repezit... Acuma... poate că m-am prins eu singur cu mîta-n sac, să știi... Ei, mă mai gîndesc eu, lasă. Mi se pare că... de aici înainte... întorc foaia... cu hibernatul... ca să vezi, dacă n-am avut ce face: m-au lăsat aia... singur... două ceasuri încheiate!... Nu-s deprins: în general, eu ori dorm, ori lucrez, ori mă sfădesc cu nevasta. Acuma am stat și m-am gîndit... Poate pentru prima dată după vreo douăzeci de ani, am stat două ceasuri și m-am gîndit. Gîndurile nu-s mare podoabă: te clatină al dracului!... Hibernare, așa ai zis, nu?...

Matei vorbea liniștit, rătăcindu-se în meditații încîlcite despre sine, despre viață, despre fermă, despre pămînt, și Olteanu îl asculta din ce în ce mai uimit: nu-l văzuse nici odată, pînă atunci, într-o asemenea dispoziție... Mindirigiu intervenea tot mai rar în gîndurile inginerului: asculta și el.

Cînd au ajuns însă la AFSM, tot Mindirigiu curmă discuția:

— Cu asta, punct! — hotărî el. — Mi-ați mîncat, voi și ferma voastră, o zi de lucru întregă, întregută... Ia dă-mi hîrtille!

Și parcurgînd documentele foaie după foaie, le explică repede ce urma să mai facă ferma Lespezi pentru a ridica tot ce-i fusese repartizat: tractoare, mașini, piese de schimb și de rezervă, var, ciment, scînduri, haine...

— Și încă ceva, — încheie el. Săptămîna viitoare, joi cel mai tîrziu, Deliul Nou arc să fie în stare să vă trimită cinci tractoare, poate chiar opt: s-au reorganizat, au ajuns un S.M.T. în toată legea, au un director nou...

Jumătate de ceas mai tîrziu, Olteanu și Matei, frînți de foame și de osteneală, au ajuns acasă. Soția lui Matei, o femeiușcă plinuță, cu păr bogat și fața acoperită de pudră albă-lucie, ca un smîț de porțelan, îi aștepta de cinci ceasuri încheiate. În obișnuita tăcere furtunoasă a gospodinelor supărate, le-a împărțit pe din două zgura unei musacale de cartofi, și numai cînd a înțeles că Matei e în stare să roadă orice fără să crînească, a izbucnit:

— Unde-ați întîrziat atîta, Costică, se poate ști, sau nu se spune?

— Dumnealui... — îl arătă Matei pe Olteanu cu coada furculiței, fără să-și întrerupă mestecatul — ... nu știu pe unde-o fi umblat... Eu, în măsura în care întrebarea mă privește... nu v-am înșelat nici de data asta: nu numai pentru că vreau să-i fiu credincios ăleia din Lespezi, dar pentru c-am stat la pușcărie și acolo, mă-nțelegi, n-am avut cu cine...

— Glume topîrlănești! — îl repezi nevastă-sa, refuzînd să-și închipuie că Matei, Costică, a stat în adevăr la pușcărie; și ieși din cameră foarte jignită, ștergîndu-și demonstrativ niște lacrimi închiphuite.

Olteanu prinsese, încă din clipa sosirii lor la Călărași, firul certei care măcina de cîtuva timp familia inginerului: dînsul voia să se mute cu toții, definitiv, la Lespezi, iar dînsa, ne vrînd cu nici un chip să înțeleagă „ce-i cu mofturile alea pe capul tău“, îi găsisse printr-un unchi al ei „un loc“ la București, și era gata să jure că Matei „s-a lipit“ de Lespezi numai din cauza „ăleia“ — a unei femei, „stricată“ bine înțeles, de existența căreia se îndoia atît de puțin, încît o numea cu siguranță, ca pe-o bună cunoștință nevrednică de stimă, „aia“... Dar Matei nu se sinchisea de nimic.

Olteanu a rămas deci cu nasul în farfurie pînă cînd a fost sigur că doamna Matei nu va mai ieși în seara aceea din dormitor, și numai atunci a îndrăznit să deschidă gura:

— Eu... — rosti el prudent — eu cred că dumneata n-ar trebui să... să arunci gaz peste foc... Dacă-i convinge-o că nu-i... că nu-i la mijloc nici o femeie, poate... poate că ar veni la Lespezi cu... cu toată inima.

Matei aruncă furculița cît colo, tamponă cele din urmă picături de sos din farfurie cu o bucată de miez de pîine, se ridică, și cu gura plină începu să măsoare camera în lung și în lat, pășind energie și ciocnindu-se într-una, enervant, la ficcare trecere, de acelaș colț de masă.

— Dacă-i cunoaște-o, n-ai vorbi! — strigă dintr-odată; și Olteanu, bănuind că din dormitor se auzea fiecare vorbă, se adună cîrcel pe scaun, rușinat dinainte de scena la care va fi martor.

— ... Și de fapt, ia ascultă! — îl simți el pe Matei oprindu-se undeva foarte aproape și ațintindu-i creștetul capului: — De ce nu-i și la noi la fermă o organizație de asta de partid?... E bună, dom-le, pe cîntea mea! Ai văzut: Mindirigiu!... Ei?

Olteanu înțelegea că Matei, fără să fi înregistrat măcar supărarea nevastă-sa, rămăsese prins cu totul de preocupările lui.

— Ei? — îl întrebă Matei a doua oară — De ce nu-i la noi o organizație de asta?

— Dumneata... dumneata ești și... și comunist?

— Nu-s. Nu spun pentru mine... Ce, Filip nu-i comunist? El are organizație, sau n-are?

— Nu știu... La noi, cred, sînt foarte... foarte puțini comuniști... domnul Filip, domnul Prodan și... și mi se pare că domnul Bucurașu, și...

— Atîta?! — Matei era foarte dezamăgit.

— ... și vizitiul....

— Care vizitiu? Lungul ăla?

— Da, Cîrstei... domnul Mitu Cîrstei...

— ăla nu contează! — hotărî scurt Matei. — Prea-i tîmpit!

Inginerul l-a categorisit pe Mitu cu atîta dispreț, încît Olteanu, fără să-și dea seama pentru ce, se simți jignit:

— Poate să fie! — conveni el înroșindu-se; și-și zmuci ochelarii cu gestul larg cu care-și desfac toreadorii în arene mantia. — Poate să fie, dar... dac-ar fi aici domnul Mindirigiu, eu... eu sînt absolut sigur că v-ar arăta de ce domnul... domnul Mitu Cîrstei stă... dintr-o mulțime de puncte de vedere cu... cu cel puțin șapte trepte deasupra dumneavoastră — apoi își aruncă la loc ochelarii pe nas, cu acelaș gest larg și precis, și-l privi pe Matei în față; știa, simțea, era sigur, că va trebui să-i rabde din nou obișnuita dezlănțuire de înjurături și zbierăte.

S-a înșelat însă. Inginerul a rămas cîteva secunde încremenit, pe urmă, cu o mișcare bruscă, s-a smuls din loc, a înconjurat masa de două ori, aproape în fugă, și, brusc, i s-a oprit în față:

— Stimabile, — hohoti — nu știu dacă ăsta, prietenul dumitale, Mitu și cum naiba-i mai spune, o să facă-n viața lui mai mult de două cepe degerate, dar în general s-ar părea că ai dreptate. Nu știu cîtă, nu știu unde, nu știu cum, dar ai mai multă decît îți închipui... Boul! — și repezindu-și un pumn în frunte, Matei mai mormăi printre dinți un „noapte bună“ și trecu în dormitor.

Intrebîndu-se dacă vorba din urmă, atît de neașteptat aruncată, îl privea pe Cîrstei, pe Mindirigiu sau pe el, Olteanu își potrivi repede așternuturile pe canapeaua îngustă, desfundată, și începu să se dezbrace.

... Și abia tîrziu, după ce a stins lumina, îi veni în minte că de fapt, probabil, Matei își adresase chiar lui însuși cuvîntul acesta atît de... atît de... Și frînt de oboseală, Olteanu a adormit buștean.

FRANCESCA DA RIMINI

INFERNUL, CÎNTUL V. Vers. 70—142

*Domnișele de mult și cavalerii
Cînd i-auzii numiți astfel pe rînd,¹⁾
Simțeam cu ei poverile durerii.*

*Și-am început „Poete ²⁾”, un cuvînt
Vorbire-ași cu cei doi ce merg de mîna³⁾
Și-atîta de ușori îmi par în vînt ⁴⁾.*

*Iar el „Cînd vișorul încoace-i mîna,
In numele iubirii fără moarte
Tu roagă-i să se-oprească, să ne spună“*

*Cum vîntul începu spre noi să-i poarte:
„— O, inimi prinse-n chinul arzător“ —
Strigai — „Vorbiți-ne, nu stați de-oparte“.*

*Cum zboară porumbei chemați de dor,
Cu aripile tari, desfășurate,
Spre dulce cuib mînați de vrerea lor,*

*Dinspre Didona⁵⁾ prins-au să pornească,
La noi venind prin reaua vijelie
Căci tare-a fost chemarea prietenească.*

¹⁾ În imaginara sa călătorie în infern, Dante, condus de poetul Virgil ajunge în cercul al doilea unde sînt pedepsiți cei ce-au păcătuit din iubire. Virgiliu enumără o sumă de figuri celebre în antichitate.

²⁾ I se adresează lui Virgiliu.

³⁾ E vorba de Francesca da Rimini și cumnatul său Paolo da Rimini. Francesca silită fără voia ei să se căsătorească cu seniorul Malatesta da Rimini, se îndrăgostește apoi de fratele acestuia, Paolo cel Frumos. Malatesta surprinzîndu-i îi ucide pe amîndoi din gelozie.

⁴⁾ Supliciu în acest cerc constă în faptul că cei pedepsiți erau purtați într-un vînt fierbinte care nu se oprea niciodată.

⁵⁾ Didona, personagiu din Eneida care și-a luat viața din dragoste pentru Enea. În jurul ei erau mai multe umbre a căror moarte fusese pricinuită de iubire.

„O, suflet blînd și gîngăș ce ne-mbie,
Ce a venit aici să ne cunoască
Pe noi, prin aerul împurpurat,

Noi, ce lăsarăm urmă sîngerie.
De ne-ar iubi al lumii împărat,
Noi l-am ruga și ți-ar trimite pace,

Căci milă ți-e de chinul vinovat.
Ce-ai vrea s-ascuți sau să vorbești ți-ar place,
Vorbi-vom noi sau te vom asculta,

În timp ce vîntul, cum se vede, tace.
Să-ți spun că-i așezată țara mea
Pe țărîmul unde Padu-n jos se lasă

Cu apele din jur spre-a se-mpăca.
Iubirea — vie-n inimă aleasă —
L-a prins pe-acest de prea frumoasa-mi ființă

Ce mi-o răpiră-n moarte rușinoasă.
Iubirea ce nu dă îngăduință
Să nu iubească celui ce-i iubit,

M-a prins de el cu-atîta stăruință
Că dorul încă nu m-a părăsit.
Ne-a -mpins iubirea la aceeași moarte;

Crunt ucigașul nostru-i pedepsit“.
M-au întristat cuvintele lor foarte,
Am înțeles a inimii lor rană.

Cu chipu-n jos plecat, am stat de-oparte
Pîn-ce auzii că dascălu-mi ¹⁾ mă cheamă.
Cînd am răspuns am început: „Mi-i jale,

Ce gînduri dulci, ce doruri fără seamăn
I-au dus pe-acești, pe dureroasă cale!“
Și m-am întors spre ei să le vorbesc:

„Francesca — spus-am — chinurile tale
Mă fac să plîng duios și recules,
Dar spune-n ceas de dulce suspinare

Iubirea cum v-a prins pe ne-nțeleș,
Și-ați cunoscut a patimei suflare?“
Ea mi-a răspuns: „E-amarul cel mai rău

Să-ți amintești de vremi de desfătare
În chin, și-o știe călăuzul tău.
Dar dacă tu, cum ne-a-nceput iubirea

¹⁾ E vorba de Virgiliu, maestrul lui Dante.

*Dorești să știi atît de tare, eu
Mi-oi împleti cu lacrimi povestirea:
„Alături, singuri, stam cetind odată*

*Pe Lancelot cum l-a învins iubirea.
Nu ne știam dorința vinovată.
Și ne priveam în ochi fără răgaz,*

*Ne îndemna povestea fermecată
Și ne sorbea culoarea din obraz.
O pagină ne-a biruit curînd;*

*Cînd am cetit cum Lancelot, din bazm,
A sărutat al dragei gură, blînd,
Acest de care-n veci nu m-oi desparte*

*M-a sărutat pe gură, tremurînd.
Mijlocitor fu Galeot,¹⁾ în carte,
Iar nouă, cel ce scrisese povestirea;*

*Apoi nu mai cetirăm mai departe.“
Și-n timp ce-un duh își spuse tînguirea
Plîngea celalt, încît, de mila lor,*

*Simțeam cum moartea mi-a umbrit privirea,
Și am căzut cum cade trupul mort.*

In romînește de Letiția Papu

¹⁾ Galeot, personagiu din legendele feudale care a mijlocit dragostea dintre Lancelot și Genievra.

LITERATURA PENTRU COPII

CICERONE THEODORESCU

VREM CAI FRUMOȘI

...Sînt șase cai la grupa noastră
Dar nu toți șase sînt la fel:
La unul, e văpseaua proastă...
La altul, capul, ca de miel!

Unu-i urît, că-ți face frică.
Aceștia doi, parcă-s motani...
Dar eu cu ce mă joc adică?
Sînt mare-acum. Am patru ani.

..Ne plac căluții. Vrem călare.
Cum ne-am juca!... Și ce voioși...
Dar lung se uită fiecare:
Degeaba, dacă nu-s frumoși!

Eu l-am ales din toți, pe Victor:
El pare viu, nu cal de lemn!
L-a colorat un strașnic pictor
Și-n frunte, alb, i-a pus un semn.

Nu-s șase cai la grupă oare?
De ce în pauză, de zor,
Pe Victor vrem să stăm călare,
Pe Victor toți copiii-l vor?

O, ce cuminți și-așteaptă rîndul
Copiii toți din grupa mea.
Și bucuroși și alintîndu-l
Se-nghesuie la el în șea!

Și nici nu este de mirare.
Și nici nu-i un secret. Să știi;
Frumos la chip și la culoare,
El seamănă cu caii vîi...

ADĂPOSTUL

*Vînt — pe-un cîmp cu flori bălaie:
Le mîngîie, le dă huşa...
Norii-ameninţă a ploaie.
Scoate capul — ciupercuţa:*

*— Florilor, băieţi şi fete,
Văd că tare vă e sete.
Nu ştiu cum vă place vouă,
Mie-mi place-atunci cînd plouă.*

*Hai deci, ploaie,
Treci şuvoaie,
Prin cîmpii şi muşuroaie,
Vin, poştim,
Că ne-ofilim!*

*Iar dacă mai sînt pe-aici
Greeraşi
Lăutăraşi
Care cîntă şi-n oraş,
Pitulici
Şi-albine mici
Şi furnici
Şi licurici
Cu copii, nepoţi şi rude
Care vor să nu se ude
— Fiînd-au pus hăinuţă nouă*

Şi li-e frică să n-o plouă —.

*Pot să stea sub mine-oleacă
Pînă ploaia o să treacă.*

...Adăpost,

*Eu, le-am mai fost —
Şi nu se simţiră prost!*

PRIMUL PAS

*Puiul mamei, pușorul,
face astăzi primii pași.
Puiul mamei cît mosorul,
Puiul mamei uriaș !
— Copăcel, saltă piciorul !
Hai, curaj! Numai un pas —
Nu-ndrăznește pușorul,
Tot de-a bușelea-a rămas.
— Haide, vin' la mama-n brațe!
Fără teamă! Ești bărbat! —
Prinde-ncet să se înalțe,
Iar se pleacă speriat.
Ce rușine, ce rușine!
(nu scînci, nu zi nici pîs!)
Cu-un așa voinic ca tine
Se fac fetele de rîs.*

*Primul pas. Atît de greu!
Dar e primul din noianul
pașilor ce va să-i bată
puțul, omul, năzdrăvanul.
Primul pas. Intîiul sbor!
Prima ta plutire dreaptă!
Pui de om cutezător,
Mii și mii de pași te-așteaptă.
Lume largă, cale lungă —
Înainte-ți viața suie —
Nu e drum ca să-ți ajungă,
Loc ca să te-astîmperi, nu e.*

*Puiul mamei, pușorul,
Face astăzi primii pași.
Puiul mamei, cît mosorul,
Puiul mamei uriaș!*

MUGURII

*Mici cît bumbul, mici și proaspeți;
Se dau huța toți pe ram
Și-ți bat cu năsucu-n geam:
Sînteți bucuroși de oaspeți?*

*— Bucuroși — nevoie mare —
Tii! de cînd vă așteptam!
Ia-ncălzește-i, nene soare,
Să se facă flori la geam!*

MIELUȚUL

*Piciorușe — patru bețe —
Nu-i ajung nici zece țarcuri;
Sare ca împins de arcuri
Și nu-ascultă de povețe.*

*Behăie pînă stîrnește
Toți dulăii de pe stradă,
Iar cînd fuge, ologeste
Orătăniile-n ogradă.*

*Uite, astăzi, bunăoară,
Fără minte—cap de miel —
A rupt unui bobocel
Un picior și-o aripioară.*

*Iar aseară, cu o mîță
S-a certat urît de tot:
A călcat-o pe lăbuță
Și ea l-a stupit în bot.*

*De găini nu-are habar:
Le pisează în țărînă.
— Să m-alunge din cuibar
Pe mine, cloșcă bătrînă!*

*De-aia-n neamul cocoșesc
Nu-i niciunul să-l înghiță:
Cum îl prind, îl ciocănesc
Pînă-ncepe să sughiță.*

*Și-i obraznic cu cei mari,
(Asta i-a adus ponosul)
Sfaturi poți să-i dai un car,
El îndat' ți-arată dosul.*

— Fii, măi puștiule, cuminte! —
Un berbec din scurt îl ține —
Aș putea să-ți fiu părinte,
Și te-nvăț numai de bine.

Crezi că a învățat ceva?
Ți-ai găsit! Fără rușine,
I-a răspuns:

— Dar dumneata
Nu făceai la fel ca mine
Cînd erai numai de-o lună
Și era și primăvară?
Ți-ajungea ograda, țarul,
De din zori și pînă-n seară?

Și-mi mai faci mie morale
Că mă-nvîrt ca o sfîrlează!
Ce-ai mai sări și matale
Dacă n-ai avea gâlbează
Și ceva dureri de șale!

A fișnit ținîndu-și coada
Drept în sus — un ciot semeț —
Miel cu lîna ca zăpada,
Miel zburdalnic drag și creț.

A rămas berbecu-n urmă
Suspînînd:

e strașnic, pupu-l!
O să-ajungă cap de turmă
Și-o să ia în coarne lupul!

ULTIMUL ATAC

(Jurnal de front)

Cuvînt înainte

Nu de mult, o femeie îmbrăcată într-un palton vechi, demodat, și îmbrobodită cu un șal negru, bătrînesc, a intrat în redacția „Vieții Romînești”. Spre marea mea bucurie, am recunoscut-o îndată pe Maria Constantinescu, fosta mea gazdă. M-a îmbrățișat, apoi, cuprinsă de o ușoară neliniște, m-a întrebat:

— Unde putem sta de vorbă?

Am poștit-o într-un colț liniștit al redacției.

— Te caut de multă vreme, continuă ea, de astă dată cu un glas molcom, cumpătat. — Iți amintești de caietul ăsta?

În primăvara anului 1944, împrejurările mă forțaseră să părăsesc orașul meu natal și, împotriva voinței mele, să mă mut la București. Aveam nevoie de o gazdă. De la bun început prietenii mă îndreptaseră către Maria Constantinescu. Îmi amintesc, am găsit-o acasă aplecată deasupra mașinii de cusut; cosea, pierdută cu gîndul departe, într-o lume a ei, neștiută de nimeni altcineva. Cînd i-am spus pentru ce am venit la dînsa, ea s-a ridicat de lingă mașină, apropiindu-se de mine. Am văzut-o atunci foarte bine. Era o femeie scundă, puțin încovoiată, cu trupul istovit de muncă. Fața mică și ovală, brăzdată de cute adînci, trăda o mare suferință. M-a privit cu ochi neliniștiți și triști.

— Poftim, acesta este patul dumitale... Cîndva a fost patul băiatului meu...

Ultimele cuvinte abia le-am auzit, dar mi-au rămas întipărite în minte pentru totdeauna: „a fost patul băiatului meu”. Chiar din prima zi, Maria Constantinescu a început să se îngrijească de mine ca de un copil al ei. Pur-tarea gazdei mele mi se părea din ce în ce mai ciudată, mai ales că, uneori, noaptea tîrziu, întorcîndu-mă de la fabrică, o găseam plîngînd reținut, așa cum numai mamele știu să plîngă. Totuși odată, luîndu-mi inima în dinți, am întrebat-o de ce este atît de mîhnită. Mi-a răspuns. În noaptea aceea, am aflat povestea fiului ei, Nicolaie. Femeia povestea, zdrobindu-și lacrimile cu o batistă mare, bătrînească:

— ...de mic copil a dus-o greu. Nicolaie iubea cartea, învățătura, dar n-a avut parte de ea. Copil încă, a intrat ucenic. Muncea din zori și până-n noapte. Trăia o viață aspră, plină de neazuri, dar acasă tăcea milc; nu scotea o vorbă despre suferințele lui. Acasă aducea bănuții pe care-i câștiga cu sudoarea lui de copil trudit prea de timpuriu. Avea Nicu și ceasurile lui libere, dar atunci nu-l vedeam jucându-se, ci citind. Mult îi mai plăcea să citească. Apoi—asta a fost cam prin toamna lui '40 — cu un grup de ucenici, prieteni de-ai lui, a trecut Prutul, în Uniunea Sovietică. La despărțire nu mi-a spus decît: „mamă, să mă ierți, mamă“, și de-atunci nu l-am mai văzut. Pînă la izbucnirea războiului, mai primeam vești de la el. Imi scria: „Mamă, învăț. Sînt la școală... Am de toate, și casă, și masă, și carte.“ Și eu eram tare fericită. Dar a izbucnit blestematul ăsta de război și nu mai știu nimic despre el...

Două luni mai tîrziu, Armata Sovietică elibera capitala Patriei noastre. Maria Constantinescu, laolaltă cu celelate femei din cartier, au ieșit în întîmpinarea armatelor eliberatoare. Zi și noapte, umbla pe străzi, iscodind chipurile ostenite ale ostașilor sovietici; doar-doar o da peste băiatul ei.

Se-ntorcea acasă deznădăjduită. Nu eram în stare să scot o vorbă de la ea: tăcea, ferecată în suferința ei fără margini. Doar din cînd în cînd o auzeam murmurînd „da, băiatul meu nu mai trăiește“.

Vremea trecea. Intr-o primăvară de neuitat, războiul s-a terminat. Imi venea greu să mă despart de Maria Constantinescu. Mi se părea că la fiecare pas vedea în mine propriul ei copil și tare nu doream să-i pricinuiesc vreo durere.

Imi aduc aminte, într-una din zilele grele ale anului 1946, la ușa Mariei Constantinescu a bătut un tînăr locotenent sovietic, însoțit de un civil. Ofițerul — un bărbat de statură potrivită, cu o față vioaie, surîzătoare, — a sărutat mîna femeii, după care și-a spus numele:

— Locotenentul de gardă Kolea Vorobiov.

— Tovarășul Vorobiov l-a cunoscut pe fiul dumneavoastră, Nicolae Constantinescu, lămuri în romînește însoțitorul ofițerului, în vreme ce acesta ne cerceta cu ochii lui limpezi, de culoarea frunzei.

— Pe Niculai al meu?! murmură Maria Constantinescu, izbucnind în plîns.

Atunci, Vorobiov a luat mîna slabă a femeii în mîna lui mare, prietenească, a mîngîiat-o, iar după un timp a început să povestească cu voce stinsă:

— Nicolai a luptat cot la cot cu mine, cu ostașii noștri. Era un soldat bun. În clipele cele mai grele, se gîndea la țara lui, la dumneata, bătrîna lui mamă. Avea încredere în viitor, iar noi îl iubeam și-l respectam. Nicolai, românul, a căzut eroic alături de ostașii sovietici, lingă portul Pilau, în Prusia...

Incet, cu mișcări șovăielnice, locotenentul a desfăcut un pachetel: erau distincțiile și decorațiile sovietice ale lui Nicolae Constantinescu. Ofițerul a mai scos dintr-o geantă militară de cîmp, un caiet cu scoarțe albastre și file îngălbenite. Răsfoind o clipă caietul, cu gîndul parcă dus departe, în lumea amintirilor sale ostășești, Vorobiov a mai adăugat:

— Acesta este caietul cu însemnări ale fiului dumitale. Aducîndu-vi-l, îndeplinesc o dorință fierbinte a fostului meu tovarăș de arme. Nu pot să uit ultimele lui cuvinte: pe dumneata te ruga din suflet să-l ierți că nu ți-a scris atîta amar de vreme. Mai spunea în ultimele lui clipe că, de fapt, în acest caiet, sînt scrisorile către dumneata, către țara pe care a iubit-o și nu i-a fost dat s-o vadă...

Din această zi camera Mariei Constantinescu a devenit și mai copleșitoare prin tristețea ei. Pe bătrîna mea gazdă o găseam mereu citind și recitind însemnările fiului ei. Odată, mi le-a dat și mie să le citesc, după care am îndrăznit s-o sfătuiesc:

— *Tovarășă Constantinescu, caietul acesta trebuie dat spre publicare. Ea însă a respins sfatul.*

— *Nu, mai vreau să fie încă al meu.*

N-am stăruit. Și, nu mult după această discuție, a trebuit să plec din nou în orașelul meu de baștină. Am părăsit-o pe Maria Constantinescu cu o mare durere în suflet...

...De atunci, au trecut ani. Și iată, acum am din nou în fața mea caietul cu însemnările fiului ei.

— *Ți-am adus caietul... Te rog, publică-l — îmi vorbi ea blînd ca-ntotdeauna. — Acuș se-mplinesc zece ani de la eliberare și eu vreau ca acest caiet să fie o închinare a mea, a Mariei Constantinescu și a fiului meu, Nicolaie, memoriei ostașilor sovietici căzuți pentru pacea omenirii.*

...Am recitit însemnările lui Nicolaie Constantinescu, pregătindu-le pentru tipar. Subsemnatul n-a făcut altceva decît să împartă materialul în capitole și să le dea titlurile corespunzătoare. A mai îndreptat pe ici, pe colo, cîte-un cuvînt.

H. Z.

12 februarie 1954

CAPITOLUL I

Spre front

Lui Semion Zaverniaev, flăcăul din Briance, căzut în luptă pentru apărarea viitorului comunist.

Alma-Ata! Ce sunet tainic au aceste două cuvinte!

E noapte. Stau de sentinelă. Cerul e spuzit de stele albe, strălucitoare. Deodată aud plutind de departe un cîntec trist de dombră, care se apropie. Puțin mai târziu, prin fața postului meu, trece o caravană: zece cămile încărcate cu baloturi de bumbac. În fruntea caravanei, cămilarul — un cazah a cărui față n-o deslușesc — cîntă la dombră, atît de ciudat de parcă ar trimite nopții semne de vrajă.

Urmăresc legănarea leneșă a cămilelor. Umbrele lor pier la celălalt capăt al străzii. Luna plină le luminează calea.

Pe cîmpul de instrucție, într-o clipă de răgaz, i-am povestit lui Abdurasil-uzbecul despre caravană și dombră. Prietenul meu a zîmbit, ochii i s-au făcut mici, apoi mi-a spus într-o rusească stîlcită:

— La noi, la Srediri-Azia, iubim, cîntăm la dombră... mergem la „ișaaak” și cîntăm. La noi, fiecare uzbek, turemen, cazah, un Djambul.

Vorbele lui Abdurasil-uzbecul mi-au amintit de cîntăreții noștri populari, de bătrînii cobzari, de lăutele satelor noastre. M-a cuprins o tristețe grea, dureroasă, pe care n-am putut s-o înfrîng.

Ne sculăm în zorii zilei: aerul de munte e rece, tăios. Dezbrăcați pînă la brîu, alergăm la izvorul ce curge nu departe de cazarmă. Ne spălăm soldaștește, chiuind de plăcere. Un ceas mai târziu, echipați de luptă, ne în-

dreptăm spre cîmpul de instrucție. Străbătem orașul cîntînd. Copiii, ca de obicei, se iau după noi și ne însoțesc o bună bucată de drum.

Soarele arde. Brandurile sînt grele. Săpăm tranșeie, atacăm... ne apă-răm. Ne instruim mereu, și fiecare strop de sudoare ne amintește cuvintele lui Suvorov:

„Mai multă sudoare la instrucție, mai puțin sînge în bătălii“.

Bătălii!

Nu e ostaș care să nu se gîndească la viitoarele lupte. Nu e ostaș care să nu numere zilele rămase pînă la sfîrșitul instrucției.

Da, au rămas puține zile...

Munții masivi care împrejmuesc orașul Alma-Ata sînt acoperiți cu zăpadă, și iarna, și vara. Privindu-i, am senzația că de pe înălțimile lor aş putea zări Ceahlăul. Atunci mă cuprinde dorința de a urca în grabă munții, către crestele argintate de nea și soare.

Astăzi am primit prin poștă un pachet. La început credeam că e vorba de o greșeală, însă citindu-mi numele pe mandat, am rămas nedumerit. Am desfăcut cu înfrigurare pachetul. Spre bucuria mea, am dat peste lucruri trebuincioase soldatului: ciorapi, obiele, batiste mari, colorate, un prosop. Am mai găsit în colet și două pungi: una cu stafide, alta cu caise uscate, ceca ce m-a bucurat și mai mult.

Un bilețel, scris de o mînă stîngace, pitit între două batiste, a avut darul să-mi lămurească taina pachetului: „Stafidele sînt gustoase, la fel ca și caisele. Mănîncă-le sănătos! Mama lui Abdurasil“.

I-am arătat prietenului meu cele primite. Abdurasil-uzbecul a ridicat din umeri:

— La mine nu știe nimic... nimic! Mama știe!

Ni s-au dat uniforme noi. Băieții presupun că într-o zi, două, vom pleca. „Veteranii“ din unitate sînt de aceeași părere. Noi, „bobocii“, ne strîngem în jurul lor și ascultăm tot soiul de istorioare soldățești. Ne și vedem în vîltoarea luptelor.

Mamele și-au condus feciorii la gară. Sîntem mulți. Pe drum, zîmbetul lor de despărțire s-a alăturat cîntecului nostru. Cît e de bine să te simți flăcău al acestei mulțimi!

În gară, o fetiță cazahă s-a apropiat de mine și mi-a dăruit cîteva mere mari, rumene.

— Vazmi!*)... mere de Alma-Ata. Vazmi!

O comandă, un șuier scurt de locomotivă; apoi cîntecul de despărțire al fanfarei. De pe acoperișurile marilor clădiri, drapelele roșii își filîie salutul lor, urîndu-ne „drum bun“.

— Rămîi cu bine, Alma-Ata... oraș al merelor... Rămîi cu bine, oraș al acînilor...

*) — Hai, ia!

In vagon

Cîntecele zgomotoase ale fanfarei au rămas în urmă, departe. S-a făcut întuneric. Privesc iscoditor în jurul meu. O liniște neobișnuită s-a furișat în mijlocul nostru, încătușîndu-ne. Un soldat aprinde o lumînare. Sîmburele luminii e palid. Pîlpîirile lui dăntuiesc sălbatec peste chipurile soldaților culcați pe podea.

Cele patru colțuri ale vagonului tremură, scîrîie, și parcă îngîină ceva neobișnuit: poate o melodie. Bătaia sacadată a roților, asemenea unei voci groase, le ține isonul. Și mi se pare că această voce îmi șoptește întruna: spre front... viață... spre front, moarte... spre front...

Mă strîng lîngă Abdurasil. Adorm legănat de ritmul cîntecului: spre front... spre front...

Ușa enormă a vagonului este dată la o parte. Cît vezi cu ochii, nisip, buruieni, pustiu. Din depărtare, lanțul pietros, cenușiu, al munților Țian-Șan pare un hotar uriaș, de netrecut, între cer și pămînt.

Cîntăm. Locomotiva aleargă... aleargă.

Petea are 21 de ani. E violonist. A părăsit arcușul și, voluntar, a intrat în rîndurile Armatei Roșii. Sufletul și mîinile îi sînt o comoară de neprețuit. De nenumărate ori l-am ascultat la Alma-Ata, de nenumărate ori i-am admirat degetele — acele degete lungi, cîndva albe, jucînd iscusite pe strunele viorii. Și tot de atîtea ori m-am întrebat: oare vor putea apăsa, aceste degete, pe trăgaciul greu al mitralierei?

Astăzi, Petea a venit lîngă mine, m-a privit cu ochii lui profunzi, inteligenți, apoi m-a întrebat:

— Îți place muzica?

— Da.

— Cunosce un compozitor român... pe Ciprian Porumbescu. Știi ce? Povestește-mi ceva despre el...

Am roșit deodată pînă în vîrfurile urechilor. Ce puteam să-i răspund?

Niciodată, în amărîta mea copilărie, nu auzisem de Ciprian Porumbescu. Am lăsat capul în piept:

— Să vezi, Petea, eu nu știu prea multe, n-am decît patru clase primare. La noi, în capitalism...

Petea a roșit și el. A înțeles în ce încurcătură mă băgase. Mi-a vorbit apoi mult, cerîndu-mi parcă iertare:

— Are o baladă... am cîntat-o la conservator... frumoasă, dar tristă.

Caraganda

Orașul s-a ivit în zori, treaz și strălucitor de rouă. Din depărtare, escavatoarele uriașe păreau ghiare înfipte în zarea vînată a dimineții. Caraganda! Comoara neagră a Cazahstanului.

Trenul a oprit. Cobor. Dintr-o privire, încerc să cuprind totul. Cîtă măreție! Caraganda e atît de frumoasă și puternică! Nu reușesc să prind decît vuietul motoarelor și, parcă, respirația minerilor care atacă neîncetat straturile de cărbune, dătătoare de energie.

Cel mai tăcut soldat din vagon e ucraineanul Petrenco. Toată ziua stă într-un colț și nu scoate o vorbuliță. M-am apropiat de el și l-am întrebat la ce se gîndește. Mi-a răspuns în șoaptă, de parcă nici el însuși n-ar fi vrut să-și audă glasul:

— Am primit vești din satul meu... Hitleriștii mi-au ucis părinții, mi-au deportat surorile, nici neamurile nu mi le-au lăsat în viață. Optsprezece oameni număra familia mea...

În timpul somnului, un șuerat prelung și asurzitor m-a făcut să tresar speriat. Mi-am închipuit: e alarmă aeriană. M-am înșelat. În noapte, șueratul locomotivei avea stridența sirenei de alarmă. De urît și singurătate, mecanicul își uitase mîna pe semnalizator.

După ora mesei, am organizat un festival artistic. Actorii eram noi, soldații din vagon. Spectatorii tot noi. Comsomolitul Serghei Patapenco a expus situația fronturilor: ofensiva din Carelia continuă cu succes.

Intunericul serii ne-a surprins cîntînd marșuri ostășești.

Și locomotiva aleargă... aleargă. Bine a spus Abdurasil-uzbecul:

— Locomotiva plămîni oțel are...

Am deschis ochii și am privit la cei din jur. Unii sforăie, alții visează cu ochii deschiși. E liniște: tiptil, gîndul se furîșează. Îl urmăresc. Cu cîtă ușurință sare peste ani, peste mări și țări. Încet, poposește la un capăt de uliță. E mahalaua în care am copilărit. Colbul drumului mi-a dăruit jocul și jucăriile. Case mici, îngheboșate, cu ferestrele oarbe, acoperite cu ziare îngălbenite, mă privesc muștrător: „Ne-ai părăsit, ștregarule!” Iată, la Nr. 17, și casa părintească. „Ce-o fi făcînd mama?” O văd în odaia mică și strîmtă, aplecată deasupra mașinii de cusut. Bătrîna coase și oftează. Nimic nu s-a schimbat în odaia asta: nici figurile negre, fantastice, desenate de igrasie, nici patul bătrînesc, acoperit cu țoale peticite de-o mîină harnică — mîina mamei.

Ușor, gîndul mai face un salt. Pe scîndurile negre ale vagonului, se aprinde o nouă imagine. Văd castanii de pe dealul Mitropoliei, înmugurind, mai văd o fată. E Lena. Întind brațele și, fericit, o cuprind la pieptul meu.

Am adormit, lăsînd gîndurile să se prindă în hora visurilor.

Trenul oprește într-o gară mică din stepă. Face cruce cu un tren sanitar. În vagonul nostru pătrunde miros de cloroform. Brusc, cîntecele au încetat. Totul e nou și dureros. Răniții se uită la noi prin ferestrele vagoanelor și ne zîmbesc, urîndu-ne curaj.

Unii întreabă:

— Hei, e printre voi careva din Voronej?

— Dar din Tambov?

În eșalonul nostru sînt soldați și din Voronej, și din Tambov, din întreaga Uniune. Aud următorul dialog:

— Și zici că ești din Voronej?

— Din Voronej.

— Eh! Voronej... Voronej... de patru ani lipsesc de-acasă...

De undeva răzbat gemete, iar mai tîrziu, în ușa unui vagon, apare o soră de caritate. Are părul blond, nasul cîrn și o căutătură îndrăzneată. Privirile noastre se întîlnesc. Ea ne zîmbește; zîmbim și noi.

Cîte puțin, trenul sanitar se depărtează. De-alungul terasamentului rămîn pansamente și bucăți de vată.

Intr-o gară, cobor după apă. De odată, mă aud strigat pe nume. Mă întorc și-n fața mea văd un invalid de războiu, sprijinit în cîrje. Nedumerit, îl privesc cercetător: mai întîi fața-i albă, lividă, apoi uniformă-i veche, dar bine îngrijită, decorațiile.

— Nicolai, nu mă mai recunoști? Să mă fi schimbat într-atît? Invalidul îmi vorbește într-o moldovenească caldă, melodioasă, și-mi zîmbește într-una. Unde am mai văzut acest zîmbet?

— Hai, hai, amintește-ți odată de mine — mă îndeamnă omul din fața mea — acuși îți pleacă trenul...

Brusc, surîsul lui amar îmi trezește în minte un trecut nu prea îndepărtat. Isbucnesc:

— Crăciun... Petre... președintele „Bezbojnicilor“?*)

— Eu — oftează ușurat invalidul.

Mă reped să-l îmbrățișez, dar mă împiedic de cîrjele în care se sprijină. Ne așezăm pe o bancă, și abia atunci ne îmbrățișăm.

De cîtă vreme nu ne-am mai văzut?!

— Ții minte unde ne-am întîlnit ultima oară? mă întreabă Crăciun.

Cum să nu Țiu minte? Ce-i drept, de atunci au trecut multe zile și nopți de război! Ultima oară ne-am întîlnit pe malul Nistrului! Școala la care învățaserăm ardea... Ardea orașul, tinerețea noastră. Cum să nu țin minte? Zarea era roșie de sînge și flăcări. Artileria detuna neconținut. Femei și copii se strînseseră pe malul Nistrului și așteptau pontonul; așteptau cu înfrigurare trecerea pe celălalt mal. Pe neașteptate, au apărut avioane hitleriste. Cădeau în picaj asupra populației. Au mitraliat, au bombardat. Au rupt cablul pontonului. Pe pontonul, aflat în larg, erau mame și copii.

Cum să nu țin minte, bunul meu prieten? Tu, fără zăbavă, ai sărit în valurile repezi ale Nistrului și-ai scăpat viața unui copil, a unui cetățean sovietic...

— Și pleci pe front, Nicolai?

— Da, pe front.

— Ți-i teamă oleacă?

— Nu știu.

— Să nu-ți fie teamă. Cînd ți-o fi mai greu, să te gîndești la „Polit Prosvet Scolu“, la școala noastră mistuită de flăcări, la examenul de sfîrșit de an, pe care l-am dat în timpul alarmelor aeriene... Să te gîndești la ceea ce mi-ai spus odată. Ții minte?

— Țin!

— Ei, hai, să văd, Ții minte?

— Ți-am spus în ziua aceea, că am avut o copilărie grea, zbuciumată... Și că zilele cele mai frumoase, mai emoționante, le-am trăit în școala sovietică, din Moldova Sovietică...

Locomotiva suieră, dîndu-mi de veste plecarea. Tampoanele se ciocnesc. Apuc să-l mai întreb pe Crăciun:

— Și tu, încotro?

— Cît mai aproape de Moldova noastră dragă...

Sînt din nou în vagon, aplecat asupra caietului meu. Scriu, și abia acum îmi dau seama că Petre Crăciun avea fire cărunte în părul altădată negru.

*) Ateștilor

Ranița lui Abdurasil e lângă ranița mea. Sîntem nedespărțiți: un romîn și un uzbek. Astăzi, m-a întrebă:

— La tine, știi basme?

— Știu.

— Basme „iași“*)... povestește la mine...

Amîndoi vorbim o rusească stîlcită. Totuși, ne înțelegem. Cu chiu cu vai, i-am povestit Harap Alb. Abdurasil m-a ascultat cu răbdare: se bucura copilărește la toate victoriile voinicului, se încrunta la faptele spînu-lui. Cînd am terminat, a exclamat:

— Oh, cum vrea la mine să lupt, la front, la Rumînia...

Eșalonul nostru se îndreaptă spre nord. Cerul, moroconos, s-a întors cu spatele la oameni. Cîntecele au căpătat culoarea tristă a văzduhului. Stropi reci împung și răcoresc trupul înfierbîntat al locomotivei.

Nu m-am dat jos din vagon; am văzut totul printr-o despărțitură a scîndurilor. Uitîndu-se la noi, o femeie cu fața încrêtită de bătrînețe, plîngea. Cînd și cînd își ștergea lacrimile cu o broboadă neagră. Petea a zărit-o și s-a apropiat de ea. I-a șoptit ce i-a șoptit, a îmbrățișat-o, iar după un timp a început să îngine o melodie rusească tulburătoare ca stepa ce se întinde cît vezi cu ochii. Unii soldați s-au alăturat și ei cîntecului. Bătrîna a zîmbit printre lacrimi și a oftat:

— Copiii mei, copiii mei...

Cred că ne apropiem de front. Opririle sînt din ce în ce mai dese. Mitralierele anti-aerene de pe acoperișurile vagoanelor pîndesc cerul înou-rat. Așteptăm cu înfrigurare întîlnirea cu frontul.

Aici, pînă nu de mult, a fost o gară, un oraș. Acum nu se văd decît grămezi de moloz, case năruite, bîrne negre, încercate de foc. Totuși, trenul a oprit încet-încet, ca în fața unui sarcofag. Coborîm. Pe fețele tovarășilor mei citesc o ură fără margini.

Pornim pe fostele străzi ale fostului oraș.

Cărămizile dărîmăturilor sînt încă fierbînti. Ascunși în cenușă, cărbunii mocnesc. În aer plutește mirosul dulceag, greoi, al cadavrelor carbonizate. Ruine... Pe drum, tancuri hitleriste incendiate, căști găurite de schije și copaci răsturnați, cu rădăcinile spre cer.

Plouă peste ruini. Un bătrîn, ținînd de mînă un băiețaș, a ieșit dintr-un bordei acoperit cu tablă ruginită, găsită, pe semne, undeva, în drum. Se vede că a ghicit amărăciunea noastră și se apropie de noi. Abia acum îi zăresc ochii roșii, umflați de nesomn. Ne vorbește:

— Viasma nu moare, băieți... Tineți minte, cu brațele astea o să-l înălțăm iară, mai frumos, mai trainic...

Semn că e încă voinic, bătrînul ne arată palmele sale mari, muncite. Cu o mișcare scurtă, ucraineanul Petrenco s-a aplecat și a sărutat bătăturile aspre ale palmelor lui bătrînești.

*) bun, frumos

Ruinele oraşului Viasma mă urmăresc. Imi şoptesc mereu: nu uita... nu uita...

Dormeam. Trenul a oprit brusc. A răsunat o comandă severă:

— Jos din vagoane...

Sărim din vagoane, învioraţi la gândul: „am ajuns“. Ne întâmpină noaptea neagră. Undeva, pe cer, fulgere urmate de bubuituri sparg bezna. Răsună o nouă comandă...

— Incolonarea... 'arş...

Ne încolonăm în tăcere, trăgînd mereu cu urechea la detunăturile artileriei. Pornim. Ne îndreptăm într-acolo, unde cerul se deschide bucuros şi se închide mîniat. Raniţele şi mantalele atîrnă greu. Căştile de oţel ne dau aspectul unor vechi combatanţi şi asta ne bucură.

Am mărşăluit toată ziua şi toată noaptea. Bubuiturile se întetesc şi sînt din ce în ce mai aproape de noi. În calea noastră, am întîlnit sate prefăcute în scrum şi mormintele ostaşilor noştri căzuţi.

A căzut primul om...

... Dimineată, am intrat într-un sat: era locul destinat popasului. Pe neaşteptate, a apărut, parcă din adîncul unui nor, o escadrilă de păsări negre, fasciste. Din pămînt, au început să bată antiaerienele. Proiectilele se spargeau în văzduh, deasupra satului. Ne-am împrăştiat. Am căzut lîngă peretele unei case. Avioanele veneau în picaj; aveam senzaţia că cerul se prăvăleşte pe pămînt. Urechile îmi vuiau de-o melodie stranie. Am mai auzit-o cîndva, în bătaia sacadată a roţilor de tren... spre front... spre front...

Avioanele au fost împrăştiate. M-am ridicat. Din pricina încordării genunchii îmi tremurau. Fum negru înnecase hudiţele satului. Am auzit gemetele unor răniţi, apoi un strigăt:

— Petea!

Am alergat şi eu într-acolo unde soldaţii se strînseseră în jurul unui ostaş căzut. Era Petea. Schijele bombei explodate îi ciuruiseră pieptul. Căzuse pe spate, urmărind parcă zborul avioanelor vrăjmaşe. I-am privit mîinile: ...se odihneau liniştite ca după un concert obositor.

În livadă sîntem noi, tovarăşii lui Petea. Cercetători, ochii caută de-a lungul şi de-a latul livezii.

— Aici... pe locul ăsta... Petea iubea mestecenii. Vocile răsună triste şi înăbuşite de emoţie. Lepădăm mantalele. Pămîntul e reavăn, primăvaratic. Lopeţile se înfig uşor. Sap şi eu, iar în răstimpuri, mă uit pe furiş la Nichita, prietenul cel mai apropiat al lui Petea. Descori, îi vedeam împreună: discutau cu aprindere, se certau, după care iarăşi se împăcau. Petea îi dăduse porecla „bătrînul soldat“. Porecla i se potrivea. Nichita lupta din primele zile ale războiului. Fusesse de patru ori rănit, ceea ce îi înăspriise chipul şi-l maturizase.

Sapă şi Nichita, nervos. Se opreşte, înjură, apoi oftează.

Un fior de vînt se desprinde parcă din adîncul necunoscut al cerului.

Frunzele proaspete ale mestecenilor, cioplite parcă din cleștar încep să tremure, murmurînd o rugă tainică.

— Ajunge! — șoptește Nichita.

Puțin mai încolo, sub un arbore, zace Petea, acoperit cu o manta soldățească, pătată de sînge. Ne apropiem. Murmurul frunzelor acoperă bătaile repezi ale inimilor noastre.

— Incet... încet... aud glasul stins a lui Nichita.

Groapa, ochi hidos, privește lacom. Pleoapele lui Petea sînt trase. Violonistul pare adîncit într-o ascultare firească, și totuși neobișnuită. Îl mai surprinsesem astfel. În cazarmă asculta un concert la pîlnia unui difuzor.

Ne despărțim de Petea.

Primul aruncă țărîna Nichita, apoi ceilalți. Imi șterg ochii. În limpezimea lacrimii, culeasă în căușul palmei, văd chipul unei bătrîne. Cîtă asemănare! Aceleași fire de păr încărunțite, același zîmbet blajin! Și mi se pare că mama lui Petea seamănă mult cu mama mea.

A căzut un om.

La lumina unui opaiț, Nichita a terminat scrisoarea către părinții lui Petea. Ne-a citit-o cu glasul său stins, îndurerat. Apoi am semnat-o cu toții. Am observat că Nichita n-a dormit toată noaptea. De cîte ori mă trezeam îl vedeam trăgînd cu urechea la chemarea frontului din apropiere.

Cînd soarele alunecă de partea cealaltă a cerului, părăsisem satul. Departe, pe cer, se iveau primele stele. Pîlpîiau timid, apoi rămîneau încremenite în strălucirea lor. Pe cîmpuri, camuflate sub straie verzi, primăvăratice, tunurile de calibru greu priveau cu gurile căscate lăsarea amurgului.

Nu departe de mine, mergea Nichita. Am grăbit pasul cu dorința de a-l ajunge, de a-l smulge din tăcere. M-a privit mîniat.

— Ce vrei de la mine?

Ochii îi erau obosiți. Cele două cute din jurul gurii i se adînciseră, urîțindu-l.

— Nichita, am vrut doar...

— Lasă-mă...

M-am depărtat de dînsul. Trebuie să fi fost tare obosit! De ce voiam să-i vorbesc? Simțeam că în noaptea asta, în care ne afundam kilometru după kilometru, va începe adevărata noastră viață de luptători.

La un popas, Nichita a venit lîngă mine:

— Te-ai supărat, Nicolai?

— Nu...

S-a așezat lîngă mine și a început să tragă din țigară. Pe drum, treceau cînd și cînd autobuze sanitare, lăsînd în urmă miros greu, de medicamente.

— Mă iartă că te-am repezit... sînt amărît. Sînt din acelaș oraș cu Petea, am copilărit cu el. Am făcut parte din acelaș detașament de pionieri. Mai tîrziu, eu am participat la primirea lui Petea în comsomol, apoi, el, comsomolist, a luat parte la intrarea mea în rîndurile comsomoliștilor. El a urmat conservatorul, eu am devenit strungar... Viața noastră a fost

frumoasă. Imi plăcea să-l ascult cum cîntă, îl iubeam... Petea a avut un suflet mare...

— Eh, Petea, Petea! a oftat el plin de amărăciune...

Exploziile obuzelor au izgonit păsările cîntătoare din această pădurice. Numai ciori croncănitoare pe ramuri. Schijele s-au înfipt adînc în sufletul copacilor, care, totuși, trăiesc. Rănită mai e și păduricea asta!

Se vorbește că vom rămîne aici, cîteva zile. Nichita mă lămurește că eșalonul nostru va fi împărțit diferitelor unități și subunități din linia întâia. Vestea asta mă întristează. Cum adică, să mă despart de Abdurasil, de Nichita, de Petrenco?

Prima linie e numai la patru kilometri de noi. Abia își trădează vecinătatea.

Sîntem sfătuiți să ne săpăm obișnuitele tranșee individuale de apărare. Le săpăm pe lîngă trunchiurile groase ale copacilor. Trîntiți în aceste gropi, dormităm și visăm... Incerc să-mi închipui cum va fi prima luptă, apoi încerc să-mi reamintesc tot ce-am învățat la Alma-Ata. Aud parcă glasul instructorului: „Trage rar și precis...”

Printre frunze, primăvara cerului numai ce se zărește. Mîinate de vînt, crengile copacilor se apleacă deasupra culcușurilor, ca și cînd ar vroi să asculte frămîntarea gîndurilor noastre...

... Așteptăm.

Abdurasil mă întrebă:

— La tine știi, cum se zice la uzbekă, te iubesc.

— Nu — îi răspund.

— Vrei știi?

— Vreau.

— Ascultă: Men senghia iahși curaman...

Da, prietenul meu a început să mă învețe uzbekă. Are o răbdare de fier. Știu să număr pînă la zece. Abdurasil mai zice că mi s-ar potrivi ca nevastă, o uzbekă.

Are haz Abdurasil. Astăzi, mîncăm dintr-o gamelă. A cîntărit ce a cîntărit gamela, apoi mi-a spus în șagă:

— A' dracului... gamela mică... foarte... pentru doi ostași... pușca mare... foarte mare... un soldat... Asta nu-i iahși...

Gluma s-a răspîndit cu iuțeala vîntului.

Razele soarelui străbat pieziș pădurea. Frunzele copacilor s-au aco-perit de argint. Nechezatul cailor e neliniștitor. Tîrziu, o voce groasă strigă:

— Ia, măi băieți, sculați să mai stăm puțin de vorbă!

Ieșim din tranșee. Uniformele noastre noi au început să se boțească. Ne așezăm sub un stejar, care, în ciuda războiului trecut peste el, trăiește și a început să dea ghindă.

— Ei, fraților, care mai spune o poveste...

Punga cu mahorcă trece din mînă în mînă. Văd bine chipurile tovarășilor mei. Sprîncenele lui Petrenco sînt veșnic încruntate; nu are chef de vorbă. Fața măslinie a lui Abdurasil s-a luminat. Nichita își aprinde o țigară și pare mai odihnit. Cît sîntem de tineri!

- Să povestească Igor!
- Lăsați-l pe Igor. El ne-a spus și ne-a tot spus...
- Să mai auzim și-un siberian... Cine vrea?
- Eu...
- Știi povești?
- Numai adevărate...
- Ei, atunci grăiește...

Fumînd, ostașii ascultă cu luare aminte. Printre arbori, amurgul se strecoară hoștește, furînd argintul frunzelor.

— S-a întîmplat în iarna anului '41 — începe povestitorul — țineți minte, era o iarnă grea. Fasciștii ajuseseră la marginea Moscovei. Copiii Leningradului mureau de ger și de foame. Zăpadă cu fulgi de sînge se așternea ca o povară grea peste viața Ucrainei. În Urali, la noi, din coșurile înalte ale uzinelor, fumul se înălța amenințător pentru dușmanii noștri, însă plin de nădejde pentru oamenii căzuți sub „ordinea“ hitleristă...

Povestitorul se oprește pentru o secundă. Privește în stînga și-n dreapta, apoi, pe semne, mulțumit de cele văzute, reia firul:

— În aceste zile, de neuitat, au plecat pe front, voluntari, tată și fiu: Ivan Nicolaevici Demidov și fiul lui, Andrei. Tată și fiu luptau împreună în linia întîia. Împreună mergeau la atac, împreună în recunoaștere. Amîndoi erau viteji. Ivan Nicolaevici Demidov era soldat, nu glumă. Da, da, bătrînul care luptase în vremea Revoluției, îl învăța pe fecior să apere Revoluția. Odată, în toiul unei recunoașteri, Andrei a fost rănit la picior. Tatăl l-a scos de pe cîmpul de luptă, ducîndu-l opt kilometri în spinare. Așa om era Ivan Nicolaevici Demidov.

— L-ai cunoscut? — întrerupse cineva.

— Taci, mă, nu fii prost, lasă-l pe om să povestească.

O clipă, se face iarăși liniște. Se aud frunzele fremătînd, înfiorate de răcoarea înserării.

— Băiatul se însănătoși. Ii mulțumi tatălui, pe rusește, cu plecăciune. Și iarăși tată și fiu porniră la luptă. De astă dată, fu rîndul feciorului să-și scape părintele. În timpul forțării Niprului, sub foc de artilerie vrăjmașă, au vislit unul lîngă altul. Cam pe la mijlocul apei o schijă îl lovi în piept pe bătrîn, care se prăvăli în valurile Niprului. Andrei sări în apă și-și salvă tatăl... Dar odată...

Povestitorul nu-și termină vorba. E întrerupt de șueratul înfricoșător al unui obuz. Proectilul nimerește într-o căruță. Căruțașul este rupt în bucățele. Un cal rămîne întins la pămînt, cu gîtul lungit și cu picioarele înțepenite.

— A fost un obuz rătăcit — mă lămurește bătrînul soldat. Se mai întîmplă.

Voi mai auzi oare sfîrșitul povestirii despre Ivan Nicolaevici Demidov și fiul său, Andrei?

Ne-am retras. De ce? Nu știu! Mi-e necaz că nu pricep încă nimic din aceste mișcări. Satul în care ne găsim e un trup fără suflet. Nici țipenie de om civil.

Astăzi, am început din nou instrucția. Ni s-au dat arme. Așteptam un brand, dar mi s-a încredințat o pușcă mitralieră. Numărul doi e Abdurasil-uzbecul.

Nichita a avut dreptate. Drumurile eșalonului nostru s-au despărțit. Am rămas numai cu Abdurasil. Nichita mi-a strîns, tovărășește, mîna.

— Ne despărțim, Nicolai — mi-a spus el. — Tu poate nu știi sfîrșitul povestirii lui Petrov. Noi însă îl știm. Povestea vieții lui Ivan Nicolaevici Demidov e povestea lui Petea, a familiei lui Petrenco, a lui Abdurasil. E povestea despre vitejia oamenilor sovietici. Cunoaște această poveste și dacă vei rămîne în viață, spune-o tuturor oamenilor. Povestește-le cum, odată, tatăl și fiul pornind în recunoaștere au fost prinși de hitleriști... Povestește-le cum tatăl și fiul au fost arși pe rug, unul în fața celui alt, dar nu și-au trădat Patria Socialistă.

— Ne despărțim Nicolai, dar vom fi aproape... Cred că foarte repede intrăm în foc.

Ne-am îmbrățișat.

Comandă. Sărim din culcușuri. E beznă. Copacii dorm, doar cîteva frunze stau la pîndă, neliniștite. Abdurasil mă întreabă:

— Nicolai, acum gata, da?

Ce să răspund? La orizont, brațe uriașe de flăcări unesc pămîntul cu cerul. În noapte, împușcăturile se aud din ce în ce mai limpede. Deodată, hurea unui avion inamic sgarie liniștea nopții. Un soldat, cu o voce răgușită, strigă cît îl ține gura:

— Pitește țigara, n-auzi?

Incordați, ascultăm zumzetul aeroplanului fascist ce plutește deasupra capetelor noastre. Trasoare pornite din cele patru laturi ale întinericului, încearcă să-l repereze. Avionul se pierde în depărtări.

— 'Nainte, marș!

Comanda străbate pădurea. Sîntem o coloană uriașă, formată din soldați, tunuri, branduri, căruțe. Drum de țară, drum îngust; mult praf. În dreapta și-n stînga, ogoarele încremenite duc spre zări necunoscute.

Drumul se înfundă; coloana se oprește. Soldații se odihnesc.

Acum sîntem Regimentul 40 Pușcași, decorat cu „Steagul Roșu”. Abdurasil îmi șoptește:

— Ioc Nichita... ioc Petrenco, ioc nostru regiment...

Da, din vechea companie a eșalonului nostru am rămas puțini.

Comandantul grupei noastre, un sergent venit anume din linia întîia, ne-a explicat misiunea de luptă. În zori, intrăm în foc. Urmează să complexăm forțele regimentului. Hitleriștii atacă.

CAPITOLUL II

În linia întîia

Șuieratul obuzelor e ca un chiot de moarte. Cad pe burtă. Am senzația că pereții tranșeului îmi înăbușă respirația. De ce mă lipsesc așa la pieptul pămîntului? Mă răsucesc într-o rînă. Sborul obuzelor ondulează văzduhul, scarmănă norii. La cîteva pași de mine, un „veteran” stă în picioare și fumează liniștit. Mă cuprinde rușinea. Mă ridic brusc în picioare și-i cer „veteranului” o țigară.

Atac... sfîrșie schije. Atac... urlă pămîntul. Atac... se ciocnesc în aer undele. Atac... vibrează sîrmele ghimpate. Atac... atac... atac...

Prin ambrazura tranșeului, viața parcă a împietrit. Nimic nu mai mișcă; norii cu broderii de lumină, soarele, timpul.

Dinspre pozițiile hitleriștilor, o tobă a dat semnalul. Fanfarele trîm-bitează un marș. Un marș, ca la paradă. Văd acum rînduri de hitleriști bă-tînd pas de defilare. Ein... zwei... cadentează fanfara.

A-t-a-c — îmi svînesc tîmplele. A-t-a-c — îmi scriu pe frunte broboanele de sudoare. Ca prin vis, de undeva, din dreapta mea, aud vocea liniștită a comandantului de grupă.

— Atac psihic... aveți grijă de boboci. Imi aduc aminte fulgerător că citisem despre asemenea atacuri.

— Muzică... de ce muzică? — mă întreabă Abdurasil, nedumerit și el. Pașii teutoni se apropie. Focul fanfarei a devenit mai sgomotos. Hitleriștii vin în rînduri dese, aliniate. Sînt aceiași hitleriști care au cotropit pămîntul țării mele, care l-au ucis pe Petea.

O mitralieră singuratică, parcă speriată, a scăpat o rafală. Trei hitleriști au descomplectat rîndul din față.

Aud din nou glasul comandantului:

— Lăsați-i să se apropie... să se apropie...

Parada continuă. Cadența pașilor teutoni îți sfredelește răbdarea... Eins... Zwei... Eins...

— Fii liniștit — îmi șoptește cineva, cu o voce părintească. Incerc să mă stăpînesc. Imi dau seama că hitleriștii vin amețiți, îngîmfați. Un fascist a călcat pe o mină. Sare puțin în aer, apoi, cu picioarele cîrpă, cade la pămînt. Fanfara cîntă. Valurile de uniforme verzi se apropie. Văd chipurile sălbatice a celor ce au distrus orașul Viasma...

— Foc...

Au pornit să rîpîie zeci de mitraliere. Foc nimicitor. Totuși fanfara prusacă nu-și încetează marșul.

O uniformă verde, cu o față rumenă, trandafirie, de gefreiter sătul, vine spre mine, spre ochiul fierbinte al puștii mitraliere. Fascistul rînjește, se apropie. E lîngă zidul de sîrmă ghimpată.

— Trage, mă scutură Abdurasil.

Neamțul se pregătește să arunce o grenadă. Apăs tragaciul. Pușca împ-roașcă foc. Fascistului îi scapă arma din mînă și se prăbușește peste sîrma ghimpată. Casca i-a căzut de cealaltă parte a sîrmei. Prusacul mai încearcă un spasm, după care rămîne întepenit, cu bărbia sprijinită într-un ghimpe de fier. Pare că privește în ochii mei, reproșîndu-mi: „Tragi bine, bolșevicule“.

— Foc de baraj — răsună o nouă comandă...

Mă trezesc în jocul trepidant al armei. Abdurasil e iute din fire; mă aprovizionează într-una, apoi îmi zice:

— Lasă-mă, și eu trag...

Il las. Brandurile noastre deschid și ele focul, tăind drumul hitleriștilor.

Un neamț, cu un „Walter“ în mînă, a țipat cît l-a ținut gura:

— Zurük!

A împușcat soarele, apoi s-a prăvălit peste alte leșuri. Parada a fost împrăștiată.

— Fug — chiuie Abdurasil. Fug... Amîndoi privim mitraliera în-cinsă, ca pe un tovarăș drag.

— Blestemații, de mult n-au mai dat atacuri psihice... Ei, bobocilor, cum a fost? — ne întreabă comandantul de grupă.

Răspunde Abdurasil:

— *Iahși* a fost...

Abdurasil a rămas de caraulă. Eu m-am ghemuit într-un colț al bordeiului și am încercat să ațipesc. Am adormit și am visat...

... Hitleristul căzut pe sîrma ghimpată nu-și mai ia privirea dela mine. Are părul blond și ochii albaștri. Clipește și zîmbește. În jurul gurii, sîngele i s-a închegat. Incepe să-mi vorbească. Bolborosește, dar nu-l pricep. Într-un tîrziu, disting:

— Și zi, nu mă cunoști?! Imi pare rău! Păi, sînt neam cu Goethe.

— Minți! Îi strig eu.

— Nu mint...

— Ai acte?

Capul de pe sîrma ghimpată rînjește, vorbește...

— Cine nu mă cunoaște?! Chiar și prietenul tău, Petre Crăciun... Și bătrînul acela de la Viasma, cum îi spune, parcă Ivan Nicolaevici Demidov...

... Am deschis ochii, buimăcit. Luminița opaițului mă privea, parcă încremenită de spaimă. Un soldat mai în vîrstă, să fi avut patru zeci și cinci de ani, mi-a vorbit liniștit:

— Șterge-ți sudoarea de pe frunte...

M-am supus. El mi-a spus iară:

— Ai visat?

— Da.

— Așa e înțîia oară. Ai să te obișnuiești. Hai la aer...

Am ieșit în tranșeu.

De ce l-o fi chemînd pe acest soldat, tătueul Ceapaev? Nu pricep! Nici măcar nu seamănă cu Ceapaev.

Copacul de colo, de pe teritoriul nimănu, cu șira spinării frîntă, are o cracă rămasă în viață. Vîntul a luat-o în brațe și-o leagănă într-una. Vînt nestatornic; cînd bate, cînd stă. Se furișează, dispăre, ca după puțină vreme, să se ivească iară. Mai să nu-l recunosc! Acum e mult mai aspru și mai puternic. Pare un voinic lat în umeri. Cu cîtă ușurință cară în spinare nori grei, asemenea unor stînci. Cară... cară neconținut și, parcă anume le așează peste capetele noastre. Văzduhul devine cenușiu. Stîncile parcă se ciocnesc între ele și, scăpărîndu-și mînia, bodogănesc ceva împotriva tunurilor de calibru greu.

Vîntul a pierit.

Plouă... Plouă cu găleata.

Ne refugiem în adăposturi. În tranșee nu rămîn decît carauzele. Plouă și în adăpost. Ne strîngem paiele sub șezut și ne înghesuim unul în altul.

— Dacă o ploua și -n spatele frontului, e bine. La noi, pe vremea asta, grîul are nevoie de apă.

Cît ai zice pește, se încinge o discuție despre semănăturile de primăvară, despre agronomie, despre seceriș... Fiecare vorbitor își laudă colhozul, brigada, președintele.

Ascult, apoi îmi las capul pe umărul unui soldat. Omul mă privește și-mi face semn: „Ațipește, dacă vrei”. Inchid ochii.

— Dacă o ploua așa, stăm mai departe locului — oftează cu jale un soldat.

— N-ai grije, Kiril, cînd o fi să fie, pornim noi și pe ploaie, și pe ninsoare. La Smolensk, cum a fost? Pe zloată s-a stîrnit atacul.

E glasul tătucului Ceapaev.

— De-ar începe odată! Ehei, ce știi mata, tătucule! Satul meu e dincolo de pădurile ce se văd în spatele dealului.

Deschid un ochi. Cel care vorbise ultimul, Kiril, stătea rezemat de perete, cu privirea pierdută. Gîndurile îi sburau departe, iar buzele-i țuguiate păreau că sărută — ca într-un vis — o imagine pe care numai el o vedea și cunoștea.

N-a stat. Plouă într-una. Tătucul Ceapaev se uită la mine, își răsucesce mustața făcută „po gvardeiscomu“, plescăie din limbă, după care începe vorba:

— Și zi așa, ești român?

— Da.

— De unde?

— Din București.

— Aha... aha... mda...

Tătucul tace încurcat. Mi se pare că ezită... „să continue ori nu discuția?“. Chibzuiește ce chibzuiește, apoi, cu ochii aprinși de-o ciudată bucurie, spune:

— Eu știe românește!

O clipă, rămîn năuc. Oare tătucul să fi rostit aceste cuvinte ușor stîlcite, dar românești?! Nu e cu putință! Totuși, el le-a rostit. Cîte puțin, discuția se înnoadă. Așa aflu că tătucul, pe adevăratul său nume Vasile Nicolaevici Lipioșchin, a fost pe meleagurile țării noastre încă în anii primului război mondial. Pe acea vreme era artilerist și luptase la Focșani și Mărășești...

Tătucul își aprinde o țigară groasă, de mahorcă...

— Mămăligă cu smetană... apa rece la fontană... mai zice el în românește, după care urmează într-o rusească frumoasă, melodioasă:

— Mămăligă și pelagră... multă pelagră. Cum ne mai tăvăleam în mizerie, și ai noștri, și ai voștri! Cînd a izbucnit Revoluția și ne-am prins la căciuli cocarde roșii, mulți soldați romîni și-au prins și ei cocarde. Mulți au plecat cu noi în Rusia și-au luptat împotriva albilor, pentru Revoluție...

Fum de mahorcă, iute de te îneacă, plutește în bordei, învăluindu-ne.

— Da, flăcăule, am amintiri frumoase din România. Îți cunosc țara, oamenii... Romîni au un suflet apropiat de cel al slavilor... sînt aprigi la mînie, dar și buni la suflet...

Tătucul Ceapaev a tăcut, cufundat în propriile sale amintiri.

Plouă: toarnă cu găleata. Un mănunchi de raze uscate, isvorîte din soare, a încercat să pătrundă printr-o crăpătură a norilor. S-a topit însă repede, în aburul umed.

Sgribuliți lingă pușca mitralieră, stăteam de caraulă, împreună cu Abdurasil-uzbecul. Ploaia îi șiroia pe obraji tuciurii, iar el îmi povestea minunata legendă despre dragostea tînărului Fanhad pentru frumoasa Șirin.

Astăzi, nimeni n-a mîncat nimic. Înainte de a se crăpa de ziuă, un obuz a lovit bucătăria companiei. Bucătarul a fost omorît. Soldații trag în piept fum de mahorcă.

Plouă. Umezeala a pătruns la piele. În tranșeie, apa e pînă la glesne; o scoatem cu gamelele.

L-am întâlnit pe Petrenco. Ne-am îmbrățișat ca doi vechi prieteni. E de nerecunoscut. S-a luminat la față și zîmbește. Fiind agent de legătură, nu stă o clipă locului și asta îl bucură nespus. De la el am aflat că Nichita se află în stînga noastră, la compania vecină.

E trecut de miezul nopții. Fără veste, nemții deschid un foc ucigător de mitraliere. Ne rezezim pe poziții. Rachete albe încearcă să îngenunchieze beznă, pentru a lumina calea plumbilor.

Urmăresc cu atenție manevra hitleriștilor, dar nu izbutesc s-o înțeleg, să-i dau de fir. Pe cine întreb, îmi răspunde:

— Așteaptă...

— Ai răbdare...

Mitralierele vrăjmașe continuă să tragă. Comandantul grupei noastre ne ordonă:

— Înălțați rachete!

Lumini lăptoase smulg din întuneric barajul de sîrmă ghimpată, apoi eîmpul desfumat și mustos de atîta ploaie. Minutele trec... cinci... zece... poate cincisprezece. Deodată, cineva strigă:

— O umbră!... Văd o umbră...

Înălțăm zeci de rachete. Fișia de pămînt dinaintea parapetului nostru se luminează: se face ca ziua. Zăresc și eu umbra: aleargă spre noi. Un soldat, pe semne speriat de vedenie, trage o rafală din arma sa automată. În aceeași clipă, un strigăt disperat de femeie izbucnește din adîncul nopții:

— Bratți, ne streleait, bratțiîî...

Incremenesc. Cine o fi? Mitralierele hitleriste au amuțit. Și-n liniștea ce se lasă, auzim un geamăt, apoi acelaș strigăt înfiorător:

— Bratță... pomoghite, bratță...

Sergentul Petrov ne măsoară cu privirea. Ordonă:

— Kiril.

— Aici, tovarășe sergent.

— Acționează... fii cu ochi-n patru... să nu fie vre-o capcană...

Kiril sare cu ușurință peste parapetul tranșeului. Il urmăresc, pînă ce umbra lui se mistuie în beznă.

S-a reîntors după un sfert de ceas. Gîfîia de oboseală: purta pe brațe o femeie mai mult moartă decît vie. A dus-o într-un bordei.

La lumina felinarului, o zăresc. E murdară de noroi din cap pînă-n picioare. Părul bogat și despletit îi cade în valuri pe umerii mici, ca de copil. Doi ochi mari, arzători, ne privesc îngroziți. După o clipă, izbucnește în plîns, murmurînd fericită...

— Bratți... Bratți moi... Jivu...

I s-a adus o cană cu ceai și, tremurînd, începe să soarbă băutura. Povestea ei este simplă. Trăia într-un sat din apropierea frontului. Peste cîteva zile, nemții urmau s-o deporteze, la olaltă cu alte fete. A hotărît să fugă, să treacă de partea cealaltă a frontului: „pe marele pămînt”. Prietenele ei au fost prinse. Ea a scăpat cu viață. Douăzeci de ani avea fata, dar părea mult mai în vîrstă.

În zori, nemții au început să atace flancul nostru stîng. Trag cu urechea la exploziile obuzelor și mă gîndesc la Nichita. Ce-o fi făcînd „bătrînul soldat“?

Tătucul ascultă și el canonada și-mi șoptește:
— Tatonează neamțul... n-o să-i meargă.

★

Iarăși plouă. Luptele la flancul stîng continuă cu înverșunare. Stăm de veghe. E cu putință ca nemții să tatoneze și la noi.

— Tătucule, așa-i că nu-ți place ploaia?

— Te înșeli, feciorule, celor din stepă li-i dragă și ploaia, și ninsoarea, și iarna și vara. Mi-i numai de mahorcă; a prins o lecuță de umezeală.

Și, zîmbind pe sub mustața pîrlită, tătucul Ceapaev își curăță mai departe țigareta lihnită după tutun.

Spre seară ploaia s-a potolit. Ceața țesută din fire umede cade încet-încet peste cîmpul plin de băltoace.

★

E noapte. La flancul stîng, acalmie. Atacul nemților n-a izbutit.

Pămîntul umed miroase a munte spălat în rouă. Rachetele își urcă și coboară siluetele lor luminoase pe spatulele negru și uriaș al nopții. Sînt de strajă și scrutez teritoriul nimănui.

Pozițiile nemților sînt pe un deal. Trei sute de metri ne despart de ele.

Blestemații, au poziții bune. Cotrolează întregul sector.

Liniștea nopții aduce cu sine frînturi de vorbe nemțești, strigăte, duritul unor căruțe.

Timpul se scurge greu. O mai fi mult pînă la ivirea zorilor? Un ceas mai tîrziu, văd cum soldații, unul cite unul, ies din culcușurile lorși se îndreaptă spre bordeiul sublocotenentului Danilov, locțiitorul politic al companiei. Il văd și pe tătucul Ceapaev. Ingrijorat, îl întreb:

— Ce-i cu mișcarea asta, tătucule?

— Avem ședință de partid.

— La ora asta?

— Cînd e nevoie, feciorule.

★

Ne-am strîns în jurul comandantului de pluton. El ne explică misiunea de luptă.

— Mîine, la ora 6 dimineata, compania doua, de la flancul stîng, (o clipă, înaintea ochilor îl văd pe Nichita) va ataca pozițiile nemților. Compania doua are misiunea să cucerească dealul din fața noastră printr-o lovitură de flanc. Compania noastră va susține atacul... Trebuie să curățim cîmpul de mine din fața tranșeului. Pionierii vor intra în acțiune odată cu întunericul. Deasemeni, cercetașii vor face recunoaștere...

Cercetașii grupei sînt Matveev, un bărbat înalt, voinic, și Fatîhov, un tătar, mic de statură, dar bine legat. Amîndoi au la un loc șazececi de ani. Fatîhov mai este poreclit și „șachtiorul“.

Odată cu lăsarea nopții, în tranșeu frămîntarea crește. Urmăresc cu emoție pregătirile. Pionierii — curajoșii culegători de mine — sînt gata. Fatîhov stă pe vine și, gînditor, fumează. Lîngă el, Matveev încearcă lama cuțitului finlandez.

Vremea e limpede. Cerul e plin de stele. Tăcerea nopții este apăsătoare. După un timp, un bizîit de avion tulbură liniștea. Cuțitul unui reflector taie o fișie din beznă. Singuratic, un tun antiaerian împușcă stele. Bizîitul avionului se pierde. Reflectorul se stinge. Noaptea parcă s-a prins și mai zdravăn cu o mîină de cer și alta de pămînt.

Fatîhov și Matveev pleacă, urmăriți de privirile noastre.

— E greu la Fatîhov și Matveev? mă întreabă Abdurasil.

— E greu, aca!

— Frică este la tine?

— Este, Abdurasil!

— Și la mine este.

Nimeni nu doarme. Toți sîntem pe poziții. Pîndim întunericul. Minutele se scurg încet, greoi. Sergentul Petrov se uită la ceas și, în răstimpuri, întreabă:

— Nimic nou, băieți?

— Nimic...

Nici un semn de la cei plecați. Mă dor ochii. Bezna asta, pusă pe un bascul uriaș, oare cît ar cîntări? Fatîhov și Matveev întîrzie. Deodată, ecoul unor explozii înfundate ajunge la urechile noastre.

— Ați auzit, tovarășe sergent?

— Am auzit... grenade...

Două rachete ale inamicului se încrucișează în văzduh, împingînd întunericul spre pămînt. Altele nu se mai ridică. O rafală de mitralieră ciurue orbește noaptea. Apoi, liniște. Un gînd mă frămîntă din ce în ce mai mult: „Se întorc ori nu?”

S-au întors. Mai întîi pionierii, și mult mai tîrziu, cercetașii. Pe fața lui Fatîhov sîngele se închegase. O schijă de grenadă îl lovisе peste ochi. „Șahtiorul” tăcea. Strîngîndu-și cu palmele rănile ochilor spărți, întrebă doar atît:

— A început să se lumineze de ziuă?

Cînd primul strop de lumină începu să se întindă pe bolta neagră a nopții, se porni atacul pentru cucerirea înălțimii.

După cinci ore de lupte înverșunate, atacul nostru a fost respins. Sîntem plini de noroi. Avem morți și răniți.

Atacul nostru s-a repetat, de astă dată, cu mai mult succes. Compania din stînga a reușit să-i izgonească pe nemți de pe unele poziții. Noi însă, nu. Ne-am întărit în noroiul din fața tranșeului inamic. E o situație grea. Dacă nemții nu dau înapoi, punem în pericol compania a doua. Sergentul Petrov ne-a avertizat:

— Băieți, hitleriștii vor contra-ataca...

Nemții au trecut la contra-atac. Mai întîi au deschis foc de artilerie, apoi de branduri. Rezistăm.

Abdurasil-uzbecul a fost rănit. O schijă de mină l-a lovit în braț. L-a bandajat o sanitară pe care o chema Valea. Sergentul i-a ordonat să se retragă în spatele liniei, dar el a refuzat, spunînd:

— La mine multă putere... La mine aici (Abdurasil și-a arătat inima) multă viață...

Totuși a trebuit să plece. Pierduse mult sînge. Era mîhnit și furios. La despărțire, mi-a vorbit cu o voce stinsă. Il podidiseră lacrimile...

— Nicolai, vii la mine, musafir la Uzbekistan. La noi mult soare, iarna ioc... La mine nu uit Harap Alb...
Nu mai e nici Abdurasil!

Nemții contra-atacă pentru a șasea oară. Întăritați de rezistența noastră, prusacii s-au deslănțuit din toate ungherele și toate ascunzătorile. Tătucl Ceapaev râde și-și freacă mulțumit barba încărunită:

— S-au trădat, blestemații... Asta înseamnă, flăcăule, lupta de recunoaștere... Să-l faci pe inamic să-ți arate, ca-n palmă, toate punctele de foc...

Hitleriștii nu atacă cu forțe însemnate. Pușca mitralieră funcționează bine. Lipsește însă Abdurasil. Singur încarc discurile și singur le descarc. Se spune că ne va veni în ajutor compania doua, Nichita. Nu văd cum...

Stau în fața caietului și încerc să-mi reamintesc tot ce s-a petrecut cu mine în ultimele douăzeci și patru de ore. Dintr-un colț al bordeiului, tătucl Ceapaev cată surizător la mine, parcă îndemnându-mă: „Hai, scrie, nu te rușina de noi“! Îi ascult îndemnul...

... Hitleriștii veneau spre pușcama mitralieră, valuri-valuri. Focul de artilerie și aruncătoarele de mine le sprijineau atacul. Șuierile fioroase ale ghiulelelor umpleau cerul de-o furtună înfricoșătoare. Obuzele se spărgeau în spatele nostru. Imi amintesc, am auzit sbor năpraznic de proiectil; o flacăra orbitoare a țîșnit pe neașteptate, asvirlindu-mă într-o prăpastie fără fund...

Cînd m-am trezit, un cerc de foc îmi strîngea capul. Deschid ochii. Găsesc o mare de întuneric și o tăcere adîncă, sfîșietoare. Sub mine, este glodul moale și respingător. O întrebare mă străfulgeră: „De cînd zac în acest pat cleios?“ Neliniștit, mă ridic cu greu în capul oaselor. „Unde mă aflu?“. La orizont, vîlvătăi uriașe de flăcări mistuiau întunericul nopții. Ceva mai departe de mine, îmi zăresc pușca mitralieră, apoi mai zăresc un soldat de-al nostru, căzut pe spate, cu brațele răstignite. Brusc, îmi amintesc de contra-atacul nemților, de tirul artileriei, de atacul companiei a doua. O clipă mă sperie gîndul că sînt rănit. Ingrijorat, încep să-mi pipăi brațele, picioarele, pieptul... Nu, nu sînt rănit.

„În care parte o fi tranșeul nostru? Înainte, înapoi?“

Hotărăsc: înainte. Mă smulg din strînsoarea glodului, cu gîndul de a mă strecura la ai mei. Fac o mișcare dar, în acelaș moment, aud un geamăt prelung de durere. Tresar. Scrutez bezna și aud din nou vaietul trist. Nu, nu mi se pare. Un om geme...

— Oooo... Oooo... — se aude în noapte.

Vaetul vine, de undeva, nu departe de mine. Cine o fi? Ori cine ar fi, trebuie să iau o hotărîre. Nu trece mult și gemetele se schimbă într-un horcăit de moarte. Mă ridic în picioare. Simt o vîjîială neîntreruptă în urechi. Mă clatin, cuprins de-o amețală ușoară. Și vaietele rănitului mă cheamă într-ajutor. Fac primii pași. Aud limpede horcăitul:

— Ooooo... bratță... oooooo...

E un soldat de-al nostru. Nu e departe de mine. Bezna asta blestemată! De-ar țîșni o rachetă... una singură... Mă împiedic, cad, dar mă ridic de îndată. Cîte puțin, ochii-mi se obișnuiesc cu întunericul. Deodată, la o depărtare de cîțiva metri, văd o mogîldeată neagră, asemenea unei umbre, răsucindu-se cînd într-o parte, cînd în alta, gemînd și horcăind.

Mă apropii. Rostesc:

— Slușiti, soldat!

Rănitul m-a auzit. Cu un icnet de durere, își întoarce fața spre mine. Mă aplec spre el, dar mă dau înapoi, speriat. Totul mi se pare o nălucire de groază. Fără să vreau, strig:

— Nichita...

— Eu — bîiguie rănitul cu o voce moale, stinsă.

Sălbatic, îi cuprind capul, mîngîindu-i și sărutîndu-i obraji.

— Nichita... Nichita...

M-a recunoscut. Schițează un zîmbet dureros, apoi horcăie:

— Pieptul, Nicolai, pieptul...

Nichita are pieptul strivit. Ce să fac? Din depărtare, în răstimpuri, răzbate duritul căruțelor. Imi vine să strig... să strig... Nichita se roagă:

— Apă... apă...

Îi scot bidonul prins de centiron și-l duc la buzele-i uscate, cuprinse de fierbințeală. Soarbe înghițiturile cu lăcomie, apoi îmi șoptește...

— Am venit în ajutorul vostru... la tine mă gîndeam, Nicolai.

Nichita tace. De durere, maxilarele i se încleștează. Trebuie să fac ceva: nu putem rămîne în cîmp. Il voi lua în brațe. Mă strîng, lîngă dînsul, în noroi.

— Nichita, apucă-mă pe după gît...

„Bătrînul soldat“ a priceput. Brațele lui sleite de putere se prind în jurul gîtului meu, într-o sforțare disperată.

— Gata?

O mișcare bruscă. Nichita horcăie scurt:

— Incet... încet...

Suliți luminoase îmi sparg vederea, după care bezna se întinde din nou, rece și disprețuitoare. Acum văd limpede cerul; stele de jar se înghesuie una în alta, anume, să vadă necazurile pămîntului.

Înaintez greu, dar înaintez. Nichita geme. Urc înălțimea pe care cu cîteva ceasuri în urmă am apărât-o. Urc și un nume îmi stăruie în minte: „Ivan Nicolaevici Demidov“. Apoi, în ureche îmi răsună cuvintele lui Nichita: „Povestea vieții lui Ivan Nicolaevici Demidov e povestea lui Petea, a familiei lui Petrenco, a lui Abdurasil. E povestea despre vitejia oamenilor sovietici. Cunoaște această poveste, și, dacă vei rămîne în viață, spune-o oamenilor“.

Urc... urc... Zăresc sîrmele ghimpate răvășite de explozii. Iată și un hitlerist; a rămas înțepenit între sîrme, ca o sperietoare de ciori.

— Stoi, cto tam? strigă cineva la mine...

Am ajuns. Simt cum emoția îmi strînge ghem gîtlejul uscat. Imi vine să plîng. Reușesc să răspund cu o voce tremurată:

— Svoii, brattî.

Imi sar în ajutor doi soldați. Brațele lui Nichita înghetaseră în jurul gîtului meu. Cu greu le-am desfăcut din strînsoarea lor. Nichita nu mai geme. Ochii lui ne privesc, cerînd parcă iertare.

O geantă mică de cîmp, îi atîrna de centiron.

Cîte zile au trecut de la plecarea noastră din Alma-Ata? Nu știu! Nu vreau să le număr. Știu un singur adevăr: flăcările Marelui Război pentru Apărarea Patriei au trecut și prin sufletul meu, călîndu-mă.

Niciodată nu mi-a fost mai clar gîndul pentru ce lupt și trăiesc. Lupt

și trăiesc pentru a-mi cuceri o tinerețe asemănătoare cu cea a lui Petea, Nichita, Abdurasil, Fatîhov, Petrenco.

Am deschis geanta lui Nichita. Am găsit un creion, un carnetel de cîntece și o scrisoare neterminată, către o prietenă.

Pe prima pagină a carnetelului, am găsit o însemnare:

„Mă întrebați ce e fericirea? Luptă!” (Marx).

Luptăm. Înălțimea este în mîinile noastre. Nemții contra-atacă ne-bunește. Li respingem.

Am mîncat cașă din gamela unui soldat pe care-l vedeam pentru întîia oară. Acesta înfuleca și rîdea, schimonosindu-și noroiul ce i se uscaseră pe față. Tot zîmbind, mi-a spus că-l cheamă Semion Zaverniaev și că e telegrafistul companiei. Nostim flăcău.

Stăm în noroi și tătucul Ceapaev înjură că nu poate să-și aprindă țigara de mahorcă.

Pe neașteptate, ca o vijelie, s-a dezlănțuit ofensiva Armatei Roșii. O armată ieșită din pămînt desfășoară un uragan de foc nimicitor. De unde au apărut așa, dintr-o dată, atîtea tunuri, atîtea cartușe, atîția soldați? Cînd s-au apropiat de linia frontului? (Nu știu cum oi fi ca soldat, dar ca strateg las foarte mult de dorit).

Pe cer soarele rîde cu toată fierbințeala lui.

— Am pornit-o, flăcăi, rîde tătucul și trage din țigară. Ia-n ascultă, romînu, glasul catiușelor... Auzi, cum mai bubuie zeul războiului...

Volbură de foc sguduie văzduhul. Mii și mii de obuze întorc pe dos întăriturile hitleriștilor. În plină bătălie l-am întîlnit pe Semion Zaverniaev. Casca îi lunecase pe o sprînceană: rîdea, ȕguindu-și buzele crăpate. M-a întrebat, așa, prin surprindere:

— Vrei să fim prieteni?

— Vreau — și nu știu de ce, mi se părea că voi începe iarăși să mă joc cu cercul, ca în anii copilăriei.

Două ceasuri mai tîrziu, trei rachete roșii ne arătau încotro e drumul spre victorie.

Un urra, rusesc, mai puternic decît toate bubuiturile artileriei la un loc, a cutremurat văzduhul...

Noi, pehota, regina cîmpurilor, porneam la atac.

Apărarea hitleristă a fost dată peste cap. Ceas cu ceas, sprijiniți de artilerie, tancuri, aviație, lărgim această poartă spre Berlin.

Mi-i dor de Abdurasil.

Soarele e fierbinte; iarba neagră pîrlită de explozii. Sînt însă locuri unde iarba e și verde. Atunci mă aplec și trag în plămîni mirosul proaspăt al verdeții.

„Tigrii” hitleriști au trecut la contra-atac. Amenințător, hruitul motoarelor se apropie de întăriturile noastre. Tancurile, din mers, trag în noi

foc direct. Proectilele răscolesc pământul din jurul nostru și ridică în aer vârtej de fum înecăcios.

Sergentul Petrov, alergînd dela om la om, ordonă:

— Pregătiți grenadele anti-tanc...

Tătucul Ceapaev îmi strigă:

— Țin-te bine, măi romînu!e, astăzi o să fie cam fierbinte...

Mă bucur că „deadea” e lîngă mine. Intotdeauna, dîrzenia și calmul lui mă liniștesc și-mi dau mai multă siguranță în luptă. Am convingerea că omului acesta nu i se poate întîmpla nimic.

Zgomotele blindatelor hitleriste cresc și se multiplică monstruos de repede. Kiril numără: un tanc... două... trei... patru... apoi trage o înjurătură; sînt prea multe ca să le numeri.

Urechile-mi vuiesc de huruitul sfredelitor al „tigrilor”. Mă ridic prevăzător în picioare. Soarele a căzut în spatele pădurii, lăsînd doar o coroană roșie pe fruntea brazilor. Tancurile se apropie. Tunurile lor fumegînde aduc cu niște ochi negri, răi, cuprinși de tremurul morții. Șenilele par masele flămînde. Simt un fior de ghiață de-a lungul șirei spinării. Fulgerător, îmi aduc aminte de Alma-Ata, de muzeul închinat celor 28 de panfiloviști care, cu prețul vieții lor, au oprit înaintarea tancurilor hitleriste spre Moscova.

Semnalul de luptă a fost dat. Un tun de vînătoare anti-tanc a ieșit din văgăună și a ripostat cu îndrăzneală. Il urmează zeci de „vînători” de „tigrii”. Incepe duelul dintre oameni și mașini. Un tanc a luat foc; a luat și al doilea. Totuși, șenilele altor mașini se învîrtesc înainte, spre noi.

Tătucul și-a terminat mahorca. Calm, își împinge casca pe spate, își șterge cu palma mustața ruginie, și-mi face semn: „grenadele”. În aceeași clipă, aud ordinul comandantului:

— Grenadele... foc...

Scuipîndu-și în palme, întocmai ca un gospodar obișnuit cu treburile gospodăriei, tătucul apucă pachetul de grenade. Il văd; ca un adevărat vînător, caută gura fioresă a „tigrului”. Aruncăm în acelaș timp și-l aud strigînd:

— Na, ține, de rezști, ataman te fac...

Ne lipim de peretele tranșeului. Așteptăm. Explozii. Lovit în șenile, un tanc se răsucesce nervos. Zici că vrea s-o ia la fugă, înapoi. Flăcările răsarite ca din pământ îi cuprind laba de fier, înlănțuindu-l. Capacul turlei se ridică. Hitleristul încearcă o scăpare. Nu izbutește; cade învins peste mașina învinsă.

Tătucul apucă un alt pachet de grenade. Lupta devine mai crîncenă. Obuze vrăjmașe nimeresc într-un tun „vînător” zdrobindu-l cu tot, cu servanți. Vaietele răniților abia se aud.

Tancurile aprinse încep să arunce „artificii”. Dintr-o mașină incendiată, se tîrîie un tanchist. Alunecă peste turelă învăluit în fum, apoi peste șenile. Hitleristul a luat foc. Arde din tălpi pînă-n creștet. Căzut la pămînt, încearcă să înăbușe limbile de foc. Își vîră nasul în pămînt, scormonește pînă rămîne încremenit.

Aud un soldat strigînd:

— Așa, trage-n nas... Trage... neam de neamul tău să nu uite mirosul pămîntului rusesc...

Căldura strînge frontul într-o chingă de foc. Amurgul întîrzie; parcă de spaimă. Pe cîmpul din fața noastră, „tigrii” incendiați aduc cu niște făclii uriașe, aprinse întru întîmpinarea nopții. E tîrziu. Atacul blindatelor fasciste a fost respins. „Tigrii” au fost puși cu botul pe labe.

Să fi fost miezul nopții cînd am pornit înainte. În urmă, rămînea o noapte de vară, care se pierdea în flăcări.

Fortificațiile inamicului s-au năruit. „Porțile spre Berlin“ sînt în stăpînirea noastră. Sînt mîndru. Tătucul mi-a strîns mîna:

— Hai, Nicolai, ai trecut botezul...

Armatele fasciste sînt încercuite. A început lichidarea „pungii“. Murdari, nebărbieriți, plini de păduchi, „cuceritorii“ — schiaună pe toate drumurile:

— Kaput... Hitler kaput...

Intr-un sat, am văzut zece spînzurători. Zece oameni sovietici atîrnau de funii: zece luptători pentru cauza fericirii pe pămînt.

Jur să nu uit niciodată aceste spînzurători!

Satul prin care am trecut e năruit. Au rămas în picioare doar hodgeagurile cuptoarelor. Țăranii ieșiți de prin ascunzători au culoarea grîului chinuit desecetă. Pedrumul cu camioane răsturnate, cadavre și leșuri de cai, un băiețuș s-a apropiat de mine. Sdrențe atîrnau pe trupul lui firav, scheletic. După ce m-a iscodit din cap pînă-n picioare, mi-a vorbit cu duioșie:

— Și tata meu e ostaș roșu... și tata meu e la Armata Roșie... Nene, nu-l știi?

L-am strîns la piept, sărutîndu-i cîrlionții murdari. Pe un acoperiș, ca prin minune rămas întreg, un soldat a înfipt drapelul roșu al Puterii sovietice...

Fîlfiirea liberă a drapelului și lacrimile băiețușului m-au însoțit cale lungă pe front.

Pe șosea, trec coloane cu prizonieri. Sînt mii și mii. Merg încet, împovărați, cu capetele în pămînt. Trec prin satele și orașele ruinate, ca printr-un uriaș cimitir.

La ce gîndesc, acum, cînd trec prin fața ruinelor, ogoarelor arse, spînzurătorilor ridicate? La ce gîndesc? Gîndesc la revanșă ori la soarta lor nenorocită? Gîndesc la decăderea lor morală ori la înălțarea unor noi lagăre de exterminare, mai perfecționate?

Da, înțeleg destul de bine. Numai viitorul îmi va putea răspunde la ce au gîndit prizonierii din această coloană fără de sfîrșit.

Am poposit la marginea unui lan de grîu. M-am așezat lîngă Semion Zaverniaev. Aveam chef de vorbă:

— De unde zici că ești, Semioane?

— Din Briansc. Auzit-ai de pădurile Brianscului?

Dau din cap, afirmativ. Răspunsul nu l-a mulțumit. Aici, la o piatră de kilometru între azi și mîine, mi-a povestit despre eroismul luptătorilor din pădurile Brianscului. La șaptesprezece ani, Semion intrase în rîndurile partizanilor. În ultimii ani, fusese de două ori rănit, și decorat de trei ori.

Povestindu-mi, s-a întins pe pământul uscat de secetă, cu fața în sus, scuturînd văzduhul. Arșița încinsese cerul, decolorînd-l. Un spic de grîu, frînt de pe tulpină, îi gîdila pleoapele, obrații arși, buzele. Rîdea flăcăul din Brianș, de parcă-l mîngîiau palmele moi ale mamei.

— Simți, Nicolai, cît de frumos miroase pământul? Uite colo, zise el de-odată.

Prin lanul de grîu, un pui de vînt se pitula hoțeste, tulburînd liniștea spicelor date în pîrg.

— ... Acum e vremea secerișului. Și ce se întîmplă? În loc ca oamenii să secere grînele, războiul îi seceră pe ei...

Semion a oftat bătrînește. Apoi, așa, fără veste, m-a întrebat:

— Da' tu de unde ești, vorbești o rusească cam ciudată. Stai, stai, nu-mi răspunde! Lasă-mă pe mine să ghicesc... Din Caucaz?

— Nu.

— Din Lituania?

— Nu. Din România.

— Din România?! Dintr-o țară capitalistă! Tu ai trăit într-o țară capitalistă?

Mi-a cerut să-i vorbesc despre viața mea. I-am povestit cum la vîrsta de 11 ani, am intrat ucenic. Dimineata, am dat examenul de absolvire a patru clase primare, iar după amiază, am încasat prima bătaie de la primul meu jupîn. Imi făcuse o saftea bună. Din ziua aceea, în cei șase ani de ucenicie, am schimbat 15 stăpîni. De meserie, nici pomeneală! Învătasem cu totul altceva: să frec podelele, cratițele, să bat covoarele, iar din cînd în cînd să plimb odoarele stăpînilor...

Semion m-a ascultat cu luare-aminte, iar cînd am terminat, mi-a spus:

— Chiar așa mi-am închipuit viața într-o țară capitalistă... Vezi tu, Nicolai, eu m-am născut într-o țară socialistă. Cînd tu intrai ucenic, eu eram pionier și visam să plec într-o mare expediție la Polul Nord... Da, da, da, nu rîde, visam să fac o mare descoperire... Și-am plecat, dar milițienii m-au întors din drum. Plecasem singur, fără mamă, fără tată, și așa ceva nu era permis...

Am rîs și-am vorbit multă vreme, de parcă războiul s-ar fi sfîrșit.

— Bună-i liniștea după bătălii — îmi zise Semion. Aș mai vrea să stau de vorbă cu tine.

Am îndrăznit să-i fac o propunere:

— Semion, știi ce? Hai, cere-te în grupa noastră de pușcași... să fii cu mine la mitralieră... Vrei?

— Vreau... numai de mi-ar da voie. Nu uita, sînt telefonist...

Ne-am ridicat. Cîntărind din ochi lanul de grîu rămas nesecerat, Semion a oftat iarăși:

— Bună-i liniștea după bătălii.

Abia astăzi am observat-o mai bine pe Valea, — sanitara companiei noastre. E tînără, frumoasă și foarte vioaie. Imi pomenește mereu de Abdurasil.

Mărșăluim spre apus.

— Mai poți s-o duci, tătucule?

— Nu te necăji, feciorule. O duc pînă la Berlin și mă mai întorc să văd și de treburile colhozului.

Tătucul Ceapaev râde, plin de tinerețe.

— Lasă, tătucule, nu te mai lăuda — încearcă un soldat să-l necăjească.

— Tu vorbești, mă?! Vezi că-ți pierzi pantalonii, și te mai lauzi că ești consomolist.

Cel dojenit rămîne în urmă. Vorba tătucului e întotdeauna ascuțită și plină de humor.

Mărșăluim... Orașele, pădurile, mlaștinile Bielorusiei rămîn în urmă. Gonim cu cîte cincizeci de kilometri în douăzeci și patru de ore. Nu întîlnim o rezistență organizată. Cînd obosesc, închid pleoapele. Picioarele continuă singure să meargă înainte. Din cinci în cinci kilometri, ne oprim pentru cîteva minute. În clipele astea, ne trîntim pe unde apucăm. În bocanci, picioarele ard. Ațipești. Dar un gînd te lovește peste gene, poruncindu-ți:

— Înainte!

Răscruce de drumuri. De undeva, s-a ivit o unitate fascistă în retragere. A urmat o luptă scurtă. Inamicul a rămas zdrobit la răscruce de drumuri.

Am stat iar de vorbă cu Semion. De astă dată, lîngă o fîntînă cu apă rece, bună de băut. Ne-am așezat în apropierea ei. Semion era vesel...

— Știi, Nicolai, am vorbit cu tovarășul comandant. Să vedem, poate viu în grupa ta...

Semion are un fel copilăresc, spontan, de-a vorbi. Rîde, clipește, se încruntă... Uneori, mi se pare că ia războiul drept o joacă, dar mă înșel; e mult mai matur decît pare...

— Vom fi împreună, „capitalistule“ — glumește el, așezîndu-și ranița sub cap.

Ranița lui e întodeauna doldora și asta mă miră foarte mult. Il întreb:

— Semion, nu ți-i prea cald, cu ranița asta doldora?

— Mi-i cald, însă o duc... Ehei, de-ai ști ce car în spate!

— Și mă rog, ce cari?

Semion duce două degete la gură: „secret militar“, apoi îmi răspunde în șoaptă:

— Sst, să n-audă nimeni, o comoară.

— O comoară!

— Ahî! clipește el ștregărește.

— Mi-o arăți și mie?

Fără să mai aștepte vre-o altă rugămintă din parte-mi, Semion desface gura raniței și scoate la iveală „comoara“. Pe lîngă lucruri trebuincioase soldatului, în raniță se mai găseau trei cărți: „Așa s-a călit oțelul“ „Versuri alese“ de Maiacovschi și un volum gros „Lirica“ de Pușkin. Mi le întinde...

— Na, uită-te prin ele...

Cîntăresc în palme cărțile, apoi cu drag încep să le răsfoiesc. Cît de îngrijite sînt! Intr-adevăr le păstra ca pe o comoară.

După o vreme discuția noastră s-a încheiat într-un fel curios. Așa, tam-nesam, m-a întrebat:

— Ascultă, Nicolai, îți place Valea, sanitara?

— Păi... eu...

— Mie da... zău, îmi place... chiar foarte mult...

Molodensc.

Gara bombardată e întoarsă pe dos. E tare cald. Ne îndreptăm spre Lituania. De-a lungul căilor ferate, nemții au construit adevărate linii de fortificații împotriva partizanilor.

Sîntem pe teritoriul Lituaniei Sovietice. Mergem înainte spre Prusia Răsăriteană. Șoseaua e răscolită de bombe. Stîlpii de telegraf căzuți de-a latul șoselei baricadează drumul. În întîmpinare ne vin grupuri de refugiați lituanieni. Sînt obosiți și plini de praf. Boccelele lor sînt mici. Copiii nu mai plîng.

Mărșăluim, și noaptea, marșul mi se pare mai romantic. Glumele soldaților se aud de la distanță. Orăcăitul broaștelor amintește de pace, iar răcoarea nopții îmi sărută trupul încins.

Dimineața

Bătălia a început în zori, aici, pe malurile râului Niemen. Nemții s-au întărit pe malul stîng al râului. Speriate de canonadă, valurile Niemenului gonesc spre Nord, spre marea liniștei lor — Baltica. Pionierii au început construirea podului. Muncesc sub cer de șrapnele.

Și noi ne pregătim să forțăm riul. Lucrez și, în răstimpuri, aud frînturi de discuție:

— Leagă bine pluta!

— Știi să înoți?

— Sînt de pe Volga!

— Măi băieți, vedeți dealurile alea? Dincolo de ele, Prusia... bîrlogul!

Două scînduri legate trainic de alte două, și pluta e gata. Deslușesc glasul vijelios al valurilor. Niemenul e infuriat, mîndru și sfidător.

Deodată, alarmă aeriană. În văzduh au apărut „muzicanții“. Sînt șapte la număr. Obiectivul lor este podul. Cad în picaj asupra pionierilor. Artileria de pe pămînt se deslănțuie împotriva cerului. Fumul proiectilelor pleznite punctează văzduhul încremenit. Soarele a urcat și mai sus, spre crucea boltei. Cu razele încinse și împrăstiate, urmărește bătălia.

Antiaerianele sînt conduse numai de fete. Trag cu o precizie uimitoare. Lovesc în plin. Atins în coadă ori în bot, avionul vrăjmaș scoate o dîră neagră de fum. Cu aripi de flăcări, părăsește lupta, cu botul în jos. Ne avînd încotro, Niemenul înghite bucățile de foc. De scîrbă, la fiecare înghițitură, scuipă o trombă de apă.

Tîrziu, „muzicanților“ li s-a cîntat marșul funebru. Nestingheriți, pionierii își continuă munca.

După amiază

Totul e pregătit. Imi aduc aminte de Moldova și Siret. De ce n-am învățat să înot atunci?! Pîntecele Niemenului mi-l închipui prăpăstios de adînc.

Un desant alcătuit din infanteriști a fost trecut pe malul celălalt în bărci de cauciuc. Sînt primii care se vor ciocni de întăriturile hitleriștilor. Printre aceștia se află și-un radiofonist — Gavril. Il cunosc; Semion mi-a făcut cunoștință cu el. Gavril e un tînăr din Kazan, blond, cu un moț în frunte și cu boneta întotdeauna într-o parte, șmecherește. Are o misiune grea: va coordona focul artileriei noastre.

Curînd, pe malul celălalt, a început o bătălie grea, inegală. Întîmplător, mă găsesc lingă observatorul grupului de artilerie, în apropierea centralei radiofonice. Din cutia verde, cu ochiul magic și diferiți butoni, se aude limpede vocea lui Gavril:

— Repetitor... Repetitor... aici Glonț... Glonț... Cum mă auzi? Trec pe recepție.

Vreau să mă depărtez, însă convorbirea aeriană mă țintuește locului.

— Repetitor... Repetitor... pe cota 104... pe cota 104... mai sînt trei care de asalt... Ferdinanzi. Deschideți focul! — răsună glasul liniștit al lui Gavril.

Minutele trec cronometrate de explozii. Soldatul de pe celălalt mal raportează din nou:

— Repetitor... Repetitor... aici Glonț... Glonț... Focul bun... Țintă precisă... repetați... Repetitor, cum mă auzi? Trec pe recepție.

Privesc peste Niemen, zarea întunecată. Undeva, în adîncul ei, bîrlogul fasciștilor. Și nu știu de ce, mi se pare că și ceidin bîrlog ascultă cu sufletul la gură canonada tunurilor rusești. Deodată, glasul radiofonistului se schimbă, devine grav, înfiorător:

— Comunicați-i lui 73... comunicați-i lui 73... Un batalion inamic ne atacă... ne atacă... Sînt sprijiniți de tancuri... Allo... Repetitori... Repetitori... aici Glonț... nu încetați focul pe patratul trei...

Canonada continuă cu o intensitate din ce în ce mai mare. La o margine de cer, norii se îngîmădesc de parcă cineva ar fi vărsat o călimară de cerneală neagră pe azurul boltei.

Gavril transmite:

— Repetitor... Repetitor... aici Glonț... aici Glonț... Cum mă auzi? Băieții noștri au făcut cerc... Ne apărăm... avem pierderi...

Urmează cîteva minute de tăcere adîncă, după care, aud din nou:

— Glonț... Glonț... aici Repetitor... rezistați... trimitem întăriri... rezistați... Allo, Glonț... trec pe recepție...

Obuze grele răscolesc neconținut pămîntul. Bătălia pare fără de sfîrșit. Totuși, în ciuda vuietului, glasul radiofonistului Gavril străbate iarăși văzduhul:

— Repetitor... Repetitor... aici Glonț... Cum mă auzi? Suntem încercuiți... Dușmanul atacă cu forțe mari... Sîntem încercuiți... Allo... Repetitor... Deschideți focul pe locul unde mă găsesc... Nu pierdeți vremea... Deschideți focul!...

Nu mai aud nimic. Văd doar antena vibrînd cu amărăciune. 73 — comandantul grupului de artilerie — și-a lăsat capul în palme. Pare o stană de piatră. Trece un minut... apoi încă unul... și încă unul. Ofițerul își frînge încordarea. Ordonă... La comanda lui, zeci de tunuri își îndreaptă focul pe un singur sector.

Lîngă mine, radiofonistul centralei strigă fără întrerupere:

— Glonț... Glonț... aici... Repetitor... Repetitor... Glonț tace. Chemarea se repetă, de astă dată cu disperare:

— Glonț... aici Repetitor... Glonț... Gavril... Gavriușca... Gavriuuușca. Radiofonistul își privește înmărmurit cutia verde, ochiul magic. Pe fața lui se așterne, cîte puțin, umbra unei dureri fără margini... Glonț... Gavriușca, prietenul lui, nu mai răspunde.

Din spatele unui deal, soarele, îndurerat, își culege razele. Pe cer, pata de cerneală s-a întins ca pe o sugativă uriașă...

Noaptea s-a forțat Niemenul. Uzi din cap pînă-n picioare, am atacat pozițiile inamicului. I-am pus pe fugă.

Am aflat că a fost găsit corpul lui Gavriușa și că tovarășii lui de arme l-au îngopat pe coama unui deal.

Plutea încă ceața zorilor, cînd am pornit în urmărirea trupelor fasciste.

Mulțumită forțării Niemenului, Kaunas a rămas în urmă, prins în clește. În cursul nopții, pe șoseaua care duce spre hotarele Prusiei, am fost atacați de avioane inamice. Au aruncat pachete cu grenade. Am avut morți și răniți.

Abia astăzi am observat. Pe ogoare, holdele au crescut sălbatic. Incolăcirile pătimișe ale neghinei, sugrumă spicele grele de grîu.

Țăranii lituanieni sînt înalți și slabi; femeile lor la fel.

La marginea unui sat, am dat peste un cimitir german. Doamne, cîtă simetrie în rînduirea mormintelor, crucilor de lemn și a căștilor de oțel!

Au început să se ivească posturile de avant gardă ale hitleriștilor. Aici pămîntul e nisipos. Tranșeele pe care le săpăm se surpă. Fire subțiri de nisip pătrund peste tot, și-n gură, și-n bocanci, și-n țeava puștii.

De vreo cincisprezece zile sînt nebărbierit. La naiba, dar oare cine-i bărbierit?!

M-a atras mirosul de fîn proaspăt cosit. Mi-am făcut culcușul într-un stog și-am adormit. Un bîzîit m-a trezit din somn. Era o caradașcă. Mi-am vîrit capul în fîn și-am adormit iarăși.

Luptă de poziții. Ne batem pentru fiecare înălțime în parte. Un singur gînd ne frămîntă pe toți. Să spargem dealurile din fața noastră și să ajungem cît mai degrabă în Germania.

Cît vezi cu ochii, dealuri! Optsprezece kilometri ne despart de hotarele Prusiei. Stăm pe loc.

— Aici ne vom odihni pînă la ofensiva viitoare — îl aud spunînd pe tătucul Ceapaev.

S-a lăsat o liniște care te pune pe gînduri: „Nu cumva s-a terminat războiul?!“

Nu, nu s-a terminat!

Noaptea, săpăm tranșee adînci, construim bordeie solide, încăpătoare. Din depărtare, siluetele noastre aduc cu umbre harnice, pornite în căutarea unei comori. Calea Laptelui, asemenea unui arc alb, împarte cerul negru în două. Un greier, nu știu de unde, a prins să cînte amintindu-ne că trăim o noapte de vară. Ciulim urechile, de parcă am asculta o ciudată simfonie. Niciodată nu mi-am închipuit că țiuitul unui greier poate tulbura atît de mult sufletele oamenilor.

Tătucul Ceapaev a oftat:

— Auzi-l!... Frumos mai cîntă! Cîntă ca-n vreme de pace...

În tăcerea nopții, auzeam ținutul pașnic al greierului și, uneori, de pe celălalt deal, înjurăturile potolite ale nemților... Și ei săpau tranșee.

Linia de apărare e gata. Pionierii au minat sectorul din fața parapetului nostru, apoi au întins barajul de sîrmă ghimpată. Mi-e ciudă că ofensiva s-a oprit taman la granițele Prusiei.

Spre seară, așa, fără veste, pe teritoriul nimănui a apărut un porc. Guița înfiorător de tare și, sălbătic, alerga, căutînd scăpare. Hitleriștii au început să-l vîneze. Trăgeau pînă și cu mitralierele grele. Urmăream prin ambrazura parapetului această stranie vînătoare. În cele din urmă, porcul a fost omorît. Mă întrebam, ce vor face mai departe teribila vînători?

Puțin mai tîrziu, cînd se întunecase, un hitlerist a început să se tîrîie spre vînat. Atunci am auzit un lunetist de-al nostru spunînd:

— I-o fac fascistului...

A dus mîinile pîlnie la gură și-a strigat:

— Hei Fritz, lasă „schwein“-ul în pace...

Hitleristul s-a oprit pentru o clipă, apoi, încurajat de liniștea care se lăsase în jurul său, și-a continuat „înaintarea“. Cînd a fost aproape de țel, lunetistul a dus arma la ochi și a tras. „Vînătorul“ a rămas lîngă vînat, iar pe ochitor l-am auzit spunînd:

— Fritz dragă, ce să-ți fac dacă n-ai vrut să mă ascuți?

Totuși, a doua zi de dimineață, scrutînd teritoriul nimănui, am constatat cu surprindere că porcul dispăruse. Numai leșul fascistului rămăsese locului, amintind de vînătoarea de ieri.

Bine zice tătucul Ceapaev:

— Hitleriștii respectă porcii...

Urraaa! Semion a fost detașat în plutonul nostru. Ne-am îmbrățișat, apoi și-a rînduit lucrurile sale lîngă ale mele.

— Vezi, „capitalistule“, m-am ținut de cuvînt — îmi zise el rîzînd. Semion, de-ai ști cîtă bucurie mi-ai făcut!

Nopțile sînt liniștite. Împreună cu Semion stau de veghe. Ne povestim unul altuia, amintirile. Îmi place să-l ascult; povestește frumos, cu pasiune. Uneori, ascultînd murmurele nedeslușite ale depărtărilor, începe să șoptească versuri ce te pătrund la inimă.

Are o memorie excepțională.

Eram singur. Scriam. Între timp, Semion a intrat în bordei. Pe semne vroia să-mi spună ceva. Văzîndu-mă că scriu, a ieșit în vîrfurile picioarelor. Credea că nu l-am zărit.

Se lumina de ziuă. Dinspre răsărit, prin ceața dimineții, creștea o zi frumoasă, învăluită într-o pulbere trandafirie. Dintr-o dată, Semion începu să-mi povestească o întîmplare din viața lui. Am notat-o.

...La 3 Iulie 1941, Semion avea 16 ani. În zori, își condusesese părintele la gară, care pleca pe front. Două ceasuri mai tîrziu, pe toate posturile

de radio se transmitea cuvîntarea istorică a tovarăşului Stalin. În case, pe străzi, pretutindeni, oamenii se strînseseră în jurul difuzoarelor.

Pe neaşteptate, sirenele paşnicelor uzine începură să vestească alarma aeriană. Avioane hitleriste aveau să bombardeze oraşul, dar oamenii stăteau de neclintit lângă difuzoarele oraşului şi ascultau cuvîntul Partidului. Nici tovarăşii de la postul de radioficare al oraşului nu se încumetaseră să întrerupă misiunea. Bombardamentul începu; avioanele aruncau moarte, dar oamenii rămîneau mai departe în preajma difuzoarelor.

Semion împreună cu mama lui se adăpostise într-o pîlnie făcută de-o bombă. În apropiere, un difuzor, căzut pe ogrămadă de moloz, rămăsese întreg, ca prin eminune. Lipiţi de pămînt, ascultau chemarea la luptă împotriva cotropitorilor. Se înălţau primele flăcări, oraşul ardea, şi lui Semion i se părea că glasul lui Stalin vine din inima vîlvătaelor de foc, din inima băătăiei...

Cînd a tăcut, l-am întrebat:

— De la tatăl tău ai vreo veste?

— Da. Ultima oară mi-a scris de lângă Mînc.

Cîte odată, Simion dispare noaptea. Cînd se întoarce şi-l întreb unde a fost, îmi răspunde:

— Am fost pe la sanitari... Bună fată, Valea...

E noapte. Resfiraţi prin tranşee, soldaţii stau la pîndă. Bezna e sfîrtecă de rachete luminoase. Ceaţă deasă şi usturătoare, pluteşte dinspre Baltica. Deodată, Semion îmi şopteşte...

— Psst, Nicolai, auzi?

Trag cu urechea. Un freamăt uşor devine perceptibil. Undeva, nu departe, unghii scormonesc pămîntul. Nu zărim nimic, totuşi simţim umbra tîrîndu-se spre noi. Incordaţi, aşteptăm glasul tinichelelor agăţate de-a lungul sîrmei ghimpate.

— Atenţie, băieţi...

În întuneric, o gură de foarfece vrea să muşte ghimpul sîrmei. A apucat-o. Tinichelele încep să sburde, speriate. Gura se dă înapoi. Ca la o comandă, rafalele mitralierei noastre se încrucişează. Întunericul a urlat:

— Zurük!

Linşte. Mitralierele se odihnesc. Dimineăta, doi hitlerişti dorm somnul de veci lângă tinichelele sîrmei ghimpate.

Insera. La o cotitură a şanţului de comunicaţie, l-am surprins pe Semion sărutîndu-se cu Valea — sanitara. Amîndoi au tresărit, speriaţi. Primul, aşa cum era şi firesc, şi-a revenit Semion: a zîmbit, apoi a zîmbit şi Valea.

— Ştii, Nicolai — zise mai mult copilăreşte, prietenul meu — Valea şi cu mine ne iubim...

— Să fiţi sănătoşi! le-am urat eu pe romîneşte.

Nu ştiu dacă mi-au priceput urarea, însă au izbucnit amîndoi într-un hohot de rîs.

Semion părea frămîntat de gînduri triste. Fuma, iar din cînd în cînd ofta. Într-un târziu mă întrebă:

— Ai iubit, Nicolai?

Deși întrebarea mă surprinsese, răspunsei fără ocol.

— Da...

Prietenul meu se uită la mine cu o căutatură ce spunea: „Atunci, mă înțelege!”

Zise:

— Nu mi-ai vorbit niciodată despre asta, nu mi-ai pomenit nici măcar de fotografia pe care...

— Cum?! — sării eu în sus. Știi de...?

— Știu, mă întrerupse el. Te-am văzut... credeai că dorm... am vrut să ți-o cer, dar m-am răzgândit...

Semion tăcu. Fire de nisip strecurate printre buștenii ce întăreau bordeiul i se cerneau pe umăr. Lumina opaițului clipea într-una, ostentivă.

— Semion, zău, nu știu de ce nu ți-am vorbit... Vezi, e o poveste...

— Ești un prost, „capitalistule”.

Semion veni lângă mine, mă apucă pe după umeri și repetă:

— Ești un prost... Uite, și eu iubesc... da... da... iubesc și nu mi-e rușine s-o spun. E bine să iubești, chiar foarte bine... Hai, arată-mi fotografia.

Ii arătai fotografia Lenei. După un timp, el exclamă:

— Drăguță fată... și tu taci. Nu se face una ca asta...

— Semion, fata asta, pe nume Lena, nu mai trăiește...

Prietenul meu se uită la mine, uimit; apoi, pe fața lui vioaie apărură o umbră de neliniște:

— Ce vrei să spui? șopti el.

— Lena era ucenică la o fabrică din București. Am cunoscut-o la o serată organizată de Ajutorul Roșu. Ne-am împrietenit. Într-o zi a suferit un accident de muncă. N-a căpătat la vreme îngrijire medicală...

S-a lăsat o liniște apăsătoare, ca de codru. Auzeam respirația greoaie a lui Semion. Mă ascultase fără să-și ia ochii de pe fotografie.

— Poveste amară... tare amară! — vorbi Semion, întorcându-se cu fața către mine. Apoi liniștit, ca un om care cunoaște toate căile vieții, urmă:

— Nicolai, asemenea povestiri nu trebuie să se mai nască pe pământ, înțelege? Iată de ce trebuie să trăim, să luptăm...

Un răpăit de mitralieră, scurt și hotărât, răzbi pînă la noi, în bordei, subliniind parcă adevărul vorbelor lui Semion Zaverniaev.

Așa, tam-nesam, hitleriștii au deschis foc de artilerie. Nu l-au pornit nici noaptea, nici în zori, ci tocmai pe la ora prînzului. Tunurile vrăjmașe n-au bătut linia întâia, ci spatele frontului. Obuzele au căzut într-un cătun, unde se găsește gospodăria regimentului nostru. Focul a durat zece minute. Ghiulele au nimerit cu o precizie uimitoare.

Astăzi, acelaș grup de artilerie a dușmanului a deschis focul la aceeași oră. De astă dată, obuzele au căzut pe un alt obiectiv — Sanbat — (Batalionul sanitar) care se află la șapte kilometri de noi.

Artileria hitleristă a lovit iarăși, cu aceeași precizie. Tătucul Ceapaev spune că nu-i lucru curat la mijloc, iar Semion mi-a destăinuit că radiofonistul batalionului a interceptat un mesaj cifrat al inamicului. Se fac cercetări.

La ordinul dat de comandantul regimentului, compania noastră a desfășurat o razie în satul lituanian N. Satul e distrus, părăsit, și are un aspect jalnic. Acoperișurile caselor au fost smulse, pereții de scînduri desfăcuți. Dintr-o biserică n-a mai rămas decît o cruce de piatră mușcată de schije. Pretutindeni, leșuri de cai.

Ne-am răsîndit în cerc și-am răscolit ungher cu ungher. După cîteva ceasuri, într-o pivniță ascunsă sub o movilă de moloz, soldații au dat peste un spion. Hitleristul a încercat să se apere, dar un cunoscut ochitor al batalionului l-a țintit în braț. Agentul a fost prins viu. La el a fost găsit un post de emisiune și hărțile frontului.

— Ei, feciorule, ai văzut ce se petrece în liniște? — îmi zise tătucul.

Am văzut! Blestematul, și cînd te uitai la el, ai fi putut zice că nu e decît un biet sărman, peste care nenorocirile războiului au trecut fără milă.

Artileria dușmanului a amuțit. E iarăși liniște.

Dormeam. Cineva m-a trezit. Am deschis ochii. Tătucul Ceapaev, Semion și alți soldați din grupă și din pluton, se uitau la mine într-un fel foarte ciudat.

— Tu dormi, și la tine-n țară e revoluție — îmi vorbi tătucul privindu-mă pieziș.

Nu l-am înțeles. De ce m-au trezit? Toată noaptea stătusem de veghe. Eram chiar supărat.

— Semion, ia citește comunicatul — ordonă tătucul, continuîndu-și jocul.

L-am văzut pe Semion desfăcînd ziarul de front ca pe un papirus de mare însemnătate. Mă întrebam nedumerit ce-o mai fi și comedia asta. Semion începu să citească cu glas tare, solemn, ca de trimis al unui mare împărat:

„Romînia a capitulat... Poporul romîn a întors armele împotriva cotropitorilor hitleriști. Armata Sovietică a eliberat orașul Galați și se îndreaptă spre București...”

Ca un apucat, i-am smuls ziarul din mînă și l-am străbătut în grabă. N-am mai putut rosti decît:

— Băieți, tovarăși, vă dați seama de...

Ce caraghios am fost! Ei își dădeau seama foarte bine. Veniseră la mine pregătiți să mă sărbătorească. Cine pusese asta la cale, nu știu! Il bănuiesc pe Semion. Tătucul Ceapaev a scos la iveală rezerva de votcă. Semion la fel. În bordeiul întunecos și strîmt, am cîstit.

Primul a ridicat bidonul și a toastat tătucul...

— Pentru voi, măi feciorilor, că sînteți tineri...

Semion a toastat în versuri pușkiniene:

„Prietenia și iubirea
Prin negrele zăvoare-or trece,
Așa cum glasul meu cel liber
Pătrunde-n ocna voastră rece.
Cădea-vor lanțurile grele
Și temnițele vor cădea.
Ieși-va-n cale libertatea
Și frații, spada vă vor da.

Un alt soldat, cu o voce răgușită, a propus:

— În cinstea românului nostru, de trei ori ural!

Am rămas singur. Citeam și reciteam comunicatul. Gîndurile mi se învălmășeau. Prin ceața lacrimilor, încercam să-mi închipui cum arată Bucureștii în sărbătoare. Vedeam mulțimea năvălind pe străzi: au ieșit la marea bucurie și oamenii mahalalei noastre. Undeva, printre ei, o zăream și pe mama. Și nu știu de ce, mi se părea că mă caută printre ostașii sovietici asudați, plini de praf, ca după un marș lung și greu...

„Ieși-va-n cale libertatea
Și frații, spada vă vor da“.

Vom ști să folosim această spadă!

★

Spre seară, au trecut pe la mine comandantul companiei și locțiitorul politic. Mi-au strîns mîna și m-au felicitat.

★

Cu acest prilej, tătucul mi-a făcut o nouă mărturisire:

— Mă Nicolai, mă, am iubit o romîncă... Maria îi spunea. Și ea m-a iubit. Cînd m-am întors acasă, în Rusia, am vrut s-o iau cu mine. Ea însă știi ce mi-a spus? Imi ești drag, Vasile Nicolaevici, te iubesc din inimă, dar nu plec de pe pămîntul ăsta. Pleacă fără mine și-ți cer un lucru, doar un singur lucru: să nu mă uiți. Pentru vorbele astea am iubit-o și mai mult. La despărțire, i-am spus: Maria, n-am să te uit... Și zău, feciorule, n-am uitat-o...

★

Să scriu acasă ori nu?... Să scriu, ori nu? Pînă la terminarea războiului nu voi scrie.

★

În noaptea ce a trecut, Semion mi-a cerut să-i povestesc despre copilăria mea. La început m-am sfiit, însă, în cele din urmă, am dat ascultare îndemnului său. I-am povestit o întîmplare de demult, poate cea mai frumoasă întîmplare din copilăria mea...

Eram în clasa a treia primară. Într-o bună zi, am fost dat afară. De ce? Nu știu! Ce era să fac? Nu-mi rămînea decît să hoinăresc, ori să bat mînea de cîrpă pe maidan! Și-așa cum era și firese, m-am apucat și de una și de alta. Hoinăreala mea a ținut pînă-n clipa cînd l-am cunoscut pe bătrînul cizmar Zaharia. Era sărac, lipit pămîntului, cizmarul nostru. Imi aduc aminte: bătrînul trăia într-o singură cămaruță; acolo avea și atelierul și bucătăria și dormitorul. N-avea nici nevastă, nici copii. Toată bucuria cizmarului era măsuta de lucru, scaunelul, uneltele și cîntecul. De altfel, cîntecul m-a atras spre el. Într-una din zile, m-am oprit în pragul atelierului, m-am așezat cuminte într-un colț și-am prins să-l ascult. Spre marca mea bucurie, bătrînelul nu m-a alungat, dar nici de întrebare cine-s și ce caut nu m-a întrebat. Țin minte: cosea petice la un pantof, cînta, și din cînd în cînd mă iscodea cu coada ochiului. Numai a doua zi, cizmarul mi-a vorbit.

— Hei, tu, roșcovanule, nu cumva vrei să te faci cizmar?

I-am răspuns cu mîndrie și seriozitate, trădîndu-mi un vis copilăresc:

— Nu, eu mă fac marinar pe Marea Neagră...

Cizmarul s-a uitat la mine, clipind hoștește.

— Marinar!?!... Bravo! Da' busolă ai?

Aici meșterul m-a prins la colț: n-aveam busolă. Ș-un marinar fără busolă... ce să mai vorbim, e ca un general fără sabie...

— Și uite așa, dela o zi la alta ne-am împrietenit.

Intr-o seară, la lumina palidă a lămpii cu gaz, cizmarul aduse vorba:

— Ascultă, marinarule, n-ai vrea să călătorești într-o țară unde copiii, așa ca tine, trăiesc fericiți?

— Trăiesc fericiți?!... Cum vine asta?! — am întrebat eu uimit de propunerea cizmarului.

— Da, într-o țară unde copiii nu sînt dați afară din școli, iar cînd se fac mari, pot ajunge doctori, marinari, ingineri, ce doresc...

— Chiar dacă au părinți săraci?

— Acolo toți oamenii sînt bogați.

Eram convinși că nu se află pe lume un asemenea țarm al fericirii, totuși am întrebat iar:

— Este undeva o țară ca asta?

Da, în seara aceea, în atelierul sărăcăcios al cizmarului Zaharia, am auzit pentru întâia oară numele lui Lenin. Și bucuriile au venit una după alta. Bătrînul știa nenumărate povestiri despre Lenin. Așa am aflat despre Proșca și despre scrisoarea către Vladimir Ilici, despre țaranul pornit în căutarea adevărului, și multe alte povestiri. Curînd însă, am făcut o nouă descoperire: bătrînul avea o lădiță soldățească, de campanie. În lădița asta, moș Zaharia ținea sub lacăt niște cărțile îmbătrînite de atîta lectură. Intr-o zi, încheindu-și una din povestirile sale, cizmarul m-a întrebat:

— Să ți-l arăt pe Lenin?

— Arată-mi-l! am răspuns eu abia auzit.

Cu sufletul la gură, l-am urmărit pe cizmar. Mai întîi s-a îndreptat spre ușă, pe care a zăvorît-o, apoi, cu mișcări încete, bătrînești, a ridicat capacul lădiței. De acolo, din paginile unei cărți, a scos o fotografie simplă, tăiată dintr-o revistă veche. Era Lenin, așa cum îl știm noi astăzi. Intr-o tăcere depîină, am privit îndelung fotografia. Nu m-am putut stăpîni și cu o voce sugrumată de emoție, i-am cerut:

— Moș Zaharia, dă-mi mie fotografia, am s-o păstrez... am și eu o lădiță.

— Nu, marinarule, nu se poate... nu...

Știu, nu i-a fost ușor bătrînului să mă refuze. Abia mai tîrziu l-am înțeles.

Intr-o noapte friguroasă de iarnă, în atelierul lui au năvălit polițiștii Siguranței. Au scotocit toate ungherele, iar pe bătrîn l-au dus. De atunci nu l-am mai văzut pe moș Zaharia... Însă povestirile lui despre Lenin le port mereu în sufletul meu și nu le-oi uita cît oi trăi.

În noaptea ce s-a scurs, cercetașii hitleriști au năvălit în tranșeul nostru. A fost o luptă corp la corp. Au lăsat doi morți. La apel, s-a constatat că Kiril a dispărut. L-au răpit hitleriștii.

Ce zi tristă am avut!

Se iveau zorile. Prin văi se înmlădiau pale de ceață. Cîte puțin, prin aburul dimineții începe să se zărească cîmpul arat cu ghiulele. Deodată, privirea mi se oprește la barajul de sîrmă ghimpată din fața apărării inamicului. Mă frec la ochi, buimăcit: nu-mi vine să cred ochilor.

— Semion, ia te uită!

Mai întâi văd un Crist răstignit pe cruce, apoi, din ce în ce mai limpede, deslușesc că răstignitul nu este decît un soldat de al nostru. E legat de mîini și de picioare de-o cruce făcută în grabă. Capul îi căzuse pe piept, privind parcă valea ce se întindea la picioarele lui. Răstignitului, în batjocură, i se pusese în gură o lulea.

— Kiril! — El e!... țipă Semion.

Ciori negre dădeau tîrcoale crucii.

Am primit o carte poștală de la Abdurasil-uzbecul. Pentru prima oară, cu o mîndrie fără margini, am citit în colectiv o epistolă primită de mine. Am citit rîndurile scrise de mîna lui Abdurasil, de parcă aș fi citit un mare poem. Iată ce-mi scrie:

„Nicolai, aca, a Salaam Alechum!

Scriu la tine din hospital. Mîna încă nu-i iahși. Doctorul zice o lună, două. Oh, dor la mine, vreau la front. Aici mănîncă, culcă, mănîncă, culcă... Pentru mine nu-i iahși. Pentru mine, umbla... umbla, da, asta, da. Nicolai, aca, eu povestit la hospital, Harap Alb. Toți soldații ascultă, și ofițerii ascultă. Zice: „frumos, Abdurasil“! Cu unul certat foarte ioman. Ce zice? Cum harap și alb? Or... alb... ori harap? Zice, eu mincinos. Nicolai, aca, eu spus că n-are dreptate la el, că la Rumînia este harapî albi.

Eu primit de acasă scrisori. Mama salută la tine. Aca Ceapaev sănătos? Zdarova la toți băieții.

Sărut la tine, Abdurasil“.

Ce rău mi-a părut că epistola era atît de scurtă!

Afară, ziua de mult și-a stins lumina. Nori grei fac ca bezna să fie și mai apăsătoare. În bordei, stropul de lumină e jucăuș; ciugulește din văzduh viață. Mîna chitaristului e noduroasă. Strunele chitarei trimit undele unei melodii triste de stepă. Glasul tătucului, cînd mai tare, cînd mai slab, cu mlădieri tremurătoare, însoțește cîntecul.

„Eh, stepă întinsă...

Stepă fără de sfîrșit“.

Ochii soldaților urmăresc încolăcirile fumului de mahorcă, în vreme ce gîndurile lor urmează calea, parcă nesfîrșită, a cîntecului.

Cîntărețul a tăcut. Se aude un îndemn:

— Mai zi, tătucule, mai zi...

Tătucul Ceapaev se uită lung la degetele groase și murdare ale chitaristului. Strunele își urzesc mai departe cîntecul lor, dar cîntărețul tace adîncit într-un vis.

Semion se furișează în bordei. Tătucul îl zărește și, cu o prefăcută minie, se răstește la el:

— Ia vino-ncoa, nătărăule, unde mi-ai fost pînă la ora asta?

— Cer iertare, tătucule, am fost reținut... treburi importante de stat.

Soldații isbucnesc în rîs. Toți știu că Semion a fost la Valea. Numai chitaristul e încruntat; nemulțumit, își strînge chitara la piept, ca pe o armă.

— Stai jos, aici, lîngă mine, îi ordonă tătucul.

— Uite, mă așez, tovarășe general...

— Așa, ordon să ne spui imediat o poezie.

— Tătucule, eu...

— Spune, cînd ți se ordonă, îl terorizează tătucul.

Semion își plimbă privirea șmecherește de la un soldat la altul. Nu este ostaș care să nu-l iubească.

— Hai, spune, nu te mai fiții atît — îl îndemnară și ceilalți.

Pe fața mare a lui Semion apare o căutătură șagalnică, își lasă ușor capul pe umăr, ca și cînd ar voi să asculte frînturi dintr-o tainică melodie. Incepe să recite. Ochii i se aprind de un foc întunecat; glasul răsună limpede, melodios. Și, deodată, simți cum bordeiul strîmt și umed devine din ce în ce mai larg, mai încăpător, mai însorit. Pe aripile stihurilor pușkiniene sburăm peste întinderile nesfîrșite ale stepei, peste înălțimele neatînse ale Caucazului. Iar atunci cînd glasul recitatorului devine energic, necruțător, în fața ochilor noștri învie o nouă imagine. Auzim cadența de fier a celor 150 de milioane de oameni ai lui Maiacovschi, auzim cîntecele gărzilor roșii...

Ne sperie oare vîrtejul?

Fii tare!

Putere ai multă

Strînge-le cu mîna gîtlejul!

Sus, inimă, sus, vitejește!

Toate steagurile sus să se strîngă.

Cu dreptul cine pășește?

Stîngul!

Stîngul!

Stîngul!

S-a încheiat recitalul de poezie. Undeva, departe, bubuiturile unui tun singuratic frămîntă bezna. Tătucul trage fum de mahorcă, apoi, răsucindu-și în neștire cele două inele ale mustății ruginii, spune, fără să-și mai dreagă vocea:

— Cînd s-o termina războiul, tu, Semion, feciorașule, să te faci artist... artist de teatru, precizează tătucul. Școli la noi sînt destule, teatre la fel, nu-i așa, tovarăși?

Sîntem de aceeași părere cu tătucul. Semion însă se împotrivește:

— Ai fi avînd dreptate, tătucule, nu zic ba... dar eu tot tanchist mă fac. Vreau să ajung general...

Vorbește serios ori glumește, nici eu, prietenul lui, nu pot să-l dibuiesc...

Acalmie generală. Timpul trece greu, Tranșeul e adînc și îngust. Vîntul freamătă dulce deasupra capetelor noastre. Ne odihnim.

Hitleriștii au început propaganda... Cîtă stupiditate! Nădăjduiesc să îngenunchieze printr-un difuzor ceea ce n-au reușit să doboare prin bombardamente, incendieri și masacre. Nu-i pentru întîia oară. Programul lor începe cu un disc languros: „Oci ciornîi“, după care, o voce sonoră de femeie străbate cîmpul de luptă:

— Atențiune... Atențiune... Transmitem apelul marelui stat major german, către generali, ofițeri și soldații ruși.

Semion nu se mai poate stăpîni. Izbucnește:

— Huooo... Huooo...

Dar glasul veninos al propagandei naziste nu mai conținește:

— ... armata germană deține o nouă armă secretă... ofițeri, soldați ruși, treceți în rîndurile noastre, vă garantăm...

La această chemare, ostașii noștri răspund prin rafale pornite din puști, mitraliere, branduri. Nici pușca noastră mitralieră nu tace...

Emisiunea hitleristă se încheie cu un cîntec. De necrezut: „Catiușa“. S-a întîmplat însă ceva foarte hazliu. În apropierea noastră se află un observator al catiușelor reactive. Indignat, ofițerul de serviciu a ridicat receptorul și-a ordonat:

— Băieți, ia să le cîntăm noi Catiușa, pe rusește... Cîteva salve...

După cîteva minute, proiectilele de foc ale Catiușelor cădeau peste capetele hitleriștilor.

De fapt, cu această muzică s-a încheiat și propaganda lui Goebbels.

Noapte de noapte, cercetașii nemți tatonează linia noastră. Ca niște șacali, așa se tîrăsc pe teritoriul nimănu.

Fulgerul a înjunghiat norii. A început să plouă. Pămîntul se înmoaie. Mișcările soldaților devin anevoioase. Pereții de lut, cleioși. Mă ridic în vîrfurile picioarelor. Stropi mari liniază văzduhul cenușiu. Valea ce ne desparte de dușman e pustie. Deodată zăresc ceva foarte amuzant. La cîteva metri de parapet, lîngă ciotul unui copac, pămîntul se umflă, se umflă cît pumnul unui uriaș din basme. Urmăresc cu interes fenomenul. Nu trece mult și umflătura se sparge. Din pămîntul umed, o ciupercă își scoate sfidător pălărioara albă.

Am rîs, de parcă aș fi văzut un ștrengar făcînd tumble.

Bătălia a început printr-un „bună dimineața“ dat de artileria germană. Tunurile noastre au răspuns. S-a încins o canonadă puternică. Ne-am dat la fundul tranșeului. Obuzele aducătoare de moarte se sparg cînd în fața, cînd în spatele liniei. Lovit în piept, pămîntul tușește, improșcînd cu bulgări negri și mari cerul tomnatec.

Trîntit lîngă mine, cu casca căzută peste ochi, Semion îmi vorbește:

— Să știi că tătucul are dreptate... am să urmez conservatorul.

Tirul artileriei inamice devine din ce în ce mai periculos. Un obuz a scurmat adînc parapetul. Miros amețitor de pulbere ne înneacă. Semion zîmbește și-mi spune mai departe:

— ... să fii artist nu-i rău... faci turnee... cunoști lumea... îmi place să cunosc lumea...

Îi caut privirea. Ochii noștri se întîlnesc. În licărul ochilor săi găsesc aceeași dorință de-a trăi, de-a se bucura de tot ce e viață. Îi răspund:

— Ne așteaptă bătălie grea, uite, încetează cîntecul bașilor de la artilerie și vine rîndul mitralierei noastre să ciripească.

— Ahî! nu-i nimic, o să ciripim...

Era limpede: după focul pregătitor al tunurilor inamice, urma atacul infanteriștilor. Nu ne-am înșelat. Comanda nu întîrzie prea mult...

— Pe poziții...

Intr-o clipă, sîntem la mitralieră. Cu tot focul brandurilor noastre, hitleriștii, în rînduri rare, înaintează prin salturi scurte și repezi, spre po-

zițiile noastre. Semion urmărește liniștit acțiunile inamicului. Când și când îmi zice:

— Acuș, Nicolai... acuș...

Iar ceva mai târziu, îmi strigă în ureche:

— Pe ei, Nicolai...

Cel de al treilea tovarăș al nostru — pușca mitralieră — intră în acțiune. În vuietul luptei, aud strigătele lui Semion...

— Bine, „capitalistule“... bine...

În răstimpuri, îl privesc cu coada ochiului. Nici în luptă nu-și pierde aerul său copilăresc. Se mînie cînd un glonte îi trece pe lîngă ureche, șuierîndu-și ura. Urmărește chiotul înfricoșător al obuzului, pentru a vedea unde se sparge. Scoate strigăte de bucurie cînd pușca noastră lovește în plin...

— Fug... Nicolai... fug...

Și bucuria lui îmi amintește de Abdurasil-uzbecul.

Nemții au încercat o încursiune de noapte, dar n-au izbutit. Ziua, atacurile lor se succed unul după altul. Ii respingem.

Semion a primit o scrisoare de-acasă. În clipele de răgaz dintre două bătălii mi-a citit-o, cu ochii scăldați în lacrimi. L-am rugat să-mi dea scrisoarea și s-o trec în caietul meu. Nu m-a refuzat. Iat-o:

„Dragă Semion, frățiorul meu drag, fie ca rîndurile mele să te găsească bine și sănătos, în putere să lupți contra hitleriștilor cotropitori. Frățioare, am încredere în tine, nu mi-e teamă să-ți vorbesc deschis. O grea durere s-a abatut asupra familiei noastre. Tata a căzut, Semioane.

Mă pregăteam să mă duc la fabrică, cînd am zărit oprindu-se în fața porții un necunoscut. I-am ieșit în întîmpinare și, Semion, am tresărit speriată. Necunoscutul, îmbrăcat într-o bluză militară ofițerească, avea o față mîncată de flăcări și înspăimîntător de urîtă. A întrebat de tovarășa Zaverniaev. L-am poftit în casă. A urcat scările sprijinindu-se de brațul meu, căci șchiopăta. În fața mamei, mutilatul și-a spus numele. Il chema Alexandru Fedosenco și a fost ofițer de tancuri. Tata a murit în brațele lui.

Frățioare Semion, mi-era teamă că mama va izbucni în plîns, dar bătrînica s-a stăpînit. Numai la îndemnul ei, Alexandru Fedosenco a povestit despre moartea tatălui nostru. Tata a căzut lîngă Varșovia. Într-o bătălie care se dădea la marginea orașului, tancul condus de el a pornit la luptă împotriva tancurilor dușmane. Tancul i-a fost scos din luptă. Tot echipajul a fost omorît, tata a scăpat. A rămas singur în tancul distrus. Între timp, hitleriștii au trecut la contra atac. Tata nu s-a pierdut cu firea. A scos mitraliera din tancul incendiat și-a luptat mai departe. Seara, l-au găsit căzut peste mitralieră. Mai trăia încă...

După plecarea lui Alexandru Fedosenco, mama a privit multă vreme lucrurile rămase de la tata. Erau printre ele carnetul de partid, cele două ordine, fotografia mamei și o carte poștală de-a ta. După asta, mama m-a chemat lîngă ea. Am înțeles; îi era și ei teamă că voi izbucni în plîns. M-a îmbrățișat și m-a îndemnat: „Nadea, du-te la fabrică... ai să întîrzi“. Da, frățioare, mama voia să rămînă singură, cu lacrimile ei. Am ieșit din casă și ore în șir am umblat cu gîndul la tata, la tine, la Alexandru Fedosenco. Apoi, m-am apucat să-ți scriu.

Dragă frate, durerea noastră-i mare, dar a țării și mai mare. Înțeleg și acum, când îți scriu nu mai plîng, ci urăsc cu tot sufletul meu, fascismul.

Sora ta,
Nadea.

Briansk 29 sept. 1944.

★

Semion, prietene, cu ce te-aș putea ajuta? De-ai ști cît mă doare, citindu-ți durerea din adîncul ochilor tăi buni!

★

Am respins cinci atacuri la rînd. De cinci ori am folosit grenadele de mînă. Tot de atîtea ori hitleriștii s-au retras, suferind pierderi grele.

★

Cînd scriu aceste rînduri, Semion Zaverniaev, flăcăul din Briansk nu mai e printre noi...

Începuseră pregătirile pentru contra atacul nostru. Semion, ferecat în durerea lui, rînduia discurile cu cartușe. Avea buzele crăpate de sete. Casca i se lăsase pe o parte. Broboane de sudoare îi năpădiseră fruntea, fața lui mare...

La comanda: „Înainte“! am sărit din tranșeie, cu armele gata de atac. Artileria noastră ușoară deschisese focul, ușurîndu-ne înaintarea. Brandurile fasciste grohăiau și ele. N-auzeam nimic în jurul meu. Știam doar atît: că Semion e lîngă mine. Înainteam pe brînci. O mitralieră grea, nemțească, ne secera calea. Ne-am strecurat într-o pîlnie. Brusc, un „Ferdinand“, ieșit ca din pămînt, începu să tragă tir direct asupra noastră. Încremenit parcă pe înălțime, carul de asalt ne ținu locului... Primul soldat care porni să înfrîngă „carul“ căzu. Căzu și-al doilea... și-al treilea...

— Eu îi vin de hac — îl auzii pe Semion șuierînd printre dinți. Nicolai, mă întorc imediat...

— Semion...

Nu m-a auzit. L-am văzut îndreptîndu-se către comandantul plutonului. Pe semne ceruse îngăduință să distrugă „Ferdinandul“. Apoi l-am mai văzut înaintînd în direcția „carului de asalt“. Nemții îl observaseră. Întețiră focul. Îl urmăream cu greu pe Semion, prin trîmbele de pămînt ridicat de explozii. Ici sărea, ici se țîra. Distanța dintre el și „Ferdinand“ devenea din ce în ce mai mică. Curînd nu l-am mai zărit de loc. Într-un tîrziu, am auzit o explozie, apoi, chemarea comandantului...

— Înainte!...

Nu știu cînd am ajuns la tranșeul inamic. Încăerarea a fost scurtă, tranșeul cucerit. Am dat să-mi șterg sudoarea și, din obișnuință am spus: „Semioane, asta a fost“! Numai atunci mi-am dat seama că Semion nu era lîngă mine.

Peste front cădeau umbrele vinete ale înserării.

★

Noaptea pîndește prin ochii aprinși ai rachetelor. Împreună cu tătucul îl căutăm pe Semion. Ajungem în dreptul „Ferdinandului“ care încă mai fumegă, dar Semion nu-i. Nu-i nici împrejurul carului de asalt.

— Poate colo — ajung pînă la mine printre gîfîituri vorbele tătucului.

16 oct. 1944! Să trăiești! Nu te voi uita niciodată! Ofensiva a început în zori. Catiușa a dat semnalul. Foc... foc nimicitor. Pentru Semion, Nichita, Petea. Foc nimicitor pentru eliberarea zilei de mâine. Rid. Pînă și toamna rîde înfiorată de-o tainică primăvară...

Înaintăm, înaintăm, trecînd dealuri peste dealuri.

Dealul pe care mă aflu e sovietic și a fost eliberat. Iar acolo unde se înalță limbile acelea uriașe de foc se pîrjolește sufletul militarist al Prusiei.

S-a înnourat. Cerne. E frig. Intru în casa unui lituanian, așezată pe partea cea mai înaltă a dealului. Casa, micuță și nenorocită, pare mai mult așezată pe palma unui braț care, voinicește, o înalță spre Dumnezeu, ca și cînd iar spune:

— Na, doamne, holbează-ți și tu ochii, să vezi cum trăiesc oamenii...

O femeie uscată, cu pielea întinsă pe umerii obrăjilor, mă întîmpină. În încăpere, mizerie. N-am văzut masă, scaun, pat. Am văzut paie umede așternute pe lutul podelei. Pe paie, trei copii. Unul dintre ei, bolnav, izbea fruntea ritmic de podea. O clipă, copilul mă privi în neștire, apoi își reluă jocul nătîng. Cîtă mizerie! De neînchipuit!

Am scos din raniță o pîine, o cutie de conserve, și-am fugit urmărit de bocăniturile surde ale unui copil damblagit.

Imi aud bătăile repezi ale inimii. Tătucul Ceapaev nu-și lasă țigara din colțul gurii. Imi zice:

— Bre, românule, acum e acum...

Cerne mereu. Copacii se scutură.

De aici, de la această piatră de frontieră, începe sărbătoarea ulițelor noastre. Uralele spintecă văzduhul. Chiuind, un soldat se repede la o piatră de hotar:

— Zău, nu vă mint, cu mîna mea am scris cuvintele astea! „Țineți minte, barbarilor, ne vom întoarce“.

— Vedeți, iscălește: Colea, Mișa, Stepan, Iunie 1941. Eu sînt Colea, fraților, Colea. M-am ținut de cuvînt, să mă ia dracul dacă mint.

Fostul grănicer sărută piatra și rîde cu lacrimi în ochi. De aici s-au aruncat hitleriștii asupra Uniunii Sovietice. Un soldat necunoscut, cu un nas cîrn, mă îmbrățișează, mă sărută și trece la un altul.

Ținem mitinguri sburătoare. Un maior, îmbrăcat cu o manta ciuruită de schije, vorbește:

„Jurăm să îndeplinim ordinul Comandantului Suprem, ordinul tovarășului Stalin, de-a nimici fiara fascistă în propriul ei bîrlog...“

„Jurăm!“ — răspund într-un singur glas miile de soldați. Tătucul Ceapaev s-a așezat pe o movilă de pămînt. Cu o jumătate a gurii sloboade rotocoale de fum. Salvele unei Catiușe salută intrarea noastră pe pămîntul dușmanului.

— O trăii și pe asta, feciorule. Cît de ușor le va veni acum și altora să calce pe drumul bătătorit de noi.

Da, bătrînul soldat Vasile Nicolaevici Lipioșchin are multă dreptate. Omenirea va străbate mai ușor calea eliberată de Armata Sovietică.

La lumina unei rachete zărim o mogîldeată. Ne apropiem. E un soldat de-al nostru. Il întoarcem cu fața spre cer și așteptăm o nouă rachetă. Nu, nu-i Semion...

— N-o să-l găsim acum, feciorule, o să încercăm cînd s-o crăpa de ziuă...

Ne-am întors în tranșeu.

De dincolo de dealuri, cîntecul pițigăiat al unui cocoș ajunge pînă la noi. E încă întuneric. O jumătate de lună ieșită nu știu de unde, luminează întinderile. Cîte puțin, întunericul piere, iar dinspre răsărit soarele își arată printre neguri, chipul vînat. Mă ridic în vîrful picioarelor. Valea pe care am străbătut-o pare un obraz ciupit de vîrsat de vînt. Văd bine sîrmele ghimpate răvășite. Văd morții și ai noștri, și ai nemților. Din depărtare, totul aduce cu un tablou sîngeros, atîrnat pe peretele unui muzeu.

Pornesc singur în căutarea lui Semion. E răcoare. Cobor valea. Ocolesc gropile adînci, făcute de obuze grele. Dintr-odată, la nu știu cîți metri de mine, zăresc o umbră. Umbra se apleacă, se ridică, ca apoi, iarăși, să rămînă nemișcată. Ochii mă ustură de nesomn. Mă frec la ochi. Fac cîteva sărituri într-acolo. Doamne, în fața mea e Valea, sanitara!

Mă apropiu. Fără să se sperie de apariția mea neașteptată, Valea mă privește...

— Il cauți și tu, uite-l!

Semion Zaverniaev, căzut pe spate, ca și cînd și-ar fi ferit de schije cărțile din raniță, privește adîncul cerului fără culoare. În jurul capului său sîngele se închegase... Am căzut în genunchi, alături de sanitară. Fata plîngea. Priveam în neștire. Avea auzeam glasul melodios al prietenului meu. Mi se părea că în decorul sălbatec ce ne împresura, răsuna un măreț cor vorbit care avea glasul puternic al lui Semion Zaverniaev, flăcăul din Briansk.

Mi-am lăsat capul pe pieptul lui. Plîngeam și eu.

După cel de al optulea contra-atac al inamicului, ultimul obuz căzu ca un punct pe i. Simfonia artileriei încetase. O liniște grea se întindea de-a lungul fronturilor. Trupurile vlăguite ale ostașilor se lăsau la pămînt, căutînd odihnă.

Vreau să ațipesc, dar mi-e cu neputință. Ceva în adîncul sufletului mă chinuie. Imi rezem capul de patul puștii căutînd să-mi adun gîndurile. O întrebare îmi joacă cuvinte de foc pe dinaintea ochilor:

„Vor ține minte oamenii cîți tineri au căzut pentru apărarea tinereții omenirii?”

Uneori, citindu-mi și recitindu-mi însemnările, mă întreb: „Cine va rămîne în viață, eu ori caietul?”

Nori cenușii, triști, adunați parcă din lacrimi amare, omenеști, plutesc deasupra capetelor noastre. Nori de toamnă. Culoarea lor se potrivește de minune cu petele negre ale ciorilor, care-și fac de cap, gonindu-se una pe alta... Croncănesc... croncănesc mereu.

Lărgim și adâncim spărtura frontului. Se dau lupte grele. Unde situația e mai complicată, Catiușele se aliniază, cîntă și situația devine clară.

În marșul nostru am dat peste un conac părăsit. Se spune că ar fi fost conacul lui Goring. E posibil. Într-un grajd, am găsit peste o sută de vaci. Toate priponite. Ugerele le plesneau de atîta lapte. Răgeau înnebunate.

Ceață. Fum. Incendii. Ne îndreptăm spre orașul Goldap. Nici țipenie de civil. Toți au fugit. Unde? Și birlogul are un fund!

Atacăm orașul Goldap. Lupte înverșunate se dau la marginea orașului. În vreme ce unele unități au legat lupte de stradă, noi ocolim orașul și-l lăsăm în urmă. Ne așteaptă o bătălie grea...

CAPITOLUL III

Sanitarii-Gospitalul

Însemnările ce urmează le-am scris într-un cort sanitar. Zăceam pe targă și așteptam să fiu dus într-un alt cort: sala de operații. Mă bucuram că nu mi-am pierdut caietul; mă bucuram că-l puteam scoate din ranită, mă bucuram că puteam scrie cele întîmplate, așa, cu mîinile tremurînde de slăbiciune.

... Imi amintesc, mășăluisem toată noaptea. Burnița. Noaptea era umedă și cețoasă. Totul părea un marș fără sfîrșit...

— Ce naiba, nu mai ieșim din ceața asta?

— S-a oprit pămîntul în loc — glumea tătucul.

Dormeam. Picioarele continuau să meargă înainte. Ne-am oprit într-un sat pe care nemții îl incendiaseră. Parcă anume, ziua nu se mai ivea. În beznă, ne-am desfășurat pozițiile de luptă. Formărăm un cerc uriaș în jurul satului. În zori, nemții se deslănțuiră asupra noastră din trei direcții. Atacul lor fu puternic și neașteptat. Urmă o încăierare crîncenă, de nedescris. Totul se petrecu pe un cîmp semănat cu sfeclă de zahăr. Alergam către pozițiile hitleriste. Deodată, am simțit o lovitură peste picior. Am căzut. Cît timp am zăcut, nu știu: îmi amintesc însă delirul...

... Pe o cracă, un corb se umflă în pene. Croncăne. La chemarea lui, toți corbii cerului se strîng stoluri-stoluri. Copacul geme, plînge, sub greutatea lor. E adunare: congresul corbilor. Un corb, mare și îndesat, se hîțănă pe o cracă scîrțîitoare, bate din aripi, croncăne. Și mie mi se pare că le înțeleg graiul.

— Fraților, așa nu mai merge...

— Da, da, așa nu mai merge... nu mai merge... Ce gălăgie! Văzduhul cenușiu se umple de croncănitul lor drăcesc. Da, s-au luat la ceartă. Pasărea cea mare revendică:

— Pe ăsta, domnilor, să-mi dați voie să-l ciugulesc eu... De ce s-o fi uitînd așa la mine? De ce-mi zîmbește batjocoritor? Nu mai am nici o îndoială, pe mine mă are în vedere. Nu se poate una ca asta! Vreau să țip, dar limba mi se împleticește, cuvintele îmi rămîn înțepenite în gîtlej. Păsările negre rîd de mine și se bat pe burtă, cu aripile larg desfăcute. Singura scăpare e să fug. Da, să fug cît mai e timp. Brusc, mă ridic și încep să fug. În urma mea, aud strigăte de moarte:

— Puneți mîna pe el!... puneți mîna!!

Corbii au devenit o singură pasăre mare, neagră. Mă urmărește cu un vîjîit sinistru. Cu siguranță, va intra în picaj. Alerg. Nu trebuie să mă opresc. De m-ar ține picioarele. Fug din ce în ce mai iute. Și, dintr-o dată, mi se pare că și copacii se fugăresc. Mă înăbuș. Nu mai pot. Mă împiedic de-un buștean și cad. Cum de n-am văzut bușteanul ăsta? M-am lovit! Piciorul! Cum mă mai doare piciorul!

— Te-ai lovit, Nicolai?

Cine să fie? Cine mă întreabă atît de blajin? Glasul mi-i cunoscut. Ah, da, e Valea... Valea sanitara. Abia o zăresc în fumul incendiilor.

— Valea, apă... puțină apă...

Mi-e sete. Imi dau seama: dacă nu-mi sting vîlvătaiele, sînt pierdut. Limbi de foc, ca niște mîini ucigașe mă strîng, pîrjolindu-mi gîtlejul. Și Valea nu mai vine. Unde e Valea? A dispărut? Nu! Aud pași... pași grei, militari. Pașii se apropie. Eins... Zwei... Cizmele teutone s-au oprit lîngă mine.

— Te predai? mă întreabă o voce.

— Nu... eu am fost opt ani la stăpîni.

— Te predai?

— Nu... nu...

În jurul meu se lasă o tăcere grea, de țintirim. Aceași sete mă chinuie. Bîgui:

— Apă... apă...

Stropi de apă mi se preling pe buzelé crăpate. Ling strop după strop, apoi beau, și beau. Mă răcoresc. Deschid ochii...

... Cîte puțin, prin ceața ameteii, deslușesc chipul dur al tătucului Ceapacv. Mă ține în brațe și mă mîngîie cu palmele sale aspre.

— Feciorașule, feciorașule...

Recunosc cu greu tranșeul și svonul cîmpului de luptă. O întrebare mă chinuie: „Ce s-a întîmplat cu mine?“ „De ce mi-e atît de cald?“... Vreau să să mă mișc, dar nu izbutesc.

— Stai liniștit, feciorule, ești rănit... Mi-ai dat de furcă... cu chiu, cu vai, te-am scos din cîmp...

Aud vorbele, și totul nu mi se pare decît un vis ameteitor. Mai aud șuieratul unor obuze vrăjmașe și strigătul: „Nemții atacă!“

— Să fii cuminte, feciorule, îi respingem și viu din nou lîngă tine.

Tătucul a plecat. Iureșul bătăliei e lîngă mine. M-am svîrcolit, am icnit, lovindu-mă de pereții tranșeului. Apoi am rămas întins pe spate și n-am mai știut nimic.

Tic-tac... tic-tac... aud limpede bătăile inimii. Deslușesc și mișcarea celor din jurul meu. Onmenii calcă în vîrful picioarelor. Așa mi se pare mie.

— Vera, pregătește seringa...

— E grav, doctore?

— Trebuie operat. Nu putem să-i facem nimic...

Cuvintele oamenilor au un înțeles ciudat. Unde mă găsesc? O clipă, am senzația că trompeta a sunat de mult deșteptarea iar eu continui să dorm. Aud iarăși:

— Rănitul își revine.

E glasul liniștitor al unei femei. De ce a tăcut? Incerc să-mi răspund, dar fără succes! Tîrziu, simt cum o mîină ușoară îmi ridică brațul. Urmează o înțepătură. Un firicel subțire de viață mi se strecoară în vine. Sîngele e mulțumit. Tic-tac... tic... tac. Firul dătător de viață se întinde în tot organismul. Cineva geme. Totuși, unde mă găsesc? Gîndurile aleargă nebunește, fără să le pot rîndui.

Din nou se vorbește:

— Tovarășe maior, au mai sosit trei căruțe cu răniți...

— Știu... Pe asta, luați-l.

Simt cum sînt luat pe sus și așezat în alt loc. Acum, glasurile oamenilor răzbesc ca dintr-o altă încăpere. Nu departe de mine, cineva se vaită...

— Nu mai văd, băieți, nu mai văd...

Urechile mi s-au desfundat de-a binelea. Rafalele și exploziile din apropiere sînt dese și înversunate. În răstimpuri, pămîntul se cutremură. Din camera alăturată, aud din nou:

— De unde vii?

— Compania II, Batalionul III.

— Ce-i nou pe la voi?

— Nemții atacă mereu... sîntem încercuiți.

— Desfă-ți bandajul. Vera, mînușile.

— Ce vrei să faci, doctore?

— Nimic... nimic... fii cuminte!

Soldatul mormăie, geme, apoi înjură. Incep să înțeleg unde mă aflu. Imi amintesc de tătucul Ceapaev, de vorbele lui: „ești rănit, feciorule!“ Cîte puțin, de parcă aș da în lături capacul unui sicriu, desfac pleoapele. Cît de ciudat e alcătuită camera asta! Ametesc brusc și alunec, prăbușindu-mă în gol. Targa pe care mă regăsesc e moale. Totuși, nu mă las. Deschid ochii din nou, cu mai multă îndrăzneală. Acum odaia e ca toate odăile. Razele de soare lucesc, pătrund prin fereastră, tăind camera în două. Pe perete atîrnă tabloul unui prusac mustăcios, îmbrăcat în uniformă de general. Un glonte rătăcit a găurit tabloul. În firele de păianjen ale plesniturii, prusacul pare el însuși un păianjen cu cască. În fața mea, mai spre fund, zăresc o oglindă mare. Aduce cu un tablou viu în care obiectele reflectate se mișcă, gemînd. Conacul, transformat la repezeală într-un punct de prim ajutor, este plin de răniți. Culcați pe mantale, pe tărgi, pe scaune puse unul lîngă altul, printre mobilele resfirate ale încăperii, soldații se frămîntă; plîng de durere, iar în răstimpuri, tăcuți, urmăresc cu îngrijorare bătălia din apropiere.

— E greu, băieți, — oftează unul — tare greu.

Bătălia e în toi. Lumina soarelui a trecut în altă cameră. Intreb:

— Goldap-ul e în mîinile noastre?

Mi se răspunde:

— De acolo vin; aseară mai era în mîinile noastre.

Se bagă un al treilea:

— Ieșim noi din încercuire... asta-i fleac, nu-i încercuire... In '41, lîngă Cernigov...

Rănitul cu ochii bandajați ascultă și el. Apoi, puțin mai târziu, începe să se vaite:

— Ochii mei... ochii mei!

O soră în halat alb s-a apropiat de el. În oglindă, îi văd mișcările. E tânără. Are o față palidă, suptă. Ia mâinile rănitului într-ale ei.

— Soră, s-au dus ochii mei... s-au dus...

Soldatul se înneacă într-un plîns nervos. Femeia îi cuprinde capul, strîngîndu-l la pieptul ei. Rănitul se liniștește.

Bătălia nu mai conținește. În camera vecină, o voce bărbătească raportează:

— Tovarășe maior, nu mai avem locuri.

— Curățați pivnița...

Mă neliniștește un gând. Sîntem încercuiți. Se spune că hitleriștii atacă cu forțe mari și cercul se strînge. Cum se va termina? Ce bine am făcut că n-am scris părinților! Pleoapele-mi devin grele, ca de plumb. Camera se întuneacă. De sub targa pe care zac, febra mă trage la sînul ei. Adorm legănat de brațele moi și fierbinți ale febrei.

Obuzul a explodat în apropiere. O clipă, zidurile s-au urnit din loc. Cercevele ferestrelor s-au cutremurat. O schijă, cît palma de mare, a străbătut camera înfigîndu-se în perete, ca un avertisment sîngeros.

Un alt obuz a lovit acoperișul, năruindu-l. Bucăți din tencuiala plafonului au căzut peste capetele noastre. Aproape de tot începură să țacă-nească două mitraliere hitleriste. Din camera alăturată, pe semne camera de consultații, doctorul, cu masca la gură și cu mănușile de cauciuc în mîini, dă buzna peste noi... Ne strigă:

— Băieți, fără panică, îi respingem noi...

Cînd ajunge în mijlocul odăii, un glonte de mitralieră, străpungînd ușa, îl lovește între ochi. Doctorul rămîne o clipă nedumerit, se răsucește într-un picior, ca și cînd ar fi încercat să ne numere dintr-o privire. Apoi, căutînd un sprijin și negăsindu-l, se prăbușește, bătînd, desnădăjduit, aerul cu mîinile.

Doctorului nu i se poate da nici un ajutor medical. În cameră năvălește un ostaș. Are bluza ruptă, fruntea bandajată. În mîinile lui mari și murdare ține un automat, gata să tragă...

— Nemții sînt pe deal... toți sanitarii la arme... fuga... după mine...

În salturi lungi părăsește încăperea. Una cîte una, surorile trec prin fața noastră, cu carabinele în mînă. Rămînem singuri. Pe deal, țacănitul mitralierelor devine și mai nervos. Între cei patru pereți, viața a încremenit. Numai ochii și inimile noastre trăiesc. Ne iscodim și ne înțelegem din priviri, ca niște soldații încercați. Știm cu toții, panica e dușmanul nostru. Doar generalul prusac rînjește mulțumit din rama sa aurită.

Împușcăturile se aud din ce în ce mai aproape. Ne încearcă nervii. Un soldat cu capul și brațul înfășurate în vată, se încumetă să rostească:

— Ce facem, tovarăși?

Rănitul legat la ochi șoptește și el:

— Fraților, să nu mă lăsați... să nu mă lăsați...

Un altul ascultă ce ascultă împușcăturile, apoi se ridică și dă să fugă săltîndu-se într-un picior. Vecinul său îl oprește.

— Stai... fără panică... dușmanul n-o să ajungă la noi... Ce dracu'! Parcă nu ne cunoaștem oamenii...

Inchid și deschid ochii. Totul aduce cu un vis îngrozitor. Zăresc prin

oglinză trupul doctorului rămas pe podea. Halatul alb i s-a năclăit de sînge. Degetele înțepenite în mănușile de cauciuc sînt galbene, ca de ceară.

Impușcăturile s-au potolit. Sora Vera s-a reîntors. Gîfîie. Trage trupul doctorului în altă încăpere. Ii vine greu. Din pricina efortului, își mușcă buzele. Noi n-o putem ajuta cu nimic.

Prin fereastra din stînga mea, smucită parcă de mînia furtunii, întrezăresc un capăt de cer, ca o pată neagră. Ai zice că geme de atîta toamnă închisă în adîncurile ei. Cîteva frunze vișinii par lipite de cerul vînat și încremenit.

Din depărtare se aud urale puternice. Tovarășii comentează:

— Sînt ai noștri.

— La baionete... corp la corp...

— Asta a fost, băieți.

Sanitarele s-au reîntors. Sînt ostenite. Sora Vera, ștergîndu-și sudoarea, ne vorbește ostenită:

— Sînteți flămînzi, băieți? Acuș o să vă dăm ceva de mîncare...

N-am auzit mai mult. Am închis ochii, doborît de atîta încordare. Și targa mea alunecă la vale, ca o săniuță.

În luptele de ieri au căzut trei surori. Au căzut, pentru a ne salva viața. Sora Vera ne-a anunțat că mîine în zori, vom fi îmbarcați în autocamioane și evacuați în spatele frontului. Se pregătește o străpungere.

Mă doare piciorul rănit. Am temperatură. Cum am ajuns la punctul de prim ajutor? Nu știu! Nu-mi amintesc. Să mă fi adus tătucul și aici? Aștept cu nerăbdare ziua de mîine.

E frig. Dinspre Baltică suflă un vînt rece. În camionul neacoperit sînt mulți răniți. Alături de alte coloane, alcătuim o coloană lungă de camioane și vehicule. Stăm în cîmp deschis și așteptăm semnalul, clipa cînd vom ieși din încercuire.

Pe locul fixat pentru străpungere, se dă o luptă pe viață și pe moarte. Tancurile noastre au misiunea cea mai grea...

Către prînz, avioanele inamice ne atacă, ne mitraliază. Ne înghesuim unul în altul și așteptăm. Nimeni nu mai geme. Avioanele sînt împrăștiate.

Amurgește. Semnalul a fost dat. Străpungerea a fost realizată. Camioanele pornesc în viteză. Iată poarta mult așteptată. Aici am văzut o nouă faptă eroică a sanitarelor sovietice.

Ardeau tancuri... tancurile noastre. Aruncau „artificii“. E primejdios să te apropii de o asemenea făclie. Explodează armamentul. În unele mașini au rămas oameni, ofițeri sovietici. Din camion, am văzut o fată, o sanitară. A sărit pe un tanc în flăcări și, riscîndu-și viața, a salvat un tanchist. Ardeau amîndoi. Fata a început să se tăvălească prin țărînă; își stîngea flăcările...

Camionul gonește în noapte... Încotro? Încotro?

O compresă rece așezată pe frunte, mă face să deschid ochii. O femeie mă privește cu bunătate. Ii simt respirația. O șuviță de păr blond, desprinsă de sub năframă, pare o rază de soare.

— Cum te simți?

Unde am mai văzut chipul ăsta? Unde? Are nasul cîrn, obraznic, ochi albaștri. Aș vrea s-o întreb, însă altcineva o cheamă.

— Soră... soră...

Năframa albă se depărtează și-mi pare rău. Imi rotesc privirile prin cortul lung, necunoscut și plin cu răniți. Imi caut ranița, caietul...

Un soldat, îmbrăcat și el în halat alb, se oprește la gura cortului și strigă obosit:

— Următorul...

Sora se apropie de mine.

— Acum e rîndul tău, tovarășe...

Ascund caietul în raniță. Două perechi de brațe ridică targa în care zac. Sînt dus la operație. Sora mă conduce cu o căutătură încurajatoare. Unde am mai văzut chipul ăsta? Mi-aduc aminte! Intr-o gară s-au în-tîlnit două trenuri. Unul se îndrepta dela Alma-Ata, spre front. Altul se întorcea de pe front, cu răniți...

Lumina puternică a becului cade răsfrîntă asupra mesei. Cortul acesta e mai mic decît celălalt. Și mirosul e altul. Aer îmbibat cu cloroform. Nu suport cloroformul.

— Intoarce-te pe burtă, tinere...

Glasul doctoriței este ostenit. Neputincios, cu gîndurile aiurea, mă supun. Piciorul mi-a înțepenit. Il vor opera. Aud sunetul metalic al instrumentelor și un gînd îmi trece prin cap... Nu cumva?

— Hai, curaj, tinere!

Acelaș glas, de astă dată energic și hotărît, mă îmbărbătează. Doctoriței nu i se zăresc decît ochii oboșiți de muncă.

— Tinere, curaj!

Masa de operație e îngustă și acoperită cu un cearceaf alb. Cu brațele o cuprind pe dedesubt și o strîng puternic la piept. Doctorii, în jurul meu, pășesc ca niște stafii. Au început să mă opereze. Primele împunsături ale seringii mă fac să tresar, apoi scrișnesc din dinți. Medicii vorbesc între ei în șoaptă. Nu cumva?!

— Curaj, tinere, curaj...

Ecolui acestui îndemn trezește în mine o amintire. Și, fără să vreau, sub bisturiul chirurgilor, văd înaintea ochilor un om. Moș Culai, mutilatul. Aveam șase ani cînd l-am cunoscut. Ședea mutilatul într-un cărucior meșteșugit dintr-o lădiță de zahăr și zîmbea mereu, adunîndu-și sbîrciturile feței într-un singur loc. De dimineață pînă noaptea tîrziu, cerșea la acelaș colț de stradă. El avea obiceiul să-mi spună:

— Curaj, puștiule, curaj...

— De ce, Moș Culai? — întrebam eu.

— Să știi de la mine, pe lîngă două picioare, în viață mai trebuie să ai și curaj...

Ofta. Clipea des din pleoape, ca și cînd ar fi ciugulit cu ochii din raza de lumină ce-i dădea pe obrazul măcinat de mizerie.

— Am curaj — ziceam eu — nu mi-e frică de întuneric...

Vorbele mele îl făceau să rîdă cu hohote. Și parcă nu rîdea el, ci un om mult mai tînăr, cu picioarele întregi. Imi era milă de Moș Culai și de cîntecul lui tînguitor...

— Fie-vă milă și pomană de un biet invalid de război, decorat de Majestatea Sa... Bogda prosti... Bogda prosti...

Moș Culai avea multe decorații regale care-i împodobeau haina cîr-

păcită și jechoasă. Cerșea invalidul. Ședeam lângă el și priveam defilarea picioarelor. Cădea în căciula mîncată de molii cîte un franc, doi. Cînd treburile mergeau prost, Moș Culai își desfăcea cîrpele, scoțînd la iveală două cioturi, cusute parcă de un cîrpaci, și le rezema de rama din față a căruciorului. Semănau cu niște mingi de cîrpă legate grosolan la un capăt...

— Și nu mai cresc altele?

— Asta-i mare nenorocire, puștiule, nu mai cresc, chiar dacă le țin în ploaie.

Il iubeam pe Moș Culai și cu dragă inimă îi împingeam căruciorul pînă la cocioaba în care locuia. Pe drum, povestea vrute și nevrute despre primul război mondial, despre luptele dela Mărășești, despre ghiuleaua care l-a lăsat fără picioare. Povestea cum, la spitalul în care zăcuse, venise într-o zi regina să împartă cruciulițe și să sărute pe frunte răniții. Regina trecea de la un pat la altul. A ajuns și la el. Atunci, Moș Culai, răsucindu-se cu spatele în sus, a poftit-o pe regină să-l sărute într-un loc necuviincios. Pentru fapta asta, l-au asvîrlit din spital, ca pe un hoț. Nu i s-a dat măcar un cărucior. Au venit neamurile și l-au dus pe brațe acasă. Din ziua aceea a rămas un cerșetor...

... E cald. Zăduf. Medicii nu mai prididesc. Nu simt nimic. Piciorul este amorțit.

— Auzi, Maria Ivanovna?

— Aud!

Avioane sboară deasupra cortului. Sunt ale noastre ori nu? Nu pot desluși! Curînd, avioanele se depărtează.

Mă uit în jur. Pe masa cealaltă de operații, un soldat respiră adînc și numără...

— Unu... doi... trei... șapte...

Glasul se înăbușe. Nu rămîne decît o respirație greoaie, bătrînească.

Doi doctori operează brațul fărîmițat al rănitului. Acesta doarme și, uneori, pare că privește țintă cerul de pînză al cortului. Incepe să bolborosească, să înjure, apoi tace.

Doctorița care m-a operat se depărtează. Tresar. Să fi terminat? Mă uit după ea. Își scoate masca, mănușile de cauciuc. O clipă, își lasă fruntea în palme. Oștează. Cineva o sfătuieste.

— Ar trebui să te odihnești, Maria Ivanovna.

Maria Ivanovna nu răspunde. Se apropie de mine, îmi zîmbește...

— Gata tinere, îți doresc să te însănătoșești cît mai repede...

Imi cercetez picioarele. Le am pe amîndouă. Amețit, privesc în cele patru colțuri ale cortului și nu știu încotro să-mi îndrept recunoștința.

Brațe puternice ridică din nou targa. Afară e întuneric. Un vînt rece, de toamnă, se încolăcește în jurul copacilor negri. Nu știu de unde, o frunză ofilită mi-a căzut pe piept. O acopăr cu palma, hoștește, luînd-o cu mine.

Sînt urcat într-un autobuz sanitar. Din urmă, mă ajung cuvintele:

— Următorii, la operație...

In trenul sanitar

Deschisă, ușa vagonului aduce cu un ecran cinematografic. Imaginile se succed una după alta, cu repeziciune. Bruma argintie a încărunțit ogoarele Lituaniei. Nici țipenie de țăran. Grupe răslețe de pionieri curăță pămîntul de minele dușmănoase omului și holdelor de grîu. Ici, colo, vezi tunuri răsturnate, ciolanele carbonizate ale tancurilor, căști, puști. De aici s-a pornit ultima oară, ofensiva noastră. Tranșee, ca niște odgoane negre și lungi, serpuiesc cît vezi cu ochii.

Soarele palid, de ghiață, încearcă să urce pe cerul înecat în aburul dimineții. În vagon unii dorm, alții ascultă liniștiți cadența roților. În mijloc, lângă soba rece de tuci, rezemîndu-și capul în pumni, moțăie sora, țuguindu-și buzele trandafirii. Cît a ostenit și ostenește în jurul nostru! Somnul ei e neliniștit. Tresare la cel mai ușor geamăt.

— Soră... soră...

Sora s-a ridicat. Ochii îi sînt umflați de nesomn. E foarte tînăra. Se apropie de rănit. Ii duce la gură cana cu ceai rece. Vaetul se stinge. Revine la locul ei lângă soba de tuci. O cheamă Nadia. Imi aduc aminte că și pe sora lui Semion tot Nadia o chema. O fi sora lui Semion? Știu, nu poaie fi ea; totuși, o întreb:

— Nadia Zaverniaeva?

— Nu...

Imi pare rău. Rînd pe rînd, îmi amintesc de Semion, de tătucul Cea-paev, de luptele grele din ultima vreme. Mi-e dor de tovarășii mei de arme. Un fapt a rămas nelimpezit în capul meu. Ce s-a întîmplat cu mine după ce tătucul m-a scos de pe cîmpul de luptă? Cum am ajuns la punctul de prim ajutor? Cine să mă fi adus pînă acolo? Oare tot tătucul?

Un rănit geme, apoi izbucnește în țipete!

— Sașa... trage... Sașa, ferește-te... oh, diavolii!

Rănitul s-a ridicat în capul oaselor. Ochii i-au ieșit din orbite. Se uită în jurul său, uluit. Recunoaște legănatul vagonului și cîntecul sacadat al roților. Are obrajii încinși de febră. Plescăie din limbă și îngîină: .

— Apă... apă...

Sora e lângă el.

— Nadia... mă arde, Nadia...

Pe la prînz, trenul a oprit într-o gară fără gară. Din unele vagoane, sînt scoși cîțiva morți. Locomotiva șueră gîfîit. Trenul pornește din nou. Înaintăm mai departe, parcă în inima toamnei.

E liniște. Roțile vagonului se fugăresc. Mă înțeapă rana de la picior. Mă răsucesc. Apoi aud:

— Care are mahorcă?

— Să fumăm, tovarăși.

— Halal de așa pungă! De unde o ai?

— În dar de la fata din Georgia...

Ceea ce văd e trist; dar și comic. Cel rănit la mîna stîngă, toarnă mahorcă în cornetul mititel al celui rănit la mîna dreapta. Unul ține cutia, celălalt trage chibritul.

Un soldat înalt, voinic, s-a așezat lângă sobă. Cu ochi înghețați cată aiurea. Mă uit la el iscoditor. Nu are nici o rană. Nici bandajat nu e. Ce-o fi cu el? Cineva se răstește la dînsul:

— Mă, treci la locul tău, ăla-i locul Nadiei.

Vlăjganului nu-i pasă. Se uită la burlanul sobei, ca și cînd ar vedea pentru întîia oară așa minunăție...

— Mă, n-auzi?

Nadia îi ia apărarea:

— Lăsați-l în pace...

— Ce-i cu el?

— Contuzionat.

— Bombardament?

— Da!

Soldatul cu pricina, năuc, își rotește ochii. Ai spune că încearcă să

recunoască ceva. Deschide gura. Nici un sunet. Cu aceiași ochi încremeniți, urmărește în neștire fuga ogoarelor scurmate de explozii.

— Soră, milaia, întoarce-mă pe partea cealaltă.

Cineva a început să îngine o melodie. Cîntecul izbucnește lin, șerpuitor, ca un șuvoiaș de apă.

„Tovarăși, tovarăși,

Rănila mă dor

greu mă mai dor rănila...”

Cîntă tot vagonul. Cînt și eu. Ciudat. Am senzația că rana de la picior nu mă mai doare, deși cînt că mă doare.

Și trenul sanitar gonește... gonește mereu, trăgînd după el amurgul. Un amurg de plumb, cu inimă de plumb.

Povestea asta, am auzit-o noaptea, pe întuneric, în vagon. Zăceam pe locul meu și dormitam. Un rănit, vecinul meu, povestea celuilalt:

...Și cum spuneam, îi goneam pe nemți. Dușmanul se retrăgea. Ce-i drept, încet, dar se retrăgea. În spaima lor, hitleriștii se agățau de fiecare deal, de fiecare pădurice. Mai abitir se întăriseră într-un sat... Am atacat o dată, am atacat de două ori, dar el, neamțul, nu vroia să părăsească satul și pace. Unde mai pui că burnița. Către seară, uzi pînă la piele, o pornirăm la un atac. Nici de data asta nu l-am scos pe fascist din sat; se ținea bine. Injurau frații noștri de mama focului. Cum să nu injure? I-am alungat pe hitleriști din atîtea orașe și taman de-un sat să ne împiedicăm? Ei, dar flăcării nu-și pierdeau nădejdea așa, cu una, cu două. Noaptea căzuse. Ședeam în gropile noastre și așteptam semnalul noului atac. Abia în zori, să fi fost ceasurile patru ori cinci, nu mai țin minte, cînd se stîrnise artileria. După jumătate de oră, am auzit semnalul atacului. Și-am pornit-o. Satul l-am eliberat noi, dar aici ni s-a întîmplat — ce ni s-a întîmplat.

Aveam un prieten, Vitea Zaițev. În tot timpul atacului, Vitea era lîngă mine. Așa, unul lîngă altul, am ajuns în mijlocul satului. Satul era numai ruină. Nu rămăsese nici o vatră întreagă. Deodată, prin pară și ruine, la urechile noastre, ajunse plînset de copil. Da' ce mai plînset, de ți se rupea inima de durere. Mă uitai la Vitea. El se uita la mine și, fără zăbavă, îmi grăi: „Hai, nu-i lucru curat“. Și plînsul ne chema, măi frate, ne chema. Tot așa, prin fum și cenușa zorilor, am ajuns la gura unui bordei militar. Se vedea cît de colo că-l făcuseră nemții pentru mai marii lor. De acolo, din adîncul adăpostului, răzbea plînsetul copilului. Vitea se repezi în bordei, iar eu după el. Înăuntru, mai să nu crezi ochilor. Legată de stîlpul din mijloc, se afla o femeie. Era o rusoaică de-a noastră. Straietele îi erau rupte, iar capul îi căzuse pe piept. Era moartă, femeia. Murise așa, cătînd la copilul care, la picioarele ei, se sbătea și plîngea. Pruncul era un sugaci. Vitea se repezi să-l ridice. Ei, dar cui i-ar fi trecut prin cap că hitleriștii ne întinseseră o capcană? Bordeiul era minat iar copilul și mama anume puse. Vitea numai ce ridică copilul și vru să-l îmbrățișeze și-o detunătură puternică cutremură tot bordeiul. Mi se făcu negru în fața ochilor. Ne-a acoperit cu pămînt. Pe Vitea l-au găsit mort cu copilul în brațe. M-au găsit și pe mine. Trăiam... Și uite așa am rămas fără o mînă...

Tampoanele se ciocniră scurt. Peronul lung, năruit de bombe, ne-a primit rece. Departe, printre ruinele clădirilor, se zărește o fișie de cer înșingurat, sprijinită parcă pe vîrfurile semețe ale plopilor.

— Unde sîntem? — întrebă unul.

— La Kaunas, nu-i așa, soră?

Cei care au picioarele nevătămate se împing spre ușe. Vor ca dintr-o privire să cuprindă ruinele acestui oraș.

— Cît popor!

Femei îmbrobodite, bătrîni sprijiniți în bastoane, copii ținîndu-se de fusta mamei, privesc lung și trist la eșalonul nostru sanitar.

— Plîng... femeile plîng... șoptește un rănit.

Sora Nadia privește în ochii soldatului. Pentru a-și ascunde emoția, îi aranjează moțul de păr, boneta. Totuși nu-și poate stăpîni un oftat.

— De ce plîng, soră, de ce? Trăim, mai sîntem buni pentru viață, pentru muncă, pentru luptă!

Nadia tace. De ușa vagonului s-au apropiat doi ofițeri în halate albe. Cercetează vagonul. Dau instrucțiuni sorei...

— Aici rămînem, tovarășe căpitan?

— Da, băieți!

Sora a coborît. Va pregăti debarcarea noastră. De vagon, se apropie o bătrînă. Se uită ce se uită, întrebă:

— Am un fecior pe front Jan Kalupis, nu cumva ai auzit de el? E un băiat înalt... e la artilerie... A, voi nu sînteți de la artilerie! Și, îngînînd cuvinte lituaniene greu de înțeles, mama artileristului trece mai departe, la vagonul următor.

Nadia s-a întors cu un braț de cîrje.

— Coborîm, soră?

— Da!

Sora împarte cîrjele. Ii cunoaște pe toți din vagon.

— Na, moțatule, ține! Tu, ăla de colo, vei coborî pe targă, șezi liniștit. Tu la fel. Tu?!? Nadia mă privește, încearcă să-și aducă aminte de mine. Da, uitasem... na, ține...

Primesc două cîrje. Sînt reci. Mă încercă gîndul de a le înapoia. Mai bine să merg sărind într-un picior. Cînd eram mic, jucam la circul mahalalei nostre rolul acrobatului olog. Pe vremea aceea, aveam cîrje făcute la întîmplare. Acum am două, adevărate...

Fac primii pași. Piciorul rănit și operat atîrnă greu ca o buturugă.

Amețesc. Scheletul gării se clatină și el. Fac primii pași și se pare că ziua asta, luminată de un soare cu dinți, se tîrîie și ea în cîrje.

— Oare de azi înainte, așa am să merg, sprijinindu-mă în brațele astea reci și fără viață?!

Sîntem mulți soldați în cîrje. Femeile plîng. Copiii se uită după noi, nedumeriți. Ostenit, mă așez pe o ladă. Sanitarii scot răniții din vagoane. Aceștia au fețele galbene, de ceară. Alții poartă în obraji clocotul nemilos al febrei.

Copleșit, închid ochii. Abia acum îmi dau seama cît de mult îmi lipsesc tovarășii mei de arme, cît de mult ne-am obișnuit unul cu altul. Mă simt foarte singur... O mîină ușoară mă bate pe umăr.

— Hei, tinere, ce mai faci?

E glasul melodios al unei fete. Brusc, îmi ridic ochii. Văd în fața mea o necunoscută...

— Mă iei drept altul, tovarășă — reușesc eu să îngîn.

— Păi, spune așa, tinere. Zău, m-ai speriat cu ochii tăi holbați.

Rîde, și continuă să mă iscodească. Simt cum sîngele mi se urcă în obraji. De ce se uită așa la mine? Are ochi... din pricina zăpăcelii nu pot

citi culoarea lor. E îmbrăcată în uniformă militară. Cu căciula dată puțin pe ceafă, figura fetei e nostimă, șăgalnică.

— Te-au operat? mă întrebă ea foarte prietenește, de parcă m-ar fi cunoscut de multă vreme.

— Da.

— Și nu mă cunoști?

— Nu!

— Nu te-ai întrebat cine te-a scos de la Goldap, dintr-un tranșeu gata-gata să cadă în mâinile nemților?

Timplele îmi svîcnesc dureros. Broboane de sudoare îmi năpădesc fruntea. Nu mă așteptam la o asemenea întâlnire.

— Când te-am scos, tinere, bîguiai într-o limbă pe care n-o pricepeam... Pierduseși mult sînge...

De ce-mi spune „tinere”? Dînsa nu e tînără? Privesc în adîncul ochilor ei, căutîndu-i sufletul...

— Clava... Clava...

Necunoscuta din fața mea se întoarce și răspunde chemării.

— Indată, Taniușa, vin... Ei, soldățelule, la revedere... grabnică însănătoșire.

Fata-mi strînge mîna, apoi o ia la fugă de-a lungul peronului. M-am ridicat în cîrje și am strigat din toată inima:

— Mulțumesc, Clava, mulțumesc...

De la celălalt capăt al peronului, Clava îmi răspunde printr-un zîmbet. Un zîmbet care a încolțit în sufletul meu.

In spital.

Astăzi, doctorii mi-au așezat piciorul în ghips. Au încercat prin toate mijloacele să-i îndrepte talpa; cu neputință. Piciorul încremenit de lovitura schije rămîne în aceeași poziție.

— Ce-i de făcut? Voi fi nevoit să mă împrietenesc și mai mult cu cele două cîrje, care acum dorm liniștite sub pat.

Noaptea, îmi place să stau lîngă fereastra salonului nostru. Văd orașul cufundat în tăcerea neagră a camuflajului. Pe cer, o lună ciuntită, suflată cu aur, se sbate desnădăjduită în năvodul norilor. Stelele, ici strălucesc, ici pier.

Curtea spitalului e pustie. Când și cînd, o femeie în halat alb o străbate în grabă. Trecerea asta îmi amintește de Clava, de neobișnuita noastră întâlnire. Unde o fi acum, Clava? Mă surprind gîndindu-mă la ea din ce în ce mai des. Recunosc: îmi place să mă gîndesc la Clava! Uneori o văd lîngă mine. Ședem unul lîngă altul. Ne povestim vrute și nevrute...

Pe cer, dintr-o dată, se aprind două reflectoare. Sbuciumate, fîșiile de lumină se caută în neștire de la un capăt al orizontului la celălalt. Se întîlnesc, se îmbrățișează, apoi se sting. Cerul a rămas pradă norilor neli-niștiți.

Așa să fi fost și întîlnirea mea cu Clava?

Nu mă pot obișnui cu liniștea spitalului. Nu pot dormi în această liniște. Mă svîrcolesc; mă trezesc. Becul roșu de serviciu însîngerează întunericul salonului. Grijiu să nu-mi trezesc vecinii, cobor din pat. Mă îndrept spre fereastră, sprijinit în cîrje.

— Ce-ai, frate, nu poți dormi?

Mă opresc. Cel care mi-a vorbit zace pe un pat special, cu o jumătate a corpului ferecată în ghips. Fumează...

— Ce-ai rămas așa? Vino mai aproape...

Atras de vorba simplă, omenească, a rănitului, mă apropii.

— Cum te cheamă?

— Nicolai! — răspund eu.

— Pe mine Fedin. Ești infanterist?

— Infanterist!

Discutam în șoaptă. Din cauza licărului de la țigară, fața lui Fedin pare o mască de ceară în bătaia unui reflector anemic. Oftează:

— Am fost și eu infanterist, acum nu mai sînt. De două luni zac în-țepenit în ghipsul ăsta. Spun doctorii că săptămîna viitoare scap... Of, de m-aș vedea odată eliberat!

Ascultîndu-l, simt fiori de ghiață plimbîndu-mi-se pe vertebre. Omul acesta zace de două luni în ghips, ca-n lanțuri. Cîtă răbdare!...

— Și dacă te-o elibera, ce-ai de gînd să faci? — întreb eu, curios să aflu cît mai multe despre el.

— Cum ce?! Inapoi pe front, băiete. Războiul l-am început în '41, la Odessa, vreau să-l termin la Berlin...

Spunînd aceste cuvinte, Fedin închide ochii, căutînd parcă în întunecimea pleoapelor calea spre Berlin. Deodată, își aduce aminte de ceva...

— Te văd mereu neliniștit, nu poți să dormi? Așa-i la început... Noi, infanteriștii, sîntem obișnuiți cu marșuri lungi, istovitoare, cu cîmpiile largi... Nu ne place să dormim, nici atunci cînd sîntem răniți... Totuși, caută să dormi... grăbește vindecarea...

L-am ascultat. M-am întors la patul meu și-am încercat să dorm. Spre ziuă, am ațipit.

Am umblat prin saloane, cu gîndul că voi găsi cunoscuți din batalionul nostru. N-am întîlnit pe nimeni. Nu înțeleg ce e cu mine?! De ce mă simt atît de singur? Să fie de vină toamna, ori poate Clava?

Am trimis o scrisoare tatucului. Deasemeni lui Abdurasil. În vreme ce scriam, mă simțeam în largul meu. Mă revedeam în bordeiul din linia întîia stînd de vorbă cu Vasile Nicolaevici Lipioșchin și cu Abdurasil-uzbecul.

Vecinul meu de pat, Mitea Grițco, un ucrainean de pe lîngă Dniepropetrovsc, mi-a povestit cum a fost rănit Fedin...

Ostașii noștri legaseră lupte de stradă în orașul lituanian N. Hitleriștii se țineau cu dinții de fiecare casă. Cu greu, înaintau infanteriștii noștri. Într-un moment hotărîtor al bătăliei, nemții au urcat un tun în podul unei case. De acolo, de la înălțime, reușeau să țină în loc atacul. Fedin, însoțit de încă doi ostași, a căpătat misiunea să distrugă tunul... tîrîș-grăpiș, au ajuns în podul casei. Au început o luptă corp la corp cu servanții tunului. Fedin a avut de luptat cu un neamț de două ori cît el. L-a învins. I-a pus o piedică și l-a svîrlit din pod. Neamțul a mai apucat să-l tragă după el...

Sanitarii sovietici l-au găsit în nesimțire, lîngă trupul fascistului învins.

Recitind cartea poștală a lui Abdurasil, m-am oprit asupra rîndurilor: „Oh, cum e dor la mine la front. Aici, mîncă, culcă, mîncă, culcă...” Citeam și rîdeam. Abdurasil are dreptate. Grija pentru noi este impresionantă. Asistență medicală la vreme, hrană îmbelșugată, cinematograf, bibliotecă, conferințe, seri artistice și... dans, pentru cei fără cîrje.

Dar Abdurasil mai scrie ceva: „Pentru mine nu-i iahși... Pentru mine umblă... umbla la front... da, asta, da...”

Abia acum îl înțeleg pe Abdurasil. Mi-e dor de tovarășii mei de arme, de unitatea din care am făcut parte, de ciorba bucătarului din compania noastră.

Am ascultat următoarea discuție:

— Tu ce-ai face în locul lui?

— Aș pleca la fata mea.

— Las-o baltă, l-ai văzut la față? Parcă-i diavolul, așa-i de urît!

— Ce-i drept e drept! Nu-i chiar atît de frumos.

— Tot de tanchistul ăsta vorbiți? — se amestecă un al treilea.

— Da, tot de el. De două zile, stă într-un colț și nu scoate o vorbă... Nu vrea să plece acasă. Spune că n-are părinți, ci numai logodnică...

— Ți-a arătat fotografia fetei?

— E al dracului de frumoasă...

Discuția asta despre un tanchist mutilat mi-a amintit de Nadia Zaverniaev și Alexandru Fedorenco.

Soldați-s tot soldați. Noaptea, la lumina becului roșu, fiecare povestește, rînd pe rînd, cîte ceva din viața lui. Povestește și ucraineanul, și turcmenul, și georgianul, și tătarul și toate aceste povestiri, asemenea unor suvoaie se revarsă într-un măreț fluviu — povestea oamenilor sovietici.

În salonul nostru, mai există și-un „responsabil” cu povestirile. El „veghează” ca nu cumva unul să povestească de două ori, iar altul niciodată. Acesta, de pe patul lui, dă cuvîntul povestitorului.

A intrat în salon, cu pași domoli. Căuta pe cineva. Cînd am dat cu ochii de el m-am speriat. Avea o față mîncată de flăcări și înspăimîntător de urîtă. Instinctiv am vrut să-mi întorc privirea, dar, pe loc, m-a cuprins un puternic sentiment de rușine. Am înțeles că omul acesta ar fi putut să fie unul dintre tanchiștii care au străpuns încercuirea de la Goldap, ar fi putut să fie tatăl lui Semion Zaverniaev, ar fi putut să fie unul din tanchiștii care au eliberat pămîntul țării mele.

Ochii-mi s-au oprit neclintîți, plini de recunoștință, în lumina tristă a ochilor săi.

Am întrebat o soră dacă o cunoaște pe Clava. Mi-a răspuns cu un aer foarte nevinovat: „Care Clava? Timoșenco? Clava Gromova? Clava Ladî-nina? Clava...?”

Și eu care credeam că una singură-i Clava!! Of, în ce încurcătură m-am băgat!

— E un prost, se răsti Fedin, încercînd să se ridice, dar ghipsul îl țintui locului. I-o spun și la obraz: e un prost!

— De ce, Fedin? Gîndește-te și tu — îl contrazise glasul domol al ucraineanului Grițco. Un copac e frumos atîta vreme cît e înflorit, frunzos. Cînd dă toamna și ți-l slujește, nimeni nu se mai apropie de el. Toți îl privesc cu milă...

— Îmi place comparația, e frumoasă. Am s-o folosesc și eu, dar împotriva ta, hoholule. E drept, toamna slujește copacul, dar copacul nu se dă bătut nici în fața toamnei, nici în fața iernii. Într-un cuvînt, el trăiește, luptă, străbate anotimpuri grele, ca primăvara să izbucnească cu forțe noi, cu flori și mai frumoase... El însă nu vrea să străbată un anotimp greu, dureros. Tanchistul uită că are rădăcinile înfipte în pămîntul nostru sovietic...

— Măi băieți, voi filosofați prea mult!! I-ați văzut chipul? zise un alt rănit, chinuit parcă de milă. Berdîi, un turcmen, îi reteză vorba:

— N-ai dreptate... sînt unii care au rămas fără mîini și fără picioare... și trăiesc, și vor trăi...

— Să-l lăsăm pe Fedin să vorbească...

Fedin reluă:

— Măi băieți, eu atît vă întreb, e vreunul printre voi care să nu aibă încredere în fetele noastre? Aștept răspunsul...

Răniții tăcură. Omul în ghips își roti privirea căutînd să ghicească pe fețele celor din jur, răspunsul așteptat. Trăgînd mahorcă, Grițco cerceta tavanul alb, unde rotocoalele de fum desenaseră pentru o secundă — probabil — chipul unei fete. Berdîi își netezea mustața de tăciune în jurul buzelor mari, trandafirii. Eu, fără să vreau, mă gîndeam la Clava...

— Aha, tăceți hoțomanilor?! zise Fedin, izbucnind în rîs. Asta-mi place... și din pricina rîsului, pieptul i se sbătea, încercînd parcă tăria ghipsului.

— Apăi, Marfușa mea! exclamă în cele din urmă un soldat.

— Iarăși îi dai cu Marfușa ta?

— Lasă-l să vorbească. Ce-i cu Marfușa ta?

— Păi, muncește în locul meu... și pare-mi-se chiar mai bine decît mine. Asta nu-i șagă...

— Ei, aflărăm secretul și cu Marfușa — îl necăji cineva.

Băieții izbucniră în rîs. Hohotea și cel care vorbise de Marfușa. Afară, amurgul cădea dintr-un cer portocaliu, șlefuit de ger. Pe la ferestre, o frîntură de vînt începuse să șuiere, chemînd parcă din depărtări, iarna.

Fedin vorbi din nou:

— Unii își închipuie că noi, bărbații, sîntem un soi aparte de oameni, iar fetele noastre un alt soi. Nu-i drept! Oare n-am învățat împreună din aceeași carte? N-am muncit laolaltă pentru aceeași viață? Nu ne unește acelaș steag? Nu, tovarăși, tanchistul nostru n-are dreptate...

— De mine vorbiți?

Tresării. Recunoscui glasul ușor răgușit al tanchistului. Intrase neobservat și ascultase, fără voia sa, cuvintele rostite de Fedin. Tot Fedin sparse tăcerea care ne înlanțuise odată cu ivirea mutilatului...

— Da, de tine vorbeam. Și eu spuneam că ești un prost... (tanchistul asculta liniștit și cu luare aminte vorbele lui Fedin). Nu vrei să pleci la fata ta? De ce? Ți-e teamă că-ți va închide ușa în nas? N-ai încredere în ea? Știi ce înseamnă a nu avea încredere în conștiința iubitei tale? Nu? Înseamnă a nu avea încredere în propria-ți conștiință!

Tanchistul se apropie de Fedin. Se uita la chipul lui alb, lipsit de sînge, la ghipsul înegrit, care-l încătușase gata parcă să nu-i mai dea drumul niciodată. Vorbi cu un glas stins, oarecum rușinat:

— Fedin, după cît se pare, tu ești un băiat care iubești viața?

— Nu greșești! Iubesc viața.

— O întrebare ți-aș pune...

— Aștept întrebarea.

— Dacă ai fi fată, te-ai culca în acelaș pat cu mine?

O clipă se făcu o tăcere deplină. Nu se auzea decît respirația gîtuită de emoție a răniților. Ce va răspunde Fedin?

— Da, m-aș culca! Pentru ce? Pentru că sufletul tău, conștiința ta de om sovietic, au rămas aceleași. Nimic sluțit. Pentru că fața ta mutilată a oprit mutilarea Patriei noastre... Ai priceput?

Tanchistul privi în jurul său. Întîlni ochii senini ai tovarășilor săi. Buza carbonizată îi tremura ușor. Capul îi căzu gînditor pe piept. Apoi se întoarse, porni spre ușă, cu pași cumpăniți. Din ușă strigă cu un glas pe care nu și-l putu stăpîni:

— Mulțumesc, Fedin... Vă mulțumesc, tovarăși...

Zilele trec. Unele mai vesele, altele mai triste. La anumite ore ale zilei, studiem armamentul german și folosirea sa împotriva dușmanilor. E o treabă care mă pasionează.

Astăzi, am ascultat o interesantă expunere despre situația internațională. Lectorul era un maior. Adusese cu sine o hartă mare a Europei. Vorbea și bețișorul se plimba de-a lungul și de-a latul bătrînului continent. Bețișorul s-a oprit și-n dreptul țării mele. Maiorul a vorbit de situația grea din România, de lupta muncitorilor conduși de comuniști.

L-aș fi ascultat ore în șir pe acest maior, care timp de zece minute m-a purtat prin București, explicîndu-mi ce se întîmplă pe străzile orașului meu natal.

Zi de consultații. Berdi s-a întors din cabinetul doctorului-șef. Gemel I s-a schimbat pansamentul. Are o rană adîncă la picior. Acum vine rîndul lui Fedin. Două surori împing patul, anume construit pe roțițe. Fedin zîmbește: „Azi, ori niciodată!”

Așteptăm cu încordare revenirea lui Fedin. Un ceas mai tîrziu, aceleași surori îl aduc înapoi, așezîndu-l la locul său. Fedin tace. O durere fără margini s-a așternut peste chipul său frumos. O clipă, am crezut că-l încearcă plînsul, dar m-am înșelat. Fedin își mușca buzele pînă la sînge. Ne apropiem de el cu grijă.

— Ce-i Fedin, ce s-a întîmplat?

Berdi nu mai geme. Soarele trimite prin geamul aburit raze înghețate. Intr-un tîrziu, Fedin grăiește:

— M-a văzut profesorul...

— Cel care te-a mai văzut?

Fedin dă din cap, afirmativ. Din profil, așa cum îl văd eu, nu i se zărește decît zîmbetul amar, frînt în colțul gurii...

— Mi-a spus că trebuie să mai zac vreo patru luni de zile, nici mai mult nici mai puțin... S-au dus dracului toate socotelile mele...

— Ce socoteli, Fedin?

Fedin nu răspunde imediat. Razele soarelui de toamnă îi cad în voie pe obrazul alb, împurpurîndu-l. Imi aduc amînte de marea lui dorință de a se însănătoși și de a se înapoia pe front.

— Aveam o socoteală, fraților... Berlinul... rostește Fedin, mușcînd parcă din soare. Numai ghipsul ăsta nesuferit e de vină...

Rănitul strîns în chinga albă, încearcă printr-o fluturare a genelor să alunge firele orbitoare isvorîte din soare.

— Da, măi băieți, nu-mi rămîne decît...

Fedin face o pauză. O pauză care ne sperie. Berdi, uitînd de durerea piciorului său, sare-n sus...

— Hei, Fedin, ce-ți mai trece prin cap?

Turcmenul a rămas în capul oaselor, căutînd să surprindă cu agerimea ochilor săi asiatici, neliniștea lui Fedin.

— Ce vă sîrîți așa la mine? se răstește în sfîrșit Fedin. Obrajii lui, ca niciodată se îmbujorează. Voiam să spun că nu-mi rămîne decît să mă apuc de învățătură...

— De învățătură?

— Vedeți, măi băieți, eu cred... Grițco, aprinde-mi o țigară... Ucraineanul se supune. Fedin apucă țigara cu dinții... — Cred, reluă rănitul, că de ghipsul ăsta nu scap nici peste patru luni. E timpul, tovarăși, să ne gîndim la ceea ce vom face după război. Nu vreau să fiu unsimplu invalid, pensionar... De mîine, încep să învăț... am să încerc să urmez prin corespondență... ce curs, oi vedea eu!

Fedin mai trage încă un fum. Trimite rotocoalele anume pe dunga luminoasă a soarelui, sus, către fereastră. Apoi stinge țigara de ghipsul tare, ca piatra. Ne privește ce ne privește, după care se răstește copilărește:

— Și-acum, duceți-vă dracului... vreau să închid puțin ochii.

Stau la fereastră. Pe geam s-a așternut un strat subțire de aburi. Nori negri, ca de păcură, apasă ruinele orașului. Băltoacele din curte au prins o pojghită de ghiață cenușie, sclipitoare. Cîteva frunze roșietice, ca arama, atîrnă de un plop scheletic. Imi lipesc fruntea fierbinte de geamul rece și privesc...

Un autobuz sanitar s-a oprit în fața spitalului. Sanitari în halate albe coboară răniții. O targă, acoperită cu un cearceaf alb, este coborîtă și dusă în altă direcție. Intr-acolo trebuie să fie morga.

O fată, cu mișcări sprintene, a sărit din autobuz. E destatura Clavei. Mi se pare că e ea. Nu, hotărît, trebuie să mi-o scot din cap. Mă povățuiește pînă și vîntul ce se gudură pe lîngă fereastră...

Astăzi după amiază, tanchistul a părăsit spitalul. Și-a luat rămas bun de la noi; Fedin l-a sărutat. Tanchistul a hotărît să plece la logodnica sa, iar de acolo, înapoi pe front.

Fedin spunea zîmbind ștremgărește:

— Ce-i și omul nostru... vrea să împace și capra și varza...

Fedin și-a îngrămădit în jurul lui un maldăr de cărți. S-a apucat serios de învățătură. Voința lui îmi amintește de Pavel Corceaghin.

E trecut de miezul nopții. E ceasul cînd pe geamurile ferestrelor încep să atîrne ciorchinii de ghiață, ceasul cînd patrulele de recunoaștere trec pe sub

sirmele ghimpate ale inamicului, înfruntînd necunoscutul. La ceasul acesta de noapte, un fulg poznaș, desprins din comoara norilor, se rostogolește ușor pe toboganul negru al nopții. Îi urmăresc sborul lin. Iată-l, acum a sărutat pămîntul și, de rușine, ori poate de fericire, — cine știe? — s-a topit. Ca într-un basm feeric, în căutarea fulgului rătăcit au pornit-o frații lui, mulți și gemeni. Ninge. Cad stele de argint... cad într-una...

Ninge... Puțin cîte puțin, se acoperă cu omăt și cîmpul de luptă, și barajul de sîrmă ghimpată, și mormintele celor căzuți. Ninge, și pulberea argintie a zăpezii trezește în sufletul meu o clipă din copilăria mea...

...Aveam pe atunci doisprezece ani. Dormeam în atelier pe un pat făcut din scaune. Capul mi-l sprijineam pe o pernă umplută cu paie, iar de învelit, mă înveleam cu o zdreanță de palton. Era frig în atelier, ca într-un răcitor. Stăpînul nu-mi dădea voie să ațîț focul în sobă, peste noapte. Așa dormeam, cu gîndul dus la zilele călduroase ale lui Cuptor.

Intr-o noapte, cu chiu, eu vai, ațipisem. Cîteva ciocănituri în oblon, însoțite de injurături, mă treziseră din somnul de ghiață. Buimac și dîrdîind de frig, încercam să pricep ceva din întunericul atelierului. Ciocăniturile și injurăturile nu mai conteneau.

— Deschide, mă, n-auzi? Grijania cui te-a făcut și pe tine... Era stăpînul. Încă dela ora prînzului dispăruse din atelier. Se dusese „la dracu să-l ia“, cum spunea coconița lui.

— Deschide, mă, că te ia mama dracului...

În cameră, la nevasta stăpînului, se aprinsese o lumină. Prin ferestruica ușii ce dădea în atelier, femeia se uita la mine cu ochi îngroziți.

— Ce fac, conită, deschid? — am întrebat eu clănțănind din dinți.

— Deschide!

Am deschis. Stăpînul era „făcut“. Clătinîndu-se, a străbătut în grabă bezna atelierului, intrînd în odaia nevastă-si. Nici una, nici două, a luat-o la palme. O bătea și-o întreba:

— Unde l-ai ascuns, fă, tîrfo?

Iar femeia se văicărea:

— Ești beat ca un porc, bărbate... ca un porc!

El o ținea într-una în a lui:

— Eu beat?... Eu beat?... Unde l-ai ascuns?

Și jap... și dă-i, și jap... Fiecare lovitură mă speria... O omoară!! Îmi spuneam, și de teamă, simțeam cum îmi îngheață sîngele. Mă pitisem într-un ungher.

A bătut-o ce-a bătut-o, apoi patronul a năvălit în atelier. Îmi venise și mie rîndul.

— Unde ești, golanule? Unde te-ai ascuns? Îți dau pîine, și tu? Tu te culci cu nevastă-mea?

Înima mi se făcuse cît un purice. Căutam o scăpare. Mi-am adus aminte că ușa ce dădea în stradă rămăsese neîncuiată...

— Nene Vasilică! — am încercat eu să-l înduplec.

— Care nene, mă? Eu nene cu tine?... Amantule...

A pus mîna pe vătraiul de lîngă sobă și s-a repezit la mine. Dar s-a întîmplat o minune. L-a oprit în loc un sughiț, apoi un alt sughiț... N-am așteptat mai mult, am sbughit-o pe ușă afară...

Peste strada încremenită în noapte și ger, ninge. Imi uitasem ghetetele în atelier și-mi tîram picioarele goale prin omătul rece. În primele clipe, mă bucurasem de liniștea nopții, de ninsoare. Imi amortiseră picioarele. Am luat-o la goană. Pînă acasă, am ținut-o într-o fugă. Tălpile mi se umfla-

seră ca două camere de automobil. Am ajuns acasă plîngînd de durere. Lacrimile îmi înghețaseră pe gene. Am ciocănit în geam...

— Cine bate? — întrebă tata, trezindu-se din somn.

— Eu sînt! — mai izbutii să grăiesc printre sughituri...

Mama se speria se cel mai rău. Fără zăbavă, mă băgă în zăpadă și începu să mă frece, pînă mă trecură nădușelile. Cu sulii de foc mă împungea omătul.

Au trecut de atunci zece ani. Imi aduc aminte, curtea lungă era pustie. Ninsoarea albă se așternuse peste casele mici, cocoșate, ale mahalalei noastre. Ninge așă cum ninge la ceasul ăsta de noapte.

Sedeam pe scaun, cu cîrjele strînse la piept, și urmăream cu ochi lacomi perechile de dansatori. Oh, ce-aș mai dansa! dar ghipsul îmi atîrnă de picior ca o ghiulea. N-am încotro! Mă mulțumesc ca, din cînd în cînd, să bat tactul cu cîrja și... să tînjesc.

Fedin a fost evacuat mai departe în spatele frontului. În locul lui a fost adus un alt rănit. Un tînră cu o față palidă, cadaverică. Are o rană purulentă. Am aflat că-l cheamă Maxim Kirilovici și că este artilerist. Nu rîde, nu scoate o vorbă, nu geme. De dimineată pînă seară nu privește decît unul și acelaș punct.

Grițco șoptește:

— Il vezi? N-o duce mult...

Becul mare s-a stins. Cel roșu i-a luat locul. Un rănit a început să povestească. Maxim Kirilovici asculta și el, cătînd cu încăpăținare în acelaș punct invizibil. Mă uitam la el și-mi părea că-i place povestirea. Deodată, începu să gîfîie. Și-a întors capul către povestitor, rugîndu-l:

— Taci, tovarășe, taci!

Povestitorul a tăcut. Chemarăm de urgență doctorul de serviciu. Maxim Kirilovici nu mai gîfîia, ci horcăia, cuprins de spasme. Buzele i se strîmbaseră într-o schimonoseală dureroasă.

Sub ochii medicului mai scoase un horcăit prelung, pe care și-l frînse brusc. O clipă, se mai ridică în capul oaselor, privi mirat punctul de pe perete, după care căzu pe spate.

Medicul trase cearceaful peste ochii stinși ai soldatului. Cînd l-a așezat pe targă, de sub pernă a căzut un caiet. Pe copertă erau scrise cuvintele: „Insemnări zilnice ale sergentului Maxim Kirilovici Pavlenco“.

Astăzi am primit o scrisoare de la tătucul Ceapaev. Iată ce-mi scrie Vasile Nicolaevici Lipioșchin:

„Oj, măi băiete, măi băiete, mult am mai așteptat cartea ta poștală. Două luni de zile n-am știut ce-i cu tine. În vremea asta te-am căutat peste tot. Ziceam: „Na, s-a prăpădit rumînul nostru“. Nici pînă-n clipa de față nu știu cine te-a răpit de lîngă mine, din tranșeu. Sînt bucuros însă că totul s-a terminat cu bine și că ești în viață. Află că noi sîntem tot acolo unde ne-ai lăsat. Stăm pe loc. Te așteptăm pe tine ca apoi s-o pornim iar, mai departe. Ei, ce zici? Te-ntorci la noi?“

Nicolai, dă multe ori mă gîndesc la tine. Uite, îmi zic, ai plecat dintr-o

țară capitalistă și de întors te vei întoarce într-o țară nouă, în care puterea va aparține muncitorilor și țăranilor, așa cum e la noi, în Uniune. Te vei întoarce mîndru, purtînd uniforma de ostaș sovietic. Da, asta nu-i glumă și te obligă la multe... N-ai să crezi, mă paște gîndul ca, după terminarea războiului, să vin la tine în ospetie, și-atunci om bea cîte-o țuiculiță, după datina voastră...

Imi scrii că ești necăjit din pricina piciorului. Ascultă, să te învăț eu ce să faci! Pe doctorii noștri îi cunosc foarte bine, nici odată nu țin seama de dorința soldatului. Dacă cumva vor să te trimeată în spatele frontului, să nu te lași. Vezi că pe lîngă fiecare spital mai e și cîte-un comandant politic. Du-te la el și spune-i hotărît că vrei să te-ntorci pe front. Auzi, așa să faci, să nu te lași dus cu una, cu două.

Măi, băiete, ce să-ți zic, zilele trecute, așa cum stăteam în tranșeu și mă gîndeam la tine, mi-am adus aminte de un cîntec de demult al infanteriștilor romîni, încă din anii primului război mondial:

„Vai, siracu, infanteru,
Cum îi cade moletieru...
Cum îl arde soarele
Și-i put chicioarele, Leano“.

Am învățat și noi cîntecu' ăsta, că, drept să spun, tare bine ni se mai potrivea și nouă, pe vremea aia. Cînd ai să fii aici, la noi în unitate, am să ți-l cînt. Oleacă tot îl mai țin eu mînte.

Măi, Nicolai, să ai grijă de tine, caută să mănînci și să dormi cît mai mult. Nu strică. Ascultă ce te povățuiește un soldat cu experiență! Și mai vreau să-ți spun ceva. Du-te la bibliotecă și cere cartea despre soldatul Vasilii Tiorchin. Vasilii ăsta, măi băiete, e un vechi prieten de-al meu. Bun băiat, nimic de spus. Bine-a făcut poetul că a scris și despre el. Și-acu te las. Aștept răspunsul tău. Te sărut, Lipioșchin.

P. S. Abdurasil încă nu s-a întors. Nici de scris n-a mai scris.

15. XII. 1944“

Am fost la bibliotecă și-am cerut cartea „Despre isprăvile soldatului Vasilii Tiorchin“.

Sînt cel mai fericit om! Astăzi, medicii mi-au scos ghipsul. Rana a început să se cicatrizeze. Pentru a mă vindeca mai repede, mi se face un tratament cu parafină fierbinte. Primesc orice, numai să pot călca din nou pe ambele picioare. Cîrjele încă nu m-au părăsit.

Berdîi a trecut prin fața unei comisii medicale. L-au găsit vindecat. I s-a acordat un concediu, dar Berdîi s-a împotrivit. Mîine pleacă pe front.

Am terminat de citit „Vasilii Tiorchin“. Bine, bine, tovarășe poet, dar nu se face una ca asta! Cartea dumitale trebuia intitulată „Vasilii Nicolae-vici Lipioșchin“, ori de nu, ceva mai simplu: „Tătucul Ceapaev“.

Pentru prima oară, după atîtea zile de spital, am ieșit în curte, săl-tîndu-mă în cîrje. Am tras în piept aerul rece de iarnă. Gerul îmi frigea obrazii. De bucurie, m-am iscălit cu cîrja în omăt. Aveam chef de joacă. Am

făcut un bulgăre și l-am asvîrlit într-un cal,— singura ființă în apropiere, care dădea din cap, salutîndu-mă la nesfîrșit. Mi-am complectat jocul, alunecînd înapoi pe un strat gros și moale de zăpadă.

Ce bine ar fi fost dacă m-aș fi întîlnit cu Clava!

Și dacă m-aș întîlni cu Clava, ce i-aș spune? I-aș spune mai întîi: „Clava”. Și apoi?

Da, e foarte complicat! La naiba, de ce toate iubirile trebuie să înceapă neapărat cu declarații?

Sub acțiunea binefăcătoare a parafinii, rana se închide văzînd cu ochii. Fac gimnastică specială. Medicii spun că în curînd voi putea să umblu normal, fără cîrje. Aștept cu emoție comisia medicală.

După amiază am ieșit iarăși, singur singurel, în curtea spitalului. Umblam de colo pînă colo, fericit din cale afară. Pe neașteptate, am auzit ecoul unui cîntec pornit din sute de piepturi soldățești. Am rămas locului, trăgînd cu urechea. Deslușeam din ce în ce mai bine cuvintele cîntecului. Se cînta moldovenește...

„Marioară, lelișoară
Am un foc la inimioară”

Ca un apucat, am alergat la poarta spitalului. Prin fața ochilor mei, treceau coloane de soldați. Erau flăcăii Moldovei Socialiste. Mergeau spre front. De emoție n-am putut scoate o vorbă... Și ce rău mi-a părut!

Am ajuns în fața comisiei. Un medic, cu o barbă albă, profesorală, mi-a cercetat cu atenție picioarele. Ce nu mi-a făcut? Aveam impresia că se joacă cu mine. M-a legat la ochi, apoi a început să mă înțepe cu un ac. M-a înțepat ce m-a înțepat, după care m-a pus să umblu prin cameră.

În cele din urmă, scrutîndu-mă prin sticlele bombate ale ochelarilor, s-a pronunțat:

— Inapt pentru serviciul militar...

Mi s-a făcut negru înaintea ochilor.

Nu se poate una ca asta! Ce înseamnă inapt? Adică să nu mă mai întorc pe front?! Pe ce criterii? Sînt gras, voinic. De mers, merg chiar binișor. Atunci?

Am fost la locțiitorul politic al șefului de spital. M-a ascultat, apoi mi-a răspuns pe loc:

— În această chestiune medicii hotărăsc totul... Voi încerca totuși să te ajut...

Întîmpin noul an, învățînd să merg din ce în ce mai bine. Mîine trece o nouă comisie. Doamne ajută!

Locțiitorul politic m-a chemat la el. Mi-a comunicat rezultatul comisiiei. Nu stau chiar atât de bine. Se ține seama de dorința mea. Voi fi trimis într-o unitate de rezervă, iar de acolo, unde va fi nevoie...

Deci n-am să mă mai văd cu tătucul Ceapaev!

Arunc o privire în urmă. Clădirea mare a spitalului a rămas prinsă sub aripa unui nor negru și de necuprins. Chinuit de amărăciune, desingurătate, pornesc spre gară. Vântul îmi plesnește cu palme de ghiață obrajii încinși. Lumina zilei se subțiază, devine cenușie, sumbră. Departe, peste Niemen, cerul scapără jăratec rece. Sub bocanci, zăpada scîrțîie. De pe copacii bătrîni și tineri, cad fulgi de nea, asemenea unor lacrimi.

Străbat orașul înnegurat. Un grup de copii se dau pe ghețuș chiuind și sfidînd gerul, războiul. La un colț de stradă, femeile au făcut coadă. Așteaptă pîinea.

Iată gara. E reparată și ea. Peronul e plin de călători. Mă opresc. Fără să vreau, prind firul unei discuții. Sînt doi tineri. O fată și-un băiat. Amîndoi militari. Aud:

— O să ne mai întîlnim, Mitea?

— Ne despărțim, Nastenka, dar de întîlnit o să ne întîlnim...

— Mitea, dacă plîng, te superi?

— Nu! Ți-aș săruta lacrimile...

— Uite, plîng...

Îi iscodesc cu coada ochiului. Flăcăul nu sărută lacrimile fetei, ci îi prinde buzele într-un sărut prelung.

— Să-mi serii, Mitea!

— Nu uit jurămîntul nostru...

Cei doi se sărută din nou. Imbrățișarea lor îmi amintește de Clava. Aici, pe peronul ăsta, am întîlnit-o. Ce ar fi să se ivească acum, așa, dintr-o dată, cum s-a ivit atunci?

Cineva se împiedică de mine și mă trezește din visare. O locomotivă, nervoasă rău, svîrle gerului puzderie de scînteii, spunîndu-i parcă:

— Na, ține, încălzește-te și tu...

Un soldat dintr-o patrulă a comandaturii mă lămurește ce trebuie să fac:

— Urci în trenul ăsta de marfă. Pleacă peste cinci minute... Ține minte, cohoi la Eidchunen... un orașel german...

Urc într-un vagon întunecos. După cîteva minute, trenul se urnește. Cei doi tineri mai stau încă de vorbă. Puțin cîte puțin, rănile peronului pansate cu vata albă a zăpezii, rămîn în urmă, în noapte. Apoi, alb și negru... zăpadă și noapte... zăpadă... zăpadă...

CAPITOLUL IV

Din nou pe front

Ianuarie

De necrezut! La ora patru dimineața, am ajuns la unitate, iar cîteva ceasuri mai tîrziu s-a dezlănțuit ofensiva. Aviația lucrează din plin. Cerul albastru, încremenit, pare o uriașă boltă de ghiață. E bătălie, nu glumă! Am fost repartizat într-un batalion de transmisioniști.

Am înaintat cu opt sute de metri. Timpul s-a schimbat brusc. Marea Baltică s-a umflat și suflă ghiață. Tunurile noastre bat fără încetare. Vor să doboare viscolul care-și face de cap pe câmp. Gerul crește.

Vîntul aspru frige obrazii soldaților. Talazuri uriașe de nămeți se năpustesc asupra noastră. Ofensiva însă nu poate fi înzăpezită. Înaintăm, înotînd prin omătul rece. Sîntem doar în Prusia. Și gîndul ăsta ne încălzește, ne dă forțe.

De fapt, aceste capete de cablu nu leagă telefon de telefon, ci suflet de suflet. Pe fir, auzi bătînd inima tovarășului tău, telefonist ca și tine, auzi cum bate inima întregului regiment. Iată, la telefon e iarăși 71 — comandantul batalionului întîi. El raportează comandantului de regiment:

— Tovarășe 50, am primit creioanele, castraveții... cantitatea e suficientă. Totul e în ordine...

— Tovarășe 71, la 22,30 să fii la mine...

Pe fir e liniște. Numai tu, telefonist, ascultînd cu luare aminte pulsațiile receptorului, știi că unitatea se pregătește pentru un nou atac, pentru o luptă grea. Nimeni nu rostește cuvîntul atac. Numai noi, telefoniștii, îl simțim alergînd pe cablu, după felul cum ne strigăm în pîlnia receptorului:

— Allo, allo, mă auzi, Tașchent?... Aici Mesteacănul... control...

Transmisionistul de la celălalt capăt al firului m-a înțeles. Imi răspunde:

— Te aud, control, aici Tașchent.

Un sentiment de bucurie îmi cuprinde sufletul. Și, deși telefonul strălucește de curățenie, mă apuc iar să-l curăț. Imi pregătesc tovarășul pentru atacul de mîine.

Atacăm. De pretutindeni, telefoanele raportează: „Înaintăm“. Din sistemul de apărare al inamicului au fost smulse patru tranșee. Se spune că ar mai fi încă vreo șase. Să fie! Tot le luăm! Viscolul e la pămînt. S-a înșeninat. Numai gerul stăruie, încercîndu-ne fierbințeala singelui.

Frînt de oboseală, am ațipit într-un tranșeu. Nu știu cîtă vreme am dormit. Dintr-odată, prin somn, aud chemările unui radiofonist:

— „Iacule... Iacule...“ te-au prins în cerc... te-au prins în cerc... Atenție la „Messer-ul“ din stînga.

Mă trezesc. În tranșeu, animație. Soldații urmăresc cu încordare o bătălie aeriană. Mă ridic și eu în vîrfurile picioarelor. Amurgește. Soarele cu dinți asfințise, împurpurînd ghiața albastră a cerului. Undeva, în dreptul pozițiilor hitleriste, văd avioane înțeleștate în luptă. O clipă, spaima pentru ceea ce se petrece în văzduh îmi înceteșează ochii. Cinci „Messerschmidt“-uri au încolțit un „Iac“ de-al nostru și acum încearcă să-l împingă în spatele liniilor vrăjmașe, cătînd să-l captureze.

Indemnul observatorului de la aviație răsună fără oprire:

— „Iacule“, treci la atac... la atac... Atențiune, vorbește Orel...

Pe neașteptate, ca și cînd ar fi înțeles frămîntarea celor din tranșeu, vînătorul pornește la atac. Încearcă să spargă cercul. E gata-gata să scape, dar un „Messer“ virează vertiginos și-i taie calea. „Iac“-ul e iarăși în cerc.

Totuși, vînătorul sovietic nu se dă bătut. Asemenea unui fulger cenușiu, se avîntă într-un nou atac. Un snop de gloanțe trasoare lovește un „Messer“. Neamțul e o vîlvătaie de flăcări. Limbi de foc — cînd negreși înecate în fum, cînd limpezi și orbitor de strălucitoare — încolăcesc avionul într-o strînsoare de nedesfăcut. Cu un șuiertat prelung, se prăvălește la pămînt, lăsînd în urmă, pe cerul curat, o linie neagră de fum.

Urmăresc bătălia, cu sufletul la gură. Sînt gata să scot un „urrra“ victorios, dar chemările radiofonistului mă opresc:

— „Iacule“... atenție la benzină... Atenție la benzină... Ești la limită...

Dar „Iacul“ nu ascultă. Aviatorului sovietic nici prin gînd nu-i trece să se retragă. Ba dimpotrivă, își repede avionul în jos, apoi, chiar în apropierea zăpezii, îl smucește în sus. De jos în sus, trage din tunuri o altă salvă. Un proiectil lovește „burta“ unui „Messer“. Acesta explodează în aer, împrôscînd flăcări. Vînătorul atacă. Speriate, cele trei avioane hitleriste se retrag în direcții diferite. Umbrele lor cenușii alunecă ca pe un ghețuș invizibil. „Iacul“ mai face un viraj, e gata să pornească în urmărirea dușmanilor. Deodată, ceva păcănește în aer asemenea unui motor ce-și dă ultima suflare. Viteza vînătorului se potolește...

— „Iacule“... „Iacule“... încearcă să treci linia... Curaj, „Iacule“...

Abia mai respirăm. Va scăpa ori nu viteazul nostru aviator?

— „Iacule“... manevrează „Iacule“...

În văzduhul întunecat de umbrele înserării, avionul, — vultur rănit — își clatină aripile. Încearcă să-și păstreze echilibrul, dar nu izbutește. În tăcere, alunecă spre pămînt. Nu mă mai pot stăpîni. Izbucnesc:

— Hai, încă puțin, încă...

Lîngă mine, un alt soldat bate cu pumnii în parapetul înghețat și strigă nervos:

— De-ar ajunge pînă la noi... oh, de-ar ajunge...

„Iacul“ însă a căzut pe teritoriul nimănui, în apropierea tranșeului hitlerist. S-a auzit o detunătură infundată, după care, o tăcere grea, de neîndurat, a înceleștat frontul.

S-au aprins rachete. În noapte, se deslușește conturul avionului. Din depărtare, „Iacul“ intrat cu botul în zăpadă, pare o pasăre fantastică ce caută să-și ascundă capul.

Un infanterist, primejduindu-și viața, a pornit spre avion. S-a întors peste un ceas purtînd în circă pe curajosul aviator. Șoimul mai trăia încă.

Am doi tovarăși: Victor Ceremuhin și Colea Vorobiov. Victor are 24 de ani; e înalt și bine legat. Mereu se uită la mine, pe sub sprincene, bănuitor. Mișcările lui sînt repezi și aspre. La întrebări, răspunde scurt: „Da!“ „Nu!“ Poate să stea ore în șir fără să scoată o vorbuliță. Nu-l înțeleg! Cu Vorobiov se poartă la fel. Colea încearcă să mă liniștească, spunîndu-mi:

— Lasă-l în plata domnului... așa-i firea lui...

În schimb, Colea este cu totul altfel. E gălăgios; ar vorbi și-ar povesti într-una. Cîntă, și mai are o meteahnă. Cînd și cînd, scoate la iveală o hartă mare a Prusiei, o desface, o cercetează pătrat cu pătrat, apoi glăsuiește cu tonul unui adevărat comandant de oști:

— Da, tovarăși, acum vom face o nouă învăluire la flancul stîng al dușmanului... vom ajunge în spatele Iustenburgului... iar de acolo...

Sînt gata să fiu de acord cu marele strateg și cu harta „marilor operații”, cum am poreclit-o, dar Victor mormăie încruntat:

— Taci, mă, nu mai face pe grozavul!

De ce o fi atît de nervos?

Intr-un cătun mi-a ieșit în cale un prusac în vîrstă. Era primul civil pe care-l întîlneam pe pămîntul dușmanului. Ne-a zîmbit cu multă bunăvoință, după care a încercat să intre în vorbă cu noi. Ca să-l înțelegem mai bine, a început să fredoneze „Internaționala”.

— Ich bin arbeiter... Hitler kaput...

Era bine dispus bătrînul și era gata-gata să-i credem sinceritatea. Dar în aceeași seară am aflat de la tovarășii mei că în locuința bătrînului a fost găsit un aparat de radio recepție și fiole cu diferite bacterii.

Halal de-așa *arbeiter*!

Multe scrisori mai primește și Vorobiov; numai de la fete. Ii scriu fete din Riazan, Smolensk, Voronej, Rostov. Fiecare plic îi aduce și o fotografie. Are o colecție, nu glumă! Il observ. Nu lasă o scrisoare fără răspuns. Are o răbdare de fier.

Numai Victor Ceremuhin nu primește corespondență și nu scrie nimănui.

Și de ce m-o fi privind așa de încruntat acum, cînd stau în fața caietului meu?

Colea a rămas de serviciu lîngă telefon. Împreună cu Vitea mă duc la baie. E ger. Baia este foarte originală. A fost construită la repezeală, într-un bordei după indicațiile plutonierului nostru, care, bineînțeles, nu este arhitect. Apa o încălzim în butoaie mari de metal. Un alt butoi, aflat sub presiune, este etuva. De clătît ne clătîm cu ligheanele adunate de prin casele părăsite. Lipsesc aburii și măturicile de mesteacăn. N-ai ce-i face! Război!

Ne-am dezbrăcat și am intrat în baie. Numai în clipa asta am văzut pe pieptul lui Victor o cicatrice mare, în forma unei stele în cinci colțuri. Asemenea cicatrici mai avea și pe spate. Semnele astea păreau cioplite în carne vie de mîna unui sculptor ucigaș. Am îndrăznit să-l întreb:

— De unde ai rănile astea?

Nu mi-a răspuns ci m-a repezit:

— Nu-i treaba ta!

De obidă mi-au dat lacrimile. Ce amărăciune o fi închizînd acest om în sufletul lui, că-l face să fie atît de aspru?

I-am împărtășit lui Colea cele întîmplate ieri la baie. Mi-a spus:

— Nu știu! Băiatul ăsta și pentru mine-i o taină.

Taină?! Ehei, de-aș fi lîngă tătucul Ceapaev, am dezlega noi toate tainele!

Înaintăm. Toată ziua nu facem decît să întindem și să strîngem cablurile telefonice. Nici vreme să mă uit prin caietul meu nu mai am.

Studiind harta „marilor operații“, Colea Vorobiov îmi zice cu un aer grav:

- Vezi Nicolai, harta asta a mea e ca și un calendar.
- Ca un calendar?! Cum mai vine și asta?
- Simplu. Dacă știi bine s-o citești, afli cînd se termină războiul.
- Și, după calendarul tău, cînd se termină?
- În primăvară. Na, să îți minte ce-ți spun, uită-te pe hartă. Strașnic strateg mai e și tovarășul meu Colea Vorobiov!

Am intrat într-o casă. Era devastată de lupte. Cercevelele smulse, ușile sparte, mobilierul vraște. Intr-o încăpere — pe semne biroul de lucru al fugitului — am dat peste un soldat și-o... bibliotecă. Soldatul ședea liniștit în genunchi și răsfoia cărțile, rînd pe rînd, cu răbdare. Pe unele le rînduia într-o parte, frumușel, pe o poliță a raftului; pe altele, le arunca cît colo printre alte gunoaie. M-am uitat la cărțile puse de-o parte. Erau operele complete ale lui Schiller, Goethe, Balzac. Nedumerit de îndeletnicirea ostașului, l-am întrebat dacă a fost pus de cineva să facă operația asta. Soldatul ne-a privit cu niște ochi veseli.

— Aș! Cine să mă pună? Am o clipă de răgaz... Am fost cîndva bibliotecar.

Schimbîndu-și apoi tonul, soldatul a continuat cu o mînie stăpînită:

— Ce fel de intelectuali or mai fi locuit și-n casa asta, dracu să mai înțeleagă. Uite, aici Goethe, iar alături „Mein Kampf.“

Se dau lupte pentru fiecare sat, tîrgușor, oraș. E o iarnă aspră, dar nu-i soldat s-o bage în seamă. Înaintăm în adîncul birlogului.

Autostrada bătătorită cu zăpadă străbate o pădure de molifiți. Ne împresoară copaci înalți, semeți, cu cetini mari, bogate. Pe cetini se leagănă omăt alb, sclipitor. Liniște adîncă, odihnitoare, stăpînește viața molifiților. O clipă, pe acest pămînt prusac, încerci un sentiment de bucurie; totul ți se înfățișează curat, pașnic, nevinovat. Dar numai pentru o clipă...

În partea dreaptă a șoselei, sub cetinele verzi ale brazilor, am numărat cincisprezece cadavre. În partea stîngă, zece. Sînt ostași sovietici căzuți în prizonierat. Toți au fost împușcați în frunte. Călăii hitleriști au tras cu gloanțe dum-dum.

Lîngă mine, Victor Ceremuhin plîngea.

Stăteam într-o groapă acoperită la repezeală cu o foaie de cort. Insera. Roiuri dese de fulgi albi cădeau peste acoperămîntul nostru. Vînt de iarnă cînta jalnic în tăcerea care ne împresura.

Ni-era frig. Victor Ceremuhin se îngheșuia în mine, eu în el. Încercam să ne încălzim. Receptorul prins de ureche părea mai greu decît în alte dați. Aici, în groapa asta săpată la marginea unui sat prusac, am aflat povestea lui Victor. Spre uimirea mea, începuse să-mi vorbească stins, de parcă ar fi vorbit cu el însuși.

În primăvara anului 1942, în bătălia de lîngă Harcov, Victor a fost rănit. Nemții pusese răma pe el. Aflîndu-l comsomolist, au început să-l schingiuiască. Vroiau de la el o declarație de renegare a Patriei socialiste.

Victor s-a împotrivit. Au tăiat din el fișii de carne, i-au desenat pe trup cu fierul roșu tot felul de semne, dar comsomolistul n-a îngenunchiat. În clipele cele mai amarnice, vroia să trăiască, să fugă, să ajungă din nou în rîndurile Armatei Roșii. A fugit, dar l-au prins cîinii. Au mușcat din el bucăți-bucăți. A fugit și a doua oară; de astădată a izbutit... Douăzeci de zile și de nopți a rătăcit prin păduri. hrănindu-se cu ghindă și rădăcini...

L-am ascultat pe Victor Ceremuhin și nu l-am întrebat de ce tocmai astăzi mi-a povestit viața lui, dar, fără să vreau, mi-am amintit de cei 25 de prizonieri sovietici împușcați în împărăția moliștilor și de lacrimile fostului prizonier.

Satele și orașele sînt părăsite. Nici țipenie de populație civilă. Intr-o casă, am găsit un album cu fotografii multe și interesante. Pe coperta principală a albumului, o mîină de artist gravase cu litere de aur un nume: Hans Gessler. Am deschis albumul. Citesc: „23 iunie 1920. Hans la șase luni.“ Fotografia înfățișă un pui de om, gol-goluț, jucîndu-se pe o canapea. Mai departe, sărind peste multe fotografii, citesc: „ianuarie 1923. Hans la trei ani“. De astă dată, micuțul Hans, îmbrăcat în uniformă de marinăr, stă pe genunchii părintelui, îmbrăcat și el într-o uniformă. Apoi Hans... Hans... și iarăși Hans!... La 13 ani în uniformă de hitler-jugend... În 1939, Hans și logodnica sa. Iulie 1940... Hans în fața turnului Eiffel. Zîmbește. Albumul se încheia cu o fotografie semnificativă: Hans, fără picioare, pe un cărucior cu roți. Pe tunica lui de ofițer atîrnau trei cruci de fier și tot soiul de frunze. În spatele căruciorului, o bătrînică se uita în jos, de parcă ar fi pierdut ceva... Nu i se zăreau ochii...

Sub această fotografie, proprietarul albumului n-a scris nici un cuvînt, nici măcar data fotografiei. Colea Vorobiov a scos un creion și a scris pe ru-sește:

„Hans Gessler, după marșul în Răsărit“

Victor Ceremuhin a primit o scrisoare. A cercetat plicul și pe o parte și pe alta. În cele din urmă l-a deschis. Din plic a căzut fotografia unei fete. Victor a roșit. Dar mai rău a roșit după ce a citit scrisoarea. Infuriat peste măsură, s-a repezit la Colea:

— Tu... tu ai făcut asta... Tu ai pus la cale scrisoarea...

Colea nu și-a pierdut cumpătul. A răspuns calm:

— Vitea, tu ești nebun. Îți închipui că am o așa mare trecere la fetele noastre? Hm, ce ciudat!

Puțin mai tîrziu, Victor a plecat pe linie să repare cablul. Am rămas singur cu Colea. L-am întrebat:

— Tu ai făcut-o?

— Eu! Dar cine altul? E băiat tînăr, lasă să mai stea și el de vorbă cu fetele noastre. Ce, numai eu?

În aceeași noapte, întorcîndu-mă de pe linie, l-am surprins pe Vitea scriind. Privea fotografia și scria. Într-un colț, Colea se prefăcea că doarme. Zărindu-mă, Vitea a ascuns fotografia...

— Ia, scriu și eu unor prieteni,— a încercat el să se explice. Colea nu s-a mai putut stăpîni și a izbucnit în rîs, trădîndu-se. Și el a încercat să explice:

— Oh, fraților, am visat ceva foarte amuzant...

N-a mai povestit ce-a visat. S-a răsucit pe-o rînă și a adormit de-a-binelea.

Alergam pe cîmp să refac legătura telefonică. Obuzele vrăjmașe răscoleau pămîntul. Ici alergam, ici mă aruncam la pămînt. Infanteriștii noștri erau în plin atac. Un ostaș a călcat pe o mină hitleristă numită „S. M.-35”. Groaznică mină. Mai întii îți rupe piciorul, apoi sare în aer ca o minge și pe deasupra capului, împrășcă zeci de șrapnele ucigătoare.

Pămîntul se cutremura de parcă ar fi vrut să se lepede de război. Bătălia era în toi. Înaintea noastră se afla un nou oraș german. Controlam mereu legăturile...

— Allo... Vulturul... aici Stejarul... control...

Colea stătea lîngă mine și-mi urmărea mișcările. Apoi scoase ziarul de front și-mi zise:

— Știu că scrii, că-ți place literatura... lasă-mă să-ți citesc o schiță, n-are nici o pagină.

Prin vuietul exploziilor, abia îi auzeam glasul. Citea „Ultimul cuvînt” de Pavlenko:

„În crâncenă bătălie, un matroz din flota Mării Negre căzuse rănit. Schije vrăjmașe i-au sfîrtecat pieptul; moartea era lîngă el. În ciuda durerilor, rănitul, într-un ultim efort, izbuti să se ridice în capul oaselor și să privească cîmpul de luptă. Bătălia se îndepărta de el din ce în ce mai mult.

(Aici Colea își întrerupse lectura. Pe semne, un proiectil rupsesse legătura telegrafică cu vecinul din stînga. Porni s-o refacă. Cînd se întoarse, continuă să citească printre gîfîituri)

„Matrozii își continuau atacul: în urma lor alergau transmisioniștii și pionierii. Rănitul nu cerea ajutorul nici al unora, nici al altora. Numai cînd găsi un operator cinematografic, matrozul strigă după el.

Zărimdu-l, operatorul se repezi la el, căutîndu-și prin buzunare pansamentul individual. Matrozul, însă, ridică mîna: semn că n-are nevoie de ajutor, apoi strigă:

— Filmează-mă... iată, mor, și mai vreau să spun un ultim cuvînt...

Fără zăbavă, operatorul îndreaptă aparatul către rănit și începu să filmeze. Matrozul își ridică brațele însîngerate și tremurînde: strigă cu glas tare, puternic, de parcă s-ar fi adresat întregului regiment:

— Băieți! nu vă cruțați puterile... Trebuie să pricepeți că...

— Glașa, să nu plîngi...

— Copiii mei, țineți minte...

Numai în această clipă operatorul pricepuse că matrozul nu ceruse să fie filmat, ci înregistrat. El vroia ca ultimul său cuvînt să fie auzit. Facă-i-se în voie. Dorința marinarului e sfîntă.”

Colea Vorobiov tăcu. Ochii lui îi căutau pe ai mei. În șoaptă, repetă cuvintele matrozului:

— „Băieți, nu vă cruțați puterile... copiii mei, țineți minte!”

Ascultîndu-l, mi se părea că tovarășul meu de arme răspundea marinarului: „Nu-ți vom uita niciodată ultimul cuvînt”.

Ocupasem un conac mare, boieresc. Victor Ceremuhin a venit la mine, m-a luat de mîină și m-a tras după el. M-a dus printre acareturile fostului junker. Nu s-a oprit decît în dreptul unor cuști de ciment.

— Citește — m-a îndemnat el.

Nu l-am înțeles ce vrea. Atunci s-a aplecat, a intrat într-una din cuști:

— Uite, aici. Citește, Nicolai!

M-am băgat și eu în cușca umedă și rece. La lumina palidă a zilei, am citit cu greu, pe pereți, mesajul unui om. Literele, cînd mici, cînd mari, erau zgîriate, după toate aparențele, cu vîrfurile ascuțite ale unuia și altuia.

„Aici a trăit Catia A. Pancovschi, originară din Smolensc. Am trăit ca un cîine, legată în lanțuri. Și botniță mi se puneau. Cînd veneau musafiri la conac, junkerul mă puneau să latră. Eu nu lătram. Atunci aruncau în mine cu pietre, ca după un cîine...”

Pe un alt perete, am văzut pete negre de sînge încheșurate. Sub ele, am citit:

„Voi mai apuca ziua de mîine?”

Într-alt loc am silabisit:

„Fraților, aud tunurile rusești, avioanele rusești, cîntecele rusești. Boierul se plimbă prin fața cuștii mele, cu pușca de vînătoare. Fraților...”

În vîltoarea luptelor, aud strigătul deznădăjduit al Catiei Pancovschi.

Noaptea ninge. Ziua, zăpada se topește. Te înfunzi în noroi pînă la genunchi. Cînd reușești să-ți scoți un picior, te înfunzi cu celălalt. Bordeiul săpat la repezeală în cîmp, e umed. Mă simt ca un burete. Din cînd în cînd, ne uscăm la soba făcută dintr-o căldare stricată. Soba are și-un burlan. E făcut din cutii de conserve.

Colea Vorobiov a desfăcut harta „marilor operații”, a cercetat-o, și-a frecat mulțumit mîinile, apoi mi-a adresat un discurs:

— Domnilor, studiind harta, mă întreb: De ce se mai împotrivesc prusacii? Situația lor e pierdută!

Astăzi, Victor Ceremuhin era mai îngîndurat decît în alte rînduri. L-am întrebat ce-l frămînta. Spre marea mea bucurie, nu m-a repezit. Mi-a vorbit cu un glas domol, neobișnuit pentru el:

— Vezi, Nicolai, războiul e pe terminate... Și eu, și tu, zărim pacea. E aproape, dar cîți oameni vor mai cădea pînă ce steagul victoriei va filfii deasupra omenirii!

Ne-am retras la odihnă pentru cîteva zile. E senin. Soarele e rece. Dormim și ziua și noaptea. Seara, într-o căsuță mică, înghesuită, am văzut filmul „Omul cu arma”.

O veste a îndurerat sufletele soldaților. A murit la datorie comandantul frontului nostru, generalul de armată Cerniahovschi. Va fi înmormîntat pe

pământul lituanian, eliberat de ostașii pe care i-a condus din victorie în victorie.

Miine în zori intrăm în foc.

O lampă meșteșugită dintr-un cartuș de obuz luminează încăperea. Victor și Colea, zdrobiți de osteneală, dorm într-un colț, pe paie. Eu sînt deejurnă. În acalmia vremelnică, tunuri singuratic, cuprinse de neliniște, prevestesc luptele de miine. Noaptea timpul trece greu, bătrînește, în cîrje. Nu știi cît e ora... Deodată, ca din adîncul pămîntului, izvorăște o melodie molcomă, tristă. Melodia, cîntată pe mai multe voci feminine, pătrunde în tăcerea adăpostului ca o chemare dulce, ademenitoare. Ascult și mi se pare că visez, că ape liniștite mă cuprind, purtîndu-mă departe, departe, către maluri însozite, primăvăratece...

O fată cîntă sfios:

„Liliacul sub ferestre freamătă
Și-și apleacă frunzele ușor.
Peste rîu se aude un cîntec cunoscut,
Sînt privighetorile în cor.

Iar grupul de fete reia refrenul într-o potolită bucurie melodică:

Peste rîu se aude un cîntec cunoscut.
Sînt privighetorile în cor.

Colea s-a trezit: înfiorat, ascultă și el curgerea lină, fermecătoare, a cîntecului. Parcă nu-ți vine a crede că pe front, între zidurile respingătoare ale conacelor prusace, poate înflori cîntec omenesc atît de măiestru. Cîte puțin, tainica melodie se stinge ușor-ușor, cum se sting pe cer razele de aur ale soarelui.

Colea a oftat:

— Frumos mai cîntă lunetistele noastre!

Nu puteam să dorm. Am ieșit să iau aer. Era încă întuneric. Pe cer, stele de ghiață. Din pivnița aflată sub încăperea ocupată de noi, ies zece fete — lunetistele. Mă cuprinde o emoție nemărginită. Sînt îmbrăcate în costume de camuflaj, iar puștile-lunetă le atîrnă pe umăr, soldățește. Le urmăresc cu privirea pînă ce se pierd în negura zorilor. Știu, lunetistele au plecat la vînătoare de dușmani: cît e ziua de mare și de grea, vor sta la pîndă. Noaptea, prin întuneric, se vor întoarce la odihnă.

S-au întors. Sînt obosit, dar nu pot așipi. Aștept cîntecul fetelor, așa cum aștept pacea zilelor de miine. Și din nou, răspunzînd parcă dorinței mele arzătoare, cîntecul se strecoară în adăpostul nostru.

Acelaș glas limpede, nostalgic, suspină în taină:

„Cîntec de iubire, cîntec de privighetori,
Ce frumos tu inima-mi încînți!
Dar e lungă calea spre iubirea mea
Tu, zadarnic, inima-mi frămînți!

Corul fetelor reia ultimele versuri, prelungindu-le într-o oftare duioasă. Ascult fericit și cîntecul parcă mă îmbeie, parcă mă cheamă: „Hai, vino să

vezi de unde izvorăsc!“ Nu rezist chemării. Mă ridic și, sub ochii mirați ai lui Victor Ceremuhin, părăsesc adăpostul, fără să scot o vorbă. În vârful picioarelor cobor ușor treptele pivniței, într-acolo de unde se înalță melodica șoptire a cîntecului. O foaie de cort acoperă intrarea beciului. O dau înlăturî un piculeț.

O lumină palidă, ca și-n adăpostul nostru, pîlpîie sub pămînt. Umbre mari, negre, se resfrîng neliniștite pe pereți: cîteva fete, adunate în jurul unei sobițe, stau îmbrățișate. Altele stau trîntite pe paie, băiețește. Puțin mai la dreapta lor, o fată cu părul blond, despletit, stă culcată pe spate și, sprijinindu-și capul în poalele unei prietene, privește bolta mucegăită a pivniței, de parcă ar privi adîncul cerului. E fata cu glasul limpede, nostalgic ca stepa...

„Căci dragostea mi-i pierdută-n depărtări,
După ea tînjește dorul meu.
Liliacul fremătînd îl aud în vis
Și privighetori cîntînd mereu.“

Am ascultat hoțește pînă la topirea deplină a cîntecului. M-am reîntors în adăpost, tulburat, trist. Avea o zăream pe Clava făcîndu-mi semn cu mîna, iar în urechi îmi răsună ecoul cuvintelor:

„Căci dragostea mi-i pierdută-n depărtări
După ea tînjește dorul meu“.

Beznă. Mă întorceam de pe linie. Cădea lapoviță. Pe drumul ce duce spre adăpost, am văzut deodată umbrele unui convoi straniu. M-am apropiat; am tresărit: erau lunetistele. Pe două țargi, făcute din mantale soldățești, duceau două fete. Erau moarte. Părul le era năclăit de sînge. Căzuseră sub focul artileriei nemțești.

În noaptea asta n-am mai auzit cîntecul de dragoste al fetelor noastre.

Primăvara nu poate fi omorîtă. Spargă-se oricîte proiectile în văzduh, de pămînt, primăvara înaintează așa cum înaintează Armata Roșie. Încă o zi, două... poate o săptămînă, și vom auzi mărețul cor al păcii cîntînd:

„Liliacul sub fereastră freamătă
Și-și apleacă frunzele ușor“.

Nu există o linie precisă a frontului. Luptele se dau cînd în față, cînd în spate. Noi înaintăm și, uneori, hitleriștii rămîn în urma noastră, zăpăciți. Nici cînd n-am văzut un avînt mai mare din partea soldaților!

Firul a fost rupt. Alerg să-l repar. Ghiulele grele sfîrtecă văzduhul. Plouă cu noroi dintr-un cer negru, noroiuos. Innod cablul într-un loc și, între timp, se rupe în alt loc. Mă tîrîi prin tină. Cîteodată, focul vrăjmaș mă împinge să-mi lipesc obraji de pămîntul clisos. În ciuda mirosului nesuferit de pulbere ce plutește în aer, pămîntul miroase a primăvară.

Colea, după ce a cercetat harta „marilor operații“, a anunțat:

— Domnilor, ne îndreptăm spre autostrada Königsberg-Elbing! Aveți ceva împotrivă?

De astă dată a rîs și Victor Ceremuhin.

Cer de plumb. Amurg posomorît. Zloată. Cu greu înaintez prin noroi. Suflul unui obuz mă azvîrle într-o băltoacă. De aici, urmăresc o luptă pe viață și pe moarte.

Un singur tun: un singur tunar, în duel cu doi „Ferdinand“-zi. De unde s-au ivit, dracu' știe! Pe unul a izbutit să-l incendieze, cu celălalt luptă încă. Tunarul, singur, reperează, încarcă, trage, după care se aruncă într-o groapă, așteptînd răspunsul hitleristului. N-a nimerit: „Ferdinand“-ul trăiește; răspunde și el cu un proiectil. Ghiuleaua se sparge, nu departe de adăpostul soldatului. Atît a așteptat tunarul nostru. Sare fulgerător din groapă, reperează, încarcă, trage...

Nu știu cîte minute au duelat, știu însă că tunarul a lovit inima „Ferdinand“-ului. Carul de asalt a luat foc.

M-am ridicat. În clipa asta, l-am văzut pe viteazul artilerist prăbușindu-se peste afetul tunului. Am crezut că-i rănit, am alergat la el. Mă înșelasem: frînt de oboseală, tunarul căzuse și adormise pe dată, buștean. Cînd am ajuns la el, sforăia așa cum numai un bun soldat știe să sforăie.

Era un somn binemeritat.

Soarele încălzește; pămîntul se svîntă. Acolo unde trebuiau să răsară primele fire de iarbă crudă, primii ghiocci, — se tăvălesc leșurile hitleriștilor.

Hitleriștii au săvîrșit o nouă crimă. Ieri în zori, trei tancuri fasciste, rătăcite prin pădurile lăsate în urmă, au năvălit peste corturile unui spital de front. Ucigașii au trecut peste corturi, zdrobind sub șenile răniții fără apărare. Au omorît doctori, sanitari. Nimeni n-a scăpat cu viață.

Un grup de medici a încercat să se apere. S-au ascuns într-un subsol și de acolo au deschis focul. Un tanc hitlerist s-a apropiat cu spatele de fereștrica subsolului și a început să gazeze... Apărătorii au murit asfixiați.

S-a pornit în urmărirea tancurilor vrăjmașe. Ucigașii au fost capturați.

Colea Vorobiov a avut dreptate. După o luptă grea am ieșit la autostrada Königsberg-Elbing. Hitleriștii au fost înghesuiți în orașelul Rosenberg și zdrobiți. Încotro ne vom îndrepta acum: la stînga, spre Elbing, ori la dreapta, spre Königsberg? Colea spune că la stînga!

Nici la stînga, nici la dreapta. Deocamdată stăm pe loc, la marginea unei păduri. Suflă un vînt rece. Cade o ploaie mărunță. Pădurea vuiește, scîrțîie, parcă ar vroi să se smulgă din rădăcini. Mă indispun aceste meleaguri prusace, nesuferite.

Tunurile nu mai bubuie; nici un foc de armă nu mai răsună. Pace! Pace!

În apropiere, un radiofonist a deschis un aparat de radio. A prins un post. Muzică.

Victor Ceremuhin s-a rătăcit prin pădure. S-a reîntors după jumătate de ceas, trăgînd după el un neamț sfrijit, nenorocit, ceea ce nu-l împiedica să fie echipat de luptă din cap pînă-n picioare. Se clătina chiar sub această povară de război. Tremura și biîguia:

— Volkssturm... Ich bin kein Soldat.

Am auzit de Volkssturm. Acum aveam înaintea ochilor un reprezentant viu al acestei caste „militare“. Ți se rupea inima privindu-l și auzindu-l:

— Volkssturm... Ich habe hunger...

Victor Ceremuhin i-a adus o gamelă cu cașă și l-a îndemnat:

— Na, mănîncă, cașă „gutt“!

„Volkssturm“-istul înfuleca și plîngea de slăbiciune. Lacrimi amare îi picau în gamelă. Victor Ceremuhin îl privea cu milă.

De data aceasta, Colea Vorobiov, strategul nostru, a greșit. Ne îndreptăm spre Königsberg. Ținînd harta pe genunchi, Colea se apără:

— Știu, vă închipuiți că am dat cu oiștea-n gard... Ei bine, domnilor, totul n-a fost decît o manevră în scopul păstrării secretului militar. Da, a sosit clipa cînd vă pot spune deschis; vom participa la asaltul Königsbergului...

Și din nou Victor Ceremuhin l-a repezit:

— Taci, măi, nu mai face pe grozavul!

Bordeiul e săpat pe un deal. De aici se vede întreaga întindere a frontului pînă la periferiile marelui centru prusac. Se văd coșurile moarte ale uzinelor, turnurile gotice ale catedralelor și țigla roșie a acoperișurilor. Țigla și iarăși țigla. Königsbergul este prins într-un cerc de fier.

O liniște adîncă, pașnică stăruie deasupra ogoarelor brăzdate cu tranșee și ferecate în lanțurile sîrmelor ghimpate. Marelui oraș, această liniște nu-i prevestește nimic bun.

Am îndrăznit să-mi scot capul din văgăună. Vremea e frumoasă. Adie vînt cald. Soarele lucește în chip deosebit. Imi umflu nările, trăgînd cu lăcomie în piept primăvara... Primăvara! Mi-e dor de-o creangă înverzită, cu mugurii spărți, cu flori albe, dulci ca ochii unui copilăș.

Adie vînt cald și fiecare mlădiere deșteaptă în mine amintirea țării mele, a orașului meu drag — București.

Imi amintesc: niciodată n-am văzut înălțimile și codrii Carpaților, dar întotdeauna le-am simțit semeția și frumusețea de neasemuit.

Imi amintesc: n-am văzut niciodată valurile spumoase, de culoarea cerului, ale Mării Negre, dar întotdeauna le-am simțit briza sărată în aerul Patriei mele.

Imi amintesc: lecțiile de geografie ne vorbeau de frumusețile plaiurilor noastre, iar eu mă întorceam de la școală și căutam aceste frumuseți în mahalaua noastră mizeră.

Primăvara! Infloreă primăvara și-n mahalaua noastră! Din durere, din amărăciune, din lacrimi... Și totuși, oamenii se bucurau! Rosteau: „primăvara“ ca și cînd ar fi rostit „pîine“, „fericire“. Și copiii țipau mai tare, și mamele strigau mai tare, și gardianul din colț fluera mai tare, iar primăvara, pe nesimțite, pătrundea în sufletele oamenilor, înmugurindu-le visurile și nădejtile.

Ehei, ce dor îmi este de ulița copilăriei mele! Oi mai vedea-o oare?

Nopti calde. Nopti cu lună plină. Luna stă albă pe cer. Luminează calea primăverii. Pămîntul — cu toată povara tancurilor, tunurilor, forturilor, — respiră miresme de flori, de iarbă proaspătă, de grîu.

Și noaptea îmbobocește viața!

Rîd, cînt, mă tăvălesc prin iarba umedă și aș vrea să strîng la piept pămîntul, ca pe-o iubită.

Domnește o liniște ca într-o mare așteptare.

Soarele, bulgăre de foc și sînge, alunecă în Marea Baltică. Unul cîte unul apar avioane de bombardament. Sistemul de apărare antiaerian al dușmanului se dezvăluie. Proiectilele pleznesc în noapte, asemenea unor rachete. Cînd și cînd, cîte o schijă ne sfîrșie pe lîngă ureche, amintindu-ne: moartea trăiește încă.

Noapte. Victor Ceremuhin doarme. Colea, la fel. Sînt de serviciu. Receptorul îmi atîrnă greu de ureche. Gîndurile-mi zboară aiurea. În răstimpuri sînt chemat:

— Allo, Mesteacănul, aici Stejarul... control...

Răspund:

— Bine, Stejarule, te aud...

La rîndul meu, controlez și eu legăturile cu batalioanele, cu vecinul din stînga. Nimic nou. Așa trece ceas după ceas. E ora trei dimineața. Repet controlul și constat surprins: vecinul din stînga nu răspunde. Repet:

— Allo... Allo, Tașchent... aici Mesteacănul, de ce nu răspunzi? Allo, Tașchent...

Tașchent nu răspunde. E limpede: cablul a fost rupt. Este datoria noastră, a transmisioniștilor de-a ieși imediat pe linie și de a înlătura rup-tura. Mă neliniștește însă o întrebare: „Cum de s-a rupt cablul?“ Experiența acumulată în ultimele luni îmi spunea că trebuie să răspund cu grijă la această întrebare. Incerc să-mi amintesc dacă în timpul serviciului am observat ceva neobișnuit. Nu! Artileria inamică a tăcut. Nici un obuz vrăjmaș n-a explodat în sectorul nostru. Deci artileria nu putea să rupă cablul. Atunci? Poate un vehicul în trecere? Nici asta nu era cu putință. Cablul era tras peste un teren impropriu vehiculelor. Mai rămînea o posibilitate și anume: ca legătura telefonică cu vecinul din stînga (regimentul dela flancul stîng) să fi fost întreruptă de inamic. Asta însemna că cercetașii nemți s-au strecurat în spatele nostru, au rupt firul și, ascunși undeva, așteaptă trecerea transmisionistului. Capcană veche, pradă ușoară.

Ii trezesc pe Vitea și pe Colea. Amîndoi mă ascultă și-mi dau dreptate. Ba, mai mult, Colea își aduce aminte că e strateg și adăugă:

— Domnilor, trebuie să acționăm urgent.

Raportăm comandantului. Ne ascultă și, după o vreme, ne ordonă:

— Foarte bine, băieți, să transformăm capcana lor într-o capcană de-a noastră... Acționați!

Acționăm. Comanda o preia Victor Ceremuhin. Sîntem patru ostași. Mai este cu noi și Timoftei, un siberian înalt, vînjos, și tare ca piatra. El are misiunea cea mai grea și mai primejdioasă. Să meargă înaintea noastră la cîțiva metri și să dea impresia telefonistului sortit să cadă-n capcană.

Noapte întunecoasă. Luna a pierit, doar stelele licăresc jucăușe. În beznă, spatele lat și puternic al lui Timoftei abia se deslușește. Sîntem cu ochii-n patru. O încăierare pe întuneric nu e treabă chiar atît de ușoară! Urmărim cu atenție pașii tovarășului nostru. Siberianul începe să cînte, arătîndu-se liniștit. Noi, pe urmele cîntecului.

După un timp, coborîm o vale. Aici ne așteptau nemții. Ca la o comandă, tăbărăsc asupra lui Timoftei. Vor să-l prindă viu și nevătămat. Siberianul primește lupta corp la corp, cu o mare îndemînare. Nu se aude decît răsufierea greoaie a luptătorilor, icneli, vorbe nemțești, pe semne înjurături.

La ordinul scurt al lui Victor, ne desfășurăm în semicerc. Cu un „urrra” prelung și înfiorător ne aruncăm asupra cercetașilor hitleriști. Atacul a fost brusc și neașteptat pentru inamic. Au ridicat mîinile. Unul încearcă să scape, dar îl ajunge o rafală tișnită din automatul lui Colea. În fața noastră, trei hitleriști stau speriați, cu brațele înălțate spre cer ca pentru o sfîntă rugăciune. Numai acum își dau seama că eram egali la număr. Prea tîrziu însă; Timoftei, ștergîndu-și sudoarea, îi poștește:

— Soldatten bitte... - nainte marș!

Rămîn să innod capetele rupte ale cablului. Nodul e gata. Am telefonul la mine și fac cuvenitul control...

— Allo, Tașchent... Aici Mesteacănul, mă auzi? Control... Vecinul din stînga îmi răspunde. Și, în întuneric, chemările noastre răsună ca un imn victorios.

Comandantul regimentului ne-a adus mulțumiri, iar Timoftei, pentru curajul său, a fost propus pentru decorare.

Cu toții simțim: se apropie asaltul Königsbergului. Ziua, frontul e încremenit. Nimeni nu mișcă, nimeni nu trage un foc de armă. Așa e și firesc. Observatorii hitleriști stau cocoțați pe coșurile uzinelor și văd ca-n palmă.

Noaptea, socoteala-i alta. De prin cătunele învecinate apar sute și mii de soldați care pregătesc pozițiile viitoare ofensive. În zori, totul dispare sub mantia nemișcării. Nici nu bănuiesc hitleriștii ce-i așteaptă. Dealtfel, au o foarte mare încredere în centura de apărare a orașului. Forturi cu etaje subterane, legate unul de altul, stau gata să ne țină-n loc.

Cercetașii noștri au început tatonarea acestor cetăți subpămîntene.

Astăzi, în zori, difuzoarele noastre au început să se adreseze soldaților și ofițerilor germani. Se cere cruțarea populației civile și capitularea necondiționată a orașului.

Ascultam și noi, iar din cînd în cînd Victor Ceremuhin rostea:

— Ingrozitor!! Vă dați seama, aproape întreaga populație a Prusiei s-a adăpostit în oraș?!

Spre seară, avioanele noastre au aruncat manifeste deasupra liniilor vrăjmașe. Acelaș apel emoționant: „Cruțați viețile oamenilor!“

★

S-a adresat un ultimatum comandantului garnizoanei din Königsberg. Megafoanele au răspîndit acest ultimatum. Din nou se cere cruțarea vieții copiilor, mamelor, bătrînilor din oraș, cruțarea monumentelor istorice, cruțarea vieții ostașilor și ofițerilor germani.

Vor capitula ori nu? Vor cruța viețile oamenilor ori nu?

★

Au trecut 24 de ore. Ultimatumul a fost respins. A început asaltul Königsbergului. Semnalul a fost dat de „Catiușa“, apoi a început uraganul artileriei ușoare și grele. Cîteva ceasuri mai tîrziu, au început să zboare avioanele. Veneau valuri-valuri! Din adîncul orașului se înalță primele limbi de foc. E ora 14. S-a făcut întuneric. Inima militarismului prusac — Königsbergul — arde de la un capăt la celălalt. Forturile germane se prăbușesc sub focul artileriei rusești. Pe șosea trec primii prizonieri. Soldații germani se predau. Ofițerii se încapățînează: vor glorie... o vor căpăta.

Toată noaptea artileria grea a cîntat, ținîndu-ne de urît. Am ajuns la periferia orașului, dincolo de forturile hitleriste. Se dau lupte grele. De prin subsoluri, adăposturi, iese la iveală populația civilă. Femei, bărbați, copii, pășesc înspăimîntați. Cu toții credeau în invincibilitatea orașului.

★

Am văzut următoarea scenă. Era noapte. Casele ardeau asemenea unor torțe uriașe — luminînd bezna. Canonada nu mai contenea. Pe drumul desfundat, noroios, se scurgeau civilii. Călcău greu prin tină. Dintr-odată, am auzit bocetele unei femei și strigătul:

— Hilfe... Hilfe...

Am ieșit din adăpost. În mijlocul drumului, o bătrînă: zăcea prăbușită în noroi. Incerca să se ridice, dar pe semne, sleită de puteri, nu izbutea. Femeia implora ajutorul fraților ei. Dar nemții, frații ei, o ocoleau și, nepăsători, își vedeau mai departe de drum.

Doi soldați de-ai noștri s-au repezit la ea, au luat-o de subțiori, au scos-o din noroi și au dus-o la marginea drumului, pe iarbă. Bătrîna tremura de încordare și băgău:

— Danke schön...

Băieții au liniștit-o. I-au dat ceai cu zahăr și piine. I-am auzit îndemnînd-o:

— Na, mamușca, pei*) ceai...

★

Lupte înverșunate de stradă. Hitleriștii au ridicat baricade. În zadar: nu vor scăpa de ceasul judecății.

★

*) bea

Am ajuns pe malul Pregelului. Această apă tulbure și murdară străbate orașul, tăindu-l în două. Noi sîntem pe un mal, nemții pe celălalt. Trag în noi de la ferestrele caselor, din poduri. Trag cu tot soiul de arme: faust-patron, tunuri, mitraliere. Trag și sniperii...

Trebuie să trecem pe celălalt mal. Infruntînd plumbii ucigători, pionierii construiesc podul. Curînd, e gata. Se întîmplă însă ceva neprevăzut. Ca la o comandă, de pe malul opus populația civilă năvălește peste pod. Trec de partea noastră femei, copii, bătrîni. Podul s-a aglomerat. Noi stăm pe loc și urmărim acest torent de oameni ce vor să trăiască. Le deschidem pîrtie largă. O clipă, hitleriștii nu mai trag. Și civilii trec, trec... în goană podul... Deodată, înnehungiți, încep să-și mitralieze propriile familii. S-a produs panică. Mamele încep să țipe. Civilii se ascund din nou prin adăposturi. Au rămas morții și răniții. Se aud gemete... Pe pod, un copil părăsit, să fi avut trei anișori, se uită speriat în jurul său. Izbucnește în plîns.

— Ingrozitor! — îmi șoptește Victor Ceremuhin... Și, ca o săgeată, se aruncă spre pod. E gata să ia în brațe copilul, dar se prăbușește la picioarele lui. Un sniper hitlerist l-a țintit în cap. Nici pe țînc fasciștii nu l-au cruțat.

Așa a murit Victor Ceremuhin, tînărul sovietic torturat cîndva de hitleriști într-un lagăr de prizonieri.

★

În plin atac, am nimerit împreună cu Colea în subsolul unei case. Aveam misiunea să întindem cablul telefonic. Cînd colo, ce să vezi? În subsol era o maternitate în toată regula. Lehuzele și moașele ne priveau îngrozite. Și noi aveam aceeași căutătură. Apoi mi-a venit să rîd: peștrăzi mureau oamenii, iar în subsoluri se naștea viață omenească.

Primul și-a venit în fire Colea. Strategul a ridicat brațul și s-a adresat pe rusește lehuzelor și moașelor:

— Spacoino, tovarișci, spacoino...

Era convins că a fost înțeles. A făcut contact cu centrala telefonică și l-a încunoștiințat pe comandantul regimentului de descoperirea făcută...

Puțin mai tîrziu au venit și medicii noștri. Lehuzelor li s-a adus hrană. Spre seară, a început evacuarea maternității, undeva în spate, spre locuri mai puțin primejdioase.

★

În sfîrșit, astăzi, în cea de-a patra zi a asaltului, comandantul Königsbergului, cu întreaga garnizoană, a capitulat. S-a făcut dintr-odată liniște. Am senzația că portarul școlii a sunat clopotul anunțînd elevilor recreația mult așteptată. Încă din zori au început să treacă coloanele de prizonieri. În fruntea coloanelor pășesc ofițerii superiori. Prin fața ochilor noștri trec „cuceritorii” de ieri. Sînt murdari, nebărbieriți. Populația civilă însoțește coloanele, într-un cortegiu nesfîrșit al durerii. Pe fețele lor prăfuite, lacrimile și-au lăsat urme adînci. Ce bine ar fi dacă aceste urme nu s-ar șterge atît de repede de pe fețele și inimile lor!

Mișcarea pe șosea continuă. Prin fum, răzbate pînă la urechile noastre „Marsilieza”. Trec soldați francezi căzuți în captivitatea fascistă. Sînt veseli, mulțumiți, ne îmbrățișează, ne cer stelele dela bonete. În urma lor vin olandezii. Sînt negri, uscați și par niște fantome. Cei care se mai pot ține pe picioare trag după ei cărucioare cu cadavre vii; sînt camarazii lor. În coada coloanei vin soldații americani. Sînt umflați de foame și ne privesc cu lacrimi de recunoștință...

Străbatem orașul în marș. Arde. Ziduri se prăbușesc. Inghesuială. Mi

se pare că în această îngrămădire de oameni îi voi întâlni pe tătucul Ceapaev, pe Abdurasil, pe Clava!

Ne mișcăm greu. Soldații noștri s-au amestecat cu prizonierii germani. Din mijlocul unei piețe, o statuie (Colea spunea că e a lui Schiller) ne privește nedumerită. Pe semne nu înțelege ce s-a întâmplat cu invincibilul Königsberg.

E noapte. Orașul e alb de flăcări. Mergem înainte...

Sîntem dincolo de Königsberg, pe coama unui deal. De aici se vede steagul roșu filfiind victorios deasupra orașului învins.

Ca întotdeauna, Colea studiază „harta marilor operații“...

— Domnilor, e posibil să ne îndreptăm spre portul Pillau, ultima baricadă...

Îl aud. Și mă cuprinde o dorință nemărginită ca de aici, de pe această înălțime, să strig așa încît să mă audă cei de acasă. Aș striga:

„Maică, Königsbergul a rămas în urmă... Frații noștri sînt lîngă Berlin... Ne vom vedea, maică!“

.

SUZANA DELCIU

ORAȘ NATAL

I

*In dragostea de mamă pentru fiu,
Abia săltat pe băncile de școală,
Nu-i doar mîndria pentr-un ris sglobiu
Sau pentr-un trup plăpînd ținut în poală.*

*In dragostea de mamă pentru fiu
Sunt multe nopți de veghe-amară strînse
Sunt multe suferinți în ceas tîrziu
Și pe ascuns sunt multe zile plînse.*

*In dragostea de mamă pentru fiu
Sunt frămîntări și temeri nesfîrșite;
Vei isbui să modelezi argintul viu
Crescînd un bun fiu patriei iubite?*

*In dragostea de mamă pentru fiu
Sunt visuri și speranțe adunate,
In puștiu-ndemînatec, zurbagiu,
Vezi omul ce în viață va răsbate.*

*Și-ai vrea din calea vieții lui să smulgi
Tot răul ce te-a-ntîmpinat pe tine.
Tu ai iubit natalul loc, și-atunci
Cînd caldele lumini ți-au fost străine,*

*Dar cît de scump ți-e azi cînd e al tău,
Cînd fiecare rază călătoare,
Cînd fiecare spic de galben grîu
Dă rod ca fiul tău să crească-n soare!*

*Orașul drag în care te-ai născut
Ce-ți dăruia doar sbucium și suspine,
Iși pierde gîrbovirea din trecut
Și-ntinerit renaște azi prin tine.*

II

*In dragostea ce-o porți cu duioșie
O viață-ntreagă-orașului natal
Nu-i doar îndreptățita ta mîndrie
Pentru clădiri sau parcul principal.*

*In dragostea ce-o porți cu duioșie
O viață-ntreagă-orașului natal
Se află-ascunsă-a ta copilărie
Cu peisagiul ei ades brutal.*

*In dragostea ce-o porți cu duioșie
O viață-ntreagă-orașului natal
E primul vis și prima bucurie
Și prima zi din tinerețea ta.*

III

*Oraș natal... înseamnă locuri, oameni,
Cu nimeni alții nu poți să-i asameni,*

*Cu oamenii de cari alături sînt
Făceam odat-turte din pămînt.*

*De-o șchioapă, pentru joc strîngeam în pumn
Rotunde pietricele de pe drum*

*Și gropile maidanului vecin
Noi le iubeam, pitite-n mărăcini.*

*Vrăjiți de captivantele minciuni
Vedeam în ele tainiși și minuni,*

*Din lutul plămădit în turte dulci
Copilul își clădea visul de-atunci.*

*Iar pîinea ce-am fi vrut-o nelipsită
O frămîntam din praf de cărămidă.*

*Eram mai mulți copii din cartier,
Părinții noștri, cei mai mulți șomeri...*

*Tu-n veci trecută-a mea copilărie
Cît de arar aveai vre-o bucurie!*

*Să spun că n-am iubit-o n-aș putea—
Aceasta era doară lumea mea.*

IV

*Iubesc copilăria-mi cu bucurii puține
Cu-atitea ne-nțelese — pe-atunci — amărăciuni.*

*Să mă condamne-acuma, putea-va oarecine
Că ura-mi pătimașă cu dragostea mi-adun?*

*Șoseaua Vergului...
Îmi amintesc de fiecare groapă
Ce asvîrlea mașinile pe drum.
(În amintire, ploaia încă sapă
Cărări în hleiul șanțului și-acum).*

*În părțile acelea, ca oriunde,
Și soarele-aurea — erau și veri, —
Cum să-mi explic că-n amintirea mea pătrunde
Doar toamna sură, umedă, de ieri?*

*Cum să-mi explic că-s vii în amintire
Numai căsuțele ițite rar pe cîmp?
Poate-unde-a mea copilărie-i știe
Pe cei ce viețuірă sub coperișul strîmb?...*

*Urla sirena lung, cutremurînd
Văzduhul sur și-amurgu-nsîngerat.
Cum tresăream și eu și strada, cînd
Uzina se golea pe înserat!...*

*În şuierul sirenei, aspru geamăt,
Prelung, sfîșietor ca un cuțit,
Copilul deslușea al străzii freamăt
Și spaima vîrstei pentru tot ce-i tănuir.*

*Au fost și zile cînd, uitînd de foame,
Ne hîrjoneam în soare și-n nisip,
Dar amintirea-n neguri le adoarme—
Cum de-i așa, eu nu știu să-mi explic.*

*Cît fu de scurtă-a mea copilărie!...
N-avu ca leagăn cîntece duioase...
Noi adormeam în cîntec de minie
Și ne trezeau chemări la greve, aspre...*

V

*Copilărie scurtă și amară
N-ai alergat prin parcuri și grădini,
Pe uliți strîmte pașii te purtară
Și-n loc de flori avut-ai mărăcini.*

*Tu n-ai ieșit din „Vergului“ vreodată,
Sburdai pe-acelaș loc de mult știut.
Intreaga lume-a ta, copilărie,
Puține străzi și case-a cunoscut.*

*Dar lumea asta strîmtă și săracă
Atît de-adînc durerea a simțit,
Că-ar fi putut în glasul ei să-ncapă
Intreaga ură ce pe strada-ți a mocnit.*

*Cum mugurii vestesc fără să știe
Al toamnei spor cu rod îmbelșugat,
Și ura ta la fel, copilărie,
Avea să-și deie rodul ei odat'.*

VI

*Cum sună-n amintiri cadențe sumbre
Vedenii-apar, spăimîntătoare umbre.*

*Și şuieratul păsării de pradă
Ce moartea a adus la noi pe stradă.*

*Maidanul vechi, a jocului hîrtoapă
Pieri, lăsînd doar groapă lingă groapă.*

*Pe strada unde am copilărit
Se svîrcolea pămîntul răvășit.*

*A fost pe-aici o casă mică, strîmbă,
Din lut svîrlea o bombă cîte-o trîmbă.*

*Atunci, copilărie, sub cerul cenușiu,
M-ai părăsit speriată, și-atît de timpuriu.*

VII

*Pe unde-ai fost tu, tinerețe svăpăiată?
Pe strada mea nu te-am zărit vreodată.*

*N-ai mers în rochii subțirele, diafane,
N-ai fluturat în pasul de codane.*

*Pe strada mea umblai cîrpită-n coate
Și multe griji duceai de mult în spate.*

*Cînd ai cercat să rîzi întîia oară,
Ți-a-nfipt războiu-n piept sinistra-i ghiară.*

VIII

*Vedeam ades copilul cît o șchioapă
In curtea din vecini... Era bălan...
Venea de-a rostogolu-n cîte-o groapă
Cu trupul alb, micuț și dolofan...*

*Și-atunci rîdea rostogolind cascade
Și-și aduna gropițe în obraz.
(Eu nu știam pe-atunci că sînt grenade
Ce risul îl omoară) ... văd ca azi...*

*Imi amintesc... Rîdea atunci în hohot...
Șirag de clopoței veneau din gît.
Un şuierat... departe-a plîns un clopot...
O bombă peste drum... și... atît...*

*De mult murise risul în ogradă,
Dar multă vreme îmi păru c-aud
Prin urletele fiarelor de pradă
Un clinchetit de clopoței știut.*

*Murise risul colo în ogradă
Și risul a murit la mulți copii,
Pe străzi pășeau armate de paradă
Maidanul vechi uita de bucurii.*

*Și-alătura de țincul cel sburdalnic
Tu, tinerețe,-atuncea ai pierdut
Nepăsătoarea veselie. Cît de-amarnic
O căutai de mult, la început...*

IX

*Cum ai putea să ierți tu, tinerețe,
Pe cei ce fericirea-au interzis?
Ti-au năbușit fireasca frumusețe
Și sufletul au vrut să ți-l înghețe
Și cîntecul ce încă nu l-ai zis.*

*Sub apăsarea cizmelor prusace
Gemeai cu strada pașilor dintăi,
Teroarea așternea sinistra-i pace
Dar strada auzea cum ura coace
Crescînd în răzbunare anii tăi.*

*Cînd ai văzut mocnind o flăcăruie
Ce o păstra în taină strada ta,
Speranța-aprinsă începu să-ți spuie
Că forță să oprească-n lume nu e
Lumina ce în zare răsărea.*

X

*Ai fost atît ascunsă, fără milă
Tu, tinerețe, proaspătă copilă.*

*Vieții, hărăzită-ai fost mireasă
Nu urgisirilor — Cenușăreasă.*

*A vrut războiul visul să-ți omoare.
Stringîndu-ți-l în negrele lui ghiare.*

*Dar a venit ca Făt-Frumos, Armata
De șoimi și visul tău eliberat-a.*

*Nu-n mantie de-atlasuri și hermină
Pe-un armăsar focos, a fost să vină.*

*Ci în mantaua ce văzuse frontul
Prin care nu arar trecuse glontul.*

*Ții minte ziua ceea, tinerețe?
Ne-am re-ntîlnit la-a soarelui ospețe.*

*Copiii au ieșit ca să se joace,
Pe străzi strigau întîia dată: Pace.*

*(Spre ostașul roșu-ades le rîse fața,
Dar n-au știut că el le-a dat lor viața).*

*Era o zi cu rîs și veselie —
Atunci am scris întîia poezie.*

*Și-ai scris și tu cu mine împreună
Cum înflorea pe chipuri voia bună.*

*Cum șușoteau salcîmii și castanii,
Cum își șopteau iubirea băetanii,*

*Cum dărimam străvechea-ne robie
Și lumii-i dam o nouă temelie.*

*Au fost mărețe clipele acele,
Nu le-am cuprins în versurile mele.*

*Dar ele fac azi să-mi vibreze struna
Prin ce trăim cu toții, — și acuma.*

*Găci dacă mă-nsoțești și-azi, tinerețe,
Prin ploi, furtuni, în seri, și diminețe,*

*E pentru că în faptă și în minte
Tu, prin trecut, pășești mereu-năinte.*

XI

*Am fost din nou acuma, nu de mult,
Pe străzile copilăriei mele.
Vroiam să merg, să redeştept, s-ascult,
Imagini despre zilele acele.*

*Mă-ntîmpină pe-acelaş loc ştiut
Prezentul. Tot pămînturi desfundate,
Dar nu de-obuz. De-al vieţii larg tumult
Ce construia muncind în libertate.*

*Veneau, plecau vagoane cu ciment
Şi fremăta tot bulevardul Muncii,
Vedeam crescînd gigantic din prezent
Viitorul, legănîndu-ne-n cînt pruncii.*

*Am căutat maidanul din vecini
Şi rău nu mi-a părut că nu-l găsesc.
Pe locu-acela-ncins de largi grădini
Se-nalţă-acum un bloc muncitoresc.*

XII

*Freamătă din zori şantierul
In zumzet de roi,
Soarele-nvăpaie cerul
Zări, rid înspre noi.*

*Cînd privesc în jur îmi vine
Să rid şi să plîng
Amintiri vin către mine,
Cu drag eu le strîng.*

*Văd... Cad bombe şi şrapnele...
Strada ce-am iubit,
A copilăriei mele
Cum a pustiit...*

*Strada mea acum învie
Greu a sîngerat!
A tristeţii colivie
Tinereţea-a spart.*

*Pe-unde pasul mi se-aşine,
Prin patria mea.
Fericită-s că pe tine
Te pot saluta.*

*Bună ziua, tinereţe,
Şi-aici ai venit,
Dragu-mi-e să-ţi dau bineţe
Să-ţi spun „bun sosit“.*

*Dragu-mi-e că-mi ieși în cale
Pe oriunde sînt,
Cu victoriile tale
Cu-al vieții frămînt.*

*Pe-ntreg Bulevardul Muncii
Dintr-un cap într-alt,
Ai svîrlit beteală lată
Din pietriș și-asfalt.*

*Și-ai pus stilpi, străjeri în noapte
Cu ochi luminoși,
Să vegheze calde șoapte
Pe sub tei umbroși.*

*Colo-ai ridicat o casă
Naltă pîn-la nori,
Toată-n alb ca o mireasă,
La picioare, flori.*

*Iar dincolo o grădină
Să te plimbi în seri,
Floare mică de glicină
Lîngă tei și meri.*

*Și clădești, clădești într-una,
Urci palate-n zări,
Chiar dacă ți-a prins-o bruma
Floarea-i sură-n păr.*

XIII

*E-o seară-n vâluri moi de catifele
In cer, discretă, luna-a apărut pe sferă
Și licăresc din cînd în cînd timide stele
Ca fluturași de-argint pe-al ei piept.*

*Foșnesc copacii-n frunze-nvolburate
Sau poate șoapta-ndrăgostiților ascult?
A dragostei murmure-flăcărare
Pe strada mea nu le-auzeam... De-atunci e mult*

*Te recunosc, și strada ast' te știe
Pe tine, tinerețe, cu tot ce-i viața ta,
Îți urmărește pașii cu-adîncă duioșie
A celui ce te vede crescînd în fața sa.*

*De ți-aș putea cuprinde toată ființa
In versul meu — dar pentru tine-i prea mărunt
Ar izbucni în clocot biruința
Acestei ere-n care și-eu gîndesc și sînt.*

*Tu ești ca și avuzul, tinerețe
Ce-și freamătă neconținut visul șuvoi,
Ți-e rădăcina-n negurile vremii
Dar azi abia înmugurită ești — prin noi.*

XIV

*Eu știu că despre tine se va scrie
În hronicul acestui mare veac,
Vei fi cîntată-ades în poezie,
Dar versul fi-va palid și sărac.*

*Căci despre veacul ce ți-a dat viață —
Mai viu ca-n orișicare vers,
Tu vei cînta istoria măreață
A zilelor acestea de neșters,*

*Prin viitoru-ntrezărit într-una
Pe care-orășu-acesta-l va trăi.
Oraș natal cît te iubesc acum!
Dar, nesfîrșit, acela ce vei fi.*

*Pe largile și albele trotuare
Prin parcuri, case și prin mari grădini,
Va-mpărăți în veci nemuritoare
Ea, tinerețea vremilor ce vin.*

*Va povesti urmașilor — de-amarul
Și jertfele prin care s-a născut,
De veacu-acesta care e stegarul
Idealului ce-n viața-ă răsbătut.*

*Va povesti copiilor ei, muma
Cum viața a-nceput a-ntineri.
Oraș natal, cît te iubesc acum!
Dar, nesfîrșit, acela ce vei fi.*

DUMITRU CORBEA

BARBU LĂUTARU

SCENARIU CINEMATOGRAFIC

Noapte de iarnă.

Vîntul, ce bate în rafale, ridică valuri de zăpadă.

O lună roșietică, spălăcită, apare și dispare printre norii albi-negricioși.

Mahalaua Lăutarilor din Iași.

Un sir de case si bordeie, sub un dîmb, pe malul Bahluiului.

În această mahala locuiesc țiganii lăutari, robi domnești.

La una din case se zărește o pâlpâire de lumină în fereastră. Lumina apare și dispare printre nori de zăpadă ridicați de vînt.

Viscolul acoperă bordeiele, căsuțele sărăcăcioase.

Un ciîne, rebegit de ger, adulmecă la fereastra bicisnic luminață. Nu-și găsește culcuș, fuge, se oprește și iar se întoarce sub prispa casei.

Fereastra este astupată cu o piele de vită, nedubită, rasă de păr.

Cîinele e flîmînd și nu se îndură să se despartă de pielea din fereastră.

În această casă locuiește bătrînul staroste de lăutari, Stan, cunoscut sub numele de Stan Cobzarul.

Bătrînul stă pe o laviță. E amărît, se frămîntă. Nu-și găsește astîmpăr. Își pune palmele, cînd pe-un obraz, cînd pe celălalt. Oftează greu, prelung.

O femeie zace pe altă laviță. E nevasta lui Stan. Bătrînul nici nu o privește.

Un opaiț arde pe marginea ferestrei. Scoate fum. Flacăra opaițului se clatină într-o parte și în alta, gata-gata să se stingă.

Se aude cum izbește vîntul în pielea din fereastră...

O fată, de vre-o treisprezece ani, priveghează lângă mama bolnavă. Parcă a înlemnit pe scăunelul ei cu trei picioare. A adormit sau e trează? Pleoapele i-s întredeschise. Poate ascultă melodiile, pline de tristețe, pe care le scoate lăuta fratelui său Barbu, ce stă în fața focului din vatră, pe un vraf de nuiele.

Limbile de foc luminează fața băiatului. Îi luminează lăuta, mîinele.

Băiatul cîntă, abia auzit, ca pentru dînsul, ridicînd ochii către mama bolnavă. Privirile sale sînt pline de melancolie, de bunătate și dragoste. Mîneca cămășii îi umblă, ca o floare clătinată de vînt, după cum poartă arcușul. Tînărul e îmbrăcat simplu: opinci, ȋtari ȋncereȋti pe gleznă, pîna sus la genunchi; cămășă ȋnflorată, ieșită afară, peste ȋtari; ȋncins cu brîu,

iar peste brîul de țesătură, poartă un chimir de piele, frumos, bătut în nasturi de aramă, strălucitori.

Focul din vatră scoate limbi de lumină. Dungile de lumină se joacă pe pereți, pe obrazul tinărului lăutar. Lăuta, pe care cîntă, este învechită de ani. E lăuta pe care a cîntat bătrînul în tinerețe.

Privirile tatălui își amintesc de acest lucru... Ar vrea să-l întrebe ceva pe Barbu, dar se oprește, nu vrea să-l întrerupă din cîntare. Prea cîntă frumos.

Ochii bătrînului parcă întreabă: „Cine te-a învățat să cînți așa de minunat?”

Limbile de lumină se joacă pe scîndurile tavanului, mutîndu-se pe fața bolnavei, a bătrînului, a fetei, pe fereastră.

Viscolul izbește în geam, ca într-o tobă, nepotrivit cu sunetele scoase de vioară.

Ușa se clatină. Scîrțîie sub izbiturile rafalelor de zăpadă. Troznesc căpriorii acoperișului, grinzile.

Stan dă din cap, ca și cum s-ar fi hotărît la ceva, mormăind:

— 'Mda, 'mda...

Bolnava își privește bărbatul. Ii pricepe gîndul și-l îndeamnă:

— Du-te, dacă te-a chemat, Stane, nu-mi purta de grijă, du-te la cîntat.

— Nu te pot lăsa, Marie, răspunde Stan, fără să-și ridice capul din palmă.

— Și viforîta nu mai încetează, îngîmă femeia, stingherită de omenia și bunătatea bărbatului.

— Parcă s-a mai potolit, răspunde Stan, ridicîndu-se de odată de pe laviță și aplecîndu-se spre fereastră, ascultînd.

Fața femeii s-a rumenit puțin. I se văd urmele unei frumuseți țărănești. Se ridică în coate. Stan se apropie de dînsa. Privirile lor se întîlnesc: calde, pline de înțelegere și prietenie, mîngîietoare.

Stan dezmiardă mîna femeii. Maria își privește bărbatul cu duioșie și recunoștință, zicînd încă odată:

— Du-te, Stane, du-te...

— Taci, Marie, taci, zice Stan.

Ochii Mariei se umplu de lacrimi. Își lasă capul pe pernă.

Tinca moțăie pe scăunel, iar fratele ei cîntă. Cîntă încet, potrivit cu vorbele și comportarea părinților.

Prin Mahalaua Lăutarilor se vede o sanie boierească trasă de cai înfocați. Înainte și în urmă, merg arnăuți cu facle aprinse în mîini. Arnăuții sînt călări, cu niște cușme mari, de oaie, în cap, îmbrăcați în cojoace, din care nu se zăresc.

În sanie se vede o matahală, părăind și mai mare în noapte.

Luna iese dintr-un nor. Luminează palid. Se deslușește un ișlic, se vede fața boierului. Surugiul pocnește din bici. Căii strănută, sar, se poticnesc. Le ies aburi pe nări.

Sania se oprește în fața casei lui Stan.

Latră un cîine. Sare. Un arnăut scoate pistolul turcesc și ucide cîinele. Schelălăitul cîinelui se pierde prin vîjîitul viscolului.

Impușcătura se aude în casă. Toți încremenesc.

Barbu nu mai cîntă.

Stan se îndreaptă spre ușă cu pașii grei, șovăitori. S-a schimbat la față. Presimte o nenorocire și-și face cruce.

Barbu se ridică în picioare. Tinca tremură.

Se aud pași tropăitori, strănutul cailor și glasurile răgușite ale surugiului și arnăuților, schelălăitul stins și îndepărtat al cîinelui.

Maria se închină, zicînd:

— Apăre-ne, doamne! Indură-te!

Barbu rămîne calm, stăpînit. Stă cu arcușul în mîină. Vioara și-a așezat-o pe laviță.

Un arnăut izbește cu piciorul în ușa locuinței. Ușa se deschide pînă în țîțîni, scîrțîind în balamale. Gerul năvălește în casă.

În prag se află marele postelnic Pantazoglu, sfetnicul lui Calimah-Vodă. I se văd blănurile de samur, ișlicul; îi strălucesc inelele și pietrele nestemate de pe degete. Stă în sania trasă la prag. Privirile tînărului urmăresc focurile misterioase ale nestematelor. Vîntul mîină zăpada în casă.

PANTAZOGLU — (*mînios, fără să privească în casă, fulgerîndu-l cu privirea pe Stan*) De ce n-ai dat ascultare poruncii mele, țigane?

Cei doi arnăuți privesc pe Stan ca niște fiare, cu mîinile pe hangere.

STAN — (*arătîndu-și femeia bolnavă*) Nu pot, măria ta, mi-i beteagă muierea

PANTAZOGLU — (*nepăsător*) Țiganii nu pier cu una cu două...

STAN — E romînceuță, măria ta, nu-i țigancă.

PANTAZOGLU — (*făcînd un gest cu mîna*) Tot una...

STAN — Indură-te, milostive.

PANTAZOGLU — (*mai milos, privind femeia bolnavă de pe laviță, care abia se zărește printre aburii ce au umplut încăperea*) Ce zic babele?

STAN — (*umil*) Zic că are troahnă, măria ta.

PANTAZOGLU — (*speriat, făcînd un gest de fereală*) Troahnă?!

STAN — Troahnă...

PANTAZOGLU — (*scoțînd un galben și aruncîndu-i-l lui Stan*) Na! Să ai de îngropăciune.

Galbenul se rostogolește în casă...

Maria tresare la auzul ultimelor cuvinte ale postelnicului. Barbu face un pas spre lavița pe care zace maică-sa. Rămîne în picioare, privind spre ușă... Privirea i-i încruntată, plină de ură.

Postelnicul pleacă, poruncind:

— Să pornești cu tariful fără zăbavă...

Ușa a rămas deschisă. Stan o închide, zicînd:

— E ca turcul de hain la suflet.

Noapte. Lună. Viscolul a încetat.

Lăutarii merg pe ulițele Iașului. Ulițele sînt pustii, troienite.

Printre lăutari este și Barbu.

Stan a rămas în urmă. Se luptă cu troienele. Suflă.

Apare luna.

Stan pare și mai gîrbovit. Își duce cobza sub braț.

Barbu duce un țambal.

Trece o sanie, gata să sfarme pe Barbu. Stan îl scapă la vreme...

Surugiul lovește cu biciul lăutarii înșirați de-a lungul uliții.

Sania se depărtează.

Se aud zurgălăi, pocnete de bici, strigăte.

Se mai zăresc torțele pe care le duc arnăuții.

Lăutarii au rămas locului și se scutură de zăpadă. I-a orbit lumina faclelor.

Un lăutar mai bătrîn, văzînd primejdia prin care a trecut tînărul Barbu, priveşte în urma saniei boiereşti, scuipă şi zice:

— Ptiu! Trăzni-v-ar să vă trăznească...

Lăutarii merg pe uliţi.

Trec alte sánii cu boieri şi boieroaice.

Lăutarii se feresc.

Boierii îşi ţin işlichele cu mâna, chiuind sau trăgînd cu pistoalele în văzduh.

Curtea postelnicului Pantazoglu din Iaşi. De jur împrejurul ogrăzii sînt aprinse holoboace cu păcură. Se văd robi şi roabe fugînd care încotro grăbiţi, curăţînd şi aprinzînd lumînările groase din candelabrele de argint. Roabele aşează pe jos chilimuri de Tarigrad.

Cîteva roabe o gătesc pe Marghioliţa, soţia postelnicului. Una o îmbracă, alta îi pune cerceii, brăţările şi inelele; una o încinge cu cordonul de aur, bătut în pietre scumpe, iar alta îi face unghiile cu roşu; una îi aduce blănurile, iar alta o pudrează, îi face genele şi sprincenele cu negreală, îi face „aluniţe” şi umbre la ochi.

Marghioliţa strigă şi se stropşeşte la roabe:

— Nu aşa, toanto!...

— Mai iute! Te pleznesc!...

— Şalvarii!...

Uşa iatacului se deschide şi apare postelnicul, masiv, fericit.

— Gata, turturica mea? Gata? întreabă boierul.

— Gata, răspunde Marghioliţa, sculîndu-se în picioare.

— Vin boierii, spune postelnicul, vrînd s-o sărute pe tînăra sa soţie.

Marghioliţa se fereşte de postelnic, alintată. Postelnicul se mînie... Ea se repede, îi ia mîna şi i-o sărută şi apoi fuge în alt iatac, zicînd:

— Imi pun şalvarii şi viu...

Postelnicul rămîne privind după dînsa, clătînd din cap...

Scările curţii sînt luminate de robi ce ţin lumînări aprinse în mîni. Robii sînt tineri, arătoşi, anume aleşi, îmbrăcaţi în portul ţăranilor...

Săniile trag la scară, una după alta. Se dau jos boierii, cucoanele. Robii îi ajută la coborît, le duc blănurile, le ţin poalele giubelelor. Alţi robi le deschid uşile.

Surugiii abia strunesc caii.

Marghioliţa şi postelnicul Pantazoglu primesc musafirii. Pantazoglu se sărută, pe bărbi, cu boierii de rang mare, ca Suţache şi Armaşul, iar Marghioliţa se sărută, pe obraz, cu boieroaicele mai tinere, care, la rîndul lor, sărută mîinile boieroaicelor mai în vîrstă.

Boierii mai mici sărută mîinile boierilor de primul rang.

Moda occidentală este abia la început. Stîrneşte curiozitate şi murmure printre boierii de modă orientală.

Un tînăr de modă occidentală, se plimbă la braţ cu un boier bătrîn cu işlic şi caftan.

Printre invitaţii lui Pantazoglu se află şi un tînăr francez, elegant, cu monoclu.

O cucoană întreabă pe Marghioliţa, arătînd pe tînărul elegant, cu monoclu la ochi:

— Cine e caraghiozul acela cu geam la ochi?

— Un nobil francez, Mouton, care n-a mai vrut să se întoarcă în Franca după căderea lui Napoleon, răspunde șoptit Marghiolița. A venit din Rusia... Nobil frumos, plin de...

— ... nuri, răspunde prietena, în locul Marghioliței.

— N-am vrut să spun... îngină Marghiolița, roșindu-se toată.

— Lasă, lasă, zice prietena, lăsînd să se vadă că înțelege totul. Care femeie n-ar dori...

Cele două prietene se depărtează, dispar în sala mare, frumos luminată.

Luxul femeilor, dornice de a-și arăta bogățiile, întrece orice închipuire. Care mai de care își arată mătásurile, catifelele și stofele scumpe, inelele și diamantele. Una din cucoane își arată podoabele, indicînd și locul lor de origină.

— Din India... din Persia... Alep... Brusa... Florența...

Unii boieri se plimbă braț la braț, purtînd bastoane lungi de abanos, cu mînere de fildeș.

Petrecerea este în toi. Stan cîntă din gură, în hazul unui grup de boieri bătrîni:

De cînd pe lume trăiesc,

Of!

Drag mi-a fost să mă iubesc,

Of!

Focul să mi-l potolesc,

Of!

Mouton e vesel, fericit. Un boier spune altuia, uitîndu-se la francez:

— Evet, efendi... A uitat și de Napoleon și de Berezina...

Tînărul francez bea, aruncă paharul ce se sparge în bucăți.

— Catahrisis, Chir, Catahrisis, răspunde alt boier supărat.

Stan cîntă.

Boierii s-au încins pe petrecere. Joacă cu giubelele în brîu, ținîndu-și ișlichele grele cu mînile.

Robii împart ciubuce la boieri, dulceturi și siropuri la cucoane. Fiecare cucoană este servită cu sirop de culoarea rochiilor ce poartă.

Boierii se înneacă cu ciubucele, tușesc, scuipă pe jos. Femeile fac haz pe seama bătărilor boierilor, privind, mereu, pe sub evantai, la tinerii cheflii.

Aga Șuțache bea vin dintr-o cană mare. Francezul strigă:

— Bravissimo! Bis!

Boierii tineri bat din palme.

Lăutarii sînt oboșiți. Au încetat de cîntat. Stan își șterge sudoarea cu o basma mare, roșie.

Cheflii se reped la staroste, zicînd care mai de care:

— Cîntă, țigane!

— Cîntă, cioară!

— Cîntă, faraonule!

— Cîr! Cîr! Cîr!

Privirile tînărului Barbu se posomoresc. Ard ca două flăcări îndepărtate, pline de taine și ură.

Ponegritorii lăutarilor ciocnesc paharele, se îmbrățișă și cîntă, le-gănîndu-se pe picioare, cuprinși unul de altul:

Să închinăm
 și să cîntăm,
 tra, la, la!
 la!
 la!
 la!
 Al nostru zeu,
 zeul cel divin,
 nu-i place, zău,
 decît paharul plin,
 plin!
 plin!
 plin!

Unul din boieri se apropie de Stan și poruncește:

— Să-mi cînti, tuciuriule, „M-am silit la măritat“.

Stan începe să cînte din gură, iar taraful îi ține hangul. Bătrînul lăutar își poartă, tacticos, degetele pe cobză.

Se face liniște. Nu se aude decît vocea plină a bătrînului, întreruptă, din cînd în cînd, de tusea boierilor ce se înneacă cu ciubucele.

M-am silit la măritat,
 Ca floarea la scuturat
 Și m-am silit la iubit
 Ca zarzărul la-nflorit...

Șuțache se apropie de bătrînul lăutar, clătinîndu-se pe picioare.
 ȘUȚACHE — *(cu mîna pe inimă, făcînd declarații de amor pentru o divă nevăzută)* Inima mea sîngerează de amor... *(boierii rid, iar femeile privesc, pe furiș, din salonul alăturat, despărțit de cel al bărbaților printr-un baldachin de mătase)* Aș ofta dar nu pot... *(Către Stan, batjocoritor)* Oftează, tu țigane, pentru inima mea...

STAN — *(cu mîna pe inimă)* Nu pot, măria ta, nu pot...

ȘUȚACHE — *(răstit)* Îți poruncesc!

STAN — Nu pot, milostive...

ARMAȘUL — *(făcînd cîțiva pași către Stan, amenințător)* Oftează! Ți-a poruncit ruda măriei sale Vodă Calimah, aga Șuțache.

Armașul scoate pumnalul din brîu. Lama lui strălucește. Se apropie și mai mult de Stan, ca și cum ar vrea să-l înjunghie.

Stan scoate un oftat scurt, gîduit.

ȘUȚACHE — Imi vine să plîng, boieri, dar nu pot...

ARMAȘUL — Plîngi, măria ta...

ȘUȚACHE — Ochii mei nu au lacrimi... *(către Stan)* Plîngi, țigane, căci ochii tăi sînt învățați cu lacrimile. Plîngi pentru durerea mea...

STAN — Nu pot plînge, milostive, nu pot...

ARMAȘUL — *(răstit)* Plîngi cînd ți se poruncește!

Stan izbucnește în plîns. Tînărul Barbu îi tremură buzele ca de friguri. I se mișcă mușchii feții. Se stăpînește să nu plîngă.

Bătrînul stă în genunchi și plînge, sărutînd cizmele lui Șuțache, poala giubelei.

E prima dată cînd feciorul își vede tatăl umilit.

În Mahalaua Lăutarilor.

Maria se trezește. E noapte. Tîrziu. Opaîțul arde pe marginea ferestrei. Fumegă.

— Nu te-ai culcat, Catincă? întrebă mama, îngrijorată.

— Nu mi-i somn, mămuță, răspunde fata, stînd pe scăunel lîngă laiță.

— Fata mamei, fată, odorul mamei, îngîină bolnava.

Maria își trage fiica lîngă dînsa și îi spune încet, ca o taină, cu groaza morții în trup:

— Pe tine te las stăpîna casei...

Privirile bolnavei rămîn ațintite asupra lumînării de pe masă. Își mută privirile pe instrumentele muzicale: nai, bucium, viori și cobze, fluier și țambale, cimpoi și flaut. Pentru dînsa, instrumentele muzicale sînt una cu bărbatul. Acest gînd o face să zîmbească și fața i se luminează, zicînd:

— Nu-mi pare rău că am să mor...

O ține strîns pe Tinca de mîină, spunînd:

— Numai de tine mi-i milă... Ești prea mică și nepricepută...

— Mamă! strigă Tinca, hohotind de plîns. Nu vreau să mori! N-ai să mori! Te-am visat urcînd o scară... Urcăi și mă strigai la mata...

— Și ai venit? întrebă Maria, speriată.

— Am început să urc și m-am oprit... mi-era frică, zice fata printre lacrimi.

Mîinile bolnavei, uscate, cu vine vineții, umflate, dezmiardă obrazul, părul, umerii fetei. Întrebă îngîndurată:

— Stan n-a venit?

— Nu, răspunde fata.

— Nici Barbu, spune bolnava ca pentru dînsa.

— Nici el, răspunde Tinca.

— Măcar pe băiat să-l fi trimis acasă, zice femeia. E crud încă...

La curtea lui Pantazoglu. Copiii robilor de curte sînt siliți să ia, cu gura, un galben de la flacăra unei lumînări.

Copiii își frig buzele, își ard genele, sprincenele.

Fug. Strigă:

— Auăleu! Auăleu! Văileu!

Taraful cîntă, veselind adunarea, acoperind țipetele micilor robi.

Un singur copil a rămas să mai încerce. Plînge, nu vrea. Un rob îl tîrîie. Copilul tremură. Ochii săi privesc speriați la galbenul ce strălucește lîngă flacăra.

Tînărul Barbu, văzînd pe copil, își lasă țambalul și se repede la galbenul de la flacăra lumînării. Il dă pe copil la o parte și ia galbenul, fără să se stingă lumînarea. Galbenul i-a ars buzele, iar flacăra lumînării i-a ars bărbia.

Galbenul se rostogolește la picioarele boierilor.

Se vede arsura de pe bărbia lui Barbu. El nu țipă, nu se vaită.

Barbu își ia locul în taraf.

Stan își privește feciorul. Il ceartă cu privirea.

Postelniceasa Marghiolița Pantazoglu îi aduce lui Barbu galbenul și i-l dă, zicînd:

-- E-al tău. Păstrează-l.

Barbu se teme să pună mîna pe galben. Il ia cu sfială și îl aruncă în chimir, mai mult la îndemnul tatălui. Stan se înclină în fața postelnicesei,

cu mîna pe inimă, îndemnînd feciorul să mulțumească pentru ban, dar Barbu stă neclintit, gînditor, trist, cu buzele sîngerînde.

Postelnicul Pantazoglu își caută nevasta prin adunare. Umblă, privește. O găsește. O ia de braț, aruncînd priviri înclinate lăutarilor.

Se luminează de ziuă. Cerul e senin.

Stan și Barbu merg pe uliță. Coboară la vale.

Mustățile lui Stan sînt pline de promoroacă. Barbu merge în urma bătrînului.

Zăpada scîrție sub picioare.

Tatăl și feciorul merg tăcuți. Asupra lor apasă întîmplările nopții care a trecut.

Stan se oprește pentru a se odihni. Răsufală. Pornește din nou. Ar vrea să-i spună ceva feciorului. Incetinează mersul.

STAN — (*către băiat*) Barbu...

BARBU — Da, tată.

STAN — (*mergînd încet*) La ce ți-a trebuit blestemul cu galbenul? Ți-a ars gura, păgînul...

BARBU — Care păgîn?

STAN — Ei, care? Galbenul...

BARBU — N-am mai putut răbda, tată...

STAN — Mai bine îl lăsați să încerce.

BARBU — (*speriat*) Mai bine?

STAN — Robul e bine să se învețe cu chinul de mic... Să poată răbda cînd ajunge mare...

BARBU — (*subit*) Tată! Cu-n galben pot s-o răscumpăr pe mama din robie?

STAN — (*întorcîndu-se și oprindu-se*) Răscumpărare? (*și mai mirat*) Ce ți-a venit, băiatule? (*pornind la vale*) Robul e rob și așa-i lăsat de la Dumnezeu să fie... Robul nu are ce face cu slobozenia...

Vorbele tatălui i-au căzut ca o piatră pe inimă.

Merg amîndoi și tac. Lui Stan i se face, de odată, rău. Se așează pe trunchiul unui stejar de pe marginea uliței. Își apasă mîna pe inimă, zicînd:

— Scîrție osia la car, fiule... Să nu-i spui mamei...

Pe ulițe încep să treacă pitari, tabaci, negustori, țărani.

Barbu îl cuprinde de spate pe Stan, îndemnîndu-l:

— Hai, tată, ne așteaptă mama.

Cîțiva oameni privesc pe lăutari, apoi își văd de drum.

Stan se ridică, zicînd:

— Era să mă facă de rușine inima...

Stan și Barbu merg pe uliță. Stan, aducîndu-și aminte că are de dat un răspuns feciorului, se oprește, zicînd:

— Pe-un om bătrîn și beteag îl poți răscumpăra și cu un galben, dragul meu.

În fața celor doi lăutari se ivește marginea unui soare palid, roșu.

Fulguie din pomii încărcăți cu promoroacă.

Pe șesul Bahluiului. Inceput de primăvară.

Soare. Tot șesul e împînzit de zborul miilor de năframe plutitoare prin văzduh.

Copiii din mahala se joacă pe malul rîului. Au aprins un foc de găteje. Fiecare are cîte un instrument: nai, cobză, țambal, lăută, cimpoi, fluier. Fiecare și-a adus de-acasă ce-a putut, ce-a avut. Instrumentele sînt vechi.

Viori și țambale fără coarde, arcușuri legate cu sfori, alcătuite de ei înșiși din bețe și păr de cal. Cîțiva au instrumente pe măsura lor.

Copiii se joacă „de-a taraful“.

Un vlăjgan, tuns chilug, desculț, cu cămașa de fuior lungă pînă la pămînt, poartă pe cap o pălărie veche, de căpătat, vieneză. Din această pricină este poreclit Vîenezul.

— Vienezule! strigă unul. — Fă vînt cu pălăria la foc, că se stinge.

— Căciula boierească nu e bună de foale, zice altul. Vrea să-i vorbești francezește și nemtește.

Vienezul face vînt cu pălăria.

Barbu vine pe islaz. Parcă plutește prin marea de funigei.

— Vine starostele! strigă unul din prietenii lui Barbu.

Copiii fac din mînă, flutură căciulile, pălăriile rupte și strigă:

— Ei! Măăăăăăăăăă! Hai mai tare!

Inaintea lui Barbu iese un băieţel. Are în ochi lacrimi şi nu-şi poate opri suspinul.

BARBU — (*către băieții*) Cine te-a bătut?

BĂIETAȘUL — *(vrînd să spuie, dar suspinul nu-l lasă)* Hî, hî, hî...

BARBU — Spune.

BĂIETAȘUL — (*ștergându-și lacrimile*) Nu mă primesc în taraf.

BARBŪ — (cu bunătațe) Nu te primesc în țara... (desmierdînd copilul)

Ai cu ce cânta?

BĂIETAȘUL — Nu... (*începe din nou să suspine*) Nu, nu am lăută...

BARBU — Vrei să cînți, nu?

BĂIETAȘUL — (*dînd din cap afirmativ*) Ihî...

Barbu se apleacă și ridică un cocean. Scoate briceagul din chimir și începe să cioplească, să întocmească o lăută. Băiețașul îl privește cu mirare, urmărind fiecare mișcare a mâinii, a cuțitului.

Lăuta este gata. Barbu o încearcă. I-o întinde băietasului, zicînd:

— Na, poți cânta... și nu mai plînge...

Băiețușul e fericit. Ia lăuta și fuge către grămada copiilor.

Venezul scotocește în spuză focului, scoate niște cartofi.

Barbu ajunge la copii. Pletele-i flutură în vînt. Își poartă privirile peste pădurile Galatei și Socolei.

Privește pe Vinez. Vinezul scoate cartofi și mănîncă cu lăcomie, frigîndu-se, vîrîndu-și degetele în gură.

Copiii tac. Privesc, pe furiș, arsura tămăduită de pe bărbia lui Barbu.

BARBU — (*către Vinez*) Vezi, dacă ești lacom, te-ai fript, Vinezule.

VIENEZUL — (*încruntaț, cu harțag*) Fiecare se frige cu ce poate: unul cu cartofi, altul cu galbeni...

Barbu tresare când aude de galben. I se urcă sîngele în obraz. Ar vrea să se repeadă la Vinez, dar se oprește, își stăpînește pornirea mînioasă. Copiii au încremenit. Așteaptă să vadă ce se va întîmpla. Barbu caută în chimir și, scoțînd galbenul, zice:

— Nu ştiam că rîvneşti galbenul meu... Na-ţi-l! Ti-l dăruiesc...

Barbu aruncă galbenul, zicînd:

— Dacă era de furat și tot nu mi-ar fi ars așa mâinile...

Paraua se rostogolește la picioarele copiilor, oprindu-se în niște firișoare de iarbă. Nu se apleacă niciunul s-o ridice.

Galbenul strălucește în razele soarelui ca picăturile de rouă ale dimineții.

Roua e bogată. Tot șesul parcă ar fi presărat cu galbeni strălucitori...
Vienezul se simte rușinat. Il muștră privirile celorlalți. Se apleacă, ridică banul și i-l dă lui Barbu, zicînd:

— Nu, nu vreau galbenul tău... Știu cum l-ai cîștigat...

Barbu zîmbește, fața i se luminează din nou, se apropie de Vienez și-i dă mîna, zicînd:

— Ne-am împăcat!

— Pace! strigă și Vienezul bucuros.

Banul umblă, apoi, din mîna în mîna. Cei mai mici îl cercetează înspăimîntați, privind la Barbu.

Copiii se așează în formă de taraf, pregătindu-se de cîntare. Barbu are vioară.

Copiii cîntă un brîu, apoi hîrlăoanca.

Barbu conduce micul său taraf de lăutari.

Vienezul e asudat. Iși mută pălăria pe ceafă, o trage pe ochi, o scoate și o aruncă în sus, făcînd jonglerii.

Barbu este urmărit cu încordare de prietenii săi. Fiecare se silește să cînte mai frumos, fără greșală. O vioară scîrțîie.

Barbu oprește cîntecul, zicînd:

— Cine greșește și nu-i atent n-are ce căuta în taraf.

Cîntarea începe de la capăt.

Copiii se împrăstie.

Vienezul cîntă de unul singur, pornind prin iarbă:

Viața lăutarilor
E ca viața cîinilor.

Cîntecul despre viața lăutarilor este cîntat de toți copiii. Barbu dă tonul cîntînd cuvintele:

Of! Of! Of! Vai și amar
E de bietul lăutar.
Se naște fără noroc,
La toți bătaie de joc...

Copiii pornesc pe pajiștea verde, pe care se văd, în depărtare, turme de oi și bivoli. Se mai aud ultimele două versuri:

Se naște fără noroc,
La toți bătaie de joc.

Copiii merg cîntînd pe malul Bahluiului, îndreptîndu-se către o punte, pe care o trec, unul cîte unul.

Postelnicul Pantazoglu e furios. Strigă la nazir, la slujbașii domnești:
— Ați dormit, asta ați făcut! Primăvară, vară, ulița domnească are trebuință de paveală... Cine s-o facă? Cine să taie pădurea? Aduceți pe clăcași din sate, strîngeți pe toți nemernicii din tîrguri! E porunca mării sale...

Boierii se înclină, sărută mîna sau poala giubelei postelnicului, după obiceiul oriental.

Bat darabanele prin sate.

Globnicii mînă țărani clăcași la pădure. Femeile bocesc, cîinii urlă, copiii țipă.

Arnăuții și globnicii izgonesc femeile și copiii.

Convoiul țăranilor merge printre ogoare, printre lanuri.

— Unde ne mînă, bădie? întrebă un clăcaș tînăr pe un altul mai bătrîn.

Bătrînul răspunde:

— Zic că s-au săturat să mai meargă pe ulița fără pavea...

— Să nu-și mînjească de glod ciubotele cele roșii, întră în vorbă un bătrîn șugubăț.

— Cine muncește în locul nostru pe ogoare, moș Ștefan? întrebă un clăcaș pe bătrînul hazliu.

— Dumnezeu, răspunde bătrînul, ridicîndu-și privirile spre cer.

În urma convoiului de țărani se ridică nori albi de praf.

Copiii lăutarilor se joacă la marginea unei pajiști de pe malul Bah-luiului. Unii intră în apa mîloasă, afundîndu-se în noroi pînă la genunchi, scoțînd scoici sau svîrlugi. Unul strigă, aplecîndu-se și vîrînd mîna în apă:

— O svîrlugă!

Băiatul scoate svîrluga și o aruncă într-un săculeț de la gît.

Băiețașul, căruia Barbu i-a făcut lăuta de cocean, aleargă, crezînd că prin iarba ce se clatină trece un șarpe. Barbu se apropie de el. Băiețașul îi spune înspăimîntat:

— Un șarpe!

— Nu-i șarpe, zice Barbu. E apa unui izvor...

Barbu dă iarba la o parte cu picioarele și se vede cum curge șuvoiașul de apă.

Tinca, sora lui Barbu, însoțită de alte fete și femei tinere din mahala, iau apă din Bahlui cu donițele și cofele.

Se apropie convoiul țăranilor clăcași. Țăranii sînt ruși, slabi, negri la față, bărboși, obosiți, însetați și flămînzi.

În întîmpinarea țăranilor au ieșit sameșul, nazirul și arnăuții.

Nazirul are o înfățișare respingătoare. Are trup de taur și cap de mai muță, ochi mici, înfundați în orbite, buze cărnoase, crăpate și jupuite de vînt, ținînd între dinți o narghilea.

Țăranii se reped la fetele cu donițele și cofele pline cu apă.

Un globnic vrea să ia cofa de la Tinca, dînd la o parte un țaran. Globnicul o privește pe fată, o prinde de mînă și vrea s-o sărute. Tinca îi smucește cofa cu apă și i-o toarnă în cap, zicînd:

— Na sărut!...

Rîd țăranii, arnăuții.

Nazirul o place pe Tinca. Își răsucesce mustața, făcînd cu ochiul unui arnăut.

Globnicul fuge după Tinca, vrînd s-o prindă și să se răzbune. Însă nazirul îl potolește, spunîndu-i:

— Las-o în pace.

Grupul clăcașilor se îndreaptă spre pădure. Arnăuții o prind pe Tinca și pe alte fete și femei, mînîndu-le cu țăranii la pădure.

Copiii îi zăresc pe arnăuți și pe slujitorii domnești, lasă jocul, se împrăștie, fug ca de tătari...

Barbu, Vienezul și încă câțiva copii sînt prinși și mînați la pădure. Pe drum trec câțiva lăutari.

SAMEȘUL — (*privind la lăutari*) Să-i luăm și pe dînșii.

NAZIRUL — Să-i luăm.

Arnăuții îi silesc pe lăutari să meargă la pădure. Li întorc din drum

Pădurea Rufeni. Se aud lovituri de secure. Se aud căzînd copacii. Cer albastru, de primăvară.

Pe firele de iarbă sclipesc picăturile de rouă.

Soarele a răsărit. E deasupra pădurii.

Apar bordeiele în care trăiesc clăcașii și robii.

Vătafii și nazirul umblă prin bordeie, strigînd, suduind.

Unul din lăutarii întorși din drum începe să cînte din vioară, crezînd că în felul acesta îl va îmbuna pe nazir. Dar nazirul se înfurie. Li ia vioara, o izbește de un copac, strigînd:

— V-am adus să munciți, nu să cîntați, cioropinilor!

Lăutarul rămîne uluit. Își adună rămășițele viorii sfărîmate, privindu-le cu lacrimi în ochi. Vioara era viața lui... Acum nu o mai are... A pierdut ce a avut mai de preț... Pornește, împleticindu-și picioarele, ca un om beat.

Dintr-un bordei, arnăuții aruncă afară un bătrîn. Nazirul ride. Bătrînul se jeluește, privind la boieri:

— Nu-ți fă osîndă lui dumnezeu, boierule... Is beteag...

Bătrînul este înneecat de o tusă seacă, uscată.

— Un galben, dacă vrei să zaci, răspunde nazirul.

— De ani și ani n-am mai văzut culoarea galbenului, se tînguie bătrînul.

Un flăcău chipeș se repede din pădure la nazir:

— Ce ai cu tata, boierule? Nu vezi că-i bătrîn și beteag?

NAZIRUL — (*incrunțat, gata să-l lovească pe flăcău*) Tu cine ești?

BĂTRÂNUL — (*răspunzînd în locul feciorului*) E feciorul meu...

NAZIRUL — (*către flăcău*) Pui de năpîrcă!

Flăcăul e gata să se repeadă, dar bătrînul îl oprește cu mîna întinsă, zicînd:

— Radule...

NAZIRUL — (*pentru a ține minte numele flăcăului*) Radu Ciuraru...

Bătrînul stă trîntit jos. Nazirul îl izbește cu piciorul, strigînd:

— Să bolești acasă, nu aici! Scoală!

Bătrînul nu mai are putere să se ridice. Il ajută feciorul și moș Ștefan.

Barbu stă la cumpănă: să dea ori să nu dea galbenul pentru bătrîn.

Își duce mîna la chimir, dar nu-l desface. Li vine greu să ia o hotărîre.

Nazirul strigă arnăuților și vătafilor:

— Puneți pe bătrîn la falangă!

Arnăuții se reped, prind pe bătrîn, îl tîrîie.

Barbu scoate galbenul și strigă nazirului:

— Nu-l mai obișnuieți! Plătesc eu galbenul pentru bătrîn.

Nazirul ia galbenul, îl privește. Poruncește:

— Lăsați-l pe moșneag să zacă...

Bătrînul cade pe iarbă. Geme.

Nazirul se repede la Barbu, privind galbenul din palmă:

— De unde ai furat galbenul, tâlharule?

Barbu stă drept. Nici nu clipește.

CRĂCIUN — (*răspunzând în locul lui Barbu*) Nu l-a furat, l-a câștigat de la marele postelnic Pantazoglu.

UN LĂUTAR — Eram și eu de față.

NAZIRUL — (*speriat, vrînd să dea galbenul înapoi lui Barbu*) Marele postelnic! Chiar el ți l-a dat?

BARBU — (*calm*) Chiar el.

Se adună oamenii.

BARBU — (*către nazir*) Nu te speria. Nu-ți cer galbenul înapoi...

Nazirul se îndepărtează în pădure, privind galbenul pe o parte și pe alta. E mulțumit. Rîde singur, cu zgomot.

Se prăbușesc copacii în pădure. Se văd cum izbesc securile, cum sar bucăți de lemn, așchii.

Nazirul umblă printre copacii doborîți.

Cîntă o pasăre. Nazirul ridică capul, privind cu niște ochi de fiară. Cîntecul îl supără. Il supără ori ce fel de cîntec. Il supără cîntecul și florile. Se oprește. La picioarele lui se leagănă niște albastrele plăpînde. Le privește. Iși ia harapnicul de pe umeri și cosește florile.

Tinca muncește în pădure. Curăță un stejar de crengi.

Nazirul o vede. Se oprește, își răsucesc mustața arnăuțească. Scoate din buzunarul giubelei o cutiuță cu pomadă, își unge mustața, răsucind-o din nou.

Nazirul se repede s-o prindă pe Tinca, zicînd:

— Porumbițo!

Tinca fuge prin pădure, urmărită de nazir.

Radu taie un stejar. Tinca ajunge la el, strigînd speriată:

— Scapă-mă, bădiță!

Flăcăul privește fata, dă cu ochii de nazir. Sluga domnească se oprește locului.

Flăcăul rămâne cu toporul ridicat deasupra capului, gata să izbească în trunchiul copacului. Privirea flăcăului e sălbatecă.

Nazirul stă o clipă, apoi se întoarce amenințînd:

— Ai să-mi cazi în mînă curînd, Radu Ciuraru...

Nazirul rîde de răsună pădurea, apoi zice apăsător:

— Le cresc colții rufoșilor ăstora... Dar îi împlînzesc eu și pe clăcași ca și pe robi...

Radu privește după nazir, izbește cu toporul în stejar, zicînd cu obidă:

— Dihania...

Tinca zîmbește. E bucuroasă că a scăpat.

Izbitura toporului lui Radu este năpraznică. Flăcăul nu se oprește din izbit cu toporul decît atunci cînd și-a vărsat mînia din suflet.

Radu se ridică și privește fata. Iși dă căciula mițoasă pe ceafă. Zice rîzînd:

— Uliul vrea să fure puici...

— Dar și-a găsit nașul, spune fata, zîmbind.

Privirile flăcăului alunecă pe rariștea din pădure.

Locul e gol, hidos. Trunchiurile copacilor par ca niște oseminte într-un mare cimitir.

Privirile lui Radu se posomorăsc din nou.

Din pădure se aud cîntece, chiuituri. Răsună văzduhul. Se aude un glas care cîntă:

Frunză verde de alună,
Trece voinicul pe lună
Și codrul voios răsună.
Trece, trece, hăuind,
Pe potecă coborînd,
Din frunze mereu pocnind.

MOȘ ȘTEFAN — (*privește după nazir și vorbește lui Barbu care muncește alături de dînsul*) În pădure mă nasc, în pădure cresc, iar în sat dacă mă aduce, mare nazir mă face... Ghici... ghicitoare...

BARBU — (*privind după nazir*) Bîta...

MOȘ ȘTEFAN — Ai nimerit...

BARBU — Ce fel de om o fi și nazirul, moșule?

MOȘ ȘTEFAN — Se vede cum pășește, ce fel de om este... Ai văzut singur...
Șoarece nu-i, că are aripi... Pasăre nu-i, că are păr...

Tinca muncește alături de Radu. Flăcăul cîntă:

Frunză verde de cireș
Lung e drumul pîn' la Ieș
Lung e drumul și bătut
Din Siret și pînă-n Prut!
Nu-i bătut de car cu boi
Și-i bătut tot de nevoi...

Moș Ștefan stă de vorbă cu un clăcaș.

CLĂCAȘUL — Toate trec, moșule, numai robia rămîne.

MOȘ ȘTEFAN. — Și robia are sfîrșit pe lumea asta.

Barbu ascultă ce vorbesc cei doi țărani. Se muncește cu potrivirea unor cuvinte despre pavarea uliței domnești. E prima sa încercare de a face un cîntec. Intră într-un stuși, se așează jos și se aude cum boscorodește, pînă ce dă de rostul versurilor, spunînd:

Robii pun pe drum pavele,
Vodă strînge mahmudele...

Clăcașii aud, ridică capul. Il zăresc pe Barbu, dar îl lasă în pace.
Din pădure se aud cîntece.

Barbu compune melodia versurilor pe care le-a făcut. Cîntă pe vioară, se oprește și spune mai departe alte versuri:

E ca pașa din Vidin:
Bea cafea, ciubuc și vin.

Incepe să cînte din nou melodia.
Barbu muncește lîngă clăcași și cîntă din gură:

E ca pașa din Vidin:
Bea cafea, ciubuc și vin,
Pune la boieri caftan,
Și ia pielea la țaran.

Se vede o iscoadă care pîndește din stufiș, care trage cu urechea. Se vede cum îi apare și dispare capul buhos.

CLĂCAȘUL — (*către Barbu*) Bine i-ai zis fanariotului...

MOȘ ȘTEFAN — (*memorizînd versurile*) Robii pun pe drum pavele, vodă strînge mahmudele...

CLĂCAȘUL — E lacom fanariotul.

MOȘ ȘTEFAN — Ca toți boierii.

CLĂCAȘUL — Domnie scurtă, pungă plină...

Barbu continuă să cînte:

Robii pun pe drum pavele,
Vodă strînge mahmudele.
Pune la boieri caftan
Și ia pielea la țaran.

Cîntecul făcut de Barbu este cîntat de mai mulți clăcași.

RADU — (*către Barbu*) Tu l-ai făcut?

BARBU — (*mințind*) Nu... Nu l-am făcut eu... L-am auzit...

Pădurea Rufeni. Noapte.

În fața bordeielor ard focuri. Clăcașii cîntă cîntecul făcut de Barbu împotriva lui Calimah Vodă.

Gata-i ulița domnească,
Pe ea vodă să păsească,
Să meargă pe dînsa lin
Ca pașa de la Vidin.

Încetul cu încetul focurile se sting odată cu glasurile.

Se vede căzînd o stea.

TINCA — (*către Radu*) Unde pleci?

RADU — Unde oi vedea cu ochii. Tot mai bine o fi ca aici. Cînd ai să auzi fluierat de mierlă, să știi că am scăpat.

Radu și bătrînul său tată fug pe după bordeie, tupilîndu-se, tîrîndu-se pe lîngă paze.

Fugarii merg prin pădure. Radu se oprește și scoate un fluierat de mierlă.

Tinca aude fluieratul de mierlă și se bucură. Ingîină ca pentru dînsa:

— A fugit... A scăpat de obidă...

Omul de iscoadă, pe care l-am văzut pîndind în stufișul pădurii, se află la curtea nazirului. Umblă de ici colo printre arnăuți și robi. Are o privire rea, tăioasă.

Nazirul doarme. Sforăie pe canapea. O muscă nu-i dă pace.

Iscoada își pierde răbdarea. Îl privesc robii, arnăuții. Clatină din cap. Îl cunosc pentru ce a venit. E ca un cîine ce așteaptă să-l mîngîie ori să-l bată stăpînul...

Nazirul dă porunci arnăuților:

— Morți ori vii, dar să-i aduceți! Din pămînt să-i scoateți!

Se văd arnăuții care pleacă în toate părțile, împrăștiindu-se pe cîmpuri, prin pădure.

Fugarii sînt prinși. A fost pîrît și Barbu. Se văd puși la caznă, cu picioarele în butuc, apoi duși cu toții în lanțuri.

Lanțurile zuruie. Bătrînul e sleit de puteri.

RADU — (*către Barbu*) Pe tine pentru ce te-au luat?

BARBU — Pentru cîntecul acela...

RADU — Ai frumos dar... Numai să te ții de el. Frumos cîntec...

BARBU — (*apărîndu-se*) Tot din gura oamenilor l-am cules. De la unul o vorbă, dela altul, alta...

Țăranii din pădure privesc după cei legați în lanțuri.

Cîntecul a amuțit.

Clăcașii ridică capetele. Privesc. Privirile lor sînt întunecate...

Bătrînul cade. Arnăuții îl silesc să se ridice.

Tinca se repede din pădure și vrea să dea apă din ulcior bătrînului. Arnăuții o alungă pe fată.

Bătrînul își dă sufletul, zicînd:

— Așa a murit și tata, și tata tatălui meu: în lanțuri, în cazne. Să nu uiți asta, Radule...

— Nu, tătută, răspunde feciorul, aplecat să-și ajute tatăl.

Arnăuții stau de-o parte, nepăsători. Fumează, beau rachiu din ploștile lor de lemn.

Bătrînul e mort. Radu nu-și dă seama că a murit. Nu-și dă seama nici Barbu. Ochii bătrînului sînt deschiși, clari, albaștri ca seninul cerului. Radu nu poate să creadă că i-a murit tatăl. E încă rumen la față, bătrînul... Zîmbește... Numai ochii îi sînt prea sticloși și privirea i-i rece.

Bătrînul a murit cu bucuria omului care a scăpat de chin și obidă. De aceea a rămas zîmbitor, senin.

— Moare! Dezlegați-l! strigă Barbu privind la bătrîn.

— A murit, zice un arnăut, apropiindu-se de mort. A scăpat de drum și temniță...

Radu rămîne năucit. Ochii îi strălucesc sălbatec. Ii tremură mușchii obrazului, bărbia. Rămîne o clipă jos, apoi se ridică încruntat, furtunos, plin de mînie și ură și zice, ca un jurămînt:

— Blestemat să fiu dacă nu-ți voi răzbuna moartea, tătută! Să nu mă primească pămîntul să putrezesc în pîntecul lui...

Buzele lui Barbu se mișcă după jurămîntul lui Radu. Repetă și el cuvintele în gînd.

La curtea lui Calimah, în sala mică a seraiului.

Domnitorul este adus de subțiori de către Pantazoglu și Șuțache. Abia atinge pămîntul cu picioarele. Pășește ca un paralytic, lăsîndu-și greutatea trupului pe brațele boierilor.

Doi boieri îl duc de subțiori, doi îi duc poalele mantiei cusută în fir de aur și argint. Mantia are copci bătute în briliante. Ișlicul domnitorului, în formă piramidală, e îmbrăcat în cea mai scumpă catifea roșie.

De afară se aud sgomotele asurzitoare ale muzicii turcești, așa cum era obiceiul să cînte în fiecare dimineață.

Calimah-Vodă stă ghemuit în jilțul său, slăbit, bolnăvicios, cu ochii

aprinși de febra spaimei, așa cum era orice domnitor fanariot, neștiind cînd îi poate veni gîdele sau firmanul de mazilire...

E neliniștit, nedormit, nervos. Privirile sale rătăcesc pe pereți, peste înfloriturile de ipsos de pe tavan. E cuprins de coșmar. Stă cu ochii întredeschiși, jucîndu-se cu un șirag scump de mătănii.

Un muhurdar îl aduce pe Stan. Muhurdarul se repede și sărută papucii domnitorului.

Stan se tîrîie în genunchi și cere iertare băiatului osîndit.

— Măria ta, milostiv și bun ești... Iertați-mi feciorul... Nu are multă minte încă... E crud... N-a făcut el cîntecul... L-a auzit și el de la alții și l-a cîntat...

Stan sărută vârful papucilor domnești.

Calimah tace. Nu aude și nu înțelege ce-i spune bătrînul... Nu știe limba țării peste care domnește.

Șuțache și Pantazoglu zîmbesc. Cămărașul șoptește ceva la urechea domnitorului, pe grecește. Calimah clatină din cap, încuviințînd.

CĂMĂRAȘUL — Crud, dar cîntă...

ȘUȚACHE — Să-l facem să nu mai cînte...

PANTAZOGLU — (*decretînd în numele domnitorului*) Să fie trimis la zlătare... Acolo să-i putrezească ciolanele...

☆

Temnița în care sînt închiși Radu și Barbu.

Drugul de fier din ușa e dat la o parte. Ușa e întredeschisă. Dinăuntru este îmbrîncit afară Barbu. Are hainele rupte, e nespălat, păros, aproape de nerecunoscut.

Temnicerul închide ușa. Pune drugul de fier, lacătul de cîteva ocale, răsucesce cheia.

Radu stă în temniță. Printr-o crăpătură a ușii pătrunde o rază de soare. Osînditul e în lanțuri ca tîlharii și ucigașii. Lanțurile de la mîini și de la picioare sînt legate și încuiate de belciugile din zid.

Radu se simte singur, părăsit. Se gîndește că aici îi vor putrezi oasele. Incepe a cînta o doină.

De s-ar afla cineva
Să-mi citească inima,
Ar ceti pîn-ar muri
Și tot n-ar mai isprăvi...

Barbu, scos afară din temniță, aude cîntecul lui Radu. Se oprește privind la temnicer. Temnicerul aruncă după dînsul cu cheia de fier, zicînd:

— Tot nu te-ai săturat....

Cheia îi cade aproape de picioare, scormonind țărîna.

Temnicerul ridică cheia aruncată.

Barbu se îndepărtează, cu melodia cîntecului lui Radu în urechi. Se oprește, privește înapoi, luîndu-și rămas bun de la prietenul său cu privirea...

Raza de lumină din temniță cade pe un brotăcel care cîntă. Brotăcelul se uită la Radu și face o săritură.

Radu are plete, barbă și mustăți. Arată ca un om bătrîn. Moartea tatălui și suferința din temniță l-au scurs de vlagă.

Numai cîntecul brotăcelului îl bucură. Ii vorbește ca unui prieten:
— Ce cați aici, lighioaie? Ha? Ce vestești? Imi vestești moartea? Nu, nu mor încă... Poate nu-ți place cîntecul meu.... Hei! Dacă m-aș mai vedea o dată slobod... haiduc în codru m-aș face...

Fața lui Radu se înseninează, tristețea îi dispare, ridică capul, își mișcă trupul, lanțurile sună...

Gîndul haiduciei îl luminează pe tînărul țaran osîndit.

Raza de soare dispare din temniță.

Radu rămîne în întuneric.

Pădurea răsună de cîntece. Clăcașii cîntă cîntecul făcut de Barbu:

Robii pun pe drum pavele,
Vodă strînge mahmudele...

Slugile domnești vor să oprească cîntecul, însă el răsună în toată pădurea.

Arnăuții, vătafii, fug de la un grup la altul. Cînd încetează un grup de cîntat, începe un alt grup.

Nazirul se răstește la niște țărani, întrebînd:

— Cine a cîntat?

Țăranii tac, nu răspund. Privesc cu dușmănie pe nazir. Melodia izbucnește din altă parte. Nazirul se repede la țăranii ce au început cîntecul.

Toată pădurea e cuprinsă de melodia făcută de Barbu.

— Cîntecul, zice moș Ștefan, privind pe arnăut și nazir, nu poate fi ținut sub zăbrele. Răzbate cum răzbate izvorul și soarele... Numai este al nostru...

Barbu își ia rămas bun de la părinți. Pleacă la zlătărie.

MARIA — (*plîngînd*) Tu n-ai să te faci zlătar, lăutar ai să te faci, știu eu ce am crescut.

BARBU — (*către maică-sa, cunoscîndu-i dorința*) Să știi, mămuță, că am să te răscumpăr din robie.

MARIA — (*oftînd*) Mă tem că pe rob nu-l primește nici cerul, cum nu l-a primit nici pămîntul.

Barbu sărută mîna părinților și coboară scările de piatră ale tîrnațului. Își aruncă traista în spate, zicînd către Tinca:

— Să ai grijă de mama.

Barbu se îndreaptă spre drum. Maria se repede în casă și iese cu vioara. E vioara pe care a cîntat în tinerețe și tatăl...

Maria fuge după fiu. Ii dă vioara, zicînd:

— Ia-o. Pe asta a cîntat și tatăl tău în tinerețe...

Barbu se îndepărtează, petrecut de părinți și de Tinca.

Maria rămîne la gard, privind în urma fiului. Barbu îi face semn cu mîna, își flutură căciula.

În marginea mahalălii, Barbu este așteptat de prietenii săi. Barbu privește șesul Bahluiului, privește puntea.

Prietenii încep să cînte, petrecîndu-l pe Barbu. Barbu conduce iar taraful său.

Merg cîntînd. La o bucată de drum, Barbu își ia rămas bun de la prieteni, se depărtează cîntînd un cîntec vesel.

Barbu e la zlătărie. Spală fluturașii de aur din nisipul rîului de munte. Il vedem muncînd în diferite anotimpuri: vară, primăvară, toamna și chiar spre iarnă, cînd plouă, cînd fulguie.

Robie grea e viața spălătorilor de aur... Pentru un pumn de aur, care umple haznaua domnească, se istovesc și mor sute și sute de suflete, trăind fără nici o speranță, fără nici o bucurie... Ei sînt robi ai domnitorului, sînt rînduiți a da atîta și atîta aur pe an, atîta bir de suflet, bucuroși să nu stea sub biciul arnăuților, vătăfilor și nazirilor.

În sălbătăcia codrului și muntelui, ducînd o viață animalică, brutală, sufletul lui Barbu a rămas curat, avîntat, dornic de frumos și slobozenie.

Cîntecul păsărilor, sunetele tainice ale buciurilor, susurul de izvoare și foșnetul de frunze îi dau fiori prin inimă. El singur le pricepe și le învață glasul.

Barbu cîntă din vioară, din nai, învață, repetă, făurește.

Pe strunele viorii sale se aud buciurie, concerte de pasări în lunci, se aud păduri prăbușite de securi și furtuni, susur de izvoare, foșnet de frunze și răcnet de robi și țărani biciuiți. Hohotele de durere și de plîns se amestecă cu hohotele de bucurie.

Au trecut cîtiva ani. Barbu e flăcăoaș.

Dimineată. Cîntă mierle, privighetori.

Barbu spală fluturașii de aur din nisipul rîului de munte. E singur. Ceilalți spălători de aur se văd mai la vale, pe rîu.

Cîntă o ciocîrlie. Urcă și se coboară pînă aproape de pămînt. Barbu urmărește pasărea cu mîna streșină la ochi. Privește ciocîrlia și iese la mal. Își scoate naiul din sîn și începe să repete cîntecul pasărei ce se ridică în țaria cerului. Ciocîrlia își dă drumul din nou jos, lăsîndu-se ca un bulgăre de pămînt și deodată începe a pluti prin văzduh, ridicîndu-se și cîntînd.

Barbu făurește un cîntec nou : „Ciocîrlia“.

Pe rîu, în sus, se vede o fată de căldărar. Fata se bălăcește cu picioarele în apă și cîntă. Își vede fața în unde.

Glasul fetei pătrunde la Barbu. Cîntecul se aude tot mai deslușit.

Barbu ascultă, pe urmă pornește după glasul ce cîntă. Pornește încet, iuțindu-și pasul din ce în ce. Începe să fugă. Intră în lăstăriș, în desișul pădurii.

Cîntecul încetează. Barbu se oprește. Cînd începe cîntecul, începe și el să fugă.

Cîntecul iar încetează. Barbu așteaptă. Clipele îi par chinuitoare.

Glasul se aude din nou. Lui Barbu nu-i pasă de nici un obstacol. Trece prin desișuri, sare peste buștenii putreziți, peste pîraie. Crengile îi rup cămașa, îi sgîrie trupul, îl sîngerează, dar el nu se oprește. Il cheamă glasul fetei. Vuetul pădurii duce melodia departe.

Lui Barbu i se pare că iar a încetat cîntecul... S-a înșelat... Glasul se aude aproape de tot. E clar ca izvorul. Se deslușesc cuvintele:

Frumos este trandafirul,
Ca bădița cu chimirul,
Ca bădița care vine,
Dorulețul să-mi aline.

Barbu ajunge într-un luminiș. Vede fata de căldărar jucându-se cu picioarele în apă.

Deasupra pădurii se ridică nourași de fum de la șatrele căldărarilor. Se aud glasuri, strigăte, răgete de măgari și izbituri de ciocane.

Fata îl uimește pe Barbu, care rămîne stingherit, mut. Se apropie din ce în ce mai mult de tînăra căldărăriță. Fata l-a simțit și tace. Se oglindește în unde.

Barbu se așează lîngă fată. Nu vorbesc nici unul, nici altul. Se privesc. Fata aruncă floarea din păr în apă. Undele o duc departe.

— Cum te cheamă? întreabă Barbu.

— Glira, răspunde fata.

BARBU — Tu ai cîntat?

Glira tace. După un răstimp, vede o babă ce trece cu o sarcină de nuiele în spate.

GLIRA — (*arătînd baba*) Ea a cîntat.

Baba trece cu sarcina de nuiele.

BARBU — (*privind baba și zimbînd*) Glasul era de om tînăr...

GLIRA — În cîntec toți sîntem tineri...

BARBU — Adevărat...

GLIRA — Doar sîntem țigani... Tu ești țigan?

BARBU — Țigan.

GLIRA — Rob?

BARBU — Rob.

GLIRA — Cum te cheamă?

BARBU — Barbu, feciorul lui Stan cobzarul.

GLIRA — Te-am ascultat cîntînd...

BARBU — Și eu te-am ascultat.

GLIRA — Îți place să cînți?

BARBU — Aș cînta o viață întreagă și tot nu m-ași mai sătura de cîntat...

GLIRA — Nu vrei să mai cînți o dată?

Barbu începe să cînte din gură spre uimirea Glirei:

Frumos este trandafirul
Ca bădița cu chimirul,
Ca bădița care vine
Dorulețul să-mi aline.

O buburuză zboară și se așează pe mîna Glirei.

Barbu cîntă:

Duce-m-aș și tot m-aș duce
Unde-i dorul la răscruce,
Trandafirul să-l găsesc
De sînul meu să-l lipesc.

De sîn el cînd s-o lipi
Mai frumos o înflori
Și și-o plăti birul său,
Vărsînd roua-n sînul meu...

Buburuza umblă pe mîna Glirei. Fata vrea să vadă încotro își va lua sborul musculița. O descîntă, zicînd:

Buburuză,
ruză,
încotro tu îi sbura,
acolo m-oi mărita.

Cînd Glira își dă seama că a spus aceste cuvinte, negîndindu-se că e cineva străin de față, se roșește pînă în vîrful urechilor.

BARBU — (*privind încotro zboară buburuza*) Vezi? Mi-ai căzut parte...

GLIRA — (*rușinată și îndrăzneată în acelaș timp*) Dacă o vrea ursita...

Insearează. Barbu și Glira merg spre șetre.

Se încinge petrecerea țigănească. Căldărarii beau vin cu bolobocelele, cu donițele și cofele, cu oalele, tigvele și bărdacele.

Bolobocelele umblă pe deasupra capetelor căldărarilor, jucate în mîini, aruncate la o parte după ce sînt golite.

Din jăratec sînt scoși berbecii fripți.

S-a întunecat. Para focului luminează toată pădurea. Incep cîntecele și jocurile sălbatece.

Glira se aruncă în mijlocul jocului. Țiganii și țigăncile bat din palme, cîntînd din gură, din viori, melodii stranii, cu sunete ascuțite, ca niște chemări ale pustietăților.

Glira îl ia de mînă pe Barbu și îl duce la șatra ei.

Bulibașa, văzînd-o pe Glira cu un străin, vine la cortul căldărarului, tatăl Glirei. Bulibașa este un uriaș, cu niște spete late, capul cît butoiușul de vin, poartă cizme roșii și haine pline de fireturi. Il măsoară pe Barbu și-l muștră cu privirea pe căldărar, întrebînd:

— De-ai noștri?

— De-ai noștri, răspunde tatăl Glirei.

BULIBAȘA — Lăutar, după cum văd... (*către Barbu*) De-ai cui ești?

GLIRA — (*mîndră că băiatul este fecior de staroste de lăutari, grăbindu-se să răspundă*) Feciorul lui Stan cobzarul, starostele lăutarilor.

BULIBAȘA — (*hotărînd soarta lui Barbu și a Glirei, către căldărar*) Bun ginere ți-ai ales..

Bulibașa îl bate pe Barbu cu palma pe umăr, zicînd:

— Nu vrei să mergi cu noi? Ce zici? Pribegim și cîntăm. Asta-i viața noastră... Cerul ni-i casa, iar stelele, călăuza.

Tatăl Glirei e mulțumit.

Glira și Barbu sînt fericiți.

Căldărarii petrec, beau, chiuie, joacă și bat din palme.

Barbu o soarbe din ochi pe Glira. Stau alături. Se privesc în ochi. Barbu roșește. E ca hoțul prins asupra faptului. Bulibașa îl privește și rîde cu înțelegere.

Bulibașa joacă cu butoiușul în mînă. Bea, apoi îl aruncă. Butoiușul se rostogolește prin iarbă.

Bulibașa se repede la Barbu, îl ridică în sus și începe să-l joace, purtîndu-l așa cum a purtat și butoiușul.

Barbu ia vioara din mîna unui căldărar și începe să cînte o melodie țigănească. Țiganii sar la joc într-un iureș sălbatec.

Barbu cîntă. Ochii țăganilor strălucesc la para focului ca ochii unor haite de lupi.

Barbu e îndrăgostit de Glira. Il urmăresc cuvintele bulibaşei...

Munca de spălare a aurului nu-i mai pare atît de istovitoare. Munceşte lîngă un bătrîn zlătar. Bătrînul e ca o arătare.

ZLĂTARUL — Cine intră în apa rîului la spălat aurul, aici moare...

BARBU — Eu n-am să mor aici...

ZLĂTARUL — Robia te domoleşte...

BARBU — Sau te îndîrjeşte...

ZLĂTARUL — Robul este rob...

Barbu tresare. Aceste cuvinte le-a mai auzit. Unde? De la cine? Îşi aminteşte: de la tatăl său.

BARBU — (*privind pe zlătar*) N-ai să mă spui?

ZLĂTARUL — Hei! Dacă aş avea vîrsta ta, la fel aş face... Pleci cu şatrele?

BARBU — (*încurcat*) Nu... da...

ZLĂTARUL — Du-te... Ți-ajunge patru ani de moarte printre noi... fe-reşte-te de globnici şi arnăuți, de călugări şi sameşi...

Noapte. Barbu se furişează printre bordeiele zlătarilor.

Cade o stea. Tînărul lăutar se opreşte. Se uită unde a căzut steaua, apoi păşeşte grăbit, cu băgare de seamă. Ajunge la trunchiul unui copac uscat.

Trunchiul îi apare înaintea ca o umbră fantastică la lumina lunii ce-a ieşit dintr-un nor.

Se aude clipocind apa rîului. Se văd undele ce strălucesc.

Pe Barbu l-a apucat frica. „Dacă este cineva?” Se apropie de trunchiul copacului uscat şi zîmbeşte...

Aşează căciula pe capul cioatei, zicînd:

— Te las pe tine să umpli haznaua domnească cu aur...

Barbu se îndepărtează.

Trunchiul copacului rămîne ca o strajă neclintită pe malul rîului...

Se zăreşte de ziuă.

Barbu vine pe locul unde au fost şatrele. Locul e gol. Umblă pe malul izvorului, abătut, trist. A ajuns la foc. Aici a jucat Glira jocul pustietăţii sălbătice... I-apare dansînd...

Un vîrtecuş ridică val de cenuşă.

Cenuşa trece peste picioarele lui Barbu...

Valul de cenuşă se ridică peste pădure...

Barbu a ieşit la drum.

Trece un şir de care cu podvezi. Se opresc.

BARBU — (*adresîndu-se unui ţăran bătrîn*) N-ai văzut, moşule, nişte căldărari în drum?

ȚĂRANUL — Am văzut, cum să nu văd...

BARBU — Unde?

ȚĂRANUL — Una la Ursuleni, altele la Tătaru, altele la Podu Turcului, un şir la Gura Hoţului. (*ţăranul se uită atent la Barbu şi Barbu la ţăran*) Barbu! Băiatul moşului!...

BARBU — (*sărutîndu-i mina moşului*) Moş Ştefane! Mata?

ȘTEFAN — Eu... Iaca ce-am ajuns, la bătrînețe, fătul meu... Să car podvezi la turc...

BARBU — Ai aflat de Radu?...

ȘTEFAN — Cine n-a aflat? Il cunosc şi copacii, nu numai oamenii...

BARBU — L-ai văzut?

ȘTEFAN — Unde dă berechetul peste mine... Pe cine îl întâlnește îl proposește... Pe unul jefuiește și pe o sută miluiește...

I-ul ȚĂRAN — Potera nu poate pune mîna pe dînsul...

AL II-lea ȚĂRAN — Satele îl ocrotesc, nu-l vînd...

AL III-lea ȚĂRAN — Are iarba fiarelor... Flinta nu-l poate doborî...

MOȘ ȘTEFAN — Nu cumva ai o drăguță la țiganii căldărari?

BARBU — (*roșindu-se*) Am întrebat și eu...

MOȘ ȘTEFAN — Hoțomane... Ai crescut flăcău... Codrul bătrîn face loc lăstărișului...

Carele pornesc.

MOȘ ȘTEFAN — (*îndemnînd boii*)! Hăii! (*strigă la Barbu, din mers*) Ești tînăr! Tinerețea nimerește singură libovia...

Barbu rămîne în drum fluturînd căciula după moș Ștefan.

Țăranii se depărtează. Cîntă:

Gata-i ulița domnească,
Pe ea vodă să pășească,
Să meargă pe dînsa lin
Ca pașa de la Vidin...

Barbu își ascultă propriul său cîntec, apoi se întoarce și fuge după Moș Ștefan. Il ajunge.

BARBU — (*către moș Ștefan*) În ce parte mergeți?

MOȘ ȘTEFAN — La vale...

BARBU — Mă luați și pe mine?

MOȘ ȘTEFAN — Suie-te în car...

Barbu se urcă în car.

BARBU — (*privind podvezile*) Zaharea la turci?

MOȘ ȘTEFAN — O să vadă turcii zaharua cînd și-o vedea ceafa.

BARBU — (*mirat*) N-o duceți turcilor?

MOȘ ȘTEFAN — Nu...Dar spune ce hram porți pe meleagurile aiestea?

BARBU — Am fugit de la zlătărie, moș Ștefane.

MOȘ ȘTEFAN — Vrasăzică la spălat aurul te-au trimis...

★

Țăranii părăsesc carele cu podvezi, mergînd în haiducie. Se afundă în desișul unui codru, călăuziți de un haiduc ce merge în frunte, cu căciula pe ceafă și flinta în mîna... Barbu întreabă pe haiduc:

— Unde-i Radu?

— Ai să vezi, răspunde, scurt, haiducul.

Se văd carele cu podvezi arzînd, boii pascînd, umblînd peste câmpul cu semănături.

★

Intr-o poiană, sub un gorun pletos, stau haiducii și țăranii veniți în voinicie. E ziua. Stau la umbră. Armele le atîrnă de crengi. Își trec ploștile cu vin și beau.

Scot din jăratec un berbec fript, întreg, și fiecare își taie cîte o halcă.
Un haiduc cîntă din frunză.

BARBU — (*către Radu*) Glira o cheamă...

RADU — Îți doresc s-o găsești... Și cînd ți-o fi greu, caută-mă...

BARBU — Unde?

RADU — De-a lungul și de-a latul țării... În sate, pe drumuri, la hanuri și în inima codrului... Noi ne înțelegem cu țăranii prin buciume... Dinspre munte se aude un buciurm.

BARBU — Cine sună?

RADU — Un om necăjit...

BARBU — Il cunoști?

RADU — Nu... Nici el poate nu m-a văzut... Dar ne dă de veste c-a pornit potera...

Barbu pribegeste îmbrăcat în straie țărănești pe valea Bistriței. Se vede Ceahlăul. Nalt, ca o strajă de margine...

Norii plutesc peste coline și păduri.

Tînărul lăutar ajunge pe-o coastă, pe malul stîncos al râului. Incepe a cînta:

Frumos este trandafirul
Ca bădița cu chimirul,
Ca bădița care vine
Dorulețul să-mi aline...

Glira culege fragi într-o poiană, pe celălalt mal. Aude cîntecul și răspunde, cîntînd:

Trandafir de pe izvor
Nu mai suspina de dor,
Nu mai suspina de jele
Durerea inimii mele...

Pe Bistrița trece un plutaș cu pluta.

Glira iese în calea lui Barbu.

Barbu sare pe plută și Glira aleargă o bucată de vreme pe malul apei.

La un cot, cînd pluta atinge malul, Barbu face un salt, alergînd la

Glira.

BARBU — Glira! Dragostea mea!

GLIRA — Cîntecul meu!

BARBU — (*repezindu-se, ridicînd-o în brațe și sărutînd-o*) Mi-a fost dor...

GLIRA — (*gemînd, smucîndu-se să se desprindă*) Și mie... (*desfăcîndu-se*)

Tochmai ne-am întîlnit la vreme...

BARBU — Te-ai măritat?

GLIRA — Prostule! Cu cine vrei să mă mărit afară de tine? Ascultă!

Mîine este întrecere lăutărească la curtea lui Șuțu. (*arătînd*) Acea care se zărește sub munte... Vezi?

BARBU — (*privînd*) Da...

GLIRA — Vin cei mai vestiți lăutari... Vine și tatăl tău...

BARBU — Cine ți-a spus?

GLIRA — Un arnăut...

BARBU — (*furios*) Un arnăut?

GLIRA — Da... Un arnăut... Mi-a spus că acela care va cînta mai frumos va fi slobozit din robițe... Să cînți și tu la întrecere...

BARBU — Eu?

GLIRA — Tu...

BARBU — Nu-s lăutar.

GLIRA — Ești cel mai vestit lăutar din Moldova... Eu îți spun... (*după*)

o scurtă tăcere) Ți-am cusut straie de-ale noastre de cînd nu ne-am văzut... Te strecoari cu un taraf de lăutari.

BARBU — Am fost trimis la zlătărie...

GLIRA — A venit alt domn...

BARBU — (*bucurîndu-se*) Alt domn?

GLIRA — Da... Vei cînta pentru maică-ta...

BARBU — Și pentru tine...

Barbu rămîne îngîndurat, trist.

GLIRA — La ce te gîndești?

BARBU — M-aș duce... Dar...

GLIRA — Dar ce?

BARBU — Cîntă tata, Mătasă, Angheluță... Ei sînt cei mai vestiți lăutari...

GLIRA — Ba tu ești...

BARBU — Și pe urmă, mă văd boierii... Domnitorul s-a schimbat, dar boierii au rămas...

GLIRA — Nu te vor cunoaște în straie de țigan...

BARBU — (*convins*) Tata va cîștiga întrecerea... (*vesel*) Merg! Vreau să fiu de față.

După amiază.

Întrecerea lăutărească de la Șuțu.

Curtea este înconjurată cu ziduri groase, nalte. Poarta e păzită de arnăuți.

Soitarii sar, fac fel de fel de comicării, învîrtind buzdugane de-asupra căciulilor din piele de tigru. Pe căciuli au oglinzi, au atîrnate cozi de vulpi cu clopoței de argint.

Femeile și-au lăsat, de-odată, portul lor greoi, oriental, fiind îmbrăcate în cele mai fistichee rochii, după moda pariziană și vieneză. Numai boierii bătrîni nu și-au schimbat portul și deprinderile orientale...

Limba franceză este ciripită mai de toate odraslele boierești.

Postelnicul Pantazoglu îl întîmpină pe Asaki cu brațele deschise:

— Musiu Asaki, musiu Asaki... Bine ați venit la noi! Ce plezir!...

— După cum văd ați uitat greaca și turca, zice Asaki, rîzînd...

— Fiecare lucru e bun la vremea lui, răspunde Pantazoglu, oarecum rușinat...

Francezul Mouton face ochi dulci Marghioliței...

Spune unui prieten bonjurist:

— *C'est la seule femme que j'ai aimée.*¹⁾

Marghiolița șoptește unei boieroaice, cu zîmbetul șiret pe buze:

— *Je ne lui ai rien promis, parole...*²⁾

— *C'est une comédie dangereuse,*³⁾ zice prietena, amenințînd-o pe Marghiolița cu degetul...

— *Je ne le crois pas capable...*⁴⁾

Marghiolița tace, căci trece Pantazoglu.

Marghiolița răsufală ușurată, cînd vede că postelnicul nu s-a oprit...

O dojenește pe prietena care o descoase cu vorba și privirea:

— *Je te confie le secret de mon coeur... et toi...*⁵⁾

¹⁾ E singura femeie pe care am iubit-o.

²⁾ Nu i-am făgăduit nimic, pe cuvîntul meu de onoare...

³⁾ E o glumă primejdioasă.

⁴⁾ Nu-l cred în stare...

⁵⁾ Îți încredințez taina sufletului meu... și tu...

O CUCOANĂ — (*privind-o pe Marghiolița*) Asta-i pisica... cum o arunci, tot în picioare cade...

ALTA CUCOANĂ — Eri cu Calimah, azi cu Șuțu și franțuzul...

Se servesc dulceturi și siropuri după culoarea rochiilor fiecărei cucoane.

Boierii vorbesc tare, grosolan. Se îneacă cu fumul ciubucelor, pun prăjituri și dulceturi în basmale, în buzunările giubelelor.

Întrecerea se deschide cu mehterhaneaua.

Tarafele lăutarilor stau gata să cînte. Este și Stan. Barbu se ferește să fie văzut.

Pantazoglu și Șuțache îl aduc pe domnitor în grădină, de subțiori. Il așează în jilț. Îi sărută mîna și poalele hainei de purpură. Sînt slugarnici, umili....

Domnitorul e vesel. Se joacă cu mătăniile...

Cămărașul anunță:

— Incep sunările celor mai vestiți lăutari.

Asaki vorbește cu domnitorul. Șuțu încuviințează din cap. Asaki se ridică și zice:

— Măria sa spune că acel lăutar care va face cea mai frumoasă sunare la augustele-i urechi, slobozit va fi din robie, el și toată rudenia sa apropiată și nimeni nu va avea să-l supere cu nimica cînd va arăta hrizovul cu pecetea domnului...

Printre boieri se aud murmure de nemulțumire atunci cînd Asaki vestește de slobozirea din robie.

Un slujbaș vestește:

— Incepe sunarea lui Mătase:

Lăutarul e scurt și gras, ca un butoi.

Glasul lăutarului e plăcut. Cuvintele sînt pe gustul boierilor cheflii:

De-aș trăi cît aș trăi
Popă eu n-aș mai iubi.
Cînd e vremea de iubit,
El s-așează la cetit;
Cînd mi-i dor de sărutat,
El s-așează la scriat...

Slujbașul vestește:

— Incepe sunarea lui Angheluță...

Angheluță cîntă:

Frunzuliță de ghizdei,
Tichi, tichi, ta!
Tae maică tăeței,
Tichi, tichi, ta!
Și mi-i taie mărunței,
Tichi, tichi, ta!
Că vin pețitorii mei,
Tichi, tichi, ta!

Boierii fac haz. Se vede că domnul nu pricepe nimic din cuvintele lăutarilor...

Slujbașul vestește:

— Incepe sunarea lui Stan cobzaru...

Bătrînul trece în fața tarafului.

În clipa cînd vrea să înceapă să cînte, își zărește feciorul. Rămîne cu mîna pe cobză. Privește speriat: la domn, la Pantazoglu, la Șuțache, la cămăraș și la armaș... Prin minte i se învîrtesc fel de fel de gînduri... Vrea să fie tare. Încearcă să-și ducă mîna pe strunele cobzei, dar mîna rămîne ca de lut; vrea să deschidă gura, dar buzele îi sînt lipite, dinții încheștați. Simte că se înăbușe. Tușește. Obrazul i se îngălbeneste; se clatină, gata să cadă, cu mîna la inimă, dar e ajutat de doi lăutari din taraful său. Fruntea i-i plină de sudoare... Îi tremură buzele, i se umflă nările... E cuprins de friguri... E gîrbov. Cum să-i spuie lui Barbu că i-a murit mama? Se sperie la acest gînd de-o clipă.

Lăutarii din taraf sînt înspăimîntați, nu știu ce să facă.

Pe fețele boierilor se vede uimire, batjocură, milă...

Unii rîd.

Barbu își face loc. Se repede, speriat, strigînd:

— Tată! Tătuță!...

Barbu îl sprijină pe Stan, care rămîne cu mîna apăsată la inimă. Stan își privește feciorul, lung, cu căldură, dîndu-se doi pași înapoi din fața tarafului, făcînd loc fiului. Barbu pricepe gîndul tatălui și zice, îngenunchind înaintea domnitorului și boierilor:

— Măria ta! Boieri! Lăsați-mă să cînt eu în locul tatei...

Asaki șoptește ceva domnitorului, iar acesta încuviințează din cap.

Costumul țigănesc, dat de Glira, îl prinde minunat pe Barbu. Arată ca un Făt-frumos...

Privirile boierilor rămîn pe cicatricea de la gura tînărului lăutar...

Tînărul își pleacă capul pe vioară, închide ochii și cîntă. Nici un lăutar n-a cîntat încă ceea ce cîntă el... Coardele viorii sale scot sunete ca valurile Bistriței ce se rostogolește la vale printre stînci... De la tonurile de brîu și bătută, trece la tonalități de călușari și hore, țîitură și ciobănească, hîrlăoancă și corăbească. Cîntă tot ce simte și ce a adunat în anii scurși.

În față i-apare chipul mamei, chipul Glirei care dansează la foc, robii chinuiți, clăcașii flămînzi...

Glira umblă la poartă ca o lupoaică ce-și caută puii... Arnăutul de strajă o izgonește, dar ea reușește să-l păcălească. Arnăutul se lasă ademenit și zice:

— Hai, spune...

Glira se așează jos, atentă la cîntecul lui Barbu.

Își scoate ghiocul. E tulburată...

În vreme ce Barbu cîntă, Stan este scos afară, ajutat de lăutarii din taraf.

E suit într-o droșcă de poștă.

Stan le dă de grijă lăutarilor:

— Să nu-i spuneți...

Droșca se depărtează...

Glira privește droșca în care pleacă Stan...

Unora din boieri nu le place, murmură, nu pricep, nu înțeleg, nu simt... Numai Asaki înțelege, simte tot ce cîntă tînărul lăutar.

— Sunarea lui Angheluță mi-a plăcut, zice un boier.

— Nici o sunare nu-i mai frumoasă ca sunarea mehterhanelei, răspunde alt boier.

Pantazoglu încuviințează din cap...

Asaki șoptește, din nou, la urechea lui Șuțu, apoi se ridică și vestește, cînd tînărul Barbu a sfîrșit:

— Măria ta! Boieri! Astăzi s-a născut cel mai mare lăutar al Țării Moldovei... Sunarea lui va face cîntea și gloria noastră peste hotarele țării...

Barbu deschide ochii, vede pe Pantazoglu, pe boierii ce l-au umilit și se sperie, ar vrea să fugă.

Barbu este îmbrățișat, felicitat de Asaki și de alți boieri.

Cad galbenii la picioarele tînărului lăutar, dar el nu-i ridică.

Noapte. Barbu stă cu Glira pe malul Bistriței.

Lună plină.

BARBU — (*către Glira*) Abia aștept să-i duc mamii hrizovul cu pecetea domnească...

GLIRA — (*privind zapisul*) Ce scrie pe dînsul?

BARBU — Slobozirea din robie...

GLIRA — Cine scrie?

BARBU — Domnitorul țării...

GLIRA — E bine că știe să scrie...

Glira pune mîna pe pecetea de pe hrizov... Atinge pecetea cu frică...

Barbu intră în ogradă. E fericit.

— Mamă! Mamă! strigă Barbu cu hrizovul de slobozenie în mînă.

Stan stă mut, zdrobit de durere, neștiind ce să răspundă...

Barbu privește lavița goală și pricepe...

Stan și Tinca încep a plînge.

Hrizovul cade jos. Se vede cum e călcat în picioare.

Ochii băiatului rămân pironiți asupra titlului de pe hrizov:

„HRIZOV DE SLOBOZENIE DIN ROBIE“.

Stan, ca un vinovat, spune lui Barbu:

— Iartă-mă, fiule, n-am putut să-ți spun....

Bătrînul ingenunchiază, ia hrizovul de jos și strigă privind pecetea domnească:

— Slobozenie! De ce ai venit așa tîrziu!

Noapte.

Mahalaua Lăutarilor. Casa lui Barbu. Tinca e singură. E despletită, cum umblă femeile după morții apropiați cîtăva vreme.

Bate cineva la ușă.

Tinca deschide.

Intră Glira. E ca o ciută gonită de cîini și vînători.

În locul opaițului, arde o găzuță, iar pe perete este o oglindă.

GLIRA — Nu te teme...

TINCA — Cine ești?

GLIRA — Ești sora lui Barbu?

TINCA — Soră.

GLIRA — (*cu bunătate în glas*) Te cunosc... Mi-a vorbit de tine...

TINCA — Îl știi pe bădița?

GLIRA — Îl știu... (*privind părul despletit al Tincăi, speriată*) Unde-i Barbu?

TINCA — (*acoperind oglinda cu o broboadă neagră și începînd a boci*) Tătuța nostru cel bun s-o dus și ne-a lăsat... S-o dus la mămucuța noastră și singură și de izbeliște trăiesc... (*ștergîndu-și lacrimile cu poalele ca-*

trinței) Bădița s-o dus să cînte în împărății străine... (*începînd iar să plîngă*) De ce n-am murit eu, să rămînă tătuța, că el avea la ce trăi pe lume, numai eu nu am...

GLIRA — Mama a apucat să se vadă în slobozenie?

TINCA — Nu... Murise...

GLIRA — Spune-i că l-a căutat țiganka lui... Ciuma ne-a alungat departe, prin pustietăți, iar noi am fost dăruiți boierilor să le fim robi pentru veșnicie. Boierii zic că noi împrăștiem ciuma prin țară... (*scofînd un cerceș și dîndu-i-l Tincăi*) Dă-i, cînd s-o întoarce, cerceșul ăsta de argint... Spune-i că-i de la țiganka lui. (*Glira iese. Se pierde în întunericul nopții...*) Tinca rămîne cu cerceșul în mînă, zicînd:
— Semnul dragostei ce-i poartă.

Glira trece prin trecătorile unor munți, prin păduri nestrăbătute de picior omenesc. Sătrarii și-au irosit tot avutul lor: catîri, măgari, căruțe, corturi și boarfele.

Femeile își poartă copilașii legați în spate. Fiecare își duce ce i-a mai rămas.

Drumul lung și greu i-a istovit. Se odihnesc, cercetează zarea.

Sînt flămînzi, rupți, nespălați. Un copil scîncește. Mama îi dă o rădăcină uscată. Copilul o mozește și se liniștește.

Glira merge pe lîngă o prăpastie, în urma tatălui.

Bulibașa e singurul care își duce avutul, destul de însemnat, pe doi catîri...

Privirile Glirei sînt posomorîte, ca norii ce plutesc peste munți...

Fugarii dau peste Radu și haiducii săi.

I-ul HAIDUC — Fugiți de ciură?

AL II-lea HAIDUC — Ori de robie?

CĂLDĂRARUL — Ce ți-i una, ce ți-i alta?...

RADU — S-au miluit de voi domnii cei pămînteni... La cine ați fost vînduți ori dăruiți?

UN ȚIGAN BĂRBOS — Unui boier... (*căutînd să-și amintească numele, întrebînd pe altul și mai bărbos*) Cum îi zice?

BĂRBOSUL — Dracu știe...

RADU — Și unde mergeți?

GLIRA — Peste munți...

RADU — (*mirat și atras de frumusețea fetei*) Da' pe tine cum te cheamă?

GLIRA — Sînt ursită lui Barbu Lăutaru...

Haiducii dau merinde și bani țăganilor fugari.

Copilul, care mozelea rădăcina uscată, rîde, mănîncă cu lăcomie o bucată de carne friptă.

RADU — (*privind fata cu bucurie, arătînd cu mîna*) Peste acest munte este Țara Ungurească...

E vară.

Au trecut mulți ani. Barbu Lăutaru este în plină glorie.

Cîntă cu taraful său într-o grădină.

Arcușurile sboară pe strune. Lăutarii își poartă capul după cum este tactul cîntecului. Își mișcă ochii, își umflă nările. Vienezul bate strunele țambalului, făcînd jonglerii.

Grădina e plină de lume: boieri, negustori, meșteșugari. După fiecare cîntec, izbucnesc aplauze puternice.

Gardul e ticsit de oameni nevoiași, veniți să-l vadă și să-l asculte pe Barbu Lăutaru.

Cei de la gard aplaudă puternic, strigă.

Negustorii se leagănă în scaune, iar meșteșugarii tropăie lîngă mese, neputîndu-și ține picioarele.

Luna Mai. Merii din grădină sînt în floare.

Barbu cîntă o haiducească. Grădina e aproape goală. Cîțiva boieri, cîțiva negustori, țărani și meșteșugari.

Numai gardul e plin de fel de fel de lume.

Boierii ascultă frînturi din canțonetele italienești ce străbat tîrgul... Iși ciulesc urechile ca niște dulăi ce adulmecă... Meșteșugarii își fac cu ochiul.

Unul din boieri îl cheamă pe patron și-l probozește:

— Ne faci de răs, jupîne... Auzi, coleă, cîntece...

Boierul tace, ascultă și zice:

— Ori aduci muzică evropenească, ori închizi porțile.

— Schultzzer să cînte aici, hotărăște Pantazoglu...

Boierii se ridică și părăsesc grădina, spre disperarea jupînului, care aruncă priviri pline de mînie și ură asupra lăutarului...

Se înserează.

Grădina unde a cîntat Barbu Lăutaru.

Un băiat lipește la intrare un afiș pe care scrie:

GRĂDINA SCHULTZER

Urmează numele și fotografiile cîntărețelor și dansatoarelor franceze.

Barbu Lăutaru se apropie. Nu-și dă bine seama ce s-a întîmplat. Zîmbește, dar băiatul îi spune:

— Ți-a luat locul un neamț... Au venit franțuzoaicele...

În fața grădinei se oprește o haraba trasă de trei cai lăturași.

În haraba este un pian.

Hamalii dau jos pianul...

Barbu e amețit... Glasurile franțuzoaicelor ce intră în grădină, îl desmetecesc.

Hamalii trec cu pianul, strigînd la Barbu:

— La o parte, jupîne!

Barbu se ferește. Se uită cînd la afiș, cînd după pian și, franțuzoaice și, dîndu-și seama ce s-a întîmplat, se îndepărtează...

Băiatul îl întrebă:

— Nu vorbești cu jupînul?

Barbu nu aude. Băiatul clatină din cap și face un semn cu mîna după Barbu, vrînd să zică că-i tra-la-la, într-o ureche...

S-a înnoptat... Barbu rătăcește pe ulițele Iașului. Trece pe la Trei-Erarhi, pe la Golia, la Copou... Merge ca beat.

Îl strigă cunoscuți, prieteni, boierii. El nu vede, nu aude... Simte că i se învîrtește pămîntul sub picioare, asudă, gîfîie... Se trezește pe ulița domnească, pavată cu lemn. Se oprește. În minte i-apare pădurea Rufeni...

Cîntă cineva:

Gata-i ulița domnească
Pe ea vodă să pășească...

Barbu ascultă. Tresare.
Trece ulița. Se oprește în fața unei crîșme. Intră.
Cîntă un țăran tînăr:

Eu nu cînt că știu cînta,
Dar mă doare inima,
Eu nu cînt că știu să cînt
Dar m-apucă cîte-un gînd,
Eu nu cînt că mi-i de fală
Dar mi-i inima amară...

Barbu se așează la o masă.
Stă singur. Cere vin și bea cu oala de lut... Un lăutar îi cîntă la ureche,
pe-o strună. Barbu îl gonește, strigă:

— Taci!

Lăutarul pleacă.

Un meșteșugar îl întreabă:

— Nu cînți, meștere, noaptea asta la boieri?

— Mă cunoști? întreabă Barbu.

— Na-ți-o bună că ți-am dres-o, răspunde meșteșugarul. Numai
un Barbu Lăutaru avem...

BARBU — Boierilor nu le mai place cîntecul meu...

MEȘTEȘUGARUL — Tu ești lăutar... La auzul cîntecului tău sar și pietrele la joc...

Vienezul și Crăciun, prieteni din copilărie, vin să-l scoată pe Barbu
din crîșmă.

BARBU — Unde?

VIENEZUL — Acasă...

BARBU — Eu nu am casă... Plec... M-am saturat de boieri... Mă innă-
buș... (*arțăgos, gata să sară la bătaie*) Afară! Leșiți afară! Cine v-a
trimis la mine?

Crăciun și Vienezul vor să-l liniștească, dar Barbu se zmuțește, îi lo-
vește, îi aruncă pe ușă.

Lăutarul cîntă, pe-o strună, la urechea lui Barbu.

Se face ziuă. Aurora se ivește dinspre pădurea Rufenilor.

Barbu se spală în apa Bahluiului.

În minte îi năvălesc fel de fel de gînduri, de amintiri.

Apa l-a înviorat. Privește undeva, departe... Nici el poate nu știe unde...
Îa vioara, o mîngîie cu mîna, îi cearcă strunele și începe să cînte o doină de
durere și jale. Își pleacă capul pe vioară. Soarele ce răsare îl învăluie în
raze ca într-o haină de foc...

Pe malul apei apare un tînăr. Se vede după înfățișare și îmbrăcăminte
că-i fecior de boerinaș. Tînărul se oprește și ascultă doina, ca împietrit.
Pășește încet... Melodia îi pătrunde în suflet, îi străpunge inima și ochii
i se umplu de lacrimi. Spune mai mult pentru sine:

— Cum plînge doina, așa plînge și poporul...

Barbu ridică capul, nedumerit de prezența cuiva acolo. Il întreabă pe tînăr:

— Cine ești?

— Vasile Alecsandri, răspunde tînărul. Mă duceam la mînăstire, la Galata. Mi-am zis: numai Barbu Lăutaru poate cînta așa frumos...

BARBU — Barbu Lăutaru...

ALECSANDRI — (*dîndu-i mîna*) Să fim prieteni... Prieteni buni și nedespărțiți...

BARBU — (*aducîndu-și aminte*) Da' mare te-ai făcut... Erai micuț cînd am cîntat la tatăl matală, boierul de la Mircești...

ALECSANDRI — (*visător*) Mi-aduc aminte... Era vara...

BARBU — Ca acû'...

ALECSANDRI — (*întrebîndu-l dintr-odată pe Barbu*) De unde-ți vin cîntecele?

BARBU — (*puțin încurcat de întrebarea tînărului*) De unde le-ai învățat.

ALECSANDRI — (*repezit*) Și de la cine le-ai învățat?

BARBU — De la lăutarii bătrîni.

ALECSANDRI — (*atent, fixîndu-l cu privirea pe Barbu*) Și lăutarii bătrîni de unde le știu?

BARBU — (*calm*) De la alți lăutari bătrîni.

ALECSANDRI — (*pe gînduri*) Și alți lăutari bătrîni de unde le-au auzit?

BARBU — De la oameni... Cîntecul umblă cum umblă banul, de la om la om... Cîntecele stau ascunse prin vîgăunele munților, prin desișul nestrăbătut al codrilor, ca niște comori îngropate, ale căror flăcări izbucnesc din cînd în cînd luminînd întunericul nopților...

ALECSANDRI — Dar cîntecele pe care nu le-a cîntat nimeni, cum îți vin?

BARBU — (*visător*) Acelea... vin așa... ca izvorul... ca vîntul... Vin tot din ce a cîntat, a simțit și a spus mulțimea... Așa gîndesc eu... De unde să vină din altă parte? Ploaia tot din apă se lasă pe pămînt... Dacă nu-i nor, nu-i ploaie și dacă nu-i soare, nu-i nor... Cîntecul naște cîntec...

Barbu Lăutaru merge pe un drum, printre semănături și holde. Se înserează.

Barbu intră într-un sătișor. Gospodinele gătesc de-ale mîncării la focurile aprinse în cuptorașele de-afară.

Vine circada de la păscut.

Barbu merge printre vite, vorbindu-le, dezmiardîndu-le.

Dimineată. Barbu Lăutaru iese pe poarta unei case acoperite cu stuf, înconjurată cu prispe de jur împrejur, zicînd:

— Rămîneți sănătoși.

O tînără țărăncuță îl petrece pe Barbu, zicînd:

— Mergi sănătos...

Lăutaru se depărtează printre sătenii scoși de vătăfi la zilele de clacă...

Barbu se oprește la o fîntînă. Scoate apă cu treucuța și bea.

O țărăncă tînără plivește grîul și cîntă:

Izvoarăș cu apă rece
Pe la poarta maicei trece.
Merge mama să se spele,
Dă de lacrimile mele.

Merge să se spele pe mînuță
Și dădu de-a mea miluță;
Să se spele pe obraz
Și dădu de-al meu necaz;
Să se spele pe-ochișori
Și dădu de al meu dor.

Barbu se așează pe ghizdurile fîntîinii și rămîne așa, ca într-o rugăciune... Ar vrea, mereu, s-asculte, dar cîntecul s-a sfîrșit...
Barbu tot mai stă pe ghizduri...

Barbu trece prin alt sat. E sărbătoare. Fetele, îmbrăcate în costume naționale, trec pe uliță cu flori în mîină și în cosițe.

E după amiază.

Intr-o ogradă se vede hora. Cîntă cîțiva fluerari bătrîni.

Fetele și băieții joacă într-o roată strînsă, cu mîinile trecute după spate, cînd iute, cînd pe loc. Se aud chiuituri, fluierături. Picioarele umblă ca sfârlezele.

O fată îl trage pe Barbu de mîină, ajungînd în mijlocul horei.

Barbu cîntă din vioară. Fluerarii se dau la o parte.

Cercul se sparge și joacă perechi de flăcăi și fete. Fetele mai mult sboară în brațele flăcăilor...

Cei mai în vîrstă privesc și își mișcă și ei picioarele, bătînd tălpile pe loc...

Noapte. Un drumeț înnoată prin zăpadă. Se luptă cu vîntul, cu viscolul ce-l bate din față, gata să-l izbească.

Drumețul abia se zărește prin întuneric și palele de zăpadă. Se oprește, se apleacă, căutînd drumul... Drumul nu se mai cunoaște.

Viscolul urlă sălbatec.

Vîntul s-a domolit. Ninge des.

Drumețul se oprește. Nu se aude decît răsuflarea sa grea, întetită.

S-aud niște trosnituri. Drumețul ascultă. I se pare că vine cineva. Se aude cum se sparge pojghița înghețată de zăpadă, poleiul. Pe albul zăpezii apare o matahală uriașă.

Barbu, căci drumețul rătăcit este lăutarul nostru, se trîntește în troianul îngrămădit de vînt, îngropîndu-se cu totul...

Matahala se apropie... Se aud pașii din ce în ce mai deslușit și mai aproape...

Viscolul învăluie, și mai mult, matahala fantastică...

Auzind pași, gata să-l calce, Barbu sare în sus.

Pe cîmpul întunecat, prin ninsoare, nu se vede decît lăuta ridicată deasupra capului, ca un buzdugan...

Stau, față în față, matahală și drumeț, încremeniți. Drumețul scoate un strigăt sălbatec, iar matahala, ridicată în două picioare, un nechezat prelung, înfiorător.

Pe cîmp apar și dispar drîmbe de lumini. S-aud glasuri omenești, lătrat de cîini.

Drumețul stă lîngă bietul cal asudat, rebegit, speriat...

Ciobanii își caută calul.

Barbu strigă:

— Hei!

Se văd prăjinile cu șomoiege aprinse de paie în vîrf, se văd ciobanii.
De la iernatic se aud tălăngile oilor... Aleargă cîinii, hămăie, se reped...

Barbu Lăutaru a mai călătorit mult prin Moldova.

A trecut munți, vaduri de ape, a bătut șleaurile mari și mici, a poposit
la țărani și ciobani, prin colibe și sub cerul înstelat.

În urma lui rămîneau drumurile nesfîrșite, munții, potecile de codru
pe care le-a străbătut...

Dintr-un șleau nesfîrșit, pe care nu se vede țipenie de om, înfundat
într-un codru, se vede o potecă. Poteca e goală, pustie.

E toamnă. Cad frunzele.

La o cotitură a potecii, pe scoarța unui fag gros, proaspăt cioplit, se
vede incrustat un nume cu litere proaspete: Barbu Lăutaru.

La capătul potecii, pe malul unui rîu, Radu îi spune lui Barbu:

— A trecut munții în vremea ciumei...

BARBU — *(cu fața în palme, jucîndu-se cu cercelul din ureche)* De aiasta
n-am aflat-o...

RADU — Au fugit... Îi căutau arnăuții... Au fost dăruiți boierilor și mînș-
tirilor!

BARBU — De unde ai aflat?

RADU — Din gura lor...

La Iași. Acasă la Barbu.

TINCA — *(către Vienez)* Niciunul nu vă duceți...

VIENEZUL — Fiecare rîu își caută matca... Barbu va veni...

TINCA — *(blestemînd)* Parcă i-a luat mințile, Glira... Umblă și umblă...

VIENEZUL — I-a făcut farmece...

TINCA — *(speriată, aducîndu-și aminte)* Vai! Cercelul ce mi-a lăsat era
fermecat!...

Pe șleaul mare, nesfîrșit și gol, care se înfundă în codru, se vede o droșcă.
Trăsura se apropie tot mai mult.

Vasile Alecsandri stă pe capră, lîngă vizitiu.

Trăsura este închisă, are perdelețe la geamurile ușilor.

Vasile Alecsandri soarbe cu privirea cîmpul, luncile, codrul. E trist.

VIZITIUL — *(către Vasile Alecsandri)* Nu ți-amări inima, boierașule, nu
ești singurul moldovean care se duce în străinătăți la învățătură...

ALECSANDRI — Matale ți-i ușor să vorbești... dar eu cînd mă gîndesc
la înstrăinare...

VIZITIUL — *(speriat)* Ferească dumnezeu! Să nu te înstrăinezi, cucona-
șule...

ALECSANDRI — *(înciudat)* Numai tata mi-a făcut-o... El e vinovat...

VIZITIUL — Trec anii, boierule... *(îndeamnă caii)* Dee! Hii!

Fata care l-a petrecut pe Barbu, stă pe prispa casei. Impletește la un
ciorap cu un cîrlig primitiv de lemn și cîntă:

Frumos este trandafirul
 Ca bădița cu chimirul,
 Ca bădița care vine
 Dorulețul să-mi aline...

Vasile Alecsandri ascultă, apoi sare din droșcă, îndreptându-se spre casa de unde vine cîntecul.

Cu cît Vasile Alecsandri se apropie, cu atît melodia fetii se aude mai aproape.

Alecsandri se oprește și se adresează prietenilor săi care s-au dat jos din droșcă:

— Bădie Donici... Bădie Kogălniceanu. Ascultați ce cîntec minunat!

— Minunat, Alecsandri, minunat! răspunde Donici.

Vasile Alecsandri se apropie de fată. Fata îl simte și se oprește din cîntare. E speriată, rușinată.

ALECSANDRI — (*către fată*) Frumos ai cîntat... Te-am ascultat... De unde știi cîntecul acesta?

FATA — (*cu mîndrie în glas*) De la Barbu Lăutaru...

ALECSANDRI — (*mirat*) Unde-i Barbu Lăutaru?

FATA — În toată Moldova...

Droșca s-a oprit.

Alecsandri aleargă. Ajunge pe ceilalți și se urcă cu toții în droșcă. Pleacă.

Droșca se pierde pe coama dealului, profilîndu-se pe cer.

Droșca tinerilor progresiști este ajunsă din urmă de o trăsură trasă de șase cai de rasă arăbească, înhămați buziși. În urma trăsurii galopează doi arnăuți călări. În trăsură mare, vieneză, se află Marghiolița, Pantazoglu, Armașul, Aga, Cămărașul și nazirul. Nazirul stă pe scaunul din spatele trăsurii.

Pantazoglu clipocește, rezemat cu capul de perna cupeului. Marghiolița rîde, dîndu-și ochii peste cap de grosolăniile și glumele marilor boieri.

La un hop, postelnicul se trezește, tresare speriat, strigînd:

— Hoții! Hoții!

Postelnicul își freacă ochii, zicînd:

— Ce vis... ce vis am mai visat...

Marghiolița și armașul rîd, iar Pantazoglu își face cruce și se așează iar la dormit.

Trăsura tinerilor progresiști este lăsată în urmă într-un nor de praf.

Vizitiul moldovean nu vrea nici el să se lase mai prejos...

Incepe întrecerea între caii moldovenеști și caii arăbești.

Caii arăbești galopează, focoși, albi de spumă, sforăie, sar. .

Caii moldovenеști merg în acelaș trap iute și îndesat, mișcîndu-și picioarele ca niște moriști. Vizitiul moldovean nu-i bate, nu strigă ca surugiii, nu înjură. Stă calm pe capră, sigur de izbîndă. Numai Vasile Alecsandri e neliniștit, dînd semne de nerăbdare.

Vizitiul îndeamnă caii cu vorbă blîndă, domoală:

— Hai, cai tatii, hai...

Caii moldovenеști se aștern și mai strașnic la drum...

Caii arăbești se vlăgue, se opresc la un deal și tremură din tot corpul sub biciul surugiului.

Brișca cu tinerii boieri trece înainte. Marii boieri rămîn în norii de colb.

Alecsandri, Donici și Kogălniceanu ajung la hanul „Zimbrul Moldovei“.

Vizitiul moldovean oprește caii, zicînd:

— Pîrrrr! Ovăz la cai și vin la boieri.

Lume multă. Căruțe, hărăbăli, cotiuge, trăsuri, poștalioane.

Sînt, toate, îngrămădite prin curte, pe afară, în drum.

Grajduri, cai, hălături; argați și surugii.

La han este și poșta de schimb a cailor.

În drum au poposit care cu coviltire: olari, lingurari și cărbunari.

Drumeții își dreg căruțele, își ung osiile, își leagă poverile, dau mîncare și apă la vite.

Din han se aud voci, strigăte, cîntece.

Se aude glasul melodios și tărăgănat al unei țărănci, apoi răsună glasul unei viori.

Intră tinerii boieri progresiști.

Revederea cu Barbu Lăutaru e caldă, prietenească.

Toți privesc la boierii care dau mîna și se îmbrățișă cu Barbu Lăutaru.

Atmosfera din han capătă însuflețire.

Tinerii boieri se așează la mese printre țărani, rîzînd, strîngîndu-le mîinile.

Unii țărani le fac loc tinerilor cu nedumerire, dar bucuroși.

Un țăran bătrîn îl întreabă pe Barbu Lăutaru, privind tinerii boieri:

— Ce hram poartă?

— Se au cu boierii cei mari ca mîța cu cîinele...

Țăranii dau din cap a înțelegere, privind pe tineri cu prietenie și căldură.

În han sînt și doi haiduci de-ai lui Radu. Cei doi haiduci sînt îmbrăcați țărănește, ferindu-și junherele și satîrele de privirile bănuitoare ale oamenilor. Beau cu socoteală, ascultînd tot ce se spune. Numai intrarea boierilor în han i-a făcut să tresară, dar și-au dat repede seama ce fel de oameni sînt tinerii. I-au măsurat dintr-o privire și s-au liniștit.

Tinerii boieri ciocnesc ulcelele pline cu vin cu țăranii, cu drumeții din han: lingurari, cărbunari, olari.

Donici întreabă un grup de țărani:

— Unde-ați pornit, oameni buni?

— Apăi, răspunde unul, am pornit și noi cu plîngerile la domnie...

DONICI — Cui vreți să dați plîngerea?

ȚĂRANUL — Apoi, cui vrei dumneata?... Domnitorului, că în el ni-i nădejdea...

KOGĂLNICEANU — V-o răsluit moșia?

ȚĂRANUL — Ne-o răsluit-o...

DONICI — (*întristîndu-se, apoi zîmbind*) Credeți că veți afla dreptate?

Țăranii se privesc cu înțelegere.

— Am să vă spun o parabolă, începe Donici, dezbrăcîndu-se de halatul plin de praf. Niște țărani, care aveau mare necaz cu rîurile și rîulețele care se revărsau peste ogoarele și satele lor, furîndu-le holda, vitele, casele și chiar copilașii, au pornit să se plîngă rîului cel mare, în care se vărsau toate rîulețele cele mici. Însă, spre mirarea țăranilor, cînd au ajuns la rîul cel mare, ce să vadă? Mai toată averea lor plutea pe rîul cel mare... Țăranii au privit, au clătinat din cap și, dîndu-și seama de ce fel de dreptate vor afla la rîul cel mare, s-au întors înapoi...

Țăranii ascultă parabola înțeleaptă a boierului și-l aprobă, clătinînd din cap.

Sosesc la han și boierii pe care caii moldovenеști i-au lăsat în urmă. Trăsura li-i stricată, așezată pe un drug ce se tîrîie pe pămînt.

Arnăuții merg în urma trăsurii, pe jos, ținînd caii de dîrlogi, ca în urma unui dric de înmormîntare.

Barbu cîntă un cîntec haiducesc din gură. Se aude vocea lui pînă afară:

Foaie verde de alună
Trece voinicul pe lună
Și codru voios răsună...

În han intră Pantazoglu, Marghiolița și ceilalți boieri, deșelați, strîmbi, cu mîinile pe șale. Cămărașul și Armașul se vaită, șchiopătînd, cu picioarele amorțite.

Boierii privesc chiondăriș la tinerii progresiști, la țărani.

În han se face liniște.

Arnăuții alungă niște țărani de la mese, făcînd loc stăpînilor.

Ișlicele boierilor sînt atît de mari, încît tinerii rămîn cu privirile asupra lor, cu zîmbetul batjocoritor în colțul buzelor.

Cei alungați de la mese se ridică anevoie.

KOGĂLNICEANU — (*făcînd loc țăranilor alungați*) Aici, oameni buni, aici aveți loc... (*cu dragoste față de țărani*) Întîi v-au alungat de pe moșie, apoi și de la mesele voastre...

Barbu, cînd îi vede pe boierii ce l-au umilit și l-au pedepsit, își pierde pentru moment cumpătul, încetînd, dintr-o dată, cîntecul, rămînînd mut, cu gura deschisă...

Acești boieri îi trezesc amintiri triste...

Barbu continuă cîntecul haiducesc.

Țăranii nu mai sînt veseli. Tac și privesc pe sub sprîncene.

Cei doi haiduci nu-și află loc, își pipăie din vreme în vreme jungherele...

PANTAZOGLU — (*către prieteni*) Eu zic să ne grăbim, vremea poate vremui...

ARMAȘUL — Ar trebui să schimbăm caii... Dar caii de poștă nu sînt de rangul nostru...

Prin fereastră se vede afară cum se ridică nori peste cîmp, peste pădure...

Barbu cîntă. Pantazoglu face din mîină semn lăutarului să se apropie.

Barbu se apropie, cîntînd.

Marghiolița și Șuțache vorbesc de Glira.

ȘUȚACHE — (*rizînd*) Cum o cheamă pe țiganka cea frumoasă, ducă Marghiolița?

MARGHIOLIȚA — Glira, mehenghiule, Glira... (*amenințător*) Dar nu ți-o vînd...

ȘUȚACHE — Îți dau, în schimb, două roabe tinere, un armăsar arăbesc și o pungă cu galbeni...

MARGHIOLIȚA — Să vedem după Sînzene, cînd o s-o aduc la Iași de la moșie împreună cu alți robi pe care vreau să-i vînd...

PANTAZOGLU — (*auzînd că-i vorba de Glira*) Pe roabă n-o vînd.

Barbu încetinează pasul, auzînd ce se spune despre Glira. Fața i se face albă, buzele i-s uscate. Ii tremură mușchii obrazului. Simte că se înăbușă, dar se stăpînește. Vrea să afle tot. Pantazoglu se răstește la el:

— Cîntă ceva evropenesc, țigane, nu de haiducie, că pe aici nu avem haiduci! Ți s-a dus faima de geaba... Nu faci două parale...

Cei doi haiduci se privesc, iar unul începe să tușească, ca și cum s-ar fi înneecat...

BARBU — (*către Pantazoglu, care s-a apropiat provocător de el*) Acestea-s cîntecele noastre, boierule... Altele nu avem.

PANTAZOGLU — (*vrînd să-l lovească pe Barbu*) Țigane!

BARBU — (*prinzîndu-i mîna ca într-un clește*) Ia seama, boierule, să nu-ți mînjești mîna de obrazul negru, țigănesc...

Arnăuții stau gata să se repeadă asupra lui Barbu, dar țărani și haiducii se ridică în picioare, pregătiți să-l apere pe lăutar.

Arnăuții se dau înapoi și se așează la locurile lor. Stau la mese și boierii și țărani... Se fulgeră din priviri unii pe alții...

KOGĂLNICEANU — (*stînd în picioare și continuînd să privească cu dispreț și scîrbă pe marii boieri*) Sărmani epiroți! Din coadă de cîine nu faci sită de mătase...

Kogălniceanu se așează pe scaun.

Barbu Lăutaru prinde curaj. Pentru a se răzbuna pe Pantazoglu și Șuțache, care vrea să-i ia iubita, începe să cînte din gură un cîntec ce înveselește tot hanul. Apropiîndu-se de marii boieri, începe a zice:

Chiu, și viva fericit,
Boierul s-a căftănit.
Chiu, chiu, chiu și ha, ha,
Trăiască măria sa!

Țărani și haiducii nu-și mai potolesc rîsul.

Barbu continuă să cînte în derîdere, la urechea nazirului, care se ferește:

Cu-antereu de citarea
Și cu fes de indrinea,
Chiu, chiu, chiu și ha, ha,
Trăiască măria sa!

Marghiolița privește cu ochi de pisică la tinerii boieri progresiști, la țărani. Zărind mînerile de os ale jungherelor ce stau în brîul celor doi haiduci, începe să-și scoată cu repeziciune inelele de pe toate degetele, brățările, aruncîndu-le, pe furîș, în sîn.

Marii boieri se ridică să plece, plini de furie și mînie. Șuțache strigă la țărani ce rîd:

— Ce căscați ochii la noi? De ce rîdeți? Ce-ați văzut?

— Rîd de măriile voastre, că v-au crescut prea mari căciulile pe cap, zice unul din haiduci, ridicîndu-se în picioare.

În han izbucnesc hohote de rîs.

Cei doi haiduci se înțeleg din priviri și semne și se strecoară afară. Sar pe cai și gonesc de-a dreptul peste cîmpuri, intrînd în pădure. Afară începe să plouă. Fulgeră, tună.

Marii boieri se urcă în trăsura lor stricată, pornind din nou la drum. Trăsura nici nu se mai vede de ploaie. Nazirul e făcut ciuciulete pe scaunul din spatele trăsurii.

Trăsura merge încet, urmată de cei doi arnăuți călări.

Barbu stă la masă lîngă Donici, alături de țărani. Donici îi pune mîna pe umăr lui Barbu, spunîndu-i, ca îmbărbătare prietenească:

— Măgarului îi place mai mult cîntecul cocoșului de pe grămada de gunoi, de cît cîntecul privighetoarei.

Pe Barbu îl frământă întâmplarea Glirei. Ar vrea să-și descarce sufletul unui prieten bun care să-l înțeleagă. Își ascunde frământarea și durerea. Se silește să fie vesel. Alecsandri îl privește mereu, de parcă ar vrea să-i citească în inimă. Tînărul boiernaș nu-i poate pătrunde taina...

Ploaia a încetat. Se ivește soarele.

Tinerii progresiști părăsesc hanul. Își iau rămas bun de la țărani, de la Barbu.

BARBU — (*către Alecsandri*) Du-te sănătos... Luminează-ți mintea ca să poți lumina și pe alții, dar să nu-ți uiți țara și locul unde te-ai născut...

Alecsandri îl îmbrățișă și îl sărută pe Barbu Lăutaru. Se urcă în droșcă, pe capră, pornind din nou la drum.

Barbu rămîne în drum, privind cu ochii înnecați de lacrimi.

În han e veselie. Barbu a înflorit ca un pom în primăvară. I s-a luat ceața de pe ochi, de pe suflet. Cîntă. Nu mai arată îmbătrînit, desnădăjduit. În suflet i s-a aprins o flacără nouă. E flacăra dragostei lui către Glira.

În prag apar Radu, haiducii.

Intră cu işlichele marilor boieri în vîrful flintelor și hangerelor. Unul are marele işlic al postelnicului, altul, pe cel al cămărașului.

Țăranii recunosc căciulile boierilor de care au rîs nu cu mult înainte. Fesul nazirului se află în hangerul lui Radu.

În han a încetat cîntecul, a încetat vorba. Toți privesc cu sîngele înghețat în vine...

Hangiul holbează ochii și tremură.

Radu stă în prag, se înclină în toate părțile, zicînd:

— Bună ziua la toți!

Radu se întoarce către hangiu. Îi aruncă o pungă de galbeni, zicînd:

— Ce tremuri? Dă băutură și mîncare la toată lumea! Că de plătit...

Radu arată cu mîna işlichele boierilor, zicînd:

— ...plătesc măriile lor...

În han se sparge ghiața. Țăranii încep să rîdă.

Radu, pentru a arăta țăranilor că haiducii nu-s ucigași de rînd, pune mîna pe fesul nazirului, zicînd:

— Numai cu asta m-am răfuit... L-am judecat după legea haiducească...

Radu aruncă fesul nazirului cu scîrbă într-un ungher al hanului. Fesul se rostogolește ca un ceaun... Țăranii rîd...

Haiducii aruncă işlichele în ungherul în care s-a rostogolit fesul nazirului.

Hangiul, hangița, servitorii, aduc la mese vin și mîncare.

Radu și haiducii se așează la mese, printre țărani.

Radu și Barbu stau sub un stejar bătrîn din fața hanului. În han se aud cîntece și chiuituri. Petrec haiducii și țăranii.

BARBU — Pe Glira vrea s-o cumpere Șuțache...

RADU — S-a făcut tîrgul?

BARBU — Postelniceasa nu i-a dat un răspuns... L-a amînat pînă după Sînzienă... Fata e la moșie și vrea s-o aducă la Eși cu alți robi pe care vrea să-i vîndă.

RADU — Aha, aha. Bine... (*gîndindu-se*) Frate Barbule, să n-ai nici o grijă... Eu nu uit binele ce mi l-ai făcut...

Moșia lui Pantazoglu, unde se află Glira. Se văd împrejmuirile de ziduri înalte, casa, grădina cu pomi fructiferi; mulțimea de robi și roabe. Postelnicul Pantazoglu doarme în iatacul lui. Stă întins pe sofă. E tabietul lui de după masă...

Glira îi netezește mîna, încet, abia atingîndu-l cu degetele. Numai în felul acesta poate adormi... Numai desmierdat de mîinile unei femei tinere, unei roabe...

Glirei îi curg lacrimile.

Postelnicul se face că doarme, privind-o pe fată cu un ochi pofticios.

Glira s-a oprit și ascultă. Privește în gol. E tristă, slăbită. Boierul vrea s-o tragă spre dînsul.

Glira se smulge și fuge. Iese.

Se lovește de postelniceasă, care intră în iatacul boierului.

MARGHIOLIȚA — (*furioasă*) Imi scoți ochii, netoato! Nu vezi?

GLIRA — Iertare...

MARGHIOLIȚA — Ce mai stai? Fugi și mătură în cotețul găinilor, udă florile, spală scările...

Glira se duce cu pași grăbiți. Marghiolița privește în urma roabei și rămîne fermecată de frumusețea ei. Glira e subțire, mlădiaoasă, cu foc în priviri, ca dogoarea soarelui ce coace grînele...

Marghiolița o urăște pentru această ținută și frumusețe...

În iatacul lui Pantazoglu. Marghiolița e bucuroasă. Il ia de gît pe postelnic și îl sărută tare pe buze.

— Mergem la Paris, postelnice! La Stambul, la Veneția! M-am săturat de Moldova! De mirosul de cojoc și opinci...

Postelnicul se ridică în cot, văitîndu-se. Iși privește nevasta, speriat. Marghiolița dansează singură prin iatac și cîntă:

O! Paris, dulce oraș de viață!
Numai în tine e de trăit.
În tine este multă dulceață
Cînd sînt parale de cheltuit...

PANTAZOGLU — (*privindu-și nevasta*) Ai înnebunit, zău; ai înnebunit cu adevărat... Ce, femeie, ai streche?

MARGHIOLIȚA — Paris! Stambul! Veneția!

PANTAZOGLU — De unde mahmudele? De unde rubiele? De unde zloțișori? De unde napolioni? Luxul matale mi-a păpat două moșii, vîndute la mezat...

MARGHIOLIȚA — Vindem și restul moșiilor, vindem robri — iată napolioni! Iată mahmudele! Numai pe Glira iau zece pungi de aur! Are destui nuri și l-a aprins pe aga Șuțache...

PANTAZOGLU — Are el destule roabe să-l servească...

MARGHIOLIȚA — El vrea să-l servească Glira... Nu numai să-l mîngîie, să-l adoarmă...

Pe boier, la auzul acestor cuvinte, îl apucă tusa, se înneacă, vrînd să zică ceva, dar nu poate.

Postelniceasa părăsește iatacul boierului.

Postelnicul se bate cu pumnii în piept, de tusa.

Glira și alți robi de-ai postelnicului Pantazoglu, însoțiți de câțiva arnăuți călări, sînt duși la Iași, încărcăți într-o singură haraba trasă de trei cai sdraveni, osoși, cai de povară, austrieci.

Harabaua merge încet.

Robii sînt însetați, fug pe la fîntîni, dar arnăuții îi alungă, îi lovesc.

Robii urcă dealul pe jos.

În haraba n-au rămas decît robii bătrîni, copiii și Glira.

Drumul se afundă într-un codru.

E dimineață.

Cîntă păsările, s-aud tălăngi de oi...

Un uliu se rotește de-asupra cîmpului...

Intr-o poiană poposește o poteră. Căpitanul puterii a ieșit la drum și privește, ținînd dîrlogii calului ce paște.

Arnăuții îl salută pe căpitan. Un arnăut zice cu glas tare:

— Noroc bun la poterăși!

— Mulțumim, arnăuților, răspunde căpitanul. Incotro?

— La Eși, răspunde alt arnăut.

Toate privirile se îndreaptă spre Glira. Căpitanul de poteră își răsucesce mustața, zicînd:

— Frumoasă păsărică are stăpînul vostru...

Glira nu întoarce capul.

Poterășii rîd. Unii se ridică în picioare să privească roaba, alții își văd de treabă, curățindu-și și încărcîndu-și armele, trăgînd cîte-o dușcă de vin din ploștile de lemn, încrustate și înflorite, prinse în curele decăprioară.

I-ul POTERAȘ — Noi, poterășii și haiducii, sîntem ca soarele cu luna: cît umblăm nu ne mai întîlnim...

AL II-lea POTERAȘ — Haiducii au destule gazde.

AL III-lea POTERAȘ — Cine să-i dea pe mîna puterii? Clăcașii? Robii?

AL IV-lea POTERAȘ — Mai de grabă ne vînd pe noi haiducilor...

I-ul POTERAȘ — Nu ne-ar fi la îndemîină dacă am cădea în mîna lui Radu...

AL III-lea POTERAȘ — Ne-ar legăna vîntul pe crengile copacilor...

AL II-lea POTERAȘ — (*făcînd glume și răspunzînd*) Te-ai prinde să te dai de-a huța... Ție au să-ți umple pielea cu paie și au să te pună sperietoare de vrăbii în cînepă....

Arnăuții și harabaua cu robi au dispărut în codru.

Liniște. Nu se aude decît adierea vîntului ce foșnește prin frunze.

Iarba din poiene unduie ca valurile mării.

Se aud împușcături, izbituri de iatagane, strigăte și țipete, cai nechezînd.

Poterășii ascultă și sar pe cai, dispărînd în goană.

Radu și haiducii atacă pe arnăuții ce duc pe robi. Haiducii atacă din toate părțile.

Radu conduce lupta, dînd pildă de curaj și vitejie.

Arnăuții se apără cu înverșunare, luptînd fiecare cu doi și cu trei haiduci.

Radu doboară un arnăut și se repede la al doilea, salvînd de la moarte un tovarăș de al său. Dintr-o singură lovitură de iatagan cade și al doilea arnăut.

Unul din robi fuge pe cîmp. Arnăuții îl ochesc cu flintele. Robul cade.

În timpul luptei, femeile bocesc, copiii țipă.

Glira îl urmărește pe Radu cum înfruntă moartea. Ei nu-i este frică.

Poterășii înconjoară pe haiduci.

Lupta se dă pe viață și pe moarte.

Printre haiduci se află și țărani care au părăsit podvezile în drum. Moș Ștefan se luptă cu un poteraș. Bătrînul clăcaș l-a trîntit la pămînt pe dușman, punîndu-i genunchii pe piept, gata să-l ucidă. Un alt poteraș îi înfige cuțitul pe la spate și bătrînul se prăbușește.

Se reped și robii în luptă. Pun mîna pe armele celor căzuți. Iau topoarele, iataganele. Sar în ajutorul haiducilor. E o învălmășeală de trupuri ce se vînzolesc în țărînă și sînge.

Pămîntul e presărat de cadavre. Au căzut haiduci, poterași, arnăuți și robi. Cei răniți se vaită, se tîrîie.

Pe cîmp se vede un cal ce fuge cu un arnăut rămas cu piciorul în scară, tîrîndu-l. Alți cai, înșeuăți, aleargă, împiedecîndu-se în dîrlogii frîielor.

În toiul luptei, un arnăut se repede la Glira, o aruncă pe coama calului și fuge. Gonește nebunește.

Radu strigă la cei doi haiduci de lîngă dînsul:

— Prindeți-l! Luați-i roaba și uciideți-l!

Cei doi haiduci își fac potecă printre poterași. Radu și alți haiduci le vin în ajutor.

Rîndurile poterașilor s-au rărit. S-au rărit și mai mult rîndurile haiducilor și robilor.

Un arnăut își descarcă flinta în pîntecul unuia din caii celor doi haiduci trimiși de Radu după Glira. Își descarcă flinta în clipa în care calul sare peste poterași. Calul se prăbușește peste călăreț. E doborît și al doilea haiduc trimis de Radu.

Arnăutul fugar se îndepărtează cu Glira.

Radu, văzînd că i-au căzut cei doi tovarăși de luptă, se repede și mai vijelios, croindu-și drum cu paloșul în mînă, ajutat de cîțiva robi.

Radu a scăpat și fuge după arnăut, căutînd să-l ajungă. După el se iau trei poterași călări.

Gonește Radu; gonesc poterașii.

Poterașii se apropie de Radu.

Radu își îndeamnă calul ce îl duce ca vîntul.

Poterașii sînt aproape. Radu își întoarce dintr-odată calul și se repede asupra dușmanilor, doborînd dintr-o lovitură un poteraș. Poterașul omorît rămîne cu picioarele în scările șăii. Calul aleargă cu dînsul peste cîmp. În vreme ce Radu răpune pe primul poteraș, un al doilea poteraș își descarcă flinta în haiduc, pe la spate, strigînd:

— Moarte pentru moarte!...

— Cîine! strigă Radu, repezindu-se asupra lui.

Radu răpune și pe al doilea poteraș care se rostogolește de pe cal. Al treilea poteraș o rupe de fugă...

Calul lui Radu stă în loc, nechează, tremură din tot trupul. Își simte stăpînul sleit, în primejdie.

Radu se apleacă pe coama calului său, ținîndu-și rana cu o mînă, șoptindu-i murgului la ureche, încetișor, cu glasul stins:

— Du-mă în codru, murgule, să mor la umbra fagilor și gorunilor, pe covorul de iarbă verde, lîngă izvoare...

Calul îl duce pe Radu încet, pe o potecă din codru, nechezînd. Își duce stăpînul pentru ultima dată...

S-a stîrnit vînt. Codrul vuiește.

Calul se oprește. Își întoarce capul și privește la stăpîn. Ochii calului sînt umezi, triști.

Radu descalecă. Calul îl atinge cu botul, mirosindu-i sîngele ce gîl-

giie din rană. Il atinge cu botul de parcă ar vrea să-l ajute, să-l simtă că trăiește, că nu va muri. Ii suflă cu nările de parcă-ar vrea să-i dea tărie...

Radu se ridică într-un cot, își rotește privirile, luîndu-și rămas bun de la fagi și stejari, de la ulmi și goruni, de la cal, de la izvoarele ce șoptesc cu glas tainic...

Radu moare.

Calul răscolește cu copita la rădăcina unui gorun și nechează privind depărtarea.

Curtea lui Pantazoglu din Iași.

După amiază de vară.

Barbu dă tîrcoale curții. Ar intra și n-ar intra. I-i teamă...

Privește zidul ce împrejmuiește curtea. După acest zid tînjește Glira...

Barbu se apropie de poartă. Se apropie ca un hoț sau ca un osîndit la moarte. Pe această poartă a mai intrat odată... De atunci e mult... Tatăl său a murit... El i-a luat locul în lăutărie... Și nu-i mai fericit decît bătrînul Stan...

Barbu bate în poartă. Poarta se deschide încet, cu zgomot metalic. Lăutarul intră.

Pantazoglu își fumează narghileaua de după amiază. Soarbe din cafea. E cu fața puhavă de somn, moleșit. Stă turcește pe sofaua din salon și-l ascultă pe Barbu.

BARBU — (*continuînd cele ce are de spus*) Pentru asta am venit... Vreau s-o răscumpăr din robie...

PANTAZOGLU — (*privindu-l pe Barbu cu jumătate de ochi, ca pisica pe șoarece*) Da' de cînd te-ai făcut negustor de robi, țigane?

BARBU — (*simțind întrebarea boierului ca un fier în inimă, reținut*) O răscumpăr pentru a o lua de nevastă... Pentru a-i da libertatea.

PANTAZOGLU — (*ținîndu-și narghileaua în mînă*) Ha, ha, ha! Iaca cine s-o găsit să facă orînduire în țară! (*găsind mijlocul de a se răzbuna pe Barbu, cu vorbă mieroasă, prefăcută*) Dacă-i vorba că vrei s-o iei de nevastă, atunci se schimbă socoteala... Putem sta de vorbă...

BARBU — Cîți galbeni vrei, măria ta?

PANTAZOGLU — (*potolind avîntul lui Barbu*) Nu acum... Să vii mîine la tîrg. Acolo am să ți-o dau...

Zi de iarmaroc la Iași. Tîrgul se află pe valea Bahluiului, sub dealurile Cetățuiei.

Glira este scoasă în tîrg, împreună cu alți robi.

Lume multă, pestriță, din toate regiunile: de la munte, de la deal, de la șes....

Tarabe cu mărfuri de vînzare; țărani care-și vînd vitele, grînele; negustori ambulanți, ce vînd sumane, pînzeturi, basmale.

Muntenii își vînd cherestelele, dranițele, leațurile și costoroabele...

Lingurari, ursari, căldărari...

Negustori de toate națiile și porturile: turci, greci, armeni, evrei, lipoveni, nemți, moldoveni.

Căruțe cu coviltire și harabale trase de trei cai lăturași.

Se vînd haine turcești și nemțești, fesuri și jobene vieneze, ilice și işlice, testemele, rochii de mătase, dantele, șaluri, blănuri...

Glira privește această lume nesfârșită. E gătită ca de sărbătoare... Negustorii cumpără robi, vite, oi, berbeci, țesături. Unul caută un rob în gură, strigînd:

— Cască gura!

Il lovește cu piciorul, zicînd:

— Nu-i bun. E fără dinți... Prea bătrîn...

Barbu merge prin mulțimea din iarmaroc. Iși face loc cu mîinile, ca printr-o pădure neumblată...

În tîrg se aud țipete... Niște arnăuți smulg de lîngă părinții lor copii pe care i-au cumpărat negustorii.

Se văd mamele smulgîndu-și părul de durere și disperare. O mamă strigă:

— Luați-ne și pe noi, boierule, nu ne despărțiți de copilașii noștri!... Indurați-vă!...

Arnăuții o lovesc pe mamă cu picioarele...

Un boier privește mama disperată și zîmbește. Spune unui alt boier:

— Ce să fac cu robii care nu-s buni de muncă? Strică mîncarea...

Un telal strigă:

— Doi galbeni ocaua de carne de rob! Doi galbeni!

Se văd robi puși la cîntar...

Barbu ajunge la Glira. Șuțache vrea s-o cumpere.

ȘUȚACHE — Cît vrei, postelnice Pantazoglu?

MARGHIOLIȚA — (*răspunde în locul bărbatului*) Cam mult, berbantule, craiule de pică... Cam mult... Dacă am să zic cincizeci de galbeni, îi da?

ȘUȚACHE — Cincizeci, ducă Marghiolița, dacă așa zici matală...

Glira privește în pămînt. Ridică ochii spre Șuțache, care o cumpără, dar în acea clipă îl vede pe Barbu. Ochii ei se luminează. Frumusețea ei capătă o strălucire și mai mare.

BARBU — (*care vede pe Șuțachi*) Șaizeci de galbeni!

ȘUȚACHE — (*mirat*) Dar de unde ai mai răsărit, țigane? Vrei să-ți măsoari puterile cu mine?

Incepe a se aduna lumea. Mulțimea îl cunoaște pe Barbu și-l știe pe Șuțache cît de bogat este. În afară de aceasta, frumusețea și gingășia Glirei atrag privirea oricui...

ȘUȚACHE — Șaptezeci de galbeni!

BARBU — (*disperat, din cale afară de nervos*) O sută! (*iși scoate chimirul, aruncîndu-l jos*).

Lăutarul e disperat. Glira îl privește...

În acest timp s-au adunat mii și mii de țărani, negustori, breslași.

Barbu nu mai are bani.

Murmure de mirare în mulțimea adunată. Toți sînt cu ochii la Barbu.

Șuțache vede disperarea lăutarului și capătă curaj. E gata să spună o nouă sumă de bani, dar în acest timp Barbu sare într-o căruță de lîngă dînsul și începe să cînte:

De s-ar afla cineva
Să-mi citească inima,
Ar ceti pîn-ar muri
Și tot n-ar mai isprăvi...

■ ■ ■ Din toate părțile vin țărani, își fac loc, privesc. Vin ca o apă, ca o amenințare..... Tăcuți, dar hotărîți, plini de ură...

Un țăran strigă mulțimii:

— Să nu lăsăm s-o cumpere boierul, oameni buni! Lăutarul e-al nostru! Pe inima noastră cîntă! Să-i răscumpărăm noi roaba!

Mulțimea începe să arunce bani.

Un haiduc dă un pumn de galbeni. E unul din haiducii care a scăpat din lupta cu arnăuții și poterașii.

Fiecare aruncă ce-l lasă inima, ce poate.

Banii cad într-una. Cad ca ploaia deasă la început, apoi tot mai rar și mai rar.

ȘUȚACHE — (*strigă, tremurînd mai mult de groază*) Dau două sute de galbeni!

ȚĂRANUL — (*numărînd banii de jos*) Trei sute de galbeni dă norodul.

Se văd țărani care își desfac chimirele, femeii care își desnoadă nodurile basmalelor cu dinții, plîngînd, grăbindu-se, tremurînd de frică și groază ca nu cumva roaba să fie cumpărată de boier.

Banii cad tot mai rar... Se vede o țărăncă privindu-și nodul din basma, gol; un țăran, uitîndu-se în chimirul fără lețcaie. Ochi umezi, calzi, triști, sperați...

ȘUȚACHE — Patru sute de galbeni!

ȚĂRANUL — (*tremurînd, cînd vede că sînt ultimii bani*)

Cinci sute dă norodul!...

Nu mai cade nici un ban din mulțime. E țara întreagă adunată, darnu poate să răscumpere o roabă... E țara birnicilor...

— Țara e mai săracă decît un singur boier, zice meșteșugarul.

Mulțimea privește cerul senin, pădurile, așteptînd de undeva salvarea, minunea... Dar minunea nu vine de nicăieri. Șuțache prinde curaj din nou și zice triumfător:

— Dau șase sute de galbeni pe roabă...

Șuțache începe să numere pungile pline cu bani, dîndu-le Marghioliței...

Mulțimea stă mută. Telalul strigă:

— Hareci!

Arnăuții se reped s-o ia pe Glira.

Glira smulge pumnalul din brîul unui arnăut și strigă lui Șuțache, înfigîndu-și lama rece a fierului în piept:

— Mai bine moartă, decît roaba ta, cîine!

Arnăuții scot hangerile, pistoalele. Trag în văzduh.

Glira cade jos. Barbu se repede și o ia în brațe.

Glira cîntă, șoptit, numai pentru Barbu:

Frumos este trandafirul,
Ca bădița cu chimirul,
Ca bădița care vine,
Dorulețul să-mi aline...

Cu aceste cuvinte pe buze, Glira își dă sufletul. Înainte de-a muri, mai poate șopti lui Barbu:

— Robia nu se poate răscumpăra cu parale...

Soarele strălucește pe cerul dimineții de vară...

Au trecut mulți ani...

Seara.

O trăsură trece pe uliță cu Vasile Alecsandri.

Pe capra trăsorii se află același vizitiu moldovean, cu pletele albe ieșite de sub căciulă... Nici stăpînul nu mai este un copilandru. E om mare, ajuns în plină maturitate, luminat...

Vizitiul îndeamnă caii cu aceleași vorbe blînde:

— Hai, mînzele tatii, hai...

Alecsandri vede grădina Schultzer și strigă vizitiului:

— Oprește, moșule...

Vizitiul oprește.

Vasile Alecsandri coboară din trăsură.

Din grădină se aude clavirul, glasul unei cîntărețe ce cîntă:

O, Paris! Dulce oraș de viață,
Numai în tine e de trăit;
În tine este multă dulceață
Cînd sînt parale de cheltuit... (bis)

Vasile Alecsandri se oprește la intrarea în grădină, căutînd cu privirea peste mese, peste capetele celor adunați.

Glasul și cuvintele pe care le cîntă cîntăreța îl supără pe Alecsandri. Privește încruntat, dezgustat.

Pe scenă intră dansatoarele...

La o masă stau Donici, Kogălniceanu, Russo și Alecu Cuza.

Grădina e plină de boieri, boiernași, negustori, meșteșugari.

La o masă se află Marghiolița, Șuțache, Pantazoglu și Armașul.

Marghiolița a îmbătrînit. Rochiile pariziene n-o mai ajută cu nimic... Seamănă cu o paiată... Veliții boieri au bărbile albe ca zăpada, lungi pînă la brîu. Sînt ca niște strigoi orientali în mijlocul unei mulțimi pestrițe, în straie nemțești...

Donici strînge mîna lui Alecsandri.

ALECSANDRI — (*îmbrățișîndu-se cu Russo*) Cum a fost surghiunul la Soveja, Russo?

RUSSO — (*rîzînd* Post și rugăciune... Pîine și apă... Călugării și paznicii se țineau de porunca lui Sturza cel crud...

ALECSANDRI — (*îmbrățișîndu-l pe Kogălniceanu, rîzînd*) Tu tot în post și rugăciuni ai dus-o în surghiunul de la mînăstirea Rîșca?

KOGĂLNICEANU — Cred că te-a informat Alecu Cuza...

ALECU CUZA — Ce să informez? Era la curent cu noutățile cînd am ajuns la Paris...

ALECSANDRI — (*privind dansatoarele de varieteu, cîntăreța ce așteaptă să-i vie rîndul*) Văd că Parisul și-a mutat mahalaua la noi...

Dansatoarele dispar după culise, iar cîntăreța începe să cînte:

Dacă în tine a avut parte
Să șaz-un tînăr numai doi ani,
Moldova-i pare pustietate,
Iar moldovenii urangutani... (bis)

Marghiolița, Șuțache, Pantazoglu, Armașul și alți boieri care stau la alte mese, repetă după cîntăreață, bătînd din palme:

Urangutani! Urangutani!

RUSSO — (*simțînd că se sufocă*) O! patria mea! pînă cînd vei mai răbda defăimarea și noroiul ce-ți mînjesc obrazul tău curat?

ALECSANDRI — Ziua mîntuirii nu-i departe, Russo...

Meşteşugarul ascultă vorbele tinerilor progresiști. Meşteşugarul e gîrbovit de anii ce s-au scurs. Ii strălucesc ochii cînd aude că ziua mîntuirii nu-i departe... Nu mai privește pe scenă. Bea și rămîne pe gînduri chibzuind asupra vorbelor auzite, clătînînd din cap spre aprobare...

ALECU CUZA — Cu ce putem să ne mîndrim?

KOGĂLNICEANU — (*scofînd Foaia Comunală din buzunar, desfăcînd-o și arătînd cu palma*) Iată cu ce ne mîndrim! Robi de vînzare!... Citiți! Sîntem la jumătatea secolului al nouăsprezecelea!...

RUSSO — Robie...

ALECU CUZA — (*Plin de revoltă*) Beizadele ce-șiucid bucătarii robi că nu le pun sare în mîncare!...

KOGĂLNICEANU — Țărani ce-și lasă casele, vetrele și fug în păduri, trec peste hotare, numai să scape de biruri și boieri.

ALECSANDRI — Aceeași sălbătăcie, același întuneric... (*ca și cum ar lua o hotărîre strașnică*) Mă duc să-l aduc pe Barbu Lăutaru aici! Să auziți cum răsună de frumos glasul doinei...

RUSSO — Mergem împreună (*către ceilalți prieteni*) Voi rămîneți aici, ne așteptați.

La masă rămîn Alecu Cuza, Kogălniceanu și Donici.

Vasile Alecsandri și Alecu Russo se urcă în trăsură. Vizitiul moldovean a ațipit. Se deșteaptă. Trage de hățuri. Caii își ciulesc urechile. Parcă vor să audă îndemnul vizitiului. Pornesc.

Mahalaua Lăutarilor.

Barbu e îmbătrînit înainte de vreme.

E singur în casă. Cîntă o doină. Stă cu obrazul plecat pe vioară. Parcă îi ascultă sufletul... Pentru dînsul, vioara este o inimă ce bate... Incetează de cîntat și vorbește cu vioara:

— Fără tine aș fi un om de prisos, sfîrșit...

Tinca e trecută și ea. Stă la poartă. Privește. Parcă așteaptă să vină cineva. Cineva drag, de departe.

Vizitiul moldovean oprește trăsura în fața porții lui Barbu.

Se aude melodia doinei pe care o cîntă Barbu.

RUSSO — (*aruncîndu-și ochii peste mizeria din mahala*) Capul care poartă cunună de aur, este la grădina Schultzer, iar picioarele, desculțe, sînt aici... aceasta este povestea monstrului cu nouă capete, dragă Alecsandri..

ALECSANDRI — (*adresîndu-se Tincai*) E acasă meșterul Barbu Lăutaru?

TINCA — Acasă, dar nu mai cîntă...

ALECSANDRI — (*ascultînd melodia lui Barbu*) Spune-i că-l caută niște prieteni.

Tinca se uită nedumerită la boieri, apoi intră în casă.

BARBU — (*către Tinca care intră*) Cine?

TINCA — Niște boieri.

BARBU — (*răstit*) Nu cînt la boieri!

Alecsandri și Russo au și deschis ușa și intră.

E grea starea sufletească prin care trece Barbu.

Vasile Alecsandri a intrat în căsuța întunecoasă ca o flacără aprinsă.

ALECSANDRI — (*către Barbu*) Tu ai dezgropat doina, cîntecul haiducesc...

RARBU — Cui îi trebuiesc cîntecele mele?

ALECSANDRI și RUSSO — Țării...

ALECSANDRI — Tocmai de aiasta trebuie să cînți... Tace cîntecul, tace poporul... (*aducîndu-și aminte de vorbele ce i le-a spus Barbu în copilărie, pe malul Bahluiului, într-o dimineață*)... Dacă nu-i nor, nu-i ploaie și dacă nu-i soare, nu-i nor... Cîntecele nasc cîntece, Barbu Lăutaru... izbucnesc, din cînd în cînd, luminînd întunericul nopților... Ți-aduci aminte?

Barbu Lăutaru tresare. Se uită la Vasile Alecsandri, lung, ca și cum abia atunci l-ar recunoaște... Își îndreaptă șalele. Nu mai pare gîrbov. Fața i se rumenește, prinde culoare din ce în ce mai mult. Barbu spune hotărît:

— Hai! Să mergem atunci...

La ieșire, Barbu pune mîna pe obrazul vestejit al Tincăi.

Tinca privește în urma boierilor care au venit și l-au luat pe fratele său. E bucuroasă. Ea simte că pentru Barbu începe o nouă viață. Rîde.

În grădina Schultzer. La masa la care stau tinerii boieri progresiști, în așteptarea lui Barbu Lăutaru.

Donici le spune prietenilor săi:

— Alecsandri vrea să-l ducem pe Barbu Lăutaru la Mircești, să se întîlnească cu Franz Liszt, care e în trecere prin țara noastră, întorcîndu-se din Rusia.

În grădină intră Alecsandri, Russo și Barbu Lăutaru.

Cîntăreăța mai cîntă refrenul:

Și moldovenii urangutani...

Meșteșugari, mici boierinași, tineri progresiști, cîțiva țărani, îl zăresc pe Barbu și-l primesc în urale.

Meșteșugarul se ridică și strigă în entuziasmul multora:

— A venit Barbu Lăutaru!

O altă voce se aude de la altă masă:

— A venit Barbu!

— Să cînte Barbu Lăutaru! se aud mai multe voci de odată.

Toate privirile se îndreaptă spre Barbu Lăutaru. Se stîrnește larmă.

Barbu, la îndemnul tinerilor progresiști, începe să cînte. Cîntă acele variațiuni pe care le-a cîntat la întrecerea lăutărească de la domnitorul Mihai Suțu. Sfîrșește cu o doină, zisă pe o singură strună, cu o rară măiestrie.

Entuziasmul este mare. Cîntarea lui Barbu a cîștigat aproape toată masa spectatorilor din grădina de varieteu.

În vreme ce Barbu Lăutaru cîntă, Vasile Alecsandri se muncește cu facerea unor versuri satirice, la adresa crudului domnitor.

ALECSANDRI — (*către prieteni*) Aș vrea să prind, într-o satiră, politica de măscărici a crudului...

DONICI — Sturza se și vede Decebal al Daciei...

RUSSO — Sturza bate daciraua...

ALECSANDRI — (*începînd să scrie*) Mulțumesc... Mi-ai dat versul care îmi trebuia.

Barbu Lăutaru se așează la masa tinerilor, după ce sfârșește cîntarea. E primit în triumf, sărbătorește, felicitat, sărutat. În jurul lui și al tinerilor progresiști se adună mulțime.

Tinerii progresiști stau la o masă cu Barbu Lăutaru. Alecsandri începe să citească versurile compuse atunci:

Hop, sa, sa, boieri de frunte,
Mascarale de la curte!
Sturza bate daciraua
Și ei joacă tananaua...
Hop, sa, sa! Hop, sa, sa!

Marii boieri părăsesc grădina în huiduielile mulțimii. În urma lor se aude strigînd:

— Urangutani! Urangutani!

Schultzer și franțuzoaicele sale se văd furișîndu-se, dispărînd după marii boieri.

Spectacolul se transformă într-o sărbătorire, într-o manifestare pentru cîntecul popular, pentru Barbu Lăutaru.

Barbu Lăutaru nu mai pare atîta de bătrîn, de gîrbovit. Se simte renăscut, reîntinerit. Obrazul său s-a aprins. Arde. Ochii îi strălucesc de mulțumire și fericire. Cîntecul i-a adus, din nou, liniștea, iar focul inimii i s-a aprins și mai mare.

— Cîntecul privighetorii nu poate fi acoperit de cucurigul cocoșului ce scurmă în grămada de gunoi, zice Donici, strîngînd mîna lui Barbu...

Barbu îi mulțumește lui Donici după obiceiul lăutăresc, cu mîna pe inimă.

Lumea aplaudă, strigă, aruncă flori, se ridică de la mese în picioare.

La conacul lui Vasile Alecsandri din Mircești.

Seara. Luminații, ghirlânzi de flori...

Kogălniceanu stă de vorbă cu Alecsandri, Negruzzi și Alecu Cuza. Printre invitați se află și Asaki. Alecu Russo stă de vorbă cu Donici. Barbu Lăutaru face pregătiri în vederea cîntecelor pe care le va cînta taraful său. Din taraf fac parte majoritatea foștilor copii de pe șesul Bahluiului. Vienezul e om bătrîn. Numai Crăciun se ține tînăr...

Liszt este întîmpinat de Vasile Alecsandri și ceilalți boieri progresiști. Gazda îi urează cuvinte de bun sosir:

— Bine ați venit pe pămîntul românesc!

O fată tînără și frumoasă, îmbrăcată în costum național, îi dă lui Liszt un buchet de flori de cîmp...

Alecsandri îl prezintă pe Barbu Lăutaru:

— Maestre, acesta este vestitul Barbu Lăutaru.

Liszt dă mîna cu toți invitații. E bine dispus, vesel.

Barbu Lăutaru îl salută pe Liszt după vechiul său obicei, ducîndu-și mîna la inimă...

Liszt umblă cu Vasile Alecsandri la braț, dînd mîna în toate părțile cu boierii și cucoanele, cu fetele boierilor.

— Cum ați călătorit în Rusia? întreabă Alecsandri.

— Călătoriile dau aripi imaginației, răspunde Liszt.

În salon la Mircești.

Cîntă Barbu Lăutaru. Taraful său începe să zică cîntece țigănești mai întîi. Melodiile sînt sălbatice, ca niște ropote de uragane, care mătură totul în cale...

După cîntecele țigănești, taraful cîntă hore, bătute, brîie, învîrtite. Liszt ascultă. Stă într-un jîlț. Femeile îl sorb cu privirile.

Cîntă Barbu singur din vioară. Liszt tresare. Vioara lui Barbu scoate cînd țipete sălbatice, ascuțite, cînd furtuni ce prăbușesc munții... Din privirile lui Liszt se vede cum se întreabă parcă: „De unde atîta forță? De unde atîta viață?”

Barbu a cîntat singur un cîntec țigănesc. Acest cîntec l-a fermecat pe marele muzicant. Se vede mulțumirea pe fața sa...

Barbu cîntă iar. Se aud izbucniri de glasuri ce străbat pustietatea, glasuri de mîhnire ce răzbat de cine știe unde, asemănătoare cu sborul unor păsări de noapte, a unui cîrd de cocori.

Liszt își schimbă expresia feții după cum este cîntecul, după emoțiile prin care trece... E cuprins de înfiorare. La sfîrșit scoate un oftat de ușurare parcă, zicînd:

— Ah! Cît de minunat!

Barbu Lăutaru și-a lăsat arcușul viorii în jos și privește la Liszt. Aplauzele nu mai conținesc...

Liszt umple un pahar de șampanie și se duce la Barbu Lăutaru, zicînd:

— Să bem pentru muzica ta minunată...

Ciocnesc. Beau pînă la fund.

Liszt îi spune lui Barbu Lăutaru:

— Tu mi-ai arătat întreaga ta artă, acum e rîndul să-ți arăt și eu pe-a mea...

Liszt se așează la clavier și începe să cînte, fiind într-o puternică încordare a nervilor săi... Cîntă improvizățiuni pe teme de cîntecelor populare cîntate de Barbu, apoi cîntă ceva pe tema cîntecelor lui Flechtenmacher, uvertura pe teme moldovenești.

Barbu Lăutaru ascultă cu mîinile încrucișate pe piept. Din vreme în vreme își ridică privirile spre Liszt.

Liszt, sub îmboldul inspirațiilor sale, improvizează, scoate melodii sublime, pe care le va întrebuița mai tîrziu în rapsodiile sale. Improvizăția este lungă și melodioasă, plină de nenumărate triluri și arpegii, cu greu de prins și executat, cari împodobesc cîntarea ca o cunună de crini. Închide ochii. Cîntă. Cîntă mereu, ca un izvor ce curge, cînd furtunos, coborînd un povîrniș, cînd domol, șerpuind prin cîmpia plină de miresme de flori... Părul îi cade pe frunte, pe ochi. Odată cu mișcarea fulgerătoare a mîinilor, își legănă tot corpul, se frămîntă. Își dă părul pe spate prin mișcarea capului. E îmbătat de propria sa melodie. Nu se aude decît el singur... Degetele îi aleargă de la un capăt la altul al clavierului cu iuțeala fulgerului de pe cer.

Ochii lui Barbu privesc mîinile celebrului musafir. Melodiile scoase pe clavier, se revarsă ca o ploaie de diamante și mărgăritare. Niciodată nu s-a ridicat la o asemenea măiestrie artistică.

Barbu Lăutaru nici nu clipește. Nu mișcă. Soarbe, sunet cu sunet, notă cu notă, cele mai complicate modulațiuni. Numai Barbu Lăutaru este în stare să prindă tot, să nu scape nici o notă.

Liszt a sfîrșit improvizăția sa. Își lasă mîinile în jos, obosit, sfîrșit. Mîinile îi cad pe lîngă trup ca aripile unui șoim ce a atins tăria cerului. Privește buimăcit în jur. Toți aplaudă. Cucoanele își șterg lacrimile...

Asaki stă lîngă Barbu Lăutaru.

ASAKI — Pe vârful fiecăruia din degetele sale este câte un suflet de foc...

BARBU — Sunarea sa a tulburat inima și sufletul meu... E ca o apă adâncă prin care se vede fundul...

ASAKI — E ca șuvoiul de munte...

BARBU — O îmbătare neconținută...

LISZT — Hei, Barbu Lăutaru, ce crezi de muzica mea?

BARBU — Stăpîne, ce să spun, a fost atît de minunată, încît, dacă mi-ai îngădui, ți-aș cînta-o și eu odată...

Liszt nu-și poate stăpîni un zîmbet de neîncredere. Se uită speriat la Barbu. În cele din urmă, îi încuviințează din cap că-i dă voie să cînte, să-i repete improvizația, pe care el însuși n-ar mai putea-o repeta cum a cîntat-o prima oară.

Barbu Lăutaru îi mulțumește lui Liszt cu mîna pe inimă și trece în fața tarafului său. Pune arcușul pe vioară și începe să cînte. Taraful e atent la starostele lor, urmărindu-i mișcările trupului, ale capului. Lăutarii se orientează, în schimbările de tonuri, după mișcările capului lui Barbu, după mișcările ochilor, sprincenelor. Nu-i scapă nimic lui Barbu Lăutaru. Nu uită nici trilurile, nici arpeggiile, nici schimbările cu notele repetate, nici acele treceri de la pîrticelele mici de tonuri, la alte pîrticele de tonuri și semi-tonuri, formînd, una după alta, verigile aceluia lanț de diamante ce se află în rapsodiile lui Liszt. Toate acestea erau obișnuite muzicii lui Liszt, dar nespuse de grele pentru un lăutar care nu cunoștea nici notele muzicale, cîntînd după ureche, după memoria sa, e drept, neobișnuită.

Liszt își ascultă propria-i operă.

Lăutarii sînt din ce în ce mai atenți la Barbu. Execută cu îndemîinare fiecare ton, fiecare schimbare.

Liszt ascultă și i se pare că bucata sa o improvizează din nou lăutarul moldovean, o înfrumusețează, punînd ceva din ființa sa... I se pare că a îmbogățit-o cu seva cîntecelor sale populare... Tresare la fiecare schimbare de ton, înfricoșat de modulațiunea viorii lui...

Lăutarul a sfîrșit de cîntat. Privește, pătruns de-o flacăra mistuitoare...

Liszt se ridică din jîlțul său și se îndreaptă iar către Barbu. Dîndu-i paharul cu șampanie, zice:

— Să ciocnim și să bem, Barbule Lăutaru, că natura te-a înzestrat cu talent și tu ești mai mare decît mine...

Liszt îl îmbrățișă și-l sărută pe Barbu Lăutaru.

RUSSO — Cîntecul popular a intrat în patrimoniul culturii universale.

ALECSANDRI — A biruit cîntecul popular...

Barbu Lăutaru, sub imboldul izbînzii sale, începe să cînte din nai cîntecul sălbatec al „Ciocîrliei” pe care l-a făcut cu ani în urmă.

Vasile Alecsandri este în culmea fericirii sale... Ochii îi sînt înnecați în lacrimi. Privește, de pe fereastră, plaiurile moldovenești...

Barbu cîntă...

De pe un plai, coboară la vale trei turme de oi.

Se văd ciobanii urmați de cîinii lor...

Vasile Alecsandri, cu sufletul încărcat de frumusețe și bucurie, ascultîndu-l pe Barbu și privind turmele, își aude parcă propriul său gînd:

Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai,

Iată vin în cale,
Se cobor la vale
Trei turme de miei
Cu trei ciobănci...

Vasile Alecsandri rămîne la fereastră...
Se văd turmele, verdeața cîmpului, pădurile de stejar...

Filmul se sfîrșește cu Barbu Lăutaru care cîntă „Ciocîrlia“.

În vreme ce Barbu cîntă „Ciocîrlia“, pe fundal defilează ceea ce i-a dat talent și valoare marelui nostru lăutar: șatre de țigani nomazi, biciuiți de vînturi și ploi, dar voioși și veseli; clăcași și robi mînați pe moșii sub biciul vătafilor; hore și nunți țărănești; ciobani cîntînd din fluiere în urma turmelor; haiduci străbătînd pădurile, cîntînd din frunze și solzi de pește. Se aude ropotul umbletului lor, se aud glasuri cari cîntă și strigă. Răsună cîntece de dor și durere, de ură contra asupritorilor...

Forța și încrederea în viitor a poporului este redată prin defilarea maselor de oameni necăjiți, dar nu înfrînți. Căci poporul, chiar atunci cînd este asuprit și nedreptățit, își cîntă durerea, suferă, dar din această suferință izvorăște dorul lui de viață, de luptă și răzbunare.

S F Î R Ș I T

CRISTIAN SÎRBU

PREȘEDINTELE COLECTIVEI

*A apărut în marginea tarlalei,
Prin crivăț, președintele, să vadă
Cum își gospodărește grîul traiul
Sub pătura pufoasă de zăpadă.*

*Zîmbește-o clipă. Apoi se încruntă.
Tînjește grîul? Nu. E fraged, mare!
Zîmbește iar. Și uite parcă-i simte
In palmă spicul aurit de soare.*

*E-un om de înălțime mijlocie.
Abia dacă-l zărești printre troiene,
Doar fața ca o azimă rotundă
Cu ageri ochi sub negrele-i sprincene.*

*Pe-obrajii lui bronzăți zărești tăria
Țăranilor din nouă sute șapte
Ce își doresc o viață mai frumoasă,
Ce trec, uniți, cu plugu-acum, la șapte.*

*Ii vînzolește crivățul mustața.
Și crivățul în goană pe cîmpie
Ridică-n sus o cumpănă din furcă
Și o aruncă-n neaua argintie.*

*Pe dînsul însă nici un vînt din lume
Nu va putea vreodată să-l clinească
De pe tarlăua-ntinsă-a colectivei
Cu-arome vii de glie strămoșească.*

*Fiindcă el din veac e-aici cu grîul
Și prin bunic și tată-l știe țara
De fiu al ei. De-aceea-nfruntă vîntul
Să izbîndească-n viață primăvara.*

SEMNE DE PRIMĂVARĂ

*Mai sînt troiene de zăpezi pe cer.
In ceață zarea se mai investmîntă,
Mai ninge. Mai e ger.
Cu norii vîntul se mai ia la trîntă.*

*Încă nu poți de astăzi să asameni
Cu-o fată dragă vremea de la țară.
Dar uite-n vrăbii,-n muguri și în oameni
Tresare cald fior de primăvară.*

*Din cînd în cînd o boare de lut reavăn
Plutește peste sate.
În poduri, desmorțitele semînțe
Se cer să fie-n brazdă aruncate.*

*Și-n cîntul pițigoiului prin arbori,
Cînd se înveselește-al zilei crug,
Tot mai mișcat tu descifrezi îndemnul:
— La plug!*

— La plug!

— La plug!

La plug!

CHIABURUL

*Tot mai luminos, în zare,
Soarelui, îi vezi conturul.
Primăvară... Doar chiaburul
Șade-acasă încrunțat.
Acru. Înraît de ură
Bate ciinii-n bătătură.
Numai rar cînd iese-n sat
Pune-o mască prietenoasă.
Și-i sfios ca o mireasă.*

*Este diplomat sanchiul.
Are-o-ncăpătoare rînză.
Are-n beci provizii. Însă
Nu-i priește nici rachiul,
Nici pastrama, nici piftia.
Îi stă-n gît gospodăria
Colectivă. Și nu poate
Ca-n „vremi bune” să înghită,
Să fumeze-ntins pe spate.*

*Viața-asta afurisită,
Uite, nu-i mai face parte
De nimic. Tot cum a fost,
El, tînjește-n vechiu-i rost.*

*Pînă-acum era departe.
Moșier era, cu anii,
De nu-i s-așezau în cale
Cu partidul sărăcanii.*

*Il încîntă cîte-odată
Păsările ce dau roată
Cerului. Cînd, iată, iată,
Crede c-au venit pe sus
Prietenii-i dinspre apus.
Ce-ncîntare! Ce extaz!
Dar nu-s decît stîrci, bîtlani...
Nu-s amicii-americani.
Ceru-i face în necaz!*

*Cu plocoane în coșarcă,
Speră să se mai întoarcă
Vremea cînd era primar.
Să se vadă-n fruntea obștei,
Iar temut și mare iar.
Să bea-ntîiul plinul ploștei
Pe la cumetrii, la nunți.
Căci îi place să petreacă
Printre fine, fini mărunți.*

*Ca-nainte, e o leacă
Mai ușure la cîntar.
Geme-adînc. Dar las-să treacă
De la el acest pahar.
Speră el că n-o să ție
Acest timp o veșnicie...*

*Și-astfel, gata să improaște
Schije ca un glonț dum-dum,
Inrăit dușman, chiaburul
Șade primăverii-n drum.*

IOAN HOREA

DESPRE OAMENI ȘI DESPRE RECOLTE

*E vremea dar să spunem și despre noi mai multe,
Cînd primăvara noastră s-apleacă să ne-asculte.
Secretele naturii abia de-acum, băiete,
Le învățăm mai bine din cărți și din caiete.
Că pînă azi știurăm să ne lucrăm doar locul
Și ne erau străine plaivazele și tocul.
Scriam și noi destule cu sapele și plugul,
Dar ne-nflorea-ntre rînduri și rapița și rugul.
Cînd aruncam sămînța în cele patru vînturi
Era o neputință-ascunsă în pămînturi.
Nu bănuiam că mintea în urmă ne rămîne,
Tăcută și supusă, ca-n vremile bătrîne.
Cînd brazda prea îngustă și prea la suprafață,
O răscoleam cu grapa și-o netezeam la față,
Ieșeau în urmă boabe ca o mustrare-a firii
Că nu-nțelegem rostul și prețul zămislirii.
Pe-atunci ieșeam pe cîmpuri cu prapuri și icoane
Că nu-ți știam de nume, tovarăș agronoame!*

*De-aceea dar să spunem și despre noi mai multe,
Precum cîntăm în lume de muguri și izvoare,
Cînd primăvara noastră s-apleacă să asculte
Știința ce vestește recolte viitoare.
Pămîntul peste care zăpezile trecură,
Cînd l-am văzut sub soare că-i bun de arătură,
Nu ne-am făcut nici cruce, nici n-am scuipat anume;
— Vedeam în noi secretul recoltelor minune!
Te-ntrebi dece-i tîrzie această primăvară?
Mai bine ia-ți unealta și ieși pe cîmp afară!
De astăzi scoate-ți plugul ascuns pe sub șoproane,
Mai întărește-ți grapa cu două-trei piroane,
Fierarul să-ți ascută și fiarele mai bine
Și ieși la plug cu frații alături de tine.
Deschide larg fereastra, tovarăș agronoame,
Că-ai măsurat din toamnă hectare și pogoane.
Aruncă șuba iernii și ieși acum din casă,*

*Te cheamă șesul reavăn și iarba de mătasă,
Să vii aici în brazdă cu plugul și cu noi,
Și-nvață-ne să punem sămânță și gunoi,
Știuleți de două kile la toamnă vrem să fie,
Pe unde primăvara pășește-acum pe glie.*

*Priviți tarlaua noastră, voi frați cu pluguri mici,
De-ați mai ieșit cu vite și-ați mai ieșit cu bici,
Și mai strigați îndemnul ce l-au strigat străbunii,—
Noi știm și care rosturi ne duc pe drumul lumii.
Noi prevedem bogate recolte viitoare,
Ingrămădite-n brazda ogoarelor comune.
Cînd ari adînc aceste pămînturi, cu tractoare,
Ai înțeles și rostul recoltelor minune!
Noi prevedem o toamnă cu șesuri încărcate
De roadă aurie cu-arome noi și dulci,
Cînd greierii te-ndeamnă să ieși pe înnoptate
Și lîngă sînul gliei obrazul să ți-l culci.
Parcă-auzim și vîntul prin rîndurile drepte
Trezind tăcerea văii prin lan de cucuruz,
In foșnetul metalic știuleți să se deștepte,
Lîngă fasolea coaptă și vița de harbuz.
Rotunzi și strînși în cuiburi sub tufe ruginite,
Se vor trezi cartofii și-or aștepta tăcuți,
Ca rumenindu-și coaja, în focuri, lîngă vite,
Să aburească-n palma copiilor desculți.
Și dulce va fi toamna cu sfecla din cîmpie,
Și caldă va fi toamna fuioarelor de in,
Cînd vom vedea-n coșare recolta aurie
Și vom cinsti la mese bîrdacele cu vin.*

VĂD CUM CÎNTECELE...

*Văd cum cîntecele țării mele
Ca șiragul păsărilor zboară.
Mierle, ciocîrlii și turturele
Își aștern cîntarea peste țară.*

*Hai, din cuibul inimii să urci
Versule cu penele ușoare!
Cerne-se melodioșii fulgi,
Fermecata cîntului ninsoare.*

*Cum aș vrea în cîntece măiestre
Țară, să-ți spun dragostea ce simt!
Să răsune glasurile noastre
Ca în basm, pădurile de-argint.*

*Dară păsările-s felurite,
Și nici n-au la fel tărie-n glas.
— Pasăre cu aripi prăfuite,
De ce zboru-n urmă ți-a rămas?*

*Pana ți-o încerci ne-ncrezător,
Ochii doar, pornit-au să urmeze
Șoimii ce ating în aprig zbor
'Naltele, pietroase metereze.*

*Pînă cînd iubirea ce o porți
Va ascunde-o vocea ta firavă!
Peste ziduri, haide, peste porți
Să te-avînți în cîntece de slavă.*

*Sau în cuib te-ntoarce și te-ascunde
Dacă zboru-nalt nu se desface,
Că te-or rîde nufării pe unde,
Pasăre cu penele sărace.*

*— Nu mă-ntorc căci drumul mi-e pe crește
Mulți de mă-ntrecură, nu mi-e teamă;
Zborul lor îmi e aprinsă veste
Și tărie nouă-mi dă în pană.*

*Nu mă-ntorc, ci vîersu-mi va să salte
Chiar de e mai slab ca multe voci
Tot se-mbină-n cor cu celelalte
Corul larg de fluiere și orgi.*

*Dacă țara-n cîntece-i bogată,
Bucuria-mi crește-n piept fierbinte,
Chiar dacă aripa mi-e înceată
Inima-i văpaie ce nu minte.*

*Țară, alte păsări mai măiestre
Spune-ți-or și dragostea ce-o simt,
Căci unite-s inimile noastre
Și îți cîntă frunza de argint.*

SZEMLER FERENC

LA MORMÎNTUL OSTAȘILOR ROMÎNI CĂZUȚI ÎN 1916 LÎNGĂ GARA BARTOLOMEU

*Aproape-s patruzeci de ani de cînd
Plotonu-acela în țărînă zace.
Locomotive hurue trecînd
Pe lîngă cei ce dorm aici în pace.
Pe cruci nu-s nume. Unele, pe umăr,
Mai poartă cîte-un șters, zadarnic număr.
Și iarba care-acoperă mormîntul
Păstrează taina. Tace și pămîntul.*

*Da, pentru tata țara-a fost o închisoare
Și pentru unguri cruntă asuprire,
Deși sărmanii morți de-aici n-au vrut
Aceasta și nici n-au crezut
Că s-ar putea vreodat' așa să fie.
Capitalista stăpînire
Nu face-un pas fără a ținea popoare
De altă limbă în robie.*

*Și „patria cea recunoscătoare“
Le-a însemnat mormîntul cu cîte-o cruce-naltă
În vreme ce-arunca în închisoare
Și unguri și romîni delaolaltă.
Încet ostașii se făceau țărînă,
Le-acoperea mormîntul bălăria
Și bezna epocii de-atunci, stăpînă,
Iși clocotea de-asupra lor urgia.*

*Privesc mormîntu-acesta și mă gîndesc la tine,
Iubită patrie a mea pe care
Au făurit-o brațe muncitoare
Romîne și maghiare.*

*Maghiarul și românul la fel au astăzi drepturi.
La fel vor înfrunta cu dîrze piepturi
Dușmanii, de nevoie o să fie.
Și dacă vor cădea în bătălie
La fel de scumpă pentru tine, țară,
Țărîna lor deapururi o să fie.*

*Mormîntul tatei parc-ar fi-mpreună
Cu-această groapă mare și comună
A celor fără nume. Și acum,
In timp ce filîiie deasupra lor
Drapelul patriei strălucitor,
Tot mai puternică-și croiește drum
Prin luptă, din victorie-n victorie,
Spre luminosul viitor
Noua istorie!*

În romînește de Al. Philippide

A. I. BUROV

DESPRE SPECIFICUL CONȚINUTULUI ȘI FORMEI ÎN ARTĂ

Problema conținutului și a formei în artă este una din cele mai importante probleme ale esteticii. Chiar răspunsul la problema: ce trebuie să înțelegem prin conținutul artei și ce trebuie să înțelegem prin forma ei, adică definirea noțiunilor relativ la o operă de artă, presupune formularea problemei naturii și a specificului artei ca formă a conștiinței sociale. Problema conținutului și a formei este formulată într-un fel sau altul și își găsește o soluție sau alta în absolut toate teoriile estetice. Tocmai în această problemă se manifestă cu cea mai mare tărie și ascutime lupta între materialism și idealism în estetică.

Răspunsul precis la întrebarea ce este conținutul și ce este forma în artă are nu numai o însemnătate teoretică, dar și una practică, deoarece interpretarea acestor noțiuni se oglindește în modul cel mai direct în caracterul creației artistice și în critica de artă. Înțelegerea clară a acestor noțiuni reprezintă baza teoretică necesară pentru demascarea esenței antiartistice a formalismului și a naturalismului, pentru lupta practică împotriva rămășițelor acestor curente în arta sovietică.

Problema menționată cere de mult ca cercetătorii ei să nu se mai mulțumească a repeta adevărurile filosofice despre dialectica conținutului și a formei, ci să recurgă în sfârșit la explicarea specificului lor în artă.

După cum se știe, timp îndelungat problema specificului artei era pur și simplu ignorată. Artă era privită mai ales din punctul de vedere al elementului comun pe care-l are împreună cu celelalte forme ale conștiinței sociale; s-a mers așa de departe în această interpretare, încât artă era dizolvată în filozofie, istorie, sociologie sau politică. După apariția lucrării lui I. V. Stalin „Marxismul și problemele lingvisticii”, în care s-au lămurit o serie de probleme foarte importante privind metodologia științifică, s-a observat în estetica noastră o cotitură în direcția studierii particularităților specifice ale artei. Dar, după părerea noastră, în această direcție s-a afirmat o tendință greșită, constând în susținerea tezei că specificul artei rezidă numai în forma ei. În ceea ce privește conținutul artei, acesta pare să fie cu totul lipsit de specific.

În literatura noastră teoretică s-a citat în repetate rânduri afirmația lui V. G. Belinski că deosebirea între știință și artă „*nu constă nicidecum în conținut, ci numai în modul de a trata conținutul respectiv*” (Opere alese, ed. rusă, pag. 586, 1947). Această teză, înțeleasă în mod simplist, i-a determinat pe unii critici și chiar artiști să neghe specificul conținutului artei, să identifice

arta cu știința. S-a mers așa de departe încât s-a afirmat chiar că legile din domeniul științelor naturii (în genul fotosintezei, al mișcărilor ondulatorii ale corpurilor, al proceselor intraatomice, etc.) ar putea în principiu forma obiectul artei, dacă aceasta din urmă ar fi în stare să le oglindească în imagini concrete. La baza acestei afirmații se află teza după care arta este oglindirea realității și care ține seama de specificul formei oglindirii, dar nu ține seama de specificul conținutului artei.

Bineînțeles că identificarea conținutului științei cu cel al artei nu rezistă nici unei critici. Belinski a comparat arta în teza mai sus citată, în primul rând cu științele sociale (cu economia politică în special). Dar chiar și în acest caz, după cum vom vedea mai jos, nu este admisibil să vorbim despre identitatea conținutului științei și artei, despre lipsa specificului conținutului artei.

Afirmația lui Belinski cu privire la unitatea conținutului artei și științei este justă în sensul formulării materialiste a problemei, în sensul că conștiința oglindește întotdeauna într-un fel sau altul existența reală. Dar această afirmație nu poate fi înțeleasă ca o negare a specificului formei, care este derivată din specificul conținutului.

Nu trebuie să uităm în ce perioadă anume și împotriva căror adversari au desfășurat lupta lor democrații revoluționari pe tărîmul problemelor artei. Ei apărau în estetică materialismul împotriva idealismului. În lupta împotriva esteticii idealiste pe atunci dominante (mai ales a esteticii hegeliene), ei trebuiau să dovedească că conținutul oricărei cunoașteri este în ultimă analiză ceva real. Astfel Cernîșevski a apărut teza despre artă ca reflectare a realității, opunînd-o tezei hegeliene despre artă ca o expresie a spiritului absolut. Cernîșevski a fundamentat și a apărut materialismul filozofic pe baza materialului esteticii. În estetica lui Belinski această problemă era de asemenea hotărîtoare. Tocmai de aceea marele critic a subliniat în primul rând unitatea conținutului științei și artei, lăsînd de o parte problema specificului lor. Concluzia lui Belinski îi orienta pe artiști spre studiul realității, în opoziție cu teoriile romantice despre „revelația divină“, despre cultul geniului, etc.

Fundamentarea materialismului filozofic în estetică constituie meritul istoric deosebit al democrațiilor revoluționari ruși. Ei au contribuit mult la dezvăluirea particularităților specifice ale artei. Apărînd și fundamentînd sub raportul teoretic realismul în artă, mai ales teza conținutului de idei al artei, democrații revoluționari trebuiau în primul rând să combată interpretarea idealistă a conținutului artei, să dovedească șubrezenia acestei interpretări.

Se știe că afirmarea conținutului de idei în artă nu era străină nici esteticii idealiste. „...Conținutul artei — scria Hegel — este ideea, iar forma ei este exprimarea acestei idei în imagini sensoriale“ (Opere, vol. XII, pag. 74, 1938). O astfel de definire a conținutului corespunde la Hegel concepției sale idealiste despre natura și esența artei, care izvorăște după părerea lui din așa zisa idee absolută și al cărei scop ar fi redarea sensibilă a absolutului.

Caracterul de imagine al formei artistice, după părerea lui Hegel, „contrazice vădit ideea, și dacă aceasta vrea să funcționeze în mod independent, este nevoită să distrugă această formă“. De aici concluzia greșită că arta nu este în stare să redea adevărul și de aceea trebuie să dispară cedînd locul cunoașterii științifico-filozofice.

Este lesne de înțeles că asemenea interpretări speculative ale conținutului de idei și ale formei în artă, se bazează pe ruperea în spirit idealist a

conștiinței de realitate, prin opunerea conștiinței considerată factor prim și realitate adevărată — realității materiale care nu ar fi adevărată și care ar constitui factorul secund, derivat. Or, conștiința există numai ca oglindire într-o formă sau alta a realității. Între conștiință și realitate este același raport ca între formă și conținut. „*Dacă latura materială, condițiile exterioare, existența și alte fenomene asemănătoare* — scria I. V. Stalin în lucrarea sa „*Anarhism sau socialism?*“ — *le numim conținut, atunci latura ideală, conștiința și alte fenomene asemănătoare, le putem numi formă. De aici își trage obârșia vestita teză materialistă: în procesul dezvoltării, conținutul precede formei, forma rămâne în urma conținutului*“ (Opere, Vol. I, pag. 316—317; Ed. P.M.R., pag. 322).

Așa dar, în ultimă analiză, realitatea constituie conținutul oricărei forme a conștiinței sociale. Cu alte cuvinte, conștiința este oglindirea realității. Arta, ca una din formele conștiinței sociale, este și ea o reflectare a realității, „*o reproducere a fenomenelor din viața reală, interesante pentru om*“ (Cernîșevski).

Această teză filosofică materialistă are importanța unei premize metodologice generale în dezvoltarea problemei specificului obiectului și al conținutului cutărei sau cutărei forme a conștiinței sociale, dar nu răspunde de fapt la această întrebare și nici măcar nu-și propune o astfel de sarcină, deoarece aceasta constituie sarcina fiecărei științe în parte. Definițiile filozofice nu pot înlocui definițiile științifice concrete, deși constituie o bază metodologică a acestora.

Așa dar, filozofia și estetica materialistă au dovedit, fără putință de tăgadă, că realitatea formează obiectul artei și constituie temelia, „*elementul real*“ (Cernîșevski) al conținutului ei. A nu fi de acord cu această teză înseamnă a ne îndepărta de materialism în estetică, dar a ne limita la această teză înseamnă a opri dezvoltarea esteticii ca știință, deoarece sarcina principală a științei este să lămurească, în fenomenele studiate, particularitățile specifice care deosebesc aceste fenomene între ele și care prezintă cea mai mare importanță pentru știință.

Cu toate acestea, după cum am arătat mai sus, problema specificului obiectului artei și al conținutului artei a fost de fapt abandonată. Mulțumindu-se cu teza că arta oglindește *realitatea* (în general), nesocotind problema *ce anume* din realitate, *în ce măsură* etc. poate fi oglindit în artă, cercetătorii noștri și-au concentrat pînă acum atenția mai ales asupra *modului* în care trebuie oglindit acel „ceva“, acea „realitate în general“ despre care ei credeau și cred că formează obiectul artei. Ei căutau răspuns la întrebarea: care este specificul formeii artistice, fără a o lega de problema specificului conținutului. Deoarece acest specific al formeii artistice nu era motivat prin specificul obiectului și al conținutului, el nu putea fi motivat nici în general, afară dar de referiri și exemple. Dar de ce realitatea trebuie oglindită tocmai *în acest fel*, în ce rezidă aici caracterul de lege *obiectivă*, există oare o astfel de legitate? De ce există în general două forme de reflectare a realității: forma științifico-logică și forma artistică? Nu putem căpăta un răspuns la aceste întrebări dacă privim realitatea ca obiect al artei în mod nediferențiat.

Nu orice reflectare concretă a realității aparține artei, oricît de minuos și magistral ar fi ea executată. De exemplu, modelul sau desenul unei mașini constituind reflectarea concretă a unei laturi a realității, nu poate fi considerat artă, tocmai pentru faptul că-i lipsește conținutul artistic. Specificul artei este determinat nu numai prin forma de oglindire ci prin

particularitățile *obiectului* oglindit. Mai mult, obiectul determină și forma oglinirii.

În ce constă deci specificul obiectului și conținutului artei?

Primul element care te isbește, când privești un obiect de artă, îl constituie faptul că obiectul respectiv formează totdeauna un *tot unitar*. Artă oglindește un fenomen din viață, sintetizînd aspectele lui; artistul privește fenomenul ca ceva întreg și viu, pe cînd savantul, dimpotrivă, îl disecă în părțile lui componente, îi „face anatomia“ și-l studiază în diferitele lui laturi.

Artă tocmai de aceea recurge la imagini, fiindcă ea oglindește fenomenele din viață în mod sintetic, în ansamblul lor: întregul există și poate fi oglindit numai ca ceva particular, concret, individual. Spre deosebire de artă, diferite științe analizează anumite *laturi* ale întregului și de aceea nu au nevoie de obicei de ogîndirea lor în imagini sensoriale, concrete. Știința oglindește lumea sub formă de generalizări logice, recurgînd, ce-i drept, la tot felul de reprezentări schematice, care însă în principiu nu se deosebesc de generalizările logice.

Luînd în considerare faptul că gîndirea logică operează numai cu generalizări, putem spune că ea nu oglindește, în principiu, fenomenele așa cum există în viață, ca un întreg viu și concret. După expresia lui I. P. Pavlov, știința ne oferă „scheletul vieții“, ogîndind *esența* diferitelor aspecte ale fenomenului sau *esența* întregului, în timp ce artă ne prezintă întregul viu ca atare.

Nu este greu să înțelegem că alături de nevoia de a ogîndi *aspectele* — importante prin *esența* lor — ale fenomenelor din realitate (cunoaștere științifică), există nevoia legitimă a omului de a ogîndi fenomenele în ansamblul lor sub forma în care acestea există, fără a le descompune.

Încă de la începuturile dezvoltării omenirii, putem observa ambele forme ale gîndirii. Și dacă caracterul concret al gîndirii, pe primele trepte ale dezvoltării, arăta în același timp că gîndirea nu este dezvoltată, însuși faptul că succesele ulterioare ale gîndirii științifice abstracte nu au înlăturat nevoia ogîndirii vieții în imagini, ci dimpotrivă au contribuit la dezvoltarea și perfecționarea ei, dovedește că această formă a gîndirii este absolut necesară, că există atari însușiri, asemenea particularități ale vieții care se cer ogîndite tocmai în forma artistică.

Putem înțelege *condiționarea* obiectivă a apariției și a existenței formei artistice (este limpede că ea nu a apărut din nimic, ca „o formă pură“!) ținînd seama, evident, numai de particularitățile conținutului ei. Un conținut deosebit cere o formă deosebită, specifică lui. Perceperea fenomenului ca un tot întreg, înzestrat cu viață, este una din condițiile importante contemplării *estetice*. Totuși, această extrem de importantă particularitate a obiectului artei nu determină încă în întregime specificul ei. Putem, bunăoară, după cum am mai arătat, să zugrăvim foarte amănunțit o mașină sau un alt obiect asemănător, luate în ansamblul lor, și totuși să nu avem în fața noastră o operă de artă.

Poate oare obiectul artei să fie localizat? Se știe că fiecare formă a conștiinței sociale, de exemplu fiecare știință, are o anumită sferă de fenomene din realitate, pe care le studiază. Există limite (ce-i drept, relative și mobile) între obiectul mecanicii, al fizicii, al chimiei, al biologiei, — limite care sînt determinate de specificul calitativ al diferitelor forme de mișcare a materiei devenite obiect al cercetării științifice. Este foarte posibil să stabilim limite relative și la obiectul diferitelor științe sociale: al istoriei, economiei politice, dreptului, etc.

Privind artă din punctul de vedere al delimitării obiectului ei, ne

izbește mulțimea extraordinară de fenomene ale realității pe care le cuprinde. Obiectul artei pare să fie nelimitat: orice fenomene din lumea exterioară — peisagii, oameni și relații sociale, animale, unelte de producție, procese de producție — pot găsi, și-si găsesc oglindirea în operele de artă. Dar această nelimitare a obiectului nu este decît aparentă. În primul rînd, fenomenele enumerate din realitate nu prezintă aceeași valoare pentru artă. Omul, viața lui, constituie obiectul principal al artei, chiar în sensul obiectului nemijlocit al ogîndirii. Artă recurge cel mai des tocmai la zugrăvirea omului. Dar lucrurile nu se rezumă numai la atît. Problema constă în aceea că față de om ca obiect al artei, toate celelalte fenomene, în toate cazurile, sînt subordonate și nu au însemnătatea de sine stătătoare. Anticipînd puțin și examinînd de pe acum conținutul artei (care nu există fără un subiect), putem spune că artă ogîndește, propriu zis, omul, mediul *lui* și atitudinea *lui* față de mediu.

Chiar în cazurile în care omul nu este arătat, nu este prezentat ca obiect principal, conținutul operei trebuie în mod obligator să fie „uman“, să desvăluie conexiunile și relațiile omului social, în ansamblul lor și așa cum există în viață. Oricare ar fi obiectul direct al unei poezii lirice, de exemplu, munții, marea, noaptea, un drum, patosul fundamental al acestei opere constă în tendința de a dezvălui în mod profund caracterul eroului liric. Este suficient să amintim modelele clasice din „Lirica peisagistică“ pentru a ne convinge de acest lucru („Spre mare“, „Pe culmile Georgiei“ de Pușkin, „Culmi de munți“ de Goethe, etc.).

La fel stau lucrurile și în pictura peisagistă. În tablouri ca „O zi de toamnă“, „Sokolniki“, „Liniște veșnică“, „Martie“, „Vladimirca“ de Levitan, „O dimineată în pădurea de brazi“ de Sișchin, „Al nouălea val“ de Aivazovski și în alte tablouri ni se prezintă nu numai pădurea, marea, cerul, etc., în ele se zugrăvește nu numai un tablou tipic al naturii, dar — și aceasta în primul rînd — se face o caracterizare profundă a sentimentelor omenesci, se exprimă starea tipică a omului, gîndurile și emoțiile sale, trezite de contemplarea naturii.

Negăm oare în acest caz importanța de sine stătătoare a tablourilor naturii ca atare? Desigur că nu. Este vorba de condiția absolută prin care tabloul ogîndește, devine peisaj, devine operă de artă. O imagine a naturii pentru a deveni operă de artă trebuie să redea o stare tipică, sentimentul omului. Copierea neînsușită a naturii nu este concepută ca operă de artă, deoarece nu redă o emoție tipică. În operele care descriu natura, tablourile din natură îndeplinesc în principiu aceeași funcție ca și tablourile din natură în pictură și în lirica poetică tratînd un anumit subiect (cu temă istorică, de gen). De aceea, artistul, pentru a zugrăvi un frumos peisaj, nu trebuie să aibă numai discernămint în ceea ce privește calitățile fizice ale naturii (adică nu trebuie să fie botanist, geolog, zoolog), ci trebuie în primul rînd să cunoască sufletul omenesc (să fie poet).

Așa dar, orice ar zugrăvi un artist, el trebuie în primul rînd să știe să dezvăluie un sentiment tipic al omului, caracterul lui. În unele genuri de artă, necesitatea de a subordona dezvăluirii caracterului omului zugrăvirea mediului, apare evidentă chiar în însuși obiectul lor, fără să facem apel la conținutul operei în ansamblul ei.

Întreaga diversitate a obiectelor și fenomenelor din lumea exterioară își găsește o reflectare în artă în virtutea faptului că omul este organic legat de ele, și că fără ele el ar înceta să existe ca om real. Pentru a zugrăvi în mod realist omul, artistul trebuie să arate legăturile lui autentice cu

realitatea înconjurătoare. Deci, omul și legăturile lui reale formează în ultimă analiză obiectul artei.

Se știe însă că există o serie întreagă de științe despre om și societatea umană, începând cu anatomia și terminând cu materialismul istoric. Dar cită vreme fiecare știință despre om îl studiază sub un anumit aspect, arta privește omul în ansamblul lui, sintetizând aspectele vieții sale, sintetiză fără de care nu poate fi înfățișată existența unui om viu.

Prin urmare, obiectul ogîndirii în știință și în artă este propriu zis acelaș, dar artistul îl privește din alt punct de vedere și din această cauză obiectul artei își are specificul său. În acest sens trebuie înțeles obiectul „specific” al artei.

Pentru a dovedi posibilitățile cunoașterii în artă (și în acelaș timp „identitatea” obiectului ei cu obiectul științei), se obișnuiește să se compare, de exemplu, operele de economie politică ale lui K. Marx cu „Comedia umană” a lui Balzac, „Ce-i de făcut” de V. I. Lenin cu „Mama” de M. Gorki, etc. Despre ultimele două opere se spune de-a dreptul că au un conținut identic și că numai forma de ogîndire diferă. Acest lucru însă nu este just. În timp ce clasicii marxismului analizează *aspectele social-economice și politice* ale dezvoltării vieții sociale din timpul lor, artiștii consideră viața contemporanilor lor *ca un întreg, sintetizînd aspectele ei*. În virtutea acestui fapt, ei tratează în mod diferit materialul din viață și folosesc procedee diferite pentru ogîndirea ei. Din operele lui Balzac, Engels a aflat foarte multe amănunte economice, dar aceasta nu înseamnă că Balzac a scris romane „economice”. Aceasta înseamnă numai că în cazul de față, Engels s-a interesat mai ales de latura economică a vieții sociale, zugrăvită de artist. În romanele lui Balzac și-au găsit, firește, ogîndirea, nu numai laturile economice ale vieții societății, ci și cele moral-politice, cotidiene, etc.

Dacă artistul ogîndește caractere tipice în împrejurări tipice, prin urmare în conflicte tipice pentru perioada respectivă, operele lui vor deveni purtătoare de idei și concluzii valabile pentru științele sociale. Tocmai de aceea Lenin scria despre Tolstoi, că dacă în fața noastră stă un scriitor cu adevărat mare, el trebuia să ogîndească în operele sale cel puțin unele aspecte esențiale ale revoluției. Identificarea obiectului și conținutului artei și al științelor sociale în practica artistică poate duce la rezultate indezirabile pentru artă: ea poate avea ca urmare zugrăvirea unilaterală și schematică a vieții, așa cum se întîmplă adesea la unii artiști.

În artă, omul este considerat nu numai sub aspectul situației sale social-economice, al activității sale obștești și al concepțiilor sale, ci și prin prisma caracterului său individual, a modului său de trai, a emoțiilor sale intime, etc. O asemenea reflectare a vieții umane nu ne-o poate oferi nici o știință socială. Astfel, materialismul istoric care cuprinde viața socială extrem de larg, dezvăluie *esența* societății umane, forțele motrice și legile *generale* ale dezvoltării ei, făcînd abstracție însă de multe aspecte particulare ale vieții umane. Aici omul este caracterizat prin prisma *esenței* sale *sociale*, pe care această știință o și exprimă într-o formă generalizată din punct de vedere logic, corespunzătoare obiectului.

Artă ogîndește viața umană tocmai ca un întreg de sine stătător, care cuprinde toată bogăția și multilateralitatea ei. După definiția lui Marx, omul este „*totalitatea relațiilor sociale*”. În măsura în care artă ogîndește viața umană cu toate legăturile și relațiile ei, în măsura în care artă zugrăvește omul sub toate aspectele lui, ea ogîndește într-un fel sau altul tabloul relațiilor sociale în unitatea lor istorică concretă. De aceea, adevărata artă constituie un monument al epocii, prezentînd o uriașă importanță pentru

cunoașterea istoriei. Citind operele lui Shakespeare, Cervantes, Pușkin, Balzac, Gogol, L. Tolstoi și ale altor mari scriitori, în fața noastră se desfășoară o imagine deosebit de vie a epocii.

Romanul lui L. N. Tolstoi „Război și pace“ zugrăvește amplu epoca din 1812, tocmai pentru că oamenii din acea epocă sînt caracterizați atît prin prisma activității lor social-politice, publice, militare, etc., cît și prin prisma relațiilor lor familiare și a condițiilor lor de trai. Lumea interioară a eroilor romanului lui L. Tolstoi ne este înfățișată și ea în toată varietatea și bogăția ei, nu numai prin prisma concepției lor despre lume, a părerilor lor social-politice, a idealurilor și năzuințelor lor, ci și prin prisma nivelului lor cultural, a concepțiilor lor morale, a aptitudinilor lor intelectuale, a gusturilor lor personale și a obiceiurilor, a temperamentului lor, etc. L. Tolstoi a creat personaje tipice, caractere umane vii. Omul, ca un întreg, reprezintă în mod obligator un caracter. Trebuie subliniat totodată faptul că pentru a zugrăvi un caracter, artistul trebuie să oglindească, să dezvăluie lumea interioară a omului, fizionomia lui sufletească.

Există genuri de artă, și forme de gen, în care este exclusă posibilitatea de a zugrăvi nemijlocit omul, conduita și activitatea sa (de pildă, multe genuri ale muzicii, poezia lirică). Cu ce compensăm în poezia lirică lipsa subiectului, a prezentării ample a evenimentelor, acțiunilor și împrejurărilor în care se dezvăluie caracterul în orice operă epică? Ea este compensată prin prezentarea directă a stării interioare a eroului, datorită căreia se ajunge la o extraordinară concentrare și vigoare în redarea caracterului. Acest lucru este deosebit de evident în muzică.

Vorbind despre originalitatea națională a muzicii ruse și apoi a celei sovietice, A. A. Jdanov a arătat că ea a găsit „propriile ei căi de dezvoltare care i-au permis să dezvăluie bogăția lumii interioare a poporului nostru“ („Consfătuirea muzicienilor sovietici la C. C. al P. C. (b) al U.R.S.S.“ pag. 139. Subliniat de autor).

Muzica reproduce emoțiile tipice ale unui om care există într-o epocă istorică dată. Dezvăluirea fizionomiei spirituale a omului este o condiție indispensabilă pentru existența caracterului în artă, și deci pentru oglindirea vieții umane ca un tot întreg, viu. Această teză nu trebuie înțeleasă în sensul că sarcina artei s-ar reduce la zugrăvirea lumii interioare a omului. O astfel de interpretare ar însemna că facem psihologism de proastă calitate. Sarcina artistului este să reflecte viața sub toate aspectele ei, dar deoarece aceasta se face *prin* zugrăvirea caracterelor, trebuie să motivăm din punctul de vedere al vieții sufletești conduita eroului; este clar că fizionomia spirituală a omului este și trebuie să fie redată ca derivînd din condițiile vieții în care acționează omul și care, în ultimă analiză, determină caracterul său. Important este faptul că în artă nu există caracter fără să i se dezvăluie fizionomia lui spirituală. Iată de ce artistul trebuie în mod obligator să cunoască „dialectica sufletului“.

Profunzimea cu care scriitorul pătrunde viața interioară a eroului era totdeauna principalul indiciu al valorii artistice a operei. Subliniind slăbiciunea artistică și caracterul sec, lipsit de viață al personagiului Insarov din romanul „In ajun“ de I. S. Turgheniev, Dobroliubov, în articolul „Cînd va sosi în fine ziua cea adevărată?“ atrage atenția asupra faptului că cititorul nu gîndește, nu visează și nu suferă împreună cu Insarov. Chiar dragostea lui Insarov pentru Elena nu este zugrăvită, nu este dezvăluită, ci numai declarată în vorbe. Cititorul îl observă pe eroul lui Turgheniev oarecum de departe, nu trăiește viața lui și de aceea nu crede în autenticitatea lui.

Artistul studiază sufletele, îi studiază pe oameni. Balzac a denumit

arta „istoria inimii omenеști“, Gorki a denumit-o „știința despre om“, I. V. Stalin i-a denumit pe scriitori, pe artiști „ingineri ai sufletelor omenеști“. Repetăm adesea această minunată formulă a lui I. V. Stalin, dar nu întotdeauna o înțelegem îndeajuns. Dîndu-ne perfect de bine seama că această definiție pune accentul pe rolul educativ al artei, chemată să formeze conștiința, sufletul omului nou, comunist, uităm uneori că artistul trebuie, din această cauză, să fie un cunoscător al sufletului omenesc, să-l studieze și să știe să-l zugrăvească.

Nu este un secret că unele opere ale unor scriitori ai noștri lasă de dorit din acest punct de vedere. În noul roman al lui A. Avdeenco „Munca“, închinat vieții minerilor sovietici, majoritatea covârșitoare a personajilor este conturată schematic și prezentată mai ales din punct de vedere al profesiei. În această operă nu ni se desvăluie bogata lume interioară a oamenilor sovietici, varietatea intereselor, a năzuințelor și a cerințelor lor spirituale. Aici procesele de producție, tehnica, elimină omul, îl înghit. Acest lucru dovedește că unii scriitori uită de specificul muncii lor.

Unii invocă adesea drept argument faptul că munca fiind temelia vieții omului sovietic, conținutul ei principal, aceasta l-ar îndreptăți pe scriitor să se concentreze numai asupra redării procesului de producție, neglijînd zugrăvirea modului de trai, a vieții personale și, mai ales, neglijînd să desvăluie lumea interioară, spirituală a omului sovietic. Această concepție, profund greșită și simplistă, nu are nimic comun cu realismul socialist, care i cere artistului să dezvăluie caracterul uman în mod profund și sub toate aspectele.

Formele noi socialiste, de muncă și conviețuire, au dat naștere unui om nou, unei atitudini noi față de viață, față de oameni, unui alt fel de a gândi și a simți, unor interese și năzuinți noi, au dat naștere unei culturi noi, unui mod de trai nou, unor caractere noi. Sarcina artistului este să arate fizionomia spirituală *schimbată* a omului sovietic, ceea ce nu înseamnă nicidecum revizuirea a însuși obiectului artei, a esenței și specificului ei.

Tendința de a privi problemele profesional-tehnice și științifice în artă ca fiind independente și nu ca probleme subordonate sarcinii de a zugrăvi în mod profund și multilateral caracterele umane, se manifestă nu numai în literatură. Unii cinești au declarat filmul de genul „Academicianul Ivan Pavlov“, „Miciurin“ și altele asemănătoare, drept un nou gen „științifico-artistic“, motivîndu-și afirmația prin faptul că filmele de acest gen desvăluie esența cercetărilor științifice ale unui savant și deci nu pot fi filme „pur artistice“. Astfel de tovarăși nu înțeleg că acest gen de filme trebuie să formuleze și să rezolve sarcina de a arăta tipul omului sovietic, al savantului-cetățean, al savantului-inovator, al revoluționarului în știință. Tocmai în aceasta constă marea valoare educativă a acestor filme pentru toți oamenii sovietici, pentru reprezentanții oricăror profesii, deoarece poți fi și trebuie să fii inovator, revoluționar, patriot în toate profesiile. Bineînțeles că îndeplinind această sarcină, autorii filmelor de acest gen trebuie să arate oameni de seamă în munca lor, trebuie să dezvăluie esența activității lor științifice creatoare. Dar o altă temă nu înseamnă un alt gen. Altfel ne-am trezi că, de pildă, filmele consacrate lui Mussorgski și lui Glinka nu ar mai fi filme „pur artistice“ ci, să zicem, filme „artistico-istorice“, filmul „Minerii Donețului“ ar fi un film „artistico-profesional“, etc. Cîte profesii, — atîtea genuri!

După cum am mai arătat, predominarea intereselor profesionale în caracterizarea eroilor unor opere ia în presa noastră uneori forme anecdotice. Eroul face o declarație de dragoste, îndrăgostiții vorbesc între ei, inginerul

ascultă scîncetul noului său născut și toate acestea sînt prezentate prin prisma pur „profesională“.

În unele romane, personagiile „pozitive“ sînt redade ca niște oameni șterși, lipsiți de personalitate, deoarece de obicei ei nu se interesează și nu cunosc decît producția, profesia. Este lesne de înțeles că un asemenea personaj se transformă într-o personalitate unilaterală, într-un fel de mecanism de producție. Concordanța intereselor personale cu cele obștești în viața noastră nu înseamnă nicidecum dispariția personalității, dizolvarea ei în colectivul de producție sau în vreun alt colectiv, dimpotrivă, aceasta înseamnă dezvoltarea personalității, înflorirea tuturor posibilităților ei, încătușate în condițiile capitalismului.

Vorbindu-se despre deosebirea care există între realismul socialist și cel critic, se arată adesea că natura conflictelor ce stau la baza operelor de artă s-a schimbat radical. Această schimbare ar consta în faptul că, în timp ce în vechile opere subiectul se construia pe o intrigă personală, mai ales pe o intrigă de dragoste, în operele realismului socialist, conflictul trebuie să aibe mai ales un caracter obștesc.

Este adevărat că tendința socială, orientarea ideologico-politică a conflictelor din arta noastră s-au adîncit. Acest lucru s-a întîmplat pentru că interesele sociale și stimulenții sociali ai conduitei omului sovietic, educat de întreaga orînduire a vieții sovietice, au crescut extrem de mult. Toate acestea sînt adevărate. Dar trebuie să avem în vedere că în operele realismului critic din trecut, conflictul personal nu excludea formularea problemelor sociale și rezolvarea lor. Dimpotrivă, realismul din secolul al XIX-lea a fost puternic tocmai prin patosul lui social. Tolstoi, în opera sa — și în romanul „Ana Karenina“, — a oglindit, — după cum a arătat Lenin — întreaga perioadă a vieții sociale ruse de după reformă, perioada în care în economia ei „toate s-au răsturnat și începeau de-abia să se așeze“. Cu toate că subiectul se bazează pe conflicte pur personale: Ana — Vronski, Kitty — Levin. În artă lucrurile nici nu pot fi altfel: oricît de importante și mari sînt conflictele sociale, ele nu pot fi redade decît prin conflictul unor destine personale, al unor caractere individuale.

E prost cînd situația se inversează, cînd problemele profesionale-tehnice, problemele științifice îl pun în umbră pe om, îl sărăcesc. Asemenea simplificare nu este compatibilă cu principiile realismului socialist, cu principiile artei sovietice, arta cea mai umanistă din lume. Cititorii sovietici o susțin categoric. Așa, de pildă, A. Marcov arată just că în romanul „Metalurgiștii“ de A. Bîlinov, „sînt destul de bine descrise trecerea la o nouă metodă tehnologică, consfătuirea asupra problemelor îndeplinirii planului și multe alte episoade din activitatea de producție. Dar majoritatea personajelor nu prea se deosebesc între ele. În zugrăvirea sentimentelor omenеști, multe lucruri sînt prezentate în mod simplist.“

Un alt cititor al aceluiaș roman, D. Efimov, găsește și el lipsa principală în faptul că „romanul este, cum s-ar spune, un roman pur profesional, cu schițe întîmplătoare și slabe ale vieții de familie și ale vieții interioare... Faptele eroilor nu sînt îndeajuns de justificate din punct de vedere interior... Planurile noastre cincinale călăuzesc viața noastră și întreaga noastră viață este subordonată marilor sarcini de stat. De aceea și literatura sovietică arată în primul rînd pe oameni în muncă. Dar pentru a zugrăvi, nu o schemă a omului ci omul viu, el trebuie arătat în toată realitatea lui multilaterală“ (vezi „Literaturnaia Gazeta“ din 13 septembrie 1952).

Cititorul nu iartă dispariția din roman a oamenilor vii, cu destinele lor personale, deoarece din totalitatea destinelor umane individuale se for-

mează viitorul societății socialiste. Neținînd seama de felurile „teoretizări”, ori cît de ingenioase ar fi ele, el vede în aceasta o anihilare a ceea ce constituie caracterul principal al artei și declară pur și simplu că „s-a plictisit citind” asemenea operă, că a citit-o „cu greu”. Nu există o apreciere mai aspră pentru un scriitor. Fără îndoială că nu este ușor să fii „inginer al sufletelor omenești”, dar artiștii sovietici să țină minte că nu există alte căi pentru crearea unei arte mărețe, demnă de epoca noastră.

„Forța și însemnătatea artei realiste — a spus G. M. Malencov în Raportul de activitate a Comitetului Central al P.C. (b) al U.R.S.S. la Congresul al XIX-lea al Partidului — *constă în aceea că ea poate și trebuie să descopere și să scoată la iveală înaltele calități sufletești și trăsăturile pozitive tipice ale caracterului omului simplu, să zugrăvească în culori vii chipul său artistic, demn de a fi exemplu și obiect de imitare pentru oameni*”.

Materialele Congresului al XIX-lea al Partidului nostru, bilanțul celei de a V-a sesiuni a Sovietului Suprem al U.R.S.S. au arătat încă odată, în mod absolut convingător, că guvernul nostru și Partidul Comunist nu au și nu pot avea altă grijă decît grija pentru binele oamenilor sovietici. Creșterea nivelului material și cultural al omului este scopul tuturor eforturilor societății noastre, atît pe tărîm economic cît și pe tărîm cultural. Acest mare adevăr al socialismului nu trebuie să-l uite nici o clipă artistul sovietic. Partidul și Guvernul îndrumă mereu pe artistul sovietic să studieze în mod profund viața omului sovietic ca obiect hotărîtor al creației artistice.

Prin urmare, specificul obiectului artei constă în aceea că îl consideră pe om ca un tot viu, în mediul său real și relațiile sale față de mediu. Realismul, scria Engels, cere în afară de veridicitatea detaliilor, redarea fidelă a caracterelor tipice în împrejurări tipice. Această formulă conține o indicație cu privire la obiectul artei — caracterul uman, care poate fi prezentat atît în mod direct, cît și în mod indirect, prin exprimarea emoției tipice (muzica, lirismul, peisajul).

Conținutul artei nu se reduce la obiectul ei. Încă Aristotel a arătat că arta nu este o oglindire mecanică, o repetare a realității, ci o oglindire care este legată de înțelegerea obiectului oglindit. Înainte de a se reflecta într-o operă de artă, fenomenele realității trebuie să se oglindească în conștiința artistului, el trebuie să se gîndească asupra lor, să le înțeleagă. O trăsătură generală a artei, este, după cum a scris Cernîșevski, faptul că în artă „toate sînt prezentate, explicate de autor, în timp ce natura și viața trebuie cunoscute cu propriile forțe. Forța artei este forța comentariului” („Arta și realitatea din punct de vedere estetic”, pag. 107, Gospolitizdat, 1948).

Artistul nu oglindește pur și simplu viața: el o interpretează, face o apreciere, pronunță o sentință asupra ei. În aceasta constă deosebirea esențială între fenomenul vieții și opera de artă ca oglindire a acestui fenomen. Prin urmare, artistul, oglinzind viața, ne oferă în opera sa înțelegerea și explicația ei. Această înțelegere și explicație trebuie să aibă caracterul unui adevăr obiectiv, să dezvăluie esența celor zugrăvite. Numai atunci ea va determina imagini artistice valoroase în ceea ce privește conținutul lor.

Conținutul operei de artă are așa dar două laturi: latura obiectivă (obiectul) și subiectivă (explicarea obiectului și aprecierea lui de către autor). Se știe că același fenomen poate fi interpretat și apreciat în artă în mod diferit, dar numai din coinciderea obiectivului cu subiectivul rezultă adevărul. Evident că fără a ține seama de subiect, nu putem vorbi despre conținutul unei opere de artă.

Aici trebuie subliniat cu toată tăria faptul că artistul nu este pur și simplu „o ființă care cugetă”, ci membru al unei anumite societăți, a cărei

viață și luptă el trebuie să o împărtășească în mod necesar, deoarece — după cum ne învață Lenin — a trăi în societate și a fi liber de societate este imposibil. Artistul este un om cu o anumită concepție despre lume, exponentul unor anumite păreri, năzuințe, simpatii și antipatii politice, de clasă. Pe scurt, opera de artă în condițiile luptei de clasă are întotdeauna o anumită tendință ideologică, propagă concepții progresiste, sau dimpotrivă, idei și concepții social-politice, etice, etc. reacționare. Acest factor influențează de obicei în mod hotărâtor caracterul conținutului și calitatea operei de artă în ansamblul ei.

Deoarece de ideologia artistului depinde în multe privințe justetea oglinzirii vieții și însuși caracterul asimilării ei, tratării ei, nu putem oare, pe acest temei, să reducem conținutul operei de artă la ideologia pe care o exprimă, la concepțiile social-politice de clasă care și-au găsit expresia în această operă?

Tocmai o astfel de definiție a conținutului artei a fost propusă la timpul său de estetica sociologistă vulgară. Conținutul artei, a scris unul din adepții acestui curent, îl constituie ideologia, interpretată ca „totalitatea reprezentărilor și emoțiilor sociale care îl împing pe artist la o faptă socială, adică să creeze o operă de artă” (M. F. Grigoriev: „Forma și conținutul unei opere literare” pag. 60 M. 1929¹⁾). Este interesant să cităm argumentele aduse în sprijinul acestei definiții. Definirea conținutului artei ca ideologie — scrie același autor — „ne obligă să renunțăm la multe concepții încetățenite despre artă și în primul rând la concepția realistă naivă despre artă ca oglindă în care se reflectă viața. Artă reflectă într-adevăr viața — explică el mai departe — dar numai o sferă deosebită a ei: sfera ideologiei. Recunoașterea artei ca oglindă în care se reflectă în mod indiferent viața, ne-ar provoca dificultăți foarte mari: am fi nevoiți să căutăm în „Insemnările unui vânător” de Turgheniev oglindirea obiectivă a vieții țăranilor, iar în „Război și pace” oglindirea epocii din 1812 și, desigur, nu am găsi în aceste opere nici una nici cealaltă: în schimb în „Insemnările unui vânător”, putem găsi ușor ideologia lui Turgheniev și a clasei sale, iar în „Război și pace” ideologia lui Tolstoi și a clasei sale, adică realitatea ideologică nu a anului 1812, ci aproximativ a deceniului al VII-lea din secolul trecut” (Ibidem).

Deci, după părerea sociologilor vulgari, arta nu este oglindirea realității, ci numai exprimarea ideologiei în imagini. Este adevărat că ideologia este definită aici ca „o sferă specială a realității”, dar acesta nu este decât un truc de logică: însăși ideologia este o oglindire — determinată din punct de vedere social — a realității obiective în conștiința omului social.

Prin urmare arta nu este o formă de sine stătătoare a conștiinței sociale, nu este o reflectare a realității și a legilor ei, ci reprezintă un fol de emanare ideologică, o suprastructură a suprastructurii. Baza filozofică a acestei teorii o formează relativismul machist, agnosticismul, negarea adevărului obiectiv.

Sociologii vulgari au rupt arta de realitate. Artă însă, fiind o oglindire a vieții, este o formă specifică, absolut independentă, a conștiinței sociale. Specificul artei, legătura ei organică cu viața sînt dovedite de faptul că ea o ia adeseori înaintea altor forme ale ideologiei și chiar înaintea științei; în ceea ce privește scoaterea la iveală a laturilor esențiale ale realității, pune

¹⁾ Citînd una din vechile lucrări ale lui M. F. Grigoriev, nu intenționăm, firește, să extindem și asupra activității sale ulterioare aceste păreri pe care el le-a abandonat.

probleme ridicate de viața însăși și uneori este chiar în avangarda altor forme ale conștiinței sociale. Așa a fost în Rusia, în mijlocul secolului al XIX-lea, în ceea ce privește literatura. Se știe, de pildă, că I. S. Turgheniev a fost primul care a luat poziție față de un eveniment cum a fost de pildă apariția pe arena vieții sociale a unei noi forțe sociale — intelectualii rasnocii democrați și, odată cu apariția romanului „Părinți și copii“, noțiunea de „nihilist“ (în sensul de rasnociet, „democrat“) a fost reluată de Pisarev și a început să figureze în polemica filozofică și politică din acea vreme.

Nu încapе îndoială că ideile, tendința ideologică formează partea cea mai importantă a conținutului unei opere de artă. Poetul sau artistul, afirma N. G. Cernîșevski, nefiind în stare să înceteze a fi un om în general, nu poate, chiar dacă ar dori-o, să renunțe la faptul de a rosti o sentință asupra fenomenelor zugrăvite. În această sentință asupra fenomenelor vieții, rolul hotărîtor îl are idealul social al artistului, în societatea împărțită în clase — concepțiile sale de clasă, în primul rînd cele politice. În sentință este exprimată atitudinea artistului față de fenomenul din viață, aprecierea sa justă sau greșită, ceea ce lasă o amprentă esențială asupra întregii fizionomii a operei de artă.

Artistul — reprezentant al forțelor sociale progresiste, al ideologiei înaintate, oglindește viața mai just, mai profund — celelalte condiții fiind egale, — decît artistul care reprezintă lagărul reacționar, căci, în cazul al doilea, procesul cunoașterii este denaturat de tendința egoistă, de clasă, a artistului de a falsifica realitatea în favoarea clasei sale, în timp ce în primul caz interesele subiective ale ideologului clasei înaintate coincid mai mult sau mai puțin cu legile obiective ale dezvoltării realității.

În condițiile luptei de clasă ideile și tendințele au un caracter partinic, de clasă. De aici rezultă teza despre caracterul de clasă al artei în societatea împărțită în clase, învățătura despre caracterul partinic al artei noastre sovietice, care luptă deschis și consecvent pentru interesele oamenilor muncii, împotriva reacțiunii imperialiste și a ideologiei ei corupte. De aici lupta partidului nostru și a întregii societăți pentru puritatea marxist-leninistă și caracterul științific al ideilor exprimate în arta sovietică, luptă dusă pentru bogăția conținutului ei și, prin urmare, pentru valoarea ei deplină. Să nu uităm că orientarea ideologică, partinitatea în artă, nu trebuie să fie rupte de valoarea ei artistică. Apreciind rolul „tendentiozității“ în artă, Engels a arătat în acelaș timp că ideile și tendințele nu trebuie să fie desprinse de canavaua vie a operei, ci trebuie să fie percepute ca logica vieții însăși.

Problema bogăției de idei în artă este strîns legată de problema tipicului. Se știe că în accepția marxist-leninistă, tipicul nu înseamnă nicidecum o medie statistică. Tipicul corespunde esenței fenomenului social-istoric dat și nu este pur și simplu lucrul cel mai răspîndit, ceea ce se repetă cel mai des. Tipicul este sfera principală de manifestare a spiritului de partid în arta realistă. Problema tipicului este totdeauna o problemă politică.

Tocmai dezvăluirea, reliefaarea *esenței* unui fenomen social-istoric dat, definirea locului și a importanței acestui fenomen printre celelalte fenomene presupune *aprecierea* lui și sentința asupra lui. Este lesne de înțeles că în condițiile luptei de clasă dintre partide, această sentință cu privire la un fenomen social trebuie să aibă un caracter de clasă, partinic.

Pentru a sesiza *esența* fenomenului social-istoric, artistul recurge fără îndoială la ajutorul rațiunii, al gîndirii logice, și prin urmare la o formulare logică preliminară a ei. Însă artistul trebuie să posede nu numai adevărul

formulat în mod logic, ci și o reprezentare care să exprime esența dată în gradul cel mai înalt și într-o formă vie, concretă, în imagini.

Am arătat mai sus că în sfera științifică un fenomen nuse reflectă în forma unui tot concret. Artistul sovietic, studiind viața, trebuie să se ridice pînă la înțelegerea legilor esențiale generale ale fenomenelor realității, pînă la generalizări ample. Prin urmare, artistul nu se poate lipsi de gîndirea abstractă. Dar el va comite o mare greșeală dacă se va limita la această înțelegere a legilor generale ale vieții, dacă nu le va percepe ca un fir călăuzitor în studiul vieții, ci ca scopul cercetărilor sale. În acest caz artistul, în loc să ne dea o imagine vie, multilaterală, nu ne va da decît o personificare palidă a ideii abstracte.

Esența fenomenelor, a vieții, nu există niciodată în „formă pură” (acest lucru nu este posibil decît într-o expresie logică). În realitate, esența este cuprinsă în fenomene, într-un caz mai puțin, în altul mai mult, iar în altul cît se poate de mult, dar niciodată nu este dată identic. Într-o operă de artă, ca și în viață, esența nu poate fi ruptă de fenomen. Esența și fenomenul nu pot fi identice. În caz contrar, imaginea va deveni o schemă, o ilustrare a legii, schemă sau ilustrare care nici odată nu este completă, ci numai aproximativă și care nu cuprinde multitudinea contradicțiilor proprii fenomenului. Este limpede că în urma unei astfel de întruchipări ideea logică nu va deveni un tot viu, ea nu va exista decît într-o aparentă imagine artistică ștearsă, unilaterală și schematică. Din cauza unei astfel de „întruchipări a ideilor” fără să se țină seama de specificul obiectului artei ca un tot viu, întîlnim în romane imagini schematice de secretari de partid sau de stahanoviști, care sînt total lipsiți de viață, care nu sînt arătați în afara producției și a intereselor profesionale și care seamănă teribil unul cu celălalt. Ei seamănă pentru că nu sînt nicidecum oameni sovietici, ci personificarea unor idei generale, de pildă a ideii spiritului de inovație în producție.

Toate acestea dovedesc că deși în artă logica este necesară, ea trebuie să se manifeste ca logică contradictorie a vieții și nu ca o formulă publicistică definitivă care stă la suprafața operei sau care este camuflată în pripă cu crîmpeie pestrițe de „material din viață”. În scrisoarea către M. Kautski, Engels, arătînd că apreciază mult importanța artei „tendențioase”, realiste, a relevat în același timp că tendința trebuie să rezulte de la sine din acțiuni și împrejurări, fără a fi arătată în mod special. Aceasta dovedește că într-o operă de artă, o imagine realistă valoroasă este mult mai bogată și mai convingătoare decît o idee abstractă și nu poate fi redusă la aceasta.

Criticul procedează just cînd, dezvăluind conținutul unei opere de artă, expune desfășurarea principală a evenimentelor, a acțiunii, a raportului dintre personaje, conflictele principale, scoțînd la iveală în același timp tendința ideologică a operei și apreciînd-o în lumina sarcinilor actuale. Este o greșeală să reducem conținutul unei opere de artă exclusiv la idei, epuizînd-o prin aceasta. De exemplu, nu putem formula ideea cuprinsă în pînza lui Suricov „Dimineața executării streliților”, astfel încît ea să epuizeze întregul conținut multilateral al operei. Formulînd ideea principală, trebuie să urmărim cum este dezvăluită aceasta cu ajutorul tuturor imaginilor, în întreaga lor complexitate și corelație, căci altfel vom sărăci conținutul acestei opere.

Să examinăm problema conținutului artei și dintr-un alt punct de vedere. Se știe că numim o operă de artă desăvîrșită, opera în care forma artistică corespunde în cel mai înalt grad conținutului. Ce înseamnă această concordanță între conținut și formă? Este vorba oare de concordanța

între ideea operei și întruchiparea ei. Nicidecum. Să luăm ca exemplu „ideea” dominantă a decadentului american contemporan, supra-realistul Salvador Dali: „Singura realitate este voința mea paranoică, lucrurile trebuie să fie așa cum vreau eu să le văd; lumea reală este o iluzie”. Și iată că apar cunoscutele „ceasuri moi” — ceasuri prezentate sub formă de plăcinte făcute dintr-un aluat semilichid. Aici o idee trăznită este exprimată într-o formă trăznită, dar desigur nici unui om normal (abstracție făcînd, desigur, de criticii burghezi reacționari!) nu i-ar trece prin gînd să considere „opera” menționată ca desăvîrșită pe baza concordanței între „conținut” și „formă”.

De aici reiese clar că niciodată conținutul operei de artă nu se reduce la idei. Artă trebuie privită ca o oglindire a vieții, iar principiul ogîndirii fidele a vieții trebuie să fie criteriul hotărîtor pentru aprecierea unei opere de artă, atît din punctul de vedere al conținutului ei ideologic, cît și din punctul de vedere al formei artistice.

Crezul principal al criticii democrat-revoluționare ruse din secolul al XIX-lea era să „interpreteze fenomenele vieții însăși pe baza unei opere literare”, deoarece principala sarcină a criticului de artă este să „*explice fenomenele realității care au determinat o anumită operă de artă*” (Dobroliubov). A lămuri concordanța sau neconcordanța conținutului și formei unei opere atunci cînd o analizezi, înseamnă a lămuri în ce măsură cele zugrăvite în operă corespund realității, corespund legilor obiective. În acelaș timp, se pune inevitabil problema măiestriei în creația literară.

Credem că din cele spuse se poate trage concluzia următoare: *conținutul artei este viața umană cu mediul ei firesc (social și natural), privită în sinteza laturilor ei și interpretată de artist în lumina unor anumite idealuri sociale.*

Dat fiind specificul obiectului și al conținutului ei, artă, firește, tînde să reproducă viața, „în formele vieții însăși” (Cernîșevski). Aceasta se referă mai ales la aspectul plastic al artei, care într-un fel sau altul este propriu tuturor genurilor ei. Artistul reproduce (adesea imită) formele vieții cu ajutorul unui sistem de mijloace plastice de exprimare, specifice fiecărui gen de artă. Linia, culoarea, volumul, sunetul muzical, cuvîntul, acțiunea fizică, etc. redau diversitatea lumii văzute și auzite: contururile firești și volumele plastice ale obiectelor, culoarea, lumina, mișcarea, sonoritatea, ritmul și intonația vorbirii umane vii, etc.¹⁾

Aceste mijloace nu au numai funcția de a zugrăvi: zugrăvind, ele trebuie să și *exprime*. Numai cu această condiție ele vor putea constitui baza primordială a formei artistice.

Dar mijloacele plastice de exprimare, ca atare, nu constituie decît „materialul de construcție” al artei. Acest „material de construcție” este orînduit în fiecare dintre arte, după legi interne specifice, proprii acesteia. Astfel sistemul muzical contemporan conține în total circa 100 de sunete muzicale strict delimitate după volum, intensitate (sau tărie), lungime și timbru. Operînd cu acest număr limitat de sunete, compozitorii au creat totuși și crează o uriașă bogăție de sonorități, care, în fond, este nepuizabilă. În muzică există legi destul de bine alcătuite privind combinația de sunete, care asigură bogăția ei de ritmuri și intonații. Acestea sînt legile armoniei, orchestrării, etc. specifice muzicii și determinate în mare măsură de înseși

¹⁾ Artă se adresează simțurilor vizual și auditiv. Văzul și auzul sînt „simțurile cele mai sociale.” Artă este așa dar un mijloc pentru a influența omul social și viața socială.

mijloacele muzicale — sunetele. Compozitorii sînt obligați să cunoască aceste legi specifice ale muzicii.

Legile folosirii mijloacelor plastice de exprimare în pictură au alt specific, deoarece acolo și mijloacele sînt altele. În pictură s-au elaborat în cursul dezvoltării ei seculare legile desenului, perspectivei lineare și aeriene, ale coloritului, legile compoziției, etc. Pictorul poate reproduce culoarea, lumina, perspectiva, volumul plastic, mișcarea, dezvoltarea în timp și spațiu (prin iluzii și asocieri realizate cu ajutorul unor procedee picturale speciale). De exemplu, dezvoltarea unei acțiuni în timp se redă de obicei în pictură (ca și în sculptură) cu ajutorul zugrăvirii fenomenelor, a evenimentului în momentul culminant al dezvoltării sale, astfel încît să ne putem da seama ce a fost înainte și ce va fi ulterior („Nu l-au așteptat“ de Repin).

Precum vedem, pictura poate reda toate, sau aproape toate însușirile și calitățile lumii exterioare, deși nu le poate da pe toate la fel de complet și nemijlocit. Este limpede că realizarea unei imagini picturale cere procedee speciale de măiestrie artistică, o calificare și o cultură artistică deosebită. Dacă am lua orice gen de artă am observa că fiecare din ele construiește imaginea cu mijloace specifice și după legi specifice.

A fi, de pildă, un bun scriitor, înseamnă a fi un maestru, un artist al cuvîntului. Nu este suficient ca scriitorul să aibă un vocabular bogat, deși acest lucru este foarte important (vocabularul lui Shakespeare cuprindea aproximativ 16.000 cuvinte), nu este suficient să stăpînești la perfecție formele gramaticale, deoarece gramatica și lexicul ca atari nu formează încă limba artistică. Limba artistică nu poate fi identificată cu limba obișnuită: ea are, pe lângă legi gramaticale, legile ei specifice, artistice. A. M. Gorki a scris că literatura este arta zugrăvirii plastice cu ajutorul cuvîntului. Caracterul deosebit al acestor legi nu poate fi înțeles, dacă nu ținem seama de caracterul specific al cuvîntului ca mijloc al literaturii. Scriitorul trebuie să aibă dezvoltat în cel mai înalt grad „simțul cuvîntului“, așa cum de pildă îl avea Maiacovski, care știa „să prindă“ cuvîntul.

Procedeele artistice profesional-tehnice sînt determinate de necesitatea de a reproduce formele vieții și de a exprima legile ei. În aceasta constă funcția lor, din care decurge caracterul de lege obiectivă al folosirii lor. Nu trebuie însă să uităm că mijloacele artistice sînt foarte minuțios și riguros alese din întreaga diversitate a faptelor auzite și văzute, că ele „sînt descoperite“ de om, desigur nu fără a ține seama de influența acestor mijloace asupra psihofiziologiei sale. Astfel, natura muzical-sonoră a cuvîntului are un rol important în organizarea ritmică a vorbirii poetice (mai ales în versuri), în crearea de efecte sonore. „*Adevărata frumusețe a limbii care acționează ca o forță — scria A. M. Gorki — se crează prin exactitatea, claritatea și sonoritatea cuvintelor care formează tablourile, caracterele, ideile cărților*“ (Despre literatură, pag. 344). Nu putem înțelege în întregime nici specificul procedeele picturale dacă nu ținem seama de natura culorii și de legile combinației de culori.

În muzică, de exemplu, se vorbește cu hotărîre despre „atracția reciprocă“ firească a sunetelor, despre faptul că sunetul respectiv cere un alt sunet de un anumit caracter și „nu suportă“ vecinătatea vreunui sunet de alt caracter. Explicarea unui atare fenomen rezidă probabil în fiziologia aparatului auditiv. La consfătuirea muzicienilor sovietici, în 1948, A. A. Jdanov a vorbit despre necesitatea de a se ține seama de acest aspect al problemei pentru crearea unei muzici frumoase, melodioase.

Este lesne de înțeles că atunci cînd definim legile formei artistice, trebuie să pornim nu numai și nu atît de la natura materială a mijloacelor

(sunete, cuvînt, culoare), cît de la funcțiile lor. În limbajul artistic, specificul legilor, de pildă, este determinat de faptul că în literatură cuvîntul capătă funcția picturii, funcția de a reda sensul în mod plastic. Așa dar, numai cu ajutorul cuvintelor care sînt întotdeauna generalizări, scriitorul trebuie să zugrăvească tabloul vieții în toată splendoarea și claritatea ei. Aceasta se realizează printr-o îmbinare de cuvinte și fraze, printr-o structură a vorbirii care dă naștere la asociații vizuale, auditive, etc. clare, și prin urmare trezesc o emotivitate sporită de percepere a vorbirii. Literatura a creat o serie întregă de procedee artistice cum sînt: comparația, metafora, epitetul, efecte sonore de tipul asonanțelor și aliterațiilor, ritmul, măsura, rima în poezii, etc.

Mijloacele plastice expresive devin o formă artistică numai atunci cînd întruhidează, conturează un anumit conținut de idei luat din viață. Înainte de aceasta, ele nu sînt decît o formă abstract-potențială. Cu alte cuvinte mijloacele și procedeele devin formă artistică numai cînd funcționează normal. De aceea, forma artistică se manifestă numai în canavaua vie a operei, în imagini. Conținutul formei este o condiție a existenței ei. O combinație de sunete, de culori sau de cuvinte care nu are nici un conținut și care nu redă un sens, nu numai că nu dă o imagine artistică, dar duce inevitabil la distrugerea ei, deoarece nu s-a ținut seama tocmai de funcția mijloacelor de exprimare.

Tocmai aici trebuie să vedem legătura ce există între procedeele artistice (stilul) și principiile metodei artistice. De exemplu, realistul C. S. Stanislavski și formalistul Mayerhold au elaborat, fiecare în felul său, procedee concrete pentru crearea unui personaj scenic. Deosebirea între aceste procedee este determinată de faptul că Stanislavski pornea de la cerința de a reproduce adevărul vieții, iar „biomecanica” lui Mayerhold pornea de la valoarea în sine a procedeeului artistic, ignorînd în fond funcția reală a mijloacelor plastice de exprimare.

În poezia populară care ne uimește prin bogăția ei de ritm și prin eufonia ei, și care folosește pe larg toate mijloacele și procedeele armoniei poetice, găsim exemple de folosire a procedeelelor de organizare a limbajului poetic. Artă cuvîntului își trage începutul din folclor — a spus A. M. Gorki. El îi îndemna pe scriitori să culeagă folclorul, să învețe din folclor și să-l prelucreză. În această privință este semnificativ faptul că geniile literaturii s-au adresat folclorului pentru a găsi modele de măiestrie și o sursă de inspirație. Ritmurile și eufonia cîntecelor populare redau cu o vioiciune excepțională toate aspectele și nuanțele, chiar și cele mai subtile ale vieții vii:

*In jos pe riul Volga
Pe largul ei cuprins,
Se plimbă vijelia
Și valuri-nspumate
Le saltă tot mai sus...*

Aici ritmul crează impresia palpabilă a mișcării valurilor. A. M. Gorki a înregistrat cîntecul trăgătorilor la edec:

*Vai, vai, vai, vai,
Suflă-un vînt năpraznic!
Hai, pășește fra-te,
Strînge-otgonu-n spa-te!*

Ritmul acestui cîntec redă minunat înaintarea înceată, greoaie, fapt care se accentuează și mai mult prin aliterația: „Lo-jis... tu-je”.

Poezia populară este extrem de bogată și din punctul de vedere al eufoniei. Găsim aci în foarte mare număr aliterații, asonanțe, anafore și epifore, rime interioare, etc. Poporul știe să redea prin cuvîntul artistic emoții puternice, idei și sentimente profunde. Artiștii trebuie să folosească întreaga bogăție a mijloacelor și procedeele poetice pe care le-a aplicat întotdeauna poporul în creația lui.

Funcția mijloacelor de exprimare și a procedeele artistice este de a reda adevărul vieții în formele vieții înseși. Mijloacele și procedeele artistice trebuie să se subordoneze în totul acestei funcțiuni. În privința calităților artistice, o operă ideală este aceea în care mijloacele și procedeele au devenit o *formă viabilă* și care nu pot fi percepute ca atari cînd sînt luate izolat. Caracterizînd tabloul reușit al lui F. Rešetnicov „Din nou nota 2!“, pictorul N. Jucov a scris pe bună dreptate despre compoziția tabloului: „toate acestea nici nu le observi, ceea ce înseamnă că tabloul e bun“ („Soviet-scoie Iscusstvo“ din 10 ianuarie 1953).

De aici nu trebuie să tragem concluzia că un critic nu ar trebui să analizeze mijloacele și procedeele cu ajutorul cărora a fost creată o operă. Dimpotrivă, acum cînd se pune atît de acut problema perfecționării măestriei artistice, așteptăm în mod deosebit din partea criticii noastre o analiză profundă și pricepută a formei just înțelese. Aceasta înseamnă că mijloacele și procedeele trebuie doar să reproducă formele și legile vieții. Pentru aceasta ele trebuie „să dispară“ din canavaua vie a operei și să nu apară la suprafața ei sub formă de eșafodaje, resorturi și alte dispozitive auxiliare.

Este cu atît mai important ca acestor dispozitive să nu li se atribuie o valoare în sine, absolută. În acest caz există pericolul să alunecăm pe pozițiile formalismului.

Printre elementele formei artistice, o mare importanță revine compoziției și subiectului. Legile compoziției și ale subiectului nu sînt nicidecum arbitrare și au o bază obiectivă. Sarcina subiectului și a compoziției este de a concretiza și de a individualiza legăturile și legile realității, descoperite de artist, de a le reproduce în forme luate din viață. Căutînd să oglindească viața sub toate aspectele ei și în mod veridic, arta nu poate oferi cititorului și spectatorului legi generale exprimate în mod logic în formele în care o face, bunăoară, sociologia, istoria și alte științe sociale. Legile vieții, necesitatea ei se realizează întotdeauna în conflictul sau în interacțiunea unor oameni vii, a destinelor lor, în lupta complexă a noului împotriva vechiului. La fel ca și în viață, necesitatea în artă trebuie să se manifeste în forme individuale vii.

Societatea sovietică înaintează spre comunism. Industria și agricultura socialistă se dezvoltă neîncetat, se ridică nivelul material și cultural al oamenilor sovietici. Aceasta constituie o lege generală a vieții noastre. Unii artiști, pornind de la această lege generală, au eliminat, de fapt, din operele, lor toată diversitatea formelor în care se realizează această lege, au eliminat lupta vie a elementului nou împotriva celui vechi, conflictul între destinele personale, au exclus întîmplarea.

Măestria construirii subiectului constă în priceperea de a arăta un caracter tipic în împrejurări tipice. Această cerință este adesea înțeleasă la noi în mod simplist: caracterul trebuie situat în împrejurări care să sublinieze esența lui, pe baza principiului concordanței directe—afirmă unii. Astfel, se susține că un stahanovist trebuie să fie zugrăvit numai la strung sau în mină, în caz contrar împrejurările nu mai sînt „tipice“. Aceasta nu este adevărat. Orice împrejurări pot fi tipice dacă sînt, în primul rînd reale, în al doilea rînd concret istorice, și în al treilea rînd dacă servesc din plin ca

un fundal activ, nu pasiv, pentru acțiune; numai în acest caz ele ajută la dezvăluirea esenței caracterului respectiv. De asemeni nu este absolut obligator principiul concordanței directe. Este admisibil și principiul contrastului. Turgheniev îl prezintă pe Bazarov nu în mediul său de razno-cineț, ci într-un mediu absolut străin lui, în mediul nobilimii funciare, în care el își manifestă trăsăturile sale tipice.

Legile construirii subiectului (obligativitatea înnodării, a dezvoltării acțiunii, a punctului culminant și a deznodământului) nu pot fi arbitrar: ele reprezintă expresia teoretică a legilor obiective ale vieții. Viața se dezvoltă tocmai în această formă (mai întâi apare contradicția, iar apoi este rezolvată). În artă, ca și în viață, elementul individual și întîmplător trebuie să fie o formă de manifestare a necesității.

Mijloacele plastice de exprimare și procedeele artistice care creează în fiecare operă de artă dată forma ei, își au propriile lor legi de dezvoltare. În primul rînd, ele sînt foarte stabile. Mijloacele și procedeele artistice ale artei realiste sînt produsul unui șir întreg de epoci, în decursul cărora ele iau formă, se îmbogățesc, se dezvoltă și se șlefuesc. Astfel mijloacele și procedeele picturii s-au dezvoltat în decursul mai multor secole, ajungînd la nivelul lor de astăzi. Mijloacele și procedeele poeziei, strîns legate de dezvoltarea și perfecționarea limbii, se îmbogățesc neîncetat. Pe baza tehnicii, posibilitățile plastice de exprimare, în cinematografie, se dezvoltă tot mai mult.

Dezvoltîndu-se și îmbogățindu-se, mijloacele și procedeele artistice *nu suferă explozii* și nu au un caracter de clasă. De pildă, planul mare, mijlociu, general — un mijloc specific al cinematografiei — poate fi folosit și este folosit atît de cinematografia sovietică cît și de cea burgheză, exprimînd în fiecare caz un conținut principal diferit. Astfel stau lucrurile în principiu și în celelalte arte.

Dar, după cum se știe, există și un alt aspect al problemei. Dacă mijloacele și procedeele artistice sînt indiferente față de clase, în schimb clasele nu sînt indiferente față de ele și caută să le folosească în interesul lor. Burghezia contemporană este interesată să denatureze reprezentările și cerințele estetice normale ale poporului. Artiștii burghezi formalisti încalcă folosirea normală a mijloacelor și procedeele artistice menite să oglindească adevărul vieții, pentru a-i dezorienta pe oameni și a-i abate de la formularea și rezolvarea problemelor de importanță vitală. Orice încercări „de a torpila” procedeele și mijloacele artistice acumulate de veacuri au un caracter absolut formalist și duc în cele din urmă la distrugerea formei artistice, la lichidarea artei.

Formalismul în artă, negînd normele și legile existente ale artei caută de obicei să se ascundă după fraze stîngiste despre „inovații”, despre „revoluții” în artă.

Demascînd spiritul pseudo-inovator formalist în muzică, spirit care urmărea să anihileze legile dezvoltării ei, A. A. Jdanov a spus că fraza formalistă despre inovație înseamnă, în fond, „*revizuirea bazelor muzicii... abandonarea unor legi și norme ale muzicii pe care nu ai voie să le abandonezi. Iar faptul că nu ai voie să le abandonezi, nu înseamnă conservatorism, ci înseamnă că a le abandona nu dovedește de loc spirit de inovație.*” (Consfătuirea muzicienilor sovietici la C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S., pag. 140-141).

Marele inovator al poeziei, V. Maiacovski, referindu-se la „Evghenii Oneghin” a lui Pușkin, i-a îndemnat pe poeți „*să învețe aceste procedee de creație extraordinar de conștiincioase, care oferă o desfătare nemărginită și o formulare justă a ideii concepute, sugerate, simțite.*” Aceste cuvinte ale lui

Maiacovski ar trebui amintite unor poeții „inovatori“ care și-au început „inovația“ prin a revizui mijloacele și procedeele poeziei, ignorând normele clasice ale limbii operelor literare.

Arta sovietică este o artă socialistă în conținut și națională în formă. Particularitățile naționale au o uriașă importanță în forma artistică, deoarece ele oglindesc particularitățile vieții unei națiuni. Este lesne de înțeles că, reproducând viața în formele ei, arta trebuie în mod obligator să țină seama și de acest fapt. Mai mult decât atât, caracterul național al formei este o condiție absolută a formei artistice. Operele de artă clasice au fost întotdeauna profund naționale. Tabloul lui Suricov „Dimineața execuției streliților“ zugrăvește realitatea rusă de la începutul secolului al XVIII-lea și acest lucru este subliniat prin toate detaliile tabloului — pînă și în ornamentul rusesc de pe arc.

Acolo unde forma încetează a fi națională, ea încetează în general de a fi formă artistică, deoarece își pierde funcțiunea de a reproduce viața în formele ei reale. Decăderea formei în „arta“ burgheză contemporană este însoțită de pierderea particularităților ei naționale, de tendința spre forme cosmopolite, abstracte. Nu există, de pildă, nici o posibilitate de a distinge suprarealismul francez de cel american: și aici și dincolo, el este lipsit de conținut, de sens, este un haos de figuri geometrice sau de părți ale corpului omenesc. Dar această neglijare formalistă a formei naționale, care înseamnă în același timp și lichidarea formei artistice propriu zise, duce arta la pieire inevitabilă. Cosmopolitismul, antipatriotismul în artă nu înțimplător tind totdeauna spre formalism.

F. Engels, definind contururile artei viitorului a scris că ea va reprezenta deplină îmbinare a profunzimii ideilor, a conținutului istoric conștient „cu vioiciunea și bogăția acțiunii shakespeareiene.“ (K. Marx și F. Engels, „Despre artă și literatură“ pag. 148.) Nici un artist din trecut nu avea o concepție pe deplin științifică asupra vieții, asupra legilor ei de dezvoltare și prin urmare nu putea să dezvăluie pînă la capăt sensul istoric al evenimentelor și fenomenelor din realitate. Cu toate acestea, pe baza factorilor — determinanți din punct de vedere istoric — ai adevărului obiectiv în interpretarea vieții, artiștii din trecut puteau să creeze modele înalte de artă. Arta realismului socialist reprezintă treapta cea mai înaltă din punct de vedere istoric în dezvoltarea artistică a omenirii, în primul rînd pentru că pe baza marxism-leninismului ea este capabilă să dezvăluie în mod științific sensul istoric al evenimentelor din viață. Arta sovietică dispune de o minunată moștenire artistică, ea este continuatoarea ei legitimă. Totuși, mulți artiști nu știu încă să oglindească realitatea așa cum au făcut-o clasicii.

Congresul al XIX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice a trasat artiștilor noștri sarcina de a îmbunătăți calitatea operelor, de a-și ridica nivelul ideologic și măestria artistică. În Raportul de activitate la Congresul al XIX-lea al Partidului, tov. G. M. Malencov a subliniat că „cu toate succesele serioase obținute în dezvoltarea literaturii și artei, nivelul ideologic-artist al numeroase opere continuă încă să fie insuficient de ridicat. În literatură și artă apar încă multe lucrări mediocre, șterse, iar uneori chiar lucrări făcute de mîntuială, care denaturează realitatea sovietică“.

Presa de partid a arătat în repetate rînduri, că este inadmisibilă, în special, graba cu totul nejustificată în crearea de noi opere, grabă care se întîlnește la unii scriitori; presa de partid a arătat că nu este admisibilă munca

mie de kilograme de lemne: rămîneau cu cinci sute. Aveai o pereche de galoși: nu mai aveai nici una. Salariile, mai ales cele mai mici, scădeau cam la jumătate, și chiar sub jumătate. De multe ori, pe acea piine de care am pomenit, erau patru-cinci guri: căci nu se mai pomenea familie cu mai mult de un membru care să cîștige ceva. (Erau cazurile cele mai rare și cele mai fericite). Impozitele curgeau potop. Țăranii erau obiectul unui dublu și singeros atac: execuția datoriilor contractate la bănci, care încercau să recupereze cu mare viteză banii învestiți și deveniți, deocamdată, îndoielnici, în industrii sau în împrumuturile interne, — și execuția fiscală, cu jandarmul și cu perceptorul, care trăgeau ca niște ciini de o scoarță de zestre, sau se transformau în păstori mîinînd de la spate o vită costelivă scoasă din bătătură cu forța, și plătită cu o chitanță sau cu un proces verbal.

În mica burghezie efectele și aspectele crizei au lăsat pe drumuri zeci de mii de funcționari de toate categoriile. Ca și funcționarii, pensionarii au fost atinși de curbele de sacrificiu, pînă la sînge, pînă la inanție, pînă la leșin. În sfîrșit, acestei cete de trentăroși și de flămînzi, i se adăugau, în fiecare an, noi promoții de absolvenți ai tuturor facultăților, intelectuali care se grăbeau spre desaga Statului, și o găseau goală și închisă. Falimentele se țineau lanț. Ca și în cazul țărănimii, unde beneficiara concentrării a fost chiaburimea, criza a fost prilejul unei concentrări rapide a capitalurilor, băncile și întreprinderile mari înghițind atelierele mici, magazinele mici, întreprinderile mici de toate felurile, ajunse cu mare rapiditate la limita rezistenței.

Cum ai să-ți poți imagina vreodată așa ceva? Pentru un post de liftboy (plătit după crîncena lege de salarizare a copiilor), se prezentau cîteva sute de inși, dintre care mulți aveau titlul de doctor în diferite discipline. Pentru un post de portar, năvăleau mii. În jurul vitrinelor murdare în care ziarele lipeau zilnic foaia cu cererile de servicii, cetele erau enorme și tăcute ca în jurul decretelor de mobilizare. Străzile erau negre de oameni: forfota și rătăcirea neîncetată a celor care

căutau, ca în neant, un salariu, o întrebuințare, o ocazie sau un expedient. În sălile poștei, în holurile cinematografelor, în biserici, aglomerații la fel de tăcute de oameni care se încălzeau gratuit. Gazetele anunțau monoton găsirea, în zori, „a unui necunoscut curat îmbrăcat“, degerat lîngă un gard sau într-un gang. Vara, grădinile publice sforăiau chinuite prin plămîni umani: acolo cantona, cu oase trudite și cu burta goală, armata celor expulzați din case pentru neplata chiriei.

O să mă întrebi: cum s-a trăit? O să-ți răspund: nu știu. Dar pot să-ți spun cum s-a murit.

Un miner șomer s-a întins cu pîntecul pe un cartuș de dinamită și, la cîteva zile după explozie, oamenii mai găseau resturile lui împrăștiate prin toată mahalaua. Un altul, înnebunit de foame, s-a încăpățînat să-și străpungă craniul cu un piron ruginit, bătîndu-l cu o cărămidă. Lîngă ligheanul cu jăratec de mangal, au fost găsite sute de cadavre, mai ales femei, căci se pare că această asfixie, lentă ca o adormire, nu desfigurează și dă un ultim vis al unei vieți feerice. Un funcționar de la Ministerul (pe atunci) al Industriei și Comerțului, s-a spînzurat în ascensor, înainte de concediere, terorizat de așteptarea verdictului. Camerele micilor hoteluri din preajma gării de nord, sau din orașele de provincie, au fost pe vremea aceea adevărate gropi comune: muzica gloanțelor de revolvere se auzea zilnic, în zori, cînd „personalul alarmat“ spargea ușa găsind cadavrul „domnului cutare, din strada cutare sau din orașul cutare“. Boschetele grădinilor sau ale șoselei Kiseleff și-au îndoit, parcă pentru totdeauna, crengile sub greutatea spînzuraților, în timp ce roțile trenurilor și ale tramvaielor făceau zilnic o baie de sînge omenesc. O femeie în vîrstă de 30 de ani și-a otrăvit copiii, trei, care au băut lacomi cîte o de mult uitată ceașcă de lapte, apoi, epuizînd substanța, s-a spînzurat de clanța ușii.

Da, acestea erau faptele curente — se și numeau „diverse“ — care, zilnic și în nenumărate versiuni, constituiau atmosfera vieții.

să nu te aștepti, rogu-te, la o biografie în sensul obișnuit al cuvîntului, înșiruită cronologic, și amănunțită în fiecare fapt. Eu nu pot deocamdată să-ți amintesc decît unele momente din viața lui și anume pe acelea în care eu îl revăd și-l ascult mai des, oricîte ori plec în trecut, în întîmpinarea lui. Dacă se va întîmpla ca aceste clipe să fie tocmai cele pe care tu n-ai izbutit încă să le cunoști din tot ceea ce s-a scris pînă azi despre el, cu atît mai bine pentru amîndoi.

II

1929... 1930... 1931... 1932... ani de spaimă...

Ca din pămînt apărură milioane de șomeri, gloate, mulțimi, armate. Șomaj proletar și șomaj intelectual creșteau vertiginos, se propagau ca molimile evului mediu, din America în Europa, din Europa în Africa, în China, în America de Sud, peste tot. Aproape peste tot în lume, în afara Țării Socialismului.

În istoria acestei perioade, pe care o citești voi azi, aflați că „după primul război mondial a urmat o perioadă de stabilizare relativă a capitalismului, că apoi a izbucnit marea criză economică din anii 1929—1933, că din această criză capitalismul a ieșit sdruncinat, intrînd curînd într-o altă criză și în economia de război care avea să pregătească războiul din 1939 și atacul împotriva Uniunii Sovietice“. Dar pentru voi cuvîntul criză e o noțiune de economie politică, șomajul la fel. Dar ce a fost aia *criză*, voi nu mai puteți realiza direct, așa cum nu mai putem noi realiza ce au fost năvălirile barbarilor. Uite, încearcă să-ți închipui numai cîteva lucruri: în acei cîteva ani, în Germania s-au sinucis 2.500.000 de oameni. Oștenii acestei armate a morții dispăreau rînd pe rînd cîte unul, cîte doi, cîte zece, prin ștreang, prin gaz, prin înec.

Nu e greu de imaginat eu cîtă iuțeală a fost prinsă în această vîltoare țara noastră. Prin poziția ei de țară dependentă, semicolonială, criza a lovit-o, ca să spun așa, direct la cap. Scăderea catas-

trofală a producției industriale în marile țări capitaliste a paralizat în primul rînd exportul de materii prime. Sondele petrolifere se închideau pe capete, minele de cărbuni își infundau puțurile sau reduceau producția la acel minim necesar comenzilor de stat care, la rîndul lui, restrîngea consumul la maximum. Piața americană, găsindu-se în supraproducție catastrofală de cereale, e evident că grînelor romînești fură înlăturate din tîrgul internațional, cu un bobîrnac. Criza părea un tăciune aprins pe care cercurile capitaliste încercau să și-l treacă, frigîndu-se cît mai puțin, din mîna în mînă. Această operație se făcea în două direcții: din sferele capitaliste pe spinarea maselor muncitoare, și din statele imperialiste pe spinarea țărilor coloniale și semicoloniale, a spațiilor economice și politice dependente. La rîndul ei, burghezia acestor state, de îndată ce se vedea încărcată de funestul dar, se grăbea să-l asvîrle pe umerii propriului său popor muncitor, îngreuiat și crescut cu toate obligațiile acestei circulații internaționale. De pe o zi pe alta, mizeria și foametea s-au instalat, ucigătoare. Nici nu era greu. Peste șaptezeci la sută din populația țării noastre trăia din totdeauna la limita de jos a minimului de existență. Coborîrea nivelului cu o imperceptibilă diviziune însemna foametea, destrămarea fiziologică, dispariția. În cîteva zile, într-o țară cu o industrie înapoiată și aproape cu desăvîrșire lipsită de industrie grea, numărul șomerilor trecuse de sute de mii. De fapt, au fost sute și sute de mii, căci muncitorii sezonieri rămîneau neînregistrați, șomerii intelectuali nu se declarau din pudoare mic-burgheză, iar șomajul țărănesc, care a provocat în lumea rurală adevărate migrațiuni, nu era luat în considerare. Oamenii se făceau mici, se ascundeau în case și-și spuneau șoptit: șomajul! — cum se spunea acum cîteva sute de ani: dau Tătarii! Pe urmă, cei care nu intraseră încă în șomajul total, aveau de suportat curba de sacrificiu.

Știi tu ce înseamnă acest cuvînt care a rămas de pomină? Să-ți spun eu! Aveai o piine: ți se lua jumătate. Aveai o

de mîntuială în crearea unei opere de artă. Artistul sovietic nu trebuie să uite niciodată că el este reprezentantul artei socialiste, care deschide noi căi dezvoltării artistice, că misiunea lui de cîntăreț al adevărului omenesc, de educator al maselor în spiritul comunismului este deosebit de înaltă, este o misiune de cinste și de răspundere.

În creația artistică devenită la noi cu adevărat cauza întregului popor, lipsa de răspundere nu poate fi justificată prin nimic. Concepția unei opere de artă trebuie să se maturizeze, și în conformitate cu aceasta trebuie să fie adîncită forma artistică în cele mai mici detalii ale ei. Se știe că I. E. Repin, lucrînd la tabloul „Arestarea propagandistului“ a făcut cîteva versiuni. În unele cazuri, L. N. Tolstoi a refăcut operele sale de mai mult de zece ori. Toți pictorii mari lucrau cu multă minuțiozitate diferitele fragmente ale viitoarelor lor tablouri. Unii critici sovietici, care din păcate mai privesc încă în grabă și superficial problemele foarte importante ale măestriei artistice, poartă în această privință o mare răspundere. Ei trebuie să învețe a analiza o operă în amănunțime, din punctul de vedere al formei ei artistice, ei trebuie să se priceapă să analizeze componentele ei specifice în legătură cu conținutul, căci altfel critica nu poate fi critică profesională de artă.

„Grija permanentă pentru puritatea ideologică și adevărul vieții în creația artistică, conștiința datoriei sale obștești, studierea vieții poporului, ridicarea neîncetată a măestriei sale — iată ce exprimă în gradul cel mai înalt atitudinea exigentă a artistului față de creația sa“ („Pravda“, din 9 ianuarie 1952).

Atenția deosebită a partidului nostru față de artă, ajutorul înțelept pe care-l dă artiștilor sovietici în crearea de opere mărețe, demne de eroicul popor sovietic, este cheazășia creșterii și a perfecționării artei sovietice.

(Din „Voprosi filosofii“ Nr. 5/1953)

RADU POPESCU

ALEXANDRU SAHIA, - AMINTIRI DESPRE UN CONTEMPORAN

Dragul meu,

Ideea de a da numele lui Alexandru Sahia cenaclului literar pe care vă pregătiți a-l înființa în orașelul vostru, deși nu tocmai nouă, e cum nu-se poate mai nimerită. Tinerii caută în mod instinctiv umbrele tutelare ale unor înaintași iubiți.

Ne închipuim cu ușurință pietatea cu care voi vă îndreptați spre Sahia și îl chemați în mica voastră sală de reuniuni pe acest înaintaș, din trecut, din istoria literaturii și a țării, pe care aveți tendința să-l căutați mai curînd undeva pe lîngă Bălcescu, sau pe lîngă Eminescu, sau poate cel mult pe lîngă Vlahuță și Macedonski, decît în vecinătatea lui Zaharia Stancu, M. Beniuc sau Eugen Jebeleanu. Voi cunoașteți totuși biografia lui, opera lui. Le cunoașteți, dar din cărți și din cursuri. Nici nu vă trece prin cap să socotiți că, născut în 1908, Sahia n-ar avea azi decît patruzeci și cinci de ani, că ar face parte din acea serie de scriitori care abia pășeste în ceea ce s-a obișnuit să se numească plină maturitate. Moartea îndepărtează grozav dar, pe drumul cunoașterii depline, al înțelegerii profunde, îl veți întîlni pe Sahia și veți rectifica distanța față de acest contemporan și tovarăș al nostru pe care operă brutală a morții l-a depărtat atît de mult de voi.

Așa dar, totul e în regulă, și dacă n-ar

fi decît atît, m-aș grăbi să vă urez, băieți tineri și norocoși care aveți fericirea să trăiți într-o epocă de dreptate, să nu vă abateți de la calea indicată de Sahia, de la realizarea idealurilor lui, într-un cuvînt să nu-l dezamăgiți.

Dar intervine ideea mult mai turburătoare pe care ai avut-o tu, de a-mi cere, ca unui depozitar norocos al cîtorva amintiri, o serie de amănunte vii, cîteva fapte și cîteva idei despre viața și activitatea lui Sahia, pentru a-ți servi la o cunoaștere mai amplă și în acelaș timp mai adîncă, mai intimă, a patronului vostru literar.

O, nici nu-ți închipui cît de turburătoare! Căci dacă ți-am cerut să vezi în Sahia un contemporan, prin spiritul lui atît de viu încă într-o operă care nu se poate uita și peste care nu se poate trece, în schimb epoca în care el și-a dus scurta lui viață, în care și-a îndeplinit cu un rar egalat curaj misiunea de luptă, s-a prăbușit în imperiul morții.

Așa că, oricum, undeva pe aproape de noi, curge un Styx pe care trebuie să-l trecem împreună.

Nu pot totuși să-ți refuz amintirile mele și, mi se pare că nu atît din pricina ta, cît mai ales din pricina lui, care și-a dorit întotdeauna prieteni noi, prieteni tineri, prieteni de luptă și de vis. Pentru că și tu, și voi, puteți fi dintre aceia am să încerc să-ți vorbesc despre Sahia. Dar

Nu știu, de asemenea, dacă ai să poți înțelege un alt fapt, tot atât de îngrozitor, poate mai îngrozitor: întinderea însăși a acestei mizerii, generalizarea și pătrunderea ei în cele mai variate și mai neașteptate aspecte ale existenței, a devenit sursa unor neașteptate și nemaipomenite îmbogățiri. Prin această furtună de gemete, pe această mare turburată de lacrimi și sânge, au navigat pirați. Mandatari credincioși ai marelui capital, care se păstra în prudenta rezervă a închiderii tuturor robinetelor, pentru conservarea substanței și a dobânzilor acumulate, pirații au deschis era „loviturilor“ și a „afacerilor“. Li numesc mandatari, pentru că s-a dovedit că ei erau jefuitorii cadavrelor de pe un imens câmp de luptă, puși la cale de cele mai înalte cadre ale burgheziei și moșierimii, și nu niște simpli tâlhari care ieșeau la drumul mare pe socoteala lor. Numai riscul le era rezervat, total; ciștișul se făcea pe din două.

Cînd o tribună se dărîmă în timpul unei parăzii îngropînd sub ea multe trupuri și schilodind pentru vecie vreo cîteva zeci de copii, cercetările dovediră că pentru a obține comanda, întreprinzătorii tranzacționaseră cu calculele privitoare la rezistența materialelor în favoarea primarului general al capitalei, care împărțise, ca funcționar devotat, cu însuși regele țării. Intr-o celebră afacere de spionaj, în care s-a vorbit timp de vreo patru ani de „apărarea țării“ și de „interesul național“, partidele politice, uitînd ori ce prudență, traseră plapoma unul de pe altul, iar țara rămase cu gura căscată aflînd că vînzătorii intereselor naționale și ai secretelor apărării erau toate organele constituite ale Statului, ierarhizate conform Constituției: regele în vîrf, eu partea leului, guvernul, puterea legislativă, generalii supremi ai armatei și toți funcționarii superiori, șperțuiți cu delicateță dar pe îndesate, de toate industriile concurente pe piața Europei Centrale. După cum vezi, era vorba într-adevăr de niște bandiți, dar de niște bandiți, ca să zic așa, „acreditați“.

Fapt e că toate aceste lovituri, nenumărate, monstruoase și monotone, creau o seamă de îmbogățiri fulgerător, edificau,

în plină criză și în deznădăjditoare lipsă, averi și plăceri necunoscute, adăogînd rîului de lacrimi un strop de șampanie, și geamătului unanim acompaniamentul cinic al jazz-ului. O limuzină trecea prin zloată, și roata ei albă și tăcută împrășca dintr-o învîrtitură cîteva sute de nemîncați. Femei al căror trup părea să se dizolve aerian în învăluirea aproape impalpabilă a unor blănuri nemaivăzute, purtau pe un singur deget hrana unui contingent întreg al armatei. Iar dacă o sută de muncitori ar fi întins mîinile spre gîtul marmorean pe care sclikeau perle, și-ar fi luat salariul, fără curbă de sacrificiu, pe șase luni.

În numai cîteva ani, burghezia acestei tinere țări s-a dovedit capabilă de o descompunere morală fără precedent, de o corupție totală, de un viciu generalizat. Imoralitatea care a domnit în acei ani în familia burgheză, în lumea burgheză, în întreaga sa concepție săracă și vulgară asupra vieții, îi va asigura fără îndoială un loc de frunte în istoria comparată a fazei de descompunere a diferitelor burghezii naționale.

Ți-aș mai putea vorbi de generalizarea prostituției, în formele ei cele mai perfide, ca și în cele mai brutale; de căminuri de studenți devenite adevărate case de toleranță; de directori de teatru care ofereau tinerelor actrițe lefuri de mizerie, argumentîndu-le că scena este cel mai bun prilej pentru ca să se lanseze ca „femei“; de ofițeri ce-și trimeteau soțiile și fiicele la superiori, cînd se întocmeau „memoriile“. Ți-aș mai putea povesti de fii care grăbeau moartea părinților, de părinți care doreau moartea copiilor, după jocul regulilor de succesiune, care-i puneau în situația de a se moșteni reciproc. Nu zău, mă sfiesc să-mi amintesc, mă sfiesc mai ales de nedumerirea tinereții tale, care trăiește în viața unui alt ev. Trebuie însă să-ți mai amintesc că atunci s-au înmulțit, în proporții statistice record, crimele. Oameni pe care i-ai fi crezut indestructibil legați de cea mai cumințe viață și de respectul inert dar solid al legalității, se dovedeau capabili de a trage sau de a otrăvi, uneori chiar de a da cu toporul, pentru motive care dezvăluiau o lungă participare, împreună cu victima, la turpitudini inimaginabile. Ticăloșia și descom-

punerea morală purtau uniforma corectă a oamenilor din așa zisa „lume bună” și, în boxă, asasinii arătau ca niște avocați, ingineri, tați de familie, soții și mame respectabile.

Cuprinsă de o demență a dezmățului, de un delir al morții, burghezia își deschidea singură rănilor, din care se scurgea cel mai fetid puroi care a mînjit vreodată fața unei națiuni. Viața citadină devenise ecranul celor mai fantastice, celor mai neașteptate grozăvii, pe care flămînzii le priveau cu gura căscată de scîrbă și mirare, nemaștiind dacă sînt la cinematograful sau în stradă, la lumina zilei.

În intelectualitate, cascada asasinatelor stîrnea torente de discuții teoretice, dar niciodată o înțelegere exactă a semnificației acestor fapte și nici o reacțiune morală. Am auzit nenumărate asemenea discuții. La una din ele, asista odată și Sahia, care tăcea cu zîmbetul lui bun, dar plin de multe înțelesuri. Era vorba despre o crimă care îmbrăca dublul caracter de asasinat și paricid: în liniștea unui orașel de provincie, doamna și domnișoara Ionescu, uciseseră, după îndelungată premeditare, pe domnul Ionescu, soțul și tatăl; cauzele erau nelămurite, dar, în orice caz, dezgustătoare. „Băieții” luau cînd partea victimei, cînd partea asasinilor, perorînd ba despre dreptul la „realizare personală”, ba despre „destin”, ba despre „libertatea sexului”, ba chiar „despre voluptatea de a ucide”. Impins mereu spre a-și spune opinia, Sahia declară în sfîrșit următoarele:

„Nu interesează care din cele două părți mai poate găsi o justificare morală, în orice caz dubioasă, în ochii cîtorva judecători tîmpiți. Ceea ce interesează este că o asemenea crimă demonstrează că familia burgheză, cu legile ei, cu moravurile ei, cu pretențiile ei, s-a dus pe copcă, că deci însăși societatea care se întemeiază pe ea, ca pe cea mai temeinică instituție și celulă, se duce pe copcă”.

În asemenea discuții, criteriul social era de obicei disprețuit, dar Sahia spunea lucrurilor pe nume, și numele lor dădea imaginea adevărată a lumii burgheze, în care noi trăiam. Era o cloacă, dar în care creșteau și nenufari. Un asemenea nufăr,

frumos, diafan și nealterat, în cea mai infamă mocirlă, a fost Sahia.

Din răbojul crîncen al acelei vremi, eu am trecut cu degetul numai pe cîteva creștături, și hîrtia geme. Și încă ele nu reprezintă decît planul vieții private, nu și pe al celei publice, în care asasinatul și minciuna luau proporții istorice, nici pe al celei culturale, prin care vom mai trece totuși, deoarece Sahia, cu aceasta a avut, de fapt, cel mai intim contact. Dar sper că e suficient ca să înțelegi cum, viciul sprijinindu-se pe crimă, apăsau, amîndouă, ca manifestări tipice ale clasei stăpînitoare, pe trupul poporului anemiata de suferințele exploatarei și ale crizei. Vei înțelege că oamenii gemeau, vei înțelege că geamătului începea să i se adauge, din ce în ce mai puternic, un scrișnet de mînie. Sentimentul unei năpaste inevitabile, al unui pericol general, devenise atît de puternic, încît mulți, foarte mulți nu i-au pătruns nici odată caracterul economic și social, ci s-au lăsat, lipsiți cu totul de orice velleitate de apărare, în voia providenței, ca în fața unei pedepse divine.

Dar nu toți. În fața catastrofei, muncitorii s-au arătat neînfrițați. În plinul haosului, ei au reprezentat o ordine. În drumul puhoiului, ei s-au dovedit o forță.

Muncitorimea a scrișnit din dinți — la noi ca și aiurea — și s-a opus. S-a opus foametei și mizeriei, și am avut Lupenii, Timișoara, Valea Prahovei și Grivița. S-a opus otrăvirii culturale și politice care urmăreau înșelarea maselor, prepararea dictaturii fasciste și pregătirea războiului antisovietic, — dezlănțuind acea campanie unică, prin duritatea condițiilor în care se desfășura, prin claritatea țelurilor, prin avîntul expresiei și al exemplului, dusă de Partidul Comunist împotriva fascismului, împotriva războiului, împotriva trădării naționale îndelung premeditate de burghezie.

Vezi deci, că în momentul în care clasele stăpînitoare ale țării ajungeau pe treapta cea mai de jos a tuturor decăderilor, clasa muncitoare dădea tuturor siguranța unei vieți noi și se afirma ca germene bine încheat al unei lumi noi. Pentru cine

știa să vadă, tabloul nu era chiar atât de întunecat, perspectivele nu erau atât de sperate. Dar câți dintre intelectualii generației noastre vedeau?

III

Într-o asemenea lume i-a fost dat lui Sahia să debarce. Să debarce e foarte exact spus. Căci venea într-adevăr de foarte departe. Când a sosit și s-a stabilit definitiv în București, venea din... Africa. Ceva mai înainte, când mai obținuse odată drept de cetate în cartierul micilor burghezii intelectuale, venea, cum știi, de la țară, dintr-un sat de pe lângă Oltenița, de la Dunăre, din regiuni cu totul uitate, aproape necunoscute bucureșteanului neaș. Nici nu-ți poți închipui ce formidabilă forță de înstrăinare a avut cândva acest oraș. Caracterul lui negustoresc, cosmopolit, l-a făcut să se izoleze groaznic în mijlocul țării a cărei capitală era.

Ehei, nu veți ști niciodată voi, care trăiți într-un oraș de fabrici și muzee, de șantieri și școli, de serbări populare și biblioteci, nu veți ști niciodată ce a fost, între grătare de mititei și cluburi politice, între baruri americane și bordeluri orientale, între universități pline de găunoasă morgă și cafenele cinice, între tripouri și posturi de poliție, între ambițioși, apași și apostoli, acest oraș al burgheziei române, care nu trebuie uitat, și căruia numai o bună reconstituire literară îi poate zugrăvi înfățișarea de ieri.

Din fericire pentru el, din fericire pentru noi, Sahia a sosit în București înarmat. Ți-am spus că venea de departe, dar sosind aici, abia își începea drumul. Spre deosebire de zdrobitoarea majoritate a tinerilor intelectuali din acea vreme, care la terminarea liceului abia intrau în perioada, rareori fecundă, mai totdeauna catastrofală, a șovăielilor spirituale, a confruntărilor cu viața, a ispitelor singurătății, a atracțiilor succesului social sau viciului, Sahia, când s-a înscris la Facultatea de Drept și totodată a început să bată la ușile redacțiilor pentru oribila ucenicie a presei din acea vreme — încheiasă definitiv această fază. Era, pe la

douăzeci de ani, din punct de vedere sufleteș și intelectual, un om format.

Bineînțeles, Sahia a avut și el nelămuriri, de multe ori sperate, și căutări, adesea naive. Dar această fază a precedat instalarea lui definitivă în București, și a durat destul de puțin, doi, maximum trei ani, de prin 1927 până prin 1929—1930. Și toată această perioadă care a luat sfârșit cu călătoria lui în Orient, s-a consumat departe de București.

Știi prea bine că a făcut liceul militar la Craiova, pentru că părintele său ar fi vrut să-l vadă ofițer. Prestigiul centronului a fost deosebit de tenace în ochii unei bune părți a țărănimii, mai ales a celei o leacă mai înstărite. Poate că el mai ascundea și dorința nemărturisită a foștilor soldați de a-și vedea fiii scutiți de înjurăturile, ghionții și umilințele unui stagiul militar care dădea, prin text constituțional, presentimentul ocnei. Fapt e că puținii țărani care au izbutit, cu chiu, cu vai, să-și îndrepte fiii spre școlile și liceele militare, se vedeau mai apoi ocoliți, ascunși cu rușine sau pur și simplu uitați de niște locotenenți spilcuiți, dansatori de tango și bețivani temuți prin târguri de provincie, vânători de zestre și zdraveni masacratori de ordonante (poate chiar din satul lor). România de atunci întreținea o armată de țară de margine (vei fi auzit poate și tu de faimosul „cordon sanitar“), așa că ofițerimea era numeroasă: în mai toate casele mic-burghoze în care intrai, chipiurile, leduncile și mantalele te întâmpinau din vestibul, coplesind cuiererele. Sahia a petrecut șapte ani de copilărie și de adolescență într-un asemenea centru de îndobitocire și dezrădăcinare. Cunoști scrisoarea lui, de atâtea ori citată, prin care denunță această pedagogie a învrăjbirii tinerilor elevi cu familiile lor țărănești.

Moșierimea și burghezia aveau nevoie de ofițeri fără legături cu viața țărănească, executori orbi și cruzi ai ordinelor de represiune socială, și cine i-a cunoscut știe că semănau în mod bizar cu mercenarii „legiunii străine“, apatrizi și inumani, pe care i-a arătat la lucru Franța colonială. Sahia ne-a arătat odată un cartonaș mic, o fotografie sepie, în care se vedeau capetele slabe, tunse chilug, a vreo patru,

cinci adolescenți, îngrămădiți în dosul unor zăbrele groase ca un braț: erau câțiva băieți din clasa a șaptea a liceului militar, și el însuși, pe care amarul gust al fotografului îi prinsese la „închisoare“, unde fuseseră turnați pentru că... se duseseră, fără bilet de voie, la teatru. Inchisoare! Șapte ani de închisoare, iată ce fusese tandra perioadă a liceului pentru Sahia. Bădărănie, brutalitate, trivialitate. Sufletul pur al lui Sahia nu se lăsase alterat de opera pervertitoare a militariei școlare. Un aspect hidos al mecanismului social se înfățișa tînărului legat de mizeria țărănească, care citea pe furis stihuri lirice sau cărți generoase. (Mi-a povestit odată că din anii aceia păstra impresia covârșitoare a „Mizerabililor“ lui Hugo). Atunci, a fugit, a dezertat, a abandonat liceul militar și a provocat astfel părinților lui, prima decepție. Bieții oameni se închină în fața faptului trist că Sahia nu voia să devină ofițer, poate colonel sau chiar general! Mă întreb dacă au știut vreodată, dacă au priceput vreodată — căci explicații n-au fost — că Alexandru renunța la cariera ofițerească, în primul rînd pentru că nu voia să renunțe la legătura lui cu viața poporului. Poate că el însuși nu-și dădea bine seama de asta, în acel moment, căci orientarea lui spre cînte personală și dreptate socială se afla încă în faza imperativelor sufletești, nelămurite dar puternice.

Tatăl plăti drumul la București și taxa unui intern la liceul Sf. Sava, astfel încît Sahia își petrecu și ultimul an de liceu oarecum între gratii. Tradițiile solidei culturi clasice și ale unor concepții limitate dar sincer progresiste, se pierduseră de mult în acest liceu ilustru, ai cărui dascăli din epoca de aur au mai fost cunoscuți și admirabil evocați de Gala Galaction într-o „Galerie a dascălilor“, în care răsăr totuși, încă de pe atunci, elementele decăderii și descompunerii învățămîntului și profesorimii burgheze. Clasa a opta, clasă decisivă, adevărat prag în formarea personalității, Sahia a făcut-o cu profesori mediocri, ușurateci, unilaterali, — funcționari cenușii ai culturii. Dar a avut în schimb ocazia să cunoască diferențierile rapide care se petreceau în sînul burgheziei prin

colegii lui, care începeau să manifeste ifosele banului și ale numelui, disprețul față de copiii micii burghezii sau ai țărănimii. Cîteva ciocniri cu aceste mici bestii adolescente înăspiră pumnii țărănești ai lui Sahia, care-i declară „ciocoi borîți“. Iși luă cu indiferență bacalaureatul în 1929, frămîntat de lecturi masive, cu experiență de amărăciuni, și cu o mare curiozitate de viață, frînată însă de presimțiri întristătoare. Prin porțile vraiste ale liceului Sf. Sava, Sahia începuse să întrevadă ravagiile crizei.

Știi că încă viața de licean îi dăduse posibilitatea să constate cu acuitate enormă nesiguranța existenței celui singur și sărac. Sahia văzuse oameni dormind pe sub podurile Dîmboviței și uneori fugăriți ca niște înfractori de raziile poliției; auzise de șomaj, sinucideri și greve și simțise, numai într-un an de cînd terminase liceul, nu odată, foamea.

Trecuse printr-o criză morală, încercase să fugă din mijlocul lumii burgheze, să se închidă între pereții unei mînăstiri, dar și aici a întîlnit nedreptatea și ipocrizia. După ce descoperise, în sfîrșit, în cărțile clasice ale marxismului aduse în taină și citite aci un răspuns întrebărilor care-i chinaseră conștiința, părăsise fără nici o ezitare cinul parohial. Se întorcea acum dintr-o călătorie în Orient, limpezit, cu hotărîri definitive și pe care le-a considerat imediat realizabile.

Din acele depărtări, Sahia aducea încă ceva: un nume, numele lui. Nu te-ai întrebat vreodată de unde acest *Sahia* — cuvînt ciudat, în același timp mlădios și șuierător — în locul banalului Stănescu al tatălui său? De acolo l-a adus. Prin bariera densă a preocupărilor lui interioare, a străbătut încet, încet un cuvînt, pe care l-a auzit repetat de nenumărate ori la Port-Said, la Cairo și în alte părți, cînd interogativ, cînd afirmativ: „Sahia?“ — „Sahia!“ „Sahia?“ — „Sahia!“ Intrigat în sfîrșit, poate obosit de răsănetul unui cuvînt devenit refren, parolă sau mai știu eu ce, a vrut să afle ce înseamnă. Și i s-a răspuns că în arabă (așa spunea Sahia, dar poate că era vorba de o altă limbă orientală), cuvîntul acesta înseamnă: „adevărat“. „Adevărat!“ „Adevăr!“ „Ade-

vărat!" Straniu și turburător i s-a părut lui Sahia să fi avut un singur îndemn de curiozitate tocmai pentru cuvîntul care exprima idealul căruia el se pregătea să-i închine întreaga lui viață. L-a adoptat imediat. În locul lui *Stănescu*, pe care-l abandona, Sahia deveni numele nou al unui om nou, dăruit cauzei proletarietului.

În timp ce făcea calea de întoarcere spre țară, îl repetă de cîteva ori, și-l găsi plăcut și potrivit. Îl găsi, chiar, destul de românesc. Pe celălalt îl uită.

Numele acesta, Sahia—*adevărul*,—a fost sticla de șampanie spartă pe prova unei noi corăbii, corabie plină de forță tinerească și pasiune pură, care se îndrepta hotărîtă spre apele furtunoase ale patriei.

IV

La întoarcerea în țară, Sahia găsi o Romînie în plină criză. Simptomele aparente, unele nici măcar remarcate de el în momentul retragerii, se dezvoltaseră la maximum, pe măsura dezlănțuirii năpraznicei maladii sociale. Mizeria era o escară care rodea trupul secătuit, scoțînd oasele la iveală, sîngerînde. Fascismul, — un buboi care colecta toate veninurile, vîrsîndule afară, în crimă și teroare. Formalismul, decadentismul și cosmopolitismul, curente mistico-autohtone și anarho-individualiste, semănau cu bilbliilele și bijbiilele unui organism cu creierul inundat, cu ochiul pierdut sub o pleoapă pleoștită, cu gura strîmbă, cu o mîină gesticulînd anapoda, furioasă împotriva piciorului impotent și fix.

Dar în străfundurile lui, organismul lupta amarnic cu boala. Era momentul dramatic al încăierării secrete maxime dintre toxine și anticorpi. Partidul comunist mobiliza forțele sănătoase și, cu ele împreună, încerca să scoată țara la lumină.

...Ți-ai petrecut de multe ori vara la plajă și te-ai scăldat cu voluptate în apa mării. Dar ai gustat oare la maxima ei valoare, senzația indescriptibilă pe care o resimți uneori, cînd apa e caldă, lîncedă, parcă stătută, și deodată te simți învăluit într-un curent proaspăt, răcoros, cristalin, care dă întregului corp moleșit un elan spontan spre orice îndrăzneală? Sau, din contra, cînd masa lichidă e rece, tăioasă, parali-

zantă, ai simțit sosind de undeva, din nu se știe ce adîncuri, o undă caldă, mîngietoare, dătătoare de viață și putere? Așa se simțea trecînd, prin atmosfera acelor vremuri, unda de idei și acțiune a partidului comunist, cînd proaspătă și purificatoare, cînd caldă și dătătoare de energie și încredere. Nu eu îți voi descrie formele nenumărate în care acțiunea partidului s-a manifestat, cuprinzînd toate planurile vieții, și aducînd soluțiile tuturor problemelor. Pe mine mă interesează aici să-ți arăt cum a fost cuprins Sahia în unele din aceste forme, și cum el s-a afirmat în ele. Dar trebuie să-ți amintesc că atunci, în 1932, Partidul, în urma Congresului al V-lea, hotărîse întărirea alianței clasei muncitoare cu țărînimea muncitoare, trasînd sarcina antrenării maselor țărănești în lupta politică și, în același timp, lărgirea pînă la proporții naționale a campaniei împotriva fascismului și războiului, soluțiile burgheze de rezolvare a crizei economice. Prin aceasta, Partidul ridica un steag sub care se puteau grupa toate elementele sănătoase ale societății. Ca o undă, apoi ca un șuvoi, și mai apoi ca un val, așa pătrundea învățătura Partidului în toate ungherele vieții publice. Cine a știut să audă acest cuvînt, cine a vrut și a putut să se așeze în direcția curentului, a fost salvat. Oamenilor care zăceau în inerția neștiinței, le bătea la ușă. Celor care se frămîntau în incertitudini, le trimetea un mesager de limpezire și ajutor. Celor care îl căutau, le ieșea în întîmpinare.

Sahia, după cum știi, era acum dintre aceștia din urmă. Își realizase repede hotărîrea de a intra în presă, datorită cîtorva prieteni de liceu care începuseră să ocupe locuri oarecum sigure pe treptele cele mai de jos al ierarhiei profesionale; și care-i făcuseră cu multă amicitie un loc, administrația lăsîndu-se convinsă mai ales de modestia pretențiilor sale rezumate la o remunerație aproape simbolică și la acceptarea anumitor corvezi ziariști respinse de alții ca inferioare, fără perspective de afirmare și fără folos personal. Dar Sahia tocmai pe acestea le căuta, deoarece erau cele prin care el urmărea să intre în contact adînc și variat cu viața oamenilor simpli, și în special cu muncitorimea.

A acceptat deci cu plăcere reportajul mărunț, cel mai mărunț, cel care nici nu purta semnătură, culegerea de informații cunoscută sub numele tragic și ironic de „fapte diverse”. Nenumăratelor morți de oameni necunoscuți și sărmani, monotonelor accidente de muncă, tragediilor sărăciei și exploatării, lipsite de element scandalos, monden sau fastuos, presa burgheză franceză le dăduse un nume de o crudă sinceritate: „les chiens écrasés”. Sinonimia om-cîine a mentalității capitaliste, a dat naștere acestei funcții umile în presă. Sahia primi cu dragă inimă să „facă” reportajul „cîinilor striviți”. Nimeni n-a băgat atunci de seamă că această formalitate a presei a început, într-unul din cele mai mari cotidiane din țară, să prindă o viață proprie; nici măcar patronii ziarului, căci clientela burgheză nu o citea, așa cum nu se mai citea titlul gazetei, adresa administrației sau numele, totdeauna de paie, al „girantului responsabil”...

În afara agitației generale a scandalurilor politice și șantajelor, în indiferența aproape generală a celor de breaslă, Sahia își începu munca gazetărească, făcîndu-și din redactarea cronicii un fel de bilet de trecere în lumea celor necăjiți. Cine ar mai putea identifica, în noianul colecțiilor anilor 1931—1932, acele „fapte diverse” în care, sub condeul lui Sahia, sinuciderea unui șomer devenea un scurt rechizitoriu, un accident de muncă o demascare a exploatării, o ciocnire de trenuri un prilej de radiografiere a diferențierii claselor? (Pe atunci se întîmplau foarte dese accidente de tren, și cele mai multe victime se alegeau dintre călătorii vagoanelor populare, așezate totdeauna imediat după locomotivă, ca o stavilă între eventuala ciocnire, prăbușire de poduri sau deraiere, și vagoanele de lux în care călătoreau, la coada trenului, oamenii bogați; acele victime, Sahia le numise „morții de clasa a III-a”). Au fost o bună școală acele cronici, între altele și pentru stilul lui Sahia: spațiul lor foarte redus, l-a obligat la concentrarea expresiei, la observația concludentă, la aluzia fină și precisă. Cedînd cu plăcere confrăților mai celebri faptul divers din lumea bună, cu aspecte cinematografice și cu iz de scandal, părăsind în liniștea

uitării pe croitoresele care, abandonate de plutonierii majori, înghițeau o duzină de gămălii de chibrituri, Sahia se concentra asupra faptului divers cît mai încărcat de conținut social, pasibil de un comentariu scurt, dar de caracter general. De aceea, după ce ridica în fiecare zi, de la morgă sau de la prefectura poliției lista zilnică a înfîmplărilor, conform convenției ziarelor cu cele două instituții — Sahia, în loc să se întoarcă la redacție, cum făceau toți colegii lui, pornea la fața locului, la adresa sinucigașului, a accidentatului ori la fabrica respectivă, și acolo lua contact cu mediul și cu atmosfera faptului divers. Lungi conversații cu muncitori și cu tot felul de oameni nevoiași, i-au prilejuit lui Sahia o cunoaștere a realității sociale în problemele ei cele mai variate, cum puțini ziariști au avut. De aceea, memoria lui admirabilă ajutîndu-se cu nelipsitul carnet de note, Sahia putea produce ori cînd o documentare de fapte semnificative, cu referințele cele mai bogate, și această vastă informație vie a dat întotdeauna articolelor sale un ton nou în publicistica romînă, de obicei lăbărtată și vagă, și un temei de seriozitate peste care nu se putea trece cu ușurință.

Repede de tot, Sahia ajunsese să pună pe fiecare din tezele învățaturii marxiste despre exploatarea capitalistă, imaginea realității, culeasă de-a lungul sumbrului itinerariu al faptului divers, de la Malaxa, de la Mociornița, de la Vulcan, de la Arsenalul Armatei, din mahalalele, din cocioabele, de la Azilul de Noapte și din grozăvia generală a străzii. La rîndul său, întreg acest caleidoscop cu imagini limpezi și cumplite se reflectă pe chipul lui, dîndu-i un aer de melancolie și chiar de gravitate care, unit cu austeritatea din ce în ce mai accentuată a morăvurilor pe care le practica, — fără nici o ostentație, dar cu hotărîre — îl distinse dintru început în masa gălăgioasă și veselă a confrăților de presă, corporație de băieți superficiali, cinici și comozi. Acești demni copii ai „pilelor”, l-au privit la început pe Sahia cu un suris, și dacă acesta n-ar fi avut în raporturile imediate cu oamenii un farmec irezistibil, o bunătate constantă și o modestie totală, deși total lipsită de umilință, — dacă n-ar fi fost gata oricînd să ajute, să înțeleagă și chiar să spovedească

dovedind o înțelegere superioară și adîncă pentru toți acești oameni care nu erau decît niște paie plutitoare pe vînturi și pe ape, — dacă n-ar fi fost funciarmamente amabil, prietenos și zîmbitor, în sfîrșit, dacă n-ar fi avut o demnitate personală proprie care se simțea ca o trăsătură fizică, de la primul contact, — desigur că ar fi devenit în redacție ceea ce se numește un „cal de bătaie“. Ironia grosolană și gluma brutală, farsa și batjocura care domneau în redacții, amestecate cu mirosul de cerneală, s-ar fi năpustit desigur asupra lui, îngreunîndu-i și mai mult munca, enervîndu-l, obosindu-l, dezgustîndu-l. Toate acestea — și n-ar fi fost de loc un fleac, crede-mă — nu s-au întîmplat. Cel puțin din partea colegilor de presă, Sahia n-a avut viața amară. Toți acei oameni au recunoscut în el o personalitate deosebită, cu alte dimensiuni și cu alte legi, și chiar cînd n-au înțeles-o, au respectat-o.

Sahia își continua incursiunile în corpul social. Observa, asculta, nota. Sinceritatea lui evidentă îi făcea pe oamenii de rînd, care nu mai credeau de mult în intelectual. În gazetar, în nici una din înfățișările de „domn“ burghez, să se simtă de îndată apropiați de el, și să și-l simtă aproape. Vorbea simplu și cald, punînd degetul pe rană și dovedindu-se îndurerat de ea. Nimic din atitudinea lui nu trăda indeletnicirea profesională, curiozitatea odioasă a informației, indiscreția salarizată. Orice muncitor întrebât de Sahia simțea că acesta dorește să devină mandatarul lui pentru un protest care îmbrățișa cauza tuturor. În convorbirea cu el, nici o nepotrivire, nici o stridentă; prin idei ca și prin sentimente, Sahia dădea de îndată impresia de a face parte din familie, din cea de sînge ca și din cea de clasă, după cum prin comportare și vorbă se arăta simplu și profund uman. Sahia a avut întodeauna oroare, în vorbă ca și în scris, de prețiozitate și de pedanterie. Dar îndelungatele convorbiri care au constituit atunci preludiul activității lui în sînul clasei muncitoare, au fixat stilul lui Sahia, rămas pe urmă nedesmințit, acela al unei simplități și clarități perfecte, al echilibrului desăvîrșit între cuvînt și idee, stil superior și uman prin excelență, spri-

jinit pe un fond de înaltă și substanțială intelectualitate.

Cînd părăsea o locuință plină de copii și dădea mîna cu muncitorul șomer încrunțat și îngîndurat, Sahia îi spunea zîmbind cu timiditate:

— Dacă ai vreodată de comunicat ceva, dumneata sau tovarășii dumitale, veniți pe la redacție, în Sărindar 11. Sînt mereu acolo de la 7 seara în sus. Și adăuga:

— Mă cheamă Sahia.

Timiditatea expresiei nu micșora cu nimic tăria și sinceritatea invitației. Cîți oameni nu i-au dat curs!

Cînd părăsea o fabrică, unde, după ce așteptase semnalul sirenei de terminarea lucrului, stătuse o oră-două de vorbă cu cîțiva muncitori, întindea mîna și zîmbea:

— Vă mulțumesc! Am să mai viu pe la Dvs., cît de curînd.

Mulți l-au privit, tăcuți, pe sub sprîncene, fără să insiste pentru repetarea vizitei; mai existau și agenți ai Siguranței, provocatori sau nu, care se prezentau ades, sub toate chipurile. Acela de gazetar nu era chiar cel mai original.

Unul întreba, în numele tuturor:

— Da' cum te cheamă pe dumneata, domnule ziarist?

— Sahia.

Și zîmbetul mai pronunța odată numele, spre a nu fi uitat.

Atenți, păziți, vigilenți, muncitorii începeau să ia informațiuni pe căile lor proprii, prin organizațiile lor de fabrică, prin Partid, cel mai bun cunoscător de oameni, cel mai ager detector de impostori. Numele, semnalmente, activitatea, treceau din gură în gură, din organizație în organizație, cercetate pe neștiute, cîntărite pe toate fețele. Astfel simpatia, spontană a unora, ca și neîncrederea, explicabilă a altora, începură să creeze o anumită notoritate acestui nume în cercurile muncitorești. Rîndurile strecurate în gazetă erau citite cu mare atenție, și deși nesemnate, se știa că sînt ale lui Sahia, deoarece muncitorii recunoșteau concentrate în ele convorbirile avute cu el, și o concluzie limpede pe care acel tinerel o exprimase verbal, dar pe care nu se sfia s-o repete și s-o accentueze în scris. De

multe ori ei găsiră în gazetă, în locul rubricii, pe care Sahia o sacrifică atunci cu dragă inimă, un memoriu al cutărui sindicat, un protest al muncitorilor de la cutare fabrică, revendicările prezentate de o delegație unei comisii patronale sau unui organ al statului, al cărui text îl ceruse cu insistență, care-i fusese înmînat de multe ori cu îndoială și scepticism, și care căpăta acum o publicitate și o rezonanță neașteptate. Toți cei care îl vizitaseră la redacție îl aflaseră totdeauna emoționat ca de sosirea unor oaspeți dragi, atenți, inteligenți, plini de entuziasm dar și de cumpătate. Omul — informația era generală, categorică —, nu dezamăgise niciodată pe nimeni, și se dovedea mînat de o dragoste pentru clasa muncitoare care nu mai suferea desmintire.

De aceea, veneau din ce în ce mai des, din ce în ce mai mulți.

Pe masă în fața căreia portarul își petrecea întreaga zi clasificînd alene, pe etaje, pe cronici și pe nume, corespondența ziarului, începea să se înalțe, ireverențios față de cele două-trei plicuri conținînd de obicei invitații la spectacole, expoziții și conferințe, trimise marilor directori, primilor redactori și secretarilor de redacție, teancul de scrisori adresate „D-lui Alexandru Sahia, redactor la ziarul „Dimineața“, str. Sărindar Nr. 7-11“. Sahia le citea cu atenția pe care o dăduse altădată celor mai dificile pagini teoretice, le compara și le cîntărea îndelung, din foarte multe puncte de vedere, apoi selecta pe cele care prezentau o importanță mai largă, sau mai direct legată de problemele în general dezbătute, regretînd din adîncul sufletului de a nu avea la dispoziție, în locul frînturii de coloană nu totdeauna zilnică, pagini întregi și numeroase, cu articol de fond, casete, foiletoane, informații și note, pentru a da o idee mai exactă despre varietatea infinită a durerilor populare și despre lupta dîră dusă de muncitori. Obligația concentrării maxime a fost pentru Sahia nu numai o bună școală de stil, după cum ți-am spus mai sus, dar și un util exercițiu zilnic pentru a învăța să distingă principalul de secundar, esențialul de aparent, faptul semnificativ și bogat în învățăminte de

faptul pitoresc și de cel banal. Dar dacă n-o putea publica, păstra întreagă această corespondență, devenită cu timpul un depozit prețios, pe care Sahia l-a păzit cu vigilență, consultîndu-l neîncetat, și e păcat că împrejurările, atunci cînd el nu mai putea lupta, au risipit în neant această vie antologie a durerilor poporului, pe care istoricul, romancierul și gazetarul de azi ar putea-o frunzări cu atît de mult folos.

Apoi începeau convorbirile cu vizitatorii, din ce în ce mai numeroși, care traversau stîngaci dar nu intimidăți, lungul coridor cu uși de geam pe o parte și pe alta, înapoia cărora fuma, striga, rîdea și măzgălea cca de „a patra putere“. Tocmai în fund, se afla un fel de cotlon lung și îngust, amenajat acolo unde bolta tavanului se sprijinea pe zidul marginal, cu peretele despărțitor de lemn îmbrăcat în afișe, lipite alandala, ale unor spectacole care avuseseră loc pe la începutul secolului; o masă de lemn, cu trei sertare, un scaun cafeniu tot de lemn cu fundul neted în sensul în care pămîntul e plan, — încît după ce odihneai pe el cîteva minute îți dădeai seama că era puțin bombat, — o jumătate de fereastră, — cealaltă rămăsese în încăperea alăturată, — care primea lumina de la curtea interioară a tipografiei, iată interiorul, întunecos și antipatic, al „biroului“ lui Sahia, în care mai înainte se păstrasera mormane întregi din colecțiile ziarelor, cu șoareci cu tot. Sahia făcea rost de vreo două scaune, și cedîndu-l și pe al său, se așeza pe masă, în timp ce încă vreo cîțiva vizitatori rămîneau în picioare. Urmau două-trei ore de sfat, care se ridica de îndată deasupra „cazului“ ce provocase vizita, pentru a pătrunde în problemele generale ale vieții muncitorești, apoi, încet, încet, în cele ale luptei politice. Sahia cunoscuse, cu adîncă emoție, punctul de vedere al muncitorilor înaintați, observă cu admirație calmul și încrederea lor, înțelese prin ele că acești oameni purtau și exprimau o părțică din rolul istoric al clasei proletare, care îi impregna cu o atitudine de viață comună, așa cum seva copacului impregnează fiecare frunză. Îi cunoscuse aspri dar prietenoși, rezervați dar plini de generozitate,

cinstiți, curați, hotărâți. La rîndul lor, ei îl cunoscuseră pur, devotat, curajos. Reciproc, se simțiră egali, capabili să se înțeleagă și să se ajute, chemați să lupte împreună pentru aceeași cauză. S-a pronunțat oare chiar de atunci, întreci, cuvîntul „tovarăș”? Nu știu. În orice caz, el plutea în aer.

Între timp, redacția se golia încet, încet, părăsită în somnolența secretarilor de noapte, redactorii plecînd veseli spre restaurante și teatru, spre cafenea, spre femei, spre familie. În biroul lui Sahia sfatul continua încă, și cînd ultimul muncitor părăsea încăperea, Sahia recapitula singur cele auzite, notînd în carnet fructul conversațiilor. Apoi își ștergea lung și apăsător ochelarii, răsucea cheia în broască și pornea și el, dar nu pentru a se îndrepta spre odihnă sau iubire, ci spre a pătrunde în tipografie.

Sahia întîrziea mult și acolo, în acest univers în care rotativele vibrau înfierbîntate, centre ale unui sistem planetar în jurul căruia linotipurile se înșiruiau ca niște planete. Iar zețarii și corectorii zoreau ca niște sateliți. De sub vizierele lor verzi, care le dădeau ciudate aere de giuvaergii, linotipisti îi aruncau o privire care cu timpul devenise amicală, și în tăcîntul sburătoarelor litere de plumb, evocau pentru el un moment al grevei generale sau sîngeroasa zi din Piața Teatrului. Cu ei, după rezervele de rigoare, Sahia începu să discute aproape exclusiv pe planul politic: ei îi refăcuseră cu fapte și cu idei clare, istoria și critica spargerii unității clasei muncitoare și îi arătaseră, la lucru, adevăratul tîlc al unor agitații pseudo-muncitorești, care purtau numele de social-democrație, unitarism, troțkism, etc. Aceste perfide pene strecurate de burghezie în trunchiul muncitorimii, îngreuiau mult lupta Partidului, care, în condițiile crizei și ale asaltului fascist, lupta din răputeri pentru mobilizarea întregii clase muncitoare, a întregului popor muncitor. Împreună cu tipografii, Sahia comenta evenimentele politice și se obișnuia să judece diversunile reacționare — în momentul acela în plină creștere — printre rîndurile știrilor și articolelor pe care muncitorii le culegeau chiar

în aceea clipă. Asistînd aproape în fiecare noapte la nașterea gazetei, teribilă oglindă în care se reflectau haotic și estompat toate intențiile clasei stăpînitoare, Sahia învăța să pătrundă în secretul manevrelor politice și al demagogiei burgheze. În acest hățiș, Sahia a izbutit să se descurce repede, și muncitorii tipografi i-au fost, în aceasta, de un folos neprețuit. Noapțile în tipografie, la începutul carierei lui gazetărești, Sahia nu le-a uitat nici odată, și, deseori l-am auzit evocîndu-le cu dragoste și respect și numindu-le „universitatea mea serală”.

În sfîrșit, Sahia părăsea și tipografia și era, în cel mai bun caz, miezul nopții. Urcă încet și gînditor strada Sărindarși pătrunzînd în Calca Victoriei intra la un „bar automat” — imitație orientală, cu canapele și mese, a falmoaselor „Aschinger” berlineze — și scoțînd din buzunar șapte lei obținea, pe cale automată, un „sandvici cu crenvurșt”. Și astfel, în timp ce mesteca, obosit, și parcă puțin absent, începea contactul lui cu hoema bucureșteană, cu tinerii intelectuali de vîrsta lui, cu „generația”.

N-am să insist asupra problemei „generațiilor”, mult sgomot pentru nimic, morișcă sîcîitoare oferită tineretului de atelierul de jucării, comice sau sinistre, ale diversiunii. Viața are legile ei, și omul, etern reînoit și viu, se naște și moare, și, „între naștere și mormînt” e rînd pe rînd copil, tînăr, matur și bătrîn. Dar așa cum, între aceste faze ale vieții organice nu există rupturi și opoziții violente, antagonisme fiziologice ireductibile, la fel diferențierea vîrstelor nu poate da naștere la conflict în sînul unei societăți sănătoase. Există tineri și există cetățeni maturi, și există bătrîni, abandonați de puterea necesară pentru îndeplinirea rolului social, *defuncti*. Fiecare din aceste puncte ocupate pe scara vieții implică îndatoriri speciale, necesități proprii, dar idealul social rămîne același, și toți îl trăiesc, în sfera vîrstei lor, într-o intensă colaborare. În societatea noastră de azi, tineretul muncitor lucrează alături de generația căruntă, care îi dă ajutorul sfatului, al învățăturii și al exemplului, și toți se simt uniți prin urmărirea în dirjilă

a realizării idealului socialist, într-o desăvârșită comunitate de aspirații și de acțiune. Armonia perfectă între vârste este unul din semnele societăților sănătoase.

Pe atunci însă, criza dădu naștere unui conflict artificial între generații. Refuzați de pretutindeni, asvîrliți într-o permanență nesiguranță materială și morală, tinerii începură să-și explice starea lor nenorocită prin calitatea lor de tineri, și fură încurajați în această tendință chiar de bătrîni. (E demn de relevat că teoreticienii „problemei generațiilor” nu mai erau de mult tineri, ba unii erau chiar moșnegi, toți trecuți prin ciurul și dărmonul manevrelor politice și intelectuale ale burgheziei). Tinerii se simțiră neînțeleși, nedreptățiți și chemați să înfăptuiască o „revoluție” împotriva bătrînilor, pe care aceștia le îngăduiră s-o provoace, în genunchi, pe planul artei și al culturii.

Am asistat la un spectacol comic, care, în perspectiva timpului, devine și amar, fără să-și piardă însă nimic din caracterul hazliu. Niște băieți care n-au dat absolut nimic, dar *absolut nimic* în ordinea artei și a culturii, înainte de 1944, se ridicară cu violență și sarcasm împotriva celor din generația primului război mondial și ironizară, disprețuiră și chiar huliră opera unui Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Victor Eftimiu, Topîrceanu, Ibrăileanu, N. D. Cocea, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, — Luchian, Băncilă, Iser, Ștefan Popescu, Tînitza și chiar George Enescu — generație de străluciți creatori în toate domeniile și care, în condițiile specifice momentului istoric respectiv, au dat culturii romîne opere mari și durabile, peste care nu se poate trece. (Nu-ți mai vorbesc despre atitudinea față de literatura romînă mai veche, cea a clasicilor: aceasta era pentru tineret „terra ignota”). A fost o furtună într-un pahar cu apă, pe care tineretul a provocat-o cu mare sgomot, și în care n-a făcut de loc o figură onorabilă. Dar burghezul adevărat, adevăratul „bătrîn”, prefera să vadă tineretul încăierîndu-se cu Sadoveanu și Ibrăileanu decît cu Malaxa, cu Auschnitt, Maniu, Stelian Popescu sau regele Carol, și lăsîndu-se

duș de nas cu problema generațiilor de către „fericiții posesori”. Aceasta nu însemna că tinerii nu aveau, unii dintre ei, talent; le lipseau, însă, condițiile necesare realizării, înțelegerea justă a dramei pe care o trăiau legați la ochi, convingerea că opera de artă este o funcție creatoare a unei colectivități. Dovada e că cei mai mulți tineri de atunci nu au ajuns să dea o operă demnă de acest nume decît după 1944, cînd transformările revoluționare din țara noastră, înfăptuite sub conducerea Partidului, au stins falsa problemă a generațiilor, încadrînd pe scriitori în lupta socială și reînnoind firul tradiției clasice.

Mișcarea muncitorească a privit atunci cu grijă și cu dragoste spre acest tineret fără busolă și haotic și a încercat să-i dea ajutorul său. În momentul în care se pregătea atacul fățiș și violent al fascismului, era cazul ca acești tineri să fie călăuziți spre o concepție de viață care să-i ferească de a deveni instrumentele oarbe și fanatice ale celei mai de jos forme a împilării de clasă, și dacă se putea, să fie înrolați sub steagul păcii și al progresului. Cît mai mulți oameni cinstiți trebuiau cuprinși în lupta antifascistă și antirăzboinică, pentru a afirma pe planul intelectualității și al culturii un țel progresist, de dreptate, de libertate, de umanitate. După cum ți-am spus, și n-am să încetez de a o repeta, partidul, muncitorimea, au întins o mînă de ajutor tuturor oamenilor cinstiți.

Acestei misiuni i se datorește faptul că Sahia a luat un intens contact cu boema, și că a pătruns adesea în templul ei suprem: cafeneaua, precum și faptul că a fost prezent în toate locurile unde se afla și se aduna tineretul intelectual. Ți-am spus oare sau nu ți-am spus că Sahia se înscrișese și la Facultatea de Drept? N-a călcat însă niciodată la cursuri și dacă s-a prezentat nepăsător la cîteva examene (pe care, de altfel, le-a „luat” admirabil), numai pentru a nu pierde calitatea de student, cred, în schimb, că nu și-a luat niciodată licența. Ce putea reprezenta acest titlu, cui putea el folosi, pe lîngă serviciile pe care Sahia le aducea prin activitatea lui gazetărească și scrii-

toricească? Dar a fost altceva. Așa cum căutase funcțiunile umile ale presei pentru a intra în contact strîns cu mișcarea muncitorească, — utiliza, în același timp, și un carnet de student (devenise chiar la un moment dat un student foarte „bătrîn“), pentru a avea un contact facil, firesc, cu tineretul. Acestei necesități i se datorește și una din cele mai penibile încercări din viața lui: de a fi locuit cîtăva vreme într-un cămin de studenți, al studenților ilfoveni.

Dumnezeule mare! Nu știi ce putea fi o asemenea instituție. O grămadă de băieți de douăzeci de ani, selectați pe sprînceană de prefectul județului, în marea lor majoritate feciori de chiaburi și de mici tîrgoveți. Gîndirea lor era tot altă de incompletă ca și igiena. Aduceau între acei pereți reci, toate pornirile antisemite și violente ale atmosferei familiare, la care se adăoga năuceala provocată de propaganda diversionistă de la oraș, brutalitatea semi-doctismului și cruzimea odioasă a tînrului ambițios. Ah, căminele studențești din vremea aceea! Ateliere perfecționate de bestialitate și obscurantism; leagăn al tuturor violențelor antiprogresiste, cerc de recrutare al trupelor verzi de mai tîrziu! (Unul din ele, de la Iași, a intrat în istorie cu un nume fioros și parcă predestinat: Rîpa Galbenă!)

Cel în care a locuit Sahia timp de multe luni era pe bulevardul Pake și, coincidentă simbolică, vis-a-vis de Siguranța Generală. L-am vizitat acolo de mai multe ori și m-am îngrozit cînd l-am văzut pierdut printre cămași de noapte patriarhale, din care ieșeau, pe sus, capete hirsute, și pe jos, picioare murdare, îmbrăcat (era răcit rău) într-o pijama modestă dar curată și călcată. Părea o călugăriță rătăcită într-un dormitor de soldați. Trebuia să se afle neîncetat în stare de apărare, fie pentru o glumă idioată, fie pentru o aluzie amenințătoare, fie pentru o agresiune directă. Toate apăreau justificate de faptul că era cunoscut ca lucrînd la o gazetă „democrată“, că nu împărțeașea nici una din opiniile curente ale acelei studențimi patibulare, și că, nefiind antisemit, era fatalmente bănuț de a fi „jidan“. De altfel această prezumție a constituit pretextul

expulzării lui din cămin. În realitate, prefectura județului, pe baza unui dosar întocmit prin informatorii ei de acolo, luase mai curînd act de unele opinii ale studentului, care aveau un aer subversiv.

Dar cînd a plecat, Sahia n-a plecat singur, ci însoțit de cîteva amiciții sigure și chiar ceva mai mult, de cîteva credincioși. Mi-aduc aminte de un blond student medicinist, care practica un cinism de „carabin“, un dezinteres total față de viață, de problemele vieții publice, și părea să n-aibă habar că face parte dintr-un popor, dintr-o societate, dintr-o clasă; după apariția lui Sahia în cămin, după cîteva vorbe schimbate împreună, după unele lămuriri cerute cu timiditate ascunsă sub un aer batjocoritor, după cîteva săptămîni de lecturi și sfaturi, băiatul acela i-a devenit emul — cu ideile și cu pumnii, — și a fost mai tîrziu membru activ al tuturor mișcărilor studențești democratice, adversar răspicat al fascismului și intelectual progresist nedesmințit. Și-mi mai amintesc și de alții de acolo, care au ascultat de chemarea lui Sahia, cucerîți de amiciția generoasă și de mintea limpede, capabilă să arate rostul, apropiat sau îndepărtat al lucrurilor, și să dea în același timp suflului, elanul libertății intelectuale și al demnității morale.

Sahia s-a mutat atunci pe o stradă care pleca din fața teatrului Național pentru a pătrunde în Bulevard, tăind strada Academiei, cu patru colțuri de restaurante și hoteluri și purtînd numele de „Regală“, apoi de „Aristide Briand“. Strada, care poartă și azi același nume, nu mai e de loc aceeași pe care Sahia a bătut-o de nenumărate ori pentru a ajunge acasă. (Niciodată nu-ți vei putea închipui ce mult s-a schimbat orașul ăsta al nostru, ca suflet și ca înfățișare, în ultimii ani!) „Acasă“ însemna că Sahia se oprea în fața unui gang îngust al ultimei clădiri înainte de colț, care era ocupat de așa numita casă „Vizanti“, luxuos imobil „de raport“, în arhitectura incertă dinaintea primului război mondial, pe a cărui ușă de jos mai putea fi văzut încă ieșind, în redingotă neagră, sobră și elegantă și cu un baston lucios în mînă Constantin Nottara, soarele scenei romînești din ultimii cinci-

zeci de ani. Imobilul în al cărui gang pătrundea Sahia nu avea „chic-ul“ casei Vizanti, și deși absolut asemănător cu acesta ca dimensiuni și arhitectură, se vedea cât de colo că era locuit de mici burghezi balzacieni — cu bani la ciorap, sgîrciți foc, trăind în mizerie și speculanți de camere mobilate — al căror suflet stătut și respirație acră dospise în ziduri dîndu-le o culoare de pingea îndelung uzată și riduri de tencuială scorojită. Camerele mobilate din acea vreme! Nenumărate, căci erau sursa cea mai sigură de venituri mic-burgheze, fără nici un fel de investiție sau efort, într-un oraș încă plin de căsuțe moștenite din tată în fiu, sau clădite la iuțeală cu bani împrumutați de la „Creditul Urban“, instituție liberală care a contribuit la meschinăria stilului acestui oraș, — cu arhitecții ei obligați să aibă în vedere asigurarea ipotecii și încasarea dobînzilor pe cît mai numeroși ani —, mai mult decît clima, mai mult decît marile averi, mai mult decît orice influență sau tradiție artistică. Nenumărate erau, toate aceleași, — sălașe ale singurătății și neurasteniei, regate independente ale ploșnițelor, realitate crudă și hidoasă a turnului de fildeș —, aceste camere mobilate prin care au trecut mai toți intelectualii țării romînești, suferind de frig, de foame și de igrasie, amenințați alternativ cu darea afară pentru neplata chiriei sau cu reținerea definitivă prin căsătoria, — manevrată sigur după un tipic străvechi — cu fata proprietarului. (Nu știu cum se făcea, dar mai toți acești proprietari aveau o fată de măritat, ca și cînd ar fi fost o ultimă obligație luată față de „Creditul Urban“, pentru asigurarea dobînzilor pe încă o generație). Camerele mobilate din vremea aceea, în a căror oroare trebuie căutată, după șomajul intelectual, explicația boemei și a cafenelei, ce frumos le-a descris într-o carte a sa Ion Călugăru!

Aceea în care locuia Sahia era și mai rea, prin complicarea camerei mobilate cu hardughia de raport, cu locatari mulți, chiriași și subchiriași, rezultatul fiind deci o suprapunere de exploatări, cu mizeria și urîțenia amplificate, cu raporturile dintre oameni încă și mai crîncene. Poate că de aceea nici nu mai era o cameră

ci un cotlon, nu o locuință, ci o vizuină. Nu stătea măcar pe planul normal al celorlalte apartamente, ci între ele, mai precis între etajul doi și trei, ca un buzunar, ca o pungă de aer închisă în haosul compact al zidăriei. Pentru că scara imobilului făcea unghiul său dintre etaje în vestibulul unui apartament de la etajul trei, chiriașul, aprig la cîștig, trăsese un perete vertical de scînduri, mascase partea interioară a treptelor cu blăni oblice rău încheiate și spoite superficial cu bide-neaua, și realizase astfel o încăpere triunghiulară asimetrică, cu un singur perete de zid, ale cărei cele mai mari laturi erau cea verticală și cea oblică, și la a cărei ușă subredă și cu mari interstiții ajungeai coborînd, din vestibulul apartamentului, cîteva trepte. În această hrubă ingenioasă încăpea un divan destul de larg, cu arcurile înțepătoare, o masă, de bucătărie probabil, un scaun cu fundul de pai și un lavoar hodorogit, înghesuit la capătul divanului și servind astfel și de măsuță de noapte. Un fir electric pătrundea printre două scînduri, terminîndu-se cu un bec care atîrna și se sprijinea chiar pe zid, de o singurătate cosmică, sfîșietoare. Aproximarea cu apă se făcea din afară. O sobă de tuci. Nici o fereastră. Totul se-măna cu o cămară de unelte, sau cu o cabină sordidă improvizată în culise, cum se vedeau pe atunci la teatrele de vară.

Dacă descrierea mea ți-a comunicat măcar în parte imaginea acestei locuințe, nu-ți va fi greu să-ți închipui cam ce a fost viața lui Sahia aici. Sgomotul era infernal. Toți oamenii care intrau și ieșeau de cîteva ori pe zi din casă, bocăneau pe trepte direct în capul lui Sahia. Era martor auditiv involuntar al întregii vieți a apartamentului al cărui subchiriaș era, și cîne nu cunoaște indiscreția și nepăsarea sgomotoasă a vieții familiale mic burgheze! Vîntul și frigul pătrundeau prin toate crăpăturile acelei șandramale, în care focul era o raritate și un risc, căci se învecina cu toată lemnăria cîrpelilor și a improvizăției neprevăzute. Iar cînd se întindea pe pat, Sahia primea descori în ochi prăfărie și așchii pe care le eliberau din treptele scării un pas mai apăsător sau o coborîre galopantă.

Pe deasupra Sahia împărțea liniștea acestui adăpost cu un colocatar: chiria nerușinată — justificată de proprietar prin calitatea „centrală” a locuinței — nu putea fi suportată de un singur buzunar, atât de șubred ca al lui. De aceea se asociase cu un fost coleg de clasă de la Sf. Sava, strălucit student în litere și publicist începător de mare merit, dar boem incorigibil și excesiv, — ca toți tinerii care rup în mod protestatar cu familia burgheză — și absolut incompatibil cu Sahia, ca temperament și idei.

În camera din strada Regală, Sahia a petrecut o toamnă și iarnă cruntă care, în afară de faptul că au reprezentat faza de consolidare a prieteniei sale cu clasa muncitoare, mai au și o altă importanță în viața lui — aceasta din urmă funestă. Ca toate fapăturile delicate era foarte friguros, și amintirea dormitoarelor reci de la liceul militar l-a urmărit ca un vis rău, pînă cînd a fost ștearsă de frigul suportat în fiecare iarnă, nu de un sărac elev de liceu, ci de un gazetar cunoscut și scriitor de talent. N-avea niciodată lemne destule pentru setea lui de căldură, și n-avea lemne mai de loc, căci erau scumpe, și banii, puțini de tot. Oricît ar fi stat de puțin acasă — munca și lupta socială îl țineau afară toată ziua și o bună parte din noapte — tot trebuia să-și petreacă acolo orele de somn pentru a se odihni. Cîte nopți a petrecut sgribulit în pat, acoperit cu paltonul peste plapomă, ținîndu-și genunchii strînși la gură, dîrdîind? Nu e greu de spus: cam cîte nopți au avut iernile vieții lui. Ce putea face? Întîrzierea inutilă, fără rost și fără glas, ca de muscă încheiată într-o farfurie, pe canapelele cafenelelor, îi era odioasă. Avea înrădăcinat obiceiul țăranelor, pe care-l constatase a fi și al muncitorilor, de a se întoarce acasă de îndată ce a terminat munca, oricare ar fi fost ea. „Casa”, căminul, solitar sau familial, este locul odihnei profitabile, al cercetărilor și judecăților de sine, al reflecției calme și spornice, unde chiar repaosul și liniștea sînt active. Și-ar mai fi inventat o muncă, și-ar mai fi petrecut printre cărți încă vreo cîteva ore, dacă bibliotecile ar fi fost deschise. De cîteva ori a încercat să rămînă peste noapte în redacție,

odihnindu-se pe două mese alăturate, îmbrăcat, cu capul pe un teanc de ziare. Era cald, într-adevăr. Dar asta îl obliga să se ascundă, faptul fiind împotriva regulilor instituției, și, ți-am mai spus, minciuna îl umilea și nu plătea pentru el nici o voluptate. Se întorcea acasă. Și începea dîrdîiala. Vîntul pătrundea în golul scării, prin uși șubrede, prost închise și mai totdeauna uitate deschise, urcînd pînă la patul lui, unde ajungea gata transformat în trombă și în vârtej, pe valurile căruia Sahia, extenuat și înghețat, avea impresia că plutește amețitor. Gerul n-avea nici o stavilă — soba era rece — și transforma încet, încet, lucrurile din cameră într-un fel de minerale reci, iar patul într-o raclă anticipată. Știa de la nenumărați băieți care făceau aceeași experiență ca și el, că mulți treceau prin deșertul polar al nopții, încărcăți de o zdravănă cantitate de alcool: dormeau toropiți, beția menținînd o cantitate de căldură interioară. Și la acest mijloc refuza să recurgă. Fieca lui nu putea suporta nici o formă de abrutizare și de degradare a conștiinței, pe care el o voia mereu trează, mereu limpede, veghe neîncetată a vieții. Atunci întindea mîna spre masă și luă cutia cu aspirină. Înghițea una, două, trei. A înghițit aspirine în nopțile lui, în iernile lui, cît o întregă epidemie de gripă. Era un mod al lui de a provoca o reacție artificială, o revoluție organică de căldură, de rezistență. Un mod mai curat, mai științific. Dar mijlocul acesta valora și el cît valora! Somnul, deși neliniștit, devenea posibil. În schimb, dimineața se scula sleit. Aspirina trăgea, prin transpirație, în loc de toxine, căci era sănătos, putere de viață. Iar cînd se ridica din pat și, gol pînă la brîu, spărgea pojghița de gheață care se prinsese pe apa din cană, frigul devenea mai amarnic. Și era tot timpul răcit. Răceli din acelea care se înlocuiesc unele pe altele, fără început, fără evoluție, fără sfîrșit, nu grave — tuse ușoară, guturai tenace — dar care prind înlăuntrul organismelor slăbite și se constituie acolo în mari realități de boală, din care în afară nu se vede mai nimic: niște ghețari, gigantici în adîncuri, neînsemnați la suprafață. Iernile acelea adăogate la frugalitatea

hranei — care era chiar sub necesitățile lui minime, țărănești — l-au înhățat atunci pe Sahia și nu i-au mai dat drumul până în august 1937. Ele au găsit de altfel un teren gata pregătit, pe care n-au mai avut decît să-l adîncească, precizînd drumul morții: terenul tuberculozei, al tuberculozei strămoșești, rezultat al muncii excesive, al efortului fizic făcut de la vîrstă fragedă, al subnutriției, al igienei inexistente, al tuturor tarelor vieții țărănești în prea „fericitul” regim al moșierimii și burgheziei romîne, — teren care, în condițiile transplantării în viața intelectuală orășenească devine și mai sensibil, parcă dinainte biruit.

În Sahia, viața și moartea au fost totdeauna prezente, și nu numai prezente, dar apropiate și active. În timp ce ființa lui se afirma din ce în ce mai apăsător în afară, aducînd vieții sociale și vieții culturale în general o contribuție rară și substanțială, plină de frumusețe și de foloase, înăuntru, în el, viața diminuea rapid, cedînd locul morții care se instala în cel mai deplin secret. Paralelismul acesta dintre viață și moarte, în groaznică întrecere spre scopurile lor esențial diferite, este unul din aspectele cele mai dramatice ale vieții lui Sahia.

Am poposit cam mult în camera din strada Regală, dar am făcut-o ca să nu mai trebuiască să revin de aci încolo asupra condițiilor vieții lui particulare, care poate fi cunoscută prin fixarea unui singur moment, căci așa a fost, fără cea mai mică schimbare demnă de menționat, viața lui pînă la moarte. Am mai făcut-o și pentru a-ți spune că o asemenea viață nu a însemnat de loc întreruperea activității lui, și nici pe a travaliului interior. Închis în acea cameră, pe căldură toridă sau pe ger, sătul sau nu, obosit sau nu, Sahia își urma, în fapt și în gînd, calea care ducea spre scopul vieții lui, scop și viață care nu erau numai ale lui. În cămăruța aceea hidoasă, a primit nenumărate vizite, a pus la cale multe acțiuni, a scris, a citit, a visat. Spiritul lui era în neîncetată mișcare și, cu excepția celor cîteva ore de somn, nu stătea o clipă degeaba, nu-și acorda răgazul lenevirii confortabile, al distracțiilor, al plăcerii. Nici una din greutățile dezgustătoare ale

sărăciei nu i-a dat măcar un moment de descurajare, de oboseală, de înrăire. Nu avea nici un fel de vanitate și nici un fel de ambiție personală, căci dominînd prin concepție științifică toată monstruoza realitate, se considera în bine ca și în rău, în satisfacție ca și în amărăciune, o mică părticică dintr-o uriașă înlănțuire, în care cazul lui izolat nu avea nici o semnificație proprie. În schimb, avea un ideal, în care credea cu tărie, și imaginația lui bogată îl ajuta să întrevadă acest ideal într-o realitate apropiată. Cea mai mică inițiativă de luptă, cea mai mică afirmare publică a ideologiei sale, cel mai necunoscut nou adept, îl făceau mai puternic, mai sigur de sine, și îl ajutau să trăiască cu mare intensitate interioară realizarea visului și deliciile victoriei. Acestea erau plăcerile lui, marile lui voluptăți secrete, și pentru ele trecea cu ochii închiși peste mizeriile acelei vieții care stîrnea lacrimi de indignare celui ce o privea din afară.

Dar bag de seamă că nu ți-am spus de loc cum arăta. Nici nuse mai știe bine chipul lui. Cei care nu l-au cunoscut, văd o singură fotografie, mereu aceeași, care apare pe toate cărțile lui, pe toate apologiile, la toate ocaziile. O banală *trois quarts* — care, mai ales prin repetarea neîncetată a clișeului, șterge trăsăturile, lipsită de expresie, nu solemnă, dar oarecum semeață, din cauza buzelor strînse și subțiri — ceea ce nu constituia caracterul distinctiv al figurii sale, deoarece Sahia zîmbea întotdeauna chiar cînd era obosit, chiar cînd era trist. Avea un zîmbet care nu-l părăsea niciodată, ca un nume. În plus, această fotografie care scoate grozăv în evidență ochelarii, anulează complet linia maxilarelor, unul din elementele caracteristice ale fizionomiei sale. Și, în sfîrșit, ce poate spune o fotografie despre privirea unui om miop! Fapt e că toată lumea vede acest chip care nu exprimă mare lucru! Portrete ale lui nu există. A murit prea tînăr, a avut o viață prea ocupată pentru a putea sacrifica timpul necesar leneșelor ședințe de „poză”. Și pe urmă, vrut-a vreunul din pictorii care l-au cunoscut, să-i facă un portret, un portret bun, care să dea fiorul și ideea

exactă a unui Sahia viu? Sahia nu era un „client“, fiind indiferent și sărac, și nu era nici o „personalitate“ capabilă să facă oarecare reclamă portretistului, în loc de onorariu. Atunci? Sahia e sortit portretelor scrise, descrierilor neîncetate ale celor ce l-au cunoscut, chemați să reconstituie cu aburul vieții, înfățișarea acestui om care a pus una din primele pietre la temelie a culturii socialiste române. Acestea, cel puțin, nu vor fi „côpii“, și darul de evocare și de portretistică al atîtor scriitori care l-au cunoscut, nu se poate să nu ducă la fixarea chipului lui Sahia într-o formă și într-un adevăr care să-i facă pe cei de azi să-l simtă, să-l vadă așa cum era. Cu atît mai mult cu cît viața însăși nu a lăsat locul prea multor imagini ale lui Sahia. A murit atît de tînăr încît nu a avut vreme să îmbrace nici unul din travestiurile pe care garderoba timpului le trece rînd pe rînd pe chipul și pe trupul oamenilor, adolescenți, tineri, maturi, senili, astfel ca să ajungi să te întrebi care a fost cel adevărat, sub care din aceste măști trebuie căutat elementul de fixitate, de durată, eternitate, ultimul și adevăratul chip al omului, chipul său istoric.

La trup Sahia era, cum se spune, puțintel. În plus era pirpiriu. Avea umerii strîmți, pieptul invizibil, oasele subțiri. Am văzut de nenumărate ori, la țară, băieți de optsprezece ani, ieșind din gîrlă după scăldat, cu trupuri arse de soare, numai oase, la fel de strîmți în umeri și în șolduri, veritabile siluete înguste de egiptieni. Cînd puneai mîna pe brațul lui Sahia, sau îl băteau pe spate, simțai numai triumphiuri osoase: coatele ascuțite, omoplații care împungeau. Bănuiai pîntecul supt, coastele ieșite mult în afară și umbrind deșertul. Din punctul de vedere al împlinirii trupului, n-a depășit niciodată acea siluetă, firavă pînă la lacrimi, a adolescenților țărani. Cînd mergea avea o ușoară svîrlire a picioarelor, pe care am recunoscut-o apoi în mersul celor ce calcă prin țărini, și care își smulg cu oarecare efort tălpile din absorbția pămîntului moale. Mersul acesta ușor svîcnit îl dădea lui Sahia un fel de pas de vrabie, și-l deosebea în chip plăcut în grupuri, căci, mai ales în tinerețe, cînd corpul

are un maximum de echilibru natural, oamenii pășesc uniform.

Gîtul era subțire și lung, alb, și într-o permanentă mlădiere, pe care părea s-o provoace mai mult greutatea capului. Căci capul lui Sahia părea greu, și era o senzație pe care o aveau de îndată privindu-l, și ciudată, căci nu era un cap mare, și cîtuși de puțin disproporționat față de restul trupului. Dar impresia de greutate izvoră fără îndoială din două elemente: părul și maxilarele. Avea un păr foarte bogat, de o culoare liniștit castanie. Pieptănat în mod firesc înapoi, părul lui avea ceva de umflare dinăuntru, ca un val. Din această cauză, și fără nici un fel de neglijență în pieptănătură — căci Sahia avea oroarea ciufulelii boeme, — părul lui se înălța mult deasupra craniului, ca un suvoi puternic, ca o pădure viguroasă. (E singurul lucru pe care îl redă exact fotografia banală și inexpressivă de care vorbeam). Maxilarele erau teribile. Puternice, ieșite mult în afară ca niște umeri, cu nodul fălcii foarte pronunțat și într-o permanentă pulsație. Cînd Sahia afirma că va face un lucru, nimeni nu se putea îndoi, căci era omul cel mai serios și mai hotărît, a cărui voință se înălța ca o stîncă în valul zăpăcelii înconjurătoare. Dar cînd strîngea din fălci, îl simțai parcă punînd parafa unui angajament organic, al întregii lui făpturi. Nu odată, mărturia acestei voințe, îndirjită și patetică, pe care nimeni n-a pomenit-o vreodată exercitîndu-se în interesul său propriu, m-a înspăimîntat și m-a emoționat pînă la lacrimi: căci se vedea bine că o asemenea voință îl va face să meargă drept spre cele mai grele încercări, și chiar spre moarte. Părul și maxilarele erau elementele de afirmare, elementele de maximă virilitate exterioară a chipului lui Sahia. În tolo totul era dulce, blajin și conținut. Fruntea foarte înaltă, dar cu un clin ușor și fără bose chinuite, gura cu lungi buze subțiri și palide, de anemic, care se pierdeau în bunul lui suris, un suris izvorît dinăuntru, ca un semnal al unui suflet ce chema și se oferea cu candoare și o generozitate care făcea să ți se strîngă inima; nasul subțire și încovoiat, care purta jugul ochelarilor, jugul cel mai greu al ființei

lui plânde; bărbia cu o gropiță infantilă, cu atât mai neașteptată cu cât închidea unghiul foarte ascuțit provocat de maxilarele explozive. Mai rămîne să-ți spun ceva despre ochi: erau străvezii, limpezi ca o apă, și tot ca o apă, ușor, ușor de tot albaștri. Neavînd îngroșarea minerală a ochilor negri, și nici opacitatea celor verzi, ochii lui Sahia, de o culoare care părea mai mult efectul unui proces optic exterior, oglindeau cu fidelitate totul. Și în primul rînd mișcările interioare ale sufletului său, pe care le puteai citi de îndată în aceste pupile străvezii, testimoniu organic al cinstei și sincerității, ca și în obrazul care roșea vertiginos, ca al unei fete. Era grozav de miop, și neconținutul efort de a scrie la luminile bolnave ale redacțiilor și cămăruțelor mobilate în care se adăpostea, îl obliga să schimbe deseori ochelarii, teaurizînd dioptrii peste dioptrii. Dar această concentrare artificială a văzului îl obosea de multe ori peste măsură, și atunci scotea ochelarii, acordîndu-și dramaticul repaos al lipsei de vedere. În clipele acelea întregul lui obraz albea ciudat, iar tîmplele se adînceau trăgînd înăuntru colțul ochilor și pulsînd slab sub o piele subțire cu imperceptibile vine sinilii. În acele clipe zăream un chip mortuar, care ar fi trebuit să ne alarmeze și să ne înspăimînte, căci era exact chipul cu care Sahia ni s-a arătat pentru ultima oară, înainte de a dispărea în groapa de la Mînăstirea.

O să-mi spui că ți-am descris aici un fel de adolescent slăbănog și fragil, cu o existență biologică șovăelnică și incompletă, turnată într-un tipar nedefinit — în sfîrșit, o imagine în totul nepotrivită cu eroismul viril și dinamic al unui luptător revoluționar. Am să-ți răspund că eroismul, dinamica unei personalități nu au nimic de a face cu statura, cu mușchii și cu pilozitatea — pe linia asta ajungi la tipul soldățoiului și al gladiatorului. Eroul, omul care lasă dîre în istorie, artistul mare, este rezultatul unor forțe psihice și morale care exprimă în modul cel mai pregnant aspirațiile maselor. Îți repet aceste lucruri știute ca să înțelegi că în Sahia trebuie să vezi ceva mai mult de cît un scriitor: o personalitate într-adevăr

eroică, complexă și completă, capabilă, datorită dezvoltării maxime a unor nobile calități sufletești să se afirme pe mai multe planuri de activitate și să se realizeze în împrejurări variate și grele, dînd, în limita vieții, măsura ei deplină.

Așa dar, ceea ce contează este portretul moral, priveliștea interioară a sufletului, profunzimile și desfășurările fenomenelor intelectuale.

În înfățișarea și în viața lui Sahia se simțea în mod neîncetat intensitatea unui adînc proces. Caracteristica lui era dinamică. Sub aparența blajină, sub glasul încetșor și moale, sub gestul calm, necesitatea acțiunii vibra ca un curent de înaltă tensiune. Dar personalitatea lui era dezvoltată armonios, sub controlul neîncetat al rațiunii, și în confruntarea neîncetată a vieții. De aceea, spre deosebire de mulți alți tineri posesori ai unei energii vitale puternice, Sahia nu căuta mișcarea în sine, ci acțiunea luptătorului social. Multă energie, mari calități intelectuale s-au pierdut în acea epocă, datorită orientării dezordonate, sau mai bine zis dezorientării intelectuale a tineretului, victima cea mai facilă a descompunerii gîndirii burgheze. Cîte false valori n-au hipnotizat tineretul intelectual pe atunci! Aventura, actul gratuit, trăirismul, poezia pură, suprarealismul, desperarea, gîndirea abisală, subconștientul, psihanaliza, pansexualismul — iată numai cîteva din inventarul enorm al jalnicelor „idealuri” puse în circulație în acea vreme, pentru a răspunde setei de mișcare, de acțiune resimțite de tineret. O întreagă mitologie cu aripi de plumb!

Deocamdată vreau să vezi că deosebirea lui Sahia de toți colegii lui, pe planul acțiunii, era atât de categorică, atât de absolută, încît ea constituie o trăsătură nu numai biografică, dar și de portret. Necesitatea de a-și exprima întreaga concepție teoretică asupra vieții în acțiunea socială cu caracter colectiv, dăduse persoanei lui liniștea interioară și calmul exterior. Vorba era potolită și răspicată, dar glasul era moale, dulce, învăluitor. Gestul foarte sobru, și de loc repezit, părea să copieze în aer forma precisă pe care o lua în mecanismul lui intelectual fiecare idee pe care

o exprima. Ți-am vorbit destul de surîsul lui, pe care nimeni nu-l va putea uita. Rîsul însă, pe care ciudățenia, originalitatea desuși și adeseori ridicolul celor pe care le vedea și le auzea în jurul lui în boema intelectuală și gazetărească îl stîrneau destul de des, era absolut infantil, de un debit enorm, care-l făcea să se înnece, inundînd în cascade tot trupul și lăsînd totdeauna ochii umezi de lacrimi, aburînd ochelarii. De aceea rîsul lui Sahia, atît de vesel, atît de plăcut, atît de sănătos, se termina totdeauna cu scoaterea ochelariilor, care dădeau imediat la iveală masca morții. Nu știu dacă pe vremea aceea ne dădeam seama de asta. Dar azi lucrul mi se pare groaznic, căci exprima și el viața și moartea, permanent amestecate în ființa lui Sahia, și dînd prin contopirea lor, chiar dintru început, ritmul nespus de accelerat al scurtei lui existențe.

Ți-am spus că era foarte îngrijit, în igienă, în îmbrăcăminte, în comportare. Dacă gulerele totdeauna curate, deși uzate, cămășile impecabile, pantalonul călcat și haina periată n-ar fi corespuns atît de perfect trăsăturilor lui sufletești, aș fi înclinat să spun că punca în toate acestea o pedanterie mașinală, rest unic al educației de la liceul militar, unde se profesa o atenție năbădăioasă pentru „echipament“, „ținută“ și „efecte“. Dar nu era de loc așa. Toate exprimau armonios, ca un fel de declarație, curățenia sufletească, corectitudinea interioară, limpezimea minții, care n-au cunoscut niciodată minciuna, dezordinea, chiulul și tranzația. Nici un fel de mototoaleală, de murdărie, — nici înăuntru, nici în afară. Bunătatea și sinceritatea erau calități ale structurii sale, care aflaseră în doctrina devenită a vieții lui un mod de manifestare mai judicios, și în lupta pe care a dat-o alături de muncitorime prilejul unor completări fericite: bunătății i se adaugă asprimea în judecarea atitudinilor fundamentale în fața vieții, iar sincerității i se adaugă, ca un sistem de apărare, abilitatea și finețea. Dar aceste adaosuri Sahia nu le-a utilizat niciodată în viața lui personală, în problemele lui intime, în care s-a dovedit întotdeauna bun pînă la sacrificiu și lipsă de critică, adică, în limbajul bur-

gheziei, „prost“, — și sincer pînă la naivitate și pierdere a oricărui instinct de apărare, adică „fraer“. Fiind atît de bun, cinstit și pur sufletește, curățenia exterioară și îngrijirea înfățișării erau normale și duceau chiar la o leacă de cochetărie. Oricît de rar își făcea un costum de haine, căuta să fie elegant, și respecta, în limitele decenției, moda timpului. În orice caz a avut totdeauna groază și scribă de cinismul vestimentar, ca și de cinismul moral, de neglijență, murdărie, ciufuleală și boțire, de tot dezmațul boemei bucureștene.

Era sfios, amabil, cuviincios, de o comportare „mondenă“ care ar fi putut să constituie o bună lecție de moravuri pentru snobii epocii. N-ar fi fost niciodată capabil să jignească pe cineva, dar nu s-a lăsat vreodată jignit de un altul. Fiind inteligent, învățat și talentat, era capabil, în discuție, de judecățile cele mai aspre și mai subtile, dar întrebuița rareori ironia la adresa cuiva, iar zeflemeaua îl îngrețoșa, pur și simplu.

Ți-am pomenit pînă acum de vreo cîteva ori de austeritatea vieții și moravurilor sale, înfățișînd-o mereu în opoziție totală cu atmosfera generală a vieții pe care o duceau intelectualii tineri, și a vieții burgheze în general. Spune-ți acest lucru: că în descompunerea generală a moralei burgheze, pe care intelectualii burghezi o agrăvau prin justificări teoretice și prin îndreptățiri care trebuiau să treacă drept proprii și oarecum specifice destinului de viață al artistului și creației operei de artă, Sahia căuta să urmeze o nouă morală, morala actuală, *morala proletară*.

Morala aceasta, Sahia o trăia prin toate fibrele sufletului, căci credea în ea, ca parte a idealului său revoluționar, și pentru că ea îmbogățea și armoniza într-un stil de viață rotund datele fundamentale ale firii lui. Era, din naștere, sobru: mîncă puțin, nu bea, nici măcar nu fuma: nu avea nici unul din acele răsfățuri ale viscerelor și nervilor care devin tiranice și care sînt capabile, ele singure, să îndemne la atîtea compromisuri. Beția, mai ales, îl îngrozea, beția care înseamnă năclăiala ideilor și paralizia conștiinței,

iar viața burgheză, aproape în întregimea ei, îi apărea ca o beție degradantă.

În societatea românească de pe vremea aceea nu se confruntau numai două concepții de viață, două acțiuni politico, două culturi, ci stăteau față în față două tipuri omenești. Organizarea socială nu se schimbase, capitalismul domnea, zidurile acestei Troie, ale acestui Babilon păreau atât de puternice... Și totuși era evident, elementar, matematic: chiar înlăuntrul zidurilor cetății, apăruseră mulți oameni,

care nu mai erau de acolo. Sahia a fost unul din acești oameni noi într-o lume veche, oameni ai viitorului (Ți-am mai spus că trebuie să vezi în el un contemporan). Atracția lui era noutatea. Era frumos ca o frunză apărută din muguri, în plinul primăverii. Atrăgea, ispitea, chema după el. Vrînd, nevrînd, ochii tuturor se îndreptau spre el, și nimeni nu-l putea uita.

(continuare în Nr. viitor)

M. BUCUR

CONTRIBUȚIUNI LA CUNOAȘTEREA OPEREI LUI G. COȘBUC

Cercetarea manuscriselor lui G. Coșbuc, aflate în biblioteca Academiei R.P.R., permite cunoașterea unui mare număr de poezii inedite. Alături de numeroase variante ale poeziilor apărute în volum, se găsesc în foile rămase de la poet, lucrări valoroase, lăsate în manuscris, fie din cauza conținutului lor care nu permitea publicarea în periodicile vremii, fie că autorul nu le dăduse ultima formă.

Cazul este analog oarecum cu acela în care s-a găsit cea mai mare parte a operei lui Eminescu. Bine înțeles că nu în aceeași măsură putem vorbi despre materialul rămas de la Coșbuc, unde achizițiile s-au făcut în anii din urmă și unde nu s-a reușit să se strângă toate manuscrisele.

Multe din poeziile publicate nu sînt încă în formă definitivă.

Hîrțiile ne avînd nici un fel de notare calendaristică, îngreuiază determinarea precisă a timpului în care poeziile au fost concepute. Manuscrisul 6431, care nu este altceva decît un carnet-notes, poate fi datat cu aproximație în jurul anului 1907. În monografiile consacrate lui Coșbuc, circulă ideea că după 1900 asistăm la o secătuire a talentului marelui poet. De fapt și după anul 1900 George Coșbuc scrie, cum rezultă din manuscrise, cu aceeași rîvnă. Pe fila 23 a acestui manuscris se găsește o strofă care ne face să credem că a fost compusă cu ocazia masacrării țaranilor răsculați la 1907:

*Al optulea face spre stînga un pas
Și glonțul îi trece prin umăr.
Cad șapte din față, și fără de glas
Ei umplu al listelor număr.*

Conștiința poetului era cutremurată în fața acestei zguduitoare drame țărănești. Și nici nu putea fi altfel „poetul țărănimii”. Răscoalele țărănești de la 1894 fuseseră oglindite în pamfletul mobilizator, de o mare forță dramatică „Noi vrem pămînt”. Răscoala din 1907, cu atît mai mult nu-l putea lăsa indiferent. În manuscrisul amintit sînt mai multe proiecte care permit această afirmație. Titlul unei poezii, rămasă doar în schelet, este „Se seceră grîul pe lunci”. Există elemente care ajută la refacerea integrală a conținutului ei. Tema poeziei ilustra faptul că toate bogățiile pămîntului nostru

nu ajung în mîna celor care le produc. Ele sînt acaparate de stăpîni. Pe filă, poezia este doar înseilată; cuvinte răzlețe, unele chiar rimate, idei așternute în proză, etc. așa cum Coșbuc a procedat de cele mai multe ori. Poezia începe cu prezentarea tabloului bogăției țării:

*Se seceră grîul pe lunci
Ies valuri și valuri de aur
Pe-ntinderea ta, Romînie —*

Roadele pămîntului sînt incommensurabile: „Din gura mașinilor snopii revarsă o mare de aur“. Cît se vede cu ochii este numai belșug. Dar zadarnic toate astea. „In țara bogată, în ani mînoși pier de foame și mîhnire“ oamenii. Poetul amintește de dușmanii poporului cu o ură fără margini. Ei sînt „tîlharii“, „balaurul“ care înghite fără sațiu toată bogăția țării. „Ceea ce ei promit este minciună și neadevăr... *Fac legi ca să se joace cu tine*“. Nu trebuie nici o îngăduință față de ei. Poporului îl rămîne datoria de a-i nimici prin luptă.

Poetul îndeamnă pe țărani să se răscoale și să nu mai aștepte mila nimănui: „Cu furca pe ei, bicisnici“.

Din cercetarea manuscriselor reiese că problematica socială ca preocupare este tot atît de intensă și în poezia lui Coșbuc de după 1900. Zbuciumatele evenimente țărănești au avut un ecou puternic în inima poetului. Pe verso-ul filei se află o strofă scrisă cu aceeași tensiune de luptă și ură ca și „Se seceră grîul pe lunci“:

*Tu, neam sănătos și voinic și bogat,
Obraznic ciocoiul cu suflet de cîine
Și lacom slujbașul cu fire de fieră
Și toți de la Vodă la straja din sat,
Intind ca golani căciula să-ți ceară.
O, dă-le, tu, dă-le Romîne,
Și dajde și biruri și clacă.*

Identitatea motivelor ne face să admitem că ambele poezii au fost concepute cam în același timp. Se poate că aceasta din urmă să fi fost scrisă înainte, cu aproximație în preajma anului 1907. Ori cum, și una și alta probează că poetul se simțea înfrățit cu milioanele de țărani răsculați.

Pe alte pagini se găsesc strofe părăsite de poet, pe care exegeza științifică nu trebuie să le negligeze, deoarece, prin ele, personalitatea scriitorului prinde noi contururi.

Invenția poetică la Coșbuc este de o mare prospețime. De fiecare dată aceeași imagine apare formată cu noielemente. Este cunoscut tabloul înop-tării în poezia „Vara“. Luna urcă pe bolta cerească, strecurîndu-se printre crestele dealurilor. Imaginea înop-tării se întîlnește și într-o strofă răz-

leață, de astă dată, însă ea aduce o culoare nouă. Tabloul fermecător, care personifică luna, încântă ochiul:

*Noapte bună!
Stelele, dintiiu mai rar,
Tot mai dese-apoi răsar,
Și ca oile s-adună,
Turmă-n cer pe lângă lună.
Noapte bună.*

Imaginea revine încă odată, dar este tot atât de diferită de cele anterioare ca și cea de mai sus:

*Luna stăpînind zenitul parcă se uita-napoi,
Unde-adînc în răsăritul vărsătorului de ploaie
Bolta se părea că strînge
Tot ce luna-n drum stîngea
Într-un punct de foc, de sînge.*

Exemplele dovedesc varietatea inspirației poetului, rezonanța pe coarde diferite a aceluias motiv. Poeziile se referă la aproape toate aspectele liricii coșbuciene.

Coșbuc, din ceea ce cunoaștem pînă acum, a ținut să-și precizeze rostul lui în societate ca artist, în poezia „Poetul”. Publicarea într-o ediție a întregii elaborări poetice în jurul acestei poezii ar fi de mare importanță, deoarece ea ne-ar dezvălui specificul muncii de creație a marelui clasic. Printre filele manuscriselor s-au mai găsit cîteva poezii cu aceeași temă, fapt care ne face să reținem ideea responsabilității artistului față de poporul său, așa cum a înțeles-o și cum a realizat-o Coșbuc prin întreaga sa operă.

Intr-o perioadă cînd în literatura oficială estetismul încerca să înstrăineze, să rupă literatura de viață, Coșbuc, în poezia „Copilă, tu crede poezii ce scriu” înțelegea că poetul trebuie să fie cetățeanul patriei sale, să cuprindă în conștiința sa toată durerea și bucuria lumii:

*Copilă, tu crede poezii ce scriu,
Căci lor li s-a dat o putere,
S-audă mai bine, să simtă mai viu
Intreagă a lumii durere.*

Poetul trebuie să-și acorde lira în consonanță cu vocea maselor, cu aspirația lor. El nu scrie pentru a-și omorî urîtul sau din divertisment poetic, ci fiindcă are față de poporul lui o mare răspundere:

*Cînd e neamul dat pierzării
Și-n robie dăinuind,
Eu prin gemetul cîntării
Să deștept din somn poporul
Și dorul libertății să-i aprind.*

Manuscrisul poeziei din care extragem strofa de mai sus este incomplet. Poezia, după materialul păstrat, trebuia să aibă o compoziție mai largă. În altă poezie, poetul spune cu un fel de mândrie că nu știe să ticluiească fraze greu de înțeles. El „nu poate” scrie decât așa cum l-au învățat părinții, adică în cel mai autentic spirit popular:

*Eu fraze nu știu să-nvîrtesc
Eu scriu așa precum vorbesc
Părinții mei acasă.*

„Cîntec demonic” îmbogățește tematica antireligioasă a poetului. Această poezie, rămasă numai în concept, este, chiar în starea păstrată, de o mare frumusețe. Este interesant că o asemenea imagine de macabru nu e proprie liricii lui Coșbuc, dar că poetul o tratează cu o mare expresivitate. Unde este dumnezeu cînd lăcașul îi arde în flăcări? Forțele naturii sînt pornite să zmulgă pămîntului tot ce mai amintește de divinitate și nimic nu poate justifica existența ei misterioasă.

Seria de poezii postume se completează cu poezii patriotice de proslăvire a patriei: „Cîntec” și „Poporul”, cu idile: „Copila cea cu umbrelă dragă”, poezii antimonarhice: „Spînzurați-l de-i mișel”, etc.

În numărul de față nu am dat și variantele poeziilor. Nu am arătat modificările, ștersăturile și adăugirile în vers, întrucît nu acesta este scopul publicării acestor poezii.

Titlurile, cu excepția poeziilor: „Cîntec demonic”, „Iubirea noastră”, sînt date de noi.

Deși lăsate în laboratorul său poetic în primele forme, totuși aceste poezii aduc un timbru sau o nuanță nouă, o profesiune nouă de credință. Bogata și variata lirică coșbuciană primește cu aceste poezii elemente în plus în studierea și cunoașterea ei.

COPILĂ, TU CREDE POETII CE Scriu

*Copilă, tu crede poeții ce scriu,
Căci lor li s-a dat o putere,
S-audă mai bine, să simți mai viu
Întreagă a lumii durere.*

*Ei sînt ca oceanul ce-neacă vr-un mal,
Dar cînd se retrage, el lasă
Mai fin nisipișul, și-aduse de val,
Ici colo și perle ne lasă.*

(Mss. G. Coșbuc, Mapa VI, f. 20 Achiziția 24/1949.)

DIN URÎTUL CHIP AL VIEȚII

*Din urîtul chip al vieții
Mie-mi cereți să v-aleg
Strălucirea frumuseții.*

*Venera vi-o scot din valuri,
Focul sfînt să-l smulg din cer
Și spre sfînte idealuri,
Eu arăt mulțimii calea,
Să trezesc în inimi jalea
Pentru cei ce-n noapte pier.*

*Iată-n steaguri bate vîntul,
Cîntă trîmbiți de război
Și de vuet plin pămîntul —
Eu sînt glasul care-adună
Și mi-i cîntul de furtună
Ca s-aprind minia-n voi.*

*Cînd e neamul dat pierzării
Și-n robie dăinuind,
Eu prin gemetul cîntării
Să deștept din somn poporul,
Și dorul libertății să-i aprind.*

(Mss. G. Coșbuc, Mapa VII.)

IUBIREA MOARTĂ

*Adînc în codru noptatec
Sub bradul de fulger lovit
Săpatu-i-am singur mormîntul.
L-a plîns cu hohote vîntul,
Cu urlet sălbatic,
Un trăznet din cer i-a cetit
Cazania sfînt-a iertării.*

*Și-n noaptea uitării de veci
Cu brațele reci
La pieptul cald strîns-am
pămîntul
Cel umed de sînge, sub care
El doarme de veci.*

(Mss. G. Coșbuc, Mapa VI, f. 11)

C Î N T E C

*Ridicați cu toții cîntece-n chinvale,
 Glasuri de-alăută să răsune-n cor!
 Mare este partea moștenirii tale
 Și-n triumf gătită hotărîta-ți cale,
 Vrednice popor!*

*Dumnezeul nostru stăvili hotarul,
 Cît ne-a fost prin veacuri spre-ncercare dat,
 Plin peste măsură cînd văzu paharul,
 „Voiu veni“ el zise, mărginind hotarul
 Celui încercat.*

*Ridicați cu toții cîntec de mărire,
 Că schimbat e drumul.
 A sosit dorita zi de mîntuire
 Și-a adus viața celor ce-i*

*pieire
 Se crezură morți.
 (Mss. G. Coșbuc 6431, f. 16)*

S O N E T *)

*Nu vreau ăst moft de tînăr Alighieri
 Să-mi cînt iubita, pe Bechina, hei!
 El pare zahăr, și-i piper
 De grîu o pîne pare, și-i de meu,*

*Coteț de cîni, nu turn măreț vederii
 Se crede șoim, și-i cioară-n vîntul verii,
 Cocos? E numai puică, dragii mei.*

*Sonete-al meu tu du-te la Firenze
 Și doamnelor de-acolo tu să le spui
 Că tot ce face Dante-i moft și sdrențe!*

*Cu bățul deci pe labe am să-l pui
 In țara regelui Carol, și sdrențe
 Voiu face pentru porci din pielea lui!*

(Mss. G. Coșbuc, Mapa VI, f. 16 Achiziția 24/1949)

CÎNTEC DEMONIC

*Prăbușise-vor cu vuet toate turnurile tale
 Cozio, și-a tot perirea năvălitate-n curînd
 Și vor chioti-mprejuru-ți mării munți și strîmta vale
 Și vor scoate hohot brazii cînd te vor vedea căzînd.*

*) Publicat într-o formă deosebită în „Flacăra“, an. I, nr. 28, p. 218

*Cruci peste birne, pietre peste icoane și vase sfinte, și vîntul
Va purta-n batjocură pe sus odăjdii și se va îmbrăca cu ele
și ploaia cerului va spăla picăturile.*

*Iar Oltul va rostogoli prin mijlocul său toată ruina și oasele lui
Mircea Vodă printre valuri, și blestemele morților îngropați acolo vor
îngrozi satele.*

*Focul va mistui altarul și-n batjocură va-ntoarce foae după foae din
evangelie, ca să citească, și va bolborosi în graiul lui, și eu voi sta și voi
rîde cum se svîrcolesc de durere sfinții din icoane și cum nu e nici un
Dumnezeu în cer să le ajute!*

(Mss. 6431, fila 16)

COPILA CEA CU UMBLET DRAG

*Copila cea cu umblet drag și cu obrații albi și rumeni
Sta singură cu furca-n prag.
Eu am trecut pe stradă-n jos și mi-am întors anume capul
Să vadă ea că-s mînios.*

*Dar nu eram. Voiam și eu să mă arăt odată strașnic,
Cum nu-s lăsat de Dumnezeu;
Ieri o-nțîlnii c-un măr prin sat... Că nu mi-l dă... că-l duce mă-sii...
Și-acum m-arăt că-s supărat.*

*Și m-am întors pe drum curînd,
Să trec din nou pe lingă dînsa,
S-o supăr, ca s-o văd plîngînd.*

*Și foc ieșeau din ochii ei și grabnic ea s-a-ntors spre casă —
Eu ce-am crezut și uite ce-i! Să plec de-aici? Ba n-am să plec!
Să stau așa? Mă rîd și parii, că stau la gard cînd pot să-l trec.
Că prea eram zevzec.*

*Dar nu eram. Voiam și eu
Să mă arăt voinic odată,
Cum nu-s lăsat de Dumnezeu.
Ușor să zici: voinic, plăcintă lată.
Dar cînd o faci, e greu.*

*Deodată... nu știu cum să-ți spun...
Ea repede s-a-ntors deodată
Și-a năpădit-o ris nebun,
Rîdea, gîndeai că-i apucată
Și... nu știu cum să-ți spun.*

*„Ei ce te uiți? nu sînt tot eu?“
Mi-e-mi vinea s-o rup la fugă.
Ba, smei! ziceam în gîndul meu.*

*Să plîngă ea?
Și nici nu-i pasă!...
Ei, spune-acuma ce mai vrei?*

*Și-ntr-un târziu, ca să nu tac
Î-am zis așa, cu frică
Faci iar prostii... nu-mi plac.
„Da' cine-i vinovat, bădică
Le faci, ca să le fac“.*

(Mss. G. Coșbuc, Mapa VI, f. 4, Achiziția 24/1949)

TITUS PRIBOI

FAPTUL DE VIAȚĂ ȘI IMAGINEA ARTISTICĂ

Se întâmplă ca unii scriitori să creeze imagini cu mult inferioare strălucirii și sensului profund pe care îl au întâmplările din viață, și aceasta datorită unei anumite înțelegeri greșite a faptului literar. Vorbesc de faptul literar în accepțiunea de eveniment, moment sau, mai precis, întâmplare, și nu aceea de acțiune, act al personajului care ni se înfățișează în opera respectivă. De asemenea, discuția nu privește jurnalul literar, notele de călătorie și alte genuri similare, unde faptul literar deși viu, este redat oarecum nud.

Să pornim de la unul dintre cele mai simple fapte, acela al muncii fizice. De multe ori, în operele literare, când se zugrăvește efortul fizic al muncitorilor, se ajunge numai la filmarea superficială a mișcărilor acestora. Un exemplu edificator îl constituie schița lui Ștefan Andrei, „Cu unul din echipă” (apărută în vol. „Impreună”, Ed. Tineretului).

Axul principal al schiței îl formează ascensiunea eroilor principali pe un furnal, episod care ar trebui să impresioneze prin dezvăluirea eroismului patriotic al muncitorilor. Eroii acestui episod sînt doi tineri, inginerul Vladimir și sudorul Vrabie. Ei întâmpină în mod diferit ascensiunea: „Lui Vrabie nu-i era frică” — scrie autorul, și-l zugrăvește ca și cum l-ar vedea călătorind pe o autostradă: „Io-te munții, tovarășe inginer” — strigă deodată băiatul, oprindu-se din urcuș. Și, în restul drumului, aruncă și alte observații cu caracter estetic: „Hi, ia-n

uitați-vă ce mici au rămas casele și oamenii” — ș.a.m.d. Al doilea, participînd la această faptă, se arată mai puțin euforic. „După un timp, inginerul Vladimir se opri și trase mult aer în piept. I se părea sau într-adevăr macaraua se legăna ca o trestie bătută de vînt”. În general, purtarea lui e mai firească, cu toate acestea în scenele respective, mișcărilor sufletești sînt înecate sub notația celor fizice, exterioare.

În ansamblu, schița nu redă sentimentul pericolului învins dintr-o rațiune nobilă, măreață, ci e învăluit într-o atmosferă ușoară, de paradă.

Noi nu ne mulțumim să arătăm că oamenii muncii se istovesc, aceasta nu corespunde condițiilor de muncă din societatea noastră, ci e un fapt tipic pentru societatea capitalistă, dar nici nu putem arăta că pentru noi munca e floare la ureche, nu putem arunca culori trandafirii peste ceea ce se obține adeseori prin efort eroic și încordare. Despre locul de muncă nu rareori poezii vorbesc ca despre un cîmp de luptă; ei identifică cu naivitate lopata cu pușca și abatajul cu dușmanul, etc. Citind despre această luptă simbolică, îți dai seama că a rămas numai simbolul, dar lupta nu se vede, pentru că nu se mai vede omul, pentru că scriitorul nu a înțeles concret dramatismul muncii.

Iată de exemplu:

Comanda scurtă, răspicată,
O dă un tînăr cu cojoc.
E comandantul de brigadă, —
Porunca sună aprig: „Foc!”

*Dușmanul e în față: -un munte,
Iar oastea — sute de flăcăi.
Cînd ies din schimb cu steagu-n frunte,
Parcă-s izvoare noi în văi.*

*Da, totul amintește frontul:
Tranșeea, armamentul greu
Care deschide orizontul
În mina fără minereu.*

*Incet, dușmanul se retrage.
Cu greu cedează. Incolțit,
Se opintește, geme, rage (!)
Ca un balaur de granit.*

*Ades, de ciudă lăcrămează.
Se strînge apa pe sub bolți,
Dar tinerii înaintează
Dușmanul dă din colț în colț.*

(adică muntele dă dintr-un colț în altul)
(„Insemnări de la Bicaz“ de Petre Solomon,
V. R. 12/1953).

Se înțelege de ce, analizînd astfel de scene „metaforice“, dacă e posibilă expresia, sau alte scene de muncă asemănătoare, criticii le învinuiesc de sărăcire a vieții, de monotonie sau platitudine; din păcate însă, uneori, observațiile sînt făcute în așa fel, încît s-ar putea crede că faptele respective din viață sînt neinteresante și nu felul în care ele au fost redată literar. Aceste observații sînt greșite; scenele de muncă, scenele care prezintă procesul de producție — pot fi zugrăvite cu oricît de mare insistență, atunci cînd ele joacă un rol în zugrăvirea unui caracter. E necesar numai ca scriitorul să se ridice de la fotografierea plată a actului fizic, la analiza sensului pe care-l cuprinde, să conexeze faptul ideii generale a tipului zugrăvit.

„Sarcina artei nu este aceea de a copia natura, ci de a o exprima. Tu nu ești un copist amărît, ci un poet... încearcă să scoți o copie în ghips de pe mîna iubitei și pune-o în fața ei. Vei vedea un cadavru hidos, fără nici o asemănare. Va trebui deci să cauți o dală și un sculptor, care, fără a copia cu exactitate, va reda totuși mișcarea vieții. Noi trebuie să percepem spiritul, sensul, imaginea lucrurilor și a ființelor...” scria Balzac în nuvela sa „Capodopera necunoscută“ și atribuia ideii

atîta importanță, încît o relua în prefața scrisă pentru „La Chartreuse de Parme“ a lui Stendhal, o relua într-un fel în prefața „Comediei Umane“ și în alte cărți.

Volumul II din „Război și pace“ se deschide prin sosirea lui Rostov în casa părintească; este o scenă simplă, cuprinzînd aproape numai elemente fizice, concrete. O trăsură se apropie de casă, birjarul îndeamnă calul; în trăsură un tînăr doarme și altul așteaptă momentul sosirii. Tînărul din urmă, Nicolai Rostov, de nerăbdare, se scoală în picioare, își apleacă trupul înainte vrînd parcă, prin gestul lui, să grăbească mersul trăsurii, vorbește singur, umple întreaga scenă cu însuflețirea lui. Totul e văzut prin sufletul său, e înviorat de viața lui arzătoare. Prin aceasta, scena capătă o extraordinară putere de viață.

Cîtă literatură, adică frumusețe omenească, nu se ascunde în cele mai mărunte acte de muncă ale constructorilor societății noastre? De ce, în definitiv, nu am citit nicăieri o scenă, în care s-ar reda, de pildă, nerăbdarea — de asemeni plină de poezie — a unui muncitor care începe lucrul la un nou tip de mașină? Acestea sînt elemente foarte necesare pentru zugrăvirea laturii esențiale a activității omului, pentru dezvăluirea unui mare adevăr al societății noastre, în care munca, din chin și suferință a devenit o bucurie, o o mîndrie de a-ți ajuta patria și un mijloc de a-ți dezvolta personalitatea. Lucrul nu este ușor, dar e foarte important, și un scriitor poate să-și arate pe deplin măestria într-o astfel de încercare. Să descrii măestria cu care muncește un strungar, un plugar, o filatoare sau un șofer, nu înseamnă oare să înscrii un capitol foarte important despre înaltele lui virtuți morale și intelectuale? Să nu uităm că mai ales în societatea noastră, actul fizic se umple de sevă sufletească, munca cea mai mărunță are un caracter conștient. Zugrăvirea acestor scene necesită o deplină pătrundere psihologică, o sesizare fină a sentimentului de înaltă poezie pe care-l simte omul în febra muncii creatoare. Probabil nu ar fi greșit să spunem că e mai ușor să arăți frumusețea unui peisaj de toamnă, decît a unui peisaj de muncă. Dar poezia muncii trebuie

înfățișată în literatură, oricît efort ar cere aceasta scriitorului. Să apară acele imagini atît de profunde și expresive, încît să rămînă în memoria cititorului; să ne amintim de un tablou în care se redă un moment de elan al muncii într-o întreprindere, întocmai ca și de ploaia descrisă de Mihail Sadoveanu în „Nada Florilor“.

De sigur că în literatura universală, în această privință nu există o experiență în aceeași măsură de mare ca în sfera dragostei și a relațiilor de familie. Literatura trecutului nu ne-a lăsat pagini prea multe despre frumusețea muncii și a sentimentelor pe care munca le însuflă omului. Mulți dintre scriitorii trecutului nici nu au descris munca fizică. Alții au descris-o prea puțin. Sînt și excepții, și printre acestea face parte și Tolstoi. Din cîteva trăsături de penel, aflăm cît de greu se adapta boierul la munca pămîntului și, mai ales, cît de mult îl împiedica la cosit concentrarea sa asupra felului în care muncea, asupra stilizării actului muncii; aceasta, aidoma acelor scriitori care se încapăținează să ficateanți în primul rînd la „*cum spun*“ și nu la ceea ce „*trebuie*“ să spună. Iată numai acest amănunt important, și faptul devine un document omenesc.

Au apărut la noi, în traducere, o serie de studii sovietice de psihologie asupra muncii stahanovistului; citind aceste studii, scriitorii și-ar putea da seama că peisajele de muncă pe care le zugrăvesc ei uneori, nu au profunzimea necesară, ar putea să înțeleagă că un croitor, de exemplu, nu este doar executorul unei sume de mișcări, ci un creier și o inimă, ar înțelege că în munca aceasta există frumusețe și artă.

În marile romane istorice, bătăliile, care presupun ciocniri aproape exclusiv fizice, sînt adeseori capitolele cele mai interesante, mai pasionante și vii. La Tolstoi, imaginea bătăliei de la Borodino e gravată pe un larg fond ideologico-filozofic al semnificației războiului patriotic, e susținută de scene vii, omenesti. Bătălia nu devine numai un act fizic, dar și unul de o înaltă semnificație morală. În aceste momente se împletesc destine,

mor oameni, apar eroi. Desigur că bătăliile sînt mai rare în viața popoarelor, pe cîtă vreme munca e ceva de fiecare zi; procedeele de zugrăvire se pot totuși împrumuta. De ce e necesar să apară o descriere plată a procesului de producție și de ce să nu fie descris acest proces pe un decor de sentimente, atunci cînd actul pur fizic capătă o greutate în destinul eroului? De ce nu apar aceste scene în momentul în care ele spun mai mult de cît simpla descriere a unor mișcări, cînd vorbesc despre caracterul omului, despre ceea ce e profund în om?

Problema zugrăvirii literare searbăde, seci, a faptelor din viață, se pune uneori pentru o carte întreagă.

Nu de mult a apărut nuvela tînărului scriitor Teofil Bușecan intitulată „Mina din vale“. Prin unele aspecte realizate nuvela poate să încurajeze speranța în dezvoltarea viitoare a autorului ei. În cuprinsul povestirii se relatează părăsirea de către muncitori a unei mine de cărbuni secătuită de rezervele ei. Aceasta declanșează conflictul. O parte din mineri șovăie să se angajeze la noua mină, amețiți de șvonuri dușmănoase cu privire la primejdiile acestui sector de muncă, și legați de gospodăriile și casele pe care nu vor să le părăsească. Dintre aceștia face parte și comunistul Dragomir, prin intermediul căruia se dă cheia de înțelegere a transformării tuturor. Sînt în nuvelă aproape toate elementele care să justifice trezirea conștiinței lui Dragomir: partidul intervine cu tact, stimulînd sentimentul principal al minerului — dragostea de muncă. În fața cititorului apare tabloul minei noi, înzestrată cu utilaj modern, se petrec scene de muncă de care îți dai seama că pot avea o mare importanță în schimbarea caracterului lui Dragomir. Cu toate acestea, în ansamblu, nuvela nu impresionează. De ce?

În satul despre care se povestește în nuvelă se petrec lucruri foarte importante: se părăsește o mină, sute de relații omenesti se rup pentru a fi încheiate altele noi; oamenii își părăsesc casa de care s-au legat, nu numai din simț de proprietate, dar și din obișnuință. Unii tineri își părăsesc, poate, fata iubită. La greu-

tățile acestea se adaugă svonorile dușmanului de clasă. În nuvelă apare ca dușman circiumarul și câteva cozi de topor strecurate printre mineri, ca Pitic și alții. Dar cu dușmanul totul se rezolvă într-un mod destul de facil. Pitic e demascat. Vechile relații de prietenie, etc. se rup relativ ușor.

Autorul sugerează o situație dintre cele mai dificile. Minerii au posibilitatea să lucreze și pe un șantier de construcție din apropiere, ei totuși preferă să-și părăsească gospodăriile și să pornească spre mina nouă. Câtă poezie este în acest eveniment, ce puternică dragoste de muncă și de Patrie însufletește pe acești oameni care înăbușesc glasul nevoilor lor mărunte și se ridică pînă la interesele eroice ale întregului popor! Poezia aceasta există în viață, dar dacă scriitorul nu se pătrunde de ea, este imposibil ca s-o redea în creațiile sale. Cît de complexă este însăși fătura lui Dragomir, așa cum o ghicești din schița fugară a scenelor din „Mina din vale“. Comunist, muncitor fruntaș — și, cu toate acestea, vîrf al nemulțumirilor! Ce urme ale trecutului îi mai sîngerează inima, dacă tocmai el se arată atît de neînțelegător!

Este de necrezut că autorul nu a reușit să pătrundă în complexitatea vieții sufletești a lui Dragomir. Inima eroului este apoi fortificată și conștiința lui ridicată. Dar cum? Ce motive adînci, ce aspecte ale vieții în care se văd laturile tipice ale societății noastre îl conving pe acest om? Autorul a avut ocazia să zugrăvească toate acestea, dar nu a reușit s-o facă. I-a lipsit adîncimea artistică, i-a lipsit sentimentul grandoarei celor descrise. Și de aceea, în locul unei nuvele profunde, care să emoționeze, el a zugrăvit superficial cîteva fapte.

Schița lui Nicolae Jianu „Ce m-a învățat Hagi Manea“, la o lectură mai puțin atentă, pare că nu are nici un cusur, sau aproape nici unul. Poate numai că întîmplările povestite le mai știi de undeva, dar asta e ceva „general“, „concret“, schița merge. Tocmai asta e: merge, și atît. De ce? Nu poți trece sub tăcere unele pasaje vii, faptul că încearcă să-și umple

imaginile cu observații și detalii precise. El nu uită să noteze „virtutea de aburi“ pe care-l aruncă ușa deschisă iarna, sau gestul lui Pantelimon care „după un obicei vestit își înalță căciula pe frunte, fără s-o atingă cu mina“. Toate acestea sînt bune, dar, în schiță, poate chiar obsedat de aceste probleme, de dorința de a „scrie bine“, Nicolae Jianu a pierdut esențialul. Care era esențialul? Să dovedească ce l-a învățat purtarea lui Hagi Manea și cît de sîngeroasă a fost lovitura pe care a dat-o această purtare inimii lui de copil. Iată ideea, întărită și de titlu, și numai în legătură cu ea trebuia zugrăvit totul. Dar, din păcate, schița are multe pasaje inutile; se descrie mahalaua, obiceiurile de crăciun, bunicul și altele, care n-au nici o legătură cu concluzia schiței, deși aceste legături puteau să existe. Așa încît schița nu suferă cu nimic dacă le elimini. Poate că ar fi fost mai bine ca autorul să intre mai adînc în universul plin de candoare al copilului, pe care talentul autorului urma să ni-l dezvăluie, legînd de anumite întîmplări din acest univers întîlnirea cu Manea.

Esențial era ca scriitorul să se pătrundă mai adînc de sentimentul trăit în întîlnirea cu Manea, să analizeze mai adînc situația descrisă, în așa fel încît s-o exprime cu mai multă vigoare.

Exemple similare se pot găsi și la alți scriitori.

Unii scriitori își încarcă adeseori cărțile cu întîmplări — unele, adevărate mine de aur, dar, din lipsă de idei, din lipsa cunoștințelor asupra societății, asupra caracterelor oamenilor, a felului în care se cer zugrăvite acțiunile fizice, sufletești care se petrec, ei nu le dozează, le oferă oarecum brut, lăsînd pe seama cititorului să dea sînge și viață din propria lui imaginație chipurilor pe care imaginația lor nu a reușit să le însufletească. Participînd la cele descrise, cititorul adaugă, schimbă, înprospătează cu propriile lui amintiri, datele cărții. Sînt însă autori care rămîn atît de mult îndatorați cititorilor, încît la urmă închizi cartea uitînd că ai citit-o. Pe astfel de debitori nu-i reclami justiției, dar se înțelege, cu timpul nu-i mai stimezi.

Problema faptului literar se pune și în teatru.

Bune exemple de zugrăvire artistică a faptelor se pot găsi în piesa lui M. Davidoglu, „Schimbul de onoare”. Să ne amintim momentul când se anunță răcirea furnalului; vestea nu se consemnează banal, plat, ca un fapt de atâtea ori întâmplat în siderurgie, ci ca o întâmplare gravă, pe care eroii piesei o întâmpină cu emoție și îngrijorare; un furnal era amenințat de înghețare și prin aceasta se compromitea schimbul de onoare, onoarea lor de comuniști și maestri ai oțelului, interesele patriei și răspunderea lor, lucruri care îi răscoleau atunci, adînc; toată sobra lor strădanie era plină, în acele momente, de o aspră poezie. Dramaturgul a simțit această poezie, și, cu talentul lui, a zugrăvit-o și ne-a emoționat. Asta înseamnă că a scos sensul faptului, esența lui, a făcut artă.

Pe de altă parte, dramaturgul a lăsat o altă serie de fapte nedesvoltate. Să ne amintim numai de episoadele în care sînt în scenă Docan sau Anghel; ei apar, spun cîteva cuvinte juste la modul general, și se retrag cu discreție, ca și cum autorul le-a interzis să spună un cuvînt mai mult peste ceea ce cere enunțarea sarcinii de producție, vrînd parcă să-i ferească de o primejdie.

În teatru, autorul caută cu insistență momentele de încordare de cea mai mare mobilitate; teatrul cere mai mult de cît orice, oglindit în acțiune și dialog, axarea pe ceea ce este profund, lăuntric, pe elementul mobil, sufletesc, și simte ca o povară tot ceea ce împinge spre simpla informație.

Orice operă de artă se începe după șovăieli și multe linii trase greșit, dar greutățile implicate de începutul unei piese nu sînt întrecute de nimic. Autorul are de învins „expoziția”, trebuie să-și informeze publicul, să povestească un fapt în dialog și se teme să nu fie plictisitor.

În legătură cu aceasta, poate nu este inutil să amintim că, atunci cînd eroii lui Shakespeare sau Goethe povestesc o întâmplare, ei nu folosesc limba obișnuită ci felul literar de a descrie lucrurile, în

care observația de ordin general e înviorată printr-un amănunt plastic, că ei nu fac simple comunicări de informații, ci *zugrăvesc* viața, „fac literatură”. Luați primele replici ale lui Jago și vă veți convinge.

Citești însă unele piese pe care, de ori unde le-ai lua, ai impresia că te afli la început. Să ne gîndim la tabloul II din actul întâi din „Simeon Albac”, sau la tabloul VI din actul al treilea. Sub raportul amintit, nici o schimbare. În primul tablou, Marcu povestește despre lucrările care au rămas în urmă, despre recrutarea de cadre, ceva mai departe se discută despre mutarea lui Enache, Săceanu, Rădulescu în alte posturi, apoi se povestește ce s-a întâmplat cu Olaru, se anunță că au venit niște mașini de scris, etc. etc.—se consumă o „expoziție”. În celălalt tablou, se povestește altceva, care nu are nici o legătură cu conflictul, și anume că Mitu și-a luat un angajament, se promite un camion pentru o excursie, de aici se trece la un schimb de experiențe despre care nu se va mai vorbi niciodată, se fac aprecieri cu privire la masa de la cantină, se pomenește de o comandă făcută, etc. Nu trebuie să mai explicăm de ce, în potopul acesta de informații, oamenii s-au înneecat fără să-i mai poți salva. Piesa este înțesată cu „expoziții” de fapte. Actorul ar trebui să acționeze pe scenă desvăluindu-și sufletul într-o acțiune simplă dar plină de nuanțe. În piesa „Simeon Albac”, actorii sînt siliți de text să dialogueze informații.

În „Simeon Albac” autorii au vrut să întruchipeze trăsăturile unui erou complex, dar de fapt au ajuns la ilustrarea ideii de erou cu multe activități; dacă într-un timp se obișnuia ca pentru fiecare problemă să se introducă un personaj, întîlnim de data aceasta o piesă în care, pentru fiecare trăsătură a personajului, se introduce o mică problemă, un fapt. Autorii arată cum eroul se duce și întreabă ceva, survine un scurt dialog și totul e rezolvat; asta se întîmplă și în „Schimbul de onoare”, cînd Anghel, pentru a se arăta preocupat de problemele culturale, promite soției lui Panait un supliment de fond pentru bibliotecă. Greșeala este cea semnalată: faptul este redat fără strălucire și se trece mai

departe, cînd scriitorul ar putea foarte bine să înlocuiască toate aceste fapte neinteresante printr-o replică a unui personaj. La baza acestor scene stă un procedeu general: ilustrarea ideii prin fapte, altfel spus descripția concretă a ideii. Scriitorul ia ideile una după alta și găsește pentru fiecare un fapt, o întîmplare, pe care o redă, ca interes pentru anecdota în sine și nu pentru caractere, ceea ce duce la o înșiruire aritmetică de fapte, stearpă, lipsită de profunzime, de interes, în fond fără legătură cu caracterul eroului. Artă realistă nu umple cu întîmplări scheme găunoase, ci pornește de la viață, pe care o analizează, din care scoate esența social-istorică a fenomenului. Și acesta e un alt drum, e cu totul altceva.

Zugrăvind momentul în care Davidov e bătut de femei, Șolohov nu a ilustrat o trăsătură izolată, ci a zugrăvit o serie de trăsături care se împletesc: dîrzenia, îndrăzneala celui care înfruntă cu gluma pe buze primejdia, puterea eroică de a se pune în perspectiva interesului oamenilor muncitori, chiar atunci cînd aceștia nu-l înțeleg. Cîtă bogăție de idei, cîte nuanțe sufletești cuprinde această scenă, una singură, și aceasta pentru că scriitorul nu a redat numai faptul brut, ci l-a prelucrat artistic, a dezvăluit sensul replicelor, esența social-istorică, politică a întîmplării. Faptul a căpătat proporții, a crescut, nu diluîndu-se ci căpătînd densitate, profunzime. Ce cuprinde scurta povestire „De-ași putea dormi!“? O fată tînără servește pînă la istovire o familie bicisnică și crudă de negustori. Istovită de vlagă, înnebunește. Ce este „Volodia cel mare și Volodia cel mic“? Povestea inimii unei femei. Trăiește inconștient o dramă sufletească cutremurătoare, atunci cînd, cu o bucurie înfiorată de spaimă, își dă seama ce fericită e că poate totuși trăi, deși e legată pe vecie de un bărbat bătrîn, pe care nu l-a iubit niciodată. Redus la elementele lui exterioare, subiectul nu e deosebit de atrăgător. Dar cîtă profunzime și bogăție capătă el atunci cînd scriitorul pătrunde adînc sensul faptelor?

Ce se întîmplă ca eveniment exterior în schița lui Lev Tolstoi „După bal“? Ceva aproape neînsemnat. Un tînăr îndrăgostit

vede cum viitorul său socru bate niște soldați. Două sau trei scene, și a fost destul artistului pentru a răsfrînge în ele, ca în niște oglinzi, trei caractere: al eroului, al logodnicei și al tatălui logodnicei. Ce se petrece în „Celcaș“? Ca întîmplări exterioare, ce se petrece în „Dulăii“, în „Pasărea furtunii“, sau în „Desfășurarea“? Sub aspectul întîmplărilor exterioare, este sigur că o coloană de ziar poate fi mai bogată în evenimente decît nuvela lui Petru Dumitriu. Dar această aglomerare exterioară nu valorează nimic artistică. Acest lucru este folosit și în „Desfășurarea“. Desigur, nu vrem să spunem că întîmplări sînt puține; sînt atîtea cît trebuie să fie, și la Zaharia Stancu, și la Petru Dumitriu, și la Marin Preda. Vrem să subliniem numai că scriitorii le-au înțeles în profunzime și de aceea le-au dat dimensiunea lăuntrică corespunzătoare. Un studiu de istorie, la capitolul „Războiul din 1812“, poate fi mai amplu în întîmplări și evenimente, în fapte, decît „Război și Pace“. „Război și pace“ însă, prin sculptura fină și profundă a imaginilor în care răsună vastele acorduri ale sufletului omenesc, prin înfățișarea esenței social-istorice a fenomenelor așa cum se manifestă ea în oamenii vii, este un monument literar, iar capitolul respectiv al istoriei rămîne doar un capitol de istorie. Unii scriitori vor să înlocuiască cunoașterea adîncă cu întinderea cunoașterii superficiale. Este și acesta un alt aspect al înțelegerii tipicului ca ceva numeric, cînd, de fapt, el nu se redă prin aglomerare exterioară, ci prin boltire și căptușire cu tot ceea ce e mai de preț ca idee și sentiment, a imaginii faptului esențial. E mai ușor însă să faci douăzeci de oameni de zăpadă, și chiar o sută, decît o singură statuie adevărată.

Se va crede poate că toate acestea coincid cu îndemnul de a se scrie numai lucrări lungi, romane. Asta e greșit. Lungimea, după cum se știe, nu e un factor hotărîtor al profunzimii. „Infrîngerea“ are mai puțin de două sute de pagini — cam cît numără de obicei o nuvelă, cu toate acestea, prin forța de generalizare a tipurilor, de pătrundere a evenimentelor, este un admirabil roman.

Abordînd o problemă de producție, vorbind de exemplu despre lupta pentru introducerea unei noi metode, unii scriitori zugrăvesc personagiile aproape numai din perspectiva problemei și a necesităților de a o rezolva. În acest caz, ei zugrăvesc problema și nu oamenii, pornesc de la fapte ca de la o emoție. Dar educația are soluții multiple; așa și personagiile lor nu sînt tipuri, indivizi, ci simboluri bune pentru a îndeplini o funcțiune.

Scriitorul nu se poate opri la simpla istorisire a faptelor, el nu e un arhivar de fapte ci un inginer de suflete omenști.

Se înțelege că literatura noastră s-a dezvoltat și se va dezvolta în lupta cu arta și ideologia burgheză. Se știe că unul din obiectivele noastre de luptă constă în zdrobirea falsei analize sufletești profesate de decadenți. Atît de ostilă a devenit realitatea pentru burghezie, încît nici cele mai simple raporturi sociale nu pot fi reproduse de salariații ei literari, fără a fi puși în încurcătură și de aceea ei s-au cufundat și se cufundă „în căutarea timpului pierdut”. Noi sîntem împotriva acestui gen de literatură, împotriva psihologismului. Odată cu apa, însă, cum se spune, unii au aruncat afară și copilul. Ca o exagerare a fricii de a se contamina cu literatură burgheză, unii scriitori au ajuns la o ploconire în fața faptului. În ultimul timp, preferința pentru fapte s-a specializat, și anume se caută numai faptele rare, excepționale, neobișnuite, care, chipurile, l-ar scuti pe scriitor de prea multe îndatoriri. Tendința aceasta poate fi ea însăși dăunătoare; ea poate duce la tratarea cu indiferență a muncii și vieții simple, de fiecare zi, a milioane de oameni. Or, cele mai „banale” munci, ca aceea de mulgător, electrician, șofer, vînzător și altele, ascund întotdeauna o mare doză de poezie.

Noi știm că viața este nespus de bogată în întîmplări, în fapte minunate, dar simpla lor narare nu mulțumește. Diamantul se recunoaște și în pulberea de cărbune, dar numai prin șlefuire își capătă strălucirea. E necesar să învățăm să redăm aceste fapte.

„Există la fiecare popor două filozofii: una savantă, livrescă, solemnă și de catedră;

alta curentă, familiară, uzuală... Cine vrea să zugrăvească o societate, trebuie să le cunoască pe amîndouă, dar mai ales s-o studieze pe ultima” (Belinski). Să ne gîndim la Shakespeare, cu limba lui saturată de o poetică filozofie „uzuală”, la Gorki. Se pare însă că autorii uită adeseori că oamenii pe care-i zugrăvesc ridică dincolo de empirism, că au o gîndire, fantezie, sentimente, au o filozofie „curentă”, strălucită sau plată, care exprimă în felul ei concepția lor intimă despre lume.

Ei uită că eroii lor înaintați sînt purtătorii celor mai mărețe idei ale epocii noastre, ale marxism-leninismului; principala greșeală în zugrăvirea mărginită a faptelor, stă tocmai în umbrirea conștiinței socialiste a oamenilor noștri, a ideilor și sentimentelor care constituiesc mîndria sufletească a poporului nostru. De ce să nu apară în cărțile noastre dialoguri profunde, bogate în idei filozofice, în observații cu caracter filozofic asupra vremurilor noastre? Legile sociale, obiective, nu transformă numai baza materială a societății, ci și sufletul oamenilor, crează un curent de idei și sentimente fără zugrăvirea cărora arta nu se poate numi realistă.

Nu numai ideile și sentimentele oamenilor ci și acțiunile lor se cer ogîndite cu mai multă pasiune și poezie, mai profund; acțiunile fizice pot deveni puternice instrumente de dezvoltare a omului.

În romanele clasice se întîlnesc pasagii întregi în care se dă o imagine a societății epocii respective, pasagii dense în observații cu privire la oameni, la moravuri, la viața socială, reflexii filozofice; de ce nu ar apare și la noi astfel de pasagii, privitoare la o epocă atît de măreață ca a noastră? Faptul literar se cere dezvoltat sub toate aspectele, potrivit înclinațiilor și particularităților artistice ale fiecărui scriitor. Tolstoi tindea spre o psihologie concretă, sensibilă în dialectica expresiei, a replicilor și a acțiunilor fizice, în timp ce Balzac își prezenta considerațiile psihologice în bloc, ca un psiholog de profesie. Spunem toate acestea pentru a sublinia că faptele pot fi dezvoltate într-un fel sau altul, principal este ca aceste fapte să nu rămîină

în stare brută, să se pătrundă pînă la sensul lor, la esența lor social-istorică, dîndu-li-se o largă generalizare artistică.

S-ar putea ca cineva să întrebe: cum se poate învăța acest „meșteșug” al largii generalizări artistice; un răspuns, ca o formulă, nuse poate da. Acest „meșteșug” nu se învață ci se dezvoltă prin studierea marxism-leninismului, prin ridicarea nivelului cultural, prin cunoașterea și aprofundarea vieții.

Dar mai există ceva mult mai important, și pentru că am citat adesea din Balzac, să sfîrșim cu el.

În camera lui de la mansardă, Balzac a suferit mai întîi mizeriile societății capitaliste, și apoi a meditat asupra lor, a filozofat asupra Parisului din care nu vedea decît uritele olane ale acoperișurilor și coșurilor afumate; a trăit și apoi a putut scrie „Comedia Umană”, în care societatea timpului său afla cu uimire și cu mînie adevăruri de care nu-și dădea sau nu vroia să-și dea seama. Milioane de oameni au înțeles după aceea, mai bine, ce înseamnă puterea diavolească a banului și închircirea pe care ea o aduce sufletului omenesc, au vorbit despre o pensiune Vauquer, despre Rastignac și Gobseck, Nucingen, Goriot, Du Marcay, denumind cu aceste cuvinte lucruri din viață pe care le înțele-

geau acum mai profund. Cărțile lui, ca și ale tuturor adevăraților scriitori, au lărgit nu numai conștiința și ideile, dar și sensibilitatea secolului, le-au îmbogățit, au educat nu numai prin idei ci și prin sentimente și au ajutat oamenilor să vadă mai adînc și mai departe. El însuși vedea mai departe pentru că — poate fără știrea lui — fusese cu inima alături de oamenii viitorului pe care îi descria cu simpatie, pentru că participa sufletește la aventurile tînărului provincial, de atîtea ori prezent în cărțile lui, disprețuia odată cu d'Arthez lumea venală a presei capitaliste, avea oroare de lumea barbară a capitalismului. Nu-l poți iubi pe Grandet cînd îl compari cu șarpele boa. Am dat cu bună știință acest exemplu, tocmai pentru că de obicei burghezia a încercat să facă din Balzac un om de știință și un moralist rece, adică un scriitor fără inimă și sentimente. Așa cum nici nu poate să fie un scriitor. Operele lui Balzac ne vorbesc însă despre faptul că un scriitor nu poate oglindi adînc și emoționant epoca pe care o descrie dacă nu-și egalează sufletește eroii înaintați, dacă nu-i iubește pătimaș, admirîndu-i, entuziasmîndu-se de ei, clocotind odată cu ei în lupta pentru o societate mai bună, luminoasă.

REFLECȚII PE MARGINEA VOLUMULUI DE POEZII AL LUI MIRON RADU PARASCHIVESCU

De câte ori mi-a plăcut o carte, am simțit, altruist, o compasiune sinceră amestecată cu regret pentru criticul ei literar, adică pentru omul care nu o citește cu degajarea cititorului, ci cu încordarea chirurgului.

Mă gîndesc și acum, cînd vreau să scriu despre un om și o carte, dacă criticul literar nu este stînjinit tocmai de ideea preconcepută de a scrie despre ea, dacă această intenție, care trebuie să-i urmărească lectura pentru a-și extrage ce trebuiește semnalat, nu tulbură înseși apele oglinzii în care trebuie să se reflecte, autor și carte.

Psihologia oricărui profesionist îl face oarecum unilateral, obsedat.

Intrînd într-o pădure, un silvicultor, un negustor de lemne și un poet, vor avea fiecare viziunea lui despre pădure, și o vor aprecia mai mult după considerațiuni profesionale. Și asta ar veni, de la sine, ca o deformare profesională a scării de valori pe care o au lucrurile.

Silvicultorul va aprecia cu deosebire dezvoltarea pădurii, igiena și profilaxia vegetației, varietatea speciilor; negustorul de lemne va cîntări, mai ales din ochi, producția și cîștigul pe hectar, după esență, disprețuind ca netrebnic, tocmai mesteacănul care va încînta mai cu seamă pe poet.

Cu asemenea speculațiuni interioare,

am citit volumul de versuri „Laude” al lui Miron Radu Paraschivescu, cu libertatea de gîndire și delectare a cititorului care nu premeditează nimic. Cămare bucurie e un asemenea sentiment!

Dar dacă, după lectură am simțit nevoia de a scrie ceva despre acest volum, nu vreau să mă erijez în critic literar, nici să adopt „post factum” o postură de critic literar. Mă mențin ca cititor. Asta îmi dă posibilitatea să mă adresez altor cititori actuali sau viitori ai acestei cărți, ca unor semenii.

Observ însă că poziția pe care mi-am ales-o e cea mai dificilă. În postura de critic literar, îmi era mult mai ușor. Aveam un plan gata făcut de alții: calități, lipsuri, — ca la un bilanț tip, cu plusuri și minusuri.

Cititorul mi se pare mai pretențios atunci cînd, ca atare, își propune să vorbească despre o carte. Chestiunea se complică și mai rău atunci cînd cititorul e un poet care vrea să vorbească despre alt poet. El ar vrea să definească nota specifică a autorului. Poetul vede opera de poezie a unui tovarăș, scrisă, precum se scriu simfoniile în *re* minor sau *do* major, adică pe o anumită tonalitate, pe un anume timbru.

Un poet adevărat e bine definit, bine caracterizat în mintea unui cititor prin ceea ce are el mai specific, adică tocmai

prin nota lui personală. El îi apare altfel decât toți ceilalți. Îi recunoaște poezia și fără semnătură, după cum recunoaște oricare din simfoniile lui Beethoven după câteva acorduri, fără să fi auzit anunțul crainicului.

Și Miron Radu Paraschivescu este un poet adevărat. Asta e bine și firesc de spus. Dar care este nota specifică a operei sale, sunetul unic care să se poată exprima într-o singură formulă atât cuprinzătoare?

Asta e greu de găsit. E greu, în general, pentru orice scriitor și orice operă literară, oricât de puternică i-ar fi personalitatea.

Și totuși aș putea să spun că tonalitatea versurilor lui Miron Radu Paraschivescu este tonalitatea specifică poezilor de factură clasică, adică o maturitate gravă de simțire și de exprimare, armonie, măsură, echilibru, lirism reținut.

Poate că analiza și demonstrarea acestei enunțări nu va spune mai mult decât ceea ce este cuprins în această formulă, dar cel puțin vor da documentarea necesară pentru ca să nu cer cititorului să mă creadă pe cuvânt.

Miron Radu Paraschivescu este un poet care aparține generației dintre cele două războaie mondiale.

Maturitatea lui de expresie, înfrățirea versului său cu poezia populară și folclorul, limba curată și limpede, — attribute ale clasicului, — le găsim din plin și în „Cîntecele țigănești“. În „Laude“ însă, expresia lui e mai sobră, gîndirea mai adîncă, forma mai încărcată de conținut.

Scriitorii care au pășit peste 23 August 1944 dintr-o lume în alta, simt, în genere, nevoia să se „prezinte“ în fața noii lumi, să se auto-definească, să-și mărturisească munca și telurile.

O face și Miron Radu Paraschivescu. O face chiar în trei poezii: în „Prefață“, în cîntecul „Invocarea poetului“ și indirect, în „Arta poetică“.

Asemenea confidențe definesc poziții. Confidența lui Miron Radu Paraschivescu atinge însă și tragicul de a nu putea exprima prin vers tot adîncul simțirii, rădăcinile ei:

*O, cartea mea, trudesce de ani de zile
Ca să te văd ieșită la lumină,
Spunînd doar ce-ți plutește peste file
Ca frunza despre muta rădăcină.*

E în această strofă o concepție de artă poetică, în care intră truda îndelungă necesitată de adevărata artă și greutatea de a pune în vers cînd „ai ceva a spune“.

A doua idee devine, în strofa următoare, mai cuprinzătoare. Ea fixează de data aceasta nu o simplă stare de suflet a poetului față de sine și de opera sa, ci și poziția lui față de societate, față cu înșeși izvoarele și rosturile artei sale:

*În locul unde ai să crezi că-s eu,
Vei fi tot tu, acel ce mă citești,
Dar unde simți vorbind poporul meu,
Și glasul meu aș vrea să-l deslușești.*

Iată mărturia că poetul nu înțelege să se singularizeze, să se izoleze în turnul de fildeș, iată contopirea poetului cu cititorul, — contopire care nu se poate concepe fără un acord, o armonie de sentimente, de idei.

Miezul volumului „Laude“ îl constituie poemul „Cîntarea Romîniei“, în două cîntece.

În cîntecul întîi, intitulat „Invocarea poetului“, Miron Radu Paraschivescu își precizează și mai mult poziția:

*Nici lacrimi nu cînt, nici rîvnă deșarte.
Visul adună, gîndul desparte
Brațu-n furtună, de trimbițe sparte.*

„Visul adună, gîndul desparte“: poziția poetului de factură clasică, obișnuit să nu se lase tîrît de senzații. Poziție tot odată marxist-leninistă, după care opera literară e un proces de cunoaștere conștient, în care, după culegerea senzațiilor, urmează rînduiala conștientă a gîndirii. Văd în aceste trei versuri optimismul luptătorului, lepădarea de pesimismul cel cu lacrimi, ca și desolidarizarea de deșertăciunile căutătorilor de nemurire a veșnicilor rătăcitori.

Poezia „Ars poetica“, cu tot titlul ei cuprinzător, nu aduce prea multă precizare în plus în auto-definirea poetului.

Poezia pornește de la profesiunea de credință sacră, fierbinte, puternică prin umanitatea ei, a poetului Emil Isac: „Din inimă să-ți fie versul rupt!“ Poezia mai aduce un element de clasicism în chiar voința, adică procesul conștient al poetului: „Și tot rîvnesc mereu ca poezia/ Să-mi fie cîntul clar și legănat“. Acest „legănat“ vroia să spună probabil: măsurat. Păcat numai că metafora care urmează, adică asemănarea cu cîntecul ciocîrliei, contrazice exprimarea, căci specificul cîntecului ciocîrliei nu este legănarea.

În ultima strofă, poetul își lămurește poziția față de apolitism și o face cu expresii tari de luptător:

*Cînd însă văd un om nepăsător
Pe lingă cîți trudes pe-acest pămînt,
Eu versul meu, atunci, mă simt dator
Ca pe-un cuțit în inimi să-l împlînt.*

Poezia „Dedicație“, cu care se încheie volumul, e o poezie emoționantă, plină de vibrație interioară. Păcat însă că are unele neclarități, cu toată dorința poetului de a-i fi cîntecul clar. Dedicția e... fără adresă. E făcută cu discreție și mult simț artistic. Ea este adresată Partidului, după cum rezultă neîndoios din versurile: „Spre tine-nchin acuma rodul/ Acestor nesfîrșite munci, /Că-n tine am văzut norodul/ Și visurile lui, atunci“.

Poetul declară că „I-a fost un sfetnic bun“ în timpurile de îndoială, pe cînd îl pîndeau deznădejdi, pe cînd, solitar, ducea lupte surde cu el însuși. Închinîndu-i azi rodul muncii sale și a sfatului, a îndrumării primite, poetul spune:

*Iar dacă întinzîndu-ți mîna
Să frunzărești aceste file,
Ai să-ți aduci aminte una
Din clipele acelor zile,
Voi socoti că am urmat
Indemnul tău ce-mi fuse far,
Și-acuma iată-l, preluat
Nu chiar de-un meșter aurar
Dar mai sporit la preț, nițel
Nu printr-a mea lucrare, ci
Prin cîntul viu ce izbute
Să-nfrîngă lacrima din el.*

Ultimul vers aduce o confuzie, o neclaritate care dăunează poeziei, altfel de o deosebită frumusețe. Lacrima din cîntec, sau din îndemn? Și, de unde și de ce această lacrimă?

Versul care trebuia să-i dea deplinătate și să îplinească ideea, tocmai acela deschide nevoia unei limpeziri.

Din aceste poezii și, parțial și din altele, rezultă care sînt mobilele interioare ale poetului, drumul pe care înțelege să meargă și ce anume îl călăuzește pe acest drum.

Miron Radu Paraschivescu închină o poezie memoriei lui Vasile Roaită. Despre acest tînr și legendar erou al luptei muncitorești au scris mulți poeți, și tineri și bătrîni. Eroismul lui a fost prea încărcat de multe sensuri caracteristice și cuprinzătoare pentru a nu fi tentat ori ce muză.

Și totuși, Miron Radu Paraschivescu a adus, în acest cor numeros, cel mai frumos glas poate. Poetul a știut să adopte o formă de-o simplitate mișcătoare. Într-adevăr, fondul și forma fac aici o unitate desăvîrșită. Amănuntele de viață, simple, reale, prinse cu o fină sensibilitate, dau poeziei o mare putere de emoție. Oricare alt ritm, oricare alt mijloc de a reda tema aceasta ar fi scăzut căldura, omenescul acestei poezii.

În această poezie, Miron Radu Paraschivescu poate servi de model de cum se poate da poeziei un conținut de idei bogat, fără enunțări științifice în forma brută, fără formulări lozincarde.

Vasile Roaită se duce să-și caute de lucru. Unde să se ducă? Se duce la tîrg, la piață. Are forță de muncă de vînzare. Aceasta e specific orînduirii capitaliste, orînduire în care apare o nouă marfă: forța de muncă a proletariatului. Un adevăr de carte cu noțiuni elementare de marxism. Dar, ce emoționant exprimă Miron Radu Paraschivescu esența tragediei inclusă ca un sîmbure în acest adevăr:

*În piață a văzut lucruri minunate:
mărfuri frumoase, cucoane, prăvălii și
palate,
a-nțîlnit și alți oameni ca el
căutînd de lucru undeva, în vre-un fel;*

*erau oameni mulți și necăjiți
cu pumnii strînși și umerii-ndoți,
oameni ieșiți să se vîndă
la stăpîn, pentru munci de osîndă,
să care poveri sau să clădească palate,
în ca-e n-au să calce cînd vor fi terminate.*

Cu aceleași mijloace, cu aceeași simplitate și extremă conciziune, este exprimată altă idee esențială: „*Vasile Roaită a simțit un șipot fierbinte între coaste și a gîndit:/ „Dacă izbîndesc tovarășii mei, și eu am biruit“.*

Poezia aceasta izbutește astfel să lărgască imens cadrul faptului eroic al lui Vasile Roaită. Și, cu toate că amănuntele de viață sînt acele ale lui Vasile Roaită, prin arta poetului, puterea lui de sugestie de a cuprinde generalul în particular, a reușit să înalțe cu mult peste fapt o idee exprimată în imagini.

Dar, o mare parte din volum — cea mai unitară — cuprinde poemul „Cîntarea Romîniei“, poem substanțial, realizat cu mijloace care merită să fie menționate.

Marxismul a arătat că întreaga istorie de pînă acum a omenirii, cu excepția istoriei societății primitive, care nu a cunoscut împărțirea în clase, este istoria luptei de clasă. „Cîntarea Romîniei“, ca o istorie a ei, cuprinde cîntarea diverselor episoade ale luptei de clasă din țara noastră.

În folclorul nostru, plugușorul reprezintă forma populară cea mai specifică pentru narațiunea istorică: „*S-a sculat mai an/ Bădița Traian“...*

Miron Radu Paraschivescu a adoptat în cea mai mare măsură metrica plugușorului, utilizînd chiar, pe alocuri, leit-motivul de îndemn al acestuia: „*Mînați, măi flăcăi*“. Poetul știe să folosească, să prelucreze cu meșteșug folclorul nostru. Folosirea lui dă o mai directă și mai vie legătură între poet, cîntările populare de odinioară și poporul însuși, așa încît această „Cîntarea a Romîniei“ să sune într-adevăr ca o cîntare a însuși poporului.

Abuzul pe care l-au făcut mulți poeți cu aceste mijloace de expresie poetică, — în poeme care seamănă a pastişă — dăunează desigur impresiei generale pe care trebuie să o facă acest poem. Analizat bine

însă, versul cu stil popular al lui Miron Radu Paraschivescu aduce aspecte noi prin bogăția de imagini și spontaneitate. Poetul utilizează uneori cu aceleași intenții și versuri și cuvinte cu iz arhaic.

Cîteodată el împrumută direct stilul Mioriței: „*De-i Cantacuzin, /Or' de-i Budaștean, /Or' Marghiloman, /Or' de-i Brătian...“*, etc.

Poetul își atinge prin aceste mijloace idealul de a-i fi cîntecul clar și legănat. Căci, într-adevăr, ritmul plugușorului are ceva așezat, sfătos, așternut parcă pentru o largă povestire. El izbutește, acolo unde e vorba de prezentare, ca într-o narațiune a stărilor de lucruri (ca în cîntul „*Învoarea poetului*“) sau a acelor atitudini pe care poporul le-a luat și exprimat în poeziile sale populare (parte din „*Preludii*“ și parte din „*Ropote*“).

Dar această metodă a poetului apare cu totul insuficientă atunci cînd mînia poporului se dezlănțuie și trece în luptă, cum este în capitolul 1907.

Miron Radu Paraschivescu nu este un poet epic. Nu are patosul și suflul rapid și puternic necesar epicului, de aceea „1907“ al său nu izbutește să dea impresia de ciclon, de mișcare de mase, a răscoalei, decît într-o măsură oarecare la începutul capitolului cu motto: „*Noi vrem pămînt*“, unde enumerarea în galopul versului popular este destul de evocativă și de plastică.

Teoretic însă, poetul nu uită să puie în versuri ideea că țărănimea nu se poate izbăvi de exploatare și nu poate reuși în răscoalele ei decît dacă este condusă de clasa muncitoare: „*Singuri-singurei/ Erau numai ei, /Cei de sînge uzi, / Fără călăuzi...*“

Capitolul „*Se-aude un cîntec*“ ni se pare mai realizat:

*Dar cîntecul acesta nu-i mîna care-l scrie,
El crește dintr-o surdă și trainică tărie;
Cum colțul ierbii crude răzbește-n primăvară,
El suie din durerea care mocnea în țară:
Ca tot ce-i astăzi liber și viu, el s-a născut
Din luptele prin care poporul a trecut.*

Revenirea la forma populară în „*Întoaracerea acasă*“, ca o reeditare a celor din „*Preludii*“ și „*Ropote*“, dă o neplăcută

impresie de repetiție care dăunează și te face să crezi că suflul poetului a oboșit.

Imnul din „Drumul mare”, cu care se încheie poemul e larg, antrenant, păcătuind doar — păcat, cu caracter de epidemie — prin oarecare idilism. Încheierea vorbește de poporul gata de luptă în contra imperia-liștilor, dar lasă să se înțeleagă că cele-lalte lupte, cea de clasă în interiorul țării și-a încheiat socotelile, ceea ce nu este adevărat, duce la auto-adormire și la demobilizarea conștiinței revoluțio-nare.

În restul volumului, „Flacăra” e decla-matorie și convențională, lipsită de emoție. Ceea ce nu este cazul cu poezia „Pruncul”, „Paharul” sau „Lampa”.

Trebuiește neapărat semnalată limba curată a lui Miron Radu Paraschivescu, care știe să întrebuințeze totdeauna cuvîn-tul cel mai just, cel mai curat, fără a silui vocabularul, fără a cădea în manierism. De aceea, ideile din poeziile sale apar neobișnuit de clare și de precise.

După cum a dovedit-o și în „Cîntece țigănești”, Miron Radu Paraschivescu cu-noaște bine folclorul, și de-acolo își trage izvorul vocabularul său atît de bogat, de limpede și de concis:

*Cum? Cel din pridvor
Tot nu-i mulțumit,
Că parcă-i cruntat,
Parcă-a mustăcit
Neînduplecat.*

Chiar atunci cînd stropșește în mod conștient unele cuvinte, aceasta subli-niază precis o anumită intenție pe care izbutește să ne-o dea prin mijlocirea limbii, într-o formă artistică:

De-o fi-n cîntic și scrisoare.

Cît mi-i mîndră și muiare

Tot o ști ea de la cine

Vine dorul meu cînd vine!

Dar, tocmai din cauza purității limbii, „corpurile” străine supără izbitor: „Genea-logie de iarbă”, „Ceruri caste”, „exod” (cînd este „bejenie” pentru ideea din poezie), „lichidele ei cărnuri”, „cotidiane”, după cum supără și distonează cu ținuta textului întreg, unele naturalisme: „cop-tura dintr-un puroi” cu care poetul nu izbutește să fie „tare”, precum, probabil, a voit.

Citind și recitind volumul în scopul unei cît mai atente analize, îmi dau seama că ne putem apropia de formula care ar cuprinde fizionomia operei lui Miron Radu Paraschivescu.

Analiza evidențiază registrul de idei, mijloacele cu care poetul ajunge să le transpuie în imagini.

Cît despre formula sintetică, sunetul unic al scriitorului, al versului lui Miron Radu Paraschivescu, cititorul o va putea simți singur, tocmai în conținutul de idei analizat și în forma în care le-a îmbrăcat poetul.

MIHAI GAFIȚA

MESAJUL VIBRANT AL POETULUI PENTRU PACE

Vorbind despre o vreme stăpînită de amintirea unui război crîncen, desfășurată sub semnul pregătirilor altuia și încheiată odată cu prăbușirea mașinii de război hitleriste și cu capitularea Berlinului în fața asaltului de nebiruit al Armatei Sovietice, poemul lui Mihai Dragomir evocă epoca, al cărei nume în istorie va suna pe drept cuvînt ca un stigmat: epoca dintre cele două războaie. Eroul poemului e un om simplu, care a trăit în această epocă și pe care poetul îl urmărește de la primele licăriri de înțelegere, din copilărie, pînă în anii cînd începe, pentru dînsul, „adevăratul, dreptul război”, — pînă la 23 August 1944 — cînd devine un luptător activ împotriva hitleriștilor, împotriva tuturor celor care-l manevraseră ca pe un inconștient robot, unealtă deopotrivă de muncă și de distrugere.

Trebuie spus dintru început: Mihai Dragomir face în poem un violent și zdrobitor rechizitoriu ațîțătorilor la război dar, în acelaș timp, din toate episoadele poemului răzbate și o critică adresată de poet acelor tineri din generația sa, care s-au lăsat înșelați prea ușor, sau, dacă și-au dat seama de prăpastia în care erau tîrîți, au făcut prea puțin pentru a se opune soartei ce li se pregătea. Este drept că această critică putea fi — și era necesar să fie — încă mai aspră, mai izbitoare. Dar chiar așa, cititorul e îndemnat să mediteze, să analizeze propria

sa viață, să tragă concluzii asupra necesității luptei active pentru preîntîmpinarea războiului, ale cărui steaguri le ridică azi iarăși aceiași dușmani ai omenirii.

Poemul lui Mihai Dragomir vorbește astfel conștiințelor tuturor celor ce au putut crede vreodată că viața îți permite să stai la o parte, să aștepti bîntuit de doruri nedefinite. Și aduce acestor conștiințe un sever avertisment: nu, cioclii de altădată n-au dispărut toți, ei încearcă să repete monstruoziitatea unui nou măcel, să macine iar milioane și milioane de vieți. Stă însă în puterea noastră, a celor ce dorim atît de mult pacea, să ne-o apărăm, să luptăm pentru ca ea să triumfe:

*Și-acuma iar? N-am învățat nimica?
Iar fluvii de morminte, case-n scrum?
Și pruncii iarăși să ni-i crească frica?
Din nou să-și taie focu-n lume drum?*

.....

*Ca piatra, tare, este legămîntul
și crește rîndul nostru, zi de zi.
Vrem pace, pace peste tot pămîntul.
Dar știm și să luptăm, de-o trebui.*

În acest ultim vers este cuprinsă semnificația urmărită de poet: necesitatea de a lupta, de a împiedica urzelile unei crime împotriva umanității.

Se poate spune deci că poemul „Războiul” exprimă procesul dezvoltării conștiinței unei largi categorii de oameni, care au tras învățăminte amare din greaua

experiență străbătută și care azi, de la înălțimea construcției socialiste, pot face un legământ temeinic pentru ca trecutul de suferință să nu mai reînvie. Prin această conștiință trează întoarsă către trecut, pentru a se întâlni în vederea cuceririi viitorului, eroul liric al poemului „Războiul” devine un erou tipic și experiența sa de viață capătă o bogată semnificație pentru noi toți.

Poemul „Războiul” cu tema sa antirăzboinică e o apariție nici întâmplătoare, nici recentă în creația lui Mihai Dragomir.

Versurile din culegerile „Prima șarjă” (1950) și „Stelele păcii” (1952) erau străbătute și ele de sentimentul urei față de ațîțătorii la măceluri și de dragoste pentru apărătorii păcii. Volumul „Stelele păcii” e chiar în întregime axat pe această temă, căreia îi sînt consacrate cele mai multe poeme. Putem afirma, deci, că aceste noi versuri s-au încheiat vreme de ani în sufletul poetului și au crescut odată cu el, odată cu adevăratele la luptă pentru viață, pentru un viitor fericit.

În același timp, poemul „Războiul” reprezintă și o manifestare evidentă a maturizării mijloacelor artistice ale lui Mihai Dragomir. Poemul acesta îl emoționează mult mai puternic pe cititor decît izbuteau s-o facă cele mai multe din poeziile cuprinse în volumul „Stelele păcii”. Multe din ele erau construite oarecum după o anumită schemă: întîi înșiruirea — în liniile lui cele mai generale — a unui fapt de viață: doi copii descoperă o mitralieră („Mitraliera”), trei președinți de colectivă discută între ei („Sedintă”), un cazan-giu nituiește uriașa căldare („Cazan-giu”), etc.; apoi extragerea semnificației generale („morală fabulei” — am zice, exagerînd brutal, pentru a sublinia ideea); și în sfîrșit momentul cînd poetul își manifesta explicit propria-i atitudine. Chiar într-o poezie cum e „Sanda socotitoarea” — concisă și expresivă, chiar și fără generalizarea didactică de care vorbeam — apare procedeul semnalat mai sus: după portretul fetei, sublinierea trăsăturilor ei de caracter; în ultimele două versuri concluzia generalizatoare:

*Cîte Sande crești,
țară pretutindeni.*

Poemul „Războiul” reprezintă dezvoltarea și maturizarea celeilalte linii de manifestare, evidentă în creația lui Mihai Dragomir prin poezii ca „Oraș bătrîn”, „Periferie”, „Balta”, „Toamnă” (volumul „Prima șarjă”) sau „Munții Măcinului” (volumul „Stelele păcii”). Această linie de manifestare se caracterizează printr-un lirism profund, nereținut. Trebuie însă semnalat că, în acea perioadă a creației lui Mihai Dragomir căreia îi corespund volumele „Prima șarjă” și „Stelele păcii”, tocmai în poeziile cum sînt cele de mai sus se manifestau unele reziduri formaliste (mai ales jocuri gratuite de imagini). Poetul a depășit faza respectivă — o dovedesc, alături de poemul „Războiul”, poeziile pe care el le-a încredințat de atunci și pînă acum tiparului.

Credem că, deși activitatea creatoare a lui Mihai Dragomir numără aproape două decenii — totuși, abia începînd cu poemul „Războiul” și continuînd cu „Balada Savului”, poetul a dezvăluit, din plin, liniile principale care compun profilul personalității sale. Aceasta nu înseamnă cîtusi de puțin că poetul nu ar avea noi posibilități și căi de dezvăluit, și alte coarde ale sensibilității și talentului său.

Poemul „Războiul” începe prin a evoca anii copilăriei eroului — o copilărie tristă, din care a reținut, alături de imaginile jocurilor și chipul tatălui său care,

*...fumînd de zor,
își înfășa — ca pe mine mama — un picior.*

Este imaginea care-l va urmări pe eroul poemului ani de-a rîndul, de ea se leagă și moartea tatălui și toate nenorocirile, care aveau să-i lovească tinerețea. Întîiul gînd care-l fulgeră în prima zi de soldăție este tocmai amintirea răni tatălui:

*De cînd mi-am pus întîi moletiera,
am revăzut: bandajul...rana...tata...*

Adică tocmai gîndul că soarta lui poate fi aidoma cu cea a bătrînului.

Anii copilăriei și ai școlii se scurg, plini de astfel de fapte, toate, în mod direct sau indirect determinate de război: lipsuri ale familiei și ale celor din jur, moartea unui tovarăș de școală și de joc sfîrtecat de-o grenadă rămasă din timpul luptelor, drama altor colegi de clasă nevoiți să renunțe la învățătură pentru a intra de timpuriu în servicii prost plătite, etc. Autorul realizează, ca într-un film, o succesiune de tablouri ale copilăriei, în care sînt schițate cu îndemînare trăsături ale epocii. Scena cu copiii care se încolonează în joacă, după ce trece unitatea militară, și repetă cîntecul soldaților, dă poetului prilejul să denunțe de fapt pregătirile războiului:

*La zece mai mergeam la paradă,
vînturînd stegulețe lipite cu pap,
treceau ostași și tunuri pe stradă,
ofițerii aveau pene multe pe cap,
muzica hohotea, și noi
cîntam:*

*— Vom fi cu toți eroi,
vom merge cu toți la război!*

Soldații se uitau zîbind amar, la noi.

Nevinovată copilărie, trăită în cea mai vinovată dintre epoci, cînd jocurile sînt turburate de imaginea monstruoasă a măcelului pe care-l pregătea regimul. Drama pe care-o sugerează aici poetul cu atîta violență, stă în adevărul pe care-l cîntau — înconștienți — copiii jucîndu-se: mulți dintre ei avînd să devină carne de tun. Șirul acelorași ființe, care imitau în joacă pe soldați, îl întîlnim în poem peste ani, numai că de data aceasta e vorba de o coloană adevărată, pregătită pentru apropiatul război:

*Ne-au așezat în pachete, plutoane,
și ofițerii-au început să zbiere:
— Bate pasul, premilitar. Cu putere!
Eram din nou cu Sandu împreună,
liniași, cu puștile în mînă.*

Procedeu acesta al reluării cîte unei imagini din copilărie pentru a confrunta cu ceea ce devine ea peste ani, cînd joaca neștiutoare se transformă în realitate tristă, îl întîlnim foarte des. El chiar

constituie elementul de bază al construcției poemului, folosindu-i poetului nu numai pentru a sublinia creșterea eroului, lărgirea orizontului său, dar și pentru a spori dramatismul prezentării, pentru a reliefa ideea că acel tineret, din care a făcut parte eroul, a fost îndrumat și împins zi de zi, cu diabolică perseverență, pe panta dezumanizării, că a fost silit să trăiască și să se pregătească pentru a ucide și pentru a fi ucis în plănuita agresiune împotriva Uniunii Sovietice. În România burghezo-moșierească, epoca în care se desfășoară copilăria și adolescența personajului principal apare astfel ca o epocă dominată de pregătiri războinice și soarta eroului intens influențată de evenimente. Pentru acest erou, ca și pentru atîția alții ca el, este încă epoca de înconștiență, caracterizată cu dreptate de autor în introducerea adresată copilului său:

*...vremea cînd nici n-am știut de tine,
cînd nici de mine însumi nu știam.*

Capitolele poemului, care povestesc vremea tristei copilării, sînt pline de astfel de împrejurări dramatice. Ecourile lor multiplicare și lărgite la dimensiuni tot mai mari, pînă la proporții uriașe, apar mereu cu trecerea anilor. În clasă, prichindeii de 8—9 ani vor să afle ce e războiul:

*Învățătorul a privit îngîndurat la noi,
și-a spus, strîngîndu-și haina prea strîmtă:
— „Războiu-nseamnă
în fiecare casă cîte-un mort“.*

Convoiul care însoțește pe tatăl eroului la cimitir, este oprit pentru a face loc unei coloane de legionari, iar pe copilul Apostol, care ajută maică-si la spălat și care într-o zi n-a mai venit la școală, tot războiul abia terminat l-a nimicit: Apostol piere ucis de explozia unui proiectil găsit pe cîmp.

Iată fapte care marchează o copilărie. Le vom găsi pe toate, repetate obsedant, în tot poemul, dar mereu mai multe și de amploare corespunzătoare lumii în care se învîrte eroul. E sfîrtecat nu numai

un copil, ci se fărîmă harta unui continent întreg sub explozia războiului; mărşăluiesc pe drumuri nu cînduri de copii, jucîndu-se de-a soldaţii, ci coloane de tancuri şi tunuri.

În lumina unor astfel de împrejurări, reiese cu claritate intenţia poetului de a arăta că acea copilărie, pe care i-au hărăzit-o eroului său stăpînitorii de ieri, nu era decît preludiul unei lungi morţi premeditate. Regimul a căutat cu stăruinţă să ucidă — mai întîi sufleteşte, apoi fiziceşte, o întreagă generaţie, pentru ca, la adăpostul acestei crime să poată păstra neatinse fiinţa şi avutul exploataţilor şi profitorilor de tot felul. Şi cu mulţi dintre tinerii acestei generaţii nu se poate spune că n-au izbutit. Eroul din „Războiul“ este de pildă unul dintre cei ajunşi la un pas de prăbuşirea definitivă.

Că toată pregătirea războinică era îndreptată împotriva Uniunii Sovietice, că întregul sistem de educare, tot aparatul de stat urmarea acest scop, o demonstrează cu multă putere artistică diferite episoade ale poemului. Istoria pe care învăţau copiii în şcoală era grozav de dornică în precizarea datelor şi isprăvilor tuturor regilor, „de la caldeeni la cruciate, pîn-la domnia ultimului ţar“. Risipa aceasta devenea însă sgîrcenie cumplită, cînd venea vorba de Marea Revoluţie Socialistă şi de istoria Statului Sovietic:

*Cînd ajungea istoria cu firul
la '917*

*profesorii începeau să tuşescă, să se-nnece,
apoi îi apuca declamaţia:*

— „*Noi apărăm Europa! Civilizaţia!*“

Eleul care a-ntrebat dacă nu cumva în Moldova au luptat şi ruşii, este exmatriculat, iar colegul lui de bancă, lipoveanul Antipov, asemenea, „*bănuie ca instigator*“.

Exemplele se pot înmulţi. Fiecare capitol cuprinde un material de fapte care ar putea umple un capitol întins de roman. Poetul a realizat însă o condensare firească, solicitînd imaginaţia cititorului în vederea amplificării tabloului la măsura indicată cu ajutorul elementelor date. Vorbeam la început despre lirismul acestui poem şi nu vrem să fim înţeleşi în vreun fel greşit. „Războiul“ este un poem de structură epică în două părţi, cu capitole, cu personaje —

unul central şi mai multe secundare. Autorul însă îşi însoţeşte pretutindeni eroii, întîmplările, cu cîte un comentariu liric, cu o observaţie directă, care stabileşte în chip just proporţia adevărată a evenimentelor faţă de cea eventual diformată, pe care ele o pot avea în conştiinţa unora dintre eroi; alteori, el pune în relief semnificaţii care îi pot scăpa cititorului, sau deschide cîte o poartă de înţelegere asupra unor întîmplări ce vor urma, legate însă de un moment în care ele abia se anunţă, etc. De exemplu, joaca băieţilor de-a soldaţii ar putea apărea ca un moment vioid al naraţiunii — poetul îi opune însă zîmbetul amar al soldaţilor, cu alte cuvinte, măsoară entuziasmul juvenil cu experienţa amară a experienţei, care presimte viitoarele morminte sau cîrji ale schilozilor. Tabloul capătă dintr-odată un alt echilibru şi ideea poetului iese mai puternic în relief.

În acest comentariu liric, cel mai adesea direct, şi totdeauna dînd episodului zugrăvit culoarea şi intensitatea dorită, regăsim un vechi procedeu al lui Mihai Dragomir pe care-l numisem: *al treilea moment* al unora dintre poeme. De data aceasta însă avem de-a face cu un lirism autentic, nereţinut de nici un fel de oprelişti, utilizat cu mult meştesug pentru ca ideea poemului să reiasă cît mai clară din imaginile construite.

De aceea, faptul că eroii poemului pot uneori lua drept realitate o aparenţă, dacă ei se pot înşela sau nu, izbutesc să distrugă net legăturile între fapte, rădăcinile şi scopul diferitelor acţiuni, neîntrezărind astfel destinul ce li se pregăteşte — toate acestea nu-l duc şi pe cititor la concluzii false. Comentariul autorului restabileşte proporţiile adevărate, apropie evenimentele de cititor spre a-i da putinţa analizei şi aprecierii exacte, sau le depărtează pentru a creia imaginea de ansamblu. Construcţia epică, Mihai Dragomir a împlinit-o împletindu-i organic, structural, lirismul, sporind astfel valoarea poemului „Războiul“, acest mic roman al unui tînar care a trăit grozăvia măcelului.

Nu e mai puţin adevărat că există şi pasagii, în care lirismul devine pentru un timp elementul dominant, cum e de exemplu episodul dragostei:

*Hei, dumbrăvi ale celor optsprezece ani,
străzi brăilene cu salcâmi și castani,
primăvară cu parfum de baltă renăscută,
zile pe care amintirea le sărută!*

Dar, pe lângă astfel de capitole, în care poetul a găsit cu îndeminare rezolvarea artistică în redarea drumului străbătut de eroul său, se află unele capitole în care multe elemente fac mai puțin corp comun cu poemul, nu se integrează în desfășurarea lui epică. Astfel e, de exemplu, în capitoul 7, povestirea despre „decanul experților și armatorilor“, capitalistul din portul Brăila care „*bea apă și mînca mai mult legume*“ și care „*cîrmea convoaie lungi de cereale/ adulmecînd pe hărți neobosite*“.

Exploatatorul apare într-un moment al poemului cînd eroul central, tînărul, a ajuns la o vîrstă la care poate aprecia faptele, se poate informa. Prin aceasta, poetul a vrut să integreze mai firesc imaginea unor răspunzători de dezastru în poem. Și totuși, ca și în bucățile amintite din „Stelele păcii“ poezia, emoția, sînt absente — înnăbușite, chinuite, poate din cauza rigurozității matematice cu care poetul a ținut „să nu lipsească nimic“, să pună în versuri „tot ce trebuie“.

În introducerea poemului, Miha Drago-mir anunță că suferințele prin care a trecut l-au îndemnat să facă un rechizitoriu vremurilor de eri:

*Sînt fiul unor vremi de foc și sînge
și-acuzatoru-aceor zile sînt.*

Trebuie să spunem aici că, dacă acuizarea împotriva acelor zile este vibrantă și convingător redată, în schimb ea nu e complectată suficient cu critica dreaptă la adresa celor care n-au făcut nimic — ca eroul poemului — pentru a curma mai repede o epocă întunecată, pentru a aduce cu o zi mai devreme libertatea. Aceasta cu atît mai mult cu cît eroul avea în față — poemul o arată — destule elemente care puteau și trebuiau să-l facă să ia o atitudine mai hotărîtă într-un fel sau altul. Rămîne de aceea neexplicat pentru cititor de ce totuși eroul s-a lăsat atît de multă vreme manevrat, tîrît atît de departe. Și, dacă nu e cazul să cerem poetului ca

să fi explicat în amănunțime aceste cauze care puteau fi multiple, — este însă firesc să nu fim mulțumiți de faptul că, oricare ar fi fost aceste cauze, eroul nu e mai adînc criticat pentru vina de a-și fi lăsat conștiința violentată cu bestialitate și de a fi pășit — trist, scîrbit, cu conștiința că făptuiește o crimă, dar de fi pășit totuși — în războiul criminal antisovietic.

Eroul poetului n-a fost un ignorant desăvîrșit, un inconștient iresponsabil, ci un om căruia viața i-a prilejuit luarea unor atitudini.

Astfel de elemente capabile să-i determine un început de conștiință activă sînt redade de autor în întrebările puse de copii la școală și căroră învățătorul le răspunde atît de elocvent:

*Războiul înseamnă
în fiecare casă cîte-un mort.*

Astfel de elemente se găsesc în intervenția muncitorilor care împrăstie desmățul legionar din jurul rugului de cărți — admirabilă reprezentare a ideii că numai clasa muncitoare, poporul muncitor apără, salvează și păstrează comorile culturale ale omenirii; astfel de elemente, care-l puteau trezi pe erou și îndemna la o atitudine mai activă, mai hotărîtoare, erau și manifestele găsite în magazia cu arme. Aici răsună odată cu un sever avertisment și îndemnul la acțiune:

*„Tineri! vreți să ajungeți carne de tun?
Opriți războiul! E timpul acum!“...*

În sfîrșit, n-a lipsit nici exemplul pe care avea să-l aibă mai tîrziu în față. Iată unii ostași, arestați pentru că refuză să lupte, iată alții cari trec în rîndurile Armatei Sovietice, ca Sandu, vechiul prieten din copilărie. Anunțîndu-i plecarea, acesta îi spune:

*— „Se-apropie răsplata — mi-a șoptit,
Auzi cum tună-n zare, —nnăbușit?
Vin oștile sovietice, șuvoi.
Acolo este dreptul, adevăratul război“.*

Astfel de momente în poem sugerează existența unei lumi care, în această epocă

luptă pentru salvarea omenirii, pentru eliberarea ei de sub jugul barbariei fasciste — dar pe care eroul n-o află și rămîne departe de ea.

Rămînem astfel, din prima parte a poemului „Războiul“, cu imaginea chipului unui om simplu, care „nu știe nici de sine însuși“, dar despre a cărui parte de răspundere în desfășurarea evenimentelor sîntem convinși, și pe care autorul nu ne îndeamnă s-o condamnăm atît cît merită. Poemul ne îndeamnă mai degrabă să-l compătîmim pe erou pentru soarta sa, prezentată atît de dramatic prin contrapunerea a două planuri: de o parte viața de muncă pașnică, cinstită, de dragoste, pe care omul și-o dorește — de altă parte viața pe care i-o pregătesc în realitate magnații banului și urzitorii războaielor.

În această atmosferă, în care sub presiunea evenimentelor eroul începe să se întrebă, vag, despre posibilitatea altui drum — („Oare s-ar putea?... Că noi putem fi altfel de armată?“) — fără însă a lua nici un fel de atitudine, așa cum nu va lua nici mai tîrziu, izbucnește războiul. Pînă acum asistase, dar de la distanță, la prăbușirea unor state, a unor iluzii („și totul a început să sară în fîndări“). De data aceasta războiul devine pentru el o realitate de neînlăturat. Episoadele care preced darea semnalului de atac redau cu mult realism atmosfera încărcată, mirosul prafului de pușcă ce plutește în aer, teama soldaților care încep să întrezărească spectacolul sălbăticiei și al morții.

În aceste împrejurări e firească și necesară prezentarea primului atac și a marșului spre pierzare care-i urmează, ca un tablou halucinant, cu vedenii de apocalips. Oamenii știu că dacă moartea sau schilodirea nu i-a secerat încă, poate să-i secere în clipa următoare:

*Peste cîmp, de noi înșine parcă fugim.
Tunurile horcăie neconținut,
aerul frige ca oșelul topit,
în evantalii de noroi
moartea-și întinde gîtlejul spre noi,
genunchiul zgîrie gropi,
se desface șoseaua și țarina-n stropi,*

*clănțane, în frigurile morții, mitraliere,
cîmpia e un vulcan cu sute de cratere.*

Arma crește ca o vîlvătaie uriașă...

Inima, unde-i inima mea?

Adineauri încă bătea...

Tabloul crește în adevăr apocaliptic, deruta sufletească a eroului, vizibilă în toată viața lui pînă aici, se mărește pînă la proporții de nedescris: i se pare că „pămîntul își joacă spasmul de viață“, că „toate urletele lumii (ii bat) în tîmple“, că se prăbușește „cu inima spartă“. Eroul are sentimentul morții înainte de a fi murit, de a fi fost rănit chiar. În acest moment suprem, el are prilejul să măsoare cît de steapă a fost viața sa de pînă acum. Că aici se petrece o cotitură în conștiința sa, e clar din toate cele ce urmează și desfășurarea poemului o reliefează din plin. Indată după scena atacului, o anumită liniște îl cuprinde pe erou: el pare sau să se fi resemnat, sau să fi luat o mare hotărîre. Faptele pe care le exprimă autorul sînt de natură să arate că în conștiința eroului au început să apară semnele revoltei, semnele luării de atitudine. În mintea celor împinși să moară începe să licărească lumina, să mijească încredințarea că ei au totuși dreptul la viață. Episodului cu atacul îi urmează scena în care soldatul român, pus să escorteze doi prizonieri sovietici, le dă acestora tutun și sînt toți trei împușcați de un ofițer hitlerist. De data aceasta simțim în atitudinea eroului că ceva s-a schimbat. Ghicim pumnii strînși — pentru prima dată — și revolta:

Gheorghîță a căzut cu ochii mirați.

Dar parcă deslușea, și ne spunea:

— Da. Aștia sînt dușmanii-adevărați!

De aici eroul are ochii din ce în ce mai deschiși, chiar dacă deruta, care e încă departe de a-l fi părăsit, apare acum sub forma unei mari nehotărîri. Acestei nehotărîri poetul îi aduce mereu noi argumente, pentru a o risipi și a o orienta pe calea luptei.

Față de versiunea publicată în „Viața Romînească“ (nr. 9/953) Miha Dragomir a întărit această a doua parte a poemului

său, adâncind și chiar înmulțind aspectele pe care le zugrăvește, toate avînd drept rezultat o demascare și o acuzare de o forță sporită adusă războiului, și ducînd implicit la lămurirea eroului.

Construcția poemului e adaptată acestei noi cerințe a dezvoltării acțiunii. Pînă acum am avut în față momente care marcau creșterea în vîrstă a eroului; în partea a doua, după primele scene ale atacului, avem aspecte care vin să aducă dovezi necesare creșterii conștiinței sale: ele redau grozăviile de pe front, crimele și jafurile, apoi măcinarea și descompunerea trupelor hitleriste și antonesciene, precum și licăriri de conștiință ale altor oameni simpli. Autorul reconstituie o vastă panoramă, sugerînd aspecte dintre cele mai caracteristice ale războiului de jaf și cotropire. În capitolul 6, în plină agresiune, sînt descrise ororile comise deopotrivă de soldații lui Hitler și Antonescu. Iată peisagiul unei localități cotropite:

*În sat nici urmă de oameni.
Rămăseseră numai pereți dărîmați,
albaștri sau galbeni.*

Contrastele folosite atît de des de autor în acest poem, sînt destinate cel mai adesea reliefării spiritului de revoltă care crește în sufletele soldaților. Un exemplu: în ruinele satului distrus de năvălitori, ofițerii își aranjează birou și dormitor cu de toate:

*Perne și tacîmuri furate,
Lichioruri, servicii de cafea.
Era ca acasă.*

Bestiile cu chip de om îndeamnă pe soldați să se înscrie pe liste pentru a primi pămînt în Uniunea Sovietică, ei înșiși fiind convinși că-și vor întinde pe acolo moșii: „Luați, mă, că-i pe veresie!”

Opunînd acestui tablou al jafului, atitudinea oamenilor simpli, poetul sugerează de fapt răfuiala viitoare dintre exploatați și exploatatori:

*Căprarul nostru bodogănea mereu:
— „Lasă, altădată mă-nscriu și eu”.
— „Cînd?”*

— „Cînd ne-ntoarcem la noi în țară”.
— „Păi acolo-i pămîntul boierului”,
— „Ba-i al ălui de-l ară!”
Vine ea și pentru noi o vară...“

Tablourile care se succed — scurte dar puternice — pun în lumină figuri caracteristice pentru cele două lumi. Ca Gheorghită, cel ucis de hitleriști pentru că dăduse țigări prizonierilor sovietici, sînt sute și mii și zeci de mii de ostași pe care-i seceră gloanțele. În piepturile celor rămași începe însă să încolțească nădejdea. Seara, în jurul cîte unui copac, povestesc despre țară, despre necazurile de-acolo, despre nenorocirile de pe front. Toate aceste adunări se încheie cu cîte un oftat prevestitor:

— „Ei, nepoate,
om ajunge acasă, și-om vorbi despre toate...”“

Comentariul autorului vine în astfel de prilejuri să reliefeze sentimentele, să le arate valabilitatea și generalitatea. În cadrul acestui comentariu, eroul poemului se simte din ce în ce mai solidar cu poporul, mai edificat asupra rosturilor sale, asupra drumului său de viitor:

*Îi privesc: acesta este poporul meu,
tare ca piatra ne-nfrîntă.
Oțelit de durere, el nu se-nspăimîntă.
Vor simți domnii, pumnul lui greu.*

*Ce știam înainte de a-i cunoaște? Ce eram?
Ca o frunză
răsucită pe drumuri de vînt,
cu inima veșnic de-o spaimă pătrunsă.
Acum sînger cu ei. Însă sînt!*

*Da, acesta este poporul meu, .
din care acum de-abia mă simt o fărîmă.*

*Oamenii dorm. Îi veghez numai eu.
Și-aș mîngîia, încet, fiecare mîină.*

În toiul unei astfel de întîmplări, autorul simte nevoia unor reculegeri — cum e aceea din închipuita scrisoare trimisă iubitei, sau a unor precizări, a conturării unor chipuri de oameni. Opoziția stă și aici ca procedeu de bază. În două capitole apropiate (15 și 17 ale părții a doua)

sînt zugrăviți doi ofițeri: un hitlerist și un român, amîndoi aflați pe front.

Figurile lor reliefează mai puternic contrastul dintre două lumi: de o parte lumea bestiei pornite pe jaf și distrugere — ofițerul hitlerist ucide o bătrînă și apoi ca o fiară linge din cenușe mîncarea săracă pe care femeia și-o pregătea la foc; de altă parte lumea ofițerului Ilie (un fel de copie a eroului poemului), suflet neperversit dar și nepregătît pentru crima în care era trimis să aibă un rol. Găsit țap ispășitor al unei înfrîngerii suferite, soarta lui Ilie este hotărîtă de însuși mareșalul:

*Într-un șfert de ceas l-au judecat.
L-au condamnat.
L-au împușcat.
Și-a mai rămas, din băiețandru' Ilie
port-hartul, c-un volum de poezie,
care, cu doi soldați, ca un martor tăcut,
la ruși, în miezul nopții, a trecut.*

Din astfel de episoade reiese clar mesajul pe care vrea să-l transmită poetul și anume că toată pregătirea războinică a capitaliștilor (prezentată în prima parte a poemului), toate planurile agresive, sînt spulberate cînd se lovesc de forța invincibilă a popoarelor sovietice, a Țării Socialismului.

În șirul unor astfel de episoade, trebuie subliniată cu deosebire reușita prezentare a durerii țării în fața morții atîtor oameni, ale căror trupuri au fost semănate de război pe întinsele cîmpii ale Rusiei. Capitolul respectiv (14) îl socotim cel mai realizat din poem.

Folosind și aici, ca și în întregul poem, procedeul integrării cîntecului liric în desfășurarea epică a diferitelor episoade, poetul povestește drumul unei fete, din satul ei pînă la Volga și înapoi în țară, în căutarea iubitului, despre care nu află decît știrea morții. Nici mormîntul măcar nu i-l găsește. Observațiile juste făcute asupra acestui episod de tov. Ion Dodu Bălan într-un articol recent („Viața Romînească” nr.2/954) scot în relief iscusința cu care Miha Drăgămir a ales forma cîntecului popular pentru a reda mai expresiv ideea durerii și apoi a revoltei poporului, a întregii țări bîntuite de război. Aici trebuie relevată în special

gradația realizată prin utilizarea bună a diferitelor specii ale liricii populare. Povestea fetei începe printr-o doină de dor, în care se împletește dragostea pasionată cu presimțirea unei nenorociri. Căutării zădărnice în cele patru vînturi, îi urmează bocetul la aflarea știrii grozave. În hohote de plîns, fata își închipuie clipele morții iubitului, asemănătoare morții atîtor alți flăcăi:

*că și eu m-am însurat
c-o groapă din Stalingrad.
Eu m-am însurat cu nuntă
și-am avut și lume multă,
oaspeți mulți, prieteni, frați,
o mie și cinci soldați,
și-ncă-un corp de dorobanți.
'N loc de cunună la cap
am avut schijă de brand
și-n loc de lumini aprinse
nemți treceau, cu arme-ntinse.
Și-am primit, mîndro, și casă,
numai, of, e-ntunecoasă,
și nevasta mi-e geloasă,
căt're nime nu mă lasă.
Du-te, mîndro, tu acasă.
Dar pășește-ncet pe cîmp,
că-n tot locul nuntași sînt“.*

Capitolul 14 cuprinde în acelaș timp o evocare a întregii acțiuni de pînă acum: mai întîi dezorientare, căutări, plîns, atmosferă neguroasă. Apoi, deodată, începutul de revoltă din scena atacului, reluat aici în mesajul — blestem pe care morții i-l adresează mareșalului:

*— Mareșale, mareșale,
de te-ar lua apa la vale,
să se stingă neamul tău,
cum ai vrut să-l stingi pe-al meu,
să rămîi neputrezit,
în inimă cu un cuțit,
mort să fii și să auzi
stîrv să fii și să asuzi,
să te ude-n asfințit
o ploaie de plumb topit,
să te răcorească-n zori
șerpi sugînd din subțiori,
pe tine și toți ai tăi,
neam de lupi și de dulăi*

*care ne-au dus la război,
neam blestemat
cu blestem de soldat,
de soldat nevinovat,
de soldat îngropat,
stinge-vi-s-ar neamul turbat.*

Revolta ajunge la apogeu cînd fata, întoarsă acasă, dezvăluie tragediile petrecute pe cîmpurile de bătălie și cînd țara se frămîntă, anunțînd furtuna care va mătura pe tirani:

*fata umbla
și-n toată țara spunea
și țara adînc vuia,
pedepsitoare,
neiertătoare
decît toată durerea mai adîncă, mai mare.*

Nu e întîmplător că acest capitol este situat îndată după acela unde soldații pe front își povestesc necazurile lăsate acasă și-și făgăduiesc o zi de răfuială cruntă cu cei ce i-au împilat atîta amar de vreme. Din acest moment al războiului, cumpăna, pînă acum de partea agresorilor hitleriști și antonescieni, se pleacă de partea cealaltă și începe marea înfrîngere, teribila sdrobire a celor ce cotropiseră pămîntul sovietic.

Mihu Dragomir știe să construiască cu pricepere, să dozeze și să gradeze elementele epice și lirice într-o compoziție originală, încheagată. Tot aici este momentul să arătăm, pe linia perfecționării mijloacelor artistice în poemul „Războiul“, succesele autorului în ceea ce privește realizarea unor versuri condensate, de o mare expresivitate, definitorii pentru o întreagă stare de lucrări. Unele dintre ele cum sînt: „*Tirînd bocancii de premilitar, mă-ndepărtam mereu de tine-refe*“, au și fost citate pînă acum. Există și altele, numeroase. Trebuie de asemeni semnalată utilizarea unor finaluri de episoade care, în cîte unul, două sau trei versuri, scot deosebit de puternic în relief ideea urmărită de poet. Astfel, episodului în care copiii imită în joacă marșul soldaților, prefigurînd în realitate viitorul trist care-i așteaptă, autorul îi pune drept concluzie versul: „*Soldații se uitau, zîmbind amar la noi*“. Versul exprimă foarte

viu neputința dureroasă cu care oamenii din categoria eroului poemului priveau apropierea înfricoșătoare a războiului. La fel, după uciderea lui Gheorghită, cel care dăduse tutun prizonierilor, poetul sugerează în numai trei versuri că hitleriștii sînt vinovați nu numai de moartea atîtor oameni pașnici sovietici, dar chiar și de a miilor de Gheorghită împinși de Hitler în război. E evocat în acelaș timp doliul imens care cuprinde natura înconjurătoare în fața morții oamenilor de rînd, uciși pe nedrept:

*Cei trei zăceau în drum, alăturați.
Și vîntul le foșnea un cîntec de cîmp,
Din sute de viori de porumb.*

Ultimele trei capitole ale poemului reiau urmărirea destinului eroului central. După intensă și tragică experiență trăită, el revede orașul natal, mormîntul tatălui.

Este un înfrînt — s-ar părea la prima vedere. Revederea Brăilei lovite de război trăind zilele lui August 1944, îi pricinuieste gînduri triste, subliniate de izbucnirea lirică:

*Luna trece peste ruini, argintie,
ca peste-o seculară sihăstrie.
Plîng, tinerețea mea, te plîng,
te plîng, o, casă-n care am crescut.
V-ați năruit, în foc, oftînd prelung.
Eu n-am știut cum să vă apăr, n-am știut...*

*Și mă aplec pe zidurile arse,
de-atîtea ori spoite de-a mamei mîină sfîntă.*

Dar, în acest peisaj care cere lacrimi,

*Se-aud, departe, tunuri furioase,
și, vesele, catiușele cum cîntă.*

Războiul vestește sfîrșitul ațățătorilor la război, triumful celor ce doresc pacea. Indemnul de a nu rămîne deoparte în această clipă hotărîtoare nu mai bate la porți închise: peste rușinea care copleșește conștiințele răvășite, peste durerile pustii-rilor întîlnite pretutindeni, peste toate temerile, răsună chemarea sovietică, atît de grăitor redată de poet:

*Rusul privește cu ochi de oșel
clatină capul, și tace.
Imi cîntărește arma în mîină, nișel,
și mi-o întinde:*

— *„Ia-o-napoi.
Eu și tu — la Berlin. Amîndoi“.*

Cu un pasagiu glorificînd acest nou
început de drum deschis de îndemnul
ostașului sovietic (*„Si-a început dreptul,*

adevăratul război“) se încheie poemul
„Războiul“ de Mihu Dragomir.

Vibrant și puternic apel la lupta pentru
viață, împotriva a tot ce se opune vieții,
poemul „Războiul“ trebuie apreciat ca o
contribuție însemnată la îmbogățirea lite-
raturii noastre, iar în creația poetului,
ca un succes care-l situează din plin pe
Mihu Dragomir între fruntașii poeziei
noastre actuale.

O NUVELĂ INTERESANTĂ

Bogatele discuții ce s-au iscat în jurul nuvelei „M-am făcut băiat mare” de Nicuță Tănase, publicată în „Viața Românească” nr. 12/1953, au fost purtate mai mult în particular, și foarte puțin, aproape de loc, în presa literară. Încă mai poți fi martor la disputa aprinsă în care se ciocnesc părerile cele mai deosebite: unii manifestând o falsă exigență, îl contestă pe autor invocând pretensele modele pastişate (Șalom Alechem, Ion Călugăru, Zaharia Stancu), alții îl apără cu vehemență.

Absența acestor discuții în presă are și ea o explicație. Într-adevăr, nu-i ușor să descifrezi un talent din câteva zeci de pagini. Mai știi ce surprize îți rezervă viitorul? De ce să te angajezi temerar? Și se preferă tăcerea și așteptarea unui cuvânt „autorizat”, care de obicei întîrzie să se facă auzit.

Oricum, chiar la acest nivel, discuțiile arată că nuvela lui Nicuță Tănase oferă un material interesant care merită toată atenția.

Deși ne socotim printre cei care prețuiesc nuvela lui Nicuță Tănase și nicidecum printre aceia care văd în creația sa o pastişă, nu se poate să nu admitem, și nu spre dezavantajul debutantului pe care-l discutăm în paginile de față, că în nuvela „M-am făcut băiat mare” s-ar recunoaște înfrîurirea operei lui Șalom Alechem, cele brulscriitor satiric al literaturii în limba idiş; ne referim, în primul rînd, la povestirea acestui mare scriitor, tradusă și în românește, „Halal de

mine, sînt orfan”, de la care Nicuță Tănase a învățat mult și pe planuri diferite; de la mijloacele satirice de ansamblu, pînă la unele procedee de compoziție. Aceasta, bineînțeles, nu ne poate duce la concluzia, evident neîntemeiată, că tînărul scriitor ar fi fost strivit de autoritatea autorului pe care și l-a ales ca maestru nu întîmplător, ci pentru că acesta corespundea într-un fel însăși personalității sale artistice, modului său de a fi, stilului său de creație.

Astfel, împrumutînd un procedeu cunoscut, Nicuță Tănase zugrăvește starea mizeră a muncitorimii noastre dintre cele două războaie, prin prisma mentalității unui copil. Momentele tragice pe care le străbate Traian Androne, fiul unor muncitori dintr-o obscură suburbie bucureșteană, constituie pentru autor tot atîtea prilejuri de a înfățișa creșterea procesului de exploatare al clasei muncitoare, caracteristic pentru anii din preajma celui de al doilea război mondial. Indreptîndu-se spre un aspect important al realității, Nicuță Tănase a știut să distingă ceea ce era esențial pentru epoca în care „marele străjer” așternea flori în calea faimosului „Drang nach Osten”.

Nuvela oglindește, într-un tablou larg, zbuciumul muncitorimii exploatare, care se ridică, de la reacțiile spontane, anarhice, la lupta organizată, îndrumată de Partid. În prim plan se situează viața mahalalei văzute prin ochii lui Traian Androne. Întîlnim aci, viu nuanțate, chipuri de

negustori ca Vrăbete și Motoroi, adevărați satraپی ai cartierului, ajutați de reprezentanții singeroși ai autorităților, ca șeful de post Rizoiu și binecuvîntați la mult prea pămîntesti sfeștanii de hapsînul popă Agaton. Sub călcîiul neîndurător se sbat în sărăcie familiile muncitorilor, ascunzîndu-și mizeria în case cu „șpraiț”, „ce-s gata să se răstoarne”. Dacă deschizi ușile scunde, n-ai să dai peste cineștie ce „boarfe”, pentru că le-a ridicat receptorul, ci mai degrabă peste bărbați cu mîinile ciuntite în accidente de muncă, sau peste femei sleite de fizic, care-și dau duhul în floarea vîrstei. Într-o asemenea familie se naște și eroul principal al nuvelei. Prin mijlocirea lui, asistăm, revoltăți, la tiranizarea muncitorilor de către autoritățile și bogătașii locului, neîndurerăm de soarta nefericită a familiilor distruse de exploatare, pătrundem în acea lume, „de la fund” a lumpenproletariatului și ajungem în fabrică, printre ucenicii palmuiți de meșteri și printre muncitorii asvîrliți în stradă, pradă șomajului și foamei. Drumul parcurs de Traian Androne e unul de la întuneric la lumină, foarte sinuos, bogat în peripeții, capabil să ne arate personaje și situații de o remarcabilă forță realistă.

În zugrăvirea acestui proces de creștere a eroului său, Nicuță Tănase dovedește o știință a alegerii procedeei care îl arată de pe acum ca un talentat prozator. Stăpînînd, cu vădite posibilități, un spirit satiric popular, autorul preia unul dintre procedeele clasice ale povestirii, excelent folosit de Șalom Alechem. Scriitorul se simte mai în voie punînd pe erou să-și povestească pe un ton familiar întâmplările pline de tîlc ale vieții sale, la persoana întîi, unui interlocutor fictiv. Procedeeul este valorificat cu și mai mult succes, prin faptul că povestirea se face din perspectiva copilului, sentimentele infantile, prin spontaneitatea lor, dînd expresie cu deosebită naturalăță unor elementare, dar esențiale adevăruri de viață. Și aceasta e calitatea principală a nuvelei „M-am făcut băiat mare”. Nicuță Tănase, ca un meșter priceput, a știut să-și aleagă uneltele cele mai potrivite pentru asemenea lucru.

Îndurînd de mic amărăciunile exploa-

tării, Traian Androne e un copil îmbătrînit înainte de vreme, care s-a învățat să reflecteze asupra vieții. Adesea, curiozitatea lui pare simulată, întrebările puse nu din ignoranță, ci în scopul unei precizări și dezvoltări a observației. Dacă analizăm cu atenție imaginea artistică pe care o crează Nicuță Tănase oglîndind realitatea prin ochii copilului, putem stabili foarte concret geneza și evoluția ei. Chiar la începutul nuvelei, eroul se extiază, aflîndu-se pe acoperișul unei case: „*Ce frumos e! Vrei să știi ce-am căutat pe casa omului? I-a reparat tata jghiabul*”. Interogația capătă un răspuns de o semnificație oarecare, mai mult constatativă. Mai departe însă, copilul găsește imediat elementul care conferă generalitate imaginii: „*Noi n-avem jghiab la casă. Ce bine ar fi dacă am avea! Nu s-ar mai necăji mama atît s-adune apa de ploaie*”, etc. De aici încolo, constatările și exclamațiile eroului îmbogățesc imaginea cu noi semnificații, din ce în ce mai adînc sociale.

Dacă ar fi să facem o comparație, am spune că imaginea pe care o crează Nicuță Tănase crește ca undele stîrnite de o piatră aruncată în apă, adică e o imagine concentrică. Încă un exemplu, în afară de multe altele, care ni se pare grăitor: „*De acolo, de sus, și casa noastră se vede cum stă ea, într-o parte*”. Avem deocamdată nucleul, care în fraza imediat următoare se transformă într-un adevărat tablou, amplificîndu-se: „*La noi în mahala, aproape toate casele stau într-o parte, de fi se pare că-s gata să se răstoarne*”.

Observațiile, într-un fel ingenioase, ale eroului, sînt menite să dezvăluie puternice contradicții existente în societatea capitalistă.

Copilul acesta cunoaște pentru prima dată abia la vîrsta școlară, obiecte pe care copiii celor avuți le posedau din leagăn. Lui Traian Androne, al cărui univers de cunoștințe nu depășește granițele noroioase ale mahalalei, apariția scilpitoare a orașului și interiorul locuinței bogătașilor i se par stranii, făcîndu-l să trăiască un fel de miraj al civilizației. Primiți cu moșajunul în casa brutarului Motoroi, copiii se minunează ca într-o lume de basm; pentru întîia oară Traian vede un pian:

— „Ce masă-i aia, nea Motoroi?

— Nu e masă, Traiane. E pian.

— Cum îi zice?

— Pian.

Ride nea Motoroi. Rid toți din casă. Și domnișoara Gigi, care cîntă la pianul ăla, sau cum îi zice, ride. Ei rid, și noi ne uităm ca vițelul la poarta nouă. Situația este comică, dar nu mai puțin tristă, subliniind dureroasa realitate a înapoierii în care se aflau masele muncitoare în acea vreme. De altfel, întreaga nuvelă pune în lumină, sub diferite aspecte, tragismul vieții exploataților. Pentru Traian Androne, fecior de muncitori necăjiți, cumpărarea unei cămăși noi, sau a unui perechi de ghețe înseamnă un eveniment de importanță capitală. Autorul a surprins cu finețe psihologia copilului, care, deși în general dă dovadă de judecăți mature, își menține trăsăturile vârstei, naivitatea, prospețimea, bucurîndu-se pe cît îi e cu putință de micile bucurii ale copiilor de seama lui. Ceea ce îl caracterizează însă pe Traian este luciditatea precocă, menită să dezvăluie prin ironie realități neplăcute pentru „lumea bună” a mahalalei. Ironia aceasta îmbracă forme variate, menținîndu-și însă în permanență un simbul de amărăciune, uneori foarte transparentă.

În urma nenorocirii care-i lovește familia (mama îi moare, tatăl e arestat), Traian, după lungi peregrinări, ajunge ucenic în fabrică. Iată un dialog între el și un vecin de mahala:

— ... Ai luat vreuna după ceață?

— Am luat, nea Niculaie.

— Așa se-nvață meseria. Ce să-i faci, măi Traiane. Bătaia-i ruptă din rai.

— De ce n-or fi rupt din rai ceva mai bun, nea Niculae.

— Au rupt și ei de-acolo ce nu le trebuie la ăia de sus. Au zis ăia de sus: hai să le dăm și lor ceva, să aibă și ei ceva din rai. Și ce să ne dea? De ce li s-a făcut lor lehamite“.

Cînd e vorba de dușmani, de la gluma dureroasă, încercată pe propria-i piele, eroul trece la o ironie caustică, usturătoare. Cu o falsă compătimire, Traian îl plînge pe brutarul cartierului, care nu-și mai vede

capul de treabă: „Are mulți oameni Motoroi în brutăria lui. Toată ziua robotes. Ce bătaie de cap are bietul om. Ușor e să îi socoteală, să conduci o brutărie așa mare?

Slujindu-se cu succes de arma satirei, Nicuță Tănase știe să-i găsească diferite aplicații, după împrejurări. Astfel, în episodul anchetei din fabrică, poanta satirică se pregătește cu minuțiozitate. Traian este interogat în legătură cu activitatea ilegală a lui Albăstroiu, muncitor comunist, arestat de Siguranță:

„Ăla bine îmbrăcat se ridică în picioare și se plimbă de colo pînă colo. E nervos.

— Altcineva nu venea?

— Venea în fiecare zi un om la poartă.

— Portarul?

— Nu. Unul care stă mereu la poartă.

— Ședea mult de vorbă cu Albăstroiu?

— În fiecare zi.

— Așa! Nu știi cum îl cheamă?

— Mi se pare că nea Ilie. Ilie.

Întoarce capul spre maistru.

— Il cunoști, domnule maistru?

— Care Ilie, Traiane? Ăla de la ceasul de pontat?

— Da.

— Bine. Și tu n-ai tras niciodată cu urechea ce zicea?

— Ba da. Că zicea tare.

— Ce zicea?

— Să se ducă nea Albăstroiu la poartă că i-a venit nevasta cu sufertașul cu mîncare.“

Replicile eroului sînt de așa natură, încît la un moment dat ai impresia că el va denunța pe tovarășii ilegalisti din fabrică. De fapt, autorul prepară poanta finală, hrănind oarecum speranțele anchetatorului, spre a i le spulbera prin usturătoarea replică de la sfîrșit. Este de remarcat naturalețea dialogului, care se dezvoltă în replici strînse, concise, caracteristice pentru stilul eliptic al scriitorului.

Trecerea în revistă a procedeelelor amintite nu este suficientă pentru a determina conturul personalității artistice a lui Nicuță Tănase, dacă nu le vom subsuma scopului în slujba căruia le pune autorul: zugrăvirea personajelor. Nicuță Tănase se află printre puținii noștri scriitori tineri care stăpînesc într-o măsură însemnată arta individualizării caractere-

lor. Citind nuvela „M-am făcut băiat mare“, nu poți confunda un erou cu altul (mai ales pe cei negativi) — și acesta e un alt important succes pe care l-a dobândit N. Tănase în nuvela de față.

Tînărul autor știe să distingă acele trăsături particulare care deosebesc pe un om de altul, chiar dacă ei aparțin aceleiași categorii sociale.

Motoroi și Vrăbete din nuvela lui Nicuță Tănase sînt doi negustori bogați ai mahalalei, care însă nu seamănă de loc între ei. Dacă Vrăbete, primarul suburbiei, este tiran și intolerant față de bietul Traian, care ajunge slugă la el, Motoroi e un „om bun ca pîinea lui Dumnezeu“. Politicos și îndatoritor, Motoroi uzează în aparență de o metodă mai „umană“ de exploatare. „*El salută întîi. Dacă-i răspunzi bine. Dacă nu-i răspunzi, e la fel de bine. Cui vrei și cui nu vrei îi dă pe datorie.*“ Negustoria o face cu familiaritate, interesîndu-se de viața particulară a oamenilor, cu multă bunăvoință:

„— *Ei, măi Traiane, ce vrei tu să te faci cînd o să fii mare?*

— *Mecanic, domnule Motoroi...*

— *Iți place mecanica?*

— *Imi place.*

— *Cînd îl dai, madam Grigore, la me-serie? „etc.“*

Mai mult, profesează o galanterie care induce în eroare sărăcimca cartierului, apăsată de mentalitatea mic-burgheză. Mama lui Traian îl apreciază pentru indulgența cu care o păsuiește de datorie, spre deosebire de soțul ei, care-l condamnă. Comparat cu avarul Vrăbete, Motoroi e într-adevăr „pîinea lui Dumnezeu“. Cît de amară este această pîine, va vedea de îndată familia lui Traian.

Galanteria brutarului care tratează cu covrigi pe Traian și primește binevoitor pe copii cu moș-ajunul, ascunde un suflet întunecat și meschin. Motoroi invită pe „madam Grigore“ să cumpere făină de paște și porc de crăciun, dar însemnează mereu la catastif. El îi atrage pe muncitori ca într-o plasă, din care știe sigur că nu vor mai scăpa. În limbajul lui familiar, consideră că datoriile sînt o bagatelă: — „*Ce vă bateți capul, madam Grigore, și dumneata, domnule Gri-*

gore, pentru un fleac de nimic? Ce aveți să-mi dați? O mie optsute. Vă mai dau încă două și facem act pe căsușele astea.“

Este momentul cînd Motoroi își dezvăluie ceea ce este odios în el, esența lui de exploatare. De aci încolo, el va apărea cu adevărata lui față, deoarece conflictul care pînă atunci se mascase sub amabilitatea de circumstanță, a izbucnit fățiș.

Asistăm la scene dramatice, în care procesul de spoliere al muncitorilor culminează prin violență. Brutarul își în-casează chiria însoțit de jandarmi, amenințînd cu închisoarea pe datornici.

Deposdarea familiei lui Traian e urmată de episoade pline de tragism: moartea mamei, arestarea lui Grigore. Motoroi face parte din principalii autori ai acestor drame. Alături de Vrăbete, de popa Agaton, el are o individualitate a lui care, dezvoltîndu-se pe baza unui aparent contrast, îl face și mai odios.

Ironia autorului îi sfichiuieste adesea pe acești reprezentanți ai domniei banului, protestînd, așa cum s-a văzut, prin rîsul usturător al eroului său principal. În această privință, interesantă ni se pare figura popii Agaton, reușită întru-chi pare a ipocriziei clericale. Este folosită și aici naivitatea copilului:

„— *Domnule părinte, e adevărat că banii sînt ochii dracului?*

— *Adevărat, taică.*

— *De ce, părinte?*

— *Fiindcă banii îndeamnă pe om la rele, la păcătoșenii.*

— *Atunci, părinte, de ce bagă credincioșii ochiul dracului în căldărușa asta cu apă sfințită?*

— *Să zici bogdaproste că n-ai fost în locul lui. Te țineai de urechi și acuma.*“

Imprejurările în care e surprins preotul industriaș (el are și fabrică de luminări), sînt ridicele prin discordanța dintre aparență și esență. Cucernicia clericală pusă alături de vulgaritatea unui exploatare de rînd, care-și păzește avutul cu flinta, odată cu ura, trezește și hohotele de ris.

Tînărul nuvelist arată și protestul social al muncitorilor comuniști din fabrici, care duc o luptă organizată împotriva exploatare. Din păcate, aici scriitorul nu reușește să realizeze croi bine conturați.

Dacă în figura întunecată a lui Grigore Androne, tatăl lui Traian, autorul n-a putut citi decît o revoltă anarhică, care se concretizează prea schematic prin repetate scrișnete, în Tudorică Albăstroiu a încercat zugrăvirea unui erou pozitiv. Acesta e un muncitor comunist cu conștiință revoluționară, pe care îl întâlnești în fiecare moment important al acțiunii. Dar deși posedă unele trăsături distinctive, personajul este palid. În caracterizarea lui, ca și a altor figuri de muncitori cinstiți, (Petrică, Nistorescu) autorul n-a mai găsit tonul just. Scriitorul fiind nevoit să folosească un stil grav, datorită noilor condiții de desfășurare a acțiunii în cadrul muncii ilegale, cade adesea în platitudini. Imaginea puternică a exploatării, a frământărilor din fabrică, trăiește în ultimă instanță prin Traian Androne. Și dacă trebuie să vorbim de figura unui erou pozitiv bine realizat artistic, pe care să-l opunem Vrăbeștilor și Motoroilor, acela este eroul principal al nuvelei.

Haimana pe maidan, slugă la primar, „derbedeu” în Gara de Nord, Traian ajunge pînă la urmă în legătură cu lupta ilegală a Partidului, din partea căruia i se încredințează o primă sarcină. Ura lui împotriva celor care i-au distrus familia și l-au aruncat pe drumuri, îl înverșunează, speranța în zorii unei vieți fericite despre care îi vorbește „filozoful”, studentul tovarăș la vînzarea ziarelor, îi dă imbold și răbdare. Evoluția lui Traian Androne, rătăcirile și dibuirile lui, reprezintă un fenomen tipic pentru dezvoltarea și ridicarea la luptă organizată a proletariatului din țara noastră. Traian Androne, adevăratul erou pozitiv al nuvelei, crește sub ochii noștri, ne emoționează și ne convinge prin dramatismul vieții sale. Autorul trebuie să se gîndească însă la chipul în care va reuși să accentueze profilurile muncitorilor, care acum se află mai mult schițate, dacă își va propune în viitor să continue înfățișarea vieții lui Traian Androne.

Nu putem încheia aceste însemnări pe marginea nuvelei lui Nicuță Tănase, fără a vorbi și de anumite pete pe care autorul n-a izbutit să le îndepărteze. În afara scăderii importante de care vorbeam în legătură cu eroii pozitivi, există unele deficiențe de construcție, care provoacă lungimi inutile și obositoare. Așa este, de pildă, pasajul cu străjeria. În alte locuri se fac descrieri arhiabundente, amănunțite, care stau la un pas de naturalism. Naturaletă povestirii și a dialogului pe care o remarcăm la Nicuță Tănase, riscă să-și piardă valoarea realistă printr-o tendință de înregistrare fotografică mai cu seamă a argo-ului (ex. cap. „Sunt un derbedeu”). Aici se pot descoperi și unele exagerări care fac din erou un candid necunosător al unor cuvinte elementare, cu frecventă circulație periferică:

- *Te taie ramazanul, bă Traiane?*
- *Ce să mă taie?*
- *Ți-e foame?*
- *Așa și așa.*
- *Știi niște lapte mișto la un birt*
Lapte „mișto” înseamnă lapte bun“.

Notația, după cum se observă, abundă în termeni argotici, nepotriviti pentru ceea ce vrea să demonstreze autorul.

Nicuță Tănase are de făcut serioși pași înainte pe linia învățării limbii. Repetițiile de cuvinte pot duce adesea la uscăciune și stereotipie stilistică. Sarcina îmbogățirii vocabularului este una importantă și autorul nu trebuie s-o subaprecieze.

Că în nuvela „M-am făcut băiat mare” de Nicuță Tănase cititorul va regăsi procedee ale lui Șalom Alechem, Ion Călugăru sau Zaharia Stancu, nu este cel mai important lucru. Comparațiile cu ori ce preț au fost totdeauna sterile. Esențial este dacă scriitorul a reușit să toarne viață adevărată în tiparele sale artistice. Și noi credem că Nicuță Tănase a făcut acest lucru, oferind o primă garanție a talentului său.

LITERATURA PROGRESISTĂ DE PESTE HOTARE

„ACEASTA ESTE AMERICA“

Tipărit în limba engleză de editura în limbi străine, în condiții tehnice superioare, volumul intitulat „Aceasta este America“ cuprinde câteva nuvele și fragmente din operele unor scriitori americani progresiști.

Deși culegerea prezintă scriitori cu tendințe variate — de la Thomas Wolfe, pînă la Howard Fast,—fragmentele sînt străbătute de același suflu umanitar și înfățișează, mai viguros sau mai palid, aspecte diferite și caracteristice ale realității americane contemporane, atît de deosebită de formula trandafirică a „modului de viață“ proclamat în cele patru vînturi de propaganda imperialistă.

Fiecare nuvelă, fiecare fragment din această culegere reprezintă o contribuție de preț la determinarea exactă a conturului societății americane actuale, la deslușirea sensului și perspectivelor luptei de eliberare a poporului de sub opresiunea monopolurilor.

Volumul este împărțit în patru capitole largi, corespunzătoare fiecare cîte unuiia din aspectele esențiale ale „civilizației“ americane de azi, întemeiată pe exploatare, asuprire, rasism, teroare polițienească. Ne vom mărgini doar la unul din aceste aspecte, de altfel cel mai bine reprezentat artistic în culegere, și anume la acela care înfățișează și demască fără cruțare America exploatareii nemiloase a oamenilor muncii, țara mizeriei și a disperării, „raiul“ business-

sului, foametei și șomajului, de care mercenarii presei, cinematografilei și radioulul se jeresc să sufle vreo vorbă.

Nuvela „The Company“ (Societatea) de Thomas Wolfe, demonstrează că exploatarea feroce care apasă și fărîmtează viața muncitorilor americani de la orașe și sate nu-i ocolește nici pe funcționarii — the white collars¹⁾ — din birourile întreprinderilor comerciale. Societatea pusă sub observație și disecată pe cît de profund pe atît de ironic de către Thomas Wolfe se numește „The Federal Weight, Scales and Computing Company“ și este un vast imperiu divizat în 260 de districte administrative. La temelia acestui edificiu sînt mărunții vînzători de greutate, terezii și mașini de calculat, pe umerii cărora întreaga organizație se reazămă cu povara unei imense lespezi de mormînt; imediat deasupra lor se află șefii agențiilor, iar mai sus cu o treaptă pe scara ierarhică sînt șefii districtelor. Și mai sus, e statul-major-general, cu managerul în frunte, iar în vîrfurile piramidei tronează ultimul descendent al dinastiei fondatorului instituției, atotputernicul Paul S. Appleton III.

Primul Appleton avea ca deviză plasarea mărfaei lui oriunde era nevoie de ea. Cel de al treilea e mai evoluat, mai aprig în goana după supraprofituri. El aplică un nou principiu: nevoia trebuie creată. Iar pentru ca nevoia să fie cu orice preț creată

¹⁾ Gulerele albe.

și marfa vîndută, plasatorii sînt siliți să gonească din zori pînă tîrziu în noapte, să asude alergînd și vorbind pînă la istovirea totală a trupului și minții.

Fiecare vînzător are de plasat o cotă obligatorie de marfă. Neîndeplinirea ei aduce după sine simplu, fără vorbă, asvîrlirea în stradă, șomajul. „Societatea trebuie să-și primească dreptul ei de 30%“, sberă Merriț, funcționar și el, dar transformat de implacabila mașinărie într-un sbir respingător, în coadă de topor a celor mai mari decît dînsul. „Rostul tău e să storci ce i se cuvine; de nu, de nu ești în stare, șterge-o! Ai înțeles?... Societatea n-are timp pentru belelele tale. Pe noi nu ne interesează decît businessul.“

Nuvela se încheie cu evocarea sugestivă a unei picturi, a ceea ce poate închipui, care înfățișează un șir de sclavi tîrîndu-se sub poveri copleșitoare între Marea Piramidă și palatul faraonului. Marele Faraon ține în mînă un bici cu care brăzdează apăsător spatelui și umerii goi ai supraveghetorului general, care învîrtește și el un harapnic și pleznește cu sete spinarea încrețită de teamă a locotenentului său. În mîna acestuia suieră un bici de frînghie care însingurează carnea sergentului, iar acesta izbește sdravăn cu o vargă de fier în vîtafii mai mici ca el, iar ultimul dintre vîtafi sfîrteacă cu un bici de curele înodate, trupurile întregului regiment de sclavi, care împing, cară, despică, trag din greu uriașii bolovani, și se sfîrșesc înălțînd anonimi semețul monument al piramidei.

Imaginea finală a nuvelei stabilește un sugestiv paralelism între viața de chin și istov a sclavului în societatea sclavagistă și existența lipsită de orizont, dar nu și de umilință, a funcționarului în societatea modernă americană, care operează cu mijloace mult mai perfecționate, dar la fel de crîncene, aceeași tristă și inexorabilă înrobire a omului de rînd.

Autorul vibrează intens laolaltă cu eroii săi, victime fără vlagă ale imensului mecanism de destrămare a personalității și de stoarcere a energiei fizice și morale. Dar diapazonul său, sensibil la umilințele celor mulți, nu izbutește să înregistreze simptomele de revoltă, accentele de minie care răsbăt totuși, deocamdată surd, din străfundurile

acestei lumi asfixiate de mizerie. Atitudinea lui critică se înalță cel mult pînă la o amară și stearpă ironie, totuși autorul sugerează, parcă fără voie, că drumurile nu sînt închise și că ultimul cuvînt nu s-a spus.

Anumite accente de protest încolțesc însă nuvela „Exodus“ a tînărului scriitor Borden Deal, care înfățișează un episod caracteristic al tragediei sutelor de mii de țărani americani fără pămînt, mînați de nevoi, an de an, să bată drumurile în lungul și latul Statelor Unite în căutarea pîinii pe care n-o găsesc în toate zilele.

Deși începător în meșteșugul scrisului. Borden Deal deslușește mai precis decît Thomas Wolfe corelația între întîmplările dramatice și apăsătoare ce otrăvesc viața muncitorimii americane, și sensul năzuințelor ei, care se desemnează tot mai clar. Borden Deal își explică, de pildă, faptul că una din cauzele șomajului endemic în agricultura americană îl constituie anomaliile specifice sistemului social capitalist, datorită cărora înlocuirea brațelor de muncă prin mașini nu duce la îmbunătățirea traiului celor mulți ci la creșterea scandalosă a profitului marilor proprietari.

Nuvela ne înfățișează, cu mijloace artistice superioare, una din numeroasele clipe de răscruce din viața țărănimii muncitoare americane.

În fața unei magazii — petec de umbră pe întinsul unei plantații de bumbac îngălbenită sub arșiță — paisprezece muncitori tocmiți pînă atunci la culesul recoltei așteaptă cu înfrigurare: mersese svonul că două mașini vor veni să facă munca în locul lor.

Unul dintre muncitori, Jeff Upchurch, zărește cel dintîi vîrtejul de praf stîrnit pe drumul de care al proprietății.

Automobilul s-a apropiat, se oprește și din el coboară Mr. Gregory, administratorul proprietății. Pe buzele tuturor flutură aceeași întrebare: „Cînd începem culesul?“

— Nu-l începem.“

Un freamăt ca un suspin îi cutremură pe toți cînd Mr. Gregory repetă cuvîntul: „Nu-l începem“, și-și completează gîndul: „Miine vor fi aici două mașini „Rust“ pentru cules“.

Jeff văzu ca prin ceață privirile celorlalți

întorcându-se spre el. Dar ce le putea spune?
Se adresă administratorului:

— Ce ne facem, Mr. Gregory? Trebuie să trăim. „Ei“ nu se gîndesc la asta?

— „Ei“ nu se pot gîndi la asta. Cules de mînă, un balot costă 40 de dolari. Cu mașina, balotul revine la 35.“

Luther Moats, un alt muncitor se răsti la Gregory, amenințător:

„Să„le“spui că de vin mașinile, tragem cu pușca“.

A doua zi oamenii toți erau iar acolo, înarmați.

Mr. Phillips, proprietarul pămîntului, de profesie bancher, sosi în Buick-ul lui strălucitor, cu mașinile de cules după el, și tot după el cu legea, întruchipată de șerif și de o droaie de polițiști înarmați pînă în dinți.

Bancherul nici nu se uită la oameni. Trecu deadreptul la mecanicii mașinilor și le porunci, scurt, să înceapă lucrul.

Luther Moats ridică, ferm, arma și o propti în umăr. Dar Jeff i-o smulse și o svîrli cît colo:

„—Ești smintit? Vrei să ne împuște ca pe cîini?!...“

Privirile se întoarseră iar către Jeff.

— Ce ne facem?

— Faceți-vă bagajele și-om merge cu toții unde ne-or duce ochii.

A doua zi, un convoi de care încărcate cu paturi vechi și cufere prăpădite ieși în șosea. Numai cei prea vîrstnici sau prea tineri erau călare pe catiri. Restul, chiar femeile, mergeau pe lîngă care cu pasul apăsător al celor ce au cale lungă de bătut.

— Încotro o pornim, Jeff?

El privi în susul drumului întins și nu-i văzu sfîrșitul.

— Nu știu, răspunse într-un tîrziu. Încă nu știu.

Dar cuvintele lui nu erau cuvinte de desnădejde.“

Autorul lasă a se înțelege că limanul nu se va zări decît atunci cînd masele vor ști încotro s-o apuce. Jeff Upchurch este exemplarul tipic de muncitor care, înainte de a înțelege rostul și ținta luptei, simte că ea se află în preajma lui și că locul său e acolo.

Nuvela „You are in America, Timmy“ (Ești în America, Timmy) a unui alt prozator tînr, William J. Griffin, cristalizează și mai limpede sentimentul de solidaritate care unește pe muncitori în fața asupririi și exploatării.

În satul lui irlandez de baștină, flăcăii îl pizmuiau pe Timmy. „Asta e Timmy Whelan care pleacă în America! Ce noroc pe el ...“ Dar și cît se spetise în muncă grea și odihnă puțină Timmy ca să adune banii de drum! Storsese și taică-său din pămînt, din iarba verde — o brumă de agoniseală ca să-l ajute. Iar maică-sa legase și ea cu nod la batistă cîte un penny luat de la gură ca să aibe cu ce ajunge băiatul în „țara norocului“, în țara unde, povestesc unii, că orice vînzător de ziare și orice lustragiu are perspectiva de a ajunge miliardar, așa cum orice caporal al lui Napoleon purta în raniță bastonul de mareșal.

Acum Timmy era în America. Trecuseră 35 de ani de cînd părăsise malurile înverzite ale riului Shannon cu ape limpezi, ca să debarce în portul New York-ului, pe țărmul cenușiului Hudson cu ape murdare, ducînd în ocean scursorile imensului oraș.

Portul l-a păstrat pe Timmy, din chiar clipa cunoștinței cu noul continent, pironit pe debarcaderul cargourilor de nevoia de a-și agonisi traiul. Docker a fost tot timpul. Docker e și acum. Îns anonim în noianul de flămînzii înșirați pe orice vreme de-a lungul docurilor de piatră, așteptînd, la sosirea fiecărui vapor, ca un vâtaf al patronului să-și manifeste prefeința pentru mușchii unuia sau altuia, cu un gest indiferent făcut cu mukul de trabuc. Cuvîntul vâtafului era lege, ciutul lui de trabuc, suprem arbitru al existenței lor. El hotăra dacă plozii dokerilor lor vor mînca sau nu în ziua aceea, dacă, la capătul săptămîni, chiria va fi plătită sau nu.

Azi, Timmy este unul dintre „fericiții“ care lucrează.

Ciorchinele de lăzi ridicate din cala vaporului este mult prea greu pentru brațul șubrezit al elevatorului, pe care patronii îl știu stricat, dar nu vor să l repare. Înălțate încet deasupra punții, lăzile se leagănă în vîzduhul înșorit, brăzdat de pescăruși. Apoi, deodată, scapă din odgoane și se prăvălesc în cascadă.

„Atenție!!“

O clipă, căutînd scăparea, Timmy zărește povara prăbușindu-se asupra lui. Dar în fuga sa alunecă pe o grămăjoară de prune strivite, și cade. Lăzile pîrîie izbindu-l în plin. Pîrîie și oasele lui Timmy, sfărîmate și ele. Apoi mîini calde de tovarăși ridică trupul însîngerat și-l duc pe țîrm.

*„Asta a fost America lui. Ani de luptă și de înfrîngeri, de lentă agonie a nădej-
dilor de mai bine, iar la sfîrșit, o moarte
năpraznică... Ai fost în America, Timmy!“*

*In marasmul literaturii americane, inun-
dată de lucrări profund reacționare, al căror
conținut se mărginește la sforțarea de a
justifica și permanentiza sistemul exploatarei
capitaliste și expansiunii imperialiste,
scrierile autorilor progresiști, isvorîte din
înțelegerea adîncă, omenească, a chinului
și năzuințelor poporului muncitor, alcătuiesc
o parte organică a luptei lui pentru un
ideal de libertate și fericire.*

M. Edel

GAZETA LITERARĂ

Așteptată cu nerăbdare de publicul cititor, apariția Gazetei literare constituie, fără îndoială, cel mai de seamă eveniment scriitoricesc din ultimul timp. O publicație săptămînală vie, combativă, care să oglindească fenomenul literar în dezvoltarea lui de zi de zi, difuzînd în masă cu operativitate creațiile scriitorilor noștri, relevînd fiecare succes, luînd atitudine critică față de manifestările dăunătoare, de îndată ce se vor fi produs — deschizînd un cîmp fertil discuțiilor rodnice — o astfel de publicație era mai mult decît necesară.

Și trebuie spus, de la început, că Gazeta literară izbutește, în bună măsură, să corespundă acestei cerințe. Vie, scrisă cu vervă, revista e prezentă în actualitate și tădește o reală străduință de a se îmbunătăți permanent.

Din materialele beletristice publicate în primele numere, se cuvine, credem, mai înainte de toate, saluta ca o apariție fericită, poemul Mariei Banuș „Despre pămînt” (Nr. 3/1. IV, 1954). Cu mijloace ingenioase și originale, poeta reliefează invincibilitatea forței întruchipată de țărînimea noastră muncitoare care-și croiește astăzi, sub conducerea clasei muncitoare, drumul unei vieți îmbelșugate, jînduite de veacuri.

Înfățișînd recenta consfătuire a fruntașilor din agricultură, Maria Banuș imaginează prezența tăinuță printre delegați a umbrei unui ilustru domn „Fost”, care nu-și poate stăpîni indignarea pentru faptul că în palatul Consiliului de Miniștri, unde mai an pluteau „parfumuri suave” și scînteiau focuri „de diamant”, se lăfăiesc astăzi — ca la ele-acasă — „cojoace, bunde, zeghi, căciuli și sumane”. Pentru sinistru umbră,

iată un „trist spectacol, deprimant”, îndemnînd la meditații jalnice în genul: „Așa se pierde slava lumii...”

Alternînd descripția aspectelor ce ilustrează viața nouă a țărînimii muncitoare cu dezvăluirea „cugetărilor” invizibilului oaspete, mînuind cu artă, cînd ascușitul ironiei, cînd evocarea entuziastă, poeta scoate la lumină într-un mod pregnant contrastul izbitor dintre furia dușmanilor poporului și hotărîrea calmă, nestrămutată a muncitorilor de pe ogoarele Patriei noastre, de a merge mai departe pe drumul construcției socialiste. În timp ce anacronicul personaj simte cum crește în jurul său un „gigantic monolit”, care-l „înăbușe și-l apasă”, — și-și repetă cu disperare: „nu, nu mă sinucid... Mai lupt. Mai sper. Mai fac ce-i de făcut”, nepoții lui Toma Alimoș, păstrînd trează vigilența față de uneltirile dușmanului, discută calm, chibzuit, despre mijloacele prin care vor zmulge roade mai multe pămîntului acestei țări.

Insemnătatea temei atacate, nivelul înalt al realizării artistice, promptitudinea cu care poeta a răspuns uneia din cele mai arzătoare „comenzi sociale”, înscriu poemul „Despre pămînt” printre biruințele cele mai însemnate ale literaturii noastre în ultima vreme.

Mihai Beniuc, căruia îi plăcea, într-o poezie publicată nu prea de mult în „Contemporanul”, să se numească „printre poeți bătrîn haiduc”, se dovedește a fi cel mai harnic, mai nesupus oboselii, dintre toți poeții noștri. În „Contemporanul”, în „Gazeta literară” și în alte publicații, numele său e prezent aproape număr de număr dedesubtul unor strofe clocotind de tinerețe.

In primul număr al Gazetei Literare, M. Beniuc semnează poezia „La drum“, plină de aceeași firească simplitate, care dă un farmec deosebit, un ton de comunicativitate prietenească, de vorbă spusă „de la inimă“, versurilor lui.

Străbătut de sentimentul autenticei mîndrii a artistului militant, îndemnul din „La drum“ constituie o înflăcărată chemare adresată scriitorilor și ține locul tradiționalului manifest poetic.

„De zice vr-un bancher, vr-un fost ministru / Vorbind de tine... „ăla... comunistul“...! / Fii mîndru și te bucură, căci ura / Vrăjmașului mai sigur e că spune / De tine adevărul, decît gura / Acelui ce te-adoarme-n vorbe bune. / Fii mîndru că ești fiul țării tale, / Că poți să faci plăceri din vechea jale, / Și din tristeți și vechi amărăciuni / Noi bucurii vieții, noi minuni...“

Cealaltă poezie, „Trăinicie“ (nr. 2, 25. III), e un cîntec suav al vieții noi. Sentimente de duioasă prețuire a tradițiilor populare, îngemănate cu accente de sinceră bucurie înaintea apariției biruitoare a noului, dau o coloratură particulară și o putere expresivă deosebită versurilor:

Nu-mi pare rău să piară multe cele,
Sumanul rupt și gardul de nuiiele.
Bordeiele de stuf, mălaiul muced
Și tot ce mai dospește rău în cuget.
.....
Nu voi boci nici via costelivă
Cînd voi vedea mașini în colectivă.
Nici macul ce-o lipsi din grîul-soare
Pe-ntinderi cîmpenești fără răzoare.
.....
Dar n-aș dori să piară ciocîrlia
Ce ne-a cîntat, pe cînd stropeam noi glia
Și cu sudoarea frunții și cu sînge, —
Ce ne-a cîntat că n-are rost a plînge.

Nici doina să nu piară, cea străbună,
Ce ne-a-ndulcit amarul prin furtună,
Și ne-a-nvățat, în codri fără frică,
Să facem bardei buză subțirică...

Tot mai activ devine și poetul Marcel Breslașu care, în fabule scînteind de in-

teligență și humor, pecetluiește sterila căutare formalistă a zorzoanelor imagistice lipsite de suportul ideilor (Cerbul, nr. 1), urgisitul nărav al pisălogilor (Scaiul, nr. 4) și, nu mai puțin, nesimțirea unor personaje obtuze cărora nici nu le trece prin cap că ar putut fi ale lor chipurile din fabule:

„E vorba de-oricine
...afară de mine!“
Așa este omul!
Refuză pilula!
Contestă simptomul,
face ipoteze
...și-i veșnic dispus ca
să-și fure căciula,
să nu aibe musca
unde să se-așeze.

Eugen Frunză semnează poeziile „Cei puternici“ și „Libertate (nr. 5).

Mai slab sînt reprezentați în aceste prime numere poeții tineri, neajuns care e de dorit să fie cît mai grabnic înlăturat. Dintre puținele versuri ale tinerilor poeți, apărute, remarcăm poezia „Covoare persane“ de Emilia Căldăraru (nr. 4). Imaginația poetei evocă drama tinerelor țesătoare roabe, suferințele lor, înscrise ca într-o carte în desenul minunat al covoarelor:

„Țese fata, țese fără contenire;
Infloresc sub mîna-i proaspete grădini;
Ochii și-i împarte miilor de fire
Și de tineri ochii seacă de lumini.

O interesantă poezie („Vorbește grădina-rul“) citim în nr. 5. Autorul, Aurel Stanciu, invită pe poeți să nu se sfiască a cînta cartoful — mod de a spune că nu există elemente „prozaice“ care n-ar avea, chipurile, dreptul de pătrundere în cetatea poeziei.

★

Contribuția revistei în domeniul prozei este mai puțin remarcabilă. Se pot cita, totuși, ca lucrări de calitate: „Pajura“ de Eusebiu Camilar (nr. 3), o redare pitorească a emoției resimțite de o bătrînă în fața „soarelui de sub grindă“, a luminii electrice care-i înfloresc pentru întîia oară, în casă, „Pîinile“ de Al. Jar, fragment din volumul „Ilegaliștii“ (nr. 2), sau — dintre

povestirile unor tineri: „Numai două cuvinte,” un instantaneu satiric de Ștefan Luca (nr. 4.) și „Vino să mă vezi pe tractor,” de Nicuță Tănase (nr. 3), un scurt monolog amintind oarecum tonul narațiunii mai ample „M-am făcut băiat mare”.

Un sector viu e acela al criticii literare, conținând materiale care trezesc interesul prin sprinteneala cu care sînt scrise, prin străduința de a sfărîma șabloanele — cît și prin îndrăzneala cu care iau în dezbateri unele din problemele actualității literare.

Un asemenea articol inteligent și bine scris este cel semnat de N. Doreanu în Nr. 4 al revistei: „Scrisoare deschisă către bietul Ioanide”. Conceput ca o scrisoare către eroul principal al romanului cu acelaș nume, articolul își propune să demonstreze că bietul Ioanide este tipul intelectualului îndepărtat de viața adevărată și „reclus” — ca să spunem așa — în turnul lui de ivoriu. Fără a părăsi nici un moment tonul cel mai decent, autorul folosește o ironie bine ținută în mimarea limbajului lui Ioanide și în imaginarea unor scene hilariante, continuînd pe cele din romanul călinescian.

Articolul lasă însă deschisă problema aprecierii romanului, întrucît autorul deduce trăsăturile lui Ioanide din cuprinsul romanului și demonstrează astfel doar că personajul respectiv reprezintă o întruchipare artistică a tipului de intelectual oarecum cîstit dar înstrăinat de popor datorită gravului său apolitism și concepțiilor sale estetizante. Întrebarea e dacă autorul, prin întreaga desfășurare a romanului, aprobă atitudinea eroului său, dîndu-l drept reprezentant al intelectualității înaintate (în acest caz intră în discuție însăși orientarea și eficacitatea educativă a romanului), sau o supune criticii. Această chestiune, tratată mai mult aluziv, constituie de fapt chestiunea principală.

„Logica în suferință” (Nr. 2), articolul lui Ovid S. Crohmălniceanu satirizează unele inconsecvențe în afirmațiile făcute de mai mulți critici în cuprinsul aceluiași articole.

De remarcat, de asemeni, analiza pătrunzătoare făcută de Paul Georgescu (Nr. 1—2) poeziei lui Mihai Beniuc, ca și spiritualul articol al lui Eusebiu Camilar „Ceva despre nemurire și originalitate” (Nr. 2). Cu vie sensibilitate artistică și cu o remarcabilă capacitate de analiză serie S. Damian, în Nr. 6, despre romanul lui Ion Călugăru, „Copilăria unui netrebnic”.

Sectorul de critică literară înregistrează însă și contribuții nesubstanțiale. Cronica lui George Macovescu la volumul „Anii împotrivirii” enunță cîteva probleme: reportajul că gen literar, literatura satirică, naturalismul în artă, participarea scriitorului la actualitate — numai! E și explicabil că nu reușește să adîncească nici una dintre ele. Necorespunzătoare cu însemnătatea lucrării discutate și cam apasă e și cronica lui M. Gafița la romanul „Un om între oameni” de Camil Petrescu.

Verva și spiritul polemic al unor materiale publicate în revistă constituie desigur factori care contribuie la înviorarea vieții literare; acestea însă nu exclud de loc seriozitatea și adîncimea, din păcate uneori sacrificate. În revistă nu prea întîlnim materiale de greutate iar uneori, sub pretextul vioiciunii, se fac concesii spiritului de improvizație și superficialității. În articolul lui Tiberiu Vornic, „Suferințele logicii și altele” se combate pe drept cuvînt monotonia, schematismul criticii, dar autorul crede a fi găsit aici un prilej nimerit de a aminti presei literare... că-l trece sub tăcere. Interesanta controversă iscată pe marginea unei probleme de actualitate, cum este aceea a personajului negativ și a personajului pozitiv, e în primejdie să eșueze, alunecînd spre aspecte lăturalnice; luptei de idei i-au luat locul chestiunile de detaliu: învinuiri de rea credință, plîngeri de proastă înțelegere, denunțare a lipsei de logică în construcția unor fraze, povestiri de anecdote, etc.

Mai multă echilibrare a materialelor publicate, ar aduce cu necesitate îmbunătățirea calității revistei, i-ar da mai multă consistență.

CONTEMPORANUL

În numerele din intervalul 1 martie—23 aprilie, Contemporanul a publicat mai puține materiale literare ca de obicei.

Totuși, printre ele n-au lipsit multe lucruri interesante.

Un emoționant document literar îl constituie astfel ultima poezie a regretatului Emil Isac, scrisă înainte de moarte și apărută în nr. 391.2. IV. 1954 al revistei. Presimțindu-și sfârșitul, poetul atât de îndrăgostit de viață și de oameni găsește în el destulă putere sufletească spre a-și înfringe întristarea, slăvind natura în neconținută înnoire:

Amintirea să mi-o poarte holdele de grâu,
Și păsări să zboare și pești să lunece în râu.
Și codri de brazi să-mi frământă cîntarea
lor,
Viața să vuiască, fericit să mor.

Fără de mine codrii să-nflorească,
Plopi și fagi tot mai mult să crească
Și din zare vulturii să-i privească,
Sufletu-mi cu zborul lor să se-nfrățească.

Mai semnează versuri: Mihai Beniuc („Cîntecul“, nr. 392/9. IV), Marcel Breslașu („Te-nvață vrednica albină“... nr. 390/26. III); Eugen Frunză („Cronica“, nr. 387/5. III) și „Nimic nu-i de uitat“ (nr. 392/9. IV), Ștefan Iureș, Ion Brad.

O subliniere deosebită necesită schița lui Sūtő Andras, „Mămăliguță cu brînză“ (nr. 390/26. III). Tinărul prozator, cu binecunoscuta sa măiestrie în conturarea figurilor de țărani, în surprinderea stărilor lor sufletești și redarea graiului lor, înfățișează pășaniile

unui mijlocăș care, lăsîndu-se împins de lăcomie, vinde niște brînză la preț de speulă unei tinere muncitoare. Pedeapsa și-o va primi în aceeași zi, descoperind în victimă pe... proaspăta sa cumnată, necunoscută pînă atunci. Musafir al fratelui său de la oraș, bietul Kelemen va îndura o rușine și o tortură ne mai pomenite, fiind îndemnat să minînce, la masă, chiar din brînză cu pricina.

Fragmentul din scenariul de film „Barbu Lăutaru“ de D. Corbea (nr. 388/12. III), ca și fragmentul din romanul „Floarea vieții“ de Aurel Mihale (nr. 392/9. IV), par să anunțe două lucrări de valoare.

Articole de discutare și generalizare a fenomenului literar au lipsit în această perioadă din coloanele publicației; s-au publicat însă cronici și recenzii, dintre care remarcăm pe aceea a lui S. Damian la poemul „Cîntec de leagăn al Doncăi“ (nr. 387/5. III). Se cuvine de asemenea menționată cronica lui Eugen Luca la romanul lui Ilya Ehrenburg, „Al nouălea val“. (nr. 392/9. IV).

În nr. 393/16. IV. Contemporanul publică un interesant interviu cu acad. Camil Petrescu. Referindu-se la noul său roman, „Un om între oameni“, marele nostru scriitor face considerații interesante și instructive despre modul specific de reflecție a vieții în dramă, roman și scenariul cinematografic, despre condițiile specifice romanului istoric, despre rolul și limitele ficțiunii în operele cu caracter istoric, etc. De asemenea, acad. Camil Petrescu dă relații interesante despre procesul elaborării operei sale.

TÎNĂRUL SCRITOR (n. 2, februarie 1954).

Poeziile din numărul 2 al revistei poartă, aproape toate, pecetea unei evidente influențe a liricei lui Beniuc.

În „Legămînt“, A. Covaci împrumută de la Beniuc motivul poetic. Versurile:

Dușmanu-i crunt? Și brațul mi-e sălbatic.
Dar dacă va izbi greșit vreodată

Și unei flori va reteza corola,
Am să mi-l ard de viu, pe-un rug încins
Asemenea lui Mucius Scevola.

recheamă în minte — mai puțin prețiozitățile — poezia lui Beniuc: „Eu n-am nevoie de onoruri.“ Acolo poetul cerea deasemeni că să fie înfipt „crunt în țepă“, „pe cel mai-nalt dintre Carpați“, dacă va

trăda încrederea poporului, dacă va umbla cu milă față de dușmani.

O pedeapsă similară își invocă tânărul Gheorghe Ion:

Dac-am să-ți fiu
șarpe la sân,
bardă în mîna
celui hapsîn,

nici pentru glonte
n-aș mai fi bun
c-aș pîngări
lutul străbun,

Scîrbă să-ți fie
la corbi să m-arunci,
c-aș spurca cerul
și norii adînci.

George Iancu, alt tînăr poet, reia de asemeni un motiv frecvent în poezia lui Beniuc. E cîntat „străbunul“ haiduc:

Bunicul meu a fost haiduc
Purta șerpar pe sub zăbun,
Și-n el un fluier de alun.

Dar bîta-i ghintuită-n fier
Pe cîte spete de hoier
Tăria el și-a măsurat!...

Examinînd versurile acestor tineri poeți, se pot constata două tendințe: de o parte, încercarea de a folosi creator experiența unuia din poeții noștri cei mai de seamă, (A. Covaci, în poezia „Eram ca valuvolburat al mării“) dezvoltînd pe linia propriei posibilități o anumită particularitate artistică a acestuia, fără a împrumuta însă

motive, imagini, figuri de stil create de maestru: pe de altă parte, reluarea ideilor poetice sau chiar a scheletului unor compoziții exemplare și localizarea lor. Acest din urmă procedeu nu este, fără discuție, recomandabil. În cazul poeziilor citați nu se poate din ferici- cire vorbi despre niște pastişe: ei au prelucrat, într-un chip sau altul, personal, motivele împrumutate. Totuși, socotim că nu e în folosul tinerilor poeți să recurgă în mod frec- vent la împrumuturi de motive literare — aceasta duce la asemănări vădite între lucră- rile lor și la îngustarea tematicii. Mai rodnice vor fi rezultatele dacă tinerii ce năzuiesc spre culmile poeziei, fără a conțeni o clipă studiul poeziilor noștri de valoare, vor ataca probleme mereu noi, scoase la iveală de însăși desfășurarea vieții.

În același număr, Tînărul scriitor publi- că trei bucăți de proză ale unor tineri care încă nu s-au afirmat: „Descătușare“, nuvelă de Vasile Mihăilescu, „Lucrul cel mai de preț“, schiță de Al. Ovidiu Zotta, „Amintire“, povestire de Sin R. Aron.

Nuvela lui V. Mihăilescu are meritul de a ridica o problemă interesantă, aceea a reedu- cării unui tînăr provenit din sînul lumpenpro- letariatului, în cadrul armatei noastre popu- lare. Fără a izbuti să contureze un personaj viabil, fără a putea dezvălui procesele sufle- tești pe care evoluția unui asemenea personaj le presupune, nuvela prinde totuși cîteva momente de viață autentice și, prin reluare și adîncire, lucrarea poate deveni valabilă.

Bucățile celorlalți doi tineri prozatori, fără a ne permite să ne facem o idee mai complexă despre posibilitățile lor, vădesc străduința de a se apropia de frămîntările vieții și, pe alocuri, talent în arta narațiunii și a redării dialogului.

ALMANAHUL LITERAR (n. 1 (50) ianuarie 1954)

Revista clujeană a împlinit 50 de numere de apariție, reușind să-și fixeze un loc distinct în viața noastră literară. În paginile „Alma- nahului“ s-au format poeți, prozatori, critici ale căror nume au devenit bine cu- noscute.

Odată cu apariția numărului următor, re- vista își schimbă titlul în acela de „Steaua“, îmbunătățindu-și în același timp condițiile

grafice. Nu putem decît să salutăm acest eveniment, urînd revistei Steaua să con- tinue cu succese sporite munca Almanahu- lui literar.

N-ar strica să sporească în Steaua și lupta împotriva lipsurilor ce s-au vădit în activitatea „Almanahului“.

Asemenea lipsuri — cum se știe — au

existat și, din păcate, nici numărul 50 nu e scutit de ele.

Astfel, versurile vădesc aceeași regretabilă izolare de viață reală, de preocupările oamenilor muncii, combătută de critica noastră în repetate rânduri. Chiar abordând teme importante, actuale, poezii le coboară câte odată la nivelul unei gândiri și sensibilități superficiale, banalizându-le. Amintirea morții lui Lenin, bunăoară, nu-i inspiră lui A. E. Baconsky decât niște strofe plate, goale de idei și conținut, cum sînt acestea:

Ce fulgi mărunți zburînd de-asupra mea
In roiuri mari de fluturi albi și vii!
— Și-n iarna aceea tot așa ninge
Cînd Lenin a murit?
— Așa, copii.

.....
Și voi copii veți întreba mereu
— Așa ninge? Ci timpul n-o să stee,
Cînd nu vă voi mai da răspunsul eu
Destui poeți vor fi ca să vi-l dee.

Căci întrebarea voastră poartă-n ea
Ceva din vremea lui nemuritoare...
— Așa ninge și-n ziua ceea oare?
— Da, dragii mei, și-atunci așa ninge.

Asemenea producții lirice, necomunicînd cititorului nimic mai mult decît relatarea că la 21 Ianuarie 1924 ningeă întocmai ca și la 21 Ianuarie 1954, nu numai că bagatelizează o temă scumpă, dar tind să discrediteze în-suși prestigiul unui poet talentat care consimte să-și pună semnătura sub niște versuri fără consistență.

Într-o atmosferă de solitudine bacoviană („Zăpadă și pomi de argint și albul—imensă risipă — și doruri ce iarăși te mint în tainica, vesela clipă”), Victor Felea ritmează ușoare tristeți convenționale, reverii banale, în versuri molcuțe, adormitoare:

Ia privește cum arată-n seară,
toți copacii negri, despuiați!
Parcă blănuri scumpe îmbrăcară
și solemni așteaptă nemișcați.

Un aer mai proaspăt, mai tineresc, aduce poezia Doinei Sălăjan „Veseli”:

sCiuhai! — plec în sat,
„ă mă bucur, să cînt
să joc hora cu ei.

Să sorb dulceața strugurilor grei.
— Mamă, coace-mi plăcinte cu mere
și să mă aștepti.
In curînd sînt acasă!
De mult, aș fi vrut să fiu haiduc,
să mă duc
în pădure aiurea,
să stau lîngă foc și să cînt;
să ridic securea
și să lovesc aprig,
ca să răsune pădurea.

Din păcate, restul strofelor nu depășește această expresie brută a unor senzații primare; poeta cîntă un sat în munți, doine și culesuri de vii simbolice, atemporal, în afara evenimentelor vieții, ceea ce lipsește poezia de un sens, de o țință, de eficacitate. Nu putem, totuși, să nu remarcăm vitalitatea ce palpită în aceste versuri. Bine orientată, poeta va putea da lucrări izbutite.

Almanahul literar publică deasemeni un număr de versuri ale cîtorva poeți începători: M. Scorobete, Alexandru Iacole, Sanda Ghinea-Prisăcaru, Emil Poenaru, Liviu Năstase, Elena Dragoș, dintre care o notă mai proaspătă vădește Sanda Ghinea-Prisăcaru. în „Gînd pentru Republică”:

Republică,
Mi-ai dăruit cuvînt;
M-ai învățat să rîd, m-ai învățat să cînt,
M-ai zmulș din jugul fostului stăpîn
Și m-ai făcut să uit că m-am născut bătrîn.
Mi-ai dat căsuța plină de hodină
Și locul meu la strung într-o uzină.

Revista publică în acelaș număr un fragment din „Faust”, în traducerea lui Lucian Blaga.

În domeniul prozei, contribuția numărului 50 din „Almanah” e neobișnuit de modestă: două mici schițe de Grigore Beuran, o schiță de Ion Băieșu.

La partea critică a revistei, remarcăm articolul lui Dan Costa care face o analiză pătrunzătoare a volumului de povestiri „Pornesc oamenii” de Sütő Andras. Observații critice interesante aduce și cronica lui Ion Oarcășu la comedia „Mielul turbat,” de Aurel Baranga. Mai ales notele critice sînt binevenite, spiritual redactate, cu observații interesante, păcătuiind poate uneori printr-un exces de zel polemic.

SCRISUL BĂNĂȚEAN

(nr. 1, martie 1954)

Din marele număr de versuri publicate în acest număr, cititorul reține câteva notații lirice valabile.

Expresia delicată a bucuriei vieții noi din versurile Stelei Dubenski-Gabor:

Să vezi cum par-că peste noapte
Maidane-n parcuri se prefac,
Havuzuri murmurînd în șoapte,
Frunzișul se-oglindește-n lac

sau izbucnirea viguroasă a „Cîntecului de haiducie“ de Al. Jebeleanu:

N-am lăsat nici plug, nici grapă,
Nici n-am pus în pod o săpă,
N-am lăsat, că n-am avut.
N-am avut și n-am cerut.
Am fugit de strîmbătate
M-am făcut cu codrul frate,
Cu codruțul de stejar,
Cu arma din buzunar...

E curioasă însă figura acestui haiduc. Al. Jebeleanu își închipuie eroul voinicind „cu arma din buzunar“, ceea ce ne duce mai degrabă cu gîndul la Terente sau Coroiu decît la Iancu Jianu sau Corbea.

Asupra majorității compozițiilor tinerilor poeți bănățeni apasă o atmosferă idilică vetustă, denaturînd imaginea realităților cîntate. Foarte multe bucăți în versuri sînt niște peisaje șterse, alcătuite din elemente împrumutate recuzitei poeziei minore post-se-

mănătoriste (V. Ciocîlteu, A. Mindru, Ecaterina Pitiș):

La căsuța străjuită
De-un drumeag, buind spre prund
Și de vrejuri, de răchită
Ce cărările-i ascund,
Am bătut aseară-n poartă...

(Gabriel Manolescu: „La clacă“)

Un cuc suit pe-o rămurea,
Ascuns în crînguri, se îngină.
Copacii sînt doar flori de nea...
Ies arbori proaspeți din țărăină.

(George Damian: „În urma plugului“)

O mai strînsă legătură cu viața, cu realitățile construcției socialiste ar înviora simțitor lirica tinerilor poeți bănățeni.

Dintre lucrările în proză, merită în primul rînd atenția „Salutul în noapte“ de Mircea Șerbănescu. Nuvela înfățișează lupta unui mecanic german cîstit împotriva a doi exploatare și fasciști înrăiți ca morarul Schorur și fabricantul de mezeluri Pormoser. Nuvela conține câteva momente dramatice. În schimb, istorisirea „Răspîntic“ de Ion Frumosu, înfățișînd „dumirirea“ unui țăran sărac și hotărîrea lui de a intra în colectivă, după cele mai brevetate șabloane, nu izbutește să realizeze nici o figură valabilă.

La rubrica de critică reținem articolul „În legătură cu evoluția personajului“, în care S. Levin discută lucrările unor scriitori bănățeni.

D. M.

Rugăm stăruilor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice, privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE INAPOIAZA

REDACȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București.
Telefon : 1.88.85, 1.94.91 și 2.20.40.

ADMINISTRAȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București.
Telefon : 1.17.92.

ABONAMENTE ANUALE : lei 60

ABONAMENTE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE PRIN
FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN
INTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII.

Faceți abonamente pe 3, 6 și 12 luni.